

Міністерство освіти і науки України

Сумська обласна рада

Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»

Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського

Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти

педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Дніпровська академія неперервної освіти

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА
КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових статей

Суми – 2021

УДК 378.046:[37.091.12-051:005.336.2](477)(06)

ББК 74

О 75

*Рекомендовано до друку вченою радою
комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти
(протокол № 10 від 30 листопада 2021 р.)*

Редакційна колегія:

Нікітін Ю. О., доктор історичних наук, доцент;

Грицай С. М., кандидат педагогічних наук, доцент;

Вознюк А. В., доктор психологічних наук, професор;

Єфремова Г. Л., кандидат педагогічних наук, доцент;

Серих Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент;

Петрова Л. Г., кандидат технічних наук, доцент;

Драновська С. В., кандидат педагогічних наук.

О 75

Особистісно-професійна компетентність педагога: досвід, проблеми, перспективи : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Суми, 25 лист. 2021 р.) / за заг. ред. С. М. Грицай. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. 414 с.

У збірнику представлені наукові статті учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистісно-професійна компетентність педагога: досвід, проблеми, перспективи», що розкривають теоретичні аспекти дослідження змісту, структури, сучасних підходів до розвитку особистісно-професійної компетентності педагога; практичний досвід використання сучасних форм та методів у викладацькій (навчальній), просвітницькій, профілактичній, консультативній та корекційній діяльності для розвитку особистісно-професійної компетентності педагога; розвиток особистісної та професійної компетентності педагогів в системі післядипломної педагогічної освіти; інноваційні освітні технології професійного вдосконалення та особистісного зростання педагога; сучасні підходи до надання психологічної допомоги та підтримки педагога в умовах інноваційних змін.

Наукові статті розміщено в авторській редакції.

УДК 378.046:[37.091.12-051:005.336.2](477)(06)

© Колектив авторів, 2021

© КЗ СОІППО, 2021

ЗМІСТ

<i>Адамович Галина.</i> Розвиток цифрової компетентності вчителів початкових класів (у контексті підготовки педагогів Нової української школи).....	7
<i>Александрова Наталія.</i> Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку.....	9
<i>Андрос Мирослав.</i> Формування цифрової компетентності вчителя загальної середньої освіти: українські реалії.....	13
<i>Антонченко Марія.</i> Особливості розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагога в умовах післядипломної освіти.....	18
<i>Ашихміна Наталія.</i> Самоосвіта вчителя музичного мистецтва як умова розвитку професійної компетентності.....	21
<i>Базуріна Тетяна.</i> Основні етапи та принципи реалізації технології «прихованого управління» в освітній діяльності вчителя початкових класів.....	23
<i>Бакай Людмила.</i> Використання інформаційно-цифрових технологій у виховній роботі як засіб підвищення якості освітнього процесу.....	25
<i>Балицька Валентина.</i> Особливості розвитку особистісно-професійної компетентності педагога.....	28
<i>Барабаш Ольга.</i> Професійна компетентність як результат професійного розвитку педагога.....	31
<i>Башта Владислав.</i> Самостійна робота студентів як складова підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти.....	33
<i>Біловол Лариса.</i> Психологічний супровід педагога в умовах дистанційної освіти.....	35
<i>Бокатова Олена.</i> Впровадження інноваційних технологій на уроках при вивченні предмета «Захист України».....	38
<i>Бондар Ірина.</i> Розвиток професійної компетентності педагога у світлі вимог оновленого стандарту дошкільної освіти.....	40
<i>Боровська Яна.</i> Впровадження інформаційно комунікаційних технологій в навчальний процес з хімії.....	43
<i>Власенко Анна.</i> Важливість формування громадянськості молоді в умовах сучасності.....	45
<i>Вознюк Лідія.</i> Методологічна культура як важлива складова професійної компетентності сучасного вчителя.....	48
<i>Гальцова Світлана.</i> Проблема розвитку здоров'язбережувальної компетентності сучасного педагога.....	52
<i>Ганицька Оксана, Русанова Ольга.</i> Розвиток особистісно-професійної компетентності педагогів через інновації методичної роботи в закладах професійної (професійно-технічної) освіти.....	55
<i>Герасименко Вікторія.</i> Формування читацької культури та естетичних засад як основних складових культурної особистості.....	57
<i>Гиця Олексій.</i> Ментальні карти у системі роботи викладача закладу вищої освіти.....	60
<i>Гладун Віталій.</i> Використання ігрових інтерактивних вправ в освітньому процесі для професійного розвитку педагога.....	62
<i>Грицай Жанна.</i> Ігрові технології в навчальному процесі.....	66
<i>Грицай Людмила.</i> Модульне навчання як засіб організації пізнавальної діяльності учня.....	69
<i>Грицай Сергій.</i> Особливості розвитку особистісно-професійної компетентності педагога в системі підвищення кваліфікації.....	71
<i>Гудим Інна, Сорокіна Тетяна.</i> Компетентність педагога закладу професійної (професійно-технічної) освіти як умова ефективної підготовки конкурентноспроможного робітника.....	75
<i>Гузенко Оксана.</i> Арт-технології як засіб розвитку особистісно-професійної компетентності вчителя.....	78
<i>Гуніна Альона, Давидова Юлія.</i> Використання компетентнісного підходу в роботі класного керівника закладу загальної середньої освіти.....	80
<i>Гуппал Тетяна.</i> Формування пізнавальних умінь учнів засобами мультимедійних технологій на уроках історії.....	83
<i>Гура Вікторія.</i> Краща підготовка майбутніх учителів музики.....	86
<i>Давидова Ірина.</i> Розвиток професійної компетентності вчителя англійської мови у системі післядипломної педагогічної освіти.....	88
<i>Добрянська Олена.</i> Професійний стандарт вчителя, як орієнтир його власного професійного розвитку в системі закладів післядипломної освіти.....	92
<i>Драновська Світлана, Драновська Єлизавета.</i> Використання інноваційних методів і прийомів у середній школі під час вивчення української літератури.....	95
<i>Дроботько Ірина.</i> Застосування інноваційних освітніх технологій у підготовці практичних психологів.....	98
<i>Дудко Наталія.</i> Знання про соціальний статус особистості в системі особистісно-професійної компетентності сучасного педагога.....	101
<i>Жадан Віктор.</i> Формування здорового способу життя в історії.....	105

Заблюцька Карина. Визначення поняття «професійна компетентність асистента вчителя закладу загальної середньої освіти».....	109
Загорулько Світлана. Особливості формування здорового способу життя (молодших школярів, підлітків, юнацтва).....	112
Єфремова Галина, Кожем'якіна Ірина. Методологічні підходи до розвитку професійної компетентності вчителя в умовах післядипломної освіти.....	115
Єфремова Галина, Середа Анна. Самоосвітня діяльність як чинник удосконалення рівня професійної компетентності викладача вищої школи.....	119
Задорожна Людмила. Бінарні заняття як засіб формування мовленнєвої та художньо-творчої компетенцій у дітей дошкільного віку.....	122
Зелюк Віталій. Розвиток особистісно-професійної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.....	125
Івашина Людмила. Роль технології критичного мислення у професійному вдосконаленні педагога.....	129
Ідріс Наталія. Психологічний супровід самовдосконалення педагогічних працівників Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І. Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України в умовах дистанційного навчання.....	131
Ільєнкова Вікторія. Компонент щастя як необхідність для діяльності та розвитку особистісно-професійної компетентності педагога.....	133
Ільченко Тетяна, Лобанова Тетяна. Оптимізація навчального процесу при викладанні фундаментальних дисциплін в умовах сьогодення.....	136
Іщенко Ірина. Формування професійних компетентностей майбутніх спеціалістів початкової освіти.....	138
Капленко Алла. Професійна компетентність сучасного вчителя.....	140
Капленко Анна. Практичний досвід використання інтерактивних, інноваційних технологій у навчальній діяльності для розвитку особистісно-професійного педагога.....	143
Келембет Людмила, Фляк Оксана. Розвиток професійної компетентності керівника закладу освіти в умовах сучасних змін.....	145
Кінах Неля. Підприємницький підхід до розвитку особистісно-професійної компетентності вчителя початкової школи.....	149
Клочко Оксана, Богданович Світлана. Інноваційні технології управління бібліотекою закладу вищої освіти.....	151
Клочко Оксана, Ніколаєнко Марія. Комунікативна компетентність викладача вищої школи як складова професійної компетентності.....	154
Клочко Оксана, Посохов Богдан. Проблема корекції девіантної поведінки студентів у педагогічній теорії та виховній практиці.....	156
Клочко Оксана, Толмачов Олександр. Етичні відносини у професійній діяльності викладача вищої школи.....	159
Клюніна Наталія. Вагомість соціокультурного компоненту при викладанні англійської мови.....	162
Ковальчук Володимир, Долінська Людмила. Про використання понятійного апарату синергетики та її методології у педагогіці (один з підходів в умовах інноваційних змін).....	164
Ковтун Єлизавета. Професійна компетентність як інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності педагога дошкільної освіти.....	166
Колодій Тетяна. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів у контексті Нової української школи.....	168
Kolomiets Natalia. Psychological and Pedagogical Aspects of the Process of Personal and Professional Development of a Higher Education Teacher.....	171
Колос Ганна. Інноваційні освітні технології професійного вдосконалення та особистісного зростання педагога.....	173
Костенко Ольга, Танькова Ірина. Формування екологічної компетентності особистості обдарованих підлітків засобами проектної технології виховання та STEM-підходу.....	176
Кравчук Наталія. Самоосвіта – джерело вдосконалення педагогічної майстерності вчителя.....	180
Кузнецова Тетяна. Психологічна підтримка професійно-особистісного розвитку педагога як умова ефективної інноваційної діяльності в сучасних умовах.....	183
Кузьміч Ірина, Ремиза Юлія. Мотиваційні основи розвитку особистісної та професійної компетентності викладачів.....	184
Курило Галина. Основні аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.....	187
Кучер Юлія. Професійне зростання педагога як індикатор інноваційної діяльності навчального закладу.....	190
Леоненко Марина. Teaching Foreign Language Using Films.....	194
Лобода Вікторія. Використання сервісів GOOGLE при підвищенні кваліфікації педагогів.....	196

<i>Лоза Тетяна.</i> Підготовка магістрантів спеціальності Фізична культура до професійної діяльності.....	200
<i>Лупійко Людмила.</i> Дидактичні ігри, їх роль у вихованні дітей.....	202
<i>Луценко Світлана, Пінчук Діана.</i> Менторство як інструмент реалізації компетентнісного підходу в освітньому менеджменті.....	206
<i>Маландій Євгенія.</i> Створення сучасного освітнього середовища під час викладання предмету «Основи мікробіології».....	209
<i>Мариновська Оксана.</i> Розвиток інноваційної компетентності педагога у післядипломній педагогічній освіті.....	214
<i>Марухина Ірина.</i> Професійна культура взаємодії практичного психолога з учасниками освітнього процесу.....	217
<i>Матузна Ксенія.</i> Інтегровані технології навчання як один із засобів формування креативної компетентності в здобувачів освіти.....	219
<i>Матюха Тетяна.</i> Використання інтернет ресурсів на уроках англійської мови.....	223
<i>Матюшенко Людмила.</i> Проектна технологія на уроках біології та хімії як засіб формування життєвих компетентностей учнів.....	226
<i>Мельникова Інна, Влезько Олена.</i> Інновації у використанні натуральних об'єктів на заняттях біології і екології як варіант розвитку професійної компетентності викладачів коледжу.....	230
<i>Метейко Алла.</i> Правила здорового харчування з точки зору хімії.....	232
<i>Михайленко Ірина.</i> Педагогічна майстерність вчителя як умова реалізації педагогіки партнерства Нової української школи.....	236
<i>Міхеєнок Наталія.</i> Застосування технології проблемного навчання як засобу формування творчої та компетентної особистості.....	239
<i>Мишкіна Вікторія.</i> Умови реалізації інноваційних педагогічних технологій в освітньому процесі.....	241
<i>Молчанова Оксана.</i> Арт-терапія як інноваційна технологія психологічної підтримки педагога в умовах післядипломної освіти.....	245
<i>Москаленко Тетяна.</i> Особливості розвитку особистісної і професійної компетентності педагога іноземної мови.....	248
<i>Нестеренко Оксана.</i> Сучасні методи та прийоми викладання естрадного вокалу.....	252
<i>Оберемко Оксана.</i> Фемінітиви в редакції Українського правопису 2019 року.....	255
<i>Олійник Юлія.</i> Практичний досвід використання сучасних форм та методів підвищення професійної компетентності педагога.....	258
<i>Онищук Оксана.</i> Створення дистанційного курсу на базі платформи Teams Office 365 у процесі навчання майбутніх технологів з дисципліни «Основи проектування хімічних виробництв».....	260
<i>Остапчук Анна.</i> Основні підходи до стажування науково-педагогічних працівників у країнах Європи.....	263
<i>Охромєєва Анастасія.</i> Педагогічна культура як складова професійної компетентності викладача вищої школи.....	265
<i>П'ятаченко Сергій.</i> Мовно-культурна ідентифікація молоді Сумщини (на матеріалі соціологічного дослідження).....	267
<i>Павленко Ірина.</i> Кібербезпека учасників освітнього процесу.....	272
<i>Павлова Наталія.</i> Досвід проведення тестування з методики навчання інформатики.....	275
<i>Панченко Тетяна.</i> Використання програми Kahoot на уроках української мови та літератури.....	278
<i>Перлик Вікторія.</i> Професійна компетентність керівника закладу загальної середньої освіти в контексті реформування галузі.....	281
<i>Плішива Олена.</i> Використання інноваційних освітніх технологій у професійному розвитку сучасного педагога.....	284
<i>Плужник Юлія.</i> Розвиток читацької грамотності на уроках української мови.....	286
<i>Пономаренко Тетяна.</i> Освіта для сталого розвитку: філософський аналіз.....	289
<i>Поносова Тетяна.</i> Розвиток творчих здібностей на уроках Літератури рідного краю шляхом використання інноваційних методів навчання на прикладі життя та творчості Федора Петруненка.....	292
<i>Посна Людмила.</i> Використання інтерактивних технологій навчання.....	296
<i>Пришлюк Алла.</i> Успішний вчитель – творчість, що стала професією.....	299
<i>Пронюшкіна Ольга.</i> Практичний досвід учителя-словесника з формування життєвих компетентностей старшокласників як необхідної умови успішного складання ЗНО.....	301
<i>Прядко Любов.</i> Труднощі у навчанні дітей закладу загальної середньої освіти як проблема сучасного освітнього середовища.....	306
<i>Пухно Світлана.</i> Формування конфліктологічної компетентності студентів закладу вищої освіти в ході вивчення дисципліни «Психологія».....	309
<i>Рогачова Галина.</i> Мовний водограй.....	311
<i>Родіна Наталія.</i> Особливості психологічної допомоги та підтримки людей з особливими потребами.....	315
<i>Розуменко Анжела.</i> Кабінет математики: традиції та перспективи.....	319

Саєнко Ніна. Застосування ефективних засобів, що сприяють реалізації компетентнісного підходу у навчанні молодших школярів та розвитку творчих здібностей.....	322
Сакунова Юлія. Використання проєктних технологій навчання для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.....	324
Самара Ольга, Гілерман Діана. Особливості альтруїзму та егоїзму як професійно значущих стратегій педагога.....	327
Сахарова Мирослава. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у групі подовженого дня.....	329
Сєрих Лариса. Розвиток професійної компетентності педагога в умовах взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти.....	333
Сєрих Тетяна. Створення естетичного середовища закладу позашкільної освіти у контексті розвитку професійної компетентності педагога.....	336
Студенець Олена. Інтеграція навчально-виховного процесу як головний чинник розвитку пізнавальної активності сучасного школяра.....	338
Стукалова Тетяна. Вплив неформальної освіти на розвиток професійної компетентності педагога.....	342
Сударєва Галина. Інноваційна освітня діяльність як чинник розвитку професійної компетентності педагога.....	344
Супрун Тетяна. Використання елементів STEM–навчання на уроках біології.....	348
Телєтова Світлана. До питання про сутність та структуру професійно-педагогічної компетентності вчителя.....	351
Титаренко Світлана, Войтенко Ірина. Психологічна культура як умова ефективної професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.....	355
Томич Ірина, Бойко Світлана. Розвиток управлінської творчості у професійній діяльності педагога.....	359
Тонка Марія, Парфенюк Людмила. Формування громадянських компетенцій засобами педагогічних технологій.....	364
Удовиченко Ірина. Створення сприятливого методичного середовища для фахового зростання вчителів у післядипломний період.....	367
Харькова Оксана. Використання доповненої реальності на уроках фізики.....	371
Цирулік Оксана, Петренко Тамара. Інноваційні освітні технології професійного вдосконалення та особистісного зростання педагога в умовах дистанційного навчання.....	374
Чередник Катерина. Визначення рівня сформованості професійної культури майбутніх викладачів вищої школи.....	376
Чхайло Людмила. Самоосвіта як складова підготовки вчителя до професійної діяльності.....	379
Шеденко Ніна. Мультфільм та анімований буктрейлер як засоби залучення учнів до читання.....	381
Шелеміна Оксана. Результати експериментальної роботи по формуванню навичок самообслуговування молодших школярів з порушеннями інтелекту.....	383
Шкарлат Маргарита. Просто про складне (про зміни в новій редакції «Українського правопису» (2019)).....	386
Шкурдода Людмила. Віртуальна комунікація як новий вимір соціальних відносин.....	392
Шумейко Альона. Розвиток пізнавальних інтересів учнів шляхом ігрової діяльності на уроках читання.....	395
Щебетенко Наталія. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя трудового навчання засобами ікт у професійній діяльності.....	398
Южно Наталія, Кириченко Олена. Формування трансверсальних компетентностей засобами педагогічних технологій.....	403
Янюк Ольга. Особливості застосування електронних освітніх ресурсів в підготовці фахівців для готельно-ресторанного господарства.....	406
Ясінська Наталія. Готовність вчителя до інноваційної діяльності як важлива якість сучасного педагога.....	409
Яцюк Марія, Яловська Яна. Психологічні особливості проявів почуття провини у жінок-педагогів.....	411

*Адамович Галина,
старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій,
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Івано-Франківськ*

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ)

Постановка проблеми. Інформаційно-цифрова компетентність, зокрема, здатність використовувати цифрові технології в освітньому процесі є однією з ключових професійних компетентностей сучасного вчителя. У чинному професійному стандарті (2020) з-поміж багатьох умінь зазначено, що вчитель має вміти використовувати цифрові технології, онлайн-сервіси і застосунки, «відкриті електронні (цифрові) освітні ресурси педагогічного спрямування для професійного розвитку» [2, с. 14], в тому числі для планування освітнього процесу, розробки власних освітніх ресурсів.

З огляду на це актуалізується проблема опанування вчителями сучасними веб-інструментами. Тим паче, перебуваючи перманентно в останній рік в умовах дистанційного навчання, педагоги стають все більш умотивованими до професійного розвитку в означеному напрямку, активно взаємодіють в цифровому освітньому середовищі, яке стрімко оновлюється. З огляду на це означене питання у форматі модуля «Використання цифрових технологій та технологій дистанційного навчання» було включене до програми підготовки вчителів Івано-Франківської області, які навчають перші класи Нової української школи. Таке навчання тривало в області впродовж вересня-жовтня 2021 року.

Виклад основного матеріалу. Питання використання педагогами цифрових інструментів в освітньому процесі розглядається в публікаціях наукового-методичного характеру, зокрема, у працях сучасних українських учених (В.Биков, А. Гуржій, В. Кухаренко, Н. Морзе, О.Овчарук та інші). В останній час інститути післядипломної педагогічної освіти та освітні онлайн-платформи пропонують для вчителів різноманітні вебінари, майстер-класи і курси підвищення цифрової грамотності, де можна познайомитися з досвідом використання сучасних цифрових технологій та набути певних умінь і навчитися їх творчо застосовувати, зокрема для створення власних дидактичних матеріалів, планування освітнього процесу, забезпечення зворотного зв'язку з учнями під час синхронного та асинхронного формату навчання тощо.

У цьому дослідженні нами укладено добірку цифрових інструментів для тижневого і поурочного планування освітнього процесу, опанування якими сприятиме розвитку цифрової компетентності педагогів. Ці онлайн-інструменти були включені до модуля «Використання цифрових технологій та технологій дистанційного навчання» Програми підготовки вчителів 1 класів Нової української школи.

В «Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» наголошується на тому, що «календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя» [1, с.4]. Відтак автономія вчителя, забезпечена академічною свободою, заохочує педагогів до творчого підходу в плануванні своєї діяльності.

План уроку, або детальна покрокова інструкція, окреслює цілі вчителя щодо досягнення учнями очікуваних результатів уроку та способів, дидактичних матеріалів і заходів для їх реалізації. Усі ефективні плани уроків містять конкретні компоненти, етапи, які зумовлені типом уроку, баченням вчителем сценарію його розгортання. Розглянемо деякі цифрові інструменти, які допоможуть педагогам візуалізувати цю діяльність та долучати до співпраці своїх колег через спільний онлайн-доступ.

Одним із потужних універсальних візуальних цифрових інструментів є онлайн-дошка *Trello* (<https://trello.com/uk>). З першого погляду захоплює сам дизайн цього сервісу, якісні яскраві фони, зручний інтерфейс. Цей інструмент дозволяє через створення списків і карток організувати роботу над плануванням різного масштабу. Залучення календаря та «часової шкали» допомагає більш ефективно й продуктивно планувати види діяльності, розподіляти час. На картках (стікерах) *Trello* можна формувати контрольні списки, чек-листи, дати початку роботи і дедлайни, вкладення,

впорядковувати робочі навчальні матеріали, корисні ресурси, електронні підручники, зображення, відеоматеріали. Це все легко редагувати і видозмінювати. Крім того, під час поурочного планування можна скористатися мітками та швидко орієнтуватися в наповненні змісту уроків завданнями відповідних змістових ліній навчального предмета.

Беззаперечною перевагою даної онлайн-дошки є можливість співпрацювати педагогам разом, через спільний доступ планувати освітній процес, складати каркаси поурочних чи тижневих планів, працювати над проектами тощо, водночас відстежуючи редагування, доповнення контенту колегами.

Також онлайн-дошка *Trello* містить чимало готових шаблонів. Учителі з усього світу, які використовують цей інструмент, роблять загальнодоступними свої напрацювання. Шаблони легко завантажити на власну сторінку, просто редагувати й адаптувати під свої потреби.

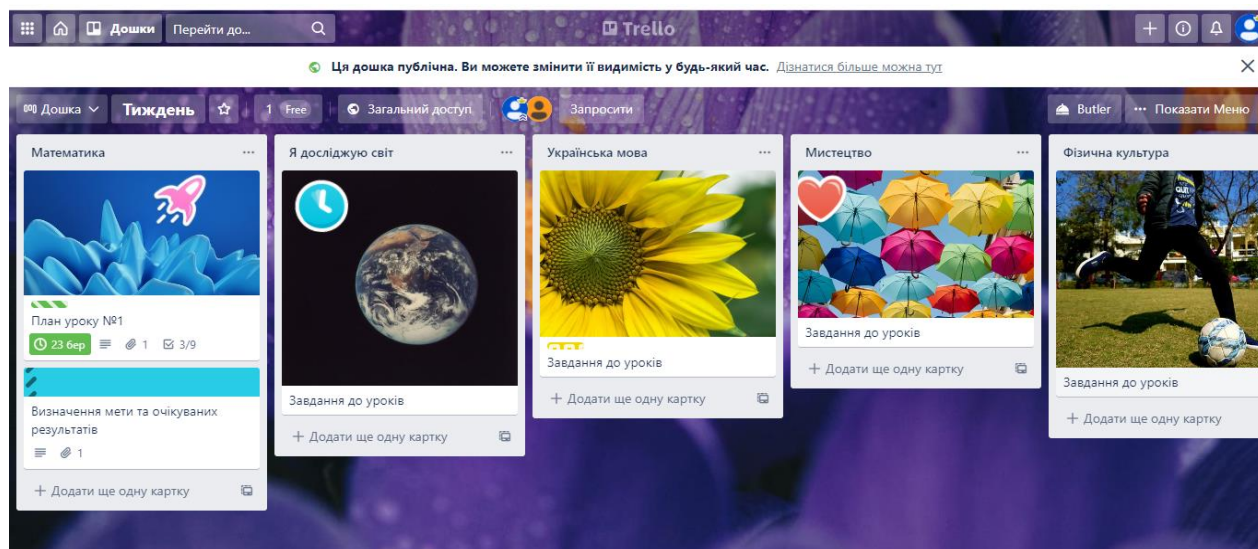

Рис. 1. Тижневе планування. *Trello*

Цікавим і швидким способом планувати освітню діяльність є безкоштовна дизайнерська цифрова платформа *Canva* (https://www.canva.com/uk_ua/osvita/). За допомогою цього інструменту можна створити не тільки презентації, яскраву інфографіку, а й аркуші із завданнями та плани уроків. Сервіс містить сотні тисяч шаблонів, мільйони безкоштовних стокових фотографій, тисячі шрифтів. Також даний цифровий інструмент дозволяє учасникам співпрацювати над спільними завданнями, ділитися напрацюваннями.

Canva пропонує зареєстрованим користувачам чималу кількість шаблонів поурочних вчительських планів. Можна скористатися з колекцій чи створити власний шаблон відповідно до своїх уподобань і потреб класу, швидко наповнювати контентом, завантажувати й роздруковувати.

Рис. 2. Тижневе планування. *Canva*

Ще одним продуктивним рішенням укласти тижневі чи поурочні плани вважається майндмепінг, або створення ментальних карт. Цей спосіб вже давно привертає увагу педагогів, оскільки дозволяє ефективно структурувати і систематизувати інформацію. *XMind, Mindmeister, Coggle, Mind42, Popplet, Miro, Mural* – це далеко не повний перелік цифрових інструментів, за допомогою яких можна творити ментальні карти, цікаво їх оформляти, тим самим поглиблюючи своє розуміння контенту.

Коротко зупинимося на англomовному веб-інструменті *Popplet* (<https://www.popplet.com/>). Цей сервіс у безкоштовному варіанті дозволяє створити та мати в активному користуванні одне полотно для ментальних карт. Ключові поняття та підтеми можемо оформляти різнокольоровими рамками, редагувати шрифти. На карту також завантажуються фотографії, відеоматеріали, що дуже зручно під час планування різних видів активностей на уроці. Оформлені карти можна поширювати в соціальних мережах та ділитися ними через електронну пошту для спільного редагування з колегами.

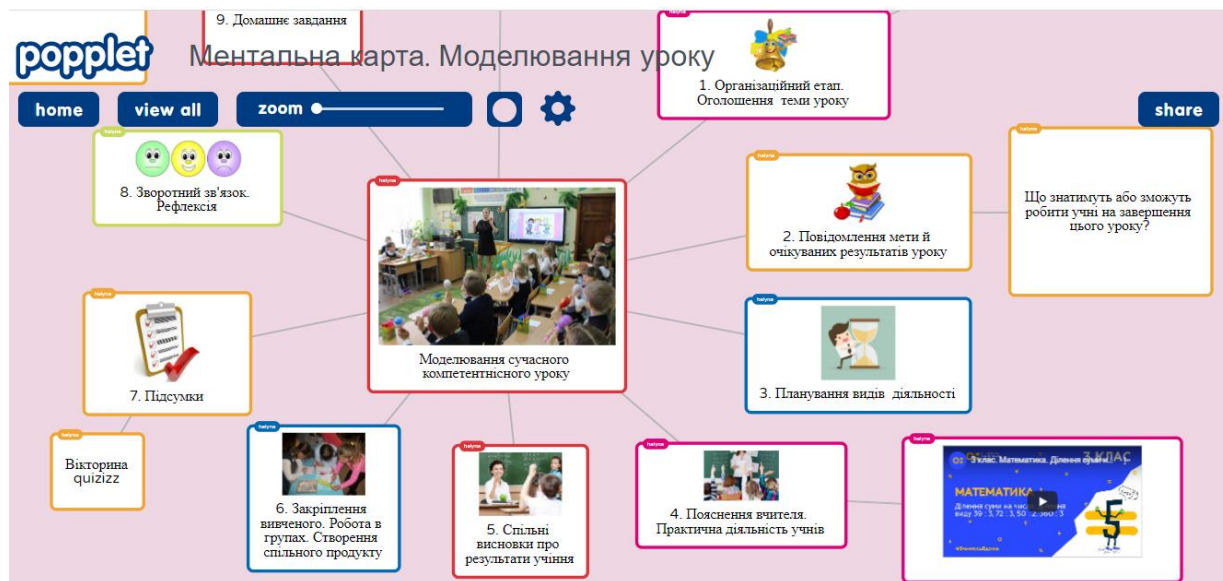

Рис. 3. Ментальна карта. Моделювання уроку. Popplet

Висновки. Таким чином, задекларована в нових нормативних документах про освіту академічна свобода дозволяє педагогам творчо підходити до планування освітнього процесу. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій розширюються способи і засоби для тижневого, поурочного планування і моделювання уроків. Вибір за вчителями, якими веб-інструментами користуватися, щоб отримати новий поштовх для власного розвитку і для більш ефективної професійної діяльності та розвитку власної цифрової компетентності.

Список використаних джерел

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>
2. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку, економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf

*Александрова Наталія,
практичний психолог,
КЗ «Чернечинський ЗДО (ясла-садок) «Чайка»
Чернечинської сільської ради
Охтирського району, Сумської області*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Сучасний освітній процес вимагає від педагогів – дошкільників нового підходу до своєї діяльності, новітніх форм, методів, технологій виховання, розвитку й навчання дітей.

Сьогодні зміст освіти ускладнюється, акцентується увага на розвитку творчих та інтелектуальних здібностей дітей, корекції емоційно-вольової сфери на зміну традиційним приходять інтерактивні методи навчання й виховання, що передбачають активізацію пізнавального розвитку. Вихователям необхідно орієнтуватися в розмаїтті освітніх інновацій, вміти правильно, доцільно та творчо їх використовувати.

Сьогодні держава, поряд з вихованням та навчанням, значної уваги приділяє здоров'ю дітей. Розробка і впровадження нових результативних «здоров'язберігаючих» педагогічних технологій, форм та методів навчання сприяє збереженню здоров'я, різнобічному розвитку дитини та є життєво важливою необхідністю сучасної системи освіти. Але не треба забувати, що поняття «здоров'я» включає в себе не тільки фізичний, але й психічний стан дітей. Помічено, що заняття музикою, живописом, танцями допомагають знімати у людини емоційну напругу, зменшують тривожність, агресію. Такий напрямок отримав назву арт-терапія – лікування за допомогою мистецтва. Арт-терапія навчає виражати й розуміти почуття, розвивати художні здібності, сприяє прискоренню адаптації, зниженню гіперактивності, замкнутості, вдосконалює координацію рухів дрібної моторики.

Аналіз актуальних досліджень. У кінці 30-х на початку 40-х років минулого століття в дослідженнях А. Хілла, засновника Британської школи арт-терапії з'явився термін арт-терапія. А. Хілл стає відомим завдяки своїм роботам щодо використання арт-терапії у медичних закладах. Г. Рід у той же час працював на ниві арт-педагогіки, а Е. Крамер, звернула увагу на поняття сублимації в творчому процесі. Паралельно відбувається розвиток цього напрямку терапії в США у рамках психодинамічної школи (М. Наумбург). Така терапія була способом вираження внутрішніх конфліктів особистості та усвідомлення феномена переносу.

У 70-80-х роках відбувається активний розвиток арт-терапії: приймають етичний кодекс арт-терапевтів, організують різноманітні друковані видання, конференції для спеціалістів. В 90-х у мережі Інтернет з'являються сайти й електронні бібліотеки, електронні видання присвячені арт-терапії. В Росії арт-терапія поширюється завдяки працям провідних спеціалістів цієї галузі: О.Копитіна, Л.Лебедевої, М.Кисельова, І.Сусаніна та інші.

На сьогодні проблеми арт-терапії у нашій державі досліджують теоретики та практики переважно у галузі психології: А. Бреусенко-Кузнецов, О. Вознесенська, Н. Заболотна, О. Плетка, В. Савінов, О. Скнар, В. Стадник, Т. Яценко, Л. Фірсова та інші.

Однак, мабуть, не слід очікувати від цього напрямку терапії чіткості та однозначності. Мистецтво, творчість, фантазія завжди, у всі часи були простором таємничості та незбагненності. Цікаво, що на відміну від Західної Європи та Америки, в Україні арт-терапія більше цікавить не лікарів, а педагогів та психологів-практиків, що спричинило поширення цього методу в освіті та соціальній сфері.

Мета статті. Метою статті є розкриття можливостей використання арт-терапії, як сучасної технології в роботі з дітьми дошкільного віку; охарактеризувати гру з піском та малювання на склі як вид арт-терапії, їх використання в закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. З метою розвитку дитячих здібностей, прискорення адаптації, зниження в окремих дітей гіперактивності, замкнутості та підготовки руки до письма (вдосконалення координації рухів дрібної моторики) варто використовувати інноваційну технологію – арт-терапію. Арт-терапія поняття широке. Тому розглянемо дві його складові, а саме пісочну терапію та ізотерапію (малювання на склі).

Пісочна терапія – це ключ до внутрішнього світу дитини, один з засобів виразити переживання, досліджувати світ, збудувати стосунки.

Вперше принцип «пісочна терапія» був запропонований Карлом Густавом Юнгом. На його думку, цей сипучий матеріал символізує життя у всесвіті, а окремі піщинки - це люди і інші живі істоти.

Пісок – ідеальне розвиваюче середовище, де можна творити без страху, що-небудь зламати або зіпсувати. Основоположна ідея пісочної терапії Sand Play полягає в тому, що дитина, переносючи на площину пісочниці свої фантазії і переживання, може контролювати самостійно свої спонукання, виражаючи їх в символічній формі.

Мета пісочної терапії – не міняти і не переробляти дитину, не учити її спеціальним поведінковим навичкам, а дати їй можливість бути такою, якою вона є. Пісочниця – це маленька модель навколишнього світу. Під час гри з піском дитина може виразити свої відчуття і переживання. За допомогою гри її легко почути і зрозуміти дорослим. Розігруючи різні життєві сюжети в пісочниці, дитина символічно вирішує свої проблеми, позбавляється комплексів, страхів і переживань, здобуває життєвий досвід, навчається взаємодіяти з однолітками, висловлюючи свої думки та підтримуючи діалог. Маніпулювання піском сприяє розвиткові образного мислення, фантазії.

Граючись з піском у дітей посилюється бажання дізнаватися щось нове, експериментувати і працювати самостійно, в пісочниці потужно розвивається тактильна чутливість як основа «ручного інтелекту». Дуже добре в іграх з піском, більш гармонійно і інтенсивно, розвиваються всі пізнавальні функції (сприймання, увага, пам'ять, мислення), а також мова і моторика. За допомогою технології *піскової терапії* доцільно розвивати емоційно-почуттєву сферу дошкільника, оскільки цей вид арт-терапії забезпечує умови для індивідуально-творчого вияву особистості під час роботи в пісочниці. До речі, творча діяльність вихованців у пісочниці є досить незвичною і навіть нетрадиційною. Піскова терапія передбачає різноманітні маніпуляції з піском: дитина «їздить» рукою по піску, «ходить» пальчиками, здійснює «приземлення літаків», будує фортеці, пагорби, гірки, мости, бере в руку пісок і випускає його, малює на ньому, використовує іграшки, фігурки людей і тварин, живі квіти, гілочки дерев, прокладає русла озер і річок тощо.

Цікаво, що пісок гіперактивних дітей урівноважує, скутих розслабляє, тривожних заспокоює, агресивних утихомирює. Тому піскова терапія – це унікальна можливість дослідження свого внутрішнього світу за допомогою безлічі різних засобів: мініатюрних фігурок, води, піску, іграшок тощо. Вихователям доцільно проводити ігри-заняття й ігри-казки з піском, спрямовані на корекцію відхилень в особистісному розвитку дітей, які відчувають свободу і безпеку самовираження. Пропоную вашій увазі кілька вправ для гри в пісочному ящику з дітьми. Дані ігри спрямовані на розвиток творчого мислення і уваги, довільної уваги, знижують тривожність і агресивність, сором'язливість і замкнутість, формують навички спілкування, дозволяють дитині навчитися висловлювати свої почуття.

Гра «Чарівний пісок». Мета: розвиток тактильно-кінетичної чутливості, зняття емоційної напруги. Інструкція: «Перед тобою пісок. Хочеш занурити в нього руки? (Відповідь дитини). Опустити руки в пісок і розкажи про свої відчуття (теплий, сухий, розсипається, тече крізь пальчики). Пропусти між пальчиками. Відчувається тепло власних рук? Які спогади (почуття) охоплюють тебе? Щось можеш пригадати? Давай виконаємо такі вправи:

- ковзай долонями по поверхні піску, виконуючи зигзагоподібні і кругові рухи (як машинки, змійки);
- виконай ті ж рухи, поставивши долоню на ребро;
- зроби відбитки кулачків: ребрами долонь зроби химерні візерунки на поверхні піску; знайди схожість з іншими предметами (ромашка, їжачок, сонечко, травинка, дерево);
- пройди по поверхні піску кожним пальцем по чепзі правою і лівою рукою (можна групувати пальці по два, три, чотири і т.д.);
- пограй на поверхні піску, як на клавіатурі піаніно або комп'ютера;
- занур в сухий пісок кисті рук і починай ними ворушити, спостерігаючи за тим, як змінюється піщаний рельєф;
- звільни руки від піску, не здійснюючи різких рухів, тільки ворушачи пальцями і здуваючи піщинки.

Запитання після вправи: що ти відчував при роботі з піском? Тобі було приємно чи ні? Що запам'яталось найбільше?

Гра «Незвичайні сліди». Мета: розвиток тактильної чутливості. «Йдуть ведмежата» – дитина кулачками і долонями з силою натискає на пісок. «Стрибають зайці» – кінчиками пальців дитина вдарає по поверхні піску, рухаючись в різних напрямках. «Повзуть змійки» – дитина розслабленими/напруженими пальцями рук робить поверхню піску хвилястою (у різних напрямках). «Біжать жучки-павучки» - дитина рухає всіма пальцями, імітуючи рух комах (можна повністю занурити руки в пісок, зустрічаючись під піском руками один з одним – «жучки вітаються»).

Гра «Змійки». Мета: зняти емоційне напруження. Інструкція: візьми змійку за голову або хвіст і провед по піску. Тепер візьми мотузку так, як ручку, плавно пройди по зміїному сліду. Потім можна взяти змійку за голову, і малювати візерунки: кружечки, петельки, палички.

Отже, робота з піском має багатогранну спрямованість. Наведені ігри – лише частина форм сендплею. Все залежить від творчих здібностей вихователя. Ігри з піском можна проводити в різних вікових групах протягом дня постійно. Особливо доцільне їх використання у період адаптації дітей до дошкільного закладу та нового колективу. Граючись у піску, діти не створюють навколо себе зайвого галасу й безладдя, зважають на думку товаришів, навчаються проявляти делікатність, увічливість, люб'язність, скромність, товариськість тощо

Найбільш розповсюдженим видом арт-терапії є ізотерапія, тобто малювання. Ізотерапія – це творчий акт, який дозволяє дитині відчути і зрозуміти самого себе, висловити свої думки та почуття, звільнитись від конфліктів та сильних переживань, розвинути емпатію, бути самим собою, вільно

висловлювати свої думки. Малювання розвиває чуттєво-рухову координацію, вимагає взаємодії багатьох психічних функцій. У процесі роботи дитини у технологіях ізотерапії, окрім позитивних змін у поведінці, які добре помітні через спостереження, є і наочні, видимі результати: дитячі роботи, які дуже красномовно говорять самі за себе. Можливість не говорити, а виражати свої переживання у вигляді малюнка є однією з найважливіших переваг арт-терапевтичного методу у роботі з дітьми, особливо з тими, які мають порушення у психоемоційній сфері, а таких дітей сьогодні чимало.

У різних джерелах презентовано значну кількість арт-терапевтичних технік, але одним з найбільш вживаних залишається малюнок, тобто техніка ізотерапії як терапії образотворчим мистецтвом, у першу чергу, малюванням. Але малюванням не на звичному нам папері, а на склі. Малювання на склі не лише оригінальний засіб розвитку творчих здібностей дітей, а й ефективний вид арт-терапії, який допомагає дитині розуміти себе, виражати свої думки і почуття, мрії та надії, позбутися своїх страхів і самовдосконалюватися. Це один із способів зображати навколишній світ – пальцями, долонею. Де ж грань між витівкою і малюванням? А чому, скажіть, ми повинні малювати тільки пензликом або фломастером? Адже рука або окремі пальці – це така підмога. Причому вказівний палець правої руки слухається дитини краще, ніж олівець. Ну, а якщо олівець зламався, фломастери – скінчилися, а малювати хочеться... Є ще одна причина: іноді тематика просто просить дитячу долоньку або пальчик. Наприклад, малювання дерева дитина краще виконає руками чим іншими знаряддями. Пальцем вона виведе стовбур і гілки, потім (якщо осінь) нанесе на внутрішню сторону руки жовту, зелену, оранжеву фарби і намалює зверху багряно-червоне дерево.

Одночасно створюючи зображення по різні боки скла, малюки вчаться бачити світ у його багатомірності й мінливості, розуміти закони взаємозалежності, а також налагоджувати контакти, спільно працювати, виражати себе і при цьому цінувати самовираження іншого. Дітей приваблює цей вид мистецтва своєю незвичайністю, можливістю експериментувати, навіть якоюсь чарівністю. На відміну від малювання на папері, скло дарує нові візуальні враження і тактильні відчуття. Дітей захоплює сам процес малювання: гуаш (саме її властивості краще підходять для малювання по склу) ковзає м'яко, її можна розмазувати і пензлем, і пальчиками, і долоньками, так як вона не вбирається в матеріал поверхні і довго не висихає. Ізотерапія близька дошкільнятам, оскільки з самого раннього дитинства малюки із задоволенням малюють, майструють, творять. Малювання надає природну можливість для розвитку уяви, гнучкості та пластичності мислення. Діти, які люблять малювати, відрізняються більшою фантазією, безпосередністю у вираженні почуттів і гнучкістю суджень. Вони легко можуть уявити себе на місці тієї чи іншої людини або персонажа малюнка і висловити своє ставлення до нього, оскільки це ж відбувається щоразу в процесі малювання. Малюючи, дитина дає вихід своїм почуттям і переживанням, бажанням і мріям, перебудовує свої відносини в різних ситуаціях. На відміну від малювання по папері, скло дарує нові візуальні враження і тактильні відчуття. Наприклад, в адаптаційний період, коли головними завданнями є формування почуття впевненості дитини в навколишньому, задоволення дитячої допитливості, допомога в опануванні способів пізнання зв'язку між предметами і явищами, все це успішно дозволяє задовольнити малювання на склі. Малюючи, дитина набуває вміння діяти на основі розрізнення форми, величини, кольору предметів, оволодіння різноманітними новими рухами. Малювання на склі дарує малюкам хвилини радості, спробувати викликати у них позитивне ставлення до дитячого садочка. Важливо, що під час такої образотворчості малята набувають неоціненного досвіду колективної праці, налагодження взаємин з однолітками, розуміння співавторства і спільного натхнення. Коли дитина малює пальчиками на склі, це не тільки веселе і цікаве проведення часу, але і сприяння розвитку дрібної моторики рук. Як відомо, добре розвинута моторика пальців впливає на розвиток мислення та мовлення дитини. Малювання пальчиковими фарбами на склі не тільки сприяє розвитку дитини, але також допомагає заспокоїти непосиду або гіперактивну дитину, не говорячи про корисний вплив такої методики на дитину з особливими освітніми потребами. Багато мам помічали, що діти, яким дозволяють малювати не тільки простим олівцем, але і застосовувати інші матеріали, що можуть занурюватися в процес надовго, захоплюватися і заспокоюватися на досить тривалий час.

Малювати можна не лише пальцями, а й усією долонею, кулачком, ребром долоні. Особливу увагу слід звертати на рух руки і правильне положення «робочого пальця». Щоб отримати відбиток «крапка» палець піднести вертикально над аркушем, а якщо торкнутися всією фалангою, то матимемо «овал». Щоб отримати різнокольорове зображення, на один палець можна наносити 2–3 фарби. Опанування нетрадиційними техніками малювання дає змогу маленькому художнику відійти від предметного зображення, виразити в малюнку свої почуття й емоції, дарує свободу діяльності, вселяє впевненість дітей у своїх силах. Володіючи різними техніками зображення предмета, діти отримують можливість вибору, що сприяє розвитку творчих здібностей, обдарувань дошкільників.

Особлива цінність техніки малювання на склі полягає в тому, що вона дає дітям змогу швидко досягти бажаного результату діяльності, реалізувати власний творчий задум. Важливо, що у спільній з дітьми діяльності дорослий сам має бути творцем, щоразу по-новому розв'язуючи вже відомі дітям завдання. Це дає змогу дошкільникам зрозуміти, що ті самі завдання і проблеми можна розв'язувати різними способами. Ніщо так не об'єднує дитячий колектив, як спільна творча діяльність, у якій бере участь уся група. Одним з видів такої діяльності дітей і педагога є створення колективної творчої роботи, значимої для всіх, за допомогою будь-якої нетрадиційної техніки малювання, а саме, малювання на склі.

Висновки. Підсумовуючи, можна констатувати, що сьогодні технології арт-терапії та широкий спектр її видів є вкрай затребуваними й необхідними у роботі вихователя ЗДО. Адже арт-терапія – один із методів роботи, який використовує можливості мистецтва для досягнення позитивних змін в інтелектуальному, соціальному, емоційному, соціальному й особистісному розвитку дитини. Творчий характер занять допомагає дитині відкрити в собі щось нове, краще зрозуміти себе, розвивати свої відносини з іншими людьми та довкіллям. Терапія творчим самовираженням не лікувальна, а цілюща: вона спрямована не на ліквідацію тих чи інших симптомів і станів, а на розвиток людиною відносин – із самим собою і світом.

Керуючись принципом особистісно зорієнтованого підходу до виховання дітей, слід творчо опрацьовувати інноваційні технології з метою підготовки дітей до школи та подальшого життя. Творча арт-терапевтична діяльність гармонійно поєднує виховний, розвивальний, діагностичний і корекційний впливи, створюючи підґрунтя для налагодження довірливих емоційних взаємин із дитиною, сприяючи її подальшій ефективній соціалізації.

Список використаних джерел

1. Замелюк М. І., Міліщук С. О. Арт-педагогіка як засіб розвитку творчої уяви у дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. № 12.1 (64.1) грудень. С. 50–55.
2. П'ятницька-Позднякова І. С. Арт-терапевтичні можливості видів мистецтва. *Наукові праці. Чорномор. держ. унт ім. Петра Могили*. Вип. 95. Т. 108. 2009. С. 36–42.
3. Дитяча арт-терапія. Види арт-терапії для дітей. URL: <https://artlegostudio.lviv.ua/art-terapiya-dlya-ditej/> (дата звернення: 08.05.2021 р.).
4. Пісочна терапія для дітей дошкільного віку. URL: <http://udnz15.org/statti/pisochna-terapiyadlya-ditej-doshkilnogo-viku.html> (дата звернення: 08.05.2021 р.).
5. Віннікова Е. Л. Пісочна анімація: методика роботи з дітьми дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/pisocna-animacia-v-doskilnomu-zakladi-91798.html> (дата звернення: 08.05.2021 р.).
6. Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/naukova-statta-vikoristanna-metodiv-art-terapii-v-roboti-z-ditmi-doshkilnogo-viku-427893.html> (дата звернення: 08.05.2021 р.).

*Андрос Мирослав,
сarıший викладач кафедри відкритих
освітніх систем та інформаційно-
комунікаційних технологій ЦІПО,
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,
м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Постановка проблеми. Підвищення рівня та якості знань, формування сучасних навичок та компетентностей, навчання здобувати інформацію, спілкування іноземними мовами, індивідуальні освітні програми, впровадження нових предметів, підготовка до професій майбутнього та водночас цікаве і захопливе навчання є головними завданнями реформи освіти конкурентоздатної країни та суспільства.

Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології надають можливість інтенсифікувати освітній процес, підвищити рівень та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. Цифрові технології роблять процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним.

Глобальна ідея відкритої освіти є трендовою в нинішньому інформаційно-комунікаційному суспільстві, що має призвести до розроблення нового методологічного підходу до освітнього процесу, заснованого на дистанційній роботі здобувачів освіти, які можуть навчатися у зручному для них місці,

маючи спеціальні засоби інформаційно-цифрових технологій в умовах закладів освіти різних рівнів. Підкреслено змінено роль педагога закладу загальної середньої освіти (далі – ЗСО), який має розширити й оновити власну професійну підготовку, включивши до неї знання роботи у он-лайн навчанні, бути готовим до взаємодії у інтерактивному середовищі, освоїти функцію фасилітатора (тьютора) освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Державну політику у сфері освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

На сьогодні одним із основних завдань органів державної влади у галузі людського потенціалу та серед напрямів цифрового розвитку суспільства є формування відповідної національної політики цифровізації освіти в Україні.

Національна доктрина розвитку освіти [1] затверджена ще у 2002 році, є стратегічним документом, оскільки визначала концептуальні ідеї та погляди на стратегію й основні напрями розвитку освіти на початку XXI століття, закріплювала одним із пріоритетів розвитку освіти впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Як зазначено в даній доктрині, держава підтримує процес інформатизації освіти, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти; сприяє забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами, сучасними засобами навчання, створенню глобальних інформаційно-освітніх мереж.

У рамках концептуальних засад зазначеної вище Доктрини у 2013 році була розроблена і Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [2].

З метою реалізації зазначених вище документів МОН України були затверджені Положення про електронні освітні ресурси [3], що закріпило поняття електронних освітніх ресурсів, їх основні види, вимоги до них, порядок розроблення та впровадження, а також Положення про електронний підручник [4] та Положення про дистанційне навчання [5], які визначили вимоги до електронного підручника та до дистанційних курсів навчання.

Крім цього, відповіддю на виклики, що постали перед системою освіти України починаючи з березня 2020 року з початком карантинних обмежень пов'язаних із захворюванням COVID-19 та введенням перманентних локдаунів, стало введення у дію Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти [6]. Поява актуального на сьогодні положення хоч і стало проривним в плані детального роз'яснення організації та розгортання дистанційного навчання в закладі ЗСО, але власне педагогічні технології та особливо, інформаційно-цифрові, в даному документі не деталізовані. Що є вкрай важливим та надактуальним завданням для формування цифрової компетентності адміністративно-управлінського та педагогічного персоналу закладів ЗСО.

Реалізація передбачених завдань, хоч і не повна, і не швидка, але все ж таки забезпечувала поступові зміни у сфері освіти та забезпеченні людського розвитку країни.

У ст. 5 Закону України «Про освіту» інформаційно-комунікаційну компетентність визнано як одну із ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [7]. Життєвий простір навколо людини змінюється з постійним прискоренням. Тому освіта повинна дати як здобувачу освіти, так і педагогу навички орієнтування в цифровому середовищі, що постійно оновлюється. Технології здійснюють дійсний прорив в освіті – це і дистанційне навчання, і гейміфікація, і використання доповненої (AR), віртуальної (VR) і змішаної реальності (MR) і інших сучасних технологій в освітньому процесі, що власне і характеризує сучасний глобалізований світ під час Четвертої технологічної революції. Суть тренду в тому, щоб зробити як здобувача освіти, так і педагога сприйнятливими і відкритими до нових технологій.

Враховуючи ключові виклики, які впливають на людину, інфраструктуру, економіку та навколишнє природне середовище Урядом була затверджена Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки [9] (далі – Концепція), яка стала першим кроком до стимулювання внутрішніх ринків споживання, впровадження та виробництва цифрових технологій, містить бачення трансформації економіки від традиційної до ефективної цифрової, визначає першочергові кроки щодо імплементації відповідних стимулів та створення умов для цифровізації в реальному секторі економіки, суспільстві, освіті, медицині, екології тощо, виклики та інструменти розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації країни.

Відповідно до Концепції *цифровізація* – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір.

Цифровою освітою є об'єднання різних компонентів і найсучасніших технологій завдяки використанню цифрових платформ, впровадженню нових інформаційних та освітніх технологій, застосуванню прогресивних форм організації освітнього процесу та активних методів навчання, а також сучасних навчально-методичних матеріалів.

Під електронними освітніми ресурсами розуміють засоби навчання на цифрових носіях будь-якого типу або розміщені в інформаційно-телекомунікаційних системах, які відтворюються за допомогою електронних технічних засобів і застосовуються в освітньому процесі [3].

Відповідно до Концепції основними напрямками цифровізації освіти є:

- створення освітянських ресурсів і цифрових платформ з підтримкою інтерактивного та мультимедійного контенту для загального доступу закладів освіти та учнів, зокрема інструментів автоматизації головних процесів роботи навчальних закладів;

- розроблення та впровадження інноваційних комп'ютерних, мультимедійних та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання та обладнання для створення цифрового навчального середовища (мультимедійні класи, науково-дослідні STEM-центри лабораторій, інклюзивні класи, класи змішаного навчання);

- організація ширококутового доступу до Інтернету учнів та студентів у навчальних класах та аудиторіях в закладах освіти всіх рівнів;

- розвиток дистанційної форми освіти з використанням когнітивних та мультимедійних технологій.

Наявністю нових викликів, що постали перед Україною в останній час, спонукали виконавчу владу до розробки та затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [10]. Серед проблем соціально-економічного розвитку регіонів у контексті загальнодержавних викликів дана стратегія відмічає також:

- невідповідність рівня освіти потребам ринку праці;

- низький рівень цифровізації регіонів та цифрової обізнаності;

- невідповідність існуючого рівня розвитку інфраструктури до потреб економіки та населення регіонів та країни в цілому.

Українським інститутом майбутнього, який є спільним проектом представників українського бізнесу, політики та громадського сектора, розроблена стратегія «Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою» [15], яка включає розділ 6.7. «Україна – Learning Nation», відповідно до якої передбачається, що українці стануть Learning Nation – нацією, яка постійно вчиться та навчає інших завдяки динамічному розвитку системи освіти. Істотну роль у підтриманні екосистеми Learning Nation відіграє кардинально оновлена система освіти. Вона включає:

- відкриту національну освітню платформу із сервісами для формування індивідуальних освітніх траєкторій;

- інтеграцію формальної та неформальної системи освіти;

- перетворення господарчих комплексів класичних інституцій освіти на освітні інноваційні хаби;

- культуру навчання впродовж життя.

Університет 2030 – це не тільки фізичний простір, але й цифровий. Взаємодія викладача та здобувача освіти відбувається на онлайн-платформах, які є одним з інструментів управління навчальним процесом та контентом. Відбирають найкращих викладачів, записують онлайн-курси, проводять онлайн-лекції з дистанційним доступом для кожного здобувача освіти з метою передавання кращих знань.

Стрімке розповсюдження цифрових технологій на ринку праці і в суспільстві робить цифрові компетентності громадян важливими серед інших життєвих компетентностей. Розпорядженням КМУ схвалено Концепцію розвитку цифрових компетентностей та затверджено план заходів її реалізації [13]. Реалізація даної концепції передбачена до 2025 року

Відповідно до зазначеної вище Концепції, – **цифрова компетентність**: динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій.

Слід зазначити, що в середині 2019 року на виконання наказу МОН України № 38 від 15 січня 2019 року робочою групою був розроблений проект Опису цифрової компетентності педагогічного працівника (далі – Опис), який містить вимоги до структури та рівнів цифрової компетентності, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності педагогічними працівниками в умовах розвитку цифрового суспільства, та словник термінів, що використовуються [14].

Відповідно до Опису Цифрову компетентність педагогічного працівника описано за 5-ти напрямками: 1. Вчитель в цифровому суспільстві. 2. Професійний розвиток. 3. Використання цифрових ресурсів. 4. Навчання та оцінювання учнів. 5. Формування цифрових компетентностей учнів.

Державний стандарт базової середньої освіти [11] визначає інформаційно-комунікаційну компетентність такою, що передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності.

Для успішного залучення ІКТ у навчальний процес особливе значення має сформована у педагогів **інформаційно-цифрова компетентність**, а саме:

- здатності орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності;
- здатності використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси;
- здатності використовувати цифрові технології в освітньому процесі [12].

Враховуючи вищезазначене, необхідно дати визначення поняття **«формування цифрової компетентності педагога закладу ЗСО»**. Під цим поняттям ми розуміємо: системний і закономірний процес прогресивних змін особистості керівника (педагога) ЗСО щодо здатності використання інформаційних технологій, передусім інформаційно-цифрових технологій та електронних освітніх ресурсів, в умовах дистанційного навчання.

Шляхи формування (розвитку) інформаційно-цифрової компетентності керівника (педагога) закладу освіти можуть відбуватися шляхом:

- Формальна освіта (спеціальний напрямок підготовки в закладі вищої освіти, КПК при закладах ПК за окремими тематичними курсами);
- Неформальна освіта (за умови використання он-лайн платформ навчання);
- Інформальна освіта (в умовах функціонування інформаційно-комунікаційного освітнього середовища в закладі освіти).

Що стосується формальної освіти – стрімка цифровізація всіх сфер життя суспільства вимагає перегляду вимог до державних стандартів переважної більшості спеціальностей і професій, зокрема інженерів-педагогів.

На часі актуальне питання створення та унормування нового державного стандарту: педагог-викладач дистанційного навчання, або тьютор (організатор) дистанційного навчання.

Також особлива увага має приділятися до курсів підвищення кваліфікації при закладах післядипломної освіти, де в тематичних планах мають бути не лише модулі (інформаційно-цифрова компетентність), а і окремі тематичні курси: «Організація дистанційного навчання в закладі освіти» або «Викладачі-тьютори (організатори) дистанційного навчання». Звичайно, що із застосуванням різнопланових за часом проведення та кількістю етапів КПК, включаючи і дистанційний етап з використанням платформ (систем) управління навчанням (LMS).

LMS платформи поділяють на:

1) е-платформи для організації та проведення реального освітнього процесу (Moodle, Scribble, Blackboard, Efront, WebTutor, EasyCompusLearn, Accent, MobiSchool, Освітній портал «Класна оцінка», Classtime, Мій клас, Всеукраїнська школа онлайн (ВШО), Єдина школа та ін.).

Власне, за вибором педагогічної ради, робиться висновок щодо доцільності придбання та розгортання в закладі ЗСО конкретної системи управління навчанням.

2) е-платформи для створення курсів дистанційного навчання (Coursera, Khan Academy, Open edX, FutureLearn, EdEra, Prometheus, Дія. Цифрова освіта, УВУПО (Український відкритий університет післядипломної освіти), Всеосвіта, На урок, Освіта-UA, освітні (освітньо-наукові) портали навчальних закладів, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування).

Зазначені платформи (системи управління навчанням) призначені власне для формування та розвитку цифрової компетентності педагогічного персоналу закладу ЗСО.

Питання неформальної освіти набуло небувалої актуальності після введення в дію Постанови КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» [16]. Цією постановою унормовано підвищення кваліфікації шляхом участі в освітньому процесі, використовуючи технології дистанційного навчання: реєстрація та навчання на платформах дистанційного навчання, що рекомендовані до використання МОН (з можливістю вибору кількості годин навчання).

Дистанційна форма навчання повністю перейшла на використання цифрових пристроїв із можливістю передавання інформації через екран монітора. У зв'язку з цим перед педагогами виникає завдання використати переваги цифрових технологій для навчання і мінімізувати негативний вплив їх на процес засвоєння інформації тими, хто навчається.

Інформальна освіта освіти може здійснюватися на будь-якій безкоштовній платформі, що рекомендована до використання МОН, має відповідний інтерфейс українською мовою або на платформі, що вибере заклад ЗСО рішенням відповідної педагогічної ради.

У сучасних умовах важливим є створення та належне функціонування *цифрового освітнього середовища закладу освіти*, яка представляє собою педагогічну підсистему підтримки та здійснення освітньої діяльності у закладі освіти, яка базується на основі сучасних педагогічних та цифрових технологій, що інтегрують відповідні цифрові освітні сервіси та призначені для адаптації сучасного освітнього процесу до умов цифрового суспільства. [14]. Крім цього, однією із умов функціонування закладу ЗСО є створення «...цифрового освітнього середовища» [8, ст. 32].

Під інформаційно-освітнім середовищем закладу освіти потрібно розуміти цілеспрямовано побудовану інноваційну педагогічну систему в освітній діяльності закладу освіти, створену на основі сучасних педагогічних, інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій, методів й інтеграції комп'ютерно орієнтованих засобів з інформаційно-ресурсним забезпеченням, призначену для адаптації сучасного навчально-виховного процесу до умов інформаційного суспільства [17].

Висновки. Цифрова трансформація освіти відкриває широкі перспективи для підвищення ефективності навчального процесу, поглиблення професійності освітян. Вимоги до викладачів постійно оновлюються й потребують нових, більш складних наборів компетентностей. Обізнаність освітян у сучасних освітніх трендах сприятиме підвищенню їх мотивації та розумінню необхідності свого професійного розвитку.

Національна політика цифровізації освіти в Україні на сьогодні з урахуванням розвитку цифрових технологій зазнає чергової трансформації та потребує вдосконалення нормативно-правового регулювання у даній сфері. Як пріоритетна складової частини реформи освіти така політика, повинна передбачати об'єднання різних освітніх компонентів і цифрових технологій завдяки використанню найсучасніших освітніх платформ.

Необхідно законодавчо затвердити цифрову компетентність науково-педагогічного (педагогічного) працівника та державний стандарт «педагог-викладач дистанційного навчання».

Цифрове освітнє середовище закладу освіти повинне базуватися на основі сучасних педагогічних та цифрових технологій, що інтегрують відповідні цифрові освітні сервіси та призначені для адаптації сучасного освітнього процесу до умов цифрового суспільства.

Різноманітність цифрових технологій та їх швидкий розвиток потребують постійного підвищення рівня цифрової компетентності викладачів. Заклади післядипломної освіти повинні сприяти підвищенню внутрішньої мотивації викладачів до розвитку цифрової компетентності.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року затв. Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
3. Положення про електронні освітні ресурси: затв. наказ. Міністерства освіти і науки України від 01 жовтня 2012 р. № 1060. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#n13> (дата звернення: 30.10.2021).
4. Положення про електронний підручник: затв. наказ. Міністерства освіти і науки України від 02 травня 2018 року № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#n14> (дата звернення: 30.10.2021).
5. Положення про дистанційне навчання: затв. наказ. Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18> (дата звернення: 30.10.2021).
6. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: Наказ МОН від 08.09.2020 № 1115, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20>.
7. Про освіту: Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
8. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text/> (дата звернення: 30.10.2021).
9. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: затв. розп. Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.10.2021).

10. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: затв. пост. Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n189> (дата звернення: 30.10.2021).

11. Державний стандарт базової середньої освіти: затв. пост. Кабінету Міністрів України від 30 вер. 2020 р. № 898 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.10.2021).

12. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ № 2736 від 23 грудня 2020 року URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf.

13. Концепція розвитку цифрових компетентностей: схвал. розп. Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 31.10.2021).

14. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника: проект / Міністерство освіти і науки України. 2019. 53 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27905/1/digital%20comp%20teacher%20Morze.pdf> (дата звернення: 31.10.2021).

15. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього: веб-сайт. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-2> (дата звернення: 04.11.2021).

16. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Постанова КМУ від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

17. Карташова Л. А., Бойченко О. А., Шеремет Т. І. Інформаційно-освітнє середовище: засоби розроблення; організація діяльності учасників освітнього процесу: Спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної освіти. Київ: Університет менеджменту освіти, 2020. 84 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1RLQEGqfN3a_m7fC4XGY3OtdlBVB0D1i/preview (дата звернення: 05.11.2021).

Антонченко Марія,

доцент кафедри освітніх та інформаційних технологій,

комунальний заклад Сумський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти,

кандидат педагогічних наук, доцент,

м. Суми

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні є підвищення якості підготовки та перепідготовки фахівців, які повинні відповідати сучасному стану науково-технічного прогресу. При цьому значно підвищуються вимоги до рівня кваліфікації вже працюючих педагогів, до ефективності їх професійної діяльності та уміння адаптуватися до швидких змін в умовах інформаційно-цифрового суспільства. Виконання цього завдання сприяє створенню такого педагогічного потенціалу, що спроможний вести ефективне навчання здобувачів освіти в умовах швидких соціально-економічних змін, формувати та розвивати сучасні професійні компетентності педагогів.

Однією з важливих складових професійної компетентності педагога є інформаційно-цифрова компетентність [1]. Вона передбачає вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати, аналізувати інформацію та застосовувати її для самоосвіти та навчання учнів. Тому, на сучасному етапі розвитку освіти, розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагогів слід розглядати як одне з пріоритетних завдань підвищення кваліфікації педагога в умовах післядипломної освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що розвиток інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти досліджували такі науковці, як П. В. Беспалов, А. А. Єлізаров, Н. В. Насирова, О. В. Овчарук, М. І. Жалдак, Н. В. Морзе та інші, але ж вони стосуються, в основному, формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців, тобто студентів. Але аналіз особливостей розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти є недостатнім і досить актуальним.

Метою статті є дослідити особливості розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагога у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Інформаційно-цифрова компетентність є однією з ключових складових професійної компетентності педагога. Виділення її як окремого компонента обумовлено

активним використання інформаційно-цифрових технологій в сучасному освітньому процесі. Її важливість підкреслена у державних цільових програмах з освіти та інформатизації [6-7, 9 та ін]. Так, у Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» наголошується, що запровадження інформаційних технологій в освітній галузі має перейти від одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. Інформаційні технології суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи важливі для нашого сторіччя компетентності» [9, с.8].

В нашій роботі ми будемо використовувати наступне визначення поняття «Інформаційно-цифрова компетентність (ІЦК) педагога»: це інтегрований результат особистості педагогічного працівника по оволодінню сучасними цифровими та інформаційними технологіями та застосуванню їх у власній професійній діяльності, який формується на основі оволодіння ним змістовим, діяльнісним і мотиваційним компонентами досвіду роботи з різноманітною інформацією [3].

ІЦК передбачає: впевнене та критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційну й медіа-грамотність та культуру; володіння основами програмування, роботи з базами даних; алгоритмічне мислення; навички роботи та безпеки в Інтернеті та кібербезпеки; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [9, с.11].

Що стосується структури ІЦК, то аналіз світових та вітчизняних нормативних документів і порівняння підходів різних науковців з цього питання, дали підставу стверджувати, що ця компетентність є інтегративним утворенням, що має складну структуру і міждисциплінарний характер формування та розвитку. Однак, у різних дослідженнях виділяють різні її структурні компоненти.

Найповніше структура ІЦК-компетентностей педагога описана в рекомендаціях ЮНЕСКО [10] і яка включає 6 модулів:

- розуміння ролі ІКТ в освіті,
- навчальна програма й оцінювання,
- педагогічні практики,
- технічні і програмні засоби ІКТ,
- організація й управління навчальним процесом,
- професійний розвиток.

Педагогічних працівники підвищують власний рівень ІЦК під час навчання в педагогічних навчальних закладах; під час курсів підвищення кваліфікації в умовах післядипломної педагогічної освіти; шляхом самоосвіти; шляхом проведення курсів окремими потужними міжнародними ІТ-корпораціями тощо.

Що стосується розвитку ІЦК педагогів у системі післядипломної освіти, вона реалізується через використання інформаційно-цифрових технологій у процесі підвищення кваліфікації та перепідготовки через різні форми навчання: очну, очно-дистанційну, дистанційну та кредитно-модульну.

Розглянемо основні напрями розвитку ІЦК педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти. До них ми можемо віднести наступні [2]:

- здійснення інформаційної діяльності по збору, обробці, передачі, збереженню та продукуванню інформації з метою використання її у професійній діяльності та вдосконалення інформаційно-методичного забезпечення;
 - створення та ведення баз даних (БД) тих, хто навчається, та їх успішності (особисті справи, електронні журнали успішності навчання, електронний документообіг, автоматичні звіти тощо);
 - створення дидактичних матеріалів, в тому числі і онлайн (конспектів, презентацій, тестів, інтерактивних вправ та ін.) для навчання;
 - здійснення навчальної діяльності з використанням засобів ІКТ в аспектах, що відображають особливості конкретного навчального предмету;
 - організація інформаційно-комунікаційної взаємодії між суб'єктами навчального процесу (адміністрацією, викладачами, батьками, учнями) через Internet (дистанційні платформи, віртуальні класи, електронну пошту, соціальні мережі, мобільний Internet (Viber, WhatsApp) тощо);
 - використання інтерактивних комплексів (дошки, проектори тощо);
 - застосування медіа-засобів у освітньому процесі;
 - доцільне використання розташованих в мережі Internet електронних видань та інформаційних ресурсів освітнього призначення;

• створення і використання в навчанні діагностичних методик контролю і оцінки рівня знань учнів (тести, опитувальники, моніторинг успішності навчання учнів тощо) [2].

Виділимо основні особливості розвитку ІЦК педагогів під час підвищення кваліфікації у системі післядипломної освіти.

Розвиток ІЦК ґрунтується на використанні комп'ютерної техніки і телекомунікацій, відео- й аудіотехніки, засобів сучасних інформаційно-цифрових технологій, наприклад, таких, як Інтернет технології та мобільні додатки. Ці засоби надають додаткові можливості для комунікації, отримання матеріалів, зворотного зв'язку, оцінювання (зокрема, автоматичного тестування), та управління в освіті. І що саме головне – вони постійно набувають розвитку, тому розвивати інформаційно-цифрову компетентність педагогічних працівників потрібно постійно. Тому першою особливістю розвитку ІЦК у системі післядипломної педагогічної освіти можна вважати те, що ІЦК педагога потрібно розвивати на протязі всієї їх професійної діяльності.

Другою особливістю є те, що слухачі, що підвищують кваліфікацію у системі післядипломної освіти мають суттєву різницю у початковому рівні ІЦК.

Третя особливість полягає у різному рівні мотивації щодо оволодіння інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що впливає на результативність роботи.

Наступна особливість полягає у тому, що серед курсантів дуже великий віковий розбіг, і як результат різна швидкість сприйняття навчальної інформації.

Враховуючі усі особливості, що виділено, дамо деякі рекомендації щодо організації розвитку ІЦК в системі післядипломної педагогічної освіти:

- зміст навчальних занять з педагогічними працівниками потрібно постійно оновлювати, так як вони підвищують власну кваліфікацію щорічно, то й навчальні програми слід оновлювати щорічно;
- перелік курсів за вибором, що мають на меті розвиток ІЦК, які може обрати слухач, повинен бути достатньо широким, розрахований на низький (ознайомчий), базовий (репродуктивний) та високий (продуктивний) початкові рівні розвитку ІЦК;
- для подолання у слухачів недостатньої мотивації, на початку кожного курсу необхідно чітко промовляти цілі занять та очікуваний результат того, що курсанти мають досягти; створювати нові курси, що відповідають професійним інтересам педагогів;
- вибір методів і організаційних форм навчання слухачів повинен враховувати вікову різницю між учасниками групи. Перевагу потрібно надавати педагогіці співробітництва та творчим методам навчання; груповим, парним та індивідуальним організаційним формам роботи.

У процесі навчання дисциплінам інформаційно-цифрової ланки, кафедрою освітніх та інформаційних технологій КЗ СОШПО здійснюється розвиток ІЦК педагога з врахуванням його особливостей під час підвищення кваліфікації у системі післядипломної освіти. Кафедрою запропоновано вісімнадцять курсів за вибором для слухачів з різним початковим рівнем ІЦК.

Висновки. Підбиваючи підсумки, ми можемо зробити висновок, що інформаційно-цифрову компетентність педагога потрібно розвивати постійно та цілеспрямовано на протязі всієї професійної діяльності педагога, враховуючі основні особливості та рекомендації щодо її розвитку в умовах післядипломної освіти. Перспективами подальших розвідок у даному дослідженні можуть бути розширення переліку основних особливостей розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагога та їх конкретизація.

Список використаних джерел

1. Антонченко М. О. Інформаційно-цифрова компетентність педагога як складова його професійної компетентності. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика* : матеріали IV Всеукраїнської науково-методичної практичної конференції. Суми : НІКО, 2020. С.18–21.
2. Антонченко М. О. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності педагога у системі післядипломної освіти. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії* : збірник наукових праць IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав-Хмельницький, 2018 р. С. 66–68. URL: http://conferences.neasmo.org.ua/uploads/conference/file/54/conference_31-31.5.2018.pdf (дата звернення: 08.11.2021).
3. Антонченко М. О. Сутність інформаційно-цифрової компетентності педагога у системі післядипломної педагогічної освіти. *Інформаційно-цифрова компетентність педагога: теорія і практика* : збірник наукових праць. Вип. 1-й; за заг. редакцією Л. Г. Петрової. Суми : ВВП «Мрія», 2018. С. 4–12.
4. Банашко Л. В., Севастьянова О. М., Кришук Б. С., Тафінцева С. І. Концепція педагогічної компетентності. URL: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233> (дата звернення: 03.11.2021).
5. Білик Н. І., Пилипенко В. В., Шостя С. П. Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. *Імідж сучасного педагога*. № 6 (195). 2020. URL: http://isp.poippro.pl.ua/article/view/217445/pdf_105 (дата звернення: 10.11.2021).

6. Закон України від 02.12.2012 № N 5463-17 «Про Національну програму інформатизації» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 11.11.2021).
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень, В. І. Луговий, А. М. Гуржій, О. Я. Савченко] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
8. Морзе Н., Базелюк О., Воротникова І., Дементієвська Н., Захар О., Нанаєва Т., Пасічник О., Чернікова Л. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника (проект). *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2019. Спецвип. С. 1–53. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=oeemu_2019_spetsvip (дата звернення: 05.11.2021).
9. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczija.pdf> (дата звернення 04.11.2021).
10. Структура ІКТ-компетентності учителів. Рекомендації ЮНЕСКО. 2011. URL: <https://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214694.pdf> (дата звернення: 04.11.2021).

Ашихміна Наталія,

*доцент кафедри диригентсько-хорової підготовки,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Одеса*

САМООСВІТА ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постановка проблеми. Актуальність проблеми самоосвіти вчителя музичного мистецтва пояснюється підвищенням вимог до його професійної діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства, зокрема через необхідність неперервного розвитку вмінь орієнтуватися у стрімко зростаючому потоці інформації.

Самоосвіта вчителя музичного мистецтва, як і будь-якого іншого педагога, починається ще під час здобуття професійної освіти. Вона містить одразу декілька аспектів розвитку його особистості, зокрема, це: вдосконалення методик викладання, розширення художньо-освітнього кругозору, розвиток музичного смаку, вивчення сучасних та класичних напрямів у музиці, активізація педагогічного пошуку, оволодіння інформаційно-організаційними вміннями тощо. Кожний із цих векторів підвищує професійну компетентність вчителя музичного мистецтва, сприяє становленню фахових компетенцій і безперервному навчанню впродовж усього життя.

Сучасне розуміння професійної самоосвіти висвітлене в працях К. Абульханової-Славської, Г. Балла, М. Боришевського, Б. Братусь, Г. Костюка, С. Рубінштейна, В. Слободчикова, Н. Чепелевої та ін. і ґрунтується на тезі про необхідність усвідомлення своєї особистості як суб'єкта ініціативної власної активності. В цьому контексті функцію провідних характеристик сутності особистості виконують такі поняття, як ініціативність, творчість, відповідальність, самодетермінація, саморефлексія (самопізнання, саморозуміння, самоусвідомлення), самопроекування тощо.

У дослідженні І. Бочан самоосвітній процес розцінюється як безперервний і нескінченний, не обмежений інституціонально заданими межами, сприятливий для виникнення рефлексивної діяльності [1, с. 308]. На думку М. Ржецького, самоосвіта в широкому значенні є процесом створення особистістю власного образу [3, с. 35].

Відомими вченими (Л. Арчажниковою, Ж. Кармазіною, О. Олексюк, О. Рудницькою, Т. Рейзенкінд та ін.) розглянуто самоосвіту вчителів музичного мистецтва в якості основи педагогічної культури і як компонент педагогічної майстерності, психолого-педагогічної грамотності та наукової ерудиції щодо знання закономірностей мистецтва.

О. Хлебнікова підкреслює, що самоосвітня діяльність пов'язана з формуванням свідомого ставлення до музичної самоосвіти (усвідомлення самоосвіти як необхідного компонента професійно-творчої діяльності; розуміння ролі та функцій знань у професійному самовдосконаленні; підвищення рівня творчого потенціалу), а також з оволодінням практичними вміннями та навичками самоосвітньої роботи [4].

Дослідники стверджують, що самоосвітні вміння педагога-музиканта поступово розвиваються на основі критичного мислення, діалогічності музичного сприйняття, формування художньо-педагогічного досвіду, а також самостійності суджень та оцінок у процесі сприйняття явищ мистецтва. Відповідно, без оволодіння самоосвітніми вміннями вчитель музичного мистецтва не зможе досягти вершин педагогічної майстерності.

Виклад основного матеріалу. Зовнішніми джерелами і рушійними силами самоосвіти вчителів музичного мистецтва є вимоги до професійного «портрету» компетентного фахівця. Внутрішніми – природні якості активності, саморуку, рефлексивності, потреби самовираження та самоствердження педагогів, що характеризуються ціннісними орієнтаціями та професійними прагненнями.

Самоосвіту вчителів музичного мистецтва можна розглядати як адаптацію до функціонування в швидкозмінному професійно-педагогічному середовищі, і як процес безперервної взаємодії з ним, що сприяє вдосконаленню професійної компетентності. Головним чинником в організації самоосвітньої діяльності вчені вважають самосвідомість – усвідомлення педагогами власних особистісних якостей як об'єкта змін. Самосвідомість має три складові: пізнавальну (самопізнання), емоційно-оцінну (самоставлення) і дійово-вольову (саморегуляція). В цих аспектах емоційної та вольової сфер фахівців самоосвіту можна розглядати як адаптацію вчителів музичного мистецтва до сучасного професійно-педагогічного середовища, котре нині перебуває в стані трансформації та модернізації.

Для того, щоб увійти до такого професійного середовища, педагогам слід поставити за мету змінити себе з професійних позицій (самовимоги), знати, яким чином можна цього досягти, мотивувати себе до реалізації змін тощо. Логіку розвитку самоосвітніх умінь педагогів можна репрезентувати такими компонентами: професійне художньо-педагогічне середовище → вимога → «Я» є → «Я» буду → образ дій. Якщо самоконтроль демонструє, що результат дій задовільний, то достатньо виконавської частини діяльності – оперування в професійній галузі. Якщо він не задовільний, то необхідним стає орієнтування. Розпочинається рефлексивний процес самодіагностики (самоаналіз) з метою з'ясування правильності обраних засобів дій (їх процесуальної моделі, основи). Якщо дії обрано правильно, то процес удосконалення професійної компетентності супроводжується закріпленням позитивного результату. Якщо ж неправильно, то засоби змінюються, прогнозується можливий новий результат професійної діяльності, приймається рішення подальших дій та коригується вихідна модель-образ професійного саморозвитку.

Сучасні вимоги до професійної компетентності вчителя формують нове бачення такого психологічного феномену, як професійний саморозвиток. На думку В. Загвязинського, І. Зязюна, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, професійний саморозвиток – це свідомо діяльність людини, спрямована на повну реалізацію себе як особистості в тій соціальній сфері, яку визначає її майбутня професія; розвиток у себе особистісних, професійно важливих якостей, загальних (інтелект) і спеціальних (професійних) творчих здібностей.

Зазначимо, що основою професійного саморозвитку, як результату самоосвіти, вчителя музичного мистецтва є особистісні зміни, спрямовані на становлення творчої індивідуальності педагога та вдосконалення його професійної компетентності. Саморозвиток, на нашу думку, – прагнення вчителя до виявлення, усвідомлення і вдосконалення своїх особистісних якостей, основою якого є вільний вибір. При цьому розвиток розглядається як вибір і освоєння педагогом певних інновацій. Кожна ситуація вибору зумовлює виникнення безлічі варіантів рішення, опосередкованих певним орієнтаційним полем, у якому відповідальність за дії несе безпосередньо компетентний фахівець. Засобами професійного саморозвитку є самовиховання, самоосвіта й самовдосконалення в поєднанні з практичною професійною діяльністю вчителя музичного мистецтва.

На думку А. Карпова і Т. Юрової, активізація саморозвитку та самоосвіти вчителя музичного мистецтва тісно пов'язана з розвитком здібності до рефлексії (розуміння й усвідомлення особистістю власне себе через самопізнання та з'ясування того, як інші сприймають і розуміють її індивідуальні особливості) [2; 5].

У професійній діяльності рефлексія є показником суб'єктності, що дає змогу вчителям музичного мистецтва регулювати власну активність, впливати на систему норм і стандартів професійно-педагогічного середовища, керувати самоосвітньою і практичною діяльністю. Вона сприяє розвитку вмінь визначати межі відомого і невідомого з метою отримання потрібної професійної інформації, зіставляти знання про власні можливості й можливі перетворення в предметному колі та самому собі відповідно до вимог професійної діяльності.

На нашу думку, рефлексія є одним із механізмів мислення, наявність якого в учителів музичного мистецтва зумовлює такі процеси: вибір, усвідомлення, прийняття завдань професійної

діяльності через зіставлення досягнутих результатів із попередньо наміченими завданнями; співвіднесення поточних завдань з існуючими професійними потребами; мотивацію професійної діяльності; оцінку та коригування досягнутих результатів щодо розвитку професійної компетентності; вирішення професійних завдань і проблем через аналіз та узагальнення результатів у професійній галузі, а також сучасних умов і вимог до професійної компетентності вчителя музичного мистецтва.

Висновки. Отже, актуалізація проблеми самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва є важливою, оскільки самоосвіта є засобом пізнання й розвитку інтелектуальних і професійних можливостей педагогів, вона наголошує на їх педагогічному потенціалі і сприяє вдосконаленню фахової компетентності відповідно до сучасних вимог суспільства. Оскільки механізмами самоосвітньої діяльності є професійний саморозвиток і рефлексія, однією з перспективних наукових розвідок заявленої проблеми є вивчення питання розвитку рефлексивних умінь педагогів, позаяк унаслідок рефлексії об'єктивних факторів процесу професійного розвитку фахівці мають змогу ефективно залучатися до визначення основ професійно-ціннісних потреб та орієнтацій, а також до проектування власних траєкторій вдосконалення професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Бочан І. О. Впровадження самостійної, індивідуальної роботи студентів як важливого чинника формування особистісно-орієнтованої системи навчання. *Нові технології навчання*. 2003. Вип.34. С.307–311.
2. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика её диагностики. *Психологический журнал*. 2003. № 5. С. 45–57.
3. Ржецкий Н. Н. Лекции по педагогике : фундаментальные основы. Киев : ДАН, 2001. 40 с.
4. Хлебнікова О. В. Методика формування досвіду музично-виконавської діяльності у студентів вузів культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ : Інститут підвищення кваліфікації працівників культури, 1998. 20 с.
5. Юрова Т. В. Модель рефлексивного саморозвиття на основі інтонаційно-смыслового восприятия музики. *Искусство и образование*. 2007. № 6. С. 37–47.

Базуріна Тетяна,

консультант,

комунальна установа «Центр професійного розвитку педагогічних працівників»

Глухівської міської ради Сумської області,

м. Глухів

ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ «ПРИХОВАНОВОГО УПРАВЛІННЯ» В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Постановка проблеми. Корінні зміни в сучасному суспільстві вимагають освоєння нових моделей управління, долучення до світового досвіду й культури менеджменту. У цьому випадку, насамперед, мова йде про соціальну сферу, тому що управління завжди пов'язане з людьми й здійснюється на основі суспільних закономірностей. Саме люди за допомогою відповідних організаційних норм, прийомів, стимулів та ін. керують суспільними відносинами, поведінкою та діяльністю. Тут і суб'єктом, і об'єктом управління виступає людина у всій сукупності її намірів, людина активна, цілеспрямована, зі своїми потребами, інтересами, цілями та волею. Ефективність же управління обумовлюється тим, хто і як керує.

В умовах вирішення нових завдань, що стоять сьогодні перед освітою і пов'язаних з визнанням вільного, цілісного розвитку особистості, виникає потреба в новому змісті та формах педагогічного менеджменту на всіх його рівнях. Аналіз педагогічної діяльності вчителів початкових класів показує, що більшість із них у взаємодії з дітьми або керують відкрито у формі безпосередньої вимоги, заохочення або покарання, або маніпулюють дітьми, протиставляючи їх один одному, нав'язуючи їм свої емоції, підводять до однозначної думки тощо.

Розвиток освітньої ситуації та педагогічної реальності передбачає ускладнення управління. Вчителів важливо опанувати способами управління, які враховували б усю складність і неоднозначність різноманітних явищ, що існують «усередині» педагогічного процесу. Таке гнучке, ненав'язливе, «внутрішнє приховане» управління, яке налагодити набагато складніше, ніж жорстке й однозначне, особливо необхідним є в початкових класах, коли учні особливо чутливі до впливу дорослого, коли в них ще тільки починає розвиватися рефлексивна свідомість, а їхні здібності до

самоврядування поки ще недостатньо розвинені.

Бажаного результату вчитель може домогтися не лише завдяки своїм інтуїтивним управлінським діям, але й завдяки використанню основних положень педагогічного менеджменту, технології «прихованого управління». Особа вчителя, його гуманістичні якості, методи й форми його роботи, такт, час і спосіб подачі інформації, уміння вести розмову та ін. – це лише деякі складові даної технології, знання та використання яких дозволяє домогтися позитивного ефекту. «Приховане управління» часом є єдиним способом впливу. Воно дає можливість учителеві індивідуалізувати освітній процес, передбачає формування сучасного освітнього середовища, що сприяє ефективному, якісному навчанню, вихованню, розвитку, створенню сприятливого психологічного клімату в класі.

На сьогодні накопичений достатньо великий обсяг знань із питань управління. Однак більш глибоке знайомство з даною проблематикою свідчить про те, що у попередніх дослідженнях при розгляді управлінської діяльності вчителя недостатньо реалізуються ідеї використання технології «прихованого управління» в освітньому процесі школи.

Виклад основного матеріалу. Майже в будь-якій людській спільноті (школі, родині, компанії друзів тощо) є особа, яка приховано впливає на інших, і останні підкорюються їй. «Приховане управління», як правило, більш ефективне, оскільки не викликає протидії з боку керованого об'єкта, переслідує гуманні цілі, наприклад, коли батьки, учителі замість наказів непомітно та безболісно спрямовують, ненав'язливо посуваючи дитину до дій у правильному напрямку. У цьому випадку цілі впливу не оголюються і не демонструються, а управлінські прийоми виконуються широко й адекватно.

І. Кант відзначав: «У вихованні криється велика таємниця вдосконалення людської природи».

Технологія «прихованого управління» складається з наступних етапів [1, с. 42]:

- збір інформації про адресата впливу;
- використання «мішеней впливу й приманок»;
- атракція;
- спонукання адресата до дії;
- реалізація «перспективних ліній розвитку».

Ці етапи описують складний акт «прихованого управління». У більшості випадків вона реалізується за більш простою схемою, що включає лише частину етапів із числа наведених. Однак перш ніж назвати етапи технології, необхідно зазначити умови її ефективної реалізації, визначення яких стало можливим завдяки аналізу робіт про управління педагогічними системами (В. В. Серіков, Т. І. Шамова та ін.), освітньою діяльністю (І. А. Зимова та ін.), а також розгляду феномена «прихованого управління». До них належать: а) врахування при організації освітнього процесу індивідуальних особливостей дітей, їх темпераменту, характеру, здібностей, потреб, інтересів, поведінкових стереотипів; б) певна послідовність дій учителя (технологічний ланцюжок дій); в) володіння прийомами «прихованого управління»; г) використання вчителем індивідуального стилю поведінки як «інструмента» ненасильницького впливу на дитину (стимулювання її активності).

Реалізація технології «прихованого управління» базується на наступних принципах:

1. Опора на традиції народної культури в управлінській діяльності;
2. Сприйняття образу та символу як керівництва до діяльності;
3. Поєднання традиційних елементів управління і того, що створене новим педагогічним мисленням;
4. Перехід від тоталітарного впливу до прихованого, ненав'язливого управління;
5. Перехід від диктатури управління до розуміння соціальної й особистісної значимості «прихованого управління».

На основі використання цих принципів було сформовано та схарактеризовано цілий ряд конкретних прийомів «прихованого управління», які можуть бути реалізовані у роботі вчителя початкових класів. Ми розділили їх на три групи: «знаки та символи», «мова жестів і тіла» і «діалог «предки і нащадки»». До першої групи прийомів віднесли: «особистості-символи», «найменування», «смайлики» та ін. До другої – «закон піднятої руки», «закони сугестії», «принцип єнота» та ін. До третьої групи – «народна філософія», «театралізація», «епічна героїка», «закон воїна» та ін.

Використання технології «прихованого управління», зокрема її прийомів, у освітньому процесі в початковій школі можливо при виконанні вчителями наступних умов:

1. Оволодіння теоретичними знаннями щодо основ педагогічного менеджменту;
2. Усвідомлення педагогами ролі прийомів «прихованого управління» у забезпеченні ефективної життєдіяльності кожної конкретної дитини в класному колективі;
3. Осмислення педагогами ступеню впливу прийомів «прихованого управління» на створення учнями «особистісного продукту» освіти;

4. Реалізація прийомів «прихованого управління» на основі врахування вікових і індивідуальних особливостей учнів;

5. Систематичне прийняття участі в спеціально організованих тренінгах, семінарах, обмінах досвідом з метою рефлексії (самоконтролю).

Основну управлінську роботу, застосування прийомів «прихованого управління» вчителі здійснюють, переважно, на уроках, кожний з яких є наближенням до глобальної мети – формуванню морально досконалої особистості, яка здатна включатися у суспільне життя (аналізувати суспільні явища, входити до нових суспільних громад і оволодівати новими видами діяльності) і реалізовувати свої творчі задатки.

Висновки. Технологія «прихованого управління» складається з наступних етапів: збір інформації, складання психолого-педагогічних характеристик учнів; використання мішеней впливу та приманок; атракція; спонукання дитини до дії; реалізація «перспективних ліній розвитку» учнів.

На нашу думку, у школі можна здійснювати «приховане управління», виключаючи деякі блоки. У початкових класах учителям достатньо перших трьох – збір інформації про учня, спонукання його до дії та реалізація «перспективних ліній розвитку» учнів.

Подана стаття не вичерпує всіх аспектів теми, так як розглянута проблема достатньо складна, багатовимірною й мало досліджена у педагогіці. Вважаємо перспективним подальшу її розробку в наступних аспектах: етнорегіональні особливості управлінської діяльності вчителя початкових класів; значимість нейролінгвістичного програмування в технології «прихованого управління» та ін.

Список використаних джерел

1. Шевченко С. Д. Школьный урок: как научить каждого. Москва : Просвещение, 1991. 175 с.

Бакай Людмила,

*заступник директора з виховної роботи Роменської
загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 Роменської
міської ради Сумської області,
м. Ромни*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Особливості XXI століття вимагають від сучасної школи формування високоосвіченої, конкурентоспроможної молоді людини, яка генерує нові ідеї, незалежна у поведінці та судженнях, здатна до творчого і критичного мислення, приймає нестандартні рішення, володіє комунікативними здібностями, використовує свій потенціал для самореалізації та самовдосконалення. Однак без використання елементів інформаційно-цифрових технологій у сучасній освіті цього досягти практично неможливо. У зв'язку з цим постає питання, яким чином підвищити ефективність упровадження інформаційно-цифрових технологій в освітній процес, сформувати в учнів інформаційно-цифрову компетентність, необхідну для ефективного опанування новітніх технологій?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси глобалізації та інтеграції у європейський простір призводять до інформатизації української освіти, упровадження інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій в освітній процес, що затверджено діючими урядовими документами.

Так, у частині IX Національної доктрини розвитку освіти «Інформаційні технології в освіті» наголошено, що «пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві»[3].

У Законі України «Про Національну програму інформатизації» інформаційна технологія визначається як «цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування»[1].

Проблема використання комп'ютерних технологій у виховній роботі певною мірою висвітлена в працях наступних науковців: Ю. Бабанського, І. Гиркіна, Е. Гриха, І. Захарова, Н. Желябіна,

О. Коберника та інших. Незважаючи на зростання інтересу до проблеми підвищення якості освіти за допомогою інформатизації освіти, аналіз літератури свідчить, що проблема організації виховної роботи з використанням комп'ютерних технологій не знайшла належного відображення у педагогічній науці та практиці.

Аналіз наукових джерел дав змогу визначити, що інформаційно-цифрові технології варто розглядати як інтегративне поняття, в основі якого – поняття інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових технологій. Якщо взяти за вихідне поняття інформаційно-комунікаційної технології як сукупності методів, засобів і прийомів, що використовуються для розробки інформатичних систем та побудови комунікаційних мереж, а також технології опрацювання даних, відомостей і повідомлень для формалізації та розв'язування задач у певних предметних галузях з використанням таких систем і мереж. То трактуючи поняття інформаційно-цифрових технологій варто врахувати, що згадані системи, мережні засоби та пристрої є цифровими.

Отже, можна зробити висновок, що здатність упевнено, критично і творчо використовувати інформаційно-комунікаційні технології для досягнення цілей, що належать до галузі роботи, зайнятості, навчання, дозвілля та участі у житті суспільства, розглядається як інформаційно-цифрова компетентність.

Згідно з Концепцією «Нова українська школа» «інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)» [4, с. 11].

Варто зазначити, що в результаті сформованої інформаційно-цифрової компетентності учителі й учні зможуть ефективно використовувати різні джерела інформації, нові інформаційні технології та програмне забезпечення.

Отже, з вищенаведеного випливає, що при правильній організації виховного процесу в закладі освіти та удосконалення інформаційно-цифрової компетентності в усіх учасників освітнього процесу, розширюються можливості не лише в оволодінні знаннями, уміннями, та навичками, а й у їх застосуванні у подальшому житті, у самоствердженні та самореалізації. Оскільки навчання за принципом «знати все» змінюється на принцип «знати, як навчатися протягом життя та стати самореалізованим та конкурентноздатним», а робота з інформацією на принципах «запам'ятовування» поступово втрачає сенс через розвиток Інтернет як глобального джерела інформації, а отже, важливими стають не лише знання, а і навички ХХІ століття, включаючи медіа-грамотність та вміння працювати з інформацією. Зміни стосуються всіх форм та методів навчання і виховання – якісна освіта стає персоналізованою та орієнтованою на розвиток індивідуальних здібностей та талантів кожного.

Метою даного дослідження є аналіз освітніх інформаційно-цифрових технологій у виховній роботі, що сприяють активному розвитку цифрових компетентностей усіх учасників освітнього процесу та дають змогу суттєво вдосконалити систему освіти.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні відбувається становлення нової системи освіти, яке супроводжується суттєвими змінами в педагогічній теорії і практиці освітнього процесу. Сучасний освітній процес характеризується все більш широким застосуванням в ньому інформаційно-цифрових технологій. Вони мають стати не додатковим «довантаженням» у вихованні, а невід'ємною частиною цілісного виховного процесу, що значно підвищує ефективність всього освітнього процесу в цілому [2].

Використання інформаційно-цифрових технологій дозволяє вирішити проблему якісно нового підходу до організації роботи з різних напрямків виховання і вирішити низку важливих завдань:

- опанування широкого масиву Інтернет-ресурсів сприяє зацікавленості учнів життям закладу освіти, сприяє розвитку самостійного мислення, формуванню активності, здатності орієнтуватися у сучасному інформаційному просторі;
- потреба аналізу та систематизації отриманої з різних джерел інформації у вигляді мультимедійних презентацій виховує творчу, мислячу особистість, яка вміє висловити власну думку і обґрунтувати її фактами;
- в умовах дефіциту наочного матеріалу на друкованій основі, використання ІКТ (Інтернет-ресурси, засоби мультимедіа, програмні педагогічні засоби) полегшує роботу з реалізації виховного потенціалу під час виховних заходів;

- можливість створення відеороликів з поєднанням зорових та музичних образів відповідно до поставленої мети дозволяє створити необхідний емоційний фон;
- використання ІКТ під час підготовки до виховного заходу практично завжди вимагає тісної співпраці вчителя та учнів, що сприяє встановленню інтелектуального й духовного контакту між ними, дозволяє будувати партнерські стосунки на засадах взаємоповаги, толерантності.

Таким чином, використання інформаційно-цифрових технологій та глобальної мережі Інтернет дозволяє оптимізувати виховний процес, залучити до нього учнів як суб'єктів освітнього простору, розвивати самостійність, творчість і критичне мислення. Крім того, використання цих технологій здатне стимулювати пізнавальний інтерес учнів, надати виховній роботі проблемний, творчий, дослідницький характер і розвивати самостійну діяльність школярів за допомогою реальних об'єктів (комп'ютер, телевізор, проектор) та інформаційних технологій (Інтернет, відеозаписи), формувати вміння у здобувачів освіти самостійно шукати, аналізувати і відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати і передавати її.

Серед технологій організації виховного процесу можна виділити наступні сучасні технології:

- самостійна робота (використання специфічних можливостей комп'ютера для підвищення наочності матеріалів, адаптація до рівня знань учнів і їх психологічним особливостям, можливість формування індивідуальної траєкторії виховання, використання у вихованні методу проєктів, що дає можливість самостійно планувати, організовувати і контролювати виховну діяльність;
- організація спілкування на основі телеконференцій та відео-конференцій;
- організація виховних годин на основі навчальних програм і тренажерів.
- підготовка виховних годин на основі найсучаснішої інформації з обраної теми.
- організація швидкої передачі необхідної інформації за допомогою Інтернету (електронною поштою, через соціальні мережі, вайбер-групи, форуми та інше) та швидке і якісне забезпечення зворотного зв'язку;
- розробка ситуаційно-рольових та інтелектуальних ігор з використанням інформаційно-цифрових технологій.

Зараз дуже актуальними є створення внутрішніх соціальних мереж для спілкування та взаємодії, організація відео- та голосових конференцій, налаштування програм обміну миттєвими повідомленнями, розгортання сервісу електронної пошти з можливостями календаря тощо. Тож, у виховній роботі нашого закладу освіти незамінним стало використання хмарного сервісу Microsoft Office 365, який містить набір програм, що включає в себе безкоштовну електронну пошту, службу обміну миттєвими повідомленнями, засіб проведення відео-конференцій і здійснення голосових викликів, а також дозволяє створювати і редагувати документи в онлайн-режимі. Саме використання MS Teams у виховній роботі сприяє формуванню в учнів навичок колективної роботи над навчальними проєктами, модернізує спільну роботу класних керівників та учнів, значно розширює види співпраці, допомагає ефективно опрацьовувати великі обсяги інформації, забезпечує раціональне використання часу і можливостей навчання та виховання.

Значні можливості для підвищення ефективності виховного процесу відкривають технології Web 2.0., які націлені на соціалізацію глобальної мережі Інтернет, наближення її до користувачів, розвиток онлайн-сервісів, спрощення процесу отримання інформації та роботи з нею. Сервіс Web 2.0 пропонує нові мережеві технології, такі, як RSS (використовується для більш зручного одержання і читання інформації), соціальні мережі, соціальні закладки та Wiki, а також нові медіа (блоги, подкасти) тощо, які ефективно використовуються під час проведення виховних заходів, організації веб-квестів, розробки та реалізації Інтернет-проєктів, дозволяють учням розвивати та поповнювати власні сайти, освітні мережі особистими інформаційними ресурсами.

Висновки. Узагальнюючи, можна відзначити, що сьогодні інформатизація освіти і науки характеризується глобальністю процесів. Інформаційно-цифрові технології визнані у всьому світі ключовими технологіями XXI століття. Від масштабів і якості використання інформаційно-цифрових технологій у професійній та виховній діяльності майбутніх фахівців залежать рівень економічного і соціального розвитку суспільства, його інтеграція у світову економічну систему. Використання комп'ютерних технологій у виховній роботі - це не вплив моди, а необхідність, продиктована сьогодишнім рівнем розвитку освіти та обов'язкова складова підвищення якості системи освіти в цілому.

Список використаних джерел

1. Закон України Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр#Text> (дата звернення: 10.10.2021).

2. Захарова І. Г. Інформаційні технології в освіті: навчальний посібник для вищ. навч. закладів. М. : «Академія», 2008. 188 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти. Інформаційні технології в освіті. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення: 10.10.2021).
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: https://rada.info/upload/users_files/41765931/1db60b599f2496fcdc0265a4a9b51202.pdf (дата звернення: 10.10.2021).

Балицька Валентина,
учитель української мови та літератури
Недригайлівської спеціалізованої загальноосвітньої
школи I-III ступенів (опорний заклад),
Недригайлів

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. На сучасному етапі одним з провідних підходів до реалізації освітньої діяльності педагога виступає гуманістичний. У гуманістичній парадигмі освіти трансформується позиція педагога (суб'єкт-суб'єктні відносини), а також розширюється спектр його функціональних обов'язків. Сучасний педагог – це не тільки транслятор знань, а й фасилітатор особистісного зростання. Врахування сучасних вимог до діяльності педагога обґрунтовує потребу реалізації систематичної підготовки фахівців до професійного та особистісного розвитку. Відповідно, одним із завдань сучасної професійної педагогічної освіти є формування особистісно-професійної компетентності спеціалістів освітньої галузі.

Стосовно сучасних досліджень комплексний науковий підхід як всебічне поглиблене вивчення об'єкта у вигляді різних наукових методів дозволяє найповніше описати процес особистісного та професійного розвитку педагога. Чим точніше це буде зроблено, тим більше буде створено можливостей для управління цим процесом з метою забезпечення високої якості та ефективності педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Одним з ключових підходів до розвитку особистісно-професійної компетентності педагога є соціологічний, з позиції якого педагог сприймається як особистість і громадянин, а його саморозвиток здійснюється у співвідношенні із соціальними вимогами та доквіллям. Варто зазначити, що у більшості випадків соціологічний підхід у процесі розвитку особистісно-професійної компетентності педагога не враховується, у зв'язку з чим, діяльність педагога слабко пов'язана з реаліями сучасного життя. Поряд із цим суспільство пред'являє також низку соціальних вимог до педагога як професіонала, що забезпечує соціалізацію, навчання та виховання підростаючого покоління [3, с. 96].

Виходячи з цього, індивідуальний розвиток педагога, як і кожного члена суспільства, відбувається у процесах соціалізації, індивідуалізації та професіоналізації особистості. Їхні закономірності та специфіка є основою для вироблення найважливішого соціального орієнтиру особистісно-професійного розвитку педагога. На наш погляд, у загальному уявленні сучасному педагогові має бути властиво наступне: високий професіоналізм, що забезпечує максимальний особистісний внесок у розвиток суспільства; безперервний саморозвиток особистісно-професійного потенціалу та його активна творча самореалізація; особистісна індивідуальність, що дозволяє знаходити нестандартні ідеї, рішення та досягати високих результатів у їх реалізації; використання сучасних досягнень та інформаційних ресурсів суспільства; здійснення діяльності відповідно до сформованих моральних та законодавчих норм; самодостатність та успішність; сімейне благополуччя та активну участь у ефективному забезпеченні зміни поколінь; активна життєва та громадянська позиція; турбота про здоров'я, фізичну досконалість та ведення здорового способу життя.

Психологічний підхід допомагає зрозуміти, як може відбуватися розвиток особистісно-професійної компетентності педагога, розкриваючи індивідуально-особистісні процеси його становлення та розвитку. О Акімова [5], узагальнюючи думки ряду авторів, до основних закономірностей відносить наступні: у процесі особистісно-професійного становлення та розвитку педагога особистісний розвиток переує професійному, визначає вибір професії, потім вони розвиваються у взаємодії, яка поступово переростає у домінування професійного над особистісним; ефективно становлення та розвиток педагога неможливий без взаємодії процесів саморозвитку та цілеспрямованого формування особистісно-професійних якостей під впливом професійного

середовища; індивідуальні траєкторії особистісно-професійного становлення та розвитку педагога мають тенденцію до варіативності проходження етапів соціалізації та професіоналізації.

Відповідно до цих закономірностей виділяються основні етапи особистісно-професійного розвитку педагога. Ряд дослідників до етапів зараховують відношення до трудової діяльності (дотрудовий етап (адаптація, ідентифікація, інтеграція), трудовий та післятрудоий) [4, с. 85]. Однак, на нашу думку, ці етапи повинні поєднуватися з іншим, більш характерним для сутності зростання потреби, безпосереднього інтересу та переважання певного виду інтелектуальної діяльності у свідомості педагога на різних етапах його розвитку.

Відповідно, початковий етап – адаптивна соціалізація, у процесі якої людина адаптується до соціальних умов, що склалися. Він навчається інструментам прийому та передачі соціальної інформації – слухання та говоріння, письмо та читання, а сьогодні ще й володіння комп'ютерною технікою. З їхньою допомогою педагог активно споживає накопичену суспільством інформацію для особистісного та професійного розвитку [1, с. 37].

Вже в процесі першого етапу зароджуються елементи для переходу до наступного етапу – творчої соціалізації, коли людина починає щось створювати своєю працею. Як відомо, повною мірою творчість проявляється за активної участі особистості на благо суспільства, індивідуально та у трудовому колективі. При цьому споживання соціальної інформації не припиняється, проте переважно орієнтується на задоволення професійних потреб, інтересів та саморозвиток.

Накопичення у значних обсягах творчого досвіду та відповідних знань сприяє переходу особистості до третього етапу – творчого, при якому вона все частіше знаходить та реалізує нестандартні ідеї та рішення, тобто сама створює нову інформацію. Як тільки такої творчої інформації набирається достатньо, виникає об'єктивна потреба у доведенні її до інших членів суспільства. І тоді для особистості настає новий педагогічний етап соціалізації, у процесі якого, поряд із колишньою роботою, починає переважати передача досвіду чи навчання інших у процесі адміністративної, викладацької чи публіцистичної діяльності.

Системний підхід передбачає створення систем супроводу особистісно-професійного розвитку педагога, за допомогою яких цей процес стає більш керованим та ефективним. Систем супроводу особистісно-професійного розвитку педагога – це організовані інформаційні системи, які забезпечують процеси отримання нової інформації у певній галузі знань, її систематизацію, накопичення, перетворення на методичні вказівки та доведення до відомих педагогів із метою послідовного формування їхнього професіоналізму. Функціонування названих процесів забезпечується методистами та освітніми організаціями, які у взаємодії утворюють систему післядипломної освіти [3, с. 98].

Розвиток особистісно-професійної компетентності педагога передбачає знання та облік її структурних компонентів. Аналіз теоретичної психолого-педагогічної літератури свідчить про наявність різних наукових підходів до визначення компонентів структури особистісно-професійної компетентності педагога.

Дослідник В. Галузьяк розглядаючи особистісно-професійну компетентність як інтегративне особистісне утворення, яке визначає наступні компоненти її структури: мотиваційний; когнітивний; операційно-діяльнісний; рефлексивний [2, с. 47].

Мотиваційний компонент аналізованої в даному дослідженні компетентності полягає в усвідомленні педагогом необхідності диверсифікації освіти на основі зміни його ролівої позиції: від транслятора знань до фасилітатора навчання з подальшою зміною підходів в організації діяльності як власної, так і учнівської з орієнтацією на довгострокові ефекти навчання, саморозвитку та самореалізації; з позитивною спрямованістю здійснення фасилітуючої педагогічної діяльності.

Когнітивний компонент особистісно-професійної компетентності педагога передбачає наявність комплексу знань про сутність та основні принципи фасилітативної взаємодії, основи технології особистісно-професійного навчання, ефективні способи та прийоми організації освітнього процесу.

Операційно-діяльнісний компонент має на увазі оволодіння з боку педагога навичками та вміннями використання технології навчання, що будується на принципах усвідомлення освітніх потреб суб'єктів навчання, стимулювання свого суб'єктного досвіду шляхом застосування синергетичних організаційних форм та методів навчання, що підвищують рівень активності пізнавальної діяльності.

Рефлексивний компонент особистісно-професійної компетентності передбачає формування здібності педагога до аналізу своєї діяльності. Такий аналіз включає свідомий контроль за результатами своїх професійних дій, самооцінку особистісної позиції в освітньому процесі,

осмислення своїх дій, їхніх цілей, змісту, методів, результатів та причин, творче осмислення та корекцію [4; 7].

Інші дослідники (О. Акімова [5]) у структурі особистісно-професійної компетентності виділяють такі компоненти, як когнітивні, афективні та поведінкові аспекти життєдіяльності педагога.

Когнітивний компонент складає комплекс знань про зміст педагогічної фасилітації, ефективне здійснення педагогічних впливів. До основних якостей зазначеного компонента дослідники відносять рефлексію, креативність, інтуїцію, прагнення самоактуалізації.

Афективний компонент передбачає відповідний емоційно-позитивний настрій педагога на фасилітаційну взаємодію з учасниками освітнього процесу. До основних якостей даного компонента відносяться схильність до емпатії та сенситивність.

Поведінковий компонент передбачає наявність умінь та навичок організації, прогнозування та розвитку фасилітації, уміння вибудовувати продуктивні взаємини з учасниками освітнього процесу. До провідних якостей поведінкового компонента відносяться активність, ініціативність, толерантність, відповідальність, комунікативні, організаційні та лідерські якості [2, с. 49].

За підсумками А. Вознюк, визначено наступні компоненти особистісно-професійної компетентності педагога: комунікативні та організаційні здібності; емпатія; здатність до самоврядування; прагнення особистісного розвитку; автономність; впевненість в собі; тенденції до співробітництва; самоефективність; свідомість життя та психологічний добробут; фрустраційна толерантність; здатність до комунікативного контролю [1, с. 40].

Висновки. Таким чином, опираючись на викладене, можна стверджувати, що процес розвитку особистісно-професійної компетентності педагога має ґрунтуватися на соціологічному, психологічному та системному підходах. Залучення даних підходів дає змогу виявити й констатувати справжні проблеми розвитку означеної компетентності, окреслити програму, основні шляхи і способи їхнього вирішення. Виділено основні етапи особистісно-професійного розвитку педагога (адаптивна соціалізація, творча соціалізація, творчо-перетворюючий) які ґрунтуються на основі потреб, безпосереднього інтересу та переважання певного виду інтелектуальної діяльності педагога. Обґрунтовано компоненти структури особистісно-професійної компетентності педагога (мотиваційний; когнітивний; операційно-діяльнісний; рефлексивний).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблеми. Перспективним напрямком подальших наукових розвідок у цьому напрямі може стати розгляд розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів у міжкурсний період підвищення кваліфікації через дослідження й моделювання рефлексивного, діяльнісно-праксеологічного, інноваційного підходів.

Список використаних джерел

1. Вознюк А. В. Модель розвитку особистісно-професійної компетентності педагога в системі післядипломної педагогічної освіти. *Сучасний вимір та стратегії розвитку особистісно-професійної компетентності педагога* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Ю. О. Нікітін, С. М. Грицай, А. В. Вознюк, С. В. Драновська, О. М. Кириченко (м. Київ, 15 березня 2019 року). Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2019. С. 36–41.
2. Галузяк В. М. Складові загальнопедагогічної компетентності вчителя. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія* : зб. наук. пр. Вінниця, 2017. Випуск 49. С. 46–54.
3. Горбан Є. Методологічні підходи до розвитку професійної компетентності методистів закладів професійної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2018. Випуск 37. С. 96–103.
4. Єфремова Г. Л., Луценко С. М. Використання інноваційних технологій розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти. *Сучасний вимір та стратегії розвитку особистісно-професійної компетентності педагога* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / За заг. ред. Ю. О. Нікітін, С. М. Грицай, А. В. Вознюк, С. В. Драновська, О. М. Кириченко (м. Київ, 15 березня 2019 року). Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2019. С. 84–87.
5. Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти : монографія / Акімова О., Галузяк В. [та ін.] Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 388 с.

*Барабаш Ольга,
проректор з наукової роботи
Івано-Франківського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Івано-Франківськ*

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Професійний розвиток педагога вважають неперервним, оскільки він детермінований не тільки власним бажанням педагога удосконалюватися як фахівець, а й різними соціально-психологічними факторами. Як і будь-який інший, процес професійного «дозрівання» не може бути самоціллю, адже все те, чим педагог збагатив себе як особистість, повинно позитивно впливати на зміст та якість професійної діяльності. На думку науковців, результати професійного розвитку відображають особистісні зміни, які мають інтегрований характер. Це поєднання знань, практичних навичок, установок, ціннісних орієнтацій, особистісно професійних якостей тощо. Дуже часто для позначення саме якості професійної діяльності використовують вислів «досвідчений педагог». Учителю постає перед нами як особистість, професіонала, людини, яка має свій соціальний статус, своє власне розуміння тих процесів, які відбуваються в освіті. Подолати розрив між існуючою освітньою практикою та новими вимогами до результатів професійного розвитку, може забезпечити реалізація компетентнісного підходу. Поширення ідей якого обумовлює переосмислення понять, які фіксують характеристики, що відображають якість професійної діяльності.

Одним з таких понять, яке глибоко досліджується психологами та педагогами, є «професійна компетентність». Результати цих пошуків знайшли відображення в публікаціях вітчизняних та зарубіжних науковців: І. Бех, Л. Ващенко, С. Гончаренко, М. Жолдак, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Локшина, Л. Мітіна, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, О. Сисоєва, А. Хуторського та інші. Окремо варто виділити те, що проблеми розвитку професійної компетентності в умовах післядипломної педагогічної освіти представлені в дисертаційних дослідженнях І. Андросчук, М. Артюх, О. Гури, Є. Варбан, М. Войцехівського, Н. Давидюк, Н. Мурованої, В. Ростовської.

Оскільки поняття «компетенція», «компетентність» розглядаються в педагогічній науці як системні та багатокомпонентні, найбільшу увагу дослідники приділяють етимології, генезі та визначенню термінів (В. Болотов, Л. Буркова, А. Вербицький, М. Євтух, І. Зимня, В. Луговий, О. Локшина, О. Овчарук, Н. Побірченко, Г. Селевко, С. Клепко, О. Кузьміна, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Пометун, А. Хуторської та ін.). Незважаючи на те, що розробка самого підходу продовжується, можна стверджувати, що відбулося остаточне розмежування понять «компетенція» та «компетентність», уточнення їхнього смислового поля. Щодо терміна «компоненти компетентності» дослідники переважно позначають ті характеристики особистості та здібності, які дозволять ефективно діяти, вирішувати різного роду проблеми та професійні задачі.

Виклад основного матеріалу. Теоретичною основою для визначення професійної компетентності педагогів у післядипломній освіті слугують дослідження Дж. Равена та його монографія «Компетентність у сучасному суспільстві» [6]. Учений розглядає підхід з позицій різних видів професійної діяльності, виділяє особистісні (поведінкові, когнітивні, ціннісні) характеристики та використовує багато аналогій. На його думку, найважливішими складовими компетентності є «схильність аналізувати явища і ситуації, враховувати попередній досвід, передбачати майбутні перепони, проявляти ініціативу, вести і бути тим, кого ведуть... для досягнення значущих цілей» [6, с. 201]. Необхідно зауважити, що до компетентностей учений відносить ті особистісні характеристики, які можна змінювати та вдосконалювати. Автор пише: «Ріст компетентності нерозривно пов'язаний із системою цінностей. Тому виявлення ціннісних орієнтацій індивіда, надання йому допомоги з метою більш чіткого їх усвідомлення, розв'язування ціннісних конфліктів і оцінки альтернатив є основою будь-якої програми розвитку компетентності» [6, с. 152]. Достатньо розгорнуте пояснення структури компетентності як складної взаємозалежності між компонентами дає підстави для висновків про те, що компетентність – це особистісний феномен, а точніше: «Особистісне утворення на основі ціннісних орієнтацій, що виникають при досягненні значущих цілей і включають такі смислові категорії, як готовність, здатність» [2, с. 114].

Поняття «компетентність», на думку Ю. Швалба, відображає внутрішню сторону в діяльності

суб'єкта. Учений пов'язує цю діяльність з діями до вирішення класу задач [99]. Сам факт перенесення цієї спроможності на всі задачі, вказує на те, що компетентність є здатністю, побудованою на зв'язках, і дає можливість вийти на нову якість професійної підготовки. Власне, психологи розглядають компетентність як діяльність ситуативну, яка часто пов'язана з вирішенням проблем (І. Зимняя, І. Кузьміченко, Ю. Татур, І. Тараненко, М. Холодна, С. Шишов, С. Бондар та інші). Окрім того, І. Кузьміченко вважає, що задача виступає формалізованою ситуацією, «коли її зміст виявляється поміщеним в одній формулі (мисленнєвої моделі), але такій, яка вказує на значущі характеристики зв'язків людини з оточенням» [5].

Учена Т. Бойченко виділяє процесуальний характер компетентності, оскільки остання має здатність змінюватися під впливом навчання, отримання життєвого чи професійного досвіду. Оскільки процес є керованим, його можна «змодельовати, прогнозувати, корегувати його перебіг загалом ... завдяки компонентності, певним чином, вимірювати з урахуванням специфіки означених складників» [1].

Загалом професійну компетентність розглядають як результат, характеристику того, що здатний робити фахівець в умовах освітнього процесу, як якість професійної діяльності. До прикладу, В. Іванова визначає професійну компетентність як «здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою певного стандарту відповідати суспільним вимогам професії...» [4, с. 110]. Як правило, родовою характеристикою професійної компетентності називають такі особистісні якості, як здатність, спроможність, сукупність діяльнісно-рольових особистісних характеристик та інші. У своїх дослідженнях вчені пропонують різний набір характеристик, що, на їхню думку, складає перелік компонентів компетентності. Так, О. Гура вважає їх мірою й основним критерієм відповідності професійній діяльності [3]; І. Кузьміченко уточнює як здатність, що стосується використання знань, умінь і навичок сприймати та відображати ситуацію, оцінювати її, приймати рішення, здійснювати дію відповідно до цього рішення [5].

Щодо терміна «компоненти компетентності» у педагогічній діяльності дослідники переважно виділяють ті характеристики особистості, здібності, які дозволяють ефективно діяти, вирішувати різного роду проблеми та задачі, пов'язані насамперед зі сферою професійної діяльності. Як правило, вони представлені у поєднанні знань, умінь, навичок, цінностей та ставлень. Дослідник В. Шахов конкретизує їхній зміст у такий спосіб: теоретико-методологічні, психолого-педагогічні та дидактико-технологічні знання; діагностико-прогностичні, аналітичні, рефлексивні вміння; професійні педагогічні позиції, професійно важливі якості особистості; педагогічна ерудиція; педагогічне мислення (здатність до аналізу педагогічних ситуацій); педагогічна інтуїція й імпровізація; педагогічна спостережливність; педагогічний оптимізм; педагогічне прогнозування [7, с. 78].

Висновки. Оскільки компетентність піддається трансформації за певних психолого-педагогічних умов, то розробка теоретичного та практичного аспектів означеного підходу безпосередньо впливає на суттєве оновлення змісту, шляхів та методів неперервного навчання педагогів в умовах післядипломної освіти.

Список використаних джерел

1. Бойченко Т. Компетентність як категорія педагогіки. *Вісник післядипломної освіти* : зб. наук. пр. / редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. Київ, 2005. Вип. 8(21). Київ : АТОПОЛ, 2012. С. 22–27.
2. Буркова Л. В. Соціономічні професії: інноваційна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах : монографія. Київ : Інформ. системи, 2010. 278 с.
3. Гура О. І. Сутність професійної компетентності викладачів ВНЗ. *Культура. Наука. Освіта*. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7702/97/>
4. Іванова С.В. Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організація її вдосконалення в закладі післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2008. Вип. 42. С.106–110.
5. Кузьміченко І. Компетентність як ситуативна діяльність. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=8207&chapter=1>
6. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / пер. с англ. Москва : Конти-Центр, 2002. – 396 с.
7. Шахов В. І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект : монографія. Вінниця : Едельвейс, 2007. 383 с.
8. Швалб Ю. М. Задачний похід к проблеме формирования профессиональных компетентностей в процессе обучения. *Проблемы стандартизации в системах образования стран содружества независимых государств* : труды Международ. научно-практ. конф. Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2009. С. 279–287.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Самостійна робота студентів, методика її організації на рівні навчальної дисципліни безпосередньо пов'язані з активізацією пізнавальної діяльності тих, кого навчають. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів – це перший крок до творчої роботи особистості.

Формування у студентів умінь організації пізнавальної діяльності треба розглядати як складову одного з компонентів змісту освіти – способів діяльності. Уміти навчати – означає вміти організувати засвоєння знань, свою розумову діяльність, що забезпечує сприйняття, усвідомлення, готовність до пошуку необхідного рішення не тільки на уроках філології, але і впродовж всього життя.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній науці немає єдиного підходу до класифікації методів самоосвітньої діяльності через багатогранність цього поняття. Проте в залежності від джерела засвоєння та відтворення інформації можна виділити такі групи методів:

1. Методи самостійної навчальної діяльності: конспектування, складання плану, тез, анотацій до книги, статті, складання узагальненого огляду літератури, рецензування статей, складання рефератів, звітів, доповідей.

2. Методи читання літератури: попередній перегляд літератури, наскрізне читання, змішане те суцільне читання.

3. Методи практичної самоосвітньої діяльності: виконання практичних завдань, розв'язування задач, самостійна робота та проведення дослідів у лабораторіях, кабінетах, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду.

Ефективність самостійної роботи зростає завдяки використанню в процесі навчання у закладі вищої освіти всього комплексу вищеозначених методів та від частоти і глибини корекцій з боку викладачів. Продуктивність самостійної роботи студентів визначається також позитивним емоційним ставленням їх до навчальної діяльності.

Самостійна робота – один із обов'язкових видів навчально-пізнавальної діяльності студентів, що виконує функції, серед яких важливе значення мають:

- навчальна, яка полягає в опрацюванні першоджерел, що сприяє більш глибокому осмисленню вже засвоєної суми знань;

- пізнавальна, призначення якої полягає в опануванні новою сумою знань, розширенні меж світогляду;

- коригуюча, що передбачає осмислення новітніх теорій, концепцій, категорій, підходів до визначення сутності відомих понять, напрямків розвитку науки і т.п.;

- стимулююча, сутність якої полягає у такій організації самостійної роботи, коли студент отримує задоволення від результатів пізнавальної діяльності;

- виховна, що спрямована на формування таких якостей, як воля, цілеспрямованість, відповідальність, дисциплінованість;

- розвиваюча, що спрямована на розвиток самостійності, творчості, дослідницьких умінь особистості.

Самостійна робота має певні особливості, що відрізняють її від навчально-пізнавальної діяльності в цілому. Вона планується викладачем, який визначає обсяг, зміст, загальні терміни здійснення; організовується ним, коли він визначає форми звітності за виконану роботу, місце та час звітування, забезпечує умови здійснення звіту. У такому розумінні самостійна робота не може бути самостійною ні на мотиваційному, ні на технологічному, ні на організаційному рівнях. Мотиви виконання кожного конкретного виду самостійної роботи формуються у студента під впливом реалізації стимулюючої функції самостійної роботи і залежать від рівня її реалізації викладачем.

Технологія виконання самостійної роботи студентом багато в чому залежить від того, наскільки він володіє методами опрацювання наукових джерел, наскільки опанував уміння конспектувати, складання тез, виписок, підготовки рефератів, що надалі стане основою для написання курсових,

кваліфікаційних та дипломних робіт. Викладач також визначає вид самостійної роботи (план, тези, виписки, конспект чи реферат), що повинен виконати студент, де і яким чином прозвітує він про виконання завдань для самостійної роботи [3].

Оскільки визначене викладачем завдання студент виконує самостійно, планує свій час, місце і порядок його виконання і займається цією діяльністю самостійно, без контролю за цим процесом з боку викладача, самостійну роботу можна назвати лише частково керованою. При цьому варто наголосити, що ступінь самостійності студентів при виконанні різних видів самостійної роботи буде різним на окремих етапах їх навчання у закладі вищої освіти і залежатиме від дидактичної, методичної, пізнавальної, розвиваючої та виховної мети.

Таким чином, ми можемо констатувати, що самостійна робота студентів – спланована, організаційно і методично спрямована пізнавальна діяльність, що здійснюється під керівництвом і контролем викладача за рахунок скорочення обов'язкових аудиторних занять.

У педагогічній літературі існує багато класифікацій типів і видів самостійної роботи студентів. За дидактичною метою можна виділити чотири типи самостійної роботи.

Перший тип спрямований на формування у студентів умінь виявляти у зовнішньому плані те, що від них вимагається, на основі заданого їм алгоритму діяльності та посилення на цю діяльність, які містять умови завдання. Пізнавальна діяльність студентів полягає у тому, щоб пізнати об'єкт певної галузі знань при повторному сприйманні інформації про нього або дій з ним. Як самостійну роботу цього типу найчастіше використовують домашні завдання, що передбачають опрацювання підручника, конспекту лекцій і т.ін. спільним для самостійних робіт першого типу є те, що у всіх завданнях повинен бути представлений спосіб виконання.

Другий тип передбачає формування знань, що дозволяють розв'язувати типові завдання, так звані знання-копії. Пізнавальна діяльність студента при цьому полягає у відтворенні і частковому реконструюванні, зміни структури і змісту засвоєної раніше навчальної інформації. Це передбачає необхідність здійснення аналізу певного об'єкта, різних шляхів виконання завдання, визначення найбільш доцільних з них або послідовного виділення логічно розташованих способів його розв'язання. До самостійних робіт такого характеру можна віднести певні етапи проведення лабораторних і практичних занять, написання курсових робіт, а також спеціально підготовлені домашні завдання з приписом алгоритмічного характеру. Характерна особливість робіт цього типу полягає в тому, що при визначенні завдання для самостійної роботи необхідно обґрунтувати мету, шляхи її розв'язання і методи досягнення.

Третій тип спрямований на формування у студентів знань, що є основою для розв'язання нетипових завдань. Пізнавальна діяльність студентів при виконанні таких завдань полягає у накопиченні і прояві у зовнішньому плані нового для них досвіду діяльності на базі раніше засвоєного формалізованого типу шляхом перенесення знань, умінь і навичок в інші умови діяльності. Виконання завдання цього типу передбачає пошук, формулювання і реалізацію мети та завдань розв'язання визначеної проблеми, що завжди виходять за межі минулого формалізованого досвіду і вимагають від студентів варіювання умов діяльності, розгляду раніше засвоєної навчальної інформації під новим кутом зору, використання її у нетипових ситуаціях. Самостійні роботи третього типу повинні висувати вимоги аналізу незнайомих навчальних ситуацій і генерування об'єктивно нової інформації. Типовими для самостійної роботи третього напрямку є курсові, кваліфікаційні і дипломні роботи.

Четвертий тип передбачає створення передумов для творчої діяльності студентів. Їх пізнавальна діяльність при виконанні цих робіт полягає у глибокому проникненні в сутність об'єкта, що визначається, встановленні нових зв'язків і стосунків, необхідних для обґрунтування нових проблем, ідей, генерування нової інформації. Цей тип самостійних робіт реалізується, як правило, при виконанні завдань науково-дослідного характеру, включаючи курсові, кваліфікаційні і дипломні роботи [1].

Найбільш доцільною у зв'язку із завданнями вищої школи є класифікація, запропонована П. Підкасистим, у якій розмежуються самостійні роботи за зразками, реконструктивно-варіативні, евристичні (частково-пошукові) і творчо дослідницькі. Самостійні роботи за зразком включають розв'язання типових завдань, виконання різноманітних вправ за зразком. Вони дозволяють засвоїти матеріал, але не розвивають творчу активність. У процесі вивчення навчальних дисциплін це роботи, що пов'язані, у першу чергу, з методом спостереження. Це перший тип розумової діяльності, що ґрунтується на розпізнанні об'єкта, предмета, явища, що визначається. На цьому рівні відбувається засвоєння навчальної інформації. Конструктивно-варіативні самостійні роботи передбачають необхідність відтворення не лише функціональної характеристики знань, а й їх структури, залучення

відомих знань для розв'язання інших завдань, проблем, ситуацій. Це другий тип (рівень) розумової діяльності, на якому відбувається відтворення й розуміння явищ, що вивчаються. Евристичні самостійні роботи пов'язані з розв'язанням окремих питань, проблем, окреслених на лекціях, семінарських, лабораторних, практичних заняттях. Це третій тип розумової діяльності, що передбачає функціонування умінь бачити проблему, самостійно її формулювати, розробляти план її розв'язання. Це рівень розумової діяльності, на якому здійснюється більш глибоке розуміння явищ, процесів і розпочинається творча діяльність. При здійсненні дослідницьких самостійних робіт (творчих завдань, курсових, кваліфікаційних, дипломних робіт). Пізнавальна діяльність цього типу набуває творчого, пошукового характеру, для її здійснення визначається система оптимального поєднання методів розв'язання проблемних ситуацій. Це четвертий рівень розумової діяльності, на якому проявляється інтелектуальний потенціал і творчі здібності студентів, реалізуються їх дослідницькі здібності [6].

Більшість тих, хто вступає до вищого навчального закладу, недостатньо володіє методами і прийомами, не завжди знає всі можливі засоби здійснення самостійної пізнавальної діяльності. Їм доводиться засвоювати нові елементи культури і технології розумової праці. Без навичок самостійної роботи, без стійкого прагнення постійного поповнення, оновлення й удосконалення знань у процесі самостійної роботи навчання у вищому закладі освіти значно уповільнюється або й зовсім унеможливується. У процесі самостійної пізнавальної діяльності студент має навчитися виділяти пізнавальне завдання, добирати способи їх розв'язання, здійснювання операції самоконтролю за грамотністю виконання поставлених завдань, удосконалювати методи реалізації творчих знань.

Організація самостійної роботи проходить у два етапи:

а) початкова організація, що передбачає безпосередню участь викладача у діяльності студентів з виявленням причин появи помилок;

б) самоорганізація, що не вимагає безпосередньої участі у процесі самостійного формування знань студентів.

В організації самостійної роботи студентів особливо важливим є правильне визначення обсягу і структури змісту навчального матеріалу, що виноситься на самостійне опрацювання, а також необхідне методичне забезпечення їхньої самостійної роботи. Методичне забезпечення такої праці студентів включає програму діяльності, варіативні завдання, нестандартні завдання з урахуванням індивідуальних можливостей кожної особистості. Створюючи систему самостійної роботи студентів, необхідно, по-перше, навчити їх вчитися і, по-друге, ознайомити з психофізіологічними основами розумової праці, технікою її наукової організації.

Висновки. Самостійна робота – одна з важливих і актуальних проблем сучасної дидактики, яка сприяє розвитку самоорганізації, а підготовка студентів до самостійної навчальної роботи – складова програма загальної підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Антонюк М. С. Психологічні особливості формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи. *Сучасні педагогічні технології у вищій школі* : науково-методичний збірник. К., 2005. С.111–113.
2. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів. *Вища школа*. 2001. № 4-5. С. 48–52.
3. Воздіган І. М. Організація та види аудиторної самостійної роботи студентів у світлі Болонського процесу. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. Теоретичний та науково методичний часопис*. К., 2008. С. 98–106.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка: підручник. К. : Знання-Прес, 2003. 418 с
5. Підкасистий І. Ф. Педагогічні технології Х. : Колегіум, 2006. 224 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка. К. : Академія, 2000. 544 с.

*Біловол Лариса,
практичний психолог, спеціаліст вищої категорії,
ДПТНЗ «Сумське вище професійне училище
будівництва і дизайну»
м. Суми*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПЕДАГОГА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Ми живемо у світі інтерактивних інформаційних технологій, що постійно розвиваються. Створення, вдосконалення систем науки та освіти – те, до чого необхідно прагнути. На сьогодні метою сучасної освітньої системи є проєктування більш ефективних моделей

навчання та мотивація здобувачів освіти до вивчення тих чи інших предметів. Розвиток засобів зв'язку і телекомунікації породжує в системі освіти створення нових технологій, способів та методів організації освітнього процесу. З кожним роком, у процесі розвитку інформаційних технологій, програмних засобів та програмного забезпечення з'являються нові форми взаємодії. У сучасних умовах, коли досить актуальним є впровадження інформаційно-цифрових технологій в систему професійної (професійно-технічної) освіти, зростає кількість закладів освіти, що доповнюють традиційні освітні форми новими методами та технологіями. Однією з освітніх технологій, що зараз стрімко розвивається, є дистанційна освіта. Адже це є новим етапом розвитку системи професійної освіти. Безумовно, впровадження такої системи освіти викликає труднощі. Викладачам складно оволодіти системою відносно нових підходів, методів та засобів навчання, характерних для дистанційної освіти. Педагогу потрібно змінювати навчальні плани і програми з урахуванням застосування телекомунікаційних технологій маючи недостатній рівень навичок користувача; треба поєднувати професійну діяльність із особистим життям і змінювати усталений ритм життя. Педагоги за короткий проміжок часу мали стати операторами, програмістами, активними користувачами соціальних мереж, перетворивши своє особисте реальне життя в суцільну віртуальну професійну діяльність.

Актуальність проблеми психологічних аспектів навчання у віртуальному середовищі продиктована потребою розвитку навичок самостійної навчальної діяльності та дослідницького креативного підходу в навчанні, формуванням критичного мислення, нової культури, активного саморозвитку особистості в умовах дистанційного навчання. Відтак актуальним постає вивчення ускладнень, що виникають перед викладачами в умовах дистанційної або змішаної форми навчання.

Виклад основного матеріалу. Наявне технічне оснащення закладів освіти і готовність до викладання засобами новітніх технологій ще не є вирішенням питання якісного викладання предметів. Під дистанційною освітою розуміють сьогодні не лише форму навчання, а ще й технологію. При цьому заклади освіти припускають забезпечення технічною складовою: покращення мультимедійного обладнання, оснащення новітнім програмним забезпеченням, проведення та налаштування мережі та каналів зв'язку. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти України у наданні соціально-педагогічної і психологічної допомоги педагогам, забезпеченні їхнього соціального благополуччя і психічного здоров'я та сприянні реалізації завдань закладів освіти. На сьогодні практично відсутні дослідження, які всебічно розкривають психологічні умови організації дистанційного навчання. Саме поняття телекомунікаційного комп'ютерного освітнього середовища ще не набуло належного розгляду з психологічних позицій. Необхідно обов'язково врахувати не менш важливе питання – це питання психологічної готовності викладача до зміненого освітнього середовища, нових форм комунікації. І це тільки незначна кількість проблем та ускладнень, які виникли у педагогів в умовах організації освітнього процесу в дистанційному форматі.

Зазначимо, що дистанційна освіта – це процес взаємодії учасників освітнього процесу один з одним та середовищем навчання засобами різноманітних мультимедійних технологій. На сучасному етапі спостерігається динаміка зростання розвитку знань в галузі сучасних інформаційних технологій навчання, а також у педагогіці та психології. Щоб за цих умов педагогу не загубитися та не перевантажитися в інформаційному просторі, слід приділяти увагу психологічним особливостям реалізації дистанційної освіти. Оскільки, щоб витримати таке напруження, бути спроможним до конструктивної взаємодії зі здобувачами освіти, керівництвом, батьками здобувачів освіти, своїми близькими, педагог в умовах сьогодення повинен бути фізично та психологічно здоровим, мати духовний імунітет для протистояння руйнівним зовнішнім факторам. Тому не менш важливо нині піклуватись і про власний психологічний комфорт, щоб зменшити відчуття тривоги.

Уміння справлятися із життєвими проблемами, стресостійкість, здатність до ефективної, творчої діяльності є критеріями психологічного здоров'я. Надати ефективну й своєчасну підтримку та допомогу своїй родині, близьким, здобувачам освіти, колегам можливо тільки за умови, якщо ти сам знаходишся в «ресурсному стані» за всіма показниками професійного здоров'я як фізичного, так і психологічного, піклуєшся про власне здоров'я та благополуччя. У цьому сенсі головним завданням для педагога повинно стати зниження рівня тривоги, страхів, паніки та підтримка емоційної рівноваги.

Звернемо увагу на основні ускладнення, з якими стикаються викладачі під час дистанційної освіти, а також можливі їх наслідки:

- суб'єктивні труднощі користувачів ПК (здорове, розумове, м'язове стомлення), які при несвоєчасному усуненні (подоланні) призводять до втрати контролю над діяльністю;

- стрес, що призводить до зниження працездатності, втоми, роздратування;
- відсутність впевненості, що зумовлює низьку активність та прагнення уникати ситуацій, здатних нанести збитку самооцінці.

Таким чином, необхідність застосування інноваційних освітніх технологій як дієвого засобу підвищення якості освітнього процесу, ставить перед педагогом завдання застосування на практиці заходів та методів сучасної практичної психології.

Розглянемо декілька засобів психологічної самопомоги, які стануть в нагоді піл час впровадження дистанційної освіти.

Однією з методик психологічної корекції (психологічного впливу та самопомоги) є *арт-терапія*. Її зміст полягає в тому, що завдяки творчій діяльності досягаються позитивні зміни в психічному стані людини. Одним із інструментів в арт-терапії, використовуваних у домашніх умовах, є антистрес-розмальовка. Вважається, що розфарбовуючи складні деталі, людина зосереджується на охайності і повністю занурюється у процес. Розфарбовування – це монотонно повторювана дія, тому дозволяє не тільки розслабитися від напруження за комп'ютером, але і позитивно позначається на діяльності людини.

Стан психічної напруги складається з фізичних реакцій, які можна навчитися контролювати. Наступним методом самопомоги можуть стати дихальні вправи. В основі методики для домашнього використання лежить корекція реакції організму. Через дихальні вправи педагог може навчитися контролювати страх виступу перед камерою (монітором) під час дистанційного відеоуроку, а вправи від напруги допомагають концентрувати увагу.

Психічне напруження, пов'язане з подоланням недосконалість володіння інформаційними технологіями в дистанційній освіті, відбиватиметься в поведінці особистості. Вона може бути затиснута і закомплексована: її травми відображаються на зовнішності і манері поведінки людини. Для боротьби із внутрішніми тілесними затискачами педагогам можна порекомендувати виконувати звичайну фізичну гімнастику, виходити на прогулянки, більше ходити пішки.

Одним із дієвих засобів допомоги педагогам є навчання їх засобами тайм-менеджменту – технології, що дозволяє непоправний час життя використовувати відповідно до особистих цілей та цінностей. Цільова функція тайм-менеджменту – навичка організації свого часу, якій можна навчитися, дотримуючись порад психолога.

Ще одним засобом регулювання власного стану може стати аутогенне тренування. Основа названої техніки полягає у встановленні зв'язку між мовними висловлюваннями (або образними уявленнями) та регуляцією станів окремих органів. Зміна розслаблення та напруження – один із методів тренування рухомості основних нервових процесів (збудження та гальмування). Починати навчання методам аутогенного тренування бажано під супроводом психолога, проте педагог може оволодіти цією технікою і самостійно. Знаючи принципи побудови аутогенного тренування педагог може сконструювати індивідуальний варіант аутотренінгу під власну конкретну ситуацію.

Висновки. Звичайно, це не повний арсенал засобів та методів психологічної допомоги педагогам. У даній статті розглянуто лише декілька варіантів активної допомоги, орієнтованої на підвищення соціально-психологічної компетентності педагога в умовах інноваційних освітніх змін. Розглянуто заходи безпосередньої роботи з викладачами, спрямовані на вирішення різного роду психологічних проблем, пов'язаних із ускладненнями, що викликані впровадженням дистанційної освіти.

Список використаних джерел

1. Бах Б. Аутогенная тренировка по Владимиру Леви. URL: <https://www.rulit.me/books/autogennaya-trenirovka-po-vladimiru-levi-download-265728.html>
2. Ведмеш Н.А. Аутотренінг. URL: <https://psihomed.com/autotrening/>
3. Главник О., Бевз Г. Технології навчання дорослих. К. : Главник, 2006. 128 с.
4. Дихальна гімнастика. URL: http://psychologis.com.ua/dyhatelnaya_gimnastika.htm
5. Жак Л. П. Педагогічна рада «Сучасний учитель – агент змін». URL: <https://vseosvita.ua/library/pedagogicna-rada-sucasnij-ucitel-agent-zmin-257681.html>
6. Інтернет-журнал «Науковедение» ISSN 2223-5167. URL: <http://naukovedenie.ru/>
7. Організація дистанційного навчання в школі методичні рекомендації. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf>
8. Розмальовки -антистрес. URL: <https://deti-online.com/raskraski/antistress/>
9. Розмальовки-антистрес. URL: <https://raskrasku.com/antistress/>
10. Ткачук Л. В. Психологічні особливості дистанційного навчання як перспективної освітньої технології. URL: http://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/NavchRobota/Ivtkachuk_02.pdf

11. Тренінгове заняття: «Як встигати жити і працювати, або Тайм-менеджмент для вчителя». URL: <https://vseosvita.ua/library/treningove-zanatta-ak-vstigati-ziti-i-pracuvati-abo-tajm-menedzment-dla-vcitela-105080.html>

12. Цой І.Ф. Опис власного педагогічного досвіду з теми «Дистанційне навчання». URL: <https://naurok.com.ua/opis-vlasnogo-pedagogichnogo-dosvidu-z-temi-distanciyne-navchannya-5619.html>

*Бокатова Олена,
викладач предмета «Захист України»,
спеціаліст вищої категорії,
ДПТНЗ «Конотопське професійно-технічне училище»,
м. Конотоп*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»

Постановка проблеми. Одним із обов'язкових елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя, є Збройні сили. Вони виконують одну з найголовніших функцій держави – захисну.

Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особистого складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Виклад основного матеріалу. Вивчення навчального предмета «Захист України» організовується та проводиться відповідно до вимог Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України.

Головною метою навчального предмета «Захист України» є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складової частини національно-патріотичного виховання.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні освітні та виховні завдання:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я;
- усвідомлення здобувачами освіти свого обов'язку, щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності Держави;
- набуття знань про функції Збройних сил України та інших військових формувань України, їх характерні особливості;
- засвоєння основ захисту України, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;
- підготовка здобувачів освіти до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного та воєнного часу.

Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16-17 років (допризовного віку) отримує перше враження про Збройні сили України і в цілому про сучасну проблематику Національної безпеки та оборони нашої держави, тому варто акцентувати увагу на привабливості предмета.

Вчитель повинен зацікавити учнів навчальним матеріалом, який розглядається, й оволодінням прийомами розумової діяльності задля якісного засвоєння знань. Навчити, виховати компетентного творчого учня може лише компетентний і творчий вчитель.

Сучасний педагог закладу професійної освіти виступає трансформатором основного змісту освіти, освітніх технологій, форм та методів навчання, виховання і розвитку особистості, піклується про власну кар'єру, про впровадження елементів новизни, оригінальності, тобто всього того, що необхідно для забезпечення реформування навчально-виховного процесу в навчальному закладі та підвищення результативності педагогічної діяльності.

Інноваційні технології – це організація діяльності і мислення, що моделюється педагогом за формою і методами навчання з використанням новизни (диференційоване навчання, ігрові технології, проблемне навчання, інформаційні технології, тощо).

Під час організації занять за інноваційними технологіями відбувається зміна моделі поведінки здобувачів освіти, виникає ситуація успіху, що зумовлює позитивне ставлення до навчання та створює умови для всебічного розкриття особистості.

Проблемне навчання у процесі підготовки здобувачів освіти є актуальним, оскільки формує вміння розв'язувати нестандартні науково-навчальні завдання нестандартними методами.

Особливістю проблемного навчання є те, що воно змінює мотивацію пізнавальної діяльності. Пізнавальна мотивація спонукає учнів розвивати свої схильності та можливості. Проблемне завдання що ставиться перед здобувачами освіти на уроках «Захист країни» має відповідати їхнім інтелектуальним можливостям: бути досить складним, але водночас можливим для розв'язання завдання тим навичкам мислення, які сформовано у здобувачів освіти, володінню ними узагальненим способом дій та достатнім рівнем знань.

У навчальній програмі з предмету «Захист України» безпосередньо не вказується на організацію роботи здобувачів освіти над навчальними процесами, проте її зміст передбачає формування низки загальнодіяльнісних і специфічних умінь, характерних для проектної діяльності. У переважній більшості вони вимагають від учня активності та самостійності; розвитку пошукових, дослідницьких, організаційних та управлінських умінь; виготовлення освітнього продукту, наповненого суспільною цінністю; презентацію результатів колективної або індивідуальної пізнавальної діяльності.

Особлива увага в підготовці здобувачів освіти до роботи над проектом приділяється формуванню навичок самостійної роботи з джерелом інформації, вмінню опрацьовувати достатню кількість літературних джерел, аналізувати, порівнювати, робити висновки [1].

Тема дослідження має бути актуальною і сучасною. Методи дослідження, які можна запропонувати здобувачам освіти: спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, робота з літературними джерелами, робота з архівними матеріалами.

Слід зазначити, що проект – це насамперед ціль, прийнята, усвідомлена здобувачами освіти, актуальна для них.

Результати дослідження можна оформити у вигляді усного журналу, виставки, фотовиставки, репортажу, створити відеофільм, комп'ютерну презентацію, вебсайт, провести акцію, презентувати роботу на учнівській конференції.

Метод проектів, як засіб організації самостійної навчальної роботи вихованців закладу освіти, особливо під час дистанційного навчання, є дієвим не тільки для реалізації поставлених завдань перед викладачем «Захисту України», а й для самореалізації та самоактуалізації здобувача освіти.

Все більшої уваги як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів ПТНЗ в умовах сьогодення заслугове урок-гра. У вітчизняній педагогіці і психології серйозно розробляли теорію гри К.Ушинський, В. Сухомлинський, Л. Славина, Л. Виготський.

Під час планування дидактичної гри важливим елементом є чітка постановка мети і правил гри, моделювання її результатів [2].

Викладачу необхідно визначити конкретні завдання і способи їхнього вирішення, він повинен продумати специфіку і зміст розподілу функціонування обов'язків учасників гри, тактику своєї поведінки і відповідно до нього – міру своєї участі в конкретній ігровій діяльності учнів у процесі навчання.

Використання ігор на уроках «Захист України», наприклад, при вивченні розділу «Основи медичних знань і домедичної допомоги», допомагає формувати в учасників освітнього процесу певні професійні навички, навчає спілкуватися.

Гра є широким полем для колективної діяльності учнів. У процесі вивчення тем: «Надання домедичної допомоги в секторі обстрілу», «Домедична допомога», «Надання допомоги при кровотечах, при травмах окремих анатомічних ділянок» найчастіше використовуються імітаційні ігри, які дають можливість здобувачам освіти оволодіти певними діями. Також практикуються уроки-семінари, уроки-конкурси: «Знайти помилку у доборі медичної аптечки», «Змагання любителів кросвордів». Проведення квестів у вигляді гри, підсилює індивідуальне сприйняття кожного учня, скеровує динаміку групи та контролює якість професійної підготовки.

Контрольні уроки мають теж немалий спектр включення елементів гри: багатоетапна естафета, подорож та ін.

Використання освітніх інновацій спонукає до творчого пошуку оригінальних і нестандартних рішень різних фахових проблем (новітні навчальні технології, оригінальні ідеї, інтерактивні форми і методи навчання, нестандартні підходи до навчання)[3].

Висновки. Вважаю, що нестандартні уроки мають значний потенціал підвищення освітнього процесу під час підготовки здобувачів освіти до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, до захисту власного життя і здоров'я, так і життя і здоров'я оточуючих у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Сучасні виклики сприяли трансформації освітнього процесу та формуванню нових освітніх концепцій, серед яких ключовою стає концепція навчання протягом усього життя. Все більше значення надається самостійній роботі, рівноправним відносинам між педагогом та здобувачем освіти. Особливої актуальності ці зміни набули у зв'язку із необхідністю застосування дистанційного навчання, досвід якого варто використовувати в перспективі.

Список використаних джерел

1. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія. Київ : Міленіум, 2004. 358 с.
2. Острроверхова Н. Нестандартні форми навчання (нетрадиційні форми навчально-виховного процесу та їх аналіз). *Директор школи* (Перше вересня). 2001. №40. С. 10–11.
3. Developing a Bartlett strategy for innovative learning. URL: <http://www.ucl.ac.uk>

*Бондар Ірина,
доцент кафедри менеджменту та освітніх інновацій
Івано-Франківського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат філософських наук,
м. Івано-Франківськ*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА У СВІТЛІ ВИМОГ ООНВЛЕНОГО СТАНДАРТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Закон України «Про освіту» стверджує, що дошкільна освіта є першим та обов'язковим рівнем основної освіти України і відповідно розвиток професійної компетентності педагогів в умовах оновленого Стандарту дошкільної освіти є вимогою часу. Це підтверджує той факт, що підвищується запит до визначення ролі дошкільної освіти в системі освіти та, відповідно, запит на новий тип вихователя, який спроможний вирішувати професійні проблеми в умовах варіативності освіти.

Сучасний педагог дошкільної освіти повинен бути готовим і здатним до багатогранної творчої роботи, створення відповідного освітнього середовища, зокрема інклюзивно спрямованого, самовдосконалення і саморозвитку, удосконалення змісту та забезпечення якості дошкільної освіти. Відповідно, це потребує певного рівня розвитку професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти та нових підходів до організації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність вихователя визначається як можливість самостійно та ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу, інтенсивно впроваджувати інноваційні технології та сучасні методи роботи з дітьми, результативно формувати знання, вміння та цінності у відповідності з вимогами Державного стандарту.

Поняття «професійна компетентність» глибоко досліджується у публікаціях вітчизняних і зарубіжних науковців: І. Бех, Є. Бондаревська, О. Брежнева, Л. Ващенко, Є. Іванова, Н. Кузьміна, Л. Мітіна, О. Пометун, О. Савченко та ін. Загалом, вони визначають професійну компетентність як «якість професійної діяльності» [1, ст. 32], на що здатен фахівець в умовах освітньо-виховного процесу. На думку В. Іванової, професійна компетентність – це «здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою певного стандарту відповідати суспільним вимогам професії...» [1, с. 32]. Вдосконалення професійної компетентності педагога закладу дошкільної освіти є безперервним процесом на протязі усього його професійного шляху. Педагог сьогодні є «повноцінним суб'єктом власного професійного розвитку» [1, с. 35], котрий має можливість самостійно вибирати «шляхи професійного розвитку та саморозвитку задля підвищення ефективності та результативності освітнього процесу» [3, с. 224], щоб бути успішним та компетентним.

Новий Державний стандарт дошкільної освіти затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 [5]. Це вже третя, в історії українського дошкільля, версія БКДО (попередні варіанти стандартів були створені у 1998 та 2012 р.р.). Особливістю документа є те, що тут вперше визначено не лише стандартизовані вимоги до результату дошкільної освіти, а й

окреслено обов'язкові умови, які забезпечуватимуть досягнення бажаного результату. Також наголошено, що в сучасних умовах педагог має займати роль фасилітатора – того, хто створює умови для прояву активності дитини, стимулюючи її розвиток. Педагогам слід будувати освітній простір суголосно з цінностями гуманної педагогіки, що передбачає: повагу до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду; створення атмосфери емоційного благополуччя (психологічно сприятливої для дитини атмосфери любові та прийняття); розвинених рефлексивних умінь та емпатії; побудову взаємин із вихованцями на засадах педагогіки партнерства. За Державним стандартом удосконалення змісту освіти передбачає втілення особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, соціокультурного та інтегрованого підходів для реалізації самостійної творчої діяльності дитини в освітньому процесі.

На відміну від попередніх Стандартів дошкільної освіти, нинішній містить поради, як в домашніх умовах сприяти розвитку у дитини різного роду компетентностей у контексті освітніх напрямів, визначених БКДО, більш чітко прописана роль батьків в отриманні кінцевого результату, а також вперше проголошена ідея солідарної відповідальності дорослих за розвиток дитини.

Розглядаючи основний документ, який регулює дошкільну освіту, важливо зазначити і про нові вимоги до рівня професійної підготовки педагога. У Професійному стандарті «Вихователя закладу дошкільної освіти, затвердженого Наказом Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 року [5], визначається, що однією із складових професійної компетентності є предметно-методична, що включає здатність формувати у здобувачів ключові компетентності відповідно до Державного стандарту. Відповідно педагог повинен знати Державний стандарт дошкільної освіти та освітні програми для дітей раннього та дошкільного віку, а також мати навички моделювання змісту освіти, відповідно до вимог Державного стандарту та обраної закладом дошкільної освіти освітньої програми, визначати індивідуальні потреби та використовувати відповідні технології.

Загалом, законодавством передбачено обов'язкове підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти не рідше одного разу на п'ять років загальним обсягом не менше 120 годин на 5 років [7].

Розвинути дану професійну компетентність педагог може у ході організованих методичних заходах різного рівня та у процесі самоосвіти:

- методичні об'єднання педагогів, творчі групи;
- інноваційна діяльність, освоєння нових педагогічних технологій;
- різні форми педагогічної підтримки (наставництво, тьюторство, коучинг, супервізія, інтервізія);
- активна участь у педагогічних конкурсах, науково-практичних конференціях, майстер-класах, семінарах-практикумах, вебінарах, тренінгах;
- узагальнення власного педагогічного досвіду.

З метою підвищення методичного та практичного рівнів професійної компетентності педагогічних працівників закладів дошкільної освіти щодо реалізації оновленого Стандарту дошкільної освіти науково-методичними працівниками на базі Івано-Франківського ОШПО було проведено серію вебінарів у форматі червневого онлайн-інтенсиву «#БКДО-2021».

Зміст інтенсиву був укладений відповідно до Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо впровадження оновленого Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти)» затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.03.2021 № 397 [6] та включав розгляд таких тем, представлених у Таблиці 1:

Таблиця 1.

Тематика проведених вебінарів

№ з/п	Тема	Зміст
1.	Базовий компонент дошкільної освіти: умови реалізації	Концептуальні засади Державного стандарту; компетентність, як ключова категорія стандарту та результат дошкільної освіти; зміст інваріантного та варіативного складників; умови реалізації.
2.	Забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в реалізації перспектив розвитку дитини	Сутність поняття «наступність»; ключові компетентності та наскрізні вміння; складові готовності дитини до навчання в школі.
3.	Сутнісна характеристика освітнього напрямку «Особистість дитини»: особистісна, рухова та	Результати сформованості рухової, здоров'язбережувальної та особистісної компетентностей дитини; шляхи формування в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї.

	здоров'язбережувальна компетентності	
4.	Нові вектори освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»	Значення сенсорно-пізнавального розвитку; сучасні підходи до формування предметно-практичної, технологічної, сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної, дослідницької компетентностей дошкільника; підтримка батьками процесу формування сенсорно-пізнавального простору, предметно-практичних дій дитини.
5.	Освітній напрям «Дитина у природньому довкіллі»	Інтегрований підхід до формування природничо-екологічної компетентності та навичок, орієнтованих на сталий розвиток.
6.	Домінанта освітнього напрямку «Гра дитини»	Показники компетентності дитини в ігровій діяльності; агентність, як спроможність, здатність робити власний вибір та приймати рішення; види ігор (самодіяльні, вільні та організовані за ініціативою дорослих).
7.	Нові стратегії змістового компоненту освітнього напрямку «Дитина в соціумі». Соціально-громадянська компетентність	Методи, засоби та показники сформованості соціально-громадянської компетентності.
8.	Зміст та завдання освітнього напрямку «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність»	Прояв соціальної компетентності та навичок фінансової грамотності; програма «Афлатот» для формування основ соціальної та фінансової освіти дітей дошкільного віку.
9.	Реалізація Державного стандарту дошкільної освіти за освітнім напрямом «Мовлення дитини»	Характеристика мовленнєвої, комунікативної, та художньо-мовленнєвої компетентностей дошкільника; інноваційні технології мовленнєвого розвитку; діалоговий формат міжособистісної взаємодії дитини з дорослими та однолітками.
10	Особливості змісту освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва»	Складники мистецько-творчої компетентності дитини дошкільного віку та засоби її формування.

Заходи проходили в онлайн-форматі та передбачали теоретичну і практичну частини, включали цілий цикл вебінарів. У процесі роботи значна увага приділялася основним положенням оновленого Базового компонента дошкільної освіти, аналізу індикаторів сформованості ключових компетентностей дитини дошкільного віку; пріоритетним формам, методам, засобам формування відповідних компетентностей; інноваційному підходу до організації різних видів дитячої діяльності; ефективним методикам і технологіям у роботі з дошкільниками, а також створенню розвивального простору в умовах закладу дошкільної освіти.

Обговорювалися питання залучення батьків до реалізації завдань за кожним освітнім напрямом, адже в оновленому Державному стандарті такі завдання прописані вперше. Не оминули увагою і проблему забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в реалізації перспектив розвитку дитини.

Учасникам інтенсиву було запропоновано провести аналогічні вебінари каскадним методом у власних територіальних громадах.

Окрім цього, внесено зміни й до Програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗДО при ІФОППО та сплановано інші заходи.

Висновки. Проведений нами цикл вебінарів дав можливість педагогам закладу дошкільної освіти підвищити свою професійну компетентність в показниках, які характеризують основні аспекти роботи педагогів та дозволив зробити висновок, що від розуміння ідей та цілей оновленого Державного стандарту дошкільної освіти, а також від розвитку професійної компетентності педагогів залежать результати освіти дитини дошкільного віку та якість дошкільної освіти загалом.

Список використаних джерел

1. Барабаш О. Д. Теоретичні та методичні засади проектування технології професійного розвитку вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти : монографія. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2019. 384 с.;
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Чернівці : Букрек, 2015. Т. 2. 640 с.
3. Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика & Менеджмент інновацій : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. 504 с.;
4. Наказ Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21 «Про затвердження професійного стандарту «Вихователя закладу дошкільної освіти»». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> ;

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 року № 33 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoi%20osvity.pdf ;

6. Наказ Міністерства освіти і науки від 31.03.2021 року № 397 «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо впровадження оновленого Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/04/01/Typova%20prohrama%20pidvyshchennya%20kvalifikatsiyi%20pedagogichnykh%20pratsivnykiv%20doshkilnoi%20osvity.pdf> ;

7. Постанова Кабінету міністрів України від 21 серпня 2019 року № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#n18> .

*Боровська Яна,
учитель хімії Пологівського НВК: ЗОШ І-ІІ ст. - ДНЗ
Чернечинської сільської ради Охтирського району
Сумської області*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС З ХІМІЇ

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми визначається вимогами сучасної освітньої системи. Адже ні для кого не новина, що одним із найефективніших шляхів підвищення розвитку пізнавальної активності, самостійності, творчого потенціалу, пізнавального інтересу учнів є використання комп'ютерних технологій.

Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні – одна з найбільш важливих тенденцій розвитку освітнього процесу. Інформаційні і комунікаційні технології, впровадження яких сьогодні є одним з пріоритетних напрямів розвитку освіти, впевнено займають своє місце у навчальному процесі, входять у життя кожної школи.

Саме тому є доцільним визначити способи вдосконалення сучасного уроку хімії шляхом впровадження засобів інформаційних технологій у навчально-виховний процес.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти відбувається перехід до нових інформаційних технологій. Дану тему активно досліджували такі педагоги, як О. Замулко, Л. Боднар, Н. Шумська, Н. Кононенко.

Так, у процесі використання нових інформаційних технологій у навчанні Л. Боднар виділяє такі педагогічні завдання: інтенсифікація навчально-виховного процесу, підвищення його ефективності та якості; відкрита система освіти, що забезпечує самоосвіту кожної дитини; системна інтеграція предметних галузей освіти; розвиток творчого потенціалу учня, його здібностей до комунікативних дій; формування інформаційної культури учнів. [1, с. 34]

На думку О. Замулко, «інформаційні технології – це технології, які використовують технічні інформаційні засоби (ЕОМ, аудіо-, кіно-, відео-)» .

За Н. Шумською, «комп'ютерні технології – це процес підготовки та передачі інформації учню за допомогою комп'ютера». Комп'ютерні засоби навчання Н. Шумська називає інтерактивними, оскільки вони реагують на дії як учителя, так і учня. Комп'ютер – це джерело інформації і наочний посібник; індивідуальний інформаційний простір і тренажер; засіб діагностики, контролю та моделювання. [4, с. 113]

Основним засобом інформаційно-комунікаційних технологій є персональний комп'ютер, можливості якого визначаються його технічними характеристиками та встановленим програмним забезпеченням. Н. Кононенко виокремлює кілька найважливіших видів ІКТ:

- мультимедіа, що є основою ІКТ. По суті це сукупність різноманітних програмних та технічних засобів;
- інтернет з його постійно зростаючими можливостями;
- телебачення – забезпечує дозвілля, орієнтацію в суспільних процесах, має великі можливості для розширення світогляду людини;
- відеозаписи, які поширюються переважно на цифрових носіях і в сукупності з відповідними засобами ІКТ можуть забезпечити як дозвілля, так і дистанційне навчання учнів [2, с. 62].

Сучасний процес навчання характеризується все більш широким застосуванням в ньому комп'ютерних технологій. Ефективність застосування нових інформаційних технологій на уроках обумовлена наступними факторами:

- різноманітність форм представлення інформації;
- висока ступінь наочності;
- можливість моделювання за допомогою комп'ютера різноманітних об'єктів і процесів;
- звільнення від рутинної роботи, що відвертає увагу від засвоєння основного змісту;
- можливість організації колективної та індивідуальної дослідницької роботи;
- можливість диференціювати роботу учнів у залежності від рівня підготовки, пізнавальних інтересів та ін., використовуючи сучасні інформаційні технології;
- можливість організувати комп'ютерний оперативний контроль і допомогу з боку вчителя;
- можливості комп'ютера дозволяють учню активно приймати участь у процесі пізнання [3, с. 91]

Комп'ютер може використовуватися на всіх етапах: як при підготовці уроку, так і в процесі навчання: при поясненні нового матеріалу, закріпленні, повторенні, контролі знань.

При цьому комп'ютер виконує такі функції, як: джерело навчальної інформації; наочний посібник; тренажер; засіб діагностики і контролю; засіб підготовки текстів, їх зберігання; графічний редактор; засіб підготовки виступів; обчислювальна машина великих можливостей.

Цілі використання інформаційних технологій на уроках хімії.

1. Розвиток особистості учня, підготовка до самостійної продуктивної діяльності в умовах інформаційного суспільства через:

- розвиток конструктивного, алгоритмічного мислення завдяки особливостям спілкування з комп'ютером;
- розвиток творчого мислення за рахунок скорочення частки репродуктивної діяльності;
- формування інформаційної культури, вмінь здійснювати обробку інформації (при використанні табличних процесорів, баз даних).

2. Реалізація соціального запиту, обумовленого інформатизацією сучасного суспільства

- підготовка учнів засобами інформаційних технологій до самостійної пізнавальної діяльності.

3. Мотивація навчально-виховного процесу:

- підвищення якості і ефективності процесу навчання за рахунок реалізації можливостей інформаційних технологій;
- виявлення і використання стимулів активізації пізнавальної діяльності [5].

Напрямки використання ІКТ

У вивченні шкільного курсу хімії можна виділити декілька основних напрямків, де доцільне використання комп'ютера:

- наочне презентування об'єктів і явищ мікросвіту
- вивчення хімічних виробництв
- моделювання хімічного експерименту і хімічних реакцій
- система тестового контролю
- розгляд небезпечних для здоров'я хімічних процесів і реакцій

Широке використання анімації, хімічного моделювання за допомогою комп'ютера робить навчання більш наочним, зрозумілим, краще запам'ятовується. Використання віртуальних екскурсій значною мірою розширює кругозір дитини і полегшує розуміння сутності хімічних процесів. Не тільки вчитель може перевірити знання учня, використовуючи систему тестування, а і сам учень може контролювати рівень своїх досягнень.

До основних форм використання інформаційно-комунікаційних технологій належать електронні підручники, мультимедійні презентації, використання інтерактивної дошки, педагогічних програмних засобів навчання, в тому числі застосування комп'ютерного моделювання, навчальних програм, відео дослідів, використання ресурсів мережі Інтернет, серед них – робота з навчальними інтерактивними моделями з мережі (інтерактивна таблиця елементів Д.І.Менделєєва), дистанційне навчання, участь у дистанційних предметних олімпіадах, вікторинах. [1, с. 42; 3, с. 108]

Переваги, які надає використання ІКТ для учня: сприяє росту успішності учнів з предмету; дозволяє учням проявити себе в новій ролі; формує навички самостійної продуктивної діяльності; сприяє створенню ситуації успіху для кожного учня; робить заняття цікавими і підвищує мотивацію; забезпечує більшими можливостями для розвитку особистих і соціальних навичок; дає змогу зрозуміти більш складний матеріал шляхом його ясної, ефективною і динамічної подачі; учні починають працювати більш творчо і стають впевненішими в собі.

Переваги, які надає використання ІКТ для вчителя: економія часу на уроці; глибоке занурення в навчальний матеріал; підвищену мотивацію навчання; інтегративний підхід до навчання; можливість одночасного використання аудіо-, відео-, мультимедійних матеріалів; можливість формування комунікативної компетенції, оскільки учні стають активними учасниками не тільки на етапі проведення уроку, а і під час його підготовки; залучення різних видів діяльності, розрахованих на активну позицію учнів, що отримали достатній рівень знань з предмету для того, щоб самостійно мислити, дискутувати, думати.

Висновки. Отже, використання на уроках хімії інформаційно-комунікаційних технологій є вимогою сьогодення, необхідним чинником реалізації дидактичних цілей і завдань відповідно до освітнього стандарту.

Тому важливо усвідомити, що сьогодні комп'ютери стали необхідним атрибутом нашого життя, а в інформаційних технологіях закладені невичерпні можливості для навчання учнів на якісно новому рівні. Вони надають широкі можливості для розвитку особистості учнів і реалізації їхніх здібностей. Без удосконалення і розширення своїх знань і навичок у сфері використання інформаційних технологій учитель може відстати від своїх учнів, втратити авторитет.

Отже, важливим завданням педагогів є розробка електронних освітніх ресурсів і методик їхнього використання, що дозволить інтенсифікувати впровадження комп'ютерних технологій у вивчення предметів природничого циклу, зокрема хімії. Необхідно об'єднати зусилля зацікавлених учителів-предметників, сприяти обміну досвідом, що, безумовно, прискорить комп'ютеризацію шкільного освітнього процесу та призведе до підвищення рівня знань, умінь та навичок учнів.

Список використаних джерел

1. Бондар Л. В. Інформаційні технології при викладанні хімії. *Хімія*. 2011. Жовтень. № 29. С. 10–13.
2. Кононенко Н. Мультимедіа на уроках хімії. *Біологія і хімія в школі*. 2009. № 4. С. 38–39.
3. Мойсак Л. М. Використання ІКТ на уроках хімії. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/vikoristannya-ikt-na-urokakh-khimiyi.html>
4. Шумська Н. Комп'ютерні технології у навчанні хімії. *Біологія і хімія в школі*. 2006. № 6. С. 24. URL : <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/6804/>

Власенко Анна,
*кандидат педагогічних наук,
заступник директора з НВР
Недригайлівської СЗОШ I-III ступенів
Недригайлівської селищної ради
Сумської області (опорний заклад),
м. Недригайлів*

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Постановка проблеми. Трансформація тоталітарного суспільства в Україні в громадянське та сучасні тенденції його розвитку висунули на передній план усього громадського, й зокрема педагогічного, життя проблему громадянськості суспільства. Вважається, що свідомо громадянськість повинна протистояти стереотипам мислення і поведінки, які склалися раніше.

Безперечно, громадянське виховання у сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Повноцінне формування особистості не може позитивно реалізовуватися без громадянської основи, а отже перед сучасними закладами освіти постало питання спрямування дітей і молоді на вибір громадянсько-національних ідеалів та ціннісних орієнтацій у їхньому житті.

Аналіз публікацій. Питання пов'язані з громадянським вихованням розглядали як вітчизняні так і зарубіжні науковці (О. Вишневський, Р. Гурова, Н. Косарева, В. Сухомлинський, А. Блер, Д. Федлавск, Н. Вілсон та ін.)

Серед українських вчених, що досліджували категорію громадянського виховання вартими уваги є праці: К. Ушинського, А. Макаренка які закликали виховувати покоління людей відданих своєму народові, палких патріотів, здатних вивести свій народ на рівень цивілізованої нації.

Грунтовне дослідження концептуальних засад національного виховання розкрито у працях І. Бега, М.Євтуха, В. Кузя, Ю. Руденка та ін. Сучасні наукові пошуки у вирішенні проблеми формування громадянських якостей особистості у процесі навчання, виробничої діяльності, в позакласній роботі розкрито у працях А. Жатунова, І. Руссу, Д. Яковлева. Необхідність

громадянського виховання в Україні активно відстоювали і відстоюють творчі колективи під керівництвом О. Сухомлинської, П. Ігнатенка та Н. Косаревої.

Мета статті – висвітлити теоретичні підходи до визначення поняття «громадянське виховання», розкрити важливість та шляхи формування цього феномену у сучасній системі виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Звернувшись до напрацювань українських освітян, їх власних світоглядних позицій, соціально-економічної ситуації та педагогічних реалій – віку дітей, форм їх організації, типу закладу освіти, рівня розвитку дитини, можемо стверджувати, що це лише перші кроки на тривалому й нелегкому шляху процесу формування майбутніх громадян України. І тут не може бути одноманітного й уніфікованого підходу до вирішення цієї проблеми, про що свідчить і аналіз сучасних наробок: ряд педагогів трактують громадянськість як інтегральну якість особистості, громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності подано таке визначення громадянського виховання – процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично та юридично дієздатною та захищеною [1, с.7]. Г. Нікіфорова, О. Песоцька, Н. Шилова розглядають громадянське виховання як інтегративне особистісне утворення, сутність якого визначається науково-світоглядними знаннями суб'єкта, його аксіологічними орієнтаціями, поглядами, конкретною соціальною поведінкою.

Деякі автори у своїх концептуальних підходах ставлять на перше місце у громадянському вихованні дітей та молоді в Україні, державні інтереси, важливу роль відводять національній ідеї та цінностям (Ю. Руденко, В. Кузь, М. Стельмахович).

Зазначимо, що загадані вище погляди українських учених певною мірою співпадають з поглядами британських педагогів. Так, ще англієць Р. Оуен указував на необхідність виховувати у людині суспільні почуття до ближніх і всього людства.

Цікавими у межах зазначеного постають погляди Дж. Локка, який використовував поняття «громадянське суспільство» і «держава» як взаємозамінні. Дослідник зазначав, що, маючи необмежену свободу, ніхто не може мати свободи нищити себе або іншого, жодна людина не повинна завдавати шкоди життю, здоров'ю, свободі іншої людини [2, с.14].

Попри розмаїття тлумачення цього поняття та підходів до вирішення такої складної комплексної всеохоплюючої проблеми вчителі, педагоги спираються перш за все на закони України, якими регулюється все суспільне життя країни. Вони є єдиним і основним фундаментом розбудови власне педагогічних положень, постулатів та канонів.

Зі змісту сучасного соціального замовлення випливає, що глибинна реформа виховання має ґрунтуватися в першу чергу на українських виховних традиціях, репрезентованих етнопедагогікою; на вітчизняній культурній спадщині; на ідеології державотворення і врахування потреб, що з неї випливають та на українській національно-педагогічній педагогіці започаткованій в княжій добі і представленій творчою діяльністю Г. Сковороди, М. Комарова, К. Ушинського, Г. Ващенко та ін.

Означимо термін «громадянськість». Так, у педагогічних енциклопедіях, філософських довідниках під громадянськістю розуміється інтегративна якість особистості, яка дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною [3; 4; 5].

Тлумачний словник української мови пропонує таке визначення громадянськості: «Усвідомлення кожним громадянином своїх прав та обов'язків щодо держави, суспільства» [6, с. 199].

Громадянськість можна інтерпретувати і як різновид базової, соціальної установки, суть якої полягає в готовності особистості свідомо сприймати і на добровільних засадах виконувати закони та вимоги спільноти своєї держави.

Виховання громадянськості є однією з умов становлення людей, що спроможні відновити суспільство і дух нації та розвинути ідею державності, спрямовану на людину. Одним із напрямів вивчення процесу становлення світогляду особистості є дослідження закономірностей набуття знань, формування понять, які стосуються суспільних змін. Важливим є також дослідження джерел, на основі яких формуються ці знання і поняття. Якщо врахувати, що вплив родини на формування поглядів молодих людей проходить на фоні телепередач і публікацій в пресі, які, як правило, стають первісним імпульсом в обміні судженнями, то пріоритет засобів масової інформації є безперечним.

На сьогодні, аналізуючи власні спостереження та спостереження колег, можемо стверджувати, що характер та якість виховної роботи в школі залежать від досвіду, освіти, поглядів класного керівника, який задає тон навчально-виховним відносинам в класі. А отже, варто зважати на дозвілля підростаючого покоління, адже воно стає сферою всебічного й морального розвитку лише тоді, коли

воно відзначено цілеспрямованістю, організованістю, обґрунтованим чергуванням різних видів діяльності та позитивним спілкуванням.

Досвід історичного розвитку свідчить про послідовно зростаючу роль культурного дозвілля в духовному приєднанні людини до соціуму, в соціалізації і культурній адаптації особистості, у зміцненні суспільних зв'язків між людьми.

Молоде покоління нашого часу стоїть перед вибором, що є складним та не прогнозованим. «Сучасна світоглядна парадигма молодої людини може бути оцінена як маргінальна, де майже немає місця «старим орієнтаціям», а «нові» ще не зайняли свою нішу» Це зумовлює суперечливу модель світоглядних цінностей молодих людей, їх поведінки [7, с. 70].

Зважаючи на те, що саме підростаюче покоління несе в собі потенційну енергію подальшого розвитку перед закладами освіти стоїть завдання сформувати випускника з високою духовністю, громадянськістю, фізичною досконалістю, здатного задовольняти власні інтереси та потреби у спілкуванні, творчому розвитку та соціалізації особистості. В Україні питання вільного часу підлітків потребує подальшого осмислення і теоретичної розробки. Особливої уваги заслуговує вивчення питання щодо участі дітей у соціально-культурній діяльності.

Все ширше набувають розвитку культурологічні та соціально-культурні концепції дозвілля, згідно яких дозвілля розглядається як сфера освіти і виховання особистої і соціальної культури, особистих і громадянських якостей, розширення культурного кругозору і обміну культурними цінностями, знайомства з культурно-історичною спадщиною кожного народу.

Щоб реалізувати цілі громадянського виховання культурно-дозвіллевая діяльність має в своєму арсеналі належну кількість специфічних прийомів та форм виховного впливу. Всі вони за основу мають соціальний досвід учнів і спираються на творче, продуктивне мислення, полемічне спілкування один з одним та вчителем. Як показує наш досвід, до найефективніших методів стимуляції і мотивації до громадської, суспільно-корисної діяльності доцільно віднести диспути, рольові ігри, створення ситуації апперцепції (опори на життєвий досвід), створення ситуації пізнавальної новини, цікавості.

Все більше стає зрозуміло, що організація дозвілля підлітків має включати не лише розвиток їх інтересів, залучення до художньої творчості, спорту, але і правову освіту, формування певного рівня правової культури. Усвідомлення майбутніми громадянами своїх вчинків обумовлює поведінку особистості. В одних випадках – це глибокі переконання, внутрішня потреба діяти у відповідності з вимогами правових норм, в інших – поведінка, що ґрунтується на примусовій силі правових норм.

Організаційно-виховна робота в закладах освіти має привчати підлітків до громадянської думки, до прийнятих норм поведінки, допомагати усвідомлювати позитивні звичаї і традиції, сприяти становленню гуманістично-орієнтованої особистості, з почуттям власної гідності, яка усвідомлює високу цінність свободи і демократії, поважає права і свободи людини і вміє захищати ці права. Цьому можуть сприяти такі форми роботи як: клуби юного юриста, допомога в проведенні виборчих кампаній, шкільні штаби порядку, участь у правозахисних акціях, диспути на правову тематику та ін.

Правова свідомість стає дійсною силою лише в тому випадку, коли вона органічно взаємодіє з моральною свідомістю, яка дозволяє бачити і усвідомлювати межу моральної поведінки, за межами якої починаються моральні та аморальні і протиправні дії. Моральний розвиток дитини відбувається через засвоєння нею загальноісторичного досвіду людства в процесі предметно-практичної діяльності і засвоєння норм людських взаємовідносин. Допомогти в цьому можуть участь дітей у акціях благодійного характеру, проведення вечорів, шефська робота.

В наш час активізуються національно-патріотичні фактори виховання, які стають силою, що спроможна протистояти розповсюдженню невіри, цинізму, аскетизму. Виховання патріотизму сприяє зміцненню єдності всіх людей, що проживають в Україні.

Громадянське виховання дітей і підлітків має залишатися одним з основних напрямів роботи закладів освіти. Формами такого виховання є патріотичні клуби, військово-спортивні ігри, робота в музеї, пошукова робота, участь у гуртках народної творчості та ін.

Невід'ємною рисою громадянськості є і екологічна культура. Берегти природу, навколишнє середовище є громадянським обов'язком кожної людини. Природна і соціальна екологія поєднують свої предмети і зусилля в сфері діяльності людського розуму на самій планеті і навколо неї, де може і повинна бути досягнута рівновага, сутність якої в збалансованості всередині соціальних і природних об'єктів.

Висновки. Отже, під громадянським вихованням варто розглядати патріотизм, моральну, правову, політичну та економічну культуру як складові такого соціально-педагогічного явища, в якому цілісно поєднуються інтелектуальні, емоційно-вольові і практичні аспекти життєдіяльності

людини як члена суспільства. Реалізація виховного потенціалу закладів освіти спрямованих на формування громадянських ціннісних орієнтацій у молоді дає можливість:

- педагогічного керівництва сферою дозвілля;
- раціонального використання вільного часу школярів з метою його перетворення в резерв розвитку особистості, формування різноманітних, в тому числі і моральних сторін особистості підлітка, розвитку рис характеру притаманних громадянину-патріоту, відповідного ставлення до своєї країни і свого громадянського обов'язку, подальшої соціалізації підлітків;
- перетворення мікросередовища школярів у виховний фактор шляхом створення в умовах спілкування і діяльності соціально-педагогічних ситуацій, що сприяють формуванню у підлітків громадянськості як особистої якості;
- використання макро і мікросередовища як джерела формування громадської думки, що сприяє збільшенню престижу активної громадської діяльності, цінності громадянського суспільства, прав особистості і необхідності виконання своїх громадянських обов'язків.

Список використаних джерел

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Постанова президії Акад. пед. наук України від 19 квіт. 2000р.; протокол №1-7/4-49. *Шлях освіти*. 2000. № 3. С. 7–13.
2. Кошопал О. Ф., Сметанський М. І. Громадянське виховання учнівської молоді у процесі історико-краєзнавчої роботи. Вінниця, 2007. 271с.
3. Педагогічна енциклопедія : в 4т. / гол.ред. А. Каиров, Н. Петров. М. : Рад.Енцикл.,1966-1968. Т. 1–4.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
5. Філософський енциклопедичний словник / наук.ред. Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук. К. : Абрис, 2002. 743 с.
6. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов.ред. В. Т. Бусел. К; Ірпінь : Перун, 2003. 1440с.
7. Степаненко В. До проблеми пост-класичної концептуалізації соціальних змін. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1988. №4-5.
8. Сухомлинська О. В. Ідеї громадянськості й школа в Україні. *Шлях освіти*. 1999. С. 20

Вознюк Лідія,

*доцент кафедри освітнього менеджменту,
державної політики та економіки
КЗВО «ДАНУ» ДОР, к.п.н.*

МЕТОДОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. Новий професійний стандарт учителя, нові освітні стандарти потребують від сучасного вчителя високого рівня професійної компетентності, розуміння значущості власної ролі в забезпеченні «всєбічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства».

Особливої актуальності професіоналізм учителя набуває в умовах карантину, коли саме від педагога залежить успіх реформаційних процесів і успіх здобувачів освіти. Відповідно до цього методологічна культура стає важливим чинником функціональної ефективності педагога оскільки характеризує його методологічну грамотність, здатність швидко адаптуватися до змін, бути самоефективним.

Дослідженню проблем формування та становлення методологічної культури у вітчизняній педагогіці присвячено праці О. Дубасенюк, В. Кравцова, О. Лаврентьєвої, С. Сисєєвої та ін. На противагу традиційному уявленню про методологічну культуру, яка пов'язувалася виключно з дослідно-експериментальною діяльністю педагога, дослідники стверджують, що ця культура необхідна в практичній діяльності, оскільки є важливою умовою функціональної ефективності вчителя [6,7,8].

Вклад основного матеріалу. Бути професіоналом в бурхливому ХХІ столітті неможливо без знання інструментарію, який забезпечує професійне зростання вчителя в умовах реформування, в умовах глобалізаційних освітніх трансформацій. Тому для педагога методологічна культура відіграє роль регулятора якісних змін у його професійному зростанні. За своєю суттю – це результат педагогічної рефлексії.

На думку вчених, методологічна культура – це особлива форма прояву педагогічної самосвідомості, яка характеризується наявністю високого рівня методологічних знань та умінь, наявністю успішного особистісного досвіду, а також методологічною.

Аналіз наукових джерел О. Абдуліної, С. Архангельського, І. Беха, В. Бондаря, Ю. Васильєва, І. Зязюна, О. Кірсанова, Н. Кузьміної, Н. Ничкало, В. Орлова, О. Савченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна та інших, які присвячені дослідженню природи й структури професійно-педагогічної діяльності вчителя, психолого-педагогічних і організаційно-управлінських аспектів формування компетентності вчителя, дало змогу визначити провідну роль методологічної культури у формуванні професійної компетентності вчителя.

Основними критеріями сформованості методологічної культури є методологічні знання, дослідницькі уміння та особистісне ставлення вчителя до методологічної культури як нової педагогічної цінності. Сюди ж теоретики та практики педагогічної діяльності відносять використання вчителем науково-педагогічних знань для вдосконалення своєї роботи, зокрема: володіння методами творчої діяльності та використання творчих методів у педагогічній практиці, наявність навичок самостійної науково-дослідної роботи; сформованість навичок роботи з науковою інформацією, основними способами її аналізу та систематизації; здатність застосовувати теоретичні знання у своїй практичній діяльності. Український дослідник А.В. Фурман наголошує, що професіонал окрім знань є компетентнісним ресурсом як передумови ефективної діяльності, ще й «віртуозом методу і стилю повсякденної праці, майстером відшукування оптимальних способів постановки та розв'язання професійних завдань і проблем, прикладним методологом, здатним мистецьки оперувати формами, методами, засобами та інструментами власної мисленнєвої діяльності».

У працях Є. Бондаревської та С. Кульневич, основою методологічної культури вчителя визначається педагогічна самосвідомість, яка характеризується наявністю педагогічної рефлексії та усвідомлення відповідальності за результативність освітньо-професійної діяльності. Проявляється педагогічна самосвідомість у методологічних уміннях – особливих здатностях, які дозволяють здійснювати методологічний пошук (розміркування, критичність, уміння виявляти сховані протиріччя як у сфері професійно-педагогічної діяльності, так і у сфері індивідуально-професійного саморозвитку).

Проблема методологічної культури як механізму саморозвитку педагога знайшла своє відображення у дослідженнях О. О. Лаврентьєвої. На думку вченої, опанування методологічною культурою відбувається шляхом самоаналізу досвіду через застосування методологічних знань у процесі власної професійно-педагогічної діяльності. Дослідниця наголошує, що «методологічна культура актуалізується у випадку, коли суб'єктові необхідно розробити стратегію пізнавальної й практичної діяльності, здійснити розробку методології нових рішень в галузі теорії й практики досліджуваної системи знань». Тому «методологічна культура є механізмом саморозвитку дослідника, оскільки дозволяє ефективно вирішувати виникаючі проблеми на базі запозичених або створених ним самим методологічних установок» [8].

Отже, методологічна культура – це не просто оволодіння сучасними методами навчання, виховання чи розвитку учня. Це насамперед володіння педагогічним методом як інструментарієм не для передачі знань у вигляді сукупності певної інформації, доступність до якої сьогодні ні в кого не викликає сумнівів, а для розуміння цінності цих знань, їх організації та використання на засадах емоційно-моральних відносин зі світом. Тому методологічну культуру можна розглядати як прояв інтелектуальної культури фахівця.

Важливим у становленні методологічної культури є наявність методологічних знань. Адже методологічні знання – це надпредметні або мета знання оскільки є відправними пунктами для дослідження «певної реальності і проектування її розвитку». Методологічні знання не можна замінити теоретико-предметними чи теоретико-методичними знаннями, вони покликані пояснити місце кожної парадигми, теорії, методики в системі знань [10].

Методологічні знання складаються з декількох структурних рівнів. На сьогодні найпоширенішою є структурна модель методологічних знань, в якій виділено чотири рівні: філософський; загальнонауковий; конкретнонауковий; рівень процедур і технік дослідження. А процес розвитку методологічної культури учителя відбувається через формування методологічної грамотності та методологічної компетентності.

Упродовж 2016–2021 років на базі закладів освіти Дніпропетровської та Рівненської областей проводилася дослідно-експериментальна робота за темою: «Модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти». Актуальність розробки моделі обумовлена результатами дослідження, проведеними в КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти». Так,

78% вчителів методологічні знання пов'язують з методикою викладання навчальної дисципліни. 81% учителів не можуть розрізнити загальнонауковий рівень методологічних знань від конкретно наукового та від рівня процедур і технік дослідження. Значна кількість педагогів поняття «методологічна культура» ототожнює з поняттям «професійна культура». Частина вчителів (74%) відчують утруднення у тлумаченні поняття «методологічна культура вчителя». Такі показники свідчать, що поняття «методологічна культура вчителя» розглядається здебільшого закладами вищої освіти у контексті формування спеціальних (професійних та фахових) компетентностей на рівнях бакалавра та магістра. А методологічна культура насамперед базується на ключових (базових) компетентностях, які забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини, в тому числі й у професійній діяльності. Ці компетентності поступово поглиблюються і збагачуються залежно від рівня самосвідомості вчителя. Окрім того, значна кількість вчителів не володіє належним рівнем методологічних знань та методологічних умінь.

Результатом роботи стала модель розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти, яка апробована у Млинівській гуманітарній гімназії Рівненської області, Балашівському навчально-виховному комплексі «Колегіум - загальноосвітня школа I - II ступенів» Березнівського району Рівненської області, КЗО «Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 9», № 69, №128, КЗО «Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 69» КЗО «Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 128» Криворізької міської ради Дніпропетровської області, навчально-виховному комплексі № 3 м. Кам'янське Дніпропетровської області.

Теоретичне обґрунтування моделі розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти базується на сучасних наукових парадигмах, концепції нової української школи, нових концепціях розвитку особистості людини, нових тенденціях розвитку освіти, серед яких когнітивний, інструментальний, індивідуальний та соціальний виміри сучасної освіти є пріоритетними.

Методологічна культура у моделі розглядається як багатогранний феномен сучасної психолого-педагогічної науки і практики, який представлено як складне, багатоаспектне поняття, що характеризується: на теоретично-методологічному рівні наявністю відповідних методологічних знань, особливої культури наукового мислення; на практичному рівні – володінням методологічним аналізом, наявністю успішного особистісного досвіду, умінням використовувати методи творчої діяльності, методи експериментальних досліджень у педагогіці; на психологічному рівні – наявністю методичної рефлексії, стійкої внутрішньої мотивації до професійного зростання; на особистісному рівні – високим рівнем самосвідомості та володіння ключовими компетентностями.

Основу моделі складають концептуальні й методологічні засади розвитку методологічної культури вчителя в системі сучасної шкільної освіти, основні її принципи та закономірності; науково-методичний супровід, що розглядається як важливий чинник процесу формування методологічної культури педагога. У даній моделі процес розвитку методологічної культури характеризує організаційно-діяльнісний вектор. Вектор завдань представлено через мету та основні завдання, які постали перед сучасною школою (*див концепцію Нової української школи*). Регулювальний вектор (*змінна*) характеризує професійно-педагогічну культуру вчителя, яку ми трактуємо як цілісне системне утворення, що характеризується сформованістю професійної (*педагогічної*) самосвідомості, наявністю методологічних знань та теоретичною і практичною готовністю до ефективного здійснення педагогічної діяльності. Спонукальний вектор представлено через фактори змін (*нові стратегії розвитку освіти, новий зміст освіти, нові педагогічні технології*). Організаційно-управлінський вектор представлено через організаційно-регулятивні, соціально-психологічні, мотиваційно-стимулюючі умови, які мотивують вчителя професійного зростання.

Процес розвитку методологічної культури учителя відбувається через формування методологічної грамотності та методологічної компетентності.

Методологічна грамотність у нашій моделі визначається як якість особистості, що володіє методологічними знаннями і умінням їх застосовувати (умінням організовувати діяльність) при вирішенні стандартних, характерних для даної галузі діяльності проблемних ситуацій, підкріплене особистісним досвідом. Методологічна грамотність виступає базовим компонентом методологічної компетентності, яка в свою чергу є важливим, але не єдиним компонентом методологічної культури особистості.

Методологічна компетентність крім методологічної грамотності передбачає наявність високого рівня засвоєння предметних знань в тій сфері діяльності, по відношенню до якої визначається рівень методологічної компетентності, а також уміння застосовувати методологічні та предметні знання в нестандартних ситуаціях. У даній моделі методологічну компетентність визначено як якість

особистості, що володіє таким рівнем засвоєння методологічних і предметних (*професійних*) знань і умінь, який дозволяє раціонально організувати діяльність у певній предметній (*професійній*) галузі.

Методологічна культура характеризує якість особистості, для якої характерні високий рівень засвоєння методологічних знань та умінь, наявність успішного особистісного досвіду, а також прийняття методологічних норм і ідей на особистісному рівні. При цьому методологічна культура як якість особистості розглядається нами як сукупність методологічної культури діяльності та методологічної культури мислення.

В цілому наявність методологічної культури вчителя стає умовою його професійного зростання, оскільки:

- нові соціокультурні умови потребують учителя нової формації, який би усвідомлював суспільну значущість своєї професії і її ціннісно-сміслові аспекти;

- методологічна культура вчителя є одним із компонентів педагогічної культури педагога, що дозволяє адаптуватися до реалій швидкоплинного світу, відповідати потребам і запитам особистості і суспільства, бути конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг;

- методологічна культура сприяє освоєнню «мови» науки (поняття, закон, теорія, правило, гіпотеза, модель, метод, факт, процес, інформація тощо), забезпечує розуміння й наділення цінностями й змістами пізнавальної діяльності;

- методологічна культура необхідна в практичній діяльності, оскільки є важливою умовою функціональної ефективності вчителя;

- методологічна культура озброює вчителя певними нормами: засобами й методами рефлексії, аналізу й самоаналізу, оцінки й самооцінки педагогічних явищ і подій, пошуку й вибору культурних змістів, моделей і варіантів власної освітньої діяльності;

- методологічна культура вчителя характеризується високим рівнем педагогічної етики, що розглядається вченими як детермінанта духовного розвитку особистості учня;

- ознаками сформованості методологічної культури є методологічні знання, дослідницькі уміння та особистісне ставлення вчителя до методологічної культури як нової педагогічної цінності.

У сучасній психолого-педагогічній літературі визначено основні критерії сформованості методологічної культури вчителя, які використано в моделі. До них віднесено:

1. Здатність створювати концепцію власної професійної діяльності.

2. Вміння і прагнення використовувати норми та ідеї наукової методології при організації різних видів професійної діяльності.

3. Функціональна ефективність.

4. Наявність сформованих дослідницьких умінь:

- здатність розв'язувати нестандартні педагогічні ситуації;

- здатність ефективно застосовувати дослідницькі завдання;

- досконало володіти педагогічною аналітикою тощо.

5. Уміння конструктивно взаємодіяти з усіма суб'єктами освітньої діяльності.

6. Наявність педагогічної рефлексії, інше).

Слід зазначити, що формування основних закономірностей і принципів розвитку методологічної культури вчителя як основи професійної компетентності вчителя ми пов'язуємо з системними змінами в закладах загальної середньої освіти. Найбільш характерними ознаками таких змін виступають новий зміст освіти, спрямований на формування компетентностей XXI століття; сучасна система управління та адміністрування шкіл, нова система контролю якості освіти, новий шкільний учитель та гнучке освітнє середовище. Сучасний вчитель – це лідер, який володіє мистецтвом налагодження взаємозв'язків, любить свою професію і постійно саморозвивається та самовдосконалюється.

При цьому наявність методологічної культури є важливою умовою професійного зростання. Тому основні закономірності розвитку методологічної культури вчителя ми пов'язуємо зі стійкими, повторюваними об'єктивно існуючими зв'язками у процесі здійснення професійної діяльності, які суттєво впливають на рівень професійної компетентності вчителя.

До основних закономірностей у процесі розвитку методологічної культури вчителя віднесено:

1. Органічний взаємозв'язок професійної діяльності педагога з потребами сучасного суспільства та умовами здійснення професійної діяльності. Як наслідок, у відповідності з новою педагогічною парадигмою посилюється роль і значення функціональної ефективності вчителя. В інформаційному суспільстві відповідальність вчителя за якість шкільної освіти зростає у зв'язку із запровадження нових освітніх моделей, нових педагогічних технологій.

2. Взаємозв'язок професійного саморозвитку із потенційними можливостями особистості, що характеризуються самовизначенням в складних ситуаціях професійної діяльності та життєдіяльності в цілому, протистоянням деструктивним чинникам професійного середовища.

3. Взаємозв'язок рефлексивної культури вчителя з професійною самооцінкою. Розкриття змісту рефлексивних трансформацій в процесі особистісно-професійного розвитку педагога призводить до активізації рефлексивно-інноваційного потенціалу особистості, до переосмислення її професійного досвіду; до підвищення готовності до професійної творчості;

4. Взаємозв'язок методологічної культури вчителя з процесом професійного зростання педагога, основними складовими якого є самосвідомість, самоаналіз, самоконтроль та самокорекція. Свідома цілеспрямована саморегуляція та самодетермінація своєї професійної діяльності, готовність і здатність нести усвідомлено відповідальність за результати педагогічної праці призводить до позитивного ставлення до методологічної культури як важливої складової професійного самовдосконалення.

Висновки. Отже, методологічна культура характеризує якість особистості, для якої характерні високий рівень засвоєння методологічних знань та умінь, наявність успішного особистісного досвіду, а також прийняття методологічних норм і ідей на особистісному рівні.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» (Закон від 05.09.2017 № 2145-VIII). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19_ (дата звернення: 20.10.21).

2. Закон України «Про повну загальну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.08.21).

3. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/Новини/2016/12/05/konceptziya.pdf> (дата звернення: 20.10.21).

4. Професійний стандарт вчителя початкових класів, вчителя закладу загальної середньої освіти і вчителя з початкової освіти URL: <https://osvita.ua/school/reform/78707/> (дата звернення: 20.10.21).

5. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. URL: <http://www.ipv.org.ua/component/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html> (дата звернення: 20.08.21).

6. Дубасенюк О. А. Формування методологічної культури молодого дослідника у процесі його наукового становлення у сфері педагогіки. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. Київ, 2009. С. 67–74.

7. Загвоздина С. А. Методологическая культура учителя: систематизация понятий. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskaya-kultura-uchitelya-sistematizatsiya-ponyatiy>.

8. Лаврентьева О. О. Методологічна культура вчителя: у пошуках концептів професійної діяльності. URL: <http://lecture.in.ua/metodologichna-kultura-vchitelya-u-poshukah-konceptiv-profesi.html>.

9. Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика. Менеджмент інновацій : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019 504 с.

Гальцова Світлана,
*кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Проблема психологічного здоров'я є актуальною та значущою проблемою для сучасного суспільства та була такою увесь період існування людства. Прагнення щасливого життя, гарного самопочуття, збереження здоров'я та оптимального функціонування – всі ці окремі аспекти так чи інакше пов'язані із психологічним благополуччям. Вивчення цього феномену незмінно привертає увагу вчених. Професійна компетентність педагога передбачає наявність професійних знань, умінь і навичок, забезпечення мобільності та поповнення професійних і особистісних якостей, гнучкості у засвоєнні методів теоретичної та способів практичної діяльності, критичності мислення, саморефлексії, прагнення до безперервного професійного зростання. У її структурі важлива роль належить здоров'язбережувальній компетентності, яка вимагає від вчителя володіння відповідними теоретичними знаннями та навичками практичної діяльності.

Мета дослідження. Сформувати уявлення про особливості здоров'язбережувальної компетентності педагогів через інтерпретацію даного напрямку та практичні рекомендації до його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Зростання ролі психології в сучасному житті зумовлює два найважливіші зрушення, які є взаємопов'язаними та взаємообумовленими: по-перше, це озброєння людей необхідною сукупністю психологічних знань, умінь та навичок, які є важливим компонентом загальної культури особистості в умовах глобалізаційних процесів; по-друге, психологія дедалі більше перетворюється на особливу професійну практичну сферу, що зумовило створення розгалуженої психологічної служби в промисловості, державному управлінні, органах внутрішніх справ, медицині, освіті, культурі, спорті тощо. Така служба покликана надати реальну допомогу в розв'язанні найрізноманітніших індивідуально-особистісних і соціально-психологічних проблем, однією з яких є проблема формування психологічної культури людей шляхом їхньої психологічної просвіти.

Існує величезна кількість визначення поняття «культура», які можна узагальнити в такій дефініції, що *культура* – це певний спосіб організації людської діяльності, представлений системою матеріальних і духовних цінностей і соціокультурних норм, а також сам процес самореалізації й розкриття творчого потенціалу особистості та суспільства в різних сферах життя. На сьогодні практично всі дослідники у сфері професійної діяльності як психологів так і педагогів підкреслюють значущість такого її напрямку, як психологічна просвіта проте достатнього теоретичного обґрунтування та конкретних методичних розробок не вистачає.

Отже, *психологічна просвіта* становить собою складну інтегративну систему широкого соціального та організованого психолого-педагогічного впливу на особистість, результатом якого стає формування її психологічної культури [4, с. Тарасова].

Усебічна повнота людського життя обумовлюється здоров'ям. Насолода життям припускає наявність здоров'я. Наше здоров'я залежить від безлічі причин, в основі яких так чи інакше лежать соціально-психологічні закономірності. Засновником психології здоров'я вважають видатного американського психолога Д. Матараццо (Josef Mattarazzo), а батьківщиною – Сполучені Штати Америки. Назва, запропонована Д. Матараццо, є загальноприйнятою і цитованою у текстах. Що стосується самого поняття психології здоров'я, то в цілому воно має таке визначення: *психологія здоров'я* – це цілісність специфічного, освітнього, наукового та професійного внеску психології як дисципліни в підтримку здоров'я, запобігання та лікування хвороб, розпізнавання етіологічних й діагностичних корелятивів здоров'я, хвороби і подібних дисфункцій, а також внесок до аналізу та оптимізації системи охорони здоров'я і формування оздоровчої політики [2, с. 10].

Психологічно здоровою особистістю є так звана зріла особистість. Зрілість особистості виражається в дисципліні розуму, емоцій і вчинків. Така особистість має здатність приводити в повну рівновагу свої думки, почуття і дії, спонтанно приймати рішення. Збереження як психічного так і психологічного здоров'я – в наш час найактуальніша проблема. Професія педагога в усі часи вважалася такою, яка має досить багато стресогенних факторів і ризиків втратити психічне здоров'я, розчаруватися в роботі, в собі, отримати психосоматичні захворювання. Відповідно до концепції позитивної психотерапії Н. Пезешкіана, здоровою є не та людина, у котрої немає проблем, а та, яка знає, як їх подолати [3, с. 71].

Одна з характерних прикмет теперішнього часу полягає в необхідності виконувати професійні обов'язки в екстремальних умовах, у стані підвищеної психічної напруженості. Робота педагога в умовах стресу являє собою серйозне випробування фізичного й психічного здоров'я, критичну перевірку ступеня його професійної придатності. Отже, основним чинником, що викликає стрес у педагогів, є їх професійна діяльність. Це і понаднормові години роботи, і організаційні проблеми, коли вони змушені працювати не тільки за себе, але й за інших колег, особливо якщо це пов'язане з дефіцитом часу, і невизначеність, нечітко визначені рольові обов'язки, часті конфлікти з керівником, колегами.

В наш час переважна більшість вітчизняних учених указують на надзвичайну *актуальність довіри до себе* як стрижневої характеристики особистості на шляху до формування здоров'язбережувальної компетентності педагога. Нестабільність довіри до себе, помножена на стійкий досвід пережитих невдач, призводить до посилення почуття власної бездарності та непотрібності. У такій ситуації навіть невелика загроза викликає невпевненість, веде до глибоких психологічних порушень, до проблем збереження здоров'я. Отже, посилення довіри до себе серед представників педагогічної професії позитивно вплине на зростання у них упевненості як особистісної риси і в цілому зробить можливим одужання українського суспільства від «хвороб»

перехідного періоду. Вважається, що педагог буде мати схильність до неадаптивної активності, якщо афективний і когнітивний компоненти довіри до себе у нього характеризуються дезінтегрованістю. Від узгодженості структурних компонентів довіри до себе залежить гармонійний розвиток особистості. На думку науковців, таке співвідношення складових довіри до себе, у якому особистість набуває зрілої здатності бути активним суб'єктом власного життя, можливе внаслідок самоорганізації, і тому повною мірою властиве лише дорослим особистостям.

Дослідники виділили й описали формально-динамічні характеристики довіри до себе: міру, вибірковість та парціальність.

1) мірою довіри до себе виступає ступінь саморозкриття особистості самій собі та іншим людям у життєзначущих сферах: сімейній, інтимній, соціальних контактах, навчанні;

2) довіра особистості самій собі як значущій частці світу характеризується вибірковістю (особистість поєднує у собі суб'єкта і об'єкта довіри, вирішуючи, довіряти чи ні певним думкам, емоціям, намірам);

3) парціальність визначається Т. П. Скрипкіною як ступінь свободи: людина сама дозволяє собі силу вираження емоцій та почуттів, дотримується певних думок, приймає рішення, здійснює власні поведінкові наміри та несе відповідальність за розв'язання проблем. Причому кожен раз ступінь її довірчої свободи стосовно своїх емоцій, когніцій, поведінки може бути різним.

Підсумовуючи розмірковування про характеристики довіри до себе, вчені відзначають, що їх взаємозв'язок стисло може бути визначений як сукупність власних почуттів, міркувань, намірів, які особистість переживає, продумує та реалізує [1, с. 242]. Тут на допомогу може прийти *майндфулнес* – науково обґрунтований метод, який активно застосовується вже багато років в світовій практиці для зниження рівня стресу, відновлення здоров'я. Майндфулнес трактується дослідниками як повна безоцінкова сфокусованість, зосередженість уваги на теперішньому моменті реальності, з повним її прийняттям, ресстрацією різних аспектів цієї реальності, проте без спроб їх інтерпретації.

Адаптуючи буддистські медитативні практики до офіційної медицини, Джон Кабат-Зінн створив майндфулнес-орієнтовані програми зменшення стресу (mindfulness based stress reduction — MBSR). З часом фахівці когнітивно-поведінкової психотерапії Марк Вільямс і Джон Тісдейл з Оксфордського університету та Зіндел Сегал, професор Університету Торонто Скарборо, на основі майндфулнес-практик розробили програму майндфулнес-орієнтованої когнітивно-поведінкової психотерапії (mindfulness-based cognitive therapy). Майндфулнес – це процес, одним з інструментів якого є медитація. Практики майндфулнес навчають бути повністю присутнім «тут і зараз», помічати звичні стани нашої свідомості. Майндфулнес має три базові ознаки: 1) усвідомлене та неосудне проживання власного досвіду (розуміння власних почуттів та переживань і відсутність жодних пересторог щодо них); 2) проживання теперішнього в кожному моменті (тимчасовий відхід від планування майбутнього); 3) уважність (зосередження на тому, що відбувається зараз). Основна увага в медитації та майндфулнесі належить диханню. Основним завданням є зробити своє дихання спокійним, щоб воно не заважало усвідомленню, щоб дозволяло думкам і почуттям приходити і йти, не затримуючи їх надмірно. Це створює спокій і прийняття [5, с. 154].

Таким чином, майндфулнес навчає фокусуванню на поточному досвіді замість оброблення та аналізу думок про минуле та майбутнє, а також – ставленню до думок як до психічних явищ, а не як до дійсного відображення реальності, вчить присутності теперішнього моменту, що знижує когнітивне та практичне уникнення. Педагог буде здатним вирішувати складні проблеми, ставати менш реактивним, а також знаходити свободу від звичних думок та почуттів, які гальмують його. Це дозволяє виробити ефективний спосіб співіснувати із собою та іншими людьми.

Висновки. Здоров'я`збережувальна компетентність педагога передбачає наявність професійних знань, умінь і навичок збереження здоров'я, формування психологічної культури педагогів шляхом психологічної просвіти. Одна з характерних прикмет теперішнього часу полягає в необхідності виконувати професійні обов'язки в екстремальних умовах, у стані підвищеної психічної напруженості. Особливої актуальності набуває питання вивчення нових сучасних, дієвих, доступних та недовготривалих методів психологічної практики й аналізу досліджень їх результатів. Запропонований до вивчення і використання для представників педагогічних професій майндфулнес – науково обґрунтований метод, активно застосовується вже багато років в світовій практиці для зниження рівня стресу, відновлення та дбайливого ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих та вироблення вміння популяризувати здобуті знання.

Список використаних джерел

1. Єрмакова Н. О. Довіра до себе як особистісна детермінанта професійного зростання студентів юнацького віку. *«Вісник післядипломної освіти»* : збірник наукових праць. 2019. № 6 (19). С. 241–249.

2. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М.І. Психологія здоров'я людини. Луцьк : РВВ «Вежа», Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2009. 316 с.
3. Печеркіна А. А., Сьманюк Э. Э., Умнікова У. Л. Развитие профессиональной компетентности педагога: теория и практика : монографія. Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2011. 233 с.
4. Тарасова Т. Б. Психологічна просвіта: навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2013. 462 с.
5. Христюк О. Л. Сучасні виміри психологічної практики: майндфулнес-підхід. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2018. Випуск 1. С. 153-161.

Ганицька Оксана,
заступник директора з навчально-виробничої роботи
ДНЗ «Сумське міжрегіональне ВПУ»,
м. Суми
Русанова Ольга,
методист ДНЗ «Сумське міжрегіональне ВПУ»,
м. Суми

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Постановка проблеми. Розпочате реформування професійно-технічної освіти в Україні пов'язане з її фундаменталізацією, гнучкістю, багатопрофільністю і стандартизацією, що дозволить, з одного боку, краще поєднати особисті інтереси учнів з інтересами майбутніх роботодавців і змінами в розвитку економіки, забезпечить гарантований мінімум знань і трудових навичок відповідно до вимог виробництва, а з іншого – сприятиме оперативному оновленню структури професій та змісту навчання відповідно до вимог ринку праці. Фундаментальна професійна освіта дасть можливість працювати як по основній професії, так і в інформаційній та соціальній сфері, полегшить працевлаштування молоді після закінчення навчання, посилить професійну мобільність, а при повторному працевлаштуванні забезпечить доступ до вакантних робочих місць [3].

Також стратегія розвитку освіти в Україні передбачає суттєве вдосконалення методичної роботи в закладах освіти. Першочергового значення набуває проблема створення в педагогічних колективах атмосфери творчості, упровадження інновацій, перспективного педагогічного досвіду, розвитку професійної компетентності педагогів і їх неперервного зростання [2].

Педагог є майстром своєї справи, який не лише навчає, а й готує до дорослого життя компетентну особистість. А його майстерність формується практикою, тому управління розвитком педагогічної майстерності здійснюється через системне ознайомлення із сучасними освітніми тенденціями й інноваціями, акцентування уваги на удосконаленні цифрових компетенцій для забезпечення вимог дистанційного навчання, розвиток самоменеджменту викладача.

Сьогодні заклади професійної (професійно-технічної) освіти мають змогу стати повноправними суб'єктами ринкової економіки, отримати право самостійного визначення напрямів свого розвитку, цілей та методів їх досягнення. Саме тому закладу потрібен не лише хороший педагог, а й педагог-технолог, педагог-майстер, педагог-новатор.

Потреби нагального вдосконалення освітнього процесу з метою створення престижного інноваційного закладу професійної (професійно-технічної) освіти спонукають педагогічний колектив державного навчального закладу «Сумське міжрегіональне вище професійне училище» до переосмислення організаційних, педагогічних, методичних засад теорії педагогіки та філософії освіти. Сьогодні для вирішення актуальних освітніх завдань головним для колективу є забезпечення цілісності навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі закладу відповідно до вимог суспільства та запитів ринку праці, формування загальнолюдських і професійно важливих якостей, ключових кваліфікацій, загальних професійних компетенцій.

Виклад основного матеріалу. Реформування закладів професійної (професійно-технічної) освіти до нового, сучасного типу зумовлює фахове зростання педагогічних кадрів, формування нового типу педагога, який органічно поєднує у собі функції майстра виробничого навчання та викладача спеціальних дисциплін.

Як зазначає В. Радкевич: «Поряд з високим рівнем дидактичної компетентності для педагогів професійної школи не менш важливою є наявність педагогічної майстерності, що ґрунтується на

володінні педагогічними технологіями і педагогічною технікою спрямування теоретичних знань у професійно-практичну сферу діяльності. Отже, майстер виробничого навчання повинен володіти й розвивати в собі такі професійно значущі якості, як системне мислення, здатність до рефлексії, технологічну культуру, готовність до професійно-особистісного зростання, самоорганізації та самореалізації, особистісна, соціальна та спеціальна компетентності та ін. [4].

Модернізація змісту методичної роботи сприяє активному впровадженню в роботу педагогів інноваційних технологій, що змушує їх підвищувати власну професійну компетентність.

У Сумському міжрегіональному ВПУ є певна структура методичної діяльності, за якою удосконалюється педагогічна майстерність викладачів, майстрів виробничого навчання, вихователів.

Керівним органом системи методичної роботи училища є методична рада, рішення якої спрямовані на реалізацію поставлених методичних завдань.

Коллективні форми методичної роботи складаються із взаємопов'язаних і взаємоузгоджених елементів, які втілюються в різних формах, методах і засобах. Педагоги залучені до інтенсивної методичної діяльності. Зокрема, постійно діючі психолого-педагогічні семінари, педагогічні читання, робота методичних об'єднань педагогів, допомагають викладачам, майстрам виробничого навчання удосконалювати вміння створювати для кожного учня ситуацію успіху, індивідуальний стиль організації освітнього процесу, підвищувати творчий потенціал при впровадженні інноваційних педагогічних, виробничих технологій.

Змістовні практичні заняття з актуальних питань педагогіки, методики, психології та інформаційно-цифрових технологій проводяться у закладі на постійній основі.

Наприклад, семінар-практикум за темою «Інноваційні педагогічні технології та шляхи підвищення ефективності уроку», метою якого було розширення теоретичних знань викладачів, майстрів виробничого навчання про кейс-технології, хмарні технології та проєктне навчання, обмін досвідом використання інновацій та удосконалення практичних навичок застосування методів і прийомів сучасних педагогічних технологій на уроках, визначення основних аспектів ефективності сучасного уроку. План заняття передбачає обговорення теоретичних питань, а саме: основи хмароорієнтованого освітнього середовища; використання кейс-технологій у освітньому процесі за змішаною формою навчання; проєктні технології у розвитку пізнавальних здібностей учнів. Практична частина присвячена створенню блогів, тематичних кейсів, типам проєктів і структурі їх створення.

Вагомим структурним компонентом методичної діяльності є психологічна служба, що забезпечує супровід педагогічних працівників у їх зростанні. Практичні заняття за темами: «Психологічна культура педагога», «Сучасний учень. Особливості психолого-педагогічної взаємодії на уроках», «Ефективні методики тайм-менеджменту», «Роль педагога у профілактиці шкільного булінгу», «Збереження психічного здоров'я учнів та педагогів», «Визначення рис обдарованості учнів. Створення системи роботи з обдарованими учнями», «Піклування педагога про себе», «Вплив установок та стереотипів на особистість педагога» постійно проводяться психологічною службою із активним залученням молодих та малодосвідчених педагогів.

Наприклад, пізнавальним було заняття для викладачів, майстрів виробничого навчання про ефективні 6 методик тайм-менеджменту. Залучені до активних форм діяльності педагоги розкрили суть даного поняття, знайомилися із розмаїттям можливостей раціонального використання та економії власного часу, опрацьовували методики тайм-менеджменту.

Практичні заняття активізують особистісний потенціал педагогів для самовдосконалення та саморозвитку, сприяють формуванню внутрішньої позиції в умовах інноваційних змін, підвищують психолого-педагогічну компетентність молодих колег через ефективну групову взаємодію.

Методичними об'єднаннями педагогів все частіше практикується проведення спільних засідань, на яких обговорюються питання впровадження інновацій, порівнюються моделі навчання; обмінюються досвідом формування стійких професійних знань на уроках зі спецпредметів та виробничого навчання з використанням технологій дистанційного навчання.

Особливо цікавими та пізнавальними були засідання МО викладачів суспільно-гуманітарних предметів та циклової комісії педагогів професій енергетичного та матеріалообробного профілю з теми «Диджиталізація як інструмент трансформації освітнього процесу в закладах П(ПТ)О». Педагоги обмінювалися досвідом доцільного використання цифрових технологій як на уроках так і в позаурочних заходах, розширювали практичні вміння з використання Інтернет-ресурсів під час змішаного навчання. Викладачі природничо-математичних дисциплін та професій харчових технологій обговорювали питання про модернізацію освітнього процесу шляхом впровадження

сучасних інноваційних технологій. Результатом їх засідань є розроблення методичних матеріалів для контролю знань учнів, е-контенту факультативних занять з професій автомобільного транспорту.

Враховуючи специфіку педагогічної спільноти закладу, основну увагу колективних форм методичної роботи зосереджуємо на практичних заняттях, тренінгах, засіданнях «круглого столу» та майстер-класах як максимально практичних і ефективних формах навчання дорослих [5].

Залучення до творчих груп сприяє удосконаленню творчого потенціалу педагога, пошуку ним шляхів модернізації освітнього процесу, розробці методичних доробок.

Постійне підвищення вимог до якості професійної освіти спонукає і педагогів підніматися на новий рівень професійно-ціннісного, позитивно-конструктивного мислення та шукати нові концептуально обґрунтовані, експериментально виважені способи освітньої діяльності й методи взаємодії з особистістю учня – майбутнього кваліфікованого робітника [1].

Однією з найголовніших форм методичної роботи є індивідуальна робота педагогічного працівника. Василь Сухомлинський відзначав: «Удосконалення педагогічної майстерності – це передусім самоосвіта, особисті зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і в першу чергу культури мислення» [2].

Мотиваційним механізмом до процесу розвитку власної майстерності є емоційна і професійна підтримка педагогів у їх творчих пошуках шляхів становлення чи прийняття конструктивних рішень, активної професійної взаємодії. Ефективними формами індивідуальної методичної роботи у нашому закладі є: самоосвіта, наставництво, консультування, творчий звіт, вивчення перспективного педагогічного досвіду.

Висновки. В цілому методична служба закладу, виконуючи свою основну функцію: вдосконалення освітнього процесу та підвищення професійно-кваліфікаційного рівня, працює над розвитком педагогічної творчості, формуванням у співробітників почуття впевненості в успіху професійної діяльності, збагаченням методичного арсеналу педагогів.

Результатом системної методичної роботи з педагогічними працівниками є високі результати ДНЗ «Сумське міжрегіональне ВПУ» на міжнародних освітніх виставках. Творчі роботи колективу педагогів щорічно відзначаються золотими та срібними медалями за впровадження в процес навчання інноваційних педагогічних, виробничих технологій, активних форм, методів навчання за технологіями дуального та дистанційного навчання.

Список використаних джерел:

1. Карп'юк М. Проблеми професійного становлення учнів ПТНЗ у трансформаційних соціоекономічних умовах. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2972/1/> (дата звернення: 17.10.2021).
2. Красноліцька В. Організація роботи методичної служби в ПНЗ. К. : Шк. світ, 2014. 112 с.
3. Литвин А., Мацейко О. Дидактика, методика і технології навчання УДК 37.015.3 Методологічні засади поняття «педагогічні умови».
4. Радкевич В. Дослідницькі засади діяльності педагога професійної школи. *Професійно-технічна освіта*, 2006. №4. С. 5–7.
5. Стемковська Я. Педагогічна майстерність. *Директор школи*. 2021. № 7–8. С. 22–33.

*Герасименко Вікторія,
вчитель зарубіжної літератури
КЗ «Богодухівський ліцей № 2»
Богодухівської міської ради
Харківської області,
м. Богодухів*

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЕСТЕТИЧНИХ ЗАСАД ЯК ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ КУЛЬТУРНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство ставить перед освітою нові задачі та вимоги, головною з яких є формування особистостей, що спроможні приймати і ухвалювати неординарні рішення й ефективно налагоджувати взаємостосунки у реальному житті. Такі риси особистості, як здатність адаптуватися, активність, самостійність, творчість, дуже важливі на сучасному етапі історичного розвитку. Тому їх формування потребує реалізації нових підходів до процесу навчання.

Нинішні підходи у навчанні орієнтують вчителя на застосування методів, що сприяють розвитку творчих засад особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Випускник сучасного закладу освіти має бути конкурентноспроможним на ринку праці, всебічно розвиненим і обізнаним, здатним знаходити вихід у будь-якій ситуації, приймати неординарні рішення, тому особливо актуальною в умовах реформи середньої освіти є проблема вдосконалення технології навчання.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетним напрямом розвитку сучасної освіти є перенесення акцентів зі знань і вмінь на формування в учнів системи компетентностей, тому в сучасних умовах модернізації школи актуальним є компетентнісний підхід у навчанні, який пов'язаний з особистісно орієнтованим та діяльнісним підходами до навчання. Компетентнісний підхід акцентує увагу на результаті освіти – здатності здобувача освіти діяти у різних проблемних ситуаціях.

Сформувати всебічно розвинену, конкурентноспроможну, сучасну особистість, на мій погляд, не можливо без літературної освіти. Проблеми літературної освіти є не просто актуальними, а й болючими. Науковці та вчителі констатують значне зниження в учнів інтересу до літератури, коли читання перестає бути потребою, радістю та насолодою.

Головною метою шкільної літературної освіти є підготовка грамотного вдумливого читача з урахуванням його вікових особливостей. Він має вміти читати художній твір, добувати з нього естетичний сенс, визначати для себе ключові моменти, які б міг перенести у власне життя, тому що базовою ідеєю реформування нинішньої освіти проголошено компетентнісний підхід.

Відповідно, головною метою уроку зарубіжної літератури є сформувати в кожного учня такі читацькі компетентності, які б надали йому змогу самостійно орієнтуватися у мистецьких фактах і явищах, грамотно використовувати їх для задоволення своїх духовних потреб.

Основним у моїй роботі є вміння організувати роботу з текстом художнього твору, зацікавити учнів проблематикою твору, пробудити інтерес до читання, допомогти учням максимально наблизитися у сприйнятті твору до авторського задуму.

Педагог сьогодення є своєрідним зодчим, який формує ціннісні орієнтири майбутньої української нації. Саме тому набуває актуальності виховання учня як культурної особистості, яка поєднує в собі майбутній професіоналізм, обізнаність із загальних сфер знань, культуру мовлення, тактовність, вихованість, вміння бачити і цінувати красу.

Розв'язанню цієї проблеми сприяє вироблена система діяльності над формуванням читацької культури та естетичних засад, що полягає у прищепленні учням інтересу до читання, організації позакласного читання та позакласних форм діяльності, а також залучення школярів до творчого пошуку – використання на уроках різноманітних форм і методів: скрайбінг, лепбук, моделювання, «ментальні мапи», «асоціативні кущі», «кубик Блума», «кола Вена», творча проектна діяльність.

Мета педагогічної діяльності полягає у визначенні механізмів формування читача як високодуховної, інтелектуальної творчої особистості, що прагне досягти краси і гармонії. Саме ці найважливіші цінні категорії й покликані розвинути його естетичний смак.

Мій досвід ґрунтується на педагогічних ідеях В. Сухомлинського про цілісний, всебічний розвиток особистості, виховання культурної особистості засобами світової літератури. Я добре усвідомлюю, що ефективність формування творчої особистості учня безпосередньо залежить від творчої діяльності педагога, його професійної майстерності. Адже навчити творчості може тільки творча особистість, яка наділена креативними рисами, розвиненою уявою, фантазією та інтуїцією, схильністю до педагогічних інновацій, розвиненістю продуктивного мислення, здатністю до комбінування, свободи асоціацій.

Вчителю потрібно створити в класі атмосферу, що передбачає схвалення, підтримку пошукової активності учнів, ініціативи, оригінальності та самостійності у вирішенні навчальних завдань і поставлених цілей. І все це повинно бути в системі.

У ході становлення мого досвіду виявилось, що більшість дітей віддають перевагу комп'ютеру, а не книзі. Це пояснюється тим, що діти прагнуть компенсувати відсутність чуйності та тепла в реальному світі, занурившись у віртуальний.

Механізмом формування читацької культури на уроках зарубіжної літератури є комплекс послідовних етапів: цілепокладання→визначення очікуваних результатів→мотивація→ситуація успіху→формування умінь та навичок→творче використання знань, умінь та навичок у життєвих ситуаціях.

Значущість даного механізму полягає у створенні ефективного процесу виховання інтелектуальної, самодостатньої, з потужним духовним потенціалом особистості, яка здатна самостійно у різноманітних ситуаціях здійснювати життєвий вибір.

Формуванню читацької культури сприяє продумана система роботи над текстами художніх творів. Лише сприйнявши та зрозумівши твір, пропустивши через своє серце, збагатившись ним духовно, учень зможе підготуватись до складних життєвих випробувань.

Робота над формуванням читацької культури на моїх уроках починається із визначення мети уроку (ціле покладання). Великого значення набуває мотивація, що фокусує увагу дітей на проблемі твору й поглиблює інтерес до нього. Найефективнішим при цьому є використання методів творчого читання, прийомів індивідуального й коментованого читання, створення проблемних ситуацій, творчих пізнавальних завдань.

Впровадження сучасних прийомів та методів навчання значно підвищують самостійність учнів, розвивають творче мислення, креативність викладення думок, інтерес до предмета.

Особливістю моїх уроків є органічне поєднання традиційних та інноваційних форм діяльності на уроці. Досить ефективним є застосування міжпредметних зв'язків: образотворче мистецтво, музика, історія, географія.

Формування читацької культури сприяє розвитку інтелектуально розвиненої, високодуховної індивідуальності, її творчих здібностей, що підтверджуються високим рівнем навчальних досягнень учнів.

Традиційна система оцінювання успішності учня не дозволяє зробити висновок про рівень сформованості читацької культури.

Для визначення результатів досвіду проводилися моніторингові дослідження, в ході яких вивчався загальний культурний розвиток учнів, прийоми мислення, мотивація учнів до читання. Як результат впровадження досвіду можна вважати такі досягнення:

- підвищився рівень загального культурного розвитку;
- підвищився рівень бажаної мотивації до навчання;
- підвищився рівень успішності учнів з інших предметів;
- збільшилась кількість учнів – учасників літературних і творчих конкурсів.

Отже, збільшилась читацька спроможність учнів, багато з них залучаються до творення скарбниці зарубіжної літератури, до організації творчих форм діяльності. Значна частина учнів мають заохочувальні нагороди.

Такий досвід роботи може застосовуватись як в основній, так і в старшій школі закладів загальної середньої освіти. Умовами його ефективного застосування мають бути:

- високий рівень сформованості читацької культури та естетичних засад самого вчителя;
- усвідомлення вчителем завдань, які сприяють формуванню в учнів читацької культури;
- послідовна система роботи над формуванням читацької культури та естетичних засад на уроках з інших предметів.

Висновки. Сучасне покоління дітей та молоді рідко побачить з книгою в руках. А причина в тому, що з народження не сформований такий фундамент родиною: домашні бібліотеки – «не модно», батьків з книгою або газетою в руках дитина не бачить, домашні читання для дітей замінили сучасні гаджети. *XXI ст.* ставить нові вимоги перед усім суспільством, перед освітою, перед вчителем. Тому, звичайно, без використання комп'ютерних технологій неможливо уявити сучасний урок у сучасній школі. Але дуже важливо, ідучи в ногу з часом, не розгубити вже накопичений позитивний досвід.

Список використаних джерел

1. Бабік Н. М., Єрмаков І. Г. Компетентісна освіта – від теорії до практики. К. : Плеяда, 2005.
2. Дмитренко К. А. та інші. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності. Х. : Основа, 2019.
3. Куцінко О. Г. Професійний довідник учителя літератури. Х. : Основа, 2012.
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник. К.: А.С.К., 2004.

*Гиря Олексій,
доцент кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Суми*

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ У СИСТЕМІ РОБОТИ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Ментальні карти можуть застосовуватися у будь-якій галузі життя – для вирішення повсякденних питань людини, сімейних, побутових проблем; для розв’язання питань у бізнесі (щоб підвищити показники; бізнес-проекти, які зацікавлять клієнтів; для проведення навчання співробітників, презентацій та ін. дорадчих питань); реалізації творчих завдань. Зручно застосувати ментальні карти у процесі планування будь-якого заходу – він висвітлюється з різних ракурсів, враховуються дрібниці, добирається трендова тематика, обговорюється бюджет.

У науково-дослідній діяльності даний спосіб зручного структурування інформації використовується для пошуку протиріч, нових проблем дослідження у процесі написання статей. Важливою перевагою даного методу є те, що він дозволяє виправити значні помилки в тексті до того, як буде написано його першу версію, що значно економить час і сили як наукового керівника, так і самого студента. Тут реалізується одна з базових ідей візуального проектування – візуальне уявлення майбутнього творіння дозволяє значно заощадити зусилля, що витрачаються на подальшу його розробку [2].

Виклад основного матеріалу. Ментальні карти характеризуються тим, що поєднують у собі елементи логічного та образного мислення, активуючи при цьому обидві півкулі головного мозку людини. Ментальні карти – одна з широко запитаних та популярних технік активізації процесів мислення, яка лише розпочинає своє упровадження на освітніх теренах України. Основна ідея даної технології полягає у формуванні умінь переробляти величезний обсяг інформації та відображати її у вигляді логічних схем, що складаються з понять, образів та явищ [1].

Ментальні карти – унікальний та простий метод візуалізації для обробки та запам’ятовування інформації різного обсягу та рівня складності, за допомогою якого розвиваються творчі та розумові здібності учнів. Ментальні карти задіюють ліву та праву півкулі головного мозку, сприяє розвитку мови, пам’яті та мислення. Використання ментальних карт на навчальних заняттях зі студентами є доцільним, оскільки дана технологія надає можливість об’єднати інформацію, виявити взаємозв’язки між явищами та об’єктами, візуалізувати та структурувати думки. Складання ментальних карт може принести користь у наступних сферах: навчання, творчість, мислення, пам’ять, проектування експерименту, підготовка та захист презентацій виступів та творчих проєктів [3].

Метод ментальних карт можна використовувати на навчальних заняттях зі студентами, оскільки вони дозволяють студенту:

- розвивати власний інтелектуальний потенціал;
- розв’язувати інтелектуальні завдання різних рівнів складності;
- опрацювати значну кількість теоретичного матеріалу;
- формувати логічну і гнучку систему наукових понять;
- готувати та захищати презентації;
- проводити тренінги;
- вирішувати особисті навчальні проблеми.

Ефективність технології ментальних карт вбачаємо у наступному:

- метод повністю відповідає віковим особливостям студентів та актуалізує їх реальні запити;
- набуті за допомогою ментальних карт знання зберігаються у пам’яті студентів тривалий час;
- обсяг матеріалу, що вивчається на навчальному занятті, може бути набагато більшим;
- можливість для студентів створювати власний інноваційний продукт;
- робить процес опрацювання матеріалу творчим та цікавим.

Складання ментальних карт у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти надає можливість студентам:

- виявити слабкі місця у знанні навчальної дисципліни;
- працювати самостійно з різними джерелами наукової інформації;
- розвивати особисті якості – інтелект, мислення, впевненість, пізнавальну активність.

Метод ментальних карт надає можливість викладачу:

- формувати комунікативні навички студентів у процесі групової роботи;
- формувати уміння та навички, пов'язані із сприйняттям, опрацюванням школярами значного обсягу інформації та обміну даною інформацією;
- покращувати розвиток усіх видів пам'яті студентів;
- вивчати особистість студента та визначати причини його когнітивних та емоційних складнощів;
- прискорювати процес навчання;
- формувати організаційно-діяльнісні уміння студентів;
- вчити студентів самостійно вирішувати нагальні навчальні проблеми.

Ментальні карти мають суттєві відмінності від звичайного конспектування матеріалу:

- основна ідея подана у центрі аркуша у вигляді яскравого графічного образу або слова;
- концентрація уваги зосереджена на конкретному питанні, що опрацьовується на навчальному занятті;
- студентам легше виділити основні ідеї, їхню значущість, до того ж не втрачаючи іншу важливу інформацію;
- деревоподібна схема дозволяє легко вносити корективи стосовно розміщення базових понять.

У процесі навчання ментальні карти можуть використовуватись у таких цілях:

1. Як зручний спосіб конспектування, структурування навчального матеріалу.
2. Ефективний спосіб запам'ятовування, який застосовується при підготовці до практичних занять, колоквиумів, доповідей, виступів та ін.
3. Під час вивчення мови.
4. За мозкових штурмів.
5. При плануванні дій та вирішенні проблем у різних галузях діяльності студента [4].

На нашу думку, техніка складання ментальних карт дещо змінюється залежно від ситуації їх застосування.

Загальні рекомендації щодо складання інтелект-карт складаються з п'яти етапів:

На першому етапі створення карток застосовують режим «мозкового штурму». На аркуші паперу розміру потрібно записати абсолютно всі думки, ідеї, асоціації, які пов'язані з головною проблемою, причому записуються абсолютно всі ідеї та образи, не критикуючи.

На другому етапі починають малювати саму ментальну карту. У центрі листа А4, розташованому горизонтально, малюють головне поняття. Від головного поняття на гілках змальовують основні поняття, пов'язані з головною темою. Їх треба вибрати з тих асоціацій, які з'явилися під час «мозкового штурму» на першому етапі. У свою чергу основні поняття продовжуються іншими гілками, на яких розташовуються ті поняття, які розкривають їх зміст. Гілки, на яких написані головні поняття мають бути ширшими, ніж їх розгалуження. Слова потрібно намагатися писати горизонтально, від цього залежить чіткість сприйняття картки.

На третьому етапі інтелект-карта відкладається на період до двох днів. Це сприяє закріпленню образу головного та основних понять у свідомості.

На четвертому етапі продовжується створення карти – їй надається емоційна виразність. Для асоціацій створюються різні яскраві образи, використовуючи різні кольори. Графічні образи (символи чи малюнки) є обов'язковими для центрального та основних понять. Добре, якщо вони будуть об'ємними, чіткими. Ментальна карта має легко читатися, тому для написання понять потрібно використовувати друковані літери. Кожне слово має обережно розташовуватися на окремій гілці, тому її довжина має відповідати довжині слова. Важливі блоки можна розмежовувати за допомогою ліній у ділянки, щоб карта була гранично ясною. Якщо карта виконана в одному стилі, показує унікальні індивідуальні образи, тоді можна говорити, що її легко прочитати і запам'ятати.

На п'ятому етапі відбувається процес повторного закріплення, коли зв'язки та образи зберігаються завдяки властивостям довгострокової пам'яті. Повернення до сприйняття карти у даному разі передбачає її доповнення. Її можна вдосконалювати, доповнювати, спрощувати чи ускладнювати якимись новими розгалуженнями, поняттями, ідеями.

Готові карти є конспектом лекції, пропущеним через себе, структурованим, зрозумілим, без прогалин в інформативності.

Таким чином, можна виділити основні етапи підготовки викладача до заняття із застосуванням ментальних карток у процесі навчання студентів:

- 1) вибір форми заняття (лекційне, практичне, семінарське тощо),

2) складання плану заняття (позначення цілей, завдань, вибір методів, прийомів навчання, розробка дидактичної паузи, способів активізації уваги студентів, підтримки розуміння лекції, способів створення зворотного зв'язку, розробка форми завершення лекції),

3) відбір змісту лекції,

4) складання схеми чи самої ментальної карти,

5) перевірка складеного плану.

У процесі створення ментальної карти викладач повторює вибраний матеріал, коригує його, виділяє основні логічні зв'язки, поняття. Він може вийти за межі вже відібраного матеріалу, збагачуючи його новими цікавими явищами, поняттями, подіями, іменами.

Висновки. Таким чином, ментальні карти дозволяють проводити чіткий аналіз усіх «за» та «проти» та отримувати в результаті продумане рішення. Використання ментальних карт у процесі викладання під час пояснення нової теми дає такі переваги:

1. Складні поняття можуть бути роз'яснені та подані як частина системи. Чіткіше визначаються ключові поняття та зв'язки між ними. При цьому знижується можливість пропуску або неправильної інтерпретації важливих понять.

2. Під час закріплення вивченого матеріалу полегшується розуміння та запам'ятовування навчального матеріалу через візуалізацію ключових понять та узагальнення відношень між ними.

3. Використання ментальних карт під час тестування може допомогти викладачу оцінити якість знань через виявлення неправильно зрозумілих чи пропущених понять.

Список використаних джерел

1. Б'юзен Т. Мапа думок. Докладний посібник із вивчення і застосування найпотужнішого інструмента мислення у світі. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 224 с.

2. Гордієнко Т. П., Смирнова О. Ю. Формування професійних здібностей учнів за допомогою ментальних карт. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2018. № 60-1. С. 89–92.

3. Ильязова Л. М., Якушева Г. И. Методика использования технологии составления интеллект-карт в школьном курсе химии. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. №1-1. URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=19377>.

4. Пяткова О. Б. Интеллект-карты как инструмент визуализации учебного материала на уроках естественно-математических дисциплин. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2018. №4. URL: <http://e-concept.ru/2018/186039.htm>.

Гладун Віталій,

*старший викладач кафедри філософії освіти,
теорії та методики суспільствознавчих предметів
Миколаївський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти,
м. Миколаїв*

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Сьогодні в сучасному освітньому процесі все більше набирає популярності неологізм «edutainment» (в перекладі з англ. мови «навчання та розвага»). Це по суті отримання знань та навичок під час ігрових вправ. Едьютейнмент розглядають як освітню технологію через поєднання ігрових прийомів, методів інтерактивного й активного навчання.

У педагогічній методичній літературі терміном «едьютейнмент» найчастіше стали називати не тільки інноваційні технології навчання, а й будь-які прийоми навчання, хоч якось пов'язані з грою і розвагою тих, хто навчається, враховуючи їхні захоплення [2, 57-60].

Багато вчителів побоюються використовувати ігрові технології, вбачаючи, що це заважає та розслабляє учнівську молоддь. Але ігрові форми дозволяють учням: усвідомити, що результат залежить від них; дають можливість стати мобільними та зібраними; швидше реагувати, тренувати пам'ять і увагу; вміння толерантно конкурувати та змагатися [7].

Активність, творчість, самостійність, здатність адаптуватися до стрімких змін у світі – ці риси особистості стають найважливішими на сучасному етапі. Їх формування вимагає інноваційних підходів до процесу навчання.

В сучасній парадигмі освіти, що супроводжується пошуком нових шляхів вирішення поставлених перед педагогами завдань. Для досягнення цих цілей використовуються різні інтерактивні технології, наприклад, ігри.

Таким чином, одним з найперспективнішим завданням в сучасній освіті є готовність учнівської молоді до соціалізації в суспільстві. Завдяки практичним вмінням та навичкам через засоби активних методів та прийомів провідне місце у реалізації цього завдання посідає інтерактивна гра, тому що вона викликає в учнів пошук і зацікавленість до вивчення навчального матеріалу.

Використання ігор як засобу навчання бере свій початок ще зі Стародавньої Греції. Використання основними науками ігрових методів практикувалося в епоху Відродження і Реформації, одним із теоретиків тих часів був Я. Коменський, який написав книгу «Школа-гра».

Поняття гри, що було введено в науковий обіг у праці провідного теоретика ХХ ст. Й. Хейзинги «Homo Ludens» (1938), саме він сформував сучасний погляд на феномен гри, довівши, що «гра старіша за культуру». За його твердженням Homo Ludens (людина, яка грає) живе в кожному з нас завжди. Йоган Хейзинга вважає, що гра – це штучно сконструйована модель, яка імітує ті чи інші сторони життєдіяльності людини.

Для існування людини значимість гри настільки висока, що саме її визначення як виду, за Й. Хейзингою, це: homo sapiens – homo faber – homo ludens. Бути людиною розумною значить бути людиною діяльною і людиною, яка грає.

Й. Хейзинга охарактеризував для гри такі ознаки як: добровільна участь у грі; правила гри; обмеженість гри (часовими, просторовими, матеріальними та іншими рамками); невизначеність гри (розвиток та результати гри часто програмовані, але не визначені, оскільки залежать від змінних факторів учасників, часу, простору та іншого); емоційність гри (тільки зацікавлена людина стане учасником гри, що надає грі емоційне забарвлення) [9].

Саме розуміння гри викликає інтерес у багатьох дослідників: психологів, мовознавців, філософів, педагогів, етнографів. Низці теоретичних аспектів, зокрема й основним функціям гри, присвятили свої праці такі відомі педагоги, як Ш. Амонашвілі, Г. Ващенко, Я. Коменський, Г. Сковорода, К. Ушинський, С. Лісова, А. Макаренко, П. Підкасистий, С. Русова, В. Сухомлинський, В. Шаталов та ін. Серед психологів, які розглядали ігрову діяльність як необхідну форму життєдіяльності кожної особистості, слід виділити З. Фрейда, Д. Колодця, Д. Ельконіна, Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, Г. Селевко, В. Семенов, Ж. Хайдаров.

Проблемою використання ігрових методик в галузі професійної освіти займалися Н. Анікеєва, І. Будас, Л. Виготський, А. Капська, М. Кларін, Л. Кондрашова, В. Платов, Л. Сергієнко, О. Хоменко, Є. Хруцький, П. Щербань та ін.

Метою статті є визначення місця інтерактивних ігрових технологій у професійній підготовці педагогів, виявлення можливостей використання ігрових технологій навчання у професійній діяльності, обґрунтування особливостей ігровою діяльністю в умовах навчання.

Виклад основного матеріалу. Поняття «гра» розуміється як вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння громадського досвіду, у якому складається та вдосконалюється самоврядування поведінкою.

Через гру можна позбутися певних шаблонів і стереотипів, змінити своє ставлення до будь-якого явища, факту, проблеми, прогнозувати, досліджувати та перевіряти правильність прийнятих рішень. Також гра виховує культуру спілкування, формує вміння працювати в колективі та з колективом.

Основними функціями навчальної гри: а) спонукальна спрямована на розвиток інтересу учнів до матеріалу, що вивчається та формуванню мотивації до навчання; б) комунікативна, яка сприяє культурі спілкування учнів та регулюванню міжособистісних відносин; в) самореалізаційна, яка дає можливість реалізувати свій потенціал кожному учаснику гри; г) діагностична, яка проявляється у поведінці, знаннях, уміннях та навичках, характеру учня з оточуючими; д) корекційна допомагає у пошуку способів розв'язання різних життєвих ситуацій; е) розважальна для створення сприятливої атмосфери та задоволенню від гри [1].

В деяких випадках результатом проведення навчальних ігор є переосмислення власних життєвих установок, підвищення толерантності до думок та цінностей оточуючих, зміна сформованого уявлення про себе, розуміння більш ефективних механізмів навчання, підвищення самооцінки, що сприятиме підвищенню і соціальної, і професійної компетенції [4].

У більшості випадків гра в педагогіці розглядається як діяльнісний процес або певний прийом чи спосіб організації навчання, яке передбачає відтворення різних видів людської діяльності з ефективним розв'язанням завдань.

Немає єдиного твердження щодо статусу гри в дидактиці, тому гру розглядають як засіб навчання, метод навчання, форму навчання, модель і технологію навчання або як засіб активізації освітнього процесу [8, 24-25].

Застосування ігрових технологій є дієвим засобом навчання через дію, так як підготовлений теоретичний матеріал, що закріплюється в ході гри емоційними переживаннями, яскраво запам'ятовується і зберігається надовго.

В той же час, ключовим елементом досягнення ефективності реалізації ігрових технологій є застосування індивідуального підходу та урахування особистісних якостей кожного при визначенні завдань і ролей на ігровому занятті.

Але найголовніше, щодо впровадження ігрових технологій є творчість самого педагога здатного творити і діяти у сучасному освітньому процесі та використовувати в своїй діяльності різноманітні сучасні інноваційні методи навчання [6].

Але при використанні гри можуть виникати і певні труднощі. Наприклад: учні не хочуть вступати у гру або сприймають її формально; гра може затягуватися за часом; учасники та учасниці постійно відволікаються; учні та учениці не можуть налагодити взаємодії; гра закінчується дуже швидко; гра переходить у конфліктну ситуацію.

Потрібно зауважити, що ігри важливо проводити систематично і цілеспрямовано на кожному уроці, від будь – яких елементарних ігрових вправ до ігор на формування компетентностей, вироблення вмінь і навичок і засвоєння правил гри. Також потрібно не забувати, що обговорення самої гри є рівноправною частиною та дозволяє проаналізувати явища, яким була присвячена гра.

Можна погодитися зі словами видатного педагога В. Ф. Шаталов, який зазначає: «Придивіться: чи не дуже рано згасає наш педагогічний інтерес до ігор, які вірою і правдою завжди служили і покликані служити розвитку кмітливості та пізнавальної цікавості дітей на всіх, без винятку, вікових рівнях. Відомо, що ті діти, з яких на уроці й слова не витягнеш, в іграх активні. Вони можуть повернути хід гри так, що деякі відмінники тільки руками розведуть. Їхні дії відзначаються глибиною мислення. Мислення сміливого, масштабного, нестандартного» [10].

Гра відрізняється від інших методів навчання тим, що вона запускає такий механізм пам'яті, як мимовільне запам'ятання. Під час гри учасники не усвідомлено запам'ятовують те, що не збирались запам'ятовувати. У даній ситуації гра є тією діяльністю, яка створює емоційно-стимульовальну зацікавленість, та сприяє мимовільному запам'ятовуванню [3, с. 5].

Оскільки існують різні види ігор, що застосовуються у освітньому процесі (ділові, рольові, дидактичні, імітаційні тощо), і кожний із цих видів має свою технологію реалізації й зумовлюється процесом підготовки до її впровадження (ігрове проектування), то ми можемо говорити про різні ігрові технології. Водночас усі ігрові технології передбачають інтерактивну взаємодію її учасників і потребують застосування ігрового проектування як ще однієї «інтерактивної дидактичної технології підготовки фахівців» [4].

Розглянемо практичну складову, а саме використання ігрових технологій у підвищенні кваліфікації вчителів.

Не менш важливим є створення ігрової ситуації. Це той конфлікт, та проблема, яку потрібно вирішити. Якщо немає конфлікту, немає проблеми – немає і самої гри. Тому перевагою ділових чи рольових ігор є те, що за короткий час можна сконцентрувати декілька конфліктних ситуацій, які потрібно вирішувати.

Приклади ігрових вправ та технологій для різних категорій педагогів.

Ділова гра «Фінансові пріоритети» (для вчителів географії, економіки, фінансової грамотності). Опис ігри: Уявіть себе членом міської ради. Ваше завдання полягає у тому, щоб скласти приблизний бюджет на наступний рік. Виберіть ті елементи, які будуть профінансовані. Вибір повинен відображати думку стосовно пріоритетів вашого району чи міста та не перевищувати 100.

Комісії – освіти, медицини, довілля, поліція, транспорт, соціальні служби пенсійна політика.

Розбиваються на групи які приймають рішення. Головним перехідним результатом буде створення конфліктної ситуації, основа цієї ситуації є те що, кожна комісія намагається на свою діяльність витратити всі кошти. Кожна група доводить чому саме на них потрібно виділяти кошти. Вихід з даного конфлікту є такі або знайти ще кошти або домовитися на ті які вже є .

Результатом гри є розуміння сукупності всіх соціальних проблем, також того що, владі іноді важко прийняти певне рішення та визначення пріоритетів для суспільства.

Дана гра відбудеться якщо будуть дотримані такі вимоги: гра не буде присвячена абстрактним проблемам (проблемам які є в певному регіоні), буде присутній елемент інтриги (конфліктна

ситуація), змагальний елемент буде вторинним, а головним буде пріоритет колективного рішення, педагог буде лише рядовим учасником або «диригентом» в цій складній ситуації.

Вправа «Пазли». Мета: формування команди, розподіл ролей у групі, співпраця та роботи в групі, закріплення теми.

Опис вправи:

1. Зробити картки по одному комплекту на малу групу.
2. Комплект може бути з різної кількості карток все залежно від теми та часу. Перемішайте їх, щоб вони не були розміщені по порядку, і покладіть їх у конверти.
3. Кожна група отримує комплект карток.
4. Завдання просте – зібрати пазл швидше за суперників. За необхідності можна скористатися інтернет-ресурсами. Таким чином учні вчаться ефективно взаємодіяти для досягнення спільної мети.
5. Дебрифінг:

- Чи складно було працювати у команді?
- Чому?
- Можливо, краще та швидше збирати пазли одному?
- Як треба поводитися, аби впоратися з цим завданням швидше?
- Яка інформація для вас виявилась новою, цікавою, вражаючою?

Ігрова вправа «Бінго». Опис вправи: це просте опитування, варіант гри «Бінго!», у якому учасники/учасниці діляться одне з одним своїми знаннями та досвідом щодо певної теми.

Інструкції до вправи:

1. Роздати картки з запитаннями.
2. Пояснити, що кожен учасник/кожна учасниця повинен/повинна знайти партнера/партнершу і поставити йому/їй одне із запитань.
3. Після цього пари розходяться та шукають собі нових партнерів/партнерок.
4. Гравець також не може відповідати одній особі більше, ніж один раз. Кожен гравець знаходить учасника, який відповідає одній із характеристик та просить його поставити свій підпис в потрібній клітинці.
5. Мета гри – не просто відповісти на всі запитання, а отримати відповіді від різних осіб.
6. Хто першим заповнить таблицю, кричить «Бінго!». Цей учасник/ця учасниця є переможцем/переможницею.

Дебрифінг:

- ✓ Чи всі запитання були доречні?
- ✓ На які запитання було відповідати найскладніше? Чому?
- ✓ Яке запитання було найбільш суперечливим?

Ділова гра «Демократія для всіх». «Демократія для всіх» – інтерактивна карткова гра для формування та оцінювання громадянських компетентностей. Гра має на меті спонукати до дискусії про демократію і демократичні практики, передовсім у навчанні і в оцінюванні. Гру було розроблено організацією Learn to Change, Change to Learn (www.learntochange.eu). Картки визначають та описують ключові дії, які люди, які сприяють навчанню, можуть розвинути, щоб краще діяти у суспільстві, де демократія - це справжній процес, що включає всіх людей.

Опис вправи:

- Усі учасники мають стати у 2 концентричні кола (зовнішнє і внутрішнє), обличчям один до одного, утворюючи пари.
- Кожна пара отримує окрему картку.
- Протягом 2 хвилин учасники обговорюють зі своїми партнерами те, чим вони вже займаються у своїй практиці, щоб розвивати зазначену на картці цінність / ставлення / навичку / знання, наприклад, «свідомо спрямовувати свої дії на попередження дискримінації і насильства».
- Протягом 1 хвилини учасники обмінюються думками про те, що ще можна зробити на уроці, в класі, у школі та поза її межами, щоб розвинути відношення, навички або розуміння, згадані на картці.
- Через 3 хвилини концентричні кола рухаються таким чином, щоб усі учасники опинились у парі з новим партнером. У новостворених парах педагоги обговорюють нову картку протягом 3 хвилин.
- Повторюйте обговорення в нових парах, надаючи учасникам можливість спілкуватися з багатьма різними партнерами протягом доступного часу.
- Обговорення. Покликання на гру (<https://www.learntochange.eu/2017/02/21/cards-for-democracy/>).

Висновки. Таким чином, застосування ігор сприяє підвищенню ефективності навчального процесу, дає можливість не лише нейтралізувати зверхність, монотонність оповіді учителя, а й сприяє позитивним емоціям, створенню конкурентного змагання між учнями, мобілізує їх знання, навички, вміння мислити, зіставляти, порівнювати, робити висновки.

Використання ігрових технологій – важливий метод для активного та інтенсивного навчання учнів, адже має на меті створення пізнавального мотиву, посилення уваги до вивчення суспільствознавчих предметів, формування відповідальності як за себе, так і за колектив, уміння аналізувати не лише сам процес гри, а й роботу над допущеними помилками.

Ігрові методи – явище не тільки закономірне, а й необхідне, адже вважається одним із найбільш ефективних шляхів формування творчої особистості, використання ігрових методів створює умови для розвитку пізнавального інтересу дітей.

Список використаних джерел

1. Анцибор М. М. Активные формы и методы обучения. Тула, 2002. 192 с.
2. Боруцька Л. С. Едьютейнмент в освіті. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, Тернопіль, 15-16 квітня 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 57-60.
3. Зимняя И. Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва: Просвещение, 1991. 219 с.
4. Кічук Н. В. Ігрове проектування як інтерактивна дидактична технологія підготовки фахівців. *Наука і освіта*. 2005. №3–4. С. 61–65.
5. Короткова Л. В. До проблеми визначення поняття «гра» і типології ігор. *Нова філологія*. 2013. № 55. С. 109–114.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 464 с.
7. Навчання розвагою: 5 ігор за методом Edutainment. URL: <https://osvitoria.media/experience/navchannya-rozvagoyu-5-igor-za-metodom-edutainment/> (дата звернення 13.11.2021).
8. Селевко Г. Игровые технологии. *Школьные технологии*. 2006. № 4. С. 23–42.
9. Хейзинга Й. Homo Ludens. В тени завтрашнього дня. Москва : ООО «Изд-во АСТ», 2004. 539 с.
10. Шаталов В. Ф. Педагогическая проза. Москва, 1980. 95 с.

Грицай Жанна,
учитель історії,
Охтирської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1
Охтирської міської ради Сумської області,
спеціаліст вищої категорії, Старший вчитель,
м. Охтирка

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми. Стратегія модернізації освіти в Україні висуває нові вимоги, що визначають головну мету сучасної школи, у тому числі формування творчої та активної особистості учня. Сьогодні учень повинен вміти самостійно здобувати знання, застосовуючи їх на практиці для вирішення різноманітних проблем, працювати з різною інформацією, аналізувати, узагальнювати, шукати шлях раціонального вирішення проблем, а ще бути творчим та креативним. Щоб досягти цього учневі потрібен учитель, котрий також буде розвиватися, удосконалюватися, добирати ті методи, прийоми й технології, котрі допоможуть учневі розкрити його творчий потенціал, дасть можливість легкими шляхами засвоїти складний матеріал. Саме тому серед усіх сучасних технологій, котрі спрямовані на те, щоб бути ефективними інструментами та перетворити процес навчання на захоплюючий пошук нових знань, творчу пізнавально-ігрову діяльність, актуальними є ігрові технології.

Ігрове навчання має глибоке історичне коріння. Ще в Давніх Афінах була застосована практика використання прийомів та зіставлення, що забезпечувалися змаганнями. У Хст. у школах серед методів навчання також набули популярності змагання школярів, зокрема в риторичі. У Західній Європі в епоху Відродження та реформації до принципів ігрового навчання закликали Т. Компанелла та Ф.Рабле. Ян Амос Коменський пропонував школи перетворити на місця ігор. Джон Лок рекомендував використовувати ігрові форми навчання.

Поняття «гра» у педагогічній літературі трактується досить по-різному. За Г.Селевком, гра – «це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається та вдосконалюється самоуправління поведінкою». І.Підласий трактує

пізнавальну (дидактичну) гру як спеціально створені ситуації, що моделюються реальність, із яких учням пропонується знайти вихід [5, с. 1]. Г. Андрєєва розглядає гру, як вид діяльності в умовах ситуацій, які спрямовані на відтворення і присвоєння суспільного досвіду, в якому складається і вдосконалюється самоуправління поведінкою.

Як бачимо, гра є певним різновидом активного навчання, що має свої закономірності та особливості, де вчитель та учень є рівноправними партнерами, а процес пізнання передбачає моделювання життєвих ситуацій, суспільний аналіз та вирішення проблем, що сприяє ефективному формуванню відповідних умінь та навичок, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Процес пізнання являє собою складний і досить суперечливий процес. З самого малечку людина пізнає світ, цікавиться усім, що її оточує. Зазвичай це відбувається за допомогою її улюблених іграшок та різноманітних ігор. Гра – одне з найважливіших занять дитини. Слід розуміти мету гри та мати уявлення про відмінності між іграми. Гра – зовсім не таке вже легке заняття. Вона вимагає певних зусиль, зосередженості та наполегливості. Саме тому ігрові методи навчання є одним із ефективних способів навчання.

Ігрові технології навчання відрізняються від інших технологій тим, що гра: має чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат; ефективний засіб активізації; мотиваційна; дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь та навичок; багатофункціональна; має кінцевий результат та добре відома. Гра є звичною та улюбленою формою діяльності для людини будь-якого віку.

Головною метою навчальних ігор є формування в учнів уміння поєднувати теоретичні уміння з практичною діяльністю.

Ігрові методи є ефективними та характеризуються наявністю ігрових моделей об'єкта, процесу або діяльності, активізацією мислення та поведінки учня; високим ступенем задіяності в навчальному процесі; обов'язковістю взаємодії учнів між собою та вчителем; емоційним та творчим характером уроку; самостійністю учнів у прийнятті рішень; їх бажанням набути вміння та навички за короткий час.

Ігрова діяльність виконує ряд функцій: спонукальну, комунікабельну, самореалізацій, розвивальну, розважальну, діагностичну, корекційну.

Навчальна гра може тривати від кількох хвилин до цілого уроку й може використовуватися на різних етапах уроку, а також в позакласній роботі. Будь-яка гра включає в себе три основні етапи: підготовчий (формулюється мета гри, відбирається навчальний зміст, розробляється сценарій, готується обладнання, розподіляються ролі); безпосереднє проведення гри; узагальнення та аналіз результатів.

Ігрові методи багатопланові, і кожен з них у той чи інший спосіб сприяє виробленню певної навички. З огляду на це можна виділити ігри-вправи, ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові ігри, ділові навчальні ігри, комп'ютерні ділові ігри [3, с. 14]. Розглянемо кожен вид ігор.

Застосування ігор-вправ сприяє активізації певних психічних процесів, закріпленню знань, перевірці рівня їх засвоєння, набуття навичок. Ігри-вправи можуть бути елементами уроків, домашніх завдань, а також використовуватися на позакласних заняттях. До таких ігор належать кросворди, ребуси, вікторини.

Ігрова дискусія передбачає колективне обговорення спірного питання, обмін думками та ідеями між кількома учнями. Основним призначенням цього методу є виявлення відмінностей у тлумаченні проблеми та встановлення істини. Цей метод навчання дає змогу вибрати з різноманіття варіантів той, котрий буде найбільш оптимальним, але на основі дружнього діалогу.

Метод ігрової ситуації активізує пізнавальний інтерес в учнів, спрямовує їх розумову діяльність. Завдяки ньому учні вчаться аналізувати, робити висновки, приймати рішення у нестандартних ситуаціях. Ігрова ситуація спонукає учнів до діяльності на основі певної ситуації, яка ґрунтується на необхідній сукупності знань, умінь та навичок, котрими повинні оволодіти учні. Даний метод сприяє посиленню емоційно-психологічного стану, збуджує внутрішні стимули до навчальної роботи, знімає напругу, втому.

Рольова гра дає змогу відтворити будь-яку ситуацію в «ролях». Таких метод інтенсифікує розумову працю, сприяє швидкому і глибокому засвоєнню навчального матеріалу. У процесі рольової гри розкривається інтелект учня, формуються стосунки «гравець – гравець», за яких учасники надають один одному допомогу, підтримку, створюючи атмосферу, яка сприяє засвоєнню нового матеріалу, оволодінню певним видом діяльності [4, с. 23].

Ділова навчальна гра. Це навчально-практичне заняття, яке передбачає моделювання діяльності учнів щодо розв'язання складної проблеми, прийняття певного рішення. Ділова навчальна гра поєднує в собі ознаки навчальної діяльності і є діяльністю колективною [6, с. 46].

У кожній діловій грі закладено ігрові та педагогічні цілі. Змістом ігрових цілей учасника є успішне виконання ролі, реалізація ігрових дій, отримання отримання максимально можливої кількості балів, уникнення штрафів, прийняття адекватних («розумних») рішень тощо. Змістом педагогічних цілей є розвиток теоретичного і практичного мислення, вміння вибудовувати стосунки з іншими людьми, оволодіння моральними нормами, розвиток загальних і професійних здібностей, формування відповідального ставлення до праці тощо.

Ділову гру супроводжують різноманітні мотиви: результативні, процесуальні, колективні, індивідуальні, соціальні, професійні, мотивація досягнення, пізнавальна мотивація. Залежно від того, які мотиви діяльності переважають, формується і відповідальний тип особистості. Так, якщо у діловій грі переважає мотив досягнення, то буде формуватися адаптивний (приспосовницький) тип особистості, якщо ж пізнавальний – продуктивний (творчий). За мотиву досягнення засвоєння правил гри і вся ігрова поведінка підпорядковані досягненню кінцевої ігрової мети, коли гравці «замикаються» на результаті і «живуть» його очікуванням. При домінуванні пізнавальної мотивації учасники «живуть» грою, процесом її розгортання в часі, інтересом до того нового, що вони пізнають у грі. Одним із важливих мотиваційних стимулів стає можливість самостійної побудови ігрової діяльності – ціле творення, постановки проблем, вибору способів дій і трактування ролі [8, с. 32].

Комп'ютерні ділові ігри дають можливість легко враховувати різноманітні події, перебуваючи в реальній дійсності (імітація) швидко оцінювання результатів діяльності. Дані ігри поділяються на колективні та індивідуальні. У колективній комп'ютерній діловій грі бере участь декілька гравців або груп. Вони виконують роль осіб, які приймають рішення. Ці ігри більш наближені до реальності, оскільки роль особи, яка приймає рішення, належить живим людям, а не імітаторам. Тоді гра проходить гостріше, ігровий інтерес учасників вищий. Під час обміну ролями учасники вивчають процес з різних позицій. За умов грамотного аналізу результатів з боку керівника й колективного обговорення гри процес навчання проходить ефективно.

В індивідуальних комп'ютерних ділових іграх моделюють не лише умовне середовище, а й дії всіх учасників гри, крім одного. Ділова гра продовжує бкти колективною, а окремі ролі виконують інтелектуальні імітатори. Перевага індивідуальної комп'ютерної ділової гри - невисокі вимоги до вчителя. Гру можна проводити й без нього. Виконання завдань даного виду гри фіксується в пам'яті комп'ютера або на папері. Обговорення результатів учитель здійснює у будь-який час. У такій грі учень не залежить від рівня підготовки інших учасників навчального процесу, від темпу їхньої роботи та й взагалі від їхньої присутності.

Висновок. Отже, можливості ігрових технологій досить вагомі, зокрема: вони дозволяють поєднати великий обсяг проблемних завдань, глибину та багатоаспектність їх вирішення. Ігри допомагають готувати учнів до спілкування, взаємодії, формують ціннісні орієнтації, корегують самооцінку тощо. Гра дає змогу позбутися шаблонів та стереотипів, здатна змінити ставлення учнів до будь-якого вища, факту, проблеми. Вона стимулює інтелектуальну діяльність учнів, вчить прогнозувати, досліджувати та перевіряти правильність прийнятих рішень та гіпотез. Усе це визначає функції навчальної гри як засобу психологічного, соціально-психологічного та педагогічного впливу на особистість.

Список використаних джерел

1. Айламазьян А. М. Актуальні методи виховання і навчання: ділова гра : уч. посіб. д. студ. МДУ, 2005.
2. Андреева Г. М. Соціальна психологія. М., 2009.
3. Венгер Л. А. Гра як вид діяльності. *Зап. псих.* № 3. 2008.
4. Вербитська А. А., Борисова Н. В. Методологічні рекомендації з проведення ділових ігор. М., 2004.
5. Деркач М. Г. Ігрові технології навчання. URL: <http://vseosvita.ua/library/igrovi-rehnologii-navcanna-31512.html>
6. Ігри-навчання, тренінг, дозвілля / под ред. В. В.Петрусінського. М., 1995.
7. Калинин О. І. Гра в навчальному процесі як передумова емоційності й результативності засвоєння знань. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції*. К. : «Всеосвіта», 2019.
8. Лебедева Т. Ділові ігри для ділових людей. *Час і думка*. Одеса, 2007.

*Грицай Людмила,
учитель біології,
Охтирської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1
Охтирської міської ради Сумської області,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель,
м. Охтирка*

МОДУЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНЯ

Постановка проблеми. Сучасна освіта – це освіта для людини в ім'я існування людства. Саме тому сучасне особистісно-зорієнтоване навчання є природним результатом змін, які відбуваються в усіх сферах сучасного життя. Досягнення НТР вимагають від сучасного вчителя пошуку нових форм надання освітніх послуг учням. Засвоєні знання швидко «старіють», і вчитель повинен не тільки відстежувати ці зміни, щоб бути професійно спроможним, а й навчити учнів за допомогою нових технологій, методів, прийомів добирати важливу інформацію, працювати самостійно з різними джерелами, вміти адаптуватися у соціумі. Серед безлічі інноваційних технологій однією з найефективніших є технологія модульного навчання.

Актуальність зазначеної проблеми досить очевидна, оскільки дана технологія є найпрогресивнішою формою, способом реалізації процесів соціалізації особистості, що передбачають оволодіння певною системою знань, норм та цінностей.

Уперше поняття «модуль» з'явилося на межі XVIII – XIX ст. у дослідженнях фундаментальних наук. Ідея модульного підходу в освіті, як найбільш інерційній ланці, з'явилася лише в кінці 60-х років у США й одержала швидке розповсюдження у вищих закладах освіти та інститутах підвищення кваліфікації США, Англії, ФРН та інших розвинених країнах.

Теоретичні засади модульного навчання розроблялися цілим рядом учених – Є. Сковіним, А. Фурманом, П. Третьяковим, І. Сенковським, М. Чошановим, М. Лазаревим, А. Алексюком, К. Вазіною, та іншими.

Незважаючи на достатню «зрілість» модульного навчання до теперішнього часу існують різні думки щодо розуміння суті модуля та технології його конструювання.

На думку І. Богданової, модульне навчання виникло «...як підхід в організації навчального процесу, який забезпечує порційно-індивідуалізоване засвоєння учнями навчального матеріалу за допомогою модулів – функціонально-дидактичних вузлів, що поєднують адаптований зміст, організаційні форми та активні методи навчання і призначені для комплексного вирішення педагогічних цілей щодо ... особистісних і навчальних досягнень учнів з певним рівнем попередньої підготовки [2, с. 116].

Як бачимо технологія модульного навчання дає можливість учню більш самостійно або повністю самостійно працювати з навчальним матеріалом, що є дуже важливим в умовах змішаного та дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про освіту» затверджений принцип варіативності у виборі форм, методів, технологій навчання, що дозволяє вчителям використовувати найбільш оптимальний варіант, конструювати навчальний процес за різними моделями. Нова освітня парадигма висуває на перше місце не знання, уміння та навички, а особистість дитини, її розвиток за допомогою освіти. Тому й виникла потреба знайти конкретні види діяльності, створити такі методи навчання й виховання, які б забезпечили ефективність навчально-виховного процесу. Одним із таких і є технологія модульного навчання.

Головна мета модульного навчання полягає в тому, щоб забезпечити суттєву демократизацію навчального процесу, створити умови для реальної зміни ролі та місця учня та перетворює його з об'єкта на суб'єкт процесу навчання, надати педагогічному процесу необхідної гнучкості для того, щоб реалізувати принцип індивідуалізації навчання.

Під час такого навчання функції вчителя можуть коливатися від інформаційно-контролюючої до консультативно-координуючої.

Модульне навчання сприяє комплексному аналізу та розв'язанню таких завдань, як створення змісту навчання, здатного гнучко реагувати на конкретні умови навчання, потреби практики; стимулювання самостійності та відповідальності учнів; реалізація творчого потенціалу вчителя, звільнення його від рутинних обов'язків; забезпечення індивідуалізації навчання щодо темпу, рівня допомоги та диференціації змісту навчання; здійснення якісного процесу навчання, у результаті якого досконало володіють знаннями, уміннями та навичками, усі учні або переважна більшість.

У основі модульного навчання покладено такі принципи, як модульність, динамічність, гнучкість, паритетність, виокремлення із змісту навчання певних елементів, усвідомлення перспективи, дієвість та оперативність знань та їх система, різнобічність методичного консультування.

Дана технологія базується на ідеї відтворювального навчального циклу, у зміст якого входять:

- 1) загальна постановка мети навчання;
- 2) перехід від загального формулювання мети до її конкретизації;
- 3) попередня оцінка рівня обізнаності учня;
- 4) сукупність навчальних процедур;
- 5) оцінка результату.

Завдяки цьому навчальний процес набуває «модульного» характеру та складається з відособлених блоків, що мають загальну структуру, але різний зміст.

Творці модульної технології пропонують вважати тимчасовою одиницею навчально-виховного процесу не урок, а навчальний тиждень або навчальний цикл, який включає певну кількість уроків, але не менше двох (цей цикл і називають модулем [5, с. 26]. На сьогодні найбільш оптимальним є модуль, котрий складається з 7 – 12 годин. Особливість навчального модуля полягає в тому, що на вступну частину при будь-якій кількості годин відводиться 1 – 2 уроки, на підсумкову частину – 2 – 3 уроки, на діалогову частину – час, котрий залишився (від 3 до 17 годин).

Неодноразовий перехід у процесі навчання від простого до складного, від репродуктивних завдань до творчого пошуку дає можливість учням засвоїти навчальний матеріал від рівня елементарних знань до рівня «оцінки знань» [3, с. 24].

Другою особливістю конструювання навчального модуля є система підготовки вчителя. Учитель, знаючи кількість годин на один навчальний модуль, починає його конструювати, придумувати мету, зміст і результати, а також форму організації уроків даного модуля. Попередня робота вчителя складається з наступних дій:

- 1) виявлення обов'язкових знань, умінь і навичок, засвоєння яких визначене програмою курсу по розділу, блоку або темі, а також мети й завдань навчання;
- 2) вивчення всього змісту навчального матеріалу по даному модулю;
- 3) виділення ключових понять, що несуть основне змістове навантаження по даному модулю, рельєфних слів, у яких ніби «закодована» основна інформація по темі. Визначення їх взаємозв'язку та взаємозалежності;
- 4) складання опорних схем по всій темі;
- 5) складання тестових завдань до навчального модуля (в межах 15 – 20 завдань);
- 6) складання блоку питань і завдань до заліку по навчальному матеріалу даного модуля;
- 7) розробка діалогової частини. Підбір активних форм навчання. За змістом навчального матеріалу розробляються завдання простого рівня складності, середнього рівня складності й завдання підвищеного рівня складності з елементами пошукового (дослідницького) навчання для кожного учня. Кожен учень має право вибору завдання будь-якого рівня складності – оцінка власних знань, можливості самостійно планувати свою роботу [5, с. 17].

Перевагами модульного навчання є: системність, логічність і комплексність підходу до побудови курсу, диференційованість; посилення мотивації; розвиток саморегуляції та само оцінювання учнів; зміна ролі педагога з інформаційно-контрольної на консультативно-координаційну; гнучкість та варіативність; координованість запланованих результатів та інші.

Висновок. Отже, узагальнюючи аналіз модульного навчання можна зробити висновок, що модульна система змінює навчальну технологію, що розглядається як цілісний алгоритм організації ефективного засвоєння знань, умінь та навичок. Воно допомагає підвищити рівень диференційованого навчання, яке враховує індивідуальні особливості учнів і спрямовує учнів на оптимальний інтелектуальний розвиток кожної особистості засобами структурування змісту навчального матеріалу, добору відповідних до типологічних особливостей учнів, форм, прийомів та методів навчання. Модульне навчання від програмового навчання перейняло способи керування навчальним процесом. Причому воно дозволяє перебороти фрагментарність програмового шляхом створення цілісної наочної програми й проблемної подачі змісту в модулі, запозиченого з проблемного навчання.

Така проблема, як велике значення самостійної роботи тих, що навчаються і недолі ділового спілкування у модульному навчанні вдало компенсується нетрадиційними формами та методами активного навчання, що дозволяють активізувати пізнавальну діяльність тих, що навчаються, розвивати в них допитливість та формувати комунікативні навички.

Розглядаючи модульне навчання ми повинні розуміти, що жодна технологія не є універсальною, тому кожна з них вимагає вироблення власного технологічного підходу до її використання в конкретних ситуаціях. Структура та зміст даної технології потрібно проектувати з урахуванням того, що ефективність навчання у навчальному закладі визначають і за рівнем кваліфікації педагогічних працівників, і за їх ціннісним спрямуванням.

Список використаних джерел

1. Белозерцев В. Н. Модульно-рейтинговий контроль знань – стимул в изучении дисциплины. *Організація і методичні аспекти модульного навчання та рейтинговий контролю знань студентів* : тез. доп. респ. наук.-метод. конф. К.; Алчевськ : НМК ВО України, ДГМІ, 1992. С.36–37
2. Богданова І. М. Модульний підхід до професійно-педагогічної підготовки вчителя : монографія. Одеса : Маяк, 1998. 284 с.
3. Денисова А. В. Применение модели «Таксономия Блюма» в оценке эффективности обучения. *Управление персоналом*. 2005. № 12
4. Сенновский И. Б. Система управленческой деятельности учителя в модульной педагогической технологи. *Школьные технологии*. 1997. № 2.
5. Третьяков П. И., Сенновский И. Б. Технология модульного обучения в школе : практико-ориентированная монография. М. : Новая школа, 1997.

Грицай Сергій,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Постановка проблеми. В умовах зміни векторів розвитку на євроінтеграційні, глобалізаційні, інформатизаційні основною метою системи післядипломної освіти України є задоволення індивідуальних потреб фахівця в особистісному та професійному зростанні, підвищення його конкурентоспроможності відповідно до суспільних запитів та потреб, а також забезпечення зацікавленості держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатності компетентно й відповідально виконувати фахові функції, сприяти успішному соціально-економічному поступу суспільства. Основним завданням безперервної освіти є поглиблення компетентностей фахівців відповідно до досягнень постнекласичної науки та вимог сучасного ринку праці.

Удосконалення професійної компетентності педагога полягає в тому, що професійні знання мають формуватися одночасно на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, технологічному, практичному, особистісному. Це потребує професійного мислення, здатності добирати, аналізувати, синтезувати здобуті знання в досягненні педагогічної мети, цілісно уявляти технологію їх застосування. Ю. Завалевський наголошує на тому, що компетентна особистість повинна «не лише розуміти суть проблеми, а й уміти практично її вирішувати. Компетентний спеціаліст залежно від конкретних умов може застосовувати певний метод вирішення проблеми» [3, с. 208–209].

Національною доктриною розвитку освіти України, законами України «Про освіту» [6], «Про вищу освіту»; Постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»; Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (від 14.12.2016 № 988-р) [8], Висновками Ради Європи від 12 травня 2009 року «Про стратегічні основи європейського співробітництва у галузі освіти і професійної підготовки (ЕТ 2020)» визначено пріоритетні напрями реформування післядипломної педагогічної освіти.

Здійснений аналіз наукової літератури свідчить, що в Україні активно та різновекторно досліджується професійна компетентність педагога. Проблема розвитку особистісно-професійної компетентності педагога є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців: І. Акуленко, І. Бега, Н. Бутенко, К. Віаніс-Трофименко, О. Драгайцева, Ю. Завалевського, І. Зязюна, Т. Ісаєвої, С. Іванова, Л. Карпова, Г. Кашкарьова, Н. Клокар, Д. Корабельнікова, О. Лебедева, В. Пелегейченко, С. Савельєва, Л. Семенець, Л. Сущенко, Л. Щербатюк та інших. Проте, проблема розвитку

особистісно-професійної компетентності педагога в системі післядипломної педагогічної освіти залишається поза цілісним дослідженням.

Виклад основного матеріалу. Основною метою діяльності закладів післядипломної освіти є створення умов для професійного й особистісного розвитку фахівців, задоволення потреб суспільства та держави у кваліфікованих конкурентоспроможних педагогах. У «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні», опублікованій Національною академією педагогічних наук України, зазначено, що післядипломна освіта є невід’ємним складником освіти дорослих, в той час як сучасними тенденціями розвитку післядипломної освіти є «утвердження людиноцентрованого підходу, що враховує особистісні і професійні запити суб’єктів освітнього процесу; сприяє формуванню здатності фахівців працювати в інноваційному середовищі та оволодінню методами самостійного здобуття компетентностей, необхідними для підготовки андрагогів для закладів післядипломної освіти, впровадженню варіативних моделей професійного розвитку, розширенню можливостей їх вибору» [7, с. 90] тощо. Так, набуває актуальності питання про набуття фахівцями нових компетентностей (hard та soft skills), необхідних для їх конкурентоспроможності, затребуваності на ринку праці. Зокрема, значна увага приділяється особистісно-професійному розвитку педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів освіти.

Відповідно до реалізації науково-педагогічним колективом комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти науково-дослідної теми «Теоретико-методичні засади розвитку особистісно-професійної компетентності педагога в системі післядипломної педагогічної освіти», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2017 № 639 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти», та з метою дослідження рівня розвитку особистісно-професійної компетентності педагога було проведено емпіричне дослідження, яке охопило 323 особи (5 закладів загальної середньої освіти). До складу груп входили педагогічні працівники у віці від 24 до 60 років, з досвідом роботи від 3 до 45 років, при цьому категорія педагогів від 24 до 30 років склала 11,4%, від 31 до 40 років – 36%, від 41 до 50 – 30%, від 51 до 60 – 18,3%, старше 60 років – 4,3%. За стажем педагогічної діяльності до складу груп входили педагоги: від 4 до 10 років – 28,6 %, від 10 до 20 років – 21,4 %, понад 20 років – 50%. Таким чином, значна частина респондентів представлена вчителями у віці 42,4 роки та зі стажем роботи 16,8 років.

Результати дослідження загального показника особистісно-професійної компетентності педагога свідчать, що половина опитаних має «середній» рівень (50,6%). Такі педагоги відображають готовність до корегування діяльності освітнього процесу з урахуванням контингенту учнів, умов функціонування закладу освіти, матеріально-технічного забезпечення тощо.

У свою чергу, третині опитаних педагогів властивий «високий» рівень (35,3%). Ці педагоги проявляють готовність до визначення індивідуально-зорієнтованої траєкторії здійснення освітнього процесу з урахуванням усіх потенційних ресурсів освітнього середовища (соціальних, інтелектуальних, особистісних, технологічних, інформаційних, матеріально-технічних та ін.), а також здатність до особистісно-професійного зростання та партнерської взаємодії з усіма суб’єктами освітнього процесу (учнями, педагогічними працівниками, керівництвом, батьками, громадськістю).

Лише 14,1% опитаних педагогів мають «базовий» рівень. Такі педагоги, здійснюючи професійну діяльність, більшою мірою чітко дотримуються нормативно-правових документів (програми, структурою уроків тощо) стандартизованими методичними рекомендаціями і проявляють готовність до впровадження інноваційних технологій в освітній процес (рис. 1).

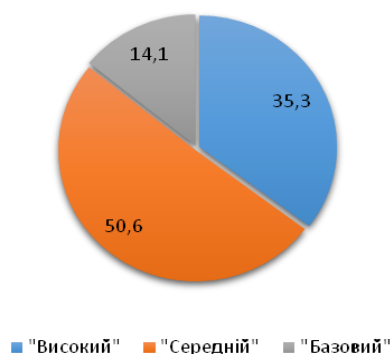

Рисунок 1. Результати дослідження загального показника особистісно-професійної компетентності (у %).

З урахуванням результатів наукових досліджень (Є. Бачинська, Г. Беженар, В. Бочелюк, А. Горностаєв, Л. Карамушка, Г. Кравченко та ін.), розроблено модель розвитку особистісно-професійної компетентності педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, яка складається з трьох блоків: структура особистісно-професійної компетентності педагога; показники рівнів розвитку особистісно-професійної компетентності педагога; організаційно-методичні умови розвитку особистісно-професійної компетентності педагога (рис. 2).

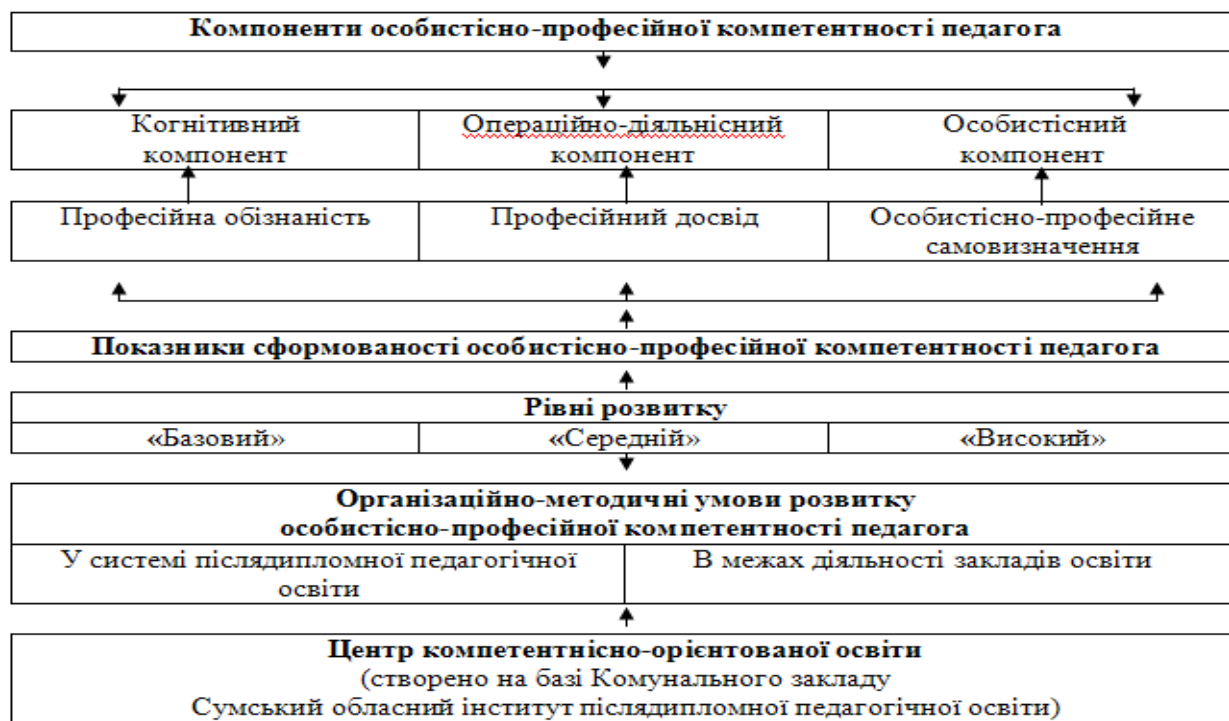

Рисунок 2. Модель розвитку особистісно-професійної компетентності педагога

Відповідно до означеної моделі, *особистісно-професійна компетентність педагога* – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат. Особистісно-професійна компетентність педагога нами розуміється як здатність виявляти й ефективно, творчо розв’язувати на рівні освітніх стандартів професійні завдання; гнучкість у застосуванні методів теоретичної та способів практичної діяльності; критичність мислення, рефлексія, безперервне професійне зростання. Дослідженню даного питання присвячені праці вітчизняних науковців – І. Беха [1], А. Волосенко, І. Зязюна [5], О. Овчарук, Н. Бібік [2] та інших. Слід зазначити, що структура особистісно-професійної компетентності педагога функціонує у певному «полі розвитку», яке утворюється певними умовами та показниками рівнів розвитку. Під умовами в процесі дослідження малися на увазі обставини, за яких відбувається формування особистісно-професійної компетентності педагога і залежить результат цього процесу. Поняття рівнів розвитку нами трактувалося як сукупність причин, передумов, що певним чином впливають на результат готовності. Таким чином, умови та рівні розвитку безпосередньо детермінують і визначають показники сформованості особистісно-професійної компетентності педагога.

В основу моделі було покладено розуміння розвитку особистісно-професійної компетентності педагога як результату цілеспрямованої підготовки в межах формальної освіти (на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів) та в умовах неформальної освіти. Показано, що розвиток особистісно-професійної компетентності педагога являє собою складне особистісне утворення, що містить сукупність професійних потреб і мотивів, знань, умінь, професійного досвіду, особистісних характеристик, які забезпечують успішну реалізацію посадових обов’язків педагогічних працівників.

На основі аналізу наукової літератури було визначено наступні компоненти особистісно-професійної компетентності педагога: когнітивний, операційно-діяльнісний та особистісний. Розглянемо їх детальніше.

Когнітивний компонент особистісно-професійної компетентності педагога розглядається нами

як система знань, яка передбачає вдале корегування діяльності освітнього процесу з урахуванням контингенту учнів, умов функціонування закладу освіти, матеріально-технічного забезпечення тощо. Показником особистісно-професійної компетентності педагога виступає його професійна обізнаність, яка ґрунтується на професійному досвіді, підкріпленому знаннями про інноваційні підходи в освітньому процесі.

Операційно-діяльнісний компонент означеної компетентності педагога розуміється як сукупність умінь та професійного досвіду, що забезпечує успішне здійснення освітнього процесу. Показником сформованості операційно-діялісного компонента виступає професійний досвід педагога, який ґрунтується на професійних вміннях, підкріплених новими вміннями щодо визначення індивідуально-зорієнтованої траєкторії здійснення освітнього процесу з урахуванням усіх потенційних ресурсів освітнього середовища (соціальних, інтелектуальних, особистісних, технологічних, інформаційних, матеріально-технічних та ін.), а також на визначення рівня готовності педагога до особистісно-професійного зростання та партнерської взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу (учнями, педагогічними працівниками, керівництвом, батьками, громадськістю).

Особистісний компонент особистісно-професійної компетентності педагога визначено як сукупність важливих особистісних характеристик, які в системі утворюють певний професійний потенціал педагога, що впливає на успішну реалізацію освітнього процесу. Показником сформованості даного компонента виступає особистісно-професійне самовизначення, яке відображає особистісну позицію педагога щодо успішного здійснення освітнього процесу.

Обґрунтовано, що сформованість особистісно-професійної компетентності педагога може мати три рівні:

– **базовий** (спрямований на реалізацію виконання посадових обов'язків педагога, керуючись переважно нормативно-правовими документами (програми, структура уроків тощо));

– **середній** (спрямований на корегування діяльності освітнього процесу з урахуванням контингенту учнів, умов функціонування закладу освіти, матеріально-технічного забезпечення тощо);

– **високий** (спрямований на визначення індивідуально-зорієнтованої траєкторії здійснення освітнього процесу з урахуванням усіх потенційних ресурсів освітнього середовища (соціальних, інтелектуальних, особистісних, технологічних, інформаційних, матеріально-технічних та ін.), а також на визначення рівня готовності педагога до особистісно-професійного зростання та партнерської взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу (учнями, педагогічними працівниками, керівництвом, батьками, стейкхолдерами, громадськістю).

Висновки. На основі аналізу наукової літератури та досвіду роботи з педагогічними працівниками, визначено основні організаційно-методичні умови розвитку особистісно-професійної компетентності педагога, які відображають:

– доцільність реалізації спільної діяльності усіх суб'єктів (викладачі інститутів післядипломної освіти, методисти відділів освіти, провідні фахівці з означеної проблеми, педагоги), що базується на довірі та відкритому діалозі, позитивному сприйнятті кожного учасника;

– створення умов для самоуправління (самопізнання, самоаналізу, саморегуляції, самовдосконалення тощо) своїм професійним вдосконаленням і особистісним розвитком з урахуванням їх професійних можливостей та інтересів;

– цілеспрямованість професійної підготовки у форматі індивідуалізованої за часом, темпом і напрямом спеціальної освіти, що надає можливості для реалізації власної програми її здобуття та ефективного застосування в практичній діяльності;

– визначення організаційних форм та методів навчання в певній послідовності та взаємодії з урахуванням специфіки функціонування закладів освіти, в яких здійснюється професійна діяльність педагогів, та особистісно-професійних запитів самих педагогів;

– орієнтованість на випереджальний характер підготовки педагогів, здатних до інноваційних перетворень у сфері професійної діяльності тощо.

Результати теоретичного дослідження дозволяють зробити припущення, що розвиток особистісно-професійної компетентності педагога стає можливим унаслідок організації ефективної взаємодії учасників даного процесу та використання інноваційних форм і методів навчання: проблемна лекція, групова дискусія, круглий стіл, метод «мозкового штурму», робота в парах, індивідуальні й творчі завдання, міжгрупове обговорення, вебінари, воркшопи, освітні онлайн-виставки тощо.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Категорія «ставлення» в контексті розвитку образу «Я»-особистості. *Педагогіка і*

психологія. 1997. № 3. С. 9–21.

2. Бібік Н. М., Овчарук О. В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики*. К. : К.І.С., 2004. С. 45–50.

3. Завалевський Ю. І. Теоретико-методичні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 416 с.

4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, розділ 1, ст.1, пункт 15; розділ 2, ст. 12, пункт 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 13.10.2021).

5. Зязюн І. А. Філософія пошуку і прогнозу освітньої системи. Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. К. : Глухів : РВВГДПЦ, 2005 118 с.

6. Кириченко М. О., Маслов В. І. Наукові засади та функції компетентного менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі : монографія. Луцьк : ВІППО, 2015. С. 188.

7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні : монографія / Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий, О. М. Топузов; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с.

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 13.10.2021).

Гудим Інна,

*викладач іноземної мови за професійним спрямуванням
ДНЗ «Сумське міжрегіональне вище професійне училище»,
м. Суми*

Сорокіна Тетяна,

*заступник директора з навчально-методичної роботи
ДНЗ «Сумське міжрегіональне вище професійне училище»,
м. Суми*

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОБІТНИКА

Постановка проблеми. Нові соціально-економічні пріоритети розвитку світової спільноти зумовили суттєві зміни в цілях, змісті та результатах функціонування професійної (професійно-технічної) освіти, орієнтуючи її на підготовку нової генерації фахівців галузі громадського харчування, які мають характеризуватися творчою ініціативністю, конкурентоздатністю та мобільністю для задоволення особистісних, освітніх і професійних потреб [1, с. 8-23]. У цьому контексті перед професійною (професійно-технічною) освітою постає відповідальне завдання – забезпечити виробничу й інші галузі економіки високопрофесійними конкурентоспроможними кадрами з метою розбудови міцної демократичної держави.

Це зумовлює актуальність дослідження теоретико-методологічних і методичних основ модернізації професійної (професійно-технічної) освіти, обґрунтування можливостей інтегративного, компетентнісного, синергетичного й інших підходів до вирішення нагальних проблем підготовки виробничого персоналу.

Виклад основного матеріалу. Працюючи над розширенням інноваційної спрямованості освітнього процесу, звернулися до концептуальних засад модернізації освіти, що розкриті в роботах В. Андрущенко, Б. Гершунського, М. Євтуха, В. Кременя та інших науковців. Ознайомилися з думками вчених На С. Батишев, Р. Гуревич, Ю. Зінковський, І. Зязюн, М. Махмутов, Н. Ничкало, О. Новіков, В. Радкевич щодо необхідності підвищення ефективності професійної підготовки робітників. Важливими є загальні засади професійної педагогіки викладені Ю. Бабанським, В. Беспальком, Г. Васяновичем, С. Гончаренком, О. Дубинчуком, П. Лузаном), концептуальні ідеї та основні принципи модернізації педагогіки професійної (професійно-технічної) освіти (О. Аніщенко, В. Безрукова, А. Беляєва, Н. Кузьміна, Л. Лук'янова, В. Скульська, І. Смірнов, В. Ягупов). Поділяємо думку вітчизняних дослідників про те, що мета модернізації освіти полягає у підвищенні її якості до загальноєвропейського рівня, переорієнтації навчання на задоволення якісних освітніх потреб і попиту на ринку праці, посиленні конкурентоспроможності закладів освіти та їхніх випускників [5, с. 57-67].

Враховуючи ці та інші дослідження науковців, пріоритетним напрямом діяльності вважаємо розширення інноваційного освітнього середовища та прийняття рішень, що ефективно працюватимуть на удосконалення професійних компетенцій здобувачів освіти і оперативно реагуватимуть на запити роботодавців. Підвищуючи педагогічну майстерність, працюємо над розширенням форм і методів підготовки фахівців для ресторанного господарства, впроваджуємо елементи STEM-освіти, що є одним з головних трендів інноваційної освіти, продиктованих вимогою «нової економіки» – бути конкурентоспроможним робітником як всередині країни, так і на міжнародній арені.

Реалізація міжпредметних зв'язків дає можливість покращити якість засвоєння та відтворення навчального матеріалу, забезпечити ефективність організації освітнього процесу, сприяє перетворенню набутих знань на кваліфікаційні вміння та навички, а відтак формуванню професійної компетентності майбутніх кухарів.

Слід зазначити, що критеріями до ефективного реалізації міжпредметних зв'язків ми обрали: дотримання вимог щодо взаємозв'язків між загальноосвітніми, загальнопрофесійними та предметами професійно-теоретичної підготовки; реалізація принципу професійної спрямованості змісту загальноосвітніх предметів; формування міжпредметних знань, умінь та навичок; визначення шляхів і методів реалізації міжпредметних зв'язків, тощо.

Вивчення іноземної (англійської) мови за професійним спрямуванням будується з урахуванням сучасних інтеграційних процесів в Україні, що відкривають можливості здобувачам освіти ознайомлення і безпосередньої участі в культурних, економічних, медичних та інших досягненнях світової цивілізації. Знання іноземної мови, як засобу спілкування у цьому процесі, є важливим інструментом для інтеграції учнів та засобом відкриття і пізнання світу, інновацій з професійного напрямку підготовки.

Вважаємо, що перехід від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян потребує навчання за сучасними педагогічними та виробничими технологіями. Саме тому в освітній діяльності з підготовки робітничих кадрів за професіями «Кухар», «Кондитер» педагогічні працівники зосередили увагу на використанні, узагальненні та розширенні компетентностей із предметів загальноосвітньої та професійно-теоретичної підготовки.

Будь-яке вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, на думку Хатчинсона Т., базується на питанні: «Why does this learner need to learn a foreign language?» та передбачає активну взаємодію усіх учасників цього освітнього процесу, яка забезпечить взаємозбагачувальний обмін інформацією за допомогою використання іноземної мови, а також набуття комунікативних вмінь для вирішення професійних проблем і завдань [3, с. 204-213]. Міжпредметна інтеграція дозволяє своєю нестандартністю зацікавити учнів, дає їм можливість використовувати, підсумовувати і по-новому осмислювати отримані раніше знання. Разом з тим надаються можливості формувати в учнів ключові компетенції, що неможливо при ізольованому вивченні предметів [2, с. 44-50].

Необхідно спрямовувати навчання учнів на розвиток здібностей вирішення завдань, пов'язаних з майбутнім фахом, і представлення їх результатів засобами іноземної мови, тобто формування іншомовної професійної комунікативної компетентності [4].

У процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням учням доводиться виконувати різноманітні види завдань, а саме: зрозуміти зміст, отримати необхідну інформацію, перекласти або реферувати необхідний матеріал, скласти діалог, висловитись із теми, дати розгорнуту відповідь на питання. Здобувачі освіти повинні володіти навичками як усного, так і письмового перекладу з іноземної мови на рідну та навпаки; знати особливості культури країн, мова яких вивчається; використовувати словники та довідковий матеріал при перекладі; вміти стисло та точно висловлювати думки рідною та іноземною мовами.

Для визначення змісту професійного навчання і підбору дидактичного матеріалу з іноземної мови використовуються наступні принципи:

- ✓ прагматичність;
- ✓ автентичність;
- ✓ професійна адекватність (з урахуванням терміносистеми кухарської справи);
- ✓ врахування очікувань самих учнів [6, с. 312].

Варто звертати увагу учнів на штампи, кліше, стандартні формули і вирази, що використовуються учнями у діловому спілкуванні і які вважають стійким «готовим до вживання» матеріалом, що може допомогти учню краще висловлювати свої думки. Для набуття практичних навичок діалогічного мовлення під час професійної діяльності розроблено комплекс вправ з теми «Заклади ресторанного господарства та їх обладнання».

Сьогодні все більшого поширення набув комунікативний підхід до вивчення іноземних мов, який спрямований на формування умінь та навичок спілкування в тій чи іншій формі (читання, письмо, говоріння, сприйняття мови на слух) і допомагає зняти природну скутість при спілкуванні з іншомовним співрозмовником.

Застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій значно покращує рівень вивчення іноземних мов, підвищує мотивацію до навчання, робить урок більш творчим та інноваційним. Варто звернути увагу на QR-коди, які широко використовуються як під час уроків іноземної мови за професійним спрямуванням, так і під уроків виробничого навчання: проведення, створення прихованої підказки, проведення цікавих опитувань, написання QR-завдань тощо[8].

Сервіс Plickers викладачі використовують для проведення вікторин/опитування на будь-якому етапі уроку. Попри це, сервіс дозволяє миттєво переглянути відповіді учнів, зробити аналіз та організувати зворотний зв'язок.

Проаналізувавши можливості та перспективи використання YouTube, нами було виокремлено ряд психолого-педагогічних та методичних особливостей застосування YouTube під час уроків «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Перевагою застосування сервісу YouTube у навчанні англійської мови є сприяння формуванню навички підсвідомого розпізнавання граматичних форм мови на морфологічному та синтаксичному рівнях (граматична навичка аудіювання), навички неопосередкованого сприймання та розрізнення звукового боку мови (фонематичний та інтонаційний слух). YouTube дозволяє візуалізувати навчальний матеріал та уточнювати зміст почутого повідомлення [7, с. 113-118].

Окрім цього, сервіс містить різноманітні освітньо-пізнавальні канали, які пропонують користувачам як монотематичні, так і сюжетно-фабульні автентичні тексти. Наявність зорової опори при сприйманні відео, монологів та діалогів сприяє досягненню позитивного результату у володінні аудіюванням як видом мовленнєвої діяльності. Застосування YouTube сприяє і ефективному навчанню говорінню як виду мовленнєвої діяльності. Говоріння – це спілкування в діалогічній та монологічній формах.

Викладачі іноземної мови училища активно використовують у своїй професійній діяльності «LearningApps.org» - це додаток Web 2.0 для підтримки освітнього процесу за допомогою інтерактивних модулів. Даний online-сервіс це прекрасний сервіс для розробки електронних навчальних ресурсів, тестових завдань. Також LearningApps.org дозволяє не тільки створювати і використовувати модулі, але й забезпечує вільний обмін між педагогами, організувати роботу учнів. Завдання виконують online. В кінці роботи учні бачать результат виконання завдання.

Варто підкреслити роль бінарних уроків при формуванні кваліфікованих робітників, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, активному, емоційному сприйняттю нових знань, розвитку творчого, самостійного та критичного мислення.

Обов'язковим компонентом освітнього процесу з підготовки робітників для ресторанного господарства є виховання учнівської молоді на національних традиціях, патріотизмі, що проявляється у любові та відданості до Батьківщини, українського народу, творчій праці, в усвідомленні своєї відповідальності перед суспільством, народом у збереженні національної ідентичності. Найважливішим засобом національно-патріотичного виховання є позаурочні заходи, що проводять викладачі та майстри виробничого навчання

Таким чином, шляхом впровадження міжпредметної інтеграції для оптимізації процесу навчання кухарів та кондитерів з'являється можливість посилити мотивацію до оволодіння професійними компетенціями, підвищити якість знань та сформувати вміння кваліфіковано здійснювати професійну діяльність фахівця сфери ресторанного господарства.

Висновки. Отже, одним з головних завдань системи сучасної професійної (професійно-технічної) освіти є необхідність забезпечення відповідності якості професійної освіти потребам особистості, суспільства та ринку праці, що змінюються. У педагогіці існує загальновідома аксіома – професіонала може підготувати лише професіонал. Виходячи із цього положення можна констатувати, що саме від педагогічного складу залежить успіх усієї освітньої діяльності закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Технології хмарних обчислень, ІКТ-аутсорсинг та нові функції ІКТ-підрозділів навчальних закладів і наукових установ. *Інформаційні технології в освіті*. 2011. №10. С. 8–23.
2. Коваленко О. Я. Концептуальні засади профільної освіти у ЗНЗ: міжпредметна інтеграція, багаторівневість та варіативність. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2010. № 4. С. 44–50.

3. Лебедева М. О. Особливості викладання англійської мови професійного спрямування студентам юридичного факультету. *Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі* : матеріали конференції. К. : НТУУ “КПІ”, 2013. С. 204–213.
4. Назаренко О. І. Особливості навчання англійської мови професійного спрямування. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1154>
5. Радкевич В. Науково-методичні основи модернізації змісту професійної освіти і навчання. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка* : зб. наук. пр. Вип. 1 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України. К. : Вид-во ІПТО НАПН України, 2011. С. 57–67.
6. Секрет І. В. Іншомовна професійна компетентність: проблема визначення. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ : БДПУ, 2010. № 2. 312 с.
7. Сороко Н. В. Інтеграція сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес: зарубіжний та вітчизняний досвід (на прикладі викладання рідної мови в старших класах). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 77. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2008. Частина 1. С. 113–118.
8. QR. URL: <http://ua.qr-code-generator.com>

*Гузенко Оксана,
доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Суми*

АРТ-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку вітчизняної освітньої системи перед Інститутами післядипломної педагогічної освіти постає важливе завдання не лише забезпечити вчителю певний рівень знань для підвищення кваліфікації, а й створити умови для розвитку його творчої самостійності з метою особистісного вдосконалення у професійній діяльності. Тому сучасна педагогічна технологія в системі вищої освіти повинна являти собою систему функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудовану на науковій основі, запрограмовану в часі та в просторі, яка веде до намічених результатів [3, с. 56]. З огляду на це основна тенденція змін має проявитися в орієнтації на розвиток загальної та комунікативної культури, розвитку гуманістичних цінностей та залучення кожного учасника освітнього процесу.

У цьому контексті серед педагогічних технологій, що сприяють розвитку особистісно-професійної компетентності вчителя в умовах післядипломної освіти особливої уваги надають таким технологіям, як: інформаційно-комунікаційним, педагогічного проектування, психотехнології, кейс-технології, інтерактивні технології та арт-технології. Опираючись на дослідження зарубіжних і українських учених, можна спрогнозувати, що однією з найефективніших інноваційних технологій розвитку особистісно-професійної компетентності вчителя в означеному переліку, на нашу думку, займають арт-технології.

Зазначимо, що вплив на всебічний гармонійний розвиток особистості засобами мистецтва у своїх працях висвітлювали такі відомі педагоги як Я. Коменський, Дж. Локк, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, Р. Штайнер та інші. Вітчизняні корифеї також наголошували на необхідності застосування в освітньому процесі засобів мистецтва, серед них А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Так, В. Сухомлинський стверджував, що діти повинні жити в світі краси, гри, казки, музики, малюнку, фантазії, творчості. Різні аспекти впливу на особистість школяра у своїх працях розкривають науковці О. Вознесенська, А. Гришина, О. Деркач, Л. Лебедева, І. Лисенкова, Д. Романовська, О. Сорока, О. Федій та інші. [5].

Деякі науковці присвятили свої праці вивченню окремих видів арт-терапії: М. Бурно, А. Захаров, Р. Хайкін та інші займалися питанням використання ізотерапії. Вплив музикотерапії описували Л. Брусиловський, І. Гринькова, В. Петрушин та інші. Значення бібліотерапії у формуванні особистості висвітлили науковці А. Міллер, В. Мурашевський, Ю. Некрасов та інші. Багато дослідників присвятили свої праці казкотерапії (І. Вачков, Т. Зінкевич-Свєтігнеєва, М. Скребцова, Д. Соколов), пісочній терапії (С. Баришнікова, Н. Бережна, Т. Грабенко, Н. Дикань, О. Зайва, М. Кисельова, Т. Павленко), лялькотерапії (І. Медведева, В. Мухіна, Т. Шишова) [5].

Отже, аналіз наукових робіт дає можливість стверджувати, що використання арт-технологій в освітньому процесі має позитивний вплив на становлення особистості того, хто навчається, на його самопізнання та реалізацію здібностей.

Мета статті полягає в узагальненні сутності арт-технології як засобу розвитку особистісно-професійної компетентності вчителя в умовах післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Встановлено, що поняття «арт-технологія» в сучасній педагогічній науці відносно нове і не має точного визначення, оскільки процес сприйняття, закладений в його основу, у кожної людини відбувається по-різному і залежить від психологічних можливостей. Процес сприйняття мистецтва особистістю передбачає складну психічну діяльність, що поєднує у собі емоційні та пізнавальні моменти. Механізми впливу мистецтва на психолого-педагогічні процеси вивчали багато вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Л. Виготський, Є. Медведєва, А. Граборов, Л. Дабровольська, В. Кащенко, Е. Сеген, О. Декролі. У своїх роботах, присвячених естетичному вихованню, Е. Сурно наголошує на те що, що мистецтво є одним з основних засобів виховання [1].

Як самостійний напрям дане явище почало розвиватися в середині ХХ століття в США та Великій Британії, об'єднавши досвід арт-педагогів, психологів, мистецтвознавців. Накопичені знання у цих галузях науки дають повне уявлення про закономірності розвитку суспільства. Ґрунтуючись на міждисциплінарному підході, арт-технології дозволяють оволодіти знаннями, вміннями та навичками дисципліни, що вивчається, використовуючи різні види мистецтва.

На думку В. Беккер-Глош арт-технологію можна визначити, як художню творчість, пов'язану з дією трьох факторів: експресією, комунікацією та символізацією.

Цікавою є позиція Тадеуш О., яка сутність арт-технології визначає органічним поєднанням науково обґрунтованого і раціонально відібраного змісту організаційних арт-технологічних форм, які створюють умови для збагачення мотивації, стимулювання активізації навчально-пізнавальної та художньо-творчої діяльності особистості [4]. Зазначимо, що їх структура включає систему арттехнологічних і навчальних методів, прийомів і способів цілепокладання, планування, організації і здійснення контролю, коригування і оцінювання освітньої діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації з метою формування в них культури професійної діяльності.

У дослідженнях Шкіль І. знаходимо розуміння арт-технології, як навчання, яке здійснюється за допомогою засобів художньої творчості.

Нікандров М. арт-технології визначає як злиття творчості та корекційної практики, як метод, спрямований на реалізацію прихованої енергії в результаті творчого осмислення, тренування, особистісного зростання, як вплив на мотиваційну, емоційну, адаптивну сферу, що є важливим у контексті нашого дослідження.

Під поняттям «арт-технології» дослідники Жукова Т., Канівець Н. та Шищенко В., розуміють сукупність форм, методів різних видів мистецтва, спрямованих на розвиток творчого потенціалу особистості в освітньому процесі [5].

У ході дослідження з'ясовано, що поняття «арт-технології» характеризується поліфункціональністю і полівекторністю, передбачає інтелектуальне та художнє сприймання світу, це дає можливість долучати особистість вчителя до усвідомлення духовних цінностей через цілісну сферу мистецтва й забезпечити цікаве та творче занурення в систему професійного самовдосконалення, а також сприяє розвитку творчого мислення. Підкреслимо, що функції арт-технологій виявляються в їхній спрямованості на одержання інтегративного результату з високою якістю і максимальною кількістю засвоєння навчально-художньої інформації, динамікою, насиченістю, варіантністю, а також універсалізацією знань, умінь і способів діяльності.

Дослідження показало, що застосування арт-технологій в умовах післядипломної педагогічної освіти дозволить:

- розкрити творчі здібності та особистісний потенціал вчителів;
- розвинути рефлексивні здібності вчителів;
- розвинути компетенцію ефективно вирішувати педагогічні завдання, що виникають у професійно-педагогічній діяльності.

До видів арт-технологій належать: аудіовізуальні технології (кінокритика, відеоколаж, створення відеообразу), образотворчі технології (колаж, спонтанне малювання), театралізовано-ігрові технології (імпровізація, імітація, інсценування). Крім того, арт-технології можуть реалізовуватись у різних формах: творчої майстерні, репетиції, культурного проекту, драматичного тренінгу [2]. Таким чином, головна ідея арт-технологій полягає у використанні різних видів мистецтва в освітньому

процесі з метою креативного саморозвитку вчителя, що є основою його особистісно-професійної компетентності.

Закцентуємо, що реалізація арт-технологій у системі підвищення кваліфікації передбачає освоєння художніх прийомів та технологій роботи художніми матеріалами здійснюється через дослідження можливостей цих матеріалів, іноді через гру з ними, через несподівані комбінації та змішання технік. Уміння поводитися з художніми матеріалами веде до більшої свободи, дає новий імпульс розвитку, стимулює самовираження. Художні матеріали у реалізації арт-технологій можна класифікувати на графічні, мальовничі, імітаційні.

Висновки. Таким чином, у дослідженні встановлено, що завдяки використанню арт-технологій кожен вчитель має можливість робити власні відкриття, виходити за рамки звичного, захоплюється, створюючи унікальні художні образи; узагальнює естетичні уявлення про сучасний світ; зняти стресову напругу; вибудувати доброзичливі стосунки з колегами та учнями, розширити коло професійних знайомств; відновити фізичне здоров'я, покращити душевне та духовне самопочуття.

Список використаних джерел

1. Киселева А. В. Арт-технологии как инновационный подход к самостоятельной работе студентов. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2016. № 10 (64): в 3-х ч. Ч. 1. С. 190–193.
2. Светоноснова Л. Г. Арт-технологии как средство формирования педагогической культуры будущего учителя. *Мир науки* : Интернет-журнал. 2016. Том 4. № 3. URL: <https://mir-nauki.com/PDF/48PDMN316.pdf>
3. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2-х т. М. : Народное образование, 2005. Т. 1. 556 с.
4. Тадеуш О. М. Арт-педагогіка як поліфункціональна технологія навчання, виховання та розвитку особистості. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки*. 2018. Випуск 170. С. 118–122.
5. Шищенко В. О., Канівець Н. Г. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання арт-технологій у роботі з молодшими школярами. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 22. Т. 3. С. 138–141.

*Гуніна Альона,
учитель української мови, літератури та
зарубіжної літератури
Сумського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 26
Сумської міської ради,
м. Суми
Давидова Юлія,
учитель трудового навчання
Сумського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів № 26
Сумської міської ради,
м. Суми*

ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В РОБОТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері виховання, мета якого – формувати людину, забезпечувати прогрес людського суспільства. Змінилася система поглядів на виховання як педагогічних процес.

У законах України «Про освіту» [2], «Про повну загальну середню освіту» [4], у Концепції нової української школи [6] підкреслюється, що головною метою сучасного закладу загальної середньої освіти є допомога у їх «життєвому самовизначенні, самореалізації, життєтворчості згідно з національними цінностями». Пріоритетним завданням діяльності педагогів, зокрема класних керівників, визначено розвиток активної, творчої особистості.

Виходячи з того, що виховання – процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, вихованець – суб'єкт виховного процесу, який свідомо засвоює морально-духовні цінності, на їх основі плекає власні особисті надбання, приймає самостійні рішення, здійснює свідомий життєвий вибір, педагоги надають великого значення в освітньому та виховному процесах взаємодії вчителя й учнів. Навчальна та виховна діяльність на уроках покликана

не просто дати учням суму знань, умінь і навичок, а формувати в них компетентність як загальну здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, отриманих завдяки навчанню.

Виклад основного матеріалу. Аналіз останніх досліджень підтверджує, що проблема використання компетентнісного підходу в освіті стала нагальною в сучасній педагогіці. Теорія компетентнісного підходу розроблялася й була представлена в працях як зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, так і вітчизняних. Українські перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Вашенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші.

Бути компетентним – значить уміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю та емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах. На думку багатьох українських учених, компетентність не зводиться до знань і вмінь у кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе. Більш того, набуття компетентностей залежить від активності, свідомого відношення до різних видів діяльності (праці, навчання тощо). Але водночас у тлумаченні понять «компетентність», «технологія», «компетентнісний підхід» і дотепер немає однастайності, тому що не дійшли згоди вчені [3].

Охарактеризуємо понятійний апарат нашого дослідження [6]:

– компетентність – це набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці;

– ключова компетентність – спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів;

– компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності випускника закладу загальної середньої освіти;

– компетентний випускник – це життєво компетентна молода людина, яка володіє життєвими компетенціями, потрібними для успішного самостійного вирішення життєвих завдань, з якими вона зустрічатиметься (або вже зустрічається) в різних сферах власної життєдіяльності (виробництво, політика, життя громади, освіта, сімейне життя, мистецтво та дозвілля, релігія тощо). Компетентний випускник спроможний зберегти, розкрити, розвинути та конструктивно реалізувати свій життєвий і життєтворчий потенціал в умовах складних вимог і ризиків, які висуває до перед ним сьогодення. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Актуальність упровадження в освітню практику компетентнісного підходу зумовлена низкою чинників – зовнішніми та внутрішніми [1].

До зовнішніх чинників належать, по-перше, стрімкий соціальний, технологічний і політичний розвиток світу. Сучасній людині доводиться діяти в складних і невідомих ситуаціях, в умовах конкуренції та конфліктів, суперництва і співробітництва з представниками інших культур тощо. Щоб знайти своє місце в житті, ефективно освоїти життєві та соціальні ролі, випускник українського закладу загальної середньої освіти має володіти певними якостями, вміннями:

– бути гнучким, мобільним, конкурентоздатним, уміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;

– критично мислити;

– використовувати знання як інструмент для розв’язання життєвих проблем;

– генерувати нові ідеї, ухвалювати нестандартні рішення й нести за них відповідальність;

– володіти комунікативною культурою, уміти працювати в команді;

– уміти запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;

– цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації в професійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства, держави;

– уміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;

– бережливо ставитися до свого здоров’я та здоров’я інших як до найвищої цінності;

– бути здатним до вибору численних альтернатив, які пропонує сучасне життя.

Такі якості притаманні компетентній особистості. Саме володіння життєво важливими компетентностями дозволяють людині орієнтуватися в сучасному динамічному суспільстві, сприяють формуванню здатності швидко реагувати на запити часу. У зв’язку з цим «соціальні та педагогічні

проблеми формування життєвої компетентності особистості виходять сьогодні на рівень пріоритетних в українському суспільстві» [4].

Підготовка компетентного випускника закладу загальної середньої освіти – це реалізація високої гуманістичної місії середньої освіти. Адже навчальний заклад – це не лише місце, де здобувають тільки знання, уміння та навички, тобто освіти. Там розвивається та примножується життєвий потенціал особистості, її життєва компетентність. У закладі освіти може й має відбуватися становлення індивідуально-особистісної життєтворчості учня. Тому головною метою класного керівника закладу загальної середньої освіти є формування ключових компетентностей, необхідних для становлення самостійної та активної особистості, яка вміє навчатися, самовдосконалюватися, самореалізуватися.

Мета передбачає виконання наступних завдань [5]:

- мотивувати учнів на прояв ініціативи й самостійності;
- створювати умови для оволодіння вмінь, до яких в учнів уже є схильність;
- створювати умови для розвитку комунікативних навичок.

Функціями педагога, а саме класного керівника, є створення необхідних умов для «само»: самоактуалізації, самовизначення, самостворення, самореалізації. Тобто дитина навчає, розвиває, виховує себе САМА!

Серед багатьох задач, які стоять перед закладом загальної середньої освіти, окреслена наступна – розвиток системи виховної роботи як простору, у якому повинні формуватися ключові компетентності учнів.

Наводимо приклади використання форм роботи класного керівника для розвитку ключових компетентностей учнів.

Для розвитку соціальної компетентності:

- визначення активу класу;
- залучення учнів до підготовки та проведення виховних годин, проведення тематичних годин;
- надання шефської допомоги тим, хто її потребує;
- проведення тренінгів, моделювання конфліктних ситуацій та шляхів виходу з них.

Для формування компетентності самоосвіти та саморозвитку:

– залучення учнів до роботи в предметних гуртках, до участі у предметних тижнях, олімпіадах, МАН;

- заохочення переможців конкурсів на класному та шкільному рівнях;
- організація конкурсів ерудитів, інтелектуальних ігор, КВК;
- виготовлення буклетів з рубрик «Чи знаєте ви?», «Це варто запам'ятати»;
- проведення конференцій та класних годин «Про що ви дізналися з власного досвіду?».

Для розвитку компетентності продуктивної творчості класному керівникові слід використовувати наступні форми роботи:

– проведення інтелектуальних ігор, які сприяють розвитку творчого потенціалу, виставок творчих робіт, творчих конкурсів (пісенних, танцювальних, малюнків, саморобок), тобто сприяти виявленню та розвитку творчого потенціалу кожного учня.

Для формування комунікативної компетентності:

- організація роботи волонтерського загону;
- проведення зустрічей з цікавими людьми;
- організація роботи шкільного прес-центру;
- проведення колективних творчих вправ, що передбачають активізацію безпосереднього спілкування дітей тощо.

Для розвитку полікультурної компетентності важливими є такі форми роботи:

– проведення екскурсій до музеїв, пам'яток культури, на природу; спортивних та родинних заходів, акцій милосердя «Допоможи ближньому»;

- оцінювання творів літератури та мистецтва;
- розробка проектів культурологічної спрямованості;
- проведення тематичних виховних годин «Модель толерантної поведінки».

Для формування інформаційної компетентності рекомендуємо такі форми роботи:

– проведення зустрічей зі співробітниками ювенальної превенції, із представниками психологічних служб, охорони здоров'я тощо;

- стимулювання пошуково-дослідницької роботи;
- здійснення співпраці з бібліотекою;
- стимулювання учнів до оволодіння комп'ютерною грамотністю.

Виховна робота у класі будується на системі традицій, що втілюють основні спрямування класного керівника всебічно допомогти учням в моральному становленні особистості. У своїй роботі класний керівник має використовувати два основних принципи – демократичний та співпраці. Лише спільна творча діяльність створює сприятливі умови для формування ключових компетентностей учнів, у результаті якої формуються цінності діяльності, спілкування, самоосвіти; звичка бути мобілізованим; особистісні навички – рефлексивні, оціночні; особистісні якості – самостійність, відповідальність; досвід спілкування та взаємодії з людьми, у тому числі і в колективі; професійна зорієнтованість; становлення соціальної активності [7].

Висновки. Отже, компетентнісний підхід у роботі класного керівника – це сучасний орієнтир. Для того, щоб він повною мірою став реаліями, є необхідність упровадження його ідей у педагогічний процес. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, очевидним стає те, що відповідно до неї мають бути адаптованими всі компоненти освітнього процесу. Тільки за умови охоплення всього педагогічного процесу можна досягти формування компетентності учнів як інтегрованого результату навчання.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. *Виховання і культура*. № 12 (17,18). 2009. С.5–7.
2. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід у сучасній освіті URL: [Pryklady_DSTU_8302_2015.pdf](#)
3. Закон України «Про освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>
5. Життєва компетентність особистості : науково-методичний посібник / за ред. Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Несен. Київ : Богдана, 2003. 520 с.
6. Концепція нової української школи (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «нова українська школа» на період до 2029 року» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>
7. Родніна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання : монографія. Харків : Основа, 2006. 94 с.

Гуппал Тетяна,
*вчителька історії вищої категорії,
старший учитель КЗСОП «Сумська обласна гімназія
для талановитих та творчо обдарованих дітей»,
м. Суми*

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ УМІНЬ УЧНІВ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Постановка проблеми. За останні роки у підходах до викладання предметів суспільствознавчого циклу відбулись значні зміни. У першу чергу це стосується застосування інноваційного навчання, яке спрямоване на формування пізнавальних умінь учнів. Сучасний урок потребує сучасних підходів. Настав час, коли на уроці все частіше звучить фраза «дістали й увімкнули телефони», адже за допомогою гаджетів учні знаходять потрібну інформацію за посиланням чи QR-кодом, проходять тестування за Googl формами чи на платформах «На урок», «Всеосвіта», Classtaem, Kahoot тощо. Нині всесвітня мережа містить велику кількість сайтів з потенційно цікавим і актуальним матеріалом для освіти, а сучасному вчителю все складніше бачити себе в освітньому процесі без допомоги комп'ютера. Програми загального призначення: Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft PowerPoint, Microsoft FrontPage, Microsoft Publisher, Adobe Photoshop та інші можуть з успіхом використовуватися вчителями історії.

Виклад основного матеріалу. Застосування у сфері історичної освіти комп'ютера та мультимедійних приладів як засобу навчання сприяє розвитку цілісності та системності мислення учнів, мотивації до вивчення історії, дозволяє більш повно забезпечувати усі види пізнавальної діяльності, формування відповідних умінь і навичок. Цікаві та різноманітні ілюстрації, дикторський супровід уроків, ігрові елементи подачі матеріалу перетворюють процес навчання в захоплююче заняття.

Критерій корисності, можна сформулювати так: та чи інша комп'ютерна технологія доцільна, якщо вона дозволяє отримати такі результати навчання, які не можна отримати без застосування цієї технології [1].

У своїй педагогічній діяльності використовують мультимедійні технології на різних етапах уроку. Але, як показує досвід, на уроці історії доцільніше застосовувати їх при сприйнятті й засвоєнні учнями навчального матеріалу, закріпленні отриманих знань і на уроці-контролю.

Найпоширеніший вид інформаційних технологій – мультимедійні презентації. На мою думку, найбільш зручним засобом в практичній діяльності викладача історії є програмний засіб Microsoft Power Point, що входить до складу пакету Microsoft Office. Такі презентації є конспектом теоретичного матеріалу з теми, дають можливість умістити вузлові питання теми, нові терміни та їх тлумачення, перелік індивідуальних варіативних завдань, малюнки, діаграми, графіки, схеми, зокрема й опорно-логічні, таблиці з навчальною, порівняльною та підсумковою інформацією; організувати групову роботу в Інтернеті; застосовувати електронні посібники; можливості дистанційного навчання [2]. При цьому вчитель має змогу проявити свою творчість і компоновати матеріал на свій розсуд.

За час роботи в школі мною розроблені й накопичені мультимедійні презентації майже до кожного уроку історії. На підготовку однієї презентації до конкретного уроку з використанням засобів анімації, графіки, аудіозасобів, фрагментів тих же мультимедійних енциклопедій витрачається чимало часу, але готова презентація робить урок яскравішим, візуально насиченим, дає змогу максимально зосередити увагу на ході уроку, дає можливість використовувати на уроці карти, малюнки, портрети історичних діячів, відеофрагменти, діаграми тощо. Активізувати пізнавальну діяльність учнів можна не лише завданнями по створенню презентацій, адже деякі учні можуть вдаватися до плагіату, а запропонувати редагування учительської чи учнівської презентації, застосовуючи як індивідуальні, так і колективні форми роботи.

Під час демонстрації необхідним є пряме звернення вчителя до учнів класу: Що зображено в тій чи іншій частині слайду? Як співвідноситься дане зображення з темою уроку? Дайте опис побаченого епізоду з вживанням нових термінів і понять. Щоб учні краще розуміли й запам'ятовували нові поняття й терміни доцільно запропонувати дітям скласти своє власне тлумачення, використавши різні джерела, до яких діти можуть звернутися за посиланням чи QR-кодом.

Можна зацікавити учнів створенням потрібного для даного уроку слайд-фільму, доповнивши його музичним супроводом, звуковими сигналами, які показують перехід від одного відеоряду до іншого. Така робота може бути як індивідуальною, так і груповою, що привносить елемент солідарності всіх, хто бере в ній участь, бо пов'язані спільною справою, що організує й дисциплінує. Кожен учень представляє свою частину роботи, розповідає, який внесок він зробив у загальну справу. При оцінці враховуються якість і форма подання матеріалу; форма його усного викладу; вміння зробити пояснення, роз'яснити сутність змісту; точність і ємність відповідей на запитання, що присутні на презентації. Контроль над етапами створення учнівських презентацій доцільний, оскільки слід уникнути плагіату, великої кількості текстового супроводу, перевантаження спец ефектами. Таким чином, на уроці вислуховується думка не тільки вчителя, а й відбувається обмін думками всіх присутніх, коли вони узагальнюють побачене і дають свої оцінки [3].

Ефективним засобом навчання є аудіо й відеоматеріали, але при їх застосуванні центральною фігурою залишається вчитель, який повинен організувати активне сприйняття фільму чи відео сюжету, мотивуючи учнів до навчання. Важливим чинником при вивченні історії стають документальні фільми. Для кожного уроку слід вибирати окремі фрагменти, які не повинні заважати вчителю і учням у процесі проведення уроку. Кожен документальний фільм має автора зі своїми поглядами, тому вчителю потрібно чітко відбирати відеоматеріал так, щоб учень, переглядаючи сюжет, міг перевірити його за історичними документами, архівними дослідженнями і зробити самостійно висновки. Спонукає учнів до активізації пізнавальної активності й такий вид роботи як «німе кіно», коли сюжет демонструється без звукового супроводу, а учні мають озвучити його, опираючись на теоретичний матеріал з поданої теми.

Яскравим насиченням уроку може стати й уривок з історичного художнього фільму. Художні відеоматеріали, до яких відносять художні фільми на історичну тематику, є одним із найцікавіших для учнів засобів пізнання історії. Маючи надзвичайний мотиваційний потенціал, водночас він має і суттєві недоліки. Одним із них є те, що художній фільм – це певна інтерпретація історичних подій. Подібна інформація часто не має нічого спільного з історичною правдою, а є версією авторів фільму, яка залежить від законів кінематографа як особливого жанру мистецтва. Історичні образи, закріплені таким чином у свідомості учнів, здебільшого не тільки дуже далекі від історичної реальності, а й

упереджені. Накладаючись у дітей на певні історичні уявлення про минуле, які вони отримали (або не отримали) на уроках історії, таке трактування подій може сприйматись як об'єктивне, науково-історичне. Тому використовувати художній фільм на уроці в повному обсязі не тільки не доречно, а навіть шкідливо. Хоча це зовсім не означає, що даний тип відеоматеріалів не слід використовувати на уроці. Навпаки, художнє відео розвиває в учнів вміння аналізувати та оцінювати різні інтерпретації історичного процесу та критичного ставлення до них [6]. Готуючись до уроку з використанням таких відео сюжетів, вчитель повинен ретельно підготуватись, уважно переглянути кінофільм, коротко зупинитися на назві кінофільму. У деяких випадках необхідно дати короткі пояснення про місце і час дії. Перед учнями можна заздалегідь поставити певне завдання, наприклад, запропонувати їм визначити основну мету відео сюжету, висловити свою думку до дійових осіб тощо. Використання уривків з фільму дозволяють нам наочно побачити ту чи іншу подію, зануритися в епоху, наочно уявити те, як відбувається історична подія. При підборі матеріалу треба враховувати також вікові та індивідуальні особливості учнів. Перегляд відеоматеріалів у жодному разі не повинен перетворитися на кіносеанс. Максимальний час, який слід відводити на перегляд відеоматеріалів, не повинен перевищувати 15 хв. У виняткових випадках він може бути збільшений до 20 хв. Часто трьоххвилинний фрагмент у навчальному відношенні набагато корисніший та ефективніший, ніж перевантажений інформацією цілісний відеофільм [6].

Яскравим доповненням до уроку можуть слугувати й аудіо матеріали. Використання аудіо матеріалів найбільш ефективно при вивченні тем з культури. Вчитель повинен скласти і записати матеріал за темами. Аудіо матеріал не повинен заважати вчителю та учням, не бути «фоном» уроку, а навпаки, повинен доповнювати учбовий процес [5].

Сучасні діти залюбки знімають на відео все, що їх цікавить, поширюючи сюжети серед друзів, в мережах ТікТок, Instagram, YouTube. Тож, формуючи пізнавальну активність учнів, цікавим завданням для них стане створення відео сюжетів на історичну тематику, в яких діти перевтілюються в історичних персонажів, знімають історичні пам'ятки, відеоспостереження, спогади сучасників подій. Така робота для учнів є дуже цікавою та вмотивованою, особливо коли йдеться про запис спогадів членів власної родини. Звісно, що вчитель має контролювати цей процес, допомагати учням у плануванні, добірці теми, інформації, слідкувати за дотриманням академічної доброчесності.

Наступний засіб інформаційних технологій на моїх уроках історії – це мультимедійні карти. Я маю у своєму розпорядженні досить велику базу інтерактивних карт з усіх тем і розділів як історії України, так і всесвітньої історії. Такі карти зручні у використанні і розширюють можливості роботи з ними.

В умовах дистанційного навчання доречним є використання віртуальних екскурсій музеями України й світу. Вони надають можливість ознайомитися з музейними експонатами більшості відомих музеїв світу, не дивлячись на місце свого знаходження. Крім того, в руках вчителя з'являється потужний мотиваційний інструмент, який допоможе активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів на уроці, учні отримують доступ до якісних мультимедійних продуктів, за допомогою яких вчитель зможе сформувати образні уявлення і поняття про історичне минуле. Знайти електронні адреси сайтів музеїв України можна зайшовши на головну сторінку порталу «Музейний простір України» (<http://prostir.museum/>). Здійснити віртуальну екскурсію також дозволяє новий проект, який запустила компанія Google у лютому 2011 р. Інтернет-гігант представив свій новий Художній проект (Google Art Project), який підтримали 17 галерей, музеїв та експозицій з усього світу.

Для більш глибокого засвоєння матеріалу і контролю знань використовую різного роду тести і тренажери. Це можуть бути як тести, складені вчителем у програмах Word або Power Point, LearningApps, Googl форми, Classtime, Kahoot або готові варіанти тестів, яких дуже багато зараз у мережі Інтернет. Тести можуть бути у вигляді завдань і кількох відповідей, з яких потрібно вибрати правильний. Вони можуть бути представлені у вигляді малюнків, зображень, фотографій. Способи роботи з тестами різноманітні: фронтальне опитування, індивідуальне опитування, самостійне виконання тестів, після чого на екран виводяться правильні відповіді. Тренажери також містять завдання, що дозволяють організувати фронтальну, групову та індивідуальну роботу учнів на уроці й дома, провести моніторинг якості знань. З метою якісної підготовки учнів старших класів до ЗНО використовую тренажери для підготовки до ЗНО з історії. Дані тренажери наближені до реальних варіантів завдань ЗНО, містять такі ж типи й кількість завдань. Учні читають інструкцію, виконують весь тест, потім натискають на функцію «Перевірити», і йде обробка відповідей. У результаті учень отримує розгорнутий аналіз виконаних завдань, де можна подивитися: як учень відповів, і якою повинна бути відповідь. Наприкінці дається загальна кількість правильно виконаних завдань і оцінка.

За умов переходу до обов'язкового зовнішнього тестування використання комп'ютерних тестів на уроках дає можливість учителям та учням пристосуватись до нового стандарту перевірки знань, освоїти новітні методики оцінювання знань та вмінь і водночас підвищити рівень комп'ютерної грамотності [4].

Використання інтерактивних дошок та мультимедійних проєкторів, доступ до мережі Інтернет, а також власні вчительські комп'ютерні розробки уроків або їх елементів, учнівські презентації на певні теми – все це дає можливість значно підвищити інтенсивність та ефективність навчання, сприяє вдосконаленню педагогічної майстерності самого вчителя та формуванню у школярів відповідних умінь і навичок, зацікавленості та позитивної мотивації до навчання.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що застосування мультимедійних технологій у навчанні гарантує зростання якісної успішності, підвищення міцності знань, підвищення загальної ефективності та інтересу учнів до предмета історії.

Список використаних джерел:

1. Десятов Д. Л. Методика використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні історії. Х. : Вид. група «Основа». 2011. 111 с.
2. Мокрогуз О. П. Мультимедійна презентація в системі засобів навчання. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2009. № 8
3. Худобець О. А., Чебослаєв Ю. Н. Використання технології презентацій в практичній роботі шкільного вчителя історії. *Історія та правознавство*. 2005. № 25.
4. Мультимедійні засоби навчання у викладанні історії та правознавства URL: <https://creative.klasna.com/uk/site/multimediini-zasobi-navch.html>

*Гура Вікторія,
старший викладач кафедри хореографії та
музично-інструментального виконавства,
ННІ культури і мистецтв,
СумДПУ імені А. С. Макаренка,
кандидат педагогічних наук,
м. Суми*

КРАЄЗНАВЧА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови українського суспільства, наукової сфери та освітньої галузі актуальності набувають питання проблеми краєзнавчої освіти у вищих навчальних закладах.

Використання краєзнавчого, зокрема музичного матеріалу в процесі підготовки майбутнього вчителя музики є досить актуальним та ефективним засобом виховання всебічнорозвиненої, гармонійної, національносвідомої особистості. Адже музично-краєзнавчий матеріал спрямовує студентів – майбутніх учителів музики на всебічне пізнання музичної культури, зокрема Сумщини, скеровує на вироблення здатності орієнтуватися в сучасних процесах музичного життя, осмислювати й узагальнювати їх в історичній ретроспекції та сучасному музичному просторі, вмінні працювати з архівними матеріалами, поглиблює знання, національну свідомість, посилює інтерес до вивчення та збереження вітчизняної історії та культури, а отже спрямовує на усвідомлення себе як носія великої культурно-мистецької спадщини свого народу.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 2001 року, краєзнавство отримало офіційне визнання. Про це свідчать офіційні документи: Указ Президента України від 23.01.2001 р. «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні», «Програма розвитку краєзнавства», затверджена Кабінетом Міністрів України від 10.06.2002 року та ін. [5].

Питання перспективи розвитку освітянського краєзнавства та його повноцінне використання у якості виховного потенціалу молоді у закладах вищої освіти, підіймалося на Всеукраїнській нараді з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» (за ініціативи Національної спілки краєзнавців України) [1, с. 5].

У Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII основною метою вищої освіти встановлено підготовку «...конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [3].

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (наказ МОН № 641 від 16.06.15 року) зазначається: «інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, європоцентричність, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу» [4].

Освітньо-виховні функції краєзнавства, його нерозривний зв'язок з освітньою галуззю досліджували видатні українські вчені та діячі української культури: Л. Гайда, Д. Багалій, М. Грушевський, О. Деміфенко, М. Дмитрієнко, М. Драгоманов, С. Захаров, М. Крачило, В. Прокопчук, П. Тронько, Ф. Шевченко, І. Франко, Д. Яворницький.

Теоретико-практичні основи музичного краєзнавства як процесу вивчення сукупності всіх явищ музичної культури краю досліджувалися у працях: М. Етінгера, Т. Куперта, Є. Карпової, Н. Мещерякової, Б. Штейнпресса та інших.

Професійне становлення майбутнього вчителя музики передбачає набуття широкого спектру знань: культурологічні, педагогічні, фахові, музикознавчі тощо. Зважаючи на це, краєзнавча підготовка студентів не можлива без використання міжпредметної інтеграції, комплексного підходу у освітньому процесі.

Потребують подальшого розвитку питання розробки ефективних методик підвищення якості підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі інтеграційної взаємодії дисциплін; *принципів*, якими потрібно керуватися вчителю під час відбору навчального змісту музичного краєзнавства; розробка *методів* та *форм*, їх недоліки та переваги, з метою впровадження важливих надбань в практику мистецької освіти та підготовки висококваліфікованих фахівців.

Музична культура кожного регіону України, зокрема Сумщини, містить колосальний матеріал для дидактичного використання у багатьох навчальних дисциплінах музично-теоретичної і практичної підготовки студентів, а також є потужним матеріалом для національно-патріотичного виховання студентів.

«Музичне краєзнавство» – це спеціально розроблений новітній курс мистецтвознавчого циклу для студентів – майбутніх учителів музики, включений в перелік обов'язкових навчальних дисциплін, який спрямований на всебічне пізнання музичної культури краю, зокрема Сумщини, його минулого та сьогодення.

Завдання курсу «Музичне краєзнавство»: висвітлити головні етапи розвитку музичної культури Сумщини від давніх часів до сьогодення; виявити основні тенденції формування музичного середовища Сумщини в сучасний період; ознайомити студентів з музичною історією міста Суми та районних центрів області; визначити шляхи розвитку виконавського мистецтва, концертної діяльності в Сумському регіоні протягом XIX – XXI століть; узагальнити тенденції розвитку музичного мистецтва в сучасний період; з'ясувати імена визначних особистостей в галузі культури та мистецтва, визначити їх роль у формуванні музичного середовища краю; сформувати у студентів дослідницькі вміння, самостійну пошукову діяльність у вивченні історії музичної культури.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні знати: сучасні тенденції розвитку музичного мистецтва в Україні та Сумському регіоні; історичні умови формування Сумського музичного середовища та основні етапи становлення музичної культури Сумщини; закономірності та принципи формування музичного життя міста та області; напрями музичної діяльності Сумського регіону; видатних особистостей Сумщини в галузі музичного мистецтва; представників виконавської, музично-педагогічної, просвітницької діяльності Сумського регіону; визначальні риси музичного середовища районних центрів Сумської області; сучасні тенденції музичного розвитку Сумщини; пам'ятки музичної культури Сумщини. Вміти: працювати з науковими та архівними джерелами; осмислювати мистецькі події та їх історичне значення; систематизувати та узагальнювати матеріал; використовувати теоретичні знання в практичній діяльності.

Зміст навчальної дисципліни «Музичне краєзнавство» базується на *монографічному, хронологічному та проблемному принципах*.

Монографічний принцип передбачає звернення до музично-педагогічного досвіду діячів української музичної культури: композиторів, мистецтвознавців, педагогів тощо.

Хронологічний принцип визначає культурно-історичну зумовленість музично-просвітницьких процесів.

Проблемний принцип виявляє причинно-наслідкові зв'язки між історичними процесами та виконавством.

Матеріали музичного краєзнавства, зокрема регіональний музичний фольклор, можна використати студентам при організації дитячих фольклорних ансамблів в подальшій педагогічній діяльності; як матеріал для розшифрування та аналізу народнопісенного фольклору на дисциплінах «Українська народна творчість», «Сольфеджіо», «Аналіз музичних форм» тощо [2, с. 30].

Висновки. Отже, музичне краєзнавство не тільки спонукає студентів до мислення, пробудження зацікавленості, самостійності, пошукової діяльності, формуванні глибоких знань, розширенню кругозору, а й передбачає оволодіння цілого комплексу інтегрованих знань про сучасні тенденції розвитку музичного мистецтва в Україні, Сумському регіоні зокрема; історичні умови формування Сумського музичного середовища та основні етапи становлення музичної культури Сумщини; закономірності та принципи формування музичного життя міста та області; напрями музичної діяльності Сумського регіону; видатних особистостей Сумщини в галузі музичного мистецтва тощо.

Список використаних джерел

1. Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. / науковий редактор О. П. Реєнт, відповідальний редактор О. А. Удод. К., 2018. 113 с.

2. Гура В. В. Музична регіоналістика у системі освіти. *IX Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопая «Концептуальні проблеми розвитку української культури у світлі підготовки і проведення 2012 року як року культури та відродження музеїв в Україні»* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 2-3 червня 2011 р. Том I. К. : НАККіМ, 2011. С.29–31.

3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>

4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS24863>

5. «Програма розвитку краєзнавства» від 10.06.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-2002-%D0%BF#Text>.

6. Указ Президента України від 23.01.2001 р. «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35/2001#Text>

7. Удод О.А. Краєзнавча освіта у закладах вищої освіти України: стан, проблеми, перспективи. *Матеріали та документи Всеукраїнської наради з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти.* Київ, 2018. 113 с.

Давидова Ірина,

вчитель англійської мови

Сумська початкова школа № 32 Сумської міської ради,

м. Суми

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В умовах реформування української освіти до підготовки педагогічних кадрів висуваються нові вимоги. Сучасний педагог здатний забезпечити гнучке особистісно-орієнтоване навчання та виховання, формування компетенцій, необхідних для подальшої результативної діяльності в багатомовному, полікультурному, інформаційно розвиненому суспільстві, спроможний розвивати креативні здібності учнів та навчати їх головного уміння – «уміння вчитися самостійно», повинен володіти принципово відмінними від традиційних методами організації навчально-виховного процесу. Саме тому детальне вивчення та раціональне вирішення проблеми формування професійної компетентності вчителів англійської мови набуває особливої актуальності.

Здійснені протягом останніх десятиліть інтеграційні процеси у Західній Європі, з одного боку, сприяли розбудові єдиного європейського простору в освіті, з іншого – детермінували інтегрування української системи освіти в цей простір, головною ознакою якого є навчання упродовж життя. Саме тому питання ефективного удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівних кадрів освіти стало нагальним у педагогічній теорії та практиці.

Необхідність безперервного підвищення кваліфікації педагогів в умовах модернізації вітчизняної системи освіти, післядипломної зокрема, актуалізувала проблему розвитку професійної компетентності педагогів. Ця актуалізація обумовлена наступними обставинами:

– в умовах плюралізму важливо, щоб фахівець у галузі дошкільної та шкільної освіти орієнтувався в сучасних науково-педагогічних підходах, принципах, функціях щодо організації процесу навчання; міг не тільки використовувати й адаптувати готові методичні рішення, але й самостійно виконувати експериментальну, дослідницьку науково-методичну роботу;

– саме професійна компетентність педагога забезпечує результативність процесу виховання та навчання дітей, оскільки дозволяє з наукової та практичної точки зору визначати й реалізовувати принципи, зміст, форми, методи і засоби інноваційної діяльності;

– тільки в процесі розвитку професійної компетентності можна сформувати стійкий інтерес педагога до плідної роботи з дітьми, зробити її ефективною, творчою, доцільною.

Аналіз останніх досліджень. У філософських, історичних, соціологічних та психолого-педагогічних дослідженнях досить глибоко розроблений загальнотеоретичний фундамент вивчення проблем професійної діяльності вчителя. Це відомі ідеї філософської та історичної думки про роль людини в процесах цивілізаційного розвитку (Н. А. Бердяєв, В. І. Вернадський, І. А. Ільїн), теоретичні положення й концептуальні ідеї філософії освіти, психології та педагогіки з формування творчої особистості, її взаємодії із суспільством (А. Ф. Лосєв, К. Г. Юнг, К. Ясперс, В. П. Зінченко, С. Франк) теорія моделювання професійної компетентності (О. Н. Аношкін, Б. С. Гершунський).

Для вітчизняної педагогічної науки дослідження професійної компетентності педагога не є новими. Проблема розвитку вмінь та навичок тих хто навчає досліджували на рівні компетентностей В. Андрущенко, І. Зязюн, О. Сухомлинський та інші, але без зазначення цієї дефініції. Вони розглядали педагогічну діяльність як постійний творчий процес розвитку особистих якостей вчителя і його професійних умінь. Сучасні провідні вчені з питань освіти дорослих Н. Бібік, Л. Ващенко, В. Кремень, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, В. Олійник [4; 5; 6; 7] та інші розглядають професійну компетентність педагогів та умови її формування, спираючись на нові наукові підходи цього феномену, а саме аксіологічний, синергетичний, діяльнісний, андрагогічний.

Зважаючи на актуальність та недостатній стан розробки зазначеної проблеми, **основна мета статті** полягає в здійсненні аналізу особливостей розвитку професійної компетентності вчителів англійської мови у процесі підвищення їх кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти, визначення організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності педагога в процесі підвищення його кваліфікації, моделювання процесу навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогів у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність учителя іноземної мови – це інтегроване утворення його особистості, яке синтезує в собі необхідні компетентності (психолого-педагогічну, лінгво-дидактичну, особистісно-мотиваційну), взаємовплив яких сприяє ефективній педагогічній взаємодії у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності учнів.

Психолого-педагогічна компетентність передбачає здатність до педагогічної взаємодії з учнями і має складатись із загальнокультурних, психологічних та педагогічних компетенцій. Загальнокультурні компетенції передбачають культурологічні, філософські, правові, економічні знання, знання про становлення людської особистості під впливом соціокультурних чинників, законів функціонування людини в суспільстві, уміння сформувати в учнів уявлень про багатоманітність соціокультурного простору, уміння створити ціннісно-мотиваційну базу учня для подальшого вивчення предмета «Іноземна мова».

Компонентами психологічних компетенцій є знання вікових психо-фізіологічних, ментальних особливостей учнів, закономірностей породження конфліктів, на міжнаціональній основі у тому числі, а також шляхи подолання таких конфліктів через навички міжкультурної взаємодії, знання узагальнених характеристик особистості учня: особливості функціонування пам'яті, мислення, уваги, загальних здатностей та характеру учня, уміння співвідносити подану інформацію з рівнем його мовленнєвого розвитку.

Підґрунтям для педагогічних компетенцій є знання теоретичних основ формування особистості, закономірностей перебігу педагогічного процесу, основ педагогічного менеджменту, обізнаність у проблемах планування навчально-виховного процесу, принципів функціонування педагогічної науки, уміння організувати процес навчання, виховання та розвитку особистості учня, узгоджувати зміст навчання з сучасними соціокультурними умовами, створювати умови для всебічного виховання творчої особистості, для її успішної соціалізації [10, с. 83].

Лінгво-дидактична компетентність передусім, передбачає формування суто фахових та методичних компетенцій учителя ІМ. Вони пов'язані зі знаннями закономірностей функціонування мови у суспільному просторі, її провідних функцій, особливостей породження мовлення, взаємозв'язку між мовними й ментальними особливостями носіїв тієї чи іншої мови, набуттям навичок викладання предмета «Іноземна мова» з урахуванням його полікультурності, володіння системою методичних прийомів для уведення учнів у ситуацію міжкультурної комунікації, створеної у навчальних умовах; досконале володіння іноземною мовою як одним з засобів міжкультурної комунікації, основою для якого є полікультурність особистості як передумова успішності здійснення спілкування у процесі міжкультурної взаємодії (полікультурність – це особливий системотворчий компонент в структурі особистості, що передбачає визнання багатоманітності культурного простору та здатність до міжкультурної взаємодії).

Особистісно-мотиваційна компетентність визначається наявністю особливих якостей учителя іноземної мови, що є обов'язковими для ефективної педагогічної діяльності в умовах міжкультурної взаємодії, серед них зазначимо такі: широка культурологічна освіченість учителя, ініціативність, дисциплінованість, поміркованість, педагогічна креативність, його активна життєва позиція, ціннісні орієнтири, гнучкість, чуйність, здатність до прогнозування та аналізу результатів власної педагогічної діяльності

У зв'язку з цим сучасне суспільство вимагає змінити характер післядипломної педагогічної освіти, зорієнтувати зміст і методи на формування умінь оперувати інформацією, володіти комп'ютерними технологіями, мислити професійно-прагматично, формувати новий тип інтелекту, мислення, відношення до педагогічної професії. Компетентнісний підхід, за твердженням Л. Ніколенко, «потребує трансформації змісту післядипломної педагогічної освіти, перетворення його з моделі, яка об'єктивно існує для «всіх» педагогів, на суб'єктивні надбання кожного педагога, що їх можна виміряти» [8, с. 23].

Структурним елементом післядипломної освіти педагогів є процес підвищення їх кваліфікації. Означений компонент має свою мету – оновлення, відновлення та поглиблення професійних знань, умінь та навичок, – що визначає специфічність його існування, особливості змісту, форм та методів навчання. Але в той же час мета процесу підвищення кваліфікації спрямована на виконання загальної мети післядипломної освіти – збагачення професійної і загальної культури педагога, знаходження ефективних шляхів навчання дорослої людини.

Підготовка компетентних педагогічних кадрів у рамках підвищення кваліфікації може реалізовуватися більш інтенсивно при умові її модернізації. Певні кроки в цьому напрямі вже зроблені – перехід до особистісно зорієнтованого навчання на курсах, де реалізовано діяльнісно-компетентнісний підхід. Проте, як зазначає вчена В. О. Семиченко, існує проблема недостатнього рівня зацікавленості в особистісному і професійному розвитку педагогів у системі підвищення кваліфікації [9, с. 54–57].

Важливим стає залучення кожного педагогічного працівника в активний пізнавальний процес, що передбачає застосування ним на практиці теоретичних знань, чіткого усвідомлення того, де, з якою метою і яким чином знання, які він має, можуть бути використані в навчально-виховному процесі.

Ці та інші погляди вчених та педагогів орієнтують заклади післядипломної педагогічної освіти на забезпечення змісту, форм, методів, технологій та засобів підвищення кваліфікації педагогічних працівників у сучасних умовах.

Проте за стрімких змін у системі освіти, організація процесу навчання в системі підвищення кваліфікації – задача складна за багатьма факторами: циклічність навчання, неоднорідний склад слухачів за віковими, фізіологічними та психологічними характеристиками, стаж роботи, загальна культура, рівень професійної підготовки тощо. Однак сьогодні у навчанні використовуються переважно методи традиційної педагогіки, яка не в змозі запропонувати ефективні технології навчання дорослих з адекватним урахуванням специфіки освіти саме цієї категорії слухачів. Процес навчання має носити пролонгований характер; бути індивідуалізованим, тобто зорієнтованим на інтереси та потреби конкретної людини; практико орієнтованим; будуватися за принципом, коли доросла людина розглядається як суб'єкт освітньої діяльності з її правом на вибір змісту освіти, з її очікуваннями отримати в ході навчання способи позитивної самореалізації, покращити соціальне самопочуття, набути впевненість у досягненні своєї мети – професійній самореалізації.

Звідси виникає потреба визначення та ґрунтовної ідентифікації професійної компетентності педагога, сформованість якої визначає сутність повноцінної педагогічної діяльності.

Основою формування професійної компетентності педагогічного працівника має стати андрагогічний підхід, який передбачає взаємодію тих, хто навчається, на всіх етапах процесу навчання, враховує психологічні особливості та професійний досвід, націлює на розвиток творчості, сприяє її проявленню не тільки в період навчання, але і в подальшій професійній діяльності. Такий підхід до навчання в системі підвищення кваліфікації дозволяє кожному спеціалісту окреслювати власну освітню траєкторію, формувати свою особисту позицію через самоаналіз, самооцінку, самоорганізацію в подальшій професійній діяльності, усвідомлено прагнути до саморозвитку та професійного самовдосконалення [11, с. 43].

Формування та розвиток професійної компетентності педагогічних працівників у ході навчання в системі підвищення кваліфікації має розглядатися як цілісний процес їх особистісного і професійного зростання. Догматичний тип навчання, лекційна форма проведення занять, відсутність зв'язку з життям, орієнтації на засвоєння готових знань вже не відповідають очікуванням дорослої людини, яка свідомо налаштована на професійне зростання. Досвід свідчить, що навчання, орієнтоване на формування та розвиток професійної компетентності спеціаліста, здійснюється ефективно лише за умови налагодження в навчальній групі продуктивного взаємозв'язку між викладачем та слухачами, позитивного психологічного клімату, рівноправного партнерства, побудованого на діалозі, спільній розвивальній діяльності.

Пріоритетними методами навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників стають інтерактивні методи, які головну увагу приділяють практичному закріпленню набутих знань, умінь і навичок. Сьогодні найбільш поширеними є такі методи активного навчання, як тренінги, навчальні групові дискусії, ділові ігри, програмоване навчання. Вони сприяють формуванню ефективних навичок ділового спілкування, міжособистісної взаємодії і тим самим підвищують загальну компетентність вчителя.

Розвиток професійної компетентності педагога, як і спеціаліста іншої галузі, відбувається за індивідуальною траєкторією, що залежить у великій мірі від особистих якостей педагога: вольової сфери особистості, особливостей характеру, темпераменту, акцентуацій, потреб, рівня готовності педагога до впровадження змін у педагогічному процесі тощо.

Важливою умовою забезпечення ефективного розвитку професійної компетентності педагогічного працівника як показника професійного зростання у процесі підвищення кваліфікації є проектування освітнього процесу на основі:

- ✓ організації навчання на основі діяльнісного підходу (тренінги, ділові ігри, диспути, дискусії, діалоги, використання новітніх технологій);
- ✓ орієнтації навчальних модулів програми курсового підвищення кваліфікації на конкретну кваліфікаційну категорію спеціалістів;
- ✓ використання конкретних педагогічних ситуацій як метод відпрацювання ключових компетентностей;
- ✓ формування груп з максимальним урахуванням запитів щодо висвітлення окремої проблематики;
- ✓ використання різних форм проходження курсового підвищення кваліфікації (очна, заочна, індивідуальна, пролонгована);
- ✓ здійснення системи навчальної роботи з кадрами на місцях (консультування, проведення семінарів-практикумів, теоретичних семінарів);
- ✓ організація виїзних практичних занять, практики та практикумів, де слухачі набувають практичного досвіду, реалізуючи власні потреби.

Висновки. Отже, процес розвитку професійної компетентності вчителів англійської мови є цілісним і водночас динамічним, оскільки передбачає адаптивність у підходах до змісту та вибору форм і методів у організації навчального процесу. Органічною складовою розвитку професійної компетентності вчителів англійської мови у процесі підвищення їх кваліфікації є особистісне та практичне спрямування навчання в системі підвищення кваліфікації на основі андрагогічного підходу. Результатом навчання в системі підвищення кваліфікації є динаміка фахової компетентності, яка виражається в прирості знань, умінь, навичок, досвіду особистісного саморозвитку, творчої діяльності, емоційно-ціннісних відносин, ціннісно-світоглядної спрямованості.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І., Шкурко Я. І. Зміст, форми і методи підвищення психологічної компетентності керівників шкіл. *Педагогічний пошук* : наук.-метод. вісник. Вип. 2 (14). Луцьк, 1997. С. 26–28.
2. Бондарчук О. І., Шкурко Я. І. Проблеми підвищення психологічної компетентності керівників шкіл. *Освіта і управління*. 1997. Т. 1. № 2. С. 114–122.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
4. Життєва компетентність особистості : науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова [та ін.]. К. : Богдан, 2003. 520 с.
5. Зубко А. М. Організація навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : монографія. Херсон : Айлант, 2006. 124 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи [колектив авторів : Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко та ін]. С.111.
7. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн, Л. В. Карамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. К. : Вища школа, 1997. 349 с.
8. Ніколенко Л. Т. Особистісно орієнтована освіта та шляхи її реалізації в системі підвищення кваліфікації. *Учебные записки*. 2005. №3. С. 23–27.
9. Семиченко В. А. Психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів. *Післядипломна освіта в Україні*. 2001. № 2. С. 54–57.
10. Скрипник М. Мистецтво бути педагогом. К., 2006.
11. Шевчук Л. І. Методологічні основи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі професійної освіти : посібник для керівників, педагогічних працівників професійної освіти. Хмельницький : Видавець А. Цюпак, 2006. 178 с.

*Добрянська Олена,
директорка обласного навчально-методичного центру
підвищення кваліфікації педагогічних працівників,
комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія
неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради,
м. Дніпро*

ПРОФЕСІЙНИЙ СТАНДАРТ ВЧИТЕЛЯ, ЯК ОРІЄНТИР ЙОГО ВЛАСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Проголошена в Україні докорінна освітня реформа має відповісти на глобальні виклики сьогодення та забезпечити розвиток освіти в умовах змін. Школа, бажаючи бути сучасною та відповідати потребам динамічного світу, повинна підготувати учнів до життя в суспільстві, якому необхідні компетентні та конкурентоспроможні громадяни.

Перехід усіх ланок освіти на компетентнісно орієнтовану модель спонукає до якісних змін у процесі безперервного професійного розвитку вчителів. Нині суспільство потребує вчителів, які є компетентними, вмотивованими, ІКТ грамотними, здатними до професійної рефлексії, відкритими до змін та новацій нової української школи, готовими допомагати учням розвивати життєві уміння.

Процес підготовки та професійного розвитку вчителів вимагає суттєвих змін у змісті вищої педагогічної та післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста)» [4], основна мета професійної діяльності вчителя полягає в організації навчання та виховання учнів під час здобуття ними повної загальної середньої освіти шляхом формування у них ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання.

Процеси навчання, виховання та розвитку учнів є наскрізними. Їх цілісність забезпечується наявністю у вчителя загальних і професійних компетентностей, необхідними для виконання всіх трудових функцій.

Загальні компетентності:

- громадянська;
- соціальна;
- культурна;
- лідерська;
- підприємницька.

Перелік трудових функцій (професійних компетентностей, які входять до них):

1. Навчання учнів предметів (інтегрованих курсів):
 - мовно-комунікативна;
 - предметно-методична;
 - інформаційно-цифрова.
2. Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу:
 - психологічна;
 - емоційно-етична;
 - компетентність педагогічного партнерства.
3. Участь в організації безпечного і здорового освітнього середовища:
 - інклюзивна;
 - здоров'язбережувальна;
 - проєктувальна.
4. Управління освітнім процесом:
 - прогностична;
 - організаційна;
 - оцінювально-аналітична.
5. Безперервний професійний розвиток:
 - інноваційна;
 - здатність до навчання впродовж життя;
 - рефлексивна

Зупинимось більш детально на одній із важливіших професійній компетентності - безперервному професійному розвитку працівників закладів загальної середньої освіти. Дана компетентність включає в собі інноваційну компетентність, здатність навчання упродовж життя та рефлексивну компетентність.

Британська Рада в Україні та Міністерство освіти і науки України розробили Програму та уклали курс «Післядипломна педагогічна освіта вчителів іноземних мов» (2012).

Програма містить Рамку безперервного професійного вдосконалення вчителів іноземних мов (далі Рамка), що описує професійну поведінку вчителів різних кваліфікаційних категорій.

Використання Рамки у процесі підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов України продемонструвало потенціал для розширення її функцій та сфер застосування. З метою використання Рамки для вчителів усіх предметів її укладачі удосконалили, доповнили документ та зробили його універсальним.

Рамка [1] визначає підходи до створення стандартів вищої педагогічної освіти та напрями безперервного професійного розвитку вчителів. Вона є основою для розробки концепції педагогічної освіти, положень про атестацію та сертифікацію вчителів, положення про післядипломну педагогічну освіту та інших нормативно-правових документів.

Рамка є засобом усвідомлення професійної ролі вчителя як фасилітатора учіння, інструментом для вимірювання рівня фахової підготовки вчителів, а також путівником у плануванні подальшого удосконалення професійної компетентності. Рамка пропонує дескриптори професійної діяльності вчителів різних кваліфікаційних категорій у таких сферах: «Планування уроків та курсів»; «Розуміння учнів»; «Організація уроку»; «Евалюація та оцінювання навчальних досягнень»; «Знання предмета»; «Керування власним професійним розвитком».

В 2019 році співробітники КЗВО «ДАНО»ДОР» пройшли навчання за програмою «Ключові уміння ХХІ століття» та є сертифікованими викладачами вищезазначеного курсу. Упродовж 2019-2021 років здійснюють навчання працівників закладів освіти Дніпропетровщини за освітньою програмою «Ключові уміння ХХІ століття вчителя закладу загальної середньої освіти».

Відповідно до Закону України «Про освіту» [3], післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду.

Післядипломна освіта включає:

- спеціалізацію – профільну спеціалізовану підготовку з метою набуття особою здатності виконувати завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності;
- перепідготовку – освіту дорослих, спрямовану на професійне навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями);
- підвищення кваліфікації – набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань;

• стажування – набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [2], післядипломна освіта - це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта включає здобуття другої (наступної) вищої освіти - здобуття ступеня бакалавра (магістра) за іншою спеціальністю на основі здобутої вищої освіти не нижче ступеня бакалавра та практичного досвіду.

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР» є закладом вищої освіти який поєднує всі напрямки післядипломної освіти.

Основними напрямками діяльності КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР» [5] є: підвищення кваліфікації педагогічних працівників, державних службовців, працівників органів місцевого самоврядування, інших фахівців; перепідготовка педагогічних та інших працівників; спеціалізація фахівців; стажування фахівців; підготовка фахівців з вищою освітою; науковий і методичний супровід діяльності і розвитку дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, позашкільної освіти; підготовка згідно з державним та регіональним замовленнями і договірними зобов'язаннями висококваліфікованих фахівців різних ступенів вищої освіти; підготовка згідно з державним та регіональним замовленнями і договірними зобов'язаннями висококваліфікованих фахівців різних ступенів фахової передвищої та середньої освіти; здійснення міжнародного співробітництва

Щорічно діяльність обласного навчально-методичного центру підвищення кваліфікації педагогічних працівників спрямована на навчально-методичне забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти регіону.

З метою методичного супроводу професійного розвитку працівників закладів освіти регіону проводяться вебінари, круглі столі, навчально-методичні семінари з питань траєкторії власного професійного розвитку, організації роботи з обдарованими учнями. Проводяться організаційні заходи на підтримку учасників всеукраїнського конкурсу «Учитель року». Актуальними є засідання круглих столів педагогічних спільнот регіону. Серед них є як монопредметні так і мультипредметні.

З 2019 року на Дніпропетровщині розпочато створення Центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Для співробітників центрів професійного розвитку проводяться вебінари і тренінги з метою науково-методичної взаємодії.

Щорічно навесні проходить конкурс педагогічної майстерності «EDU Fest». Лауреати та переможці конкурсу є учасниками майстер-класів по вивченню, узагальненню та поширенню кращих педагогічних практик.

В рамках підвищення кваліфікації вчителів постійно здійснюється моніторинг власної педагогічної діяльності. Педагогічні працівники визначають індивідуальні професійні потреби.

Рефлексія є невід'ємним і найважливішим компонентом професійного розвитку вчителів. Це інтегральне особистісне утворення, що забезпечує:

- процеси самопізнання, самооцінки, самоінтерпретації, самоаналізу власних знань, поведінки та переживань у контексті педагогічної діяльності;
- усвідомлення того, як його сприймають та оцінюють інші суб'єкти навчально-виховного процесу;
- розв'язання професійних суперечностей через їх усвідомлення, осмислення й переосмислення;
- вибір та оцінку адекватної стратегії професійної діяльності.

З 2019 року на базі Дніпровської академії неперервної освіти здійснюється підготовка для отримання освітнього рівня «Бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія» для отримання освітнього рівня «Магістр» за спеціальностями 011.01 «Загальна педагогіка», 011.02 «Інклюзивна освіта, корекційна педагогіка», 073 «Менеджмент», 281 «Публічне управління та адміністрування». Також здійснюється навчання за освітньою програмою 281 «Публічне управління та адміністрування» для отримання III освітнього рівня «Доктор філософії».

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що діяльність закладів післядипломної освіти покликана полегшити роботу освітян у визначенні професійної майстерності вчителів, забезпечити прозорість та об'єктивність атестації, а також інших заходів, що стосуються діяльності педагогічних працівників, адміністрацій навчальних закладів, працівників органів управління освітою, центрів професійного розвитку.

Професійний стандарт вчителя є орієнтиром для створення інноваційних моделей професійного розвитку вчителів, визначає зміст професійної діяльності вчителів нової української школи та інтегрує підходи до оцінювання результатів їхньої роботи.

Список використаних джерел

1. Іваніщева В. О., Коваленко О. Я. Рамка безперервного професійного розвитку вчителів. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/ramka_bezperernvogo_profesiynogo_rozvytku_vchyteliv.pdf (дата звернення: 10.09.2019).
2. Про вищу освіту: Закон України в редакції від 02 жовтня 2021 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 11.12.2018).
3. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.12.2018).
4. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста) : наказ / М-во розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf (дата звернення: 14.01.2021).
5. Статут комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної області URL: <http://surl.li/fguw> (дата звернення: 15.04.2020).

*Драновська Світлана,
кандидат педагогічних наук
кафедри соціально-гуманітарної освіти
комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми
Драновська Єлизавета,
студентка II курсу
факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ І ПРИЙОМІВ У СЕРДНІЙ ШКОЛІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми. Використання інноваційних методів і прийомів навчання полягає в тому, що у ХХІ ст. вони є важливою складовою освітнього процесу, а саме допомагають урізноманітнити спектр викладання предмету, підвищують активність учнів та розширюють методичні можливості уроку. Особливу популярність вони набули із поширенням дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності вчителів та учнів, спрямованої на вирішення завдань освіти, виховання і розвитку в процесі навчання [3].

Правильний підбір методів відповідно до мети та змісту навчання, сприяє розвитку пізнавальних здібностей, формуванню умінь і навичок використовувати здобуті знання на практиці, готує учнів до самостійного набуття знань, формує їхній світогляд.

Методи навчання поділяються на: словесні – розповідь, пояснення, дискусія, лекція, бесіда, інструктаж, проблемний виклад; наочні – демонстрування, ілюстрація; практичні – справи, практичні роботи.

Будь-який метод навчання на практиці втілюється у прийомах, які є його складовим.

Прийом навчання – це спосіб взаємодії вчителя і учнів, що може бути виражений у алгоритмі дій педагога, спрямованих на організацію пізнавальної діяльності за допомогою прийомів навчальної роботи. Чим багатший арсенал прийомів у структурі методу, тим ефективніший метод.

Вивчення фольклору на уроках української літератури є дуже важливою складовою для правильного формування механізмів мовленнєвої діяльності учнів, така діяльність сприяє формуванню думки у процесі сприйняття і подальшого засвоєння матеріалу. Разом з тим, вивчення фольклору формує культурологічну складову, оскільки саме український фольклор містить найбільше знакових слів нашого народу.

Шляхів засвоєння культурного досвіду українців є чимало. Однак саме художнє слово має неабиякий вплив на читача. Через вчинки героїв відбувається знайомство з культурою нашого народу.

Українська література має велике суспільно-політичне, пізнавальне і виховне значення, бо в ній показано історію народу, його боротьбу проти соціального і національного гніту, боротьбу за волю та щасливе життя. Ми маємо глибоке історичне коріння, пов'язане з еволюційним процесом в цілому та розвитком життєдіяльності того чи іншого народу у взаємодії з оточенням. У літературі правдиво відображена соціальна дійсність: різні етапи життя народу, його надії і прагнення. І. Франко писав: «Мета красного письменства — викликати в душі читача живі образи тих людей чи речей, котрі нам малює поет, і ними будити ті самі чуття, які проймали душу самого поета в хвили, коли творив ті образи».

Літературі передувала усна народна творчість. Вона народжувала витончене слово: художнє, образне, яке полегшувала, робило кращим буденне життя. Первісним виявом фольклору є, насамперед, пісня. Адже за допомогою живих звуків, які линули з душі, зажуреної чи веселої, народжувалась культура з непідробленими менталітетними ознаками. За піснею, як першоосновою ритму, мелодії слова, знайшли своє самобутнє місце у фольклористиці казка, приказка, прислів'я, загадка тощо [1, с. 93-96].

Малі жанри з давніх часів використовуються в педагогіці. Костянтин Ушинський підкреслював їх важливу роль для розвитку дитини: з одного боку – за своєю формою вони корисні для навчання рідній мові, з іншого – за змістом – сприяють ознайомленню з життям народу, вихованню [5, с. 465].

Ефективним методичним прийомом активного вивчення української літератури є кроссенс – це візуальний асоціативний ланцюжок, який складається із 9 зображень, кожен з яких пов'язаний з попереднім і наступним зображенням, що в результаті розкриває певне поняття, явище, факт чи особистість.

Літературні жанри – одна з нелегких тем у шкільному курсі вивчення української літератури. Можна запропонувати учням асоціативну головоломку, присвячену особливостям того чи іншого жанру, розгадувати яку цікаво і захопливо. Або ж за допомогою кроссенсу можна охарактеризувати головного героя твору, його якості характеру, захоплення чи життєві ситуації і які він потрапляє.

Не менш цікавим методичним прийомом є сторітелінг – він, пояснює спосіб передачі інформації через розповідання історій із вкрапленням власного досвіду.

Вміння говорити, формулювати власні думки – необхідні життєві навички для кожної людини. На сьогоднішній день володіння інформацією, її обробка, вміння чітко передавати почуття, аргументувати свою позицію – головні задачі, які стоять перед освітянами.

Мова – це складний психологічний процес, який неможливо оцінювати, розвивати окремо від мислення або сприймання. Розповідь історій – процес емоційний, захоплюючий, який добре запам'ятовується. Сторітелінг як вигадка казок, історій добре підходить для формування усного мовлення [4].

Цей прийом можна використати під час вивчення казок у 5 класі. Наприклад, завдання буде полягати у тому, що дитина має придумати свою кінцівку казки або змінити її мораль.

Наступний активний прийом навчання – скетчноутінг, у процесі якого учні коротко та швидко фіксують ідеї, з'єднують їх і презентують візуально. Тобто замість традиційних конспектів, школярі роблять скетчі (малюнок та текст). Тоді емоційний зв'язок зі вчителем міцнішає: здобувачі освіти вслухаються у кожне слово, намагаючись виділити головні думки для їх фіксації у скетчах. Прийом скетчноутінг допомагає сформулювати критичне мислення, проаналізувати ситуації з різних боків, висловити своє ставлення до того, що говорить спікер.

Наприклад вивчаючи на уроках української літератури у 8 класі трагікомедію «Сто тисяч» Івана Карпенка-Карого, школярі можуть не просто конспектувати відомості про видатного українського драматурга, а й робити замальовки і схеми.

Ще один відомий прийом для глибокого ознайомлення з українською літературою є онлайн хмаринка слів. Це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації. Особливо зручно аналізувати текст або ж перевіряти чи запам'ятали учні імена головних героїв твору чи їхні риси характеру.

Щоб зацікавити учнів, корисним буде використання віртуальної екскурсії. Це умовне відвідування визначних місць, огляд експонатів музею, виставок шляхом використання

мультимедійних ресурсів Інтернету. Завдяки сучасній техніці учні зможуть: відчуті колорит епохи, зіткнутися зі старовиною, відчуті себе у ролі дослідників

Не менш ефективним ресурсом для уроків літератури свого народу є ІНСЕРТ. Це простий у застосуванні та дієвий прийом розвитку критичного мислення. Він допомагає удосконалювати вміння швидко та усвідомлено читати, а головне – якісно опрацьовувати великі обсяги інформації. Основний принцип полягає у взаємодії з текстами та їх ґрунтовному аналізі, критичному осмисленні нових і глибокій рефлексії до вже здобутих раніше знань. Працюючи з текстом, учні навчаються ділити його на смислові елементи (слова, речення, абзаци тощо) та позначати їх спеціальними символами. Це допоможе дітям ефективно сприймати інформацію та диференціювати її за ступенем важливості.

ІНСЕРТ допоможе при вивченні легенд, притч, казок, оповідань, романів, новел. Учні зможуть з легкістю обґрунтувати мораль твору. Виділять моменти, які для них були не зрозумілими, а також цікаво та швидко опрацюють великий обсяг інформації.

Для проведення опитування або зрізу знань доречним буде використання онлайн ресурсів ClassMarker, Kahoot або Plickers. Ці сервіси дозволяють подавати навчальний матеріал у форматі опитувань і тестів.

У ClassMarker можна робити опитування з різними форматами відповідей – крім звичних варіантів, є есе, що є важливим для уроків літератури. Для початку роботи викладачеві потрібно створити віртуальний клас і розіслати запрошувальні коди учням. Даний ресурс зберігає результати всіх проведених тестів, ведучи статистику успішності. У безкоштовному варіанті ClassMarker дозволяє створити не більше 100 тестів.

На платформі Kahoot викладач показує матеріал на головному екрані, а учні відповідають на питання, використовуючи смартфони. Для входу у віртуальну кімнату, треба ввести спеціальний код, який дає вчитель. Школярі можуть стежити за своїми результатами в спеціальних таблицях.

Plickers – мобільний додаток для викладачів, що допомагає влаштовувати опитування прямо у класі. Учні видаються спеціальні бланки з варіантами відповідей (1, 2, 3, 4). Почувши питання, вони піднімають потрібні картки, які вчитель сканує камерою смартфона. Plickers дозволяє аналізувати результати окремого учня або вивчати статистику усього класу.

Наприклад, закінчуючи вивчення пісень літературного походження у 6 класі вчитель замість звичайної письмової контрольної може скористатися онлайн ресурсом. По-перше, це сучасно, цікаво та є більше можливостей для різних типів завдань. По-друге, на відповідь дається не великий проміжок часу, а тому одразу буде видно, хто краще засвоїв матеріал.

Висновки. Отже, використання інноваційних методів і прийомів навчання в освітньому процесі допоможе вчителю розвинути у школярів критичне мислення, навчить ефективно спілкуватися як в усній, так і в письмовій формі. Учні покращать уміння працювати в групах, а також надалі зможуть швидко адаптуватися до нових технологій у навчанні. Такі методичні прийоми, як кроссенс, сторітелінг, скетчноутінг та ІНСЕРТ допоможуть учням швидше засвоювати зміст твору, виразно й осмислено читати окремі фрагменти, висловлювати власну думку з приводу вчинків героїв, аналізувати портрети персонажів, висловлювати своє ставлення до певної проблеми твору.

Список використаних джерел

1. Богданець-Білокаленко Н. Використання малих жанрів фольклору в дитячому мовленні. *Педагогічна освіта : теорія і практика* : зб. наук. праць. Вип. 6. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д., 2010. С. 93-96.
2. Кахут. URL: <https://kahoot.com/>
3. Основні методики навчання. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14479/>
4. Сторітелінг на уроках. URL: <https://sites.google.com/site/literaturnakartaostapavisni/dla-vciteliv/velika-pedrada/storiteling-na-urokah>
5. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Київ, 1983, 488 с.

*Дроботько Ірина,
аспірантка Київського міжнародного університету,
вчитель початкових класів
середнього загальноосвітнього закладу
Слов'янської гімназії в м. Києві,
м. Київ*

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування освітньої політики держави основна увага науковців і практиків спрямовується на якісну підготовку фахівців нової формації, спроможних змінювати суспільне життя й себе, вдосконалювати професійні вміння та навички, розвиватися й навчатися впродовж усього життя.

У контексті цього Т. Ковалькова зазначає, що «поліпшення потребує вся система сучасної підготовки майбутніх психологів, оскільки фахова підготовка цієї галузі не може обмежуватися лише процесом опанування спеціальних знань, умінь та навичок, адже під час виконання професійних функцій вони реалізують себе як особистості» [2, с. 57].

У сучасній системі вищої освіти відбувається інтенсивне впровадження нових стандартів підготовки майбутніх фахівців, що передбачають активне використання інноваційних освітніх технологій. Водночас зазначимо, що розробка та впровадження інноваційних освітніх технологій у простір вищої освіти зумовлюється сучасними тенденціями реформування та модернізації освіти України в напрямку інтеграції в Європейський освітній простір. За ствердженням О. Новак, «реалізація технологічного підходу є одним із важливих критеріїв, які визначають конкурентоспроможність та престиж закладу вищої освіти, оскільки інноваційні технології забезпечують системність, цілеспрямованість, ефективність, результативність його діяльності» [8, с. 80].

Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти висвітлювали багато науковців, зокрема цінні надбання щодо цього питання пропонують сучасні дослідники М. Артюшина [1], Т. Ковалькова [2], Н. Ничкало [7], Т. Ярая [12] та ін. Засади інноваційних освітніх технологій у підготовці майбутніх фахівців розкривають у своїх працях Л. Коломієць [3], О. Кондур [4], Н. Мась [5], О. Матвієнко і О. Затворнюк [6], О. Онаць [9], Л. Сусахіна [10], Е. Федорчук [11] та ін.

Разом з цим недостатньо розглянутими залишаються інноваційні освітні технології у підготовці майбутніх психологів, що обумовлює важливість розкриття даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Розуміння сутності інноваційних освітніх технологій опирається на трактування понять «технології» та «інновації», «освітні інновації». Дослідниця О. Онаць вважає, що технологія – це «сукупність способів, форм і методів, прийомів, які обирають відповідно до визначеної мети, завдань, принципів та умов діяльності. Вони забезпечують ефективне поєднання теорії та практики, стилю поведінки та культури міжособистісного спілкування учасників управлінського процесу» [9, с. 290].

За даними Л. Сусахіної, в педагогічній інтерпретації «інновація» – це «нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу. Поняття нового у педагогіці співвідноситься з такими характеристиками як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне» [10, с. 20]. При цьому інноваційна технологія не обов'язково побудована на нових принципах. Інноваційність технології визначається насамперед установленням нових системних зв'язків між існуючими науковими категоріями та їх поглибленим змістовним застосуванням, більш ефективним використанням в системі підготовки майбутніх фахівців у ЗВО.

Дослідниця О. Кондур пропонує наступні показники інноваційності внутрішнього середовища ЗВО відповідно до використання інноваційних освітніх технологій: впровадження нових освітніх програм; оновлення змісту навчальних планів; нові педагогічні технології; підвищення кваліфікації викладачів, зокрема їх стажування у провідних закордонних ЗВО; інформаційно-методичне забезпечення освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців [4, с. 256].

Водночас професійна підготовка майбутніх психологічних кадрів є однією з важливих проблем у теорії, науці та практиці психології, зокрема, дослідниця Т. Ярая засвідчує кризовість проблеми професійної підготовки майбутніх психологів через невідповідність рівня підготовленості українських випускників ЗВО вимогам суспільства і світовим стандартам. Дослідниця зазначає, що

«професійна підготовка майбутніх фахівців розглядається як цілісний процес, у якому відбувається засвоєння і закріплення загальнопсихологічних і спеціальних знань, умінь і навичок, а результатом підготовки має виступати готовність майбутніх фахівців до професійної діяльності» [12, с. 517].

За даними науковців Н. Ничкало [7], Т. Ярої [12] сутність підготовки студентів до професійної діяльності у вищій школі здійснюється шляхом інтеграції навчальних, науково-дослідницьких, виховних завдань, які реалізуються в процесі використання різних форм і методів навчального процесу, позааудиторної та науково-дослідницької діяльності.

Підготовка психологів охоплює вивчення значної кількості дисциплін: дисципліни фундаментальної психології, методологію та методи психологічного дослідження, дисципліни прикладної психології та практичної психології, педагогічні дисципліни. До змісту навчання майбутніх психологів також входить написання і захист випускних кваліфікаційних, курсових, дипломних робіт, проходження практики і стажування. Крім навчання, в період здобуття вищої освіти триває особистісно-професійне становлення і зростання студентів (О. Матвієнко, О. Затворнюк [6, с. 218]).

Для забезпечення якості освіти та професійної підготовки майбутніх психологів важливе місце серед форм і методів їх навчання займають інноваційні освітні технології. За ствердженням Е. Федорчук, до інноваційних освітніх технологій відносяться: технології розвивального навчання; технології інтерактивного навчання; проектна технологія; нові інформаційні технології навчання [11, с. 48].

Основна відмінність розвивального навчання від традиційного міститься в цілях навчання: мета традиційного – дати необхідну інформацію, сформувати важливі навички; мета розвивального навчання – сформувати конкретні здібності (рефлексії, аналізу, планування) до самовдосконалення. Головне завдання викладача ЗВО в цьому випадку – вивчаючи особисті навчально-пізнавальні можливості студентів, визначити індивідуальну зону найближчого розвитку, допомогли формуванню ще не розвинених здібностей [11, с. 48].

Інтерактивне навчання – спосіб організації навчання, за якого освітній процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх його учасників. Мета інтерактивного навчання – створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчує свою успішність, інтелектуальну спроможність [11, с. 51].

За даними О. Матвієнко та О. Затворнюк, для якісної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти необхідно забезпечити такі особливості організації освітнього процесу з використанням інноваційних технологій:

- проектування змісту навчальних дисциплін із психології з орієнтацією на становлення культури мислення майбутнього фахівця, конструктивне вирішення професійних завдань («Основи психологічного консультування», «Основи психокорекції», «Основи психотерапії», «Психологія конфлікту»);

- застосування у процесі навчання студентів як фундаментальних, понятійних і психотехнічних знань із психології, так і ігрових та творчих методів, які активізують особистісний потенціал майбутнього фахівця, спрямовують і вдосконалюють процес професійної підготовки [6, с. 218];

- використання спеціальної підготовки студентів до продуктивної самостійної роботи з урахуванням рівня їх рефлексійності та сформованості вмінь самоменеджменту та творчого мислення, що є засобом саморозвитку і самовдосконалення майбутніх фахівців у галузі психології;

- впровадження психологічних засобів активізації професійної підготовки студентів у формах цілеспрямованого застосування професійно важливих якостей;

- застосування основних форм психологічного супроводу майбутніх психологів у позанавчальній діяльності (Центри психологічного консультування, психологічні клуби тощо);

- використання соціально-психологічних тренінгів (СПТ) професійного і особистісного зростання, спрямованих на активізацію відповідних структур в особистості майбутнього фахівця;

- участь у тренінгових групах, яка дає змогу оволодіти системою відповідних психологічних знань, що сприятимуть зростанню самопізнання та здатності до позитивного самоставлення до себе і життя, стимулюватиме розвиток здатності аналізувати власну поведінку з метою допомоги собі й іншим у досягненні більш ефективних міжособистісних взаємин;

- проведення різноманітних тренінгових заходів, спрямованих на вирішення завдань професійної підготовки майбутніх психологів, які відображають специфіку кожного етапу навчання у ЗВО [6, с. 218-219].

За Н. Мась, серед педагогічних умов професійної підготовки майбутніх психологів у сучасних умовах, окрім організації освітньої роботи зі студентами, варто виділити такі, як: «використання

інтерактивних методів навчання у процесі оволодіння ними державного стандарту навчальних програм (тренінги, майстер-класи тощо); проведення ділових ігор як засобу підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності в екстремальних ситуаціях; включення студентів у науково-дослідну роботу та діагностичну діяльність» [5, с. 7].

Дослідниця Т. Ковалькова пропонує використовувати у процесі фахової підготовки майбутніх психологів, окрім традиційних, такі інтерактивні методи навчання студентів, як: «1) неімітаційні методи: лекція-бесіда (діалог з аудиторією), лекція-диспут, лекція з розгляду конкретних ситуацій, лекція-консультація, теоретична співбесіда, метод мозкового штурму, метод евристичних запитань, метод емпатії (особистої аналогії); 2) ігрові імітаційні методи: метод аналізу конкретних ситуацій (case-study) та ігри-змагання; 3) неігрові імітаційні методи: мікроситуація, ситуація-ілюстрація, ситуація-проблема (ситуаційна задача), ситуація-інцидент» [2, с. 60].

На думку Л. Коломієць [3], формуванню базових умінь і навичок майбутніх фахівців сприяє інтерактивний метод ігрового моделювання, який надає змогу імітувати реальну діяльність працівника у ситуаціях, пов'язаних із виконанням його функцій. Гнучкість цього методу надає студентам змогу зосередитися на зборі необхідної інформації, визначенні мети, плануванні, організації виконання конкретних дій, контролі, самооцінці та взаємному оцінюванні сформованих у них професійних умінь і навичок психологічного супроводу. Наприклад, під час використання методів і прийомів ігрового моделювання у процесі викладання навчальної дисципліни «Психологічна служба в системі освіти» для студентів спеціальності «Практична психологія» Л. Коломієць до ефективних віднесла такі, як: «1) розроблення фрагментів виступів психолога перед вихователями ЗДО, педагогами у школах, батьками учнів; 2) моделювання змісту й шляхів налагодження співпраці між практичними психологами закладів дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти; 3) перегляд відеозаписів фрагментів навчальних і розвивальних занять, аналіз форм методів і засобів, використаних психологом, планування їх продовження, розроблення необхідних наочних засобів для досягнення запланованої мети тощо» [3, с. 128].

На думку вченої, такий підхід «сприяє розширенню практичного професійного досвіду майбутніх фахівців, активізації пізнавального інтересу студентів, збагаченню їхніх знань, умінь і навичок, розвитку системного бачення особливостей реалізації власних фахових функцій» [3, с. 128].

Зважаючи на важливість використання інтерактивних методів у процесі професійної підготовки майбутніх психологів, М. Артюшина вказує на доцільність застосування: емоційного стимулювання (створення ситуацій успіху в навчанні, заохочення, використання ігрових форм організації навчальної діяльності, постановка системи перспектив); ситуацій розвитку пізнавального інтересу (стимулювання інтересу цікавим змістом, створення ситуацій творчого пошуку); розвитку творчих здібностей і особистісних якостей студентів (творче завдання, проблемне завдання, дискусія, створення креативного поля, переведення навчально-ділової гри на інший, складніший рівень) [1, с. 48-53].

Також в процесі підготовки практичних психологів під час вивчення різних навчальних тем та у ході закріплення професійних знань доцільно використовувати технологію проектування. Проектна технологія сприяє розвитку мислення та мовлення студентів, сприяє формуванню пізнавальних інтересів і дослідницьких навичок майбутніх фахівців. Крім того, в освітній роботі з майбутніми фахівцями доцільно використовувати й нові інформаційні технології, що визначаються Е. Федорчуком як «методологія і технологія навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання, зокрема – комп'ютера. Основною метою нових інформаційних технологій є підготовка майбутніх фахівців до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства» [11, с. 55].

Т. Ярая вважає, що основними вимогами забезпечення ефективності змістового наповнення професійної підготовки майбутніх психологів є: «забезпечення єдності освітніх і професійних змістових блоків; створення позитивного емоційно-сприятливого освітнього середовища; застосування різноманітних форм і методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів; координація змісту професійної підготовки відповідно до індивідуально-типологічних особливостей студента, рівня його особистісного розвитку; залучення здобувачів освіти до самостійної науково-пошукової діяльності» [12, с. 518].

Висновки. Підготовка майбутніх психологів до практичної діяльності розглядається нами як цілісний процес, у якому відбувається засвоєння і закріплення загальнопсихологічних і спеціальних знань, умінь і навичок, а результатом підготовки має бути сформована готовність майбутніх психологів до професійної діяльності. Важливе місце серед форм і методів навчання майбутніх

психологів займають інноваційні освітні технології, що використовують в процесі їх професійної підготовки у ЗВО.

В процесі розгляду освітніх технологій найбільше уваги приділено технології інтерактивного навчання, що передбачає організацію освітнього процесу за умови постійної активної взаємодії всіх його учасників. Інноваційна освітня технологія інтерактивного навчання майбутніх психологів включає проведення ділових ігор, тренінгів, майстер-класів, залучення методів ігрового моделювання, мозкового штурму, евристичних запитань, case-study, створення ситуацій емоційного стимулювання, розвитку пізнавального інтересу, творчих здібностей і особистісних якостей. Збільшення використання інноваційних освітніх технологій у професійній підготовці майбутніх психологів забезпечить якість їх освіти та розширить спектр набутих професійних знань та навичок, вдосконалисть процес становлення їх професійної ідентичності та підвищить готовність до практичної діяльності з різними категоріями клієнтів.

Список використаних джерел

1. Артющина М. В. Методи і прийоми мотивування і стимулювання навчальної діяльності студентів. *Вісник Житомирського державного університету*. 2013. № 3 (69). С. 25–32.
2. Ковалькова Т. О. Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності як педагогічна проблема. *XV збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених Серія «Психолого-педагогічні науки»* (18-19 квітня 2013 року, Черкаси, Україна). Черкаси, 2013. С. 57–60.
3. Коломієць Л. І. Інтерактивні технології як засіб оптимізації професійної підготовки майбутніх психологів / Шахов В. І., Паламарчук О. М. *Розвиток особистості майбутнього психолога в умовах трансформації суспільства : монографія*. Вінниця : ТОН «Нілан-ЛТД», 2016. С. 123–137.
4. Кондур О. Інноваційний менеджмент у системі управління вищим навчальним закладом. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4 (59). С. 254–258.
5. Мась Н. М. Психолого-педагогічний аналіз умов професійної підготовки майбутніх військових психологів на основі компетентнісного підходу. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2014. Вип. 3. Ч. 2. С. 250–260.
6. Матвієнко О. В., Затворнюк О. М. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1. Т. 1. С. 215–220.
7. Ничкало Н. Г. Педагогічна інноватика у сучасній професійній освіті. *Професійно-технічна освіта*. 2018. №1. Т. 78. С. 2–3.
8. Новак О. Особливості впровадження інноваційних технологій у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 51. С. 80–87.
9. Онаць О. М. Інноваційні технології в управлінській діяльності керівника опорного закладу освіти в підручнику для менеджера. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. № 20. С. 287–297.
10. Сусахіна Л. Інноваційні педагогічні технології: актуальність використання в ПНЗ. *Позашкілля*. 2014. № 10. С. 20–21.
11. Федорчук Е. І. Сучасні педагогічні технології : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2006. 212 с.
12. Ярая Т. А. Аналіз навчальних програм професійно-орієнтованих дисциплін підготовки майбутніх практичних психологів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. № 31. С. 517–521.

*Дудко Наталія,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Суми*

ЗНАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Розширення та взаємозв'язок логіки, психології, соціології, етнографії та інших гуманітарних дисциплін призвело до того, що виникла необхідність аналізу понять, що належать кільком гуманітарним наукам. Ці поняття являють собою концептуальне ядро єдиної науки про людину.

До числа таких понять відноситься *соціальний статус людини*. Терміном *соціальний статус* ми позначаємо співвідносне положення людини в соціальній системі, що включає права і обов'язки людини та взаємні очікування поведінки.

Осмилення соціального статусу людини в рамках розвитку особистісно-професійної компетентності сучасного педагога представляється нам важливим з наступних міркувань:

1. Статус - це нормативна категорія, і, отже, вивчаючи статусні відносини, ми вивчаємо **принципи суспільного устрою**, навчаємося тому, як вони закодовані, вчимося розпізнавати ці коди, тобто розширюємо свою **соціально-громадянську компетентність**.

2. Статусні відносини закодовані у всьому багатстві нюансів не тільки символів, кольорів, відстані (про це все йде мова у курсі за вибором «Мова соціального статусу», який викладається на базі Сумського ОШПО), але й в мовленні людини. При цьому в рамках курсу відкривається можливість розглянути як загальні, так і специфічні характеристики поведінки людей, що говорять на певній мові та відповідно поділяють систему оціночних норм певного суспільства. Таким чином, знання про мову соціального статусу розширюють **мовленнєво-комунікативну компетентність**.

3. Без урахування соціального статусу учасників спілкування само по собі спілкування носить штучний або провокаційний характер. Інтерпретація, тлумачення та пояснення ознак соціального статусу, типових для визначеної мовної системи, набуває особливої важливості в умовах культурного розриву (наприклад, при спілкуванні з представниками іншої культури або іншого статусу). Таким чином, ми розширюємо і знання з культурології.

Виклад основного матеріалу. Якщо ми говоримо про розвиток мовленнєво-комунікативної компетентності в рамках розвитку *професійної мовно-комунікативної компетенції* педагогів, то він передбачає глибокі професійні знання та оволодіння понятійно-категоріальним апаратом певної професійної сфери та відповідною системою термінів. Одним з основних термінів комунікації є комунікативна ситуація [3, с.67]. Модель компонентів комунікативної ситуації, найбільш повно, на наш погляд, розроблена Д. Хаймсом. Основні вісім рубрик комунікативної події позначаються за допомогою акроніма **SPEAKING – Situation, Participants, Ends, Act sequence, Key, Instrumentalities, Norms, Genres** – ситуація, учасники, ефект, хід дії, ключ, інструментарій, норми та жанри.

Ситуація трактується як обстановка, в якій відбувається комунікація: відноситься як до часу і місця протікання комунікативного акту, так й до культурного визначення події, наприклад, за ознакою офіційності.

Під **учасниками мови** маються на увазі той, хто говорить і той, хто слухає в особистому діалозі, відправник і одержувач мови, якщо бесіда йде по телефону, адресант і публіка, якщо той, хто говорить виступає перед великою аудиторією.

Ефект комунікативної події включає два співвідношення: «мета комунікації – непередбачений результат» і «мета комунікації – досягнення мети». Цілі мовця та слухача можуть не збігатися. Протиставляються також цілі суспільства (системи) та цілі індивіда. Наприклад, суспільні норми наказують звертатися до певних осіб з використанням титулів, разом з тим використання титулу в тому чи іншому контексті є вибором мовця.

Хід дії характеризує форму та зміст повідомлення, послідовність того, що сказано та як сказано.

Ключ – це манера передачі повідомлення та сигнал для адресата, наприклад, інформація у вигляді урочистої заяви або у вигляді жарту.

Інструментарій включає канали й форми мовлення. Канали мовлення є взаємодоповнюючими способами передачі змісту – мова, міміка, жестикуляція та ін. форми мовлення являють собою ту чи іншу різновид мови (мова, діалект, аргі).

Під **жанрами** розуміються стандартні мовні форми передачі типізованого змісту, наприклад, світська бесіда, допит, сповідь. Соціальний статус проявляється перш за все в характеристиках учасників спілкування, однак, в тій чи іншій мірі опосередкованості, знаходить вираз у всіх компонентах комунікативної ситуації [1, с. 34-36].

Різновиди кожного компонента мовленнєвого акту вибірково пов'язані з різновидами інших компонентів: мета спілкування диктує стратегію спілкування, й це виражається у виборі манери розмови, форми і змісту повідомлення, доречними також є форми мови, обстановки та под.. Порушення норм і очікувань призводять до збою спілкування.

Модель комунікації Дж. Фішмана [7, с. 45-58] включає як компоненти мовленнєвої ситуації, так і більш абстрактні конструкти:

- 1) соціальну ситуацію, обумовлену обстановкою, часом та рольовими відносинами, які являють собою прийняті в суспільстві взаємні права та обов'язки,
- 2) сфери спілкування, наприклад, спілкування в сім'ї, в школі, в установі,
- 3) комплекс цінностей, що виводиться з поведінкових сфер спілкування,
- 4) комунікативну мережу, що представляє собою сукупність рольових відносин, зв'язок учасника спілкування з іншими людьми,

5) інтеракцію – взаємодію між комунікантами; інтеракція може носити особистий і формальний характер.

Соціальна ситуація та тип інтеракції впливають на результат комунікації.

У дещо спрощеному вигляді модель Дж. Фішмана представлена нами на рис.1.:

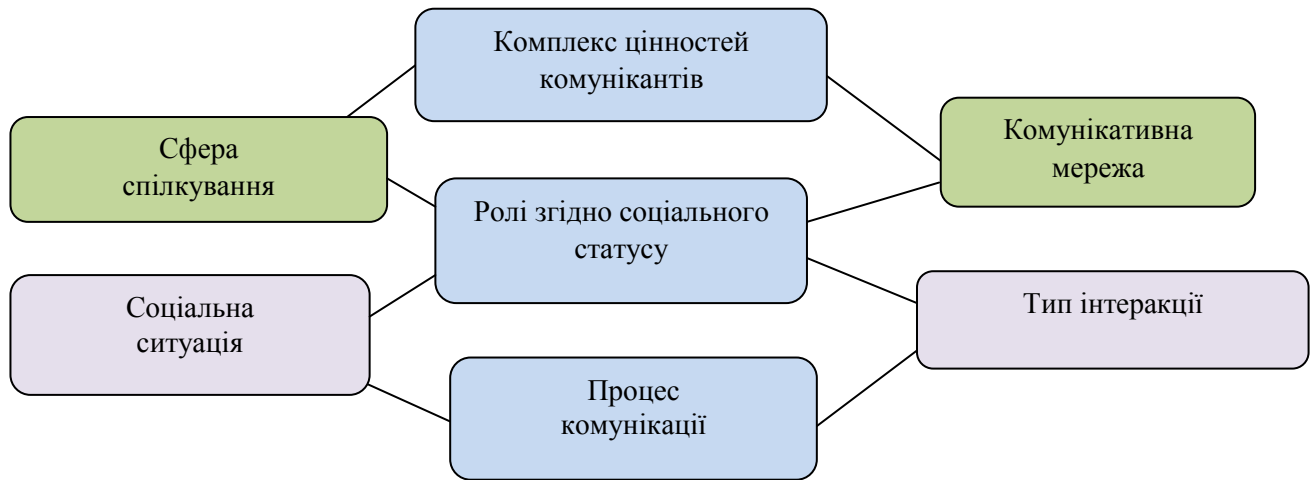

Рис. 1. Модель комунікативної ситуації за Дж.Фішманом.

Таблиця 1 ілюструє єдність сфери спілкування, ролі мовця, місця і теми розмови:

Таблиця 1.

Характеристики сфери спілкування згідно ролі комуніканта та теми розмови

<i>Сфера спілкування</i>	<i>Роль комуніканта</i>	<i>Місце комунікації</i>	<i>Тема розмови</i>
Сім'я	Батько	Домашня обстановка	Як повинен себе поводити гарний син
Дружнє ставлення	Друг	Пляж	Як грати у відповідну гру
Виробництво	Начальник	Робота	Як ефективно виконати завдання

Наведене співвідношення може бути доповнено функціональним перемиканням типу мовлення в суспільстві, для якого характерна **диглоссія** – вибір типу мовлення в залежності від сфери спілкування та статусно-рольових відносин між комунікантами [2, с. 235].

Існують сфери спілкування із заздалегідь заданими характеристиками мови статусно нерівноправних партнерів. Типовим прикладом такої сфери спілкування є спілкування вчителя та учнів на уроці. Так, у мові вчителя виділяються різні сигнали управління спільною діяльністю учнів:

- 1) привернення уваги (ні, не починай зараз, просто послухай);
- 2) контроль обсягу мови (що ще ви можете сказати про це);
- 3) контроль розуміння (ти зрозумів?);
- 4) резюмування (таким чином, ми з вами розглянули...);
- 5) напрямок викладу (це вже близько до теми);

7) коригування (Учитель: що означає «першорядний»? Учень: Важливо. Учитель: так, більше того, це дуже важливо);

- 8) виділення теми (що ж, це ще одна важлива тема...) [4, с. 438].

Зауважимо, що характеристики статусу історично та етнографічно змінюються: для сучасного суспільства такими характеристиками є рід занять, величина доходу, рівень освіти, етнічна приналежність; в умовах інших суспільств та інших епох на перший план можуть вийти такі характеристики, як вік, ступінь знатності або фізична сила.

Соціальний статус людини виражається у вигляді соціальної дистанції між учасниками спілкування. Основоположник проксемики Едвард Холл встановив чотири типи комунікативної дистанції між людьми: інтимна, персональна, соціальна та публічна дистанція [6, с. 57]. Ці дистанції співвідносяться з п'ятьма стилями спілкування-інтимним, невимушеним, консультативним, формальним і крижаним [6, с. 82]. Чим більше різниця між соціальним становищем учасників спілкування, тим більш ймовірно збільшення соціальної дистанції між ними. Як слушно зауважує

В.Карасик, в умовах кастового суспільства формалізація спілкування між представниками різних каст носить особливо виражений характер [3, с. 149].

Мова є найважливішою характеристикою соціального статусу людини. Цікаве дослідження невербальних засобів вираження статусних відносин виконано групою американських психологів, які запропонували інформантам три відеозаписи тексту, прочитаного професійними дикторами. Ці три тексти за змістом розпадалися на текст «від вищого до нижчого статусу», текст «від рівного до рівного» та текст «від нижчого до вищого». При цьому диктори використовували невербальні засоби, що підсилювали або послабляли задані статусні установки.

Наведемо ці тексти в скороченому перекладі:

1. «Ми вважаємо, що вам дуже пощастило, оскільки ви візьмете участь у психологічному експерименті та зможете в якійсь мірі уявити собі, що таке психологічне дослідження. Насправді весь процес набагато складніший, і щоб оцінити його, потрібна ґрунтовна підготовка в області методики дослідження, паралінгвістики, кінесики і т. д.»

2. «Вам, мабуть, буде цікаво познайомитися з науковими дослідженнями в університеті. Можливо, ви захочете потім залишитися та взяти участь у спільній дискусії, обмінятися ідеями про цей експеримент».

3. «Можливо, ці експерименти здадуться вам досить дурними, не особливо цікавими й такими, що не представляють великого значення. Ми були б вам дуже вдячні, якби ви змогли приділити нам кілька хвилин після експерименту і сказати нам, що слід поліпшити» [3, с. 199-200].

Невербальні стимули були наступними:

1) стиль вищого статусу – відсутність посмішки, піднята голова, гучна домінуюча мова,

2) стиль рівного – легка посмішка, голова не піднята й не опущена, нейтрально-приємна мова,

3) стиль нижчого – нервозно-шаноблива посмішка, голова опущена, нервозна запобіглива мова.

Дослідників [3, с. 208-210] цікавила реакція інформантів в ситуації конфлікту вербального і невербального стимулу, наприклад, текст від вищого до нижчого статусу, прочитаний з запобігливою інтонацією, й под. Виявилось, що невербальні стимули у всіх випадках сприймалися як основоположні при визначенні статусної позиції диктора. Таке сприйняття обумовлено чотирма причинами:

1) певною мірою способи вираження статусних відносин є вродженими, простежуються у тварин, не пов'язані з навчанням і універсальні,

2) мова використовується в більшому ступені для передачі інформації, людські взаємини важче обговорювати, ніж проблеми іншої тематики,

3) вербальний та невербальний канали комунікації використовуються одночасно, при цьому за невербальним каналом закріплена функція регулювання міжособистісних відносин учасників спілкування, у разі вербалізації цієї функції відбувається накладка двох способів регулювання міжособистісних відносин,

4) перевага невербального регулювання міжособистісних (в тому числі статусних) відносин полягає в тому, що люди можуть так чи інакше приховувати своє ставлення один до одного

Проблема соціального статусу людини органічно пов'язана з проблемою мовної особистості та з проблемою рівнів мовної компетенції. Г. Богін виділяє п'ять рівнів володіння мовою:

1) рівень правильності, відповідність мовній нормі (наприклад, фраза «Я буду стрибнути зараз» є індексом ксенолекта;

2) рівень інтеріоризації – наявність або відсутність внутрішнього плану мовного вчинку (наприклад, «ми...це...по лінії озеленення...з містом Київ...з Києвом» - такі фрази свідчать або про невміння говорити на даній мові, або про ту чи іншу форму мовної патології, або про екстремальні обставини спілкування;

3) рівень насиченості, показник бідності або багатства мови (наприклад, фрази з твору: «..У цьому місті був завод. На заводі працювали робітники. Робітники не любили завод. Роботу вони теж не любили.»);

4) рівень адекватного вибору, володіння синонімією (наприклад: «він вдарив мене по обличчю, і я його теж – по фізіономії»);

5) рівень адекватного синтезу, дотримання тональності спілкування [1, с. 50-53].

В дослідженнях науковців [1; 3; 2] показані різні сигнали соціального статусу людини в мові та спілкуванні: багатство вокабуляру, використання жаргону, вміння побудувати граматично правильне речення, точність позначення, швидкість мови, паузація, виразність інтонації, вміння підтримувати та регулювати дистанцію в спілкуванні та ін.

Висновки. Індикація людських контактів має безпосередньо-дистанційний та опосередковано-символічний вимір. Соціальний статус маркується на соціальній і публічній дистанції та виражається у відстані між учасниками спілкування, гучності голосу та в урахуванні особистісного простору. Індикація спілкування проявляється в невербальній та вербальній комунікації, при цьому невербальні статусні індекси більш значущі, ніж вербальні.

Виділяються статусні індекси, властиві мовленню чоловіків і жінок, дорослих і дітей, освічених і менш освічених людей, представників різних соціальних і етнічних (расових) груп суспільства. Таким чином, знання про мову соціального статусу та засоби її вираження дозволяють педагогам в рамках підвищення кваліфікації оволодіти рівнями зовнішньої та внутрішньої мовленнєвої компетенції, а рівні розвитку соціальної та мовної компетенції, в свою чергу, тісно пов'язані з соціальним статусом людини.

Список використаних джерел

1. Богин Г.И. Типология понимания текста. Калинин: Изд-во Калинин.ун-та,1986. 86 с.
2. Горбачова Н.І. Соціальний статус і соціальна роль як базові поняття соціальної структури. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 67. Філологічні науки. 2019. С.234-236.
3. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва: Институт языкознания АН СССР, Волгоградский педагогический институт, 1991. 495 с.
4. Сторож О.В. Соціальний статус як складова творчої соціалізації старшокласника. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України., т. XIV, ч. 6., 2012. С. 435-441.
5. Соціологія : підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2010. 224 с.
6. Hall E.T. The Hidden Dimension. New York: Anchor, 1989. 217 p.
7. Fishman J.A. The Sociology of Language. *Language and Social Context: Selected Readings*. P.P.Giglioli (Ed.). Harmondsworth: Penguin, 1979. P.45-58.

Жадан Віктор,
вчитель історії

*Охтирської загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 5 імені Р. К. Рапія
Охтирської міської ради Сумської області,
м. Охтирка*

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В ІСТОРІЇ

Постановка проблеми. Проблема збереження і зміцнення індивідуального та громадського здоров'я населення набула останнім часом актуальності в усьому світі. Значною мірою це стосується й України. Природно, що особливу турботу викликає здоров'я молодого покоління – найбільш перспективної частини суспільства. Конституція України визнає життя і здоров'я людини найвищими соціальними цінностями. Згідно з Основним Законом, держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність і зобов'язана ефективно вирішувати завдання виховання здорового покоління, від чого значною мірою залежить соціально – економічний розвиток країни і суспільства в цілому.

1991 року в Україні набула чинності Конвенція ООН «Про права дитини». Виконання її умов, а також положень Всесвітньої Декларації про забезпечення виховання, захисту й розвитку дітей вимагає від української держави, всього суспільства цілеспрямованих дій щодо створення сприятливих умов духовного здоров'я підростаючого покоління, що є інтегральним показником суспільного розвитку, дієвим чинником впливу на економічний, культурний, оборонний потенціал країни.

Виклад основного матеріалу. У наш час загальновизнаною цінністю світове співтовариство вважає індивідуальне й громадське здоров'я. Здоров'я нації розглядається як показник цивілізованості держави, що відбиває соціальне – економічне становище суспільства. Згідно з резолюцією ООН № 38/54 від 1997 року здоров'я населення вважається головним критерієм доцільності і ефективності всіх без винятку сфер господарської діяльності. Причому, фахівці вважають, що близько 75% хвороб у дорослих є наслідком умов життя у дитячому та підлітковому віці. Тому необхідно дбати про майбутнє країни, в першу чергу піклуючись про здоров'я підростаючого покоління. Здавна, ще до виникнення професійної медицини, люди помічали вплив на здоров'я характеру праці, звичок, звичаїв, а також вірувань, думок, переживань. Відомі медики різних

країн звертали увагу на особливості праці й побуту своїх пацієнтів, пов'язуючи з цим виникнення недуг.

Якщо звернутися до історичного аспекту зародження уяви про ЗСЖ, то вперше вона починає формуватися на Сході. Уже в Стародавній Індії, у 6 столітті до нашої ери у Ведах сформовані основні принципи поведінки здорового способу життя. Один з них – досягнення стійкої рівноваги психіки. Першою й неодмінною умовою досягнення цієї рівноваги була повна внутрішня воля, відсутність твердої залежності людини від фізичних і психологічних факторів навколишнього середовища. Іншим шляхом, що веде до встановлення внутрішньої рівноваги вважався шлях серця, шлях любові. Під любов'ю, що дає волю, у бхати – йоге розумілася не любов до окремої людини, до групи людей, а любов до усього живого в цьому світі як до вищого вираження сутності буття. Третій шлях досягнення внутрішньої волі – шлях розуму. За твердженням джано – йоге жоден йог не повинен відмовлятися від знання, тому що воно підтверджує життєву стійкість.

У східній філософії завжди ставився акцент на єдності психічного й тілесного в людині. Так, китайські мислителі вважали, що дисгармонія організму виникає в результаті психічної дисгармонії. Вони виділяють п'ять хворобливих настроїв:

- гнів і запальність;
- «затьмареність» переживаннями;
- заклопотаність і зневіра;
- сум і смуток;
- страх і тривожність.

Схильність до таких настроїв вважають вони, порушує і паралізує енергію, як окремих органів, так і всього організму в цілому, скорочуючи людське життя. Радість же дає гармонічну еластичність енергопотокам і продовжує життя.

У тибетській медицині, у відомому трактаті «Чжуд – ми» неуттво вважалось загальною причиною всіх хвороб. Неуттво породжує хворобливий спосіб життя, вічну незадоволеність, приводить до тяжких песимістичних переживань, пагубним пристрастям, несправедливому гніву, несхвальності до людей.

Помірність в усьому, природна природність і подолання неуттва – основні складові ЗСЖ, що визначає фізичне й психічне благополуччя людини.

Східна філософія заснована на розумінні людини як цілого, нерозривного з безпосереднім оточенням, природою «космосом» і орієнтована на підтримку здоров'я, виявлення величезних можливостей людини протистояти недугам.

У східній філософії чітко прослідковується нерозривний зв'язок між духовним і фізичним станом здоров'я. Здоров'я тут розглядається, як необхідна ступінь досконалості і вища цінність. Положення східної медицини базується на відношенні до людини як до особистості. Вони виражаються у формах ведення діалогу між лікарем і пацієнтом у тих ракурсах, у яких він бачить самого себе, тому що ніхто, крім самої людини, не може змінити його спосіб життя, його звички, відношення до життя й хвороб. Такий підхід заснований на тому, що багато хвороб мають функціональну природу і їхніми симптомами є сигнали серйозних емоційних і соціальних проблем. Але у будь – якому випадку людина виступає активним учасником збереження і придбання здоров'я. Тому на підставах східної медицини особливо підкреслюється, що проблему здоров'я не може вирішити тільки технічними засобами діагностики і лікування. До неї варто підходити з обліком індивідуального відношення до здоров'я, що включає усвідомлення себе і власного способу життя. Цей аспект багато в чому втрачений у сучасній медицині, що розглядає хворобу як порушення благополуччя тілесного стану людини, наявність специфічних, локальних відхилень в органах і тканинах, а пацієнта як пасивну особистість, що отримує визначення розпорядження, у виробленні яких він не бере участі.

З позиції викладеного розуміння феномена здоров'я людини походить визначення поняття здорового способу життя (ЗСЖ): це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту.

Складові ЗСЖ містять різноманітні аспекти, що стосуються усіх сфер здоров'я – фізичного, психологічного, соціального та духовного. Найважливіші з них – харчування (в тому числі споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів, спеціальних продуктів і харчових добавок), побут (якість житла, умови для пасивного й активного відпочинку, рівень психічної й фізичної безпеки на території життєдіяльності, умов праці),

рухова активність (фізична культура й спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення).

Для усвідомлення ЗСЖ важливі поінформованість і можливість доступу до спеціальних профілактичних процедур, що мають уповільнювати природні процеси старіння, наявність належних екологічних умов, інших складових ЗСЖ, що стосується переважно не тільки фізичного й психологічного, а також соціального й духовного здоров'я

Уявлення про ЗСЖ зустрічається й в античній філософії. Мислителі античного періоду намагалися виділити в даному явищі специфічні елементи. Так, наприклад, Гіппократ у трактаті «Про здоровий спосіб життя» розглядає даний аспект як деяку гармонію, до якої варто прагнути шляхом дотримання цілого ряду профілактичних заходів. Він акцентує увагу, в основному, на фізичному здоров'ї людини. Демокрит у більшій мірі описує духовне здоров'я, що представляє собою «благий стан духу», при якому душа перебуває у спокої і рівновазі, не хвилюючись ніякими пристрастями й іншими переживаннями.

У античному світі свої традиції ведення здорового способу життя. Наявність гарного здоров'я було основним критерієм для забезпечення інтелектуального розвитку підростаючого покоління. Так, юнаки, фізично погано розвинені, не мали права займати державні посади. У Древній Греції культ тіла зводився в рамки державних законів, маючи на увазі систему фізичного виховання.

У цей період з'являються перші концепції здорового способу життя: «Пізнай себе», «Піклуйся про самого себе». Відповідно до останньої концепції, у кожної людини повинен бути визначений образ дій, здійснюваний стосовно самого себе й включати турботу про самого себе, зміну, перетворення себе. Особливість античного періоду полягає в тому, що на перший план виходить фізичний компонент ЗСЖ, відкидаючи духовний на другий план.

У західній і російській науках проблему ЗСЖ торкалися такі лікарі й мислителі, як Ф. Бекон, Б.Спіноза, Х.Де Рюа, Ж.Ламетра, П. Кабаліс, М. Ломоносов, А. Радищев.

XX століття багато чого дало людству: електрику, телебачення, сучасний транспорт. Але разом з тим, кінець сторіччя характеризується неузгодженістю природних соціальних і духовних основ людини й середовища його життєдіяльності. Відбулися істотні зміни у свідомості людини: що раніше він був одночасно і виробником, і споживачем різних благ, то в даних час ці функції розділилися, що відбулося і на відношенні нашого сучасника до свого здоров'я. За старих часів людина, «споживаючи» своє здоров'я у важкій фізичній праці й у боротьбі з силами природи, добре усвідомлювала, що вона сама повинна подбати про його відновлення. Тепер же людям здається, що здоров'я так само постійне, як електро й водопостачання, що буде завжди. І.І. Брахман відзначає: «Самі по собі досягнення НТР не скоротять відставання адаптаційних можливостей людини природного і соціально виробничого середовища його існування. Чим більше будуть автоматизація виробництва й кондиціонування середовища існування, тим менш тренуваними виявляться захисні сили організму. Породивши своєю виробничою діяльністю екологічну проблему, стурбований збереженням природи в планетарному масштабі, людина забуває, що вона частина природи, і свої зусилля направляє головним чином на збереження і поліпшення навколишнього середовища.»

Таким чином, перед людством стоїть завдання не займатися утопічними планами огороження людини від усіх можливих патогенних впливів, а забезпечити його здоров'я в реально існуючих умовах.

Для збереження й відновлення здоров'я недостатньо пасивного чекання, коли природа організму, раніше чи пізніше, зробить свою справу. Людині самій необхідно робити визначену роботу з даного напрямку. Але на жаль, більшість людей цінність здоров'я усвідомлюють тільки тоді, коли виникає серйозна погроза для здоров'я, воно в значній мірі втрачено, внаслідок чого виникає мотивація вилікувати хворобу, повернути здоров'я. А від позитивної мотивації до вдосконалення здоров'я у здорових людей недостатньо зусиль.

І.І. Бецман виділяє дві можливі причини цього:

- людина не усвідомлює свого здоров'я, не знає величину його резервів і турботу про нього відкладає на потім до виходу на пенсію чи на випадок хвороби;
- здорова людина повинна орієнтуватися у своєму способі життя на позитивний досвід старшого покоління, і на негативний – хворих людей.

Однак такий підхід діє далеко не на всіх і з неоднаковою силою. Дуже багато людей таким чином і поведінкою не те щоб сприяють здоров'ю, а руйнують його.

Ю. П. Лісіцин відзначає, що здоровий спосіб життя це не просто все те, що благотворно впливає на здоров'я людей. У даному випадку мова йде про всі компоненти різних видів діяльності, спрямованих на охорону й поліпшення здоров'я. Автор вказує на те, що поняття здорового способу

життя не зводиться до окремих форм медико – соціальної активності, викорінювання шкідливих звичок, погодженню гігієнічним нормам і правилам санітарної освіти, звертанню до лікаря, дотриманню режиму праці, відпочинку, харчування й багато інших, хоча усі вони відбивають ті чи інші сторони ЗСЖ. «Здоровий... спосіб життя – це насамперед діяльність, активність особистості, групи людей, суспільства, що використовують матеріальні й духовні умови і можливості в інтересах здоров'я, гармонійного фізичного й духовного розвитку людини.» Ю. П. Лісіциним, І. В. Напівніною виділяються також ряд критеріїв ЗСЖ, до числа яких відносять гармонічне сполучення біологічного й соціального в людині, гігієнічне обґрунтування форм поведінки, неспецифічні й активні способи адаптації організму й психіки людини до несприятливих умов і соціального середовища. Б. Н. Чамаків відзначає, що здоровий спосіб життя включає типові форми і способи повсякденної життєдіяльності людини, що змінюють й удосконалюють резервні можливості організму. У той же час поняття здорового способу життя набагато ширше, ніж режим праці й відпочинку, систему харчування, різні, що гарантують і розвивають, вправи, у нього також входить система до себе, до іншої людини, до життя в цілому, а також свідомість буття, життєві цілі й цінності.

У практичній діяльності при визначенні індивідуальних критеріїв і мети здорового способу життя існують два альтернативних підходи. За завданням традиційного підходу є досягнення всіма однакової поведінки. Що вважається правильною: відмова від паління й вживання алкоголю, підвищення рухової активності, обмеження споживання їжі, насиченої жирами й повареною сіллю, збереженню маси тіла в границях, що рекомендуються. Ефективність пропаганди здорового способу життя і масового зміцнення здоров'я оцінюється по числу осіб, що дотримуються рекомендованої поведінки. Але, як показує практика, захворюваність неминуче виявляється різною при однаковій поведінці людей з різними гено – і фенотипами. Явний недолік такого підходу в тому, що він може призвести до рівнозначної поведінки людей, але не до рівності кінцевого здоров'я.

Другий підхід має зовсім інші орієнтири, і в якості здорового розглядається такий стиль поведінки, що приводить до бажаної тривалості й необхідної якості життя. З огляду на те, що всі люди різні, їм потрібно протягом життя поводитися по різному. І. А. Гундаров і В. А. Палесский констатують: «Здоровий спосіб життя в принципі не може і не повинен бути ідентичним. Будь – яку поведінку варто оцінювати як здорову, якщо вона веде до досягнення бажаного оздоровчого результату.» При такому підході критерієм ефективності формування здорового способу життя виступає непоодинокі, а реальне збільшення кількості здоров'я.

Отже, якщо здоров'я людини не поліпшується, незважаючи на здавалося б культурну, суспільно – корисну поведінку, вона не може розглядатися як здорова. Для оцінки кількості здоров'я в даному підході розроблена методика, що дає людині можливість з урахуванням індексу здоров'я й його положень по шкалі самому приймати рішення, яку поведінку вважати здоровою. У рамках цього підходу здоровий спосіб життя визначається, виходячи з індивідуальних критеріїв, особистого вибору найбільш кращих мір оздоровлення. Тому для особистостей з великою кількістю здоров'я будь – який спосіб, що є для них звичним, і буде цілком здоровим.

У валеопсихології передбачається цілеспрямована послідовна робота з повернення людини до самої себе, освоєння людиною свого тіла, душі, розуму – «внутрішнього спостерігача.» Щоб зрозуміти й прийняти себе, необхідно звернути увагу на свій внутрішній світ.

Дж. Рейнуотер, підкреслюючи відповідальність людини за стан здоров'я й великі можливості кожного у формуванні останнього, вказує: «Те, яке здоров'я має кожний із нас, багато в чому залежить від нашої поведінки в минулому – від того, як ми дихали й рухалися, як ми харчувалися, які віддалі дії думками і відносинами. Сьогодні, зараз ми визначаємо наше здоров'я майбутнього. Ми самі за нього відповідаємо, тому варто переорієнтуватися з лікування хвороб на турботу про своє здоров'я.»

Е. Чартон вважав, що інформації про наслідки для здоров'я, визначеного стилю поведінки, буде досить для формування відповідного до нього змін в бажану сторону. Він підкреслює, що даний підхід не врахував багатьох соціальних й психологічних факторів, що беруть участь в ухваленні рішень, а також на наявності навичок ухвалення рішення. Автор бачить, що можливе творення способу життя й відношення до свого здоров'я, демонстрації безпосередніх наслідків небажаної поведінки. Як відзначають ряд авторів, у формуванні здорового способу життя і збереження здоров'я індивіда, велике значення мають творчість, що регулює всі життєві процеси й благотворно впливає на них.

Ф. В. Василюк стверджує, що лише цінності творчості та здатність переутворювати потенційні руйнівні події в крапки духовного росту є збільшення здоров'я.

Висновки. Проаналізувавши вище наведені точку зору, робимо висновок: головне в здоровому способі життя – це активне створення здоров'я, включаючи всі його компоненти. Таким чином, поняття здорового способу життя набагато ширше, ніж відсутність шкідливих звичок, режиму праці й відпочинку, системою харчування, різні, що гарантують і розвивають вправи; у нього також входить система відносин до себе, до іншої людини, до життя в цілому, а також свідомість буття, життєві цілі й цінності. Отже, для створення здоров'я, необхідно як розширення уявлень про здоров'я й хвороби, так і уміле використання всього спектра факторів, що впливають на різні складові здоров'я (фізичну, психічну, соціальну й духовну), оволодіння оздоровчими, загальнозмінювальними, природо доцільними методиками й технологіями, формування установки на здоровий спосіб життя.

Список використаної літератури

1. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи / О.Яременко, О.Балакірева, О.Вакулєнко та ін. К. : Український ін-т соціальних досліджень, 2000.
2. Здоровий спосіб життя – практичні поради. Юрій Петюк. The Epoch Times Україна
3. Здоровье и здоровый образ жизни. И. И. Никберг (рос.)
4. Головаха Є. І., Паніна Н. В. Соціальне самопочуття населення України. *Українське суспільство на порозі третього тисячоліття* / під ред. М. О. Шульги. К. : Ін-т соціології НАН України, 1999. С. 398–409.
5. Литвин-Кіндратюк С. Д., Кіндратюк Б. Д. Народознавство та організація здорового способу життя школярів / АПН України; Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника. Івано-Франківськ : Плай, 1997. 279 с.
6. Петрик О. І. Медико-біологічні та психолого-педагогічні основи здорового способу життя: Курс лекцій : навч. посіб. для студентів ун-тів та пед. ін-тів. Львів : Світ, 1993. 119 с.;
7. Регіональна програма патріотичного виховання учнівської молоді, розвитку духовності, утвердження принципів загальнолюдської моралі та формування здорового способу життя / Волинська обл. держ. адм. управління освіти / Н. Н. Ариванюк (авт. і упоряд.). Луцьк, 2000. 39 с.
8. Здоровий спосіб життя. В. Р. Шухатовіч. Енциклопедія соціології (рос.)
9. HSE Health Promotion Website from the Health Service Executive, Republic of Ireland (англ.)
10. Міхеєнко О. І. Валеологія: Основи індивідуального здоров'я людини. Суми : Університетська книга, 2009. 400 с.

*Заблоцька Карина,
студентка 6 курсу
спеціальності Спеціальна освіта
(олігофренопедагогіка, логопедія)
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка,
м. Суми*

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

Постановка проблеми. Сучасні Міжнародні стандарти з правовими стандартами наполягають на безпосередній участі кожної дитини в навчанні з особливими освітніми потребами на засадах рівності й без дискримінації.

Інклюзія як процес посилення участі всіх громадян у суспільному житті успішно набуває обертів в Україні. Для досягнення повноцінного включення цієї дитини в академічне та суспільне життя необхідно створити відповідні умови та підготувати комфортне інклюзивне середовище.

Інклюзія в Україні є найвищою соціальною концепцією, яка вимагає гуманізації та дотримання прав осіб з особливими освітніми потребами на якісну та доступну освіту.

Інклюзія освіти є сходинкою до побудови інклюзивного суспільства. Таким чином, вона не є лише окремою інновацією, але й в стосується усієї спільноти. Вона не може існувати ізольовано від конкретної професійної громади, але й широкими верствами населення.

Ідеологія, яка забезпечує абсолютно однакове ставлення до людей, не дивлячись на їх стан, приналежність, виключає будь-яку дискримінацію. У зв'язку з цим необхідно створити освітнє середовище, яке відповідає потребам і можливостям кожного дитини, незалежно від її особливих. Це ми можемо вже говорити про створення універсального освітнього дизайну.

Сучасний заклад загальної середньої освіти забезпечує мобільність щодо врахування індивідуальних особливостей дітей, та організацію педагогічної підтримки кожної особистості без виключення.

Виклад основного матеріалу. Сучасні асистенти вчителів – це педагогічні працівники, які пройшли відповідну фахову підготовку у закладах післядипломної педагогічної освіти і намагаються самотужки розібратися у професійній діяльності. Звернемося до основних понять інклюзивної освіти «інклюзивна освіта», «асистент вчителя», «діти з особливими потребами», «професійна компетентність асистента вчителя».

Поняття «діти з особливими потребами» стосується дітей до 18 років, які потребують будь-яких видів підтримки з метою покращання здоров'я, розвитку, навчання, якості життя, самостійної участі в житті громади.

Асистент учителя – це помічник, дуже важлива особа в діяльності закладу загальної середньої освіти. Асистенти вчителів мають злагоджено та кваліфіковано співпрацювати з педагогічними закладами та залученими фахівцями.

На думку дослідниці Н. Валентик успішна освітня інклюзія є мультифакторним, рівневим процесом, що переорієнтує погляд на багато елементів із точки зору різноманітності потенціалу учнів. Це пояснюється тим, що кожен учасник освітнього процесу є особистістю, яка не є стандартною..

Для сучасного успішного закладу загальної середньої освіти характерна мобільність залежно від контингенту дітей, які в ньому навчаються.

Прибічники спільного навчання зауважують на таких позитивних сторонах інклюзивних процесів:

- стимулюючий вплив обдарованих однокласників на дітей з ООП;
- ширше розуміння людських різноманітностей;
- розвиток навички конструктивного спілкування та критичного мислення;
- розвиток моральних якостей, гуманності, співчуття, милосердя, терпимості в реальних життєвих ситуаціях, що є ефективним засобом морального виховання [2, с. 256].

У здоровому розвиненому суспільстві дитина з нормотиповим розвитком сприймає таку особу як один з варіантів повноцінного життя. Інклюзія дозволяє всім дітям з активною потребою отримати гідну освіту, участь в освітньому процесі.

Найголовнішою роллю асистента вчителя є створення зміцненого академічного середовища для дитини з ООП. Виконуючи свої професійні обов'язки, помічник учителя повинен стати для дитини радником, старшим товаришем, який шохвилини, щосекунди, щомиті поруч. Він має розуміти не лише слова і думки дитини, а й її погляд, відчуття, душевний стан.

Проблема професійної компетентності асистента вчителя є предметом дослідження багатьох вчених, зокрема досліджуваних вітчизняних та зарубіжних вчених у різні періоди системи освіти: Л. Байди, В. Бондара, Л. Дробот, В. Засенко, Т. Ілляшенко, А. Колупасва, О. Мартинчук, С. Миронова, Л. Прядко, В. Синьова, Т. Скрипник, Н. Стадненко, В. Тарасун, Г. Тимошко, Є. Тонконога, М. Чайковського Є. Хрикова та ін., але мало хто з дослідників звертав увагу на обґрунтування професійної компетентності помічника вчителя.

Термін «компетентність» у перекладі з латинської означає коло питань, в яких людина добре обізнана, має знання та досвід, є розумною.

Компетенції – це те, що надалі формує здатність:

- компетентність не може бути визначена абсолютно, оскільки її прояви залежать від обставин;
- компетенцію не можна відокремити від конкретних умов;
- компетенції не визначаються знаннями та вміннями.

Професійна компетенція з словником - це вміння застосовувати знання, уміння, успішно діяти на основі практичного досвіду виконання професійних завдань [1, с. 376].

Професійна некомпетентність, на відміну від професійної компетентності, є істотною вадою будь-якої професії, є причиною скарг і нарікань.

З'ясуємо сутність понять «компетентність» та «професійна компетентність».

Компетентність (від латинського «відповідний») означає:

- 1) обсяг повноважень посадової особи; поінформованість про низку питань;
- 2) знання, досвід.

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, поняття «компетентність» як здатність кваліфіковано виконувати завдання або роботу. Поняття компетентності включає в себе набір знань, навичок і умінь, які дають змогу ефективно діяти чи виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі.

Дослідження українських учених щодо розуміння «компетентності» та «професійної компетентності» свідчать про різноманітність підходів їхнього трактування. У Енциклопедії освіти

професійна компетентність пояснюється як сукупність знань і вмінь, необхідних фахівців для здійснення ефективної професійної діяльності, включаючи вміння аналізувати та прогнозувати результати праці. Щодо професійної компетентності, то це інтегративна характеристика і особистісних якостей фахівця, відображає рівень знань, розум, досвід необхідних для досягнення мети з виду професійної діяльності.

Великий тлумачний психологічний словник поняття «професійна компетентність» трактує як професійну підготовку і здатність суб'єкта праці до виконання завдань та обов'язків щоденної діяльності.

У психології під компетентністю розуміють комплекс знань, умінь та навичок, а також способи виконання діяльності (А. Журавльов, Н. Талізіна, Р. К. Шакуров, А. Щербаков та ін.) окремі автори значно розширюють або звужують цей перелік. аналіз психолого-педагогічної літератури з цього питання показує, що на сучасному етапі в науці інших, часом навіть протилежних поглядів на визначення поняття «професійна компетентність».

Учений Л. Ващенко під поняттям «професійна компетентність» розуміє основну характеристику діяльності спеціаліста; що включає як зміст так і процесуальні компоненти, та найважливіші ознаки: мобільність знань, гнучкість методів, критичність мислення.

Учена Л. М. Мітіна включає в професійну компетентність дві підструктури: діяльну (знання, вміння, навички та способи здійснення педагогічної діяльності) і комунікативну (знання, вміння, навички і способи здійснення педагогічного спілкування) [3, с. 200].

Вчений А. Хуторський, наголошує, що компетентність – це сформовані особистісні якості та мінімальний досвід щодо діяльності в цій сфері [5, с. 57].

Згідно з дослідженням В. Мельника, професійна компетентність вчителя визначається сукупністю знань, необхідних для займаної посади; умінь та навичок, необхідних для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків; професійні, ділові та особистісні якості для більш повної реалізації власних сил, здібностей і можливостей при виконанні функціонально-службових обов'язків; загальна культура, необхідна для формування гуманістичного погляду, духовно-ціннісні орієнтири, морально-етичні принципи особистості; мотивація професійної діяльності.

Професійну компетентність дослідниця О. Пехота вважається визнаною характеристикою підготовленості керівника до професійної діяльності. Досліджуване поняття автор визначає як сукупність комунікативних, конструктивних, організаторських вмінь та дієвістю практично використовувати їх у роботі [4, с. 34].

Висновки. Професійна компетентність асистента вчителя є складною структурою, набором його психічних якостей і властивостей, що формується завдяки інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність, гнучкість і критичність мислення). Професійна компетентність асистента вчителя – це сукупність особистісних якостей, високої загальної та моральної культури, спеціальних знань і умінь. Вона є невід'ємною характеристикою особистості, яка передбачає наявність високого рівня професійної майстерності з урахуванням специфічних освітніх потреб дітей з ООП.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
2. Елен Р. Данієлс Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів. Львів: Товариство «Надія», 2000. 256 с.
3. Митина Л. М. Психологія професійного розвитку учителя. М. : Флинта : Московський психол.-соц. ін-т, 1998. 200 с.
4. Пехота О. М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя Київ, 1997.
5. Хуторський А. В. Современная дидактика. СПб. : Питер, 2001. 544 с.

*Загорулько Світлана,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Осоївського навчально-виховного комплексу
«Загальноосвітня школа I – III ступенів –
заклад дошкільної освіти»
Краснопільської селищної ради Сумської області*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ (МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ПІДЛІТКІВ, ЮНАЦТВА)

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших проблем є проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління України, вирішення якої обумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації.

Здоров'я дітей і молоді в Україні в останні роки погіршується, а зусиль держави і громадськості щодо запобігання цій тенденції поки що недостатньо. Проблема впровадження здорового способу життя в молодіжному середовищі переходить до категорії таких, що визначають рівень національної безпеки України.

У сучасний період реформування системи охорони здоров'я України є дуже актуальною первинна профілактика, яка базується на формуванні здорового способу життя, підвищенні відповідальності кожної людини за своє здоров'я, усуненні дії факторів ризику здоров'я. Адже, ще з дитячих років повинна формуватися мотивація до здорового способу життя, його доцільності та необхідності.

Аналіз попередніх досліджень. Дана проблема набуває великого значення для сучасної школи. Питання формування та виховання потреб у здоровому способі життя дітей відбито у працях А. Алчевської, С. Боткіна, Г. Ващенко, Д. Локка, І. Мечникова та ін. Концептуальні основи гігієнічного навчання та виховання дітей як складової формування здорового способу життя закладені в дослідженнях М. Антропової, З. Громової, І. Кононова, А. Хрипкової та ін. Проблемою профілактики шкідливих звичок займалися Н.Максимова, В.Оржеховська, Т.Федорченко та ін.

Мета статті – дослідити особливості формування здорового способу життя молодших школярів, підлітків, юнацтва у навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Здоровий спосіб життя – це спосіб життєдіяльності, спрямований на збереження і покращення здоров'я людей.

За результатами наукових досліджень, стан здоров'я підлітків залежить на 20 % від спадковості; на 20 % – від навколишнього середовища; на 10 % – від рівня медичної допомоги; на 5 % – від способу життя [3].

У системі освіти загальноосвітня школа є найціннішим скарбом кожного народу. Саме вона складає фундамент освіченості нації і визначає ефективність її наступних сходинок освіти. В школах навчально-виховний процес спрямований на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей тощо. Тому проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління займає провідне місце в шкільній практиці.

Завданням сучасної школи є: використання здоров'язберігаючих технологій навчання; дотримання режиму рухової активності, поєднання рухового і статичного навантаження; організація збалансованого харчування; заміна авторитарного стилю спілкування на стиль співробітництва, створення емоційної сприятливої атмосфери навчання; формування в учнів та їхніх батьків усвідомлення цінності здоров'я.

Для розв'язання завдань щодо формування освіти про здоровий спосіб життя в школярів, для більш досконалого виконання всіх критеріїв необхідно об'єднати увесь педагогічний колектив. На даний час ведеться активна робота педагогічних колективів у створенні сприятливого для здоров'я учнівського середовища: відбувається засвоєння учнями знань з основ здоров'я не лише в школі, а й за її межами, формуються уміння та навички здорового способу життя, проводиться просвітницька робота серед батьків. Як свідчить думка багатьох педагогів, що лише об'єднавши спільні зусилля педагогів та батьків можна виробити навички здорового способу життя школярів [5].

Фізичне виховання є одним із компонентів здорового способу життя та правильного його формування. Саме воно стимулює не лише стан здоров'я, але й пробуджує в людях прагнення жити і рухатись, робити добро і бути активним членом здорового суспільства. В процесі навчання молоді необхідно постійно виробляти не лише потреби, але й навички здорового способу життя. Фізична

культура – це спосіб підтримання духовного життя людини, а не лише спорт, перемоги та змагання [4]. Використання засобів фізичної культури у шкільній програмі займає основне місце в системі профілактичних заходів, спрямованих на корекцію здоров'я, рівень якого, у зв'язку з негативними впливами екології, стресовими чинниками та іншими факторами, різко знижується [1]. Важливо, щоб школярі усвідомлювали важливість занять фізичною культурою, відчували потребу в них, тому що фізична культура поступово зводиться до безглуздої фізичної вправи, взятої з культури, спорту, гри, щирого спілкування і відносин. А звідси і зниження інтересу до занять фізичними вправами. Отже, фізична культура - яскравий приклад не тільки теоретичних знань з формування здорового способу життя.

Обов'язковим компонентом організації навчально-виховної роботи школи є створення органів учнівського самоврядування. Саме вони організують чергування учнів по школі, контроль за своєчасним виконанням правил внутрішнього розпорядку, санітарно гігієнічний стан тощо. Вирішення проблеми формування здорового способу життя школярів вбачається в систематичному прищеплюванні учням навичок особистої і громадської гігієни, розвитку індивідуальних здібностей дітей, проведенні бесід за участі відомих спортсменів, популяризації серед громадськості спортивних досягнень учнів [2].

Широкого розмаху в школі за останні роки набуває позакласна діяльність. Метою якої є задоволення інтересів і запитів дітей, розвитку їх творчого потенціалу, нахилів і здібностей у різних сферах діяльності, формування здорового способу життя. Педагогічними умовами виховання основ здорового способу життя учнів у позакласній діяльності є: організація факультативних і гурткових занять, різноманітних виховних заходів з основ здорового способу життя у позаурочний час; залучення кожного учня до різноманітної виховної діяльності з урахуванням вікових та психофізичних особливостей; запровадження режиму дня та систематичне дотримання його підлітками як моделі здорового способу життя.

Для успішного та вдалого формування здорового способу школярів у навчальних закладах необхідно вирішити наступні завдання:

1. Об'єднати увесь педагогічний колектив для розв'язання завдань щодо формування освіти про здоровий спосіб життя в школярів.
2. Довести всі елементи навчально-виховного процесу у відповідність із станом здоров'я і психофізіологічними можливостями учнів і педагогів.
3. Здійснювати оздоровче супроводження навчально-виховного процесу, передбачати такі напрямки роботи як: оздоровче обґрунтування та експертиза навчально-виховної роботи, діагностика й корекція здоров'я учнів, профілактичні заходи, допомога в розвитку дітей.

Саме позашкільна освіта спроможна частково компенсувати недоліки у вихованні та розвитку дитини в сім'ї, запропонувати змістовне дозвілля, зайнятість за інтересами у позаурочний час. Основною формою позашкільної діяльності школярів є вільний час, а саме дозвілля. Дозвілля є своєрідною формою позаурочного часу, який може бути використаний учнями для поглиблення своїх знань з усіх навчальних предметів, для задоволення і розвитку інтересів, запитів та нахилів, духовного зростання, вдосконалення фізичних якостей та відпочинку.

Ще однією активною формою позашкільної діяльності школярів є гра. Вона служить засобом пізнання навколишнього світу, виявляє сильну загальну фізіологічну дію на організм, гарно зміцнює його нервово-м'язову систему, поліпшує дихання, кровообіг, травлення та підвищує обмін речовин. Участь у правильно організованих іграх розвиває у дітей вольові якості, творчу ініціативу, винахідливість, відчуття товариства. Рухливі ігри та спортивні розваги на свіжому повітрі є кращою формою проведення дозвілля, гарним активним відпочинком після навчання та засобом для покращення розвитку та здоров'я дітей [3].

Дитинство – це період для формування здорових і є найбільш сприятливим для формування потрібних для збереження здоров'я якостей і властивостей особистості. Чим раніше розпочато виховання, тим стабільніші виникають навички й установки, які необхідні дитині в її подальшому житті. Зміна ставлення до свого здоров'я передусім проблема виховання. Тому саме системі освіти дає суспільство соціальне замовлення – посилити роботу з оздоровлення шкільного середовища, зміцнення здоров'я дітей і формування у них здорового способу життя.

Для здорового способу життя важливе значення має організована боротьба зі шкідливими звичками, які дезорганізують людину, послабляють її волю, знижують працездатність, порушують здоров'я і скорочують тривалість життя. Великого значення для формування здорової особистості школяра має рухова активність. Вченими доведено, що здоровий спосіб життя в більшості випадків залежить від рухової активності школярів, від віку та режиму дня, а також ставлення учнів до

необхідності вести здоровий спосіб життя. Проблема вживання підлітками наркотичних речовин є загальнонаціональною. Причиною цього стали недостатня інформованість школярів про шкідливий вплив наркотичних засобів та наслідки їх вживання, формування ставлення до наркотиків як до розваги, що допомагає втекти від реальності. Тому існуюча ситуація може бути виправлена не тільки діяльністю медичних та соціальних працівників, а й педагогічних.

Перед вчителем сучасної школи стоїть чимала кількість проблем, однією з яких є запобігання вживання шкідливих звичок, що потребують невідкладного вирішення. Задля попередження таких проблем слід проводити профілактичну роботу ще й серед населення, в засобах масової інформації, з молодіжними групами ризику за межами школи. Необхідно проводити виховну роботу у новостворених сім'ях; удосконалити процес здобуття моральної освіти; запровадити надзвичайно жорсткий контроль за рекламою в засобах масової інформації; збільшити кількість культосвітніх, спортивних закладів, де б молодь могла реалізувати себе у вільний час; проводити акції пропаганди здорового способу життя. У профілактиці вживання шкідливих звичок відіграє важливу роль сім'я. Сучасні батьки повинні брати активну участь у житті дітей, допомагати їм у вирішенні актуальних проблем, бути достатньо проінформованими про наслідки вживання наркотичних засобів, про їх шкідливий вплив на здоров'я, про симптоми залежності тощо. Ми повинні залучати вчителів та батьків школярів до даної проблеми, а саме підвищувати інтерес до занять, розкрити цінності фізичної культури, організувати позакласну роботу з елементами фізичної культури, проводити спортивно оздоровчі змагання.

Важлива роль у виборі зазначених видів інформації певної спрямованості належить сім'ї. Саме сім'я повинна контролювати і допомагати школярам орієнтуватись у такому багатоаспектному джерелі електронної інформації.

Висновки. Здоровий спосіб життя – це комплекс оздоровчих заходів, що забезпечують гармонійний розвиток, зміцнення здоров'я, підвищують продуктивність праці. Це такі форми і способи щодення, відмові від шкідливих звичок, загартуванню, оптимальний руховий режим. Здоров'я саме дітей і молоді особливо важливе, тому що близько 80% хвороб у дорослих є наслідком неправильного способу життя у дитячі та молоді роки. Ще одним фактом є абсолютна безграмотність учнів, щодо здорового способу життя та його цінності, тому необхідно створити систему закладів, де підлітки мали б нагоду одержати кваліфіковані консультації з питань збереження здоров'я та його цінності і де б робота проходила в трьох напрямках: робота з батьками; робота з вчителями; робота з учнями.

Спрямованість і тематика зазначених напрямків складається і корегується спільними зусиллями школи, сім'ї, представників державних органів влади і приватних структур. Важливу роль при цьому відіграє суспільно-економічний і правовий стан держави від якого залежить матеріально-технічне забезпечення зазначених вище заходів та обов'язковість їх виконання. Подальші дослідження необхідно провести у напрямку вивчення проблеми формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі в другій половині ХХ століття.

Список використаної літератури

1. Бермудес Д. Використання ритмічної гімнастики в системі підготовки вчителів фізичної культури. *Молода спортивна наука України*. Львів, 2017. Вип. 11. С. 27–35.
2. Бондар А.Д. Навчально-виховна робота в школах-інтернатах і групах подовженого дня / А.Д. Бондар, Б.С. Кобзар. – 2-е вид., допов. й перероб. – К.: Вища школа, 2005. 149 с.
3. Васічкина О.В. Здоровий спосіб життя як складова життєвої компетентності учнів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків, 2007. №11. С. 221–225.
4. Герасимчук А.Ю. Формування у студентів потреб до занять фізичною культурою. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Чернігів, 2006. Вип. 35. С. 440–442.
5. Свириденко С. Соціально-педагогічний аспект формування здорового способу життя. *Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні*. Житомир, 2012. С. 189–191.

*Єфремова Галина,
завідувачка кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент
м. Суми*

*Кожем'якіна Ірина,
старший викладач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук,
м. Суми*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Компетентний, дієвий, мобільний, із дитиноцентристською філософією щодо освітнього процесу і навичками випереджувального проєктного менеджменту – таким є вчитель нової української школи, якому відведена особлива роль у реалізації завдань Нової української школи. Від його педагогічної майстерності, світоглядних позицій, особистісних якостей, професійної компетентності значною мірою залежить ступінь освіченості та рівень сформованості ключових компетентностей та м'яких навичок (soft skills) сучасних учнів.

Орієнтир на компетентного учня початкової, середньої та старшої школи з визначеними ключовими (базовими) компетентностями зумовлює потребу розвивати професійну компетентність учителя у системі післядипломної освіти, зокрема, у системі підвищення кваліфікації через упровадження нових освітніх технологій навчання.

Виклад основного матеріалу. У документах Європейських декларацій (Гамбурзька декларація, 1997) і самітів (Лісабонський саміт, 2000; Брюсельська Комісія Європейських Спільнот, 2006) наголошується на тому, що неперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості. Концептуальні підходи освіти дорослих окреслені у фундаментальних працях В. Андрущенко, І. Беха, Л. Лук'янової та ін.; теоретико-методологічні засади організації післядипломної освіти вчителів досліджують В. Олійник, Т. Сорочан, І. Титаренко, В. Сидоренко та ін., удосконалення процесу підвищення кваліфікації – Н. Білик, І. Жерносек, Н. Клокар, Н. Протасова, Т. Сорочан, Т. Сущенко та ін. Відзначимо різноплановість наукових досліджень із розвитку професіоналізму вчителя (В. Гриньова, Н. Кузьміна, В. Шпак та ін.) та компетентнісного розвитку вчителя (О. Савченко, Н. Овчарук, Н. Бібік та ін.).

Ідея неперервної освіти стає основною життєдіяльнісною траєкторією сучасної людини і, як зазначається в Концепції освіти дорослих в Україні (укладач Л. Лук'янова) [5, с. 5 – 6], основним пролонгованим видом діяльності всього дорослого населення. Невід'ємним складником модернізації національної системи освіти є неперервна освіта дорослих, у тому числі, відповідно до загальноєвропейських пріоритетів, і неперервна освіта вчителя.

В «Українській енциклопедії освіти» неперервну освіту представлено як процес, що охоплює все життя людини і забезпечує поступовий розвиток творчого потенціалу особистості, усебічне збагачення її духовного світу, як цілеспрямовану систематичну пізнавальну діяльність щодо освоєння і вдосконалення знань, умінь і навичок, одержаних у загальних і спеціальних установах, а також шляхом самоосвіти [4, с. 580]. Наш багаторічний практичний досвід засвідчує, що неперервна освіта педагогів як особлива соціальна інституція повинна сприяти неперервній й успішній адаптації кожного педагога до змінних процесів сучасного життя в умовах постійно змінюваного суспільства і збільшення періоду трудової активності.

Неперервна освіта, зазначає Н. Павлик [9], є багаторівневим поняттям й охоплює різні напрями освітньої діяльності людини залежно від соціальних, економічних, індивідуальних потреб. Такий висновок авторка слушно співвідносить із визначенням освіти дорослих Європейською комісією з неперервної освіти як будь-якої навчальної діяльності протягом життя задля досягнення особистих, соціальних, професійних цілей [6] і трактуванням Ю. Деркач щодо неперервної освіти через усі типи

навчальної діяльності з метою вдосконалення знань, умінь, навичок, кваліфікаційного рівня відповідно до соціальних, професійних, особистих потреб особистості [3].

Неперервність педагогічної освіти в Україні забезпечується, зокрема, через систему післядипломної педагогічної освіти, яку В. Олійник і А. Нікуліна характеризують як цілеспрямовану, спеціально організовану, керовану цілісну систему перманентного формування в особистостей соціального досвіду відповідно соціальних потреб [8, с. 7]. Післядипломна освіта забезпечує всебічний розвиток навчання і самоосвіти особистості з моменту одержання нею диплому про освіту і до кінця її життя, тобто охоплює найбільш тривалий і найбільш продуктивний період життя. Практична цінність розвитку сучасної післядипломної освіти вчителя, зауважує С. Вершловський [2], характеризується, насамперед, здатністю ставити вчителя в ситуацію, що спонукає переосмислювати набутий досвід, проявляється в розширенні творчих контактів, освоєнні інноваційних технологій.

Післядипломна освіта відповідно до нового Закону «Про освіту» (2017) функціонує натеper у векторах формальної, неформальної та інформальної освіти. Формальна освіта, що є державним компонентом, набула ширшого формату; упродовж останнього десятиліття активно функціонують такі види післядипломної освіти, як магістратура, перепідготовка і стажування.

Неформальна освіта також функціонує в закладах післядипломної освіти і є альтернативною (додатковою), що не передбачає спеціальних освітніх програм і надання документів про кваліфікаційне підвищення через освоєння певної сукупності окремих програм неформальної освіти й відповідного визнання набутих знань, умінь, компетентностей уповноваженим органом. Інформальну освіту характеризують як самоорганізовану освіту або самоосвіту, що реалізується завдяки власній активності педагога, котрий має наміри і бажання постійно перебувати в епіцентрі суспільних, зокрема освітніх змін.

Динамічні зміни в розвитку суспільства і його освітніх стратегій знайшли відображення у структурних елементах післядипломної освіти: у підвищенні кваліфікації, отриманні нової та спорідненої педагогічної спеціальності, отриманні кваліфікації відповідно до специфічної функціональної діяльності, додатковій освіті, аспірантурі, докторантурі, самоосвіті (В. Буренко, Н. Протасова) [1; 10]. У межах статті більш детально окреслимо роль підвищення кваліфікації вчителів.

В. Сидоренко визначає систему підвищення кваліфікації як найважливіший складник неперервної освіти; її ефективна організація, наповнення новим змістом, результативність застосовуваних андрагогічних методів, технологій, неперервність курсового і міжкурсного періодів як цілісного андрагогічного циклу є визначальним показником діяльності інституцій післядипломної педагогічної освіти. Сучасна система підвищення кваліфікації покликана максимально задовольнити професійно-фахові, індивідуально-особистісні, соціокультурні запити замовників освітніх послуг, створити такий диференційований акмеологічний простір, що мотивує до постійної творчої самоактуалізації у професійному та особистісному вимірах шляхом формальної та неформальної освіти, передбачає впровадження багатоваріантних освітньо-професійних програм, моделей, форм освіти дорослих, реалізацію інноваційних методологічних підходів, андрагогічних технологій. Це могутній чинник поглиблення професійного досвіду, узаємозбагачення фахівця новими перспективними знаннями щодо розвитку професійних компетентностей [12].

Багаторічний практичний досвід роботи в інституті післядипломної освіти дозволяє припускати, що ефективність розвитку професійної компетентності вчителя через процес саморозвитку і самовдосконалення можливий, якщо він належно забезпечений науково-методичним супроводом протягом міжкурсного періоду. Перспективним форматом післядипломної освіти вчителя може стати моделювання індивідуальної (власної) освітньої траєкторії з ефективним науково-методичним супроводом курсового і післякурсного періодів як єдиного міжкатегоріального циклу. Орієнтир на компетентного учня початкової школи з визначеними ключовими компетентностями, головне місце серед яких відведено знанням рідної мови, зумовлює постійно розвивати відповідні компетентності вчителя в системі підвищення кваліфікації.

Ефективний розвиток професійної компетентності вчителя можливий, якщо сучасна система підвищення кваліфікації враховуватиме положення, зокрема, таких методологічних підходів до освіти дорослих, як андрагогічний, акмеологічний, аксіологічний, системний, компетентнісний, особистісний, праксеологічний, технологічний. Обираючи такі підходи, ми виходили з того, що розвиток професійної компетентності вчителя є складним, динамічним процесом переходу з одного якісного стану до іншого, вищого, більш досконалого, мета якого – забезпечити якісну, людино/дитиноцентровану освіту з урахуванням індивідуальних характеристик, задатків, обдарувань, творчого потенціалу кожної особистості.

Особистісний розвиток, або саморозвиток, характеризує розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами; професійний розвиток дослідники розглядають як складний процес, що спрямований на забезпечення активності, прояву творчої ініціативи, засвоєння багатогранної культури людства, перетворення зовнішніх норм у внутрішні надбання, у результаті чого відбувається вдосконалення фізичних, розумових, моральних потенцій людини, розгортання її як індивідуальності. Така особистість здатна діяти відповідально, з відчуттям професійного обов'язку, ефективно збагачувати і творчо застосовувати набуті професійні компетентності, створювати інноваційні продукти в сучасній школі.

Передусім, у практичній діяльності щодо підвищення кваліфікації вчителів, розвитку рівня їх професійної компетентності керуємося ідеями андрагогічного підходу (В. Буренко, Н. Ничкало, В. Сидоренко та ін.) [1; 7; 12], який визначає шляхи вдосконалення процесу здобуття професійно значущих знань, формування вмінь, навичок, настанов з урахуванням специфічних рис навчання дорослих.

Важливу роль у розвитку професійної компетентності вчителя відводимо аксіологічному підходу (І. Бех, В. Сидоренко, Л. Хомич, Т. Усатенко та ін.). Такий підхід передбачає повагу до особистості, моральність, ціннісні орієнтири, прагнення розвивати внутрішній потенціал самості, тобто здійснювати постійне самозростання і самовдосконалення власного професійного потенціалу. Аксіологічний підхід передбачає вибір учителем особистісно значущої системи самоорганізації та саморозвитку, індивідуальної освітньої траєкторії розвитку професійної компетентності в результаті осмислення методологічних засад нової освітньої парадигми, урахування педагогічних здібностей, якостей і потенційних можливостей, поведінкових моделей, ціннісних установок, освітньо-особистісних потреб і запитів.

За умов дотримання системного підходу (С. Архангельський, І. Блауберг, С. Садовський та ін.) розвиток професійної компетентності вчителя у системі підвищення кваліфікації фахівців виступає цілеспрямованою, скоординованою творчою діяльністю всіх суб'єктів. Застосування положень компетентнісного підходу дає можливість посилити практичну спрямованість формування складових компонентів професійної компетентності вчителя. Слушною для нашого дослідження є думка О. Семенової, яка до важливих умінь сучасного вчителя відносить вміння розуміти людей, оцінювати емоційний стан, визначати мотиви поведінки; вміння впливати на людей; вміння розв'язувати проблеми, запобігати емоційним конфліктам, аналізуючи досягнення й невдачі. Набуті вміння формують культуру мислення [11].

Доцільним є і застосування положень акмеологічного підходу в розвитку професійної компетентності вчителя (О. Вержицької, Н. Гузій, А. Деркача, Н. Клокар, Н. Кузьміної, С. Пальчевського, В. Сидоренко та ін.). В умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» видозмінюється соціальна і професійна місія вчителя. Нині це фасилітатор, тьютер, партнер і захисник прав дитини, фахівець, який власним прикладом допомагає учневі здобувати знання, розкривати власний потенціал, можливості, виявляти здібності, уподобання, сприяє особистісному розвитку.

Упровадження інноваційних освітніх технологій дозволяє вчителю у процесі професійної діяльності досягти акмевершин у соціальній, професійній та особистісній сферах, відбутися як особистість і професіонал.

Праксеологічний підхід (І. Зязюн, І. Колеснікова, Т. Котарбінський, О. Титова та ін.) допомагає організувати оптимальну інноваційну освітню діяльність у системі підвищення кваліфікації з метою розвитку професійної компетентності вчителя. З цією метою запроваджуємо впродовж тривалого періоду курс педагогічної інноватики та інклюзивної освіти, інноваційні міждисциплінарні спецкурси та курси за вибором з важливих питань реалізації нового формату освіти, зміст яких відтворює компетентнісну та комунікативно-дієву спрямованість, що передбачена Державним стандартом початкової освіти (2018) та Державним стандартом базової середньої освіти (2020).

Для вчителів усіх категорій, які підвищують кваліфікацію на базі СОППО за різними формами навчання (курси за вибором, очно-дистанційна та дистанційна) максимально збільшуємо нестандартні форми проведення практичних занять, що дозволяють швидко, цікаво і ефективно відпрацювати структурні елементи професійної компетентності вчителя. Відповідно до навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації для вчителів передбачено незначний лекційний змістовий компонент, який сприяє узагальненню теоретичних знань структурних аспектів професійної компетентності вчителя і надає можливість їх реалізації у процесі відпрацювання компетентнісних умінь за умов нестандартних форм практичних занять.

Технологічний підхід (Р. Гуревич, І. Дичківська, М. Кадемія, О. Пехота, О. Пометун, Г. Селевко та ін.) сприяє активному запровадженню технологій у форматі організації освітньої діяльності вчителів (слухачів курсів підвищення кваліфікації) (формат очної, очно-дистанційної та дистанційної форм навчання): інтерактивні практичні заняття (робота в парах, групах, командах), тренінгові заняття, on-line заняття (відео-лекції, інтерактивні практичні, on-line семінари, on-line конференції, чати, форуми тощо).

Запровадження інноваційних технологій здійснюється також у процесі освітньої навчальної діяльності вчителів (слухачів курсів підвищення кваліфікації): інтерактивні технології навчання, технології розвитку критичного мислення, ІКТ технології (мультимедійні презентації (Sway-презентації, інтерактивні презентації), тестові форми, on-line ресурси та сервіси (сайт та Веб-сайт кафедри, е-пошти викладачів, Facebook, Telegram тощо), інтерактивні ментальні карти, інтерактивні плакати (Glogster, Prezi, Projegt та ін.), Padlet – дошка, гіперпосилання, QR – коди тощо. Такий освітній процес дає можливість вчителям отримати практичний досвід організації та здійснення інноваційної освітньої діяльності в закладах освіти.

Окреслені підходи до здійснення підвищення кваліфікації вчителів у системі післядипломної освіти, на нашу думку, є важливими об'єктивними чинниками підвищення їх рівня професіоналізму.

Висновки. Отже, на основі аналізу наукових джерел і власного багаторічного практичного досвіду приходимо до висновку щодо особливої ролі вчителя у реалізації завдань Нової української школи. Розвиток професійної компетентності вчителя розглядається як складний, динамічний процес, що ґрунтується на положеннях основних методологічних підходів до освіти дорослих. Андрагогічний підхід визначає шляхи вдосконалення професійно значущих знань, формування умінь, навичок; аксіологічний підхід передбачає повагу до особистості, моральність, ціннісні орієнтири, прагнення розвивати внутрішній потенціал самості; акмеологічний підхід спрямовує процес на досягнення еталону професіоналізму, акмевершин у соціальній, професійній і особистісній сферах. За умов дотримання системного підходу розвиток професійної компетентності вчителя є цілеспрямованою, скоординованою творчою діяльністю всіх суб'єктів. Застосування положень компетентнісного підходу дає можливість посилити практичну спрямованість навчання, праксеологічний – допомагає організувати оптимальну інноваційну діяльність. Перспективним для нашого подальшого дослідження є розроблення і впровадження технологічної моделі розвитку професійної компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної освіти.

Список використаних джерел

1. Буренко В. М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2005. 22 с.
2. Вершловский С. Г. Образование взрослых в России : вопросы теории. URL : <http://znanie.org/docs/Versnl.html/> (дата звернення: 17.10.2021).
3. Деркач Ю. Неформальна освіта як умова неперервного навчання молоді. *Вісник Львівського університету : Серія педагогічна*. 2008. Вип. 23. С. 17–22.
4. Енциклопедія освіти. Академія пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040с.
5. Концепція освіти дорослих в Україні / укл. : Л. Б. Лук'янова. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с. URL : <http://lib.iitta.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2017).
6. Махия Н. В. Особливості освіти дорослих у країнах Європейського Союзу. *Modern problem sofeducation and science* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Будапешт, 26-27 січня 2013). URL : <http://scaspee.com/6/post/2013/1/3.html>. (дата звернення: 05.11.2021).
7. Ничкало Н. Г. Андрагогіка в системі педагогічних наук. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. 2009. Вип. 1. С. 7–20.
8. Олійник В. В., Нікуліна А. С. Проблеми реформування і розвитку післядипломної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2001. № 1. С. 6–9.
9. Павлик Н. П. Зміст поняття неперервна освіта . *Актуальні проблеми в системі освіти : загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад* : зб. наук. праць, матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Київ, 25 травня 2016 р.). Київ : НАУ, 2016. С. 180–182. URL : <http://idp.nau.edu.ua/conference.html> (дата звернення: 13.10.2021).
10. Протасова Н. Г. Теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : спец. 13.00.01. Київ, 1999. 31 с.
11. Семенов О. М. Розвиток комунікативної культури вчителя у процесі неперервної педагогічної освіти. *Розвиток і саморозвиток педагогічної майстерності майбутніх учителів : колективна монографія* / І. А. Зязюн, О. А. Лаврінченко, М. М. Солдатенко, О. М. Семенов, С. Б. Пономаревський, Т. В. Іванова, О. М. Боровік, О. А. Грищенко, О. В. Тринус, О. С. Падалка. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2015. С. 112–182.

12. Сидоренко В. В. Розвиток педагогічного акмепрофесіогенезу в умовах формальної і неформальної післядипломної освіти. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів : акмеологічні аспекти : монографія* / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 516 с.

Єфремова Галина,
завідувачка кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Суми

Середа Анна,
студентка II курсу
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійної програми Педагогіка вищої школи,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Для сучасного викладача самоосвіта є постійною системною діяльністю, спрямованою на підвищення рівня професіоналізму та компетентності, розширення й поглиблення знань, умінь та навичок, удосконалення професійно важливих та особистісних якостей. Самоосвіта є серцевиною неперервної освіти викладача, умовою його професійного та особистісного зростання. Потреба в самоосвіті є важливим чинником розвитку професійної компетентності сучасного педагога, саме тому важливо розуміти механізми та технології самоосвітньої діяльності, що впливатимуть на процеси особистісно-професійного зростання викладача.

Виклад основного матеріалу. Самоосвітня діяльність є предметом наукового пошуку сучасних дослідників, зокрема П. Підкасистий, Л. Фрідман, М. Гарунов та ін., самоосвіту особистості розглядають як цілеспрямовану, систематичну пізнавальну діяльність, що необхідна для вирішення завдань, які виникають на різних етапах життєдіяльності і соціально-важливих для задоволення своїх потреб [4].

Самоосвіта викладача, за визначенням А. Радченко, є основною формою професійної компетентності, яка складається з удосконалення знань та узагальнення педагогічного досвіду. До індивідуальних форм автор відносить: стажування, ознайомлення з педагогічним досвідом (перегляд відео-матеріалів про педагогічний досвід інших викладачів, відвідування майстер-класів, відкритих лекцій), розробку авторських методичних матеріалів, авторських програм, презентацію досвіду роботи, наукові публікації, наставництво (кураторство), видавничу діяльність, експертну роботу тощо. Інституційними формами автор вважає: відвідування школи молодого викладача, участь у методичних семінарах, конференціях, фестивалях, участь у роботі міських творчих груп, участь в апробації навчально-методичного комплексу [5, с. 12].

Як зазначає С. Гончаренко, самоосвіта відбувається у процесі освітньої діяльності без проходження систематичного курсу навчання у стаціонарному навчальному закладі і є невід'ємною частиною освіти, що сприяє поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань [1].

У системі неперервної освіти, на думку П. Підкасистого, провідна роль належить самоосвіті, оскільки вона є процесом цілеспрямованого формування цінностей, всебічно і гармонійно розвиненої особистості [4].

Отже, самоосвітня діяльність розуміється нами як навчання, яке планується і здійснюється самостійно. Самоосвіта фахівця є його цілеспрямованою, систематичною пізнавальною діяльністю, необхідною для вирішення як професійних завдань та удосконалення свого освітнього рівня, так і в повсякденному житті. Сутність самоосвіти полягає в умінні оволодіти культурою розумової праці, умінням вирішувати професійні проблеми, самостійно працювати над власним вдосконаленням.

Основними принципами самоосвітньої діяльності є: цілеспрямованість, неперервність, інтегративність, єдність професійної та загальної культури, доступність, випереджальний характер, варіативність та ін.

Самоосвіта викладачів вищої школи, з однієї сторони, є специфікою педагогічної діяльності, а з іншої – вимогами часу, оскільки вища освіта є системою, яка постійно оновлюється та змінюється, є потреба у фахівцях, які відкриті до нового, інноваційного та вмотивовані до постійного професійного зростання.

Ми погоджуємося з думкою вчених, які вважають, що самоосвіта розкривається як продовження загальної та професійної неперервної освіти. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем самоосвіти та самовдосконалення дозволив визначити змістову сутність неперервної підготовки фахівців як процесу, який забезпечує постійний розвиток особистості, зростання її професійного, інтелектуального та культурного рівня. Саме неперервна професійна підготовка дає можливість особистості навчатися упродовж усього життя. Самоосвітня діяльність буде ефективною, коли є особистісна зацікавленість викладача в самовдосконаленні та достатньо сформована мотиваційно-стимуляційна діяльність закладу вищої освіти, де працює викладач. Це можуть бути зустрічі, диспути, круглі столи з відомими в педагогіці особистостями, участь у конференціях, стажування у провідних вишах, тощо.

Розглянемо поняття «самоосвітня діяльність» через ряд категорій: самооцінка, самоорганізація, саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення. Самоосвітня діяльність націлена на самовдосконалення. Самооцінка потрібна для визначення ефективних шляхів самовдосконалення і є механізмом самоконтролю (уміння оцінювати свої можливості).

Особистість з боку її самооцінки характеризують почуття та емоції, що пов'язані з успіхом або невдачею. Відповідно самооцінка буває двох видів: самовдоволення і невдоволення собою. Самовдоволення особистості в житті зумовлене тим, як співвідносяться між собою реалізовані та потенційні здібності. Самооцінка є цінністю особистості, яка безпосередньо впливає на особистісні характеристики індивіда, його діяльність та поведінку.

Самооцінка пов'язана з однією з головних потреб особистості – потребою в самоствердженні, з прагненням самореалізації та самовдосконалення. Об'єктивна самооцінка дозволяє оцінити свій стан, визначити найбільш виражені індивідуальні особливості та визначити форми і методи самоосвіти.

Щоб досягти успіхів у професійній діяльності та в житті необхідно адекватно оцінювати свої здібності; розвивати сильні сторони і виправляти слабкі; розуміти свої інтереси, правильно планувати свою діяльність і використовувати час, уміння керувати своїм емоційним станом та ін. Самооцінка потрібна для визначення ефективних шляхів самовдосконалення.

Самоорганізація особистості – це діяльність і здатність особистості, пов'язані з уміннями організувати себе. Це проявляється в цілеспрямованості, активності, самостійності, плануванні своєї діяльності, умінні критично оцінювати свої вчинки. Система самоосвітньої діяльності викладача передбачає поточне та перспективне планування; добір ефективних форм і методів самоосвіти, уміння працювати з інформацією, складання конспектів тощо.

Саморозвиток особистості є процесом осмислення своїх індивідуальних якостей і збагачення здібностей, особистісних та інших якостей у процесі різних видів діяльності особистості. Саморозвиток є свідомою практичною діяльністю, спрямованою на можливо повнішу реалізацію людиною себе як особистості, а професійний саморозвиток – це свідомо діяльність, спрямована на вдосконалення своєї особистості відповідно вимогам професії [3, с. 10–14].

Серед основних підходів формування готовності до самоосвітньої діяльності слід віднести психологічний аспект розвитку особистості (самоосвітні потреби, мотивація, пізнавальні інтереси, самосвідомість і т. ін.).

Складання індивідуального плану самоосвіти є важливою умовою успішного самовдосконалення. Для цього дослідники рекомендують наступне:

- визначити напрям і терміни самоосвіти, вивчити ступінь розробленості проблеми, вибрати ефективні форми і засоби самонавчання;
- підібрати літературні джерела та ресурси мережі Інтернет за обраним напрямом;
- розробити індивідуальний план, графік роботи над темою;
- скласти звіт про одержані результати;
- представити у вигляді звіту, творчої роботи (виступу), публікації в журналі чи збірнику, на семінарах, конференціях одержані результати самоосвіти;
- провести відкритий захід – майстер-клас, показова лекція, відкрите заняття та ін. [3, с. 20, 29, 35, 39, 53].

Отже, готовність до самоосвітньої діяльності є стійкою системною властивістю особистості, що включає: наявність переконання в правильному виборі діяльності; мотивацію, що характеризує позитивне відношення до обраної професії на рівні стійких інтересів і схильностей; наявність професійних знань та первинних умінь для творчого вирішення завдань; спеціальних здібностей за обраним видом діяльності, якостей особистості для їхньої реалізації.

Готовність до самостійного навчання полягає у опануванні вміннями та навичками самостійної роботи і літературними джерелами, науковими працями, інформацією в мережі інтернет тощо; сформованості вміння аналізувати, співставляти дані, факти, події; робити узагальнення та ін.

Потреба в самоосвіті передбачає: визначення мети самоосвіти; усвідомлену потребу особистості в знаннях; потребу в інформації, яка є необхідною для орієнтування у навколишньому середовищі, у професійній діяльності та для особистого розвитку; потребу в умінні передбачати, прогнозувати результати своєї діяльності; потребу в позитивних емоціях, задоволення від успішного завершення того чи іншого виду пізнавальної діяльності.

Враховуючи, що педагогічна праця є творчим процесом, що носить дослідницький характер викладач самостійно ставить перед собою цілі самоосвіти і визначає шляхи для їх досягнення.

При виборі методів і засобів самоосвітньої діяльності викладач повинен врахувати власний рівень підготовки, інтереси та можливості. До основних напрямів самоосвітньої діяльності науковці відносять: професійні, педагогічні, психологічні, методичні, наукові, культурно-розвивальні та ін. Серед сучасних технологій самоосвітньої діяльності ефективними, на наш погляд, є інформаційні, комунікативні, особистісно-орієнтовані технології; технології проблемного, ігрового, тренінгового, розвивального навчання тощо.

До найбільш поширених форм самоосвіти викладача слід віднести: науково-дослідницьку діяльність за обраним науковим напрямом, вивчення наукової, фахової, методичної та навчальної літератури; написання монографій, підручників, посібників; вивчення досвіду колег; підготовку до занять, розробку нових методик проведення занять і практичну апробацію нових технологій, форм та методів навчання.

Важливою категорією самоосвітньої діяльності є самовиховання. Самовиховання є свідомою діяльністю людини, спрямованою на вироблення та удосконалення своїх якостей відповідно до соціальних та духовних цінностей, орієнтацій, інтересів, що формуються під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. В. Лозова зазначає, що самовиховання – це певний цілеспрямований систематичний вплив на самого себе з метою прищеплення собі бажаних якостей (моральних, фізичних, розумових та ін.) [2].

До поширених форм самовдосконалення також можна віднести здобуття другої вищої освіти або другої спеціальності викладачем. Однією з таких спеціальностей може стати спеціальність 011 Освітні, педагогічні наук, освітньо-професійної програми Педагогіка вищої школи. Відмітимо, що викладачі ЗВО, у яких є фахова освіта, але відсутня базова педагогічна, мають змогу навчаючись за означеною спеціальністю та отримати знання з педагогіки вищої школи, педагогічної майстерності, педагогічної психології, сучасних педагогічних технологій тощо.

Висновки. Отже, самоосвітня діяльність є чинником удосконалення рівня професійної компетентності викладача вищої школи; цілеспрямованою, систематичною пізнавальною діяльністю, необхідною для вирішення як професійних завдань так і особистісних змін фахівця. Самоосвітня діяльність є ефективною, якщо є особистісна зацікавленість викладача в самовдосконаленні, мотивація до розвитку професійного, інтелектуального та культурного рівнів особистості фахівця освітньої галузі.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Професійна освіта: словник: навч. посіб. Київ, 2000. 78 с.
2. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посібник / За ред. В. І. Лозової. Харків : «ОВС», 2006. с. 322.
3. Особливості формування компетентностей викладачів через їх самоосвіту. Дніпро : Дніпровський міський базовий технікум зварювання та електроніки імені Є.О. Патона, 2018. 60 с.
4. Пидкасистый П. И., Фридман Л. М., Гарунов М. Г. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы. Москва, 1999. С. 272–275.
5. Радченко А. Є. Професійна компетентність учителя. Х. : Видавнича група «Основа», 2006. 128 с.
6. Самоосвіта педагогічної діяльності як умова підвищення його професійної компетентності: методичні рекомендації. Херсон : РІПО, 2012. 48 с.

*Задорожна Людмила,
вихователь (II категорії),
Комунальна організація (установа, заклад),
«Шосткинський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 2 «Іскорка»
Шосткинської міської ради Сумської області*

БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННСВОЇ ТА ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Основною формою організованої навчальної діяльності дошкільників залишаються заняття з різних розділів програми (тематичні, комплексні, комбіновані, інтегровані, домінуючі та ін.). Сьогодні змінюються завдання дошкільної освіти, розробляються нові підходи до відображення змісту через інтеграцію знань, нові плани навчально-розвивальної роботи. Оновлення системи освіти вимагає використання нетрадиційних методів та форм під час організації корекційно-розвивального процесу в закладах дошкільної освіти, зокрема, інтегративних, під час використання яких у дітей формується діяльнісний підхід до процесу отримання та закріплення набутих знань, умінь та навичок. Однією з форм інтеграції предметів та реалізації міжпредметних зв'язків є бінарне заняття, проведення якого є доцільним в групах компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення. Бінарні заняття – нова інтегрована сучасна форма навчання, яке вносить свої корективи у навчальний процес. Інтеграція – важлива умова сучасної науки й розвитку цивілізації в цілому. Адже нинішня стадія наукового мислення дедалі більше характеризується прагненням розглядати не окремі ізольовані об'єкти, явища життя, а їх більш чи менш широкі єдності. Поєднання змісту декількох предметів формує цілісні знання, об'єднує спільною метою в межах заняття, допомагає поєднати дітей, які віддають переваги різним наукам і бувають пасивними на звичайних заняттях. Інтегровані бінарні заняття, у своїй більшості, мають оригінальну форму проведення, що, безперечно, підвищує інтерес дітей. Вже сам факт присутності більше одного викладача на занятті стимулює зацікавленість дітей. Крім цього, бінарні заняття, проведені в нестандартному форматі сприятимуть кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Виклад основного змісту. Питання інтеграції освітнього процесу в закладах дошкільної освіти досліджують сучасні науковці: О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, С. Якименко. В наш час велика увага приділяється задачам формування комунікативної компетенції дітей. За класифікацією А. В. Хуторського бінарне заняття належить до занять комунікативного типу. Галайко Л.І. наголошував, що бінарні заняття є дійовим засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності дошкільнят. К. Крутій вважає, що бінарні заняття в умовах інтегрованого підходу, це систематизація знань дітей, розвиток пізнавальних здібностей, гнучкого мислення, умінь і навичок відбуваються ефективніше. Стахова Л.Л. працювала над цією темою вважає, що бінарні заняття є одна з форм підвищення ефективності корекційно-розвивального процесу в закладах дошкільної освіти, особливо на логопедичних групах. Логопедична практика доводить, що запорукою успішного подолання порушень мовленнєвого розвитку дошкільників є системна організація корекційно - розвивальної роботи. Модернізація процесу навчання сприяє пошуку педагогами таких педагогічних технологій, що викликають у дітей бажання дізнаватися, міркувати, діяти, опановувати тощо. [5, с.48]. Проаналізувавши останні публікації фахових журналів, періодичні видання, Інтернет ресурси ми виявили, що педагоги все більше проявляють інтерес до бінарних занять. Тому, що вивчення якоїсь проблеми на грані двох наук – це завжди цікаво, такий вид діяльності викликає високу мотивацію.

Бінарне заняття (від лат. *binarius* – подвійний) – різновид інтегрованого заняття, що органічно поєднує вивчення двох або декількох предметів, наприклад мовлення, музичного мистецтва та літературного читання, образотворчого мистецтва та природознавства, навчання грамоти (читання та письма), та природознавства, математики.

Бінарне заняття – це нетрадиційний вид заняття. Заняття по темі ведуть два або кілька педагогів. Бінарне заняття це творчість двох (або кількох) педагогів, яка переростає у творчий процес в дітей. Тому, що вивчення якоїсь проблеми на грані двох (або кількох) наук – це завжди цікаво, такий вид діяльності викликає високу мотивацію. А це головне – захопити дітей, спровокувати творчий пошук [5, с.49].

Бінарні заняття служать засобом підвищення мотивації навчання, тому що створюють умови для практичного застосування знань, розвивають аналітичні здібності і винахідливість, володіють величезним виховним потенціалом.

Завдання бінарних занять це застосування сучасних педагогічних технологій як форми організації навчання. Поєднання двох предметів, як вид навчального заняття.

Мета бінарного заняття, це створити умови мотивованого практичного застосування знань, навичок та вмінь, дати дітям можливість побачити результати своєї праці і отримати від неї радість і задоволення. Зацікавити дітей вивченням предметів, зробити заняття цікавими, захоплюючими. Удосконалення комунікативно-пізнавальних вмінь, спрямованих на систематизацію і поглиблення знань, і обмін цими знаннями в умовах співробітництва; подальший розвиток і вдосконалення естетичного смаку дітей.

Бінарне заняття – нестандартна форма навчання. Це завжди цікаво, і такий вид діяльності викликає високу мотивацію та захоплює малюків. Використання різних видів діяльності на занятті дає можливість педагогам підтримувати увагу на високому рівні, що дозволяє говорити про розвивальний, корекційний ефект у процесі розвитку та навчання дитини. Отже, бінарні заняття необхідно давати періодично.

В ході бінарного заняття дотримуються принципів:

- науковості – дітям подаються реальні знання;
- наочності – використовується предметна, образна і умовно-символічна наочність;
- доступності – те, чого навчалися діти, що їм зрозуміло, а також відповідає їхньому розвитку;
- принцип активності і свідомості – діти розуміють, що і для чого вони роблять, їхня діяльність та активність мотивована й заохочена;
- принцип систематичності, послідовності та поступовості;
- принцип розвивального навчання;
- принцип урахування вікових особливостей та індивідуального підходу до дітей у навчанні.

На жаль, бінарні заняття в навчальній системі – це, скоріше, виключення з правила. До них вдаються не часто, один, двічі в півріччя, частіше це відкриті заняття для педагогів, які атестуються. Часу для підготовки такого заняття вимагає більше, ніж звичайний.

Які основні переваги інтегрованих бінарних занять перед традиційними?

Корекційні, мовленнєві та пізнавальні навички, знання малюків формуються в комплексі. Форма проведення бінарного заняття захоплююча і нестандартна. Використання різних видів діяльності на занятті дає можливість педагогам підтримувати увагу на високому рівні, що дозволяє говорити про розвиваючий, корекційний ефект навчання. Бінарні заняття підвищують потенціал дітей, ведуть до осмислення і знаходженню причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку мовлення, логіки, мислення, комунікативних здібностей.

Бінарні заняття дають можливість само реалізовуватися у творчому процесі як педагогу так і дитині. Але в той же час маємо пам'ятати, не потрібно об'єднувати всі підрозділи в одне ціле, так як вони втрачають свою індивідуальність. Тому бінарні і заняття необхідно давати періодично.

Позитивні сторони:

– дозволяють реалізувати один із найважливіших принципів дидактики - принцип системності навчання.

– створюють оптимальні умови для розвитку мислення, розвиваючи логічність, гнучкість, критичність.

– сприяють розвитку системного світогляду, гармонізації особистості дітей.

Зменшують багатопредметність, розширюють й поглиблюють міжпредметні зв'язки, з'являється можливість отримати більший обсяг знань. Є засобом мотивації навчання, допомагає активізувати, як корекційну так і пізнавальну діяльність дітей, сприяє розвитку творчості.

Негативні сторони:

– збільшення щільності, тривалості заняття.

– в окремих випадках відсутня деталізація.

– значні витрати часу на підготовку до заняття.

Часто проводять бінарні заняття вчитель логопед та вихователь групи. Спільно з логопедом вихователь аналізує особливості мовного розвитку дітей. Необхідно мати уявлення про те, чи користується дитина короткою або розгорнутою формою висловлювання, чи володіє різними типами зв'язного мовлення, доступними за віком дітям старшої групи: переказом за картиною, серією картин, описом, розповіддю з особистого досвіду тощо. Робота логопеда і вихователя дає можливість подолати порушення мовлення та навчити вільно користуватися набутими навичками в самостійному мовленні. Для цього рекомендовано проводити бінарні заняття, поєднуючи мовленнєву діяльність із художньо-творчою. Це сприяє розвитку мовлення, творчих здібностей, пам'яті, мислення, дрібної моторики пальців рук.

Здійснюючи мету бінарного заняття педагога вирішують завдання формування звуковимовної, граматичної та зв'язної сторони мовлення дитини у поєднанні з художньо-творчою діяльністю, що активно сприяє розвитку багатьох психічних процесів дошкільника. Обов'язковими компонентами реалізації завдань на заняттях є фізхвилинки, дихальні, артикуляційні пальцеві та кінезіологічні вправи, а також впровадження інноваційних сучасних технологій розвитку і навчання дитини.

Вихователь і логопед комплексно підходять до здійснення мети впродовж заняття. Логопедична мета включає корекційно – освітню, корекційно-розвивальну та виховну мету. Завдання містять формування звуковимовної, граматичної і зв'язної сторін мовлення. Перед корекційними педагогами, логопедами, психологами постає необхідність не тільки здійснювати комплексний підхід до корекційної роботи з дитиною, але і впроваджувати інноваційні технології. [2, с. 68].

Художньо-творча діяльність є однією з основних форм навчання дошкільників трудових дій. Правильно організована художньо-творча діяльність у дитячому садку і вдома стимулює бажання працювати, формує духовні та фізичні сили дошкільника. Усе це є гарною підготовкою до успішного навчання в школі [3, с. 11].

Як і всі інші, заняття з художньо-творчої діяльності мають розвивальний характер. Дошкільнята набувають знань про різні види матеріалів, їхні властивості, засвоюють відповідну термінологію. Розглядаючи взірці виробів, вони обстежують їхню форму, колір, характеризують будову та співвідношення деталей, визначають спосіб виготовлення. А це вимагає від дитини цілеспрямованого спостереження, осмислення структурних елементів виробу, напруження пам'яті, усвідомлення самостійних дій. Відбувається процес розширення уявлень про навколишній світ, активізується розумова діяльність. Водночас з удосконаленням та розвитком психічних процесів розвивається мовлення [1, с. 54].

Заняття з художньо-творчої діяльності дають можливість відучити від користування загальними словесними означеннями, давати більш точну характеристику предметам, матеріалам та їхнім властивостям.

Важливою частиною роботи з розвитку дрібної моторики є пальчикова гімнастика. Ці ігри дуже емоційні. Вони дуже захоплюючі і сприяють розвитку мовлення та творчої діяльності. “Пальчикові ігри” начебто відтворюють реальність навколишнього світу – предмети, тварин, людей, їхню діяльність, явища природи. Під час “пальчикових ігор” діти, повторюючи рухи дорослих, активізують моторику рук та мовлення.

Для успішного розвитку мовлення і творчих здібностей на таких заняттях доцільно продумувати й творчі завдання. Спочатку розглядаються різноманітні дрібні предмети, виготовлені власноруч, як взірці. Педагог запитує дітей про матеріал, з якого вони виготовлені, його властивості, про послідовність роботи, пропонує знайти кілька варіантів виготовлення, подумати над декоруванням. Завершальний етап такої роботи – поява нових продуктів дитячої діяльності. Саме на цьому етапі дитина починає цікавитись якістю своєї продукції, намагається зробити її якнайкраще, відчуває задоволення від виконаної роботи [2, с. 98].

Різнманітні матеріали та їхні перетворення у вироби, цікаві декоративні форми і предмети – це благодатний ґрунт для розвитку в малят здатності естетично сприймати дійсність, знаходити красу в довкіллі, розвивати художній смак та фантазію. У процесі занять формуються норми моральної поведінки, виховується охайність, товариськість, доброзичливість, працьовитість. Під впливом педагога дитина емоційно і свідомо відповідає загальним вимогам: уважно слухає пояснення, вчасно виконує завдання, дотримується певної послідовності під час виготовлення того чи іншого виробу, привчається до виконання трудових дій, до самостійності, набуває навичок взаємодопомоги та колективної співпраці. Окрім того, вона вчиться добирати інструменти для роботи, раціонально їх розмішувати, економно витрачати матеріали, дотримуватися порядку на робочому місці. Усе це виховує витримку, дисципліну, певні етичні норми поведінки [4, с. 12].

Заняття є однією з основних форм навчання дошкільнят трудовим діям, що стимулює бажання працювати, формує духовні й фізичні сили дошкільника. Усе це є доброю підготовкою до успішного навчання в школі. На заняттях застосовуються різноманітні матеріали та їхні перетворення у вироби, цікаві декоративні форми і предмети – це благодатний ґрунт для розвитку в малят здатності естетично сприймати дійсність, знаходити красу в навколишньому, розвивати художній смак і фантазію. У процесі занять формуються норми моральної поведінки, виховується охайність, товариськість, доброзичливість, працьовитість [3, с. 56].

На заняттях рекомендовано вводити певного ігрового персонажа, який приходить до дітей та пропонує їм різні завдання, оцінює успіхи, проводить ігри. Його приходом мотивована вся предметно-практична діяльність на кожному занятті, діти поживляються, їхня діяльність

активізується. Поява ігрового персонажа дивує та захоплює дітей, викликає прагнення допомогти йому, виручити, виконати його доручення або прохання. Персонаж може бути присутній під час виконання завдання. Оцінка діяльності і безпосередніх результатів праці з вуст казкового героя бажана та зрозуміла дітям дошкільного віку. Герой завжди вдячний за надану допомогу, уважний до кожного малюка, викликає емоційний відгук і бажання зустрітися знову.

Необхідним засобом є використання інформаційно-комп'ютерних технологій. Це викликає у дошкільників жвавий інтерес, є прекрасним наочним посібником та демонстраційним матеріалом, що сприяє гарній результативності освітнього процесу. Використання комп'ютерних засобів навчання також допомагає розвивати в малюків допитливість, зібраність, зосередженість.

Музика бажана – гостя на бінарних заняттях. Вона допомагає створити свято краси, надати сприйманню емоційності, зароджує в дітей натхнення та бажання творити.

Висновки. Отже, можна зробити висновок про те, що бінарне заняття як нетрадиційна форма організації навчання в групах компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення забезпечує комфортність, дає можливість отримання дітьми задоволення від сумісної діяльності педагогів та дітей через гру та практичні дії, посилює зацікавленість дітей темою, покращує якість засвоєння знань та вмінь. Бінарні заняття це засіб формування мовленнєвої та художньо-творчої діяльності. Впровадження та системне використання зазначеного виду занять підвищує ефективність корекційно-розвивального процесу, сприяє розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи дітей дошкільного віку. Після таких занять активізується емоційна і логічна пам'ять, інтенсивніше працює увага, що є важливим етапом формування мислення. Досвід показує, що підготовка і проведення таких занять сприяють удосконаленню професійних компетенцій вихователя.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку : навч. посіб. Київ : Генеза, 2013. 160 с.
2. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільних навчальних закладах: навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2006. 304 с.
3. Воропай Т. М. Виховання дітей старшого дошкільного віку засобами художньої праці. *Бібліотека вихователя дитячого садка*. 2003. № 11-12, червень. С. 11-13.
4. Михайліченко А. Ф., Погрібняк Н. В. Використання нетрадиційних технік, як засіб творчого розвитку дітей дошкільного віку: навч. посіб. Запоріжжя : ТОВ ЛПС ЛТД, 2006. 100 с.
5. Стахова Л. Л. Бінарне заняття як одна з форм підвищення ефективності корекційно - розвивального процесу в закладах дошкільної освіти. *Логопедія*. 2017. № 11, листопад. С. 49–53.

Зелюк Віталій,

директор,

Полтавський обласний інститут післядипломної

педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського,

кандидат педагогічних наук, доцент,

м. Полтава

РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Далеко не кожен стане вченим, письменником, артистом,
далеко не кожному судилося винайти порох або велосипед,
але майстром своєї справи має стати кожен.*

В. Сухомлинський

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом післядипломної освіти є розвиток професійної компетентності, як необхідної для сучасної людини здатності якісно здійснювати свою професійну діяльність.

Феномен професійної компетентності характеризується широтою тлумачень і полівекторністю підходів щодо його розуміння. Тлумачення поняття «компетентність» широко представлено у книзі Дж. Равена (2002) «Компетентність у сучасному суспільстві: вияв, розвиток і реалізації». Під цим терміном учений розумів певне явище, що складається з великої кількості компонентів, більшість із яких відносно незалежні один від одного. Деякі з них належать, швидше за все, до когнітивної сфери,

інші – до емоційної; компоненти можуть замінювати один одного як складники ефективної поведінки [6, с. 180].

Зокрема, педагог під час виконання своїх безпосередніх обов'язків виступає в різних ролях (тьютора, ментора, модератора, новатора та ін.), тому високий рівень його професійної компетентності є невід'ємною умовою ефективної діяльності закладів загальної середньої освіти.

Тому, на нашу думку, саме особистісно-професійна компетентність педагогічного працівника у системі післядипломної освіти набуває державної ваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Удосконаленню професійної компетентності педагога присвячені роботи Н. Бібік, А. Воєводи, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, Л. Карпової, М. Кадемії, А. Коломісць, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Пометун, І. Прокопенко та ін.

Незважаючи на значну кількість фундаментальних досліджень, присвячених проблемі впровадження компетентнісного підходу в систему післядипломної освіти (І. Єрмаков, С. Калашникова, О. Овчарук, О. Савченко, Т. Дубовицька та ін.), недостатнім є тлумачення терміну «особистісно-професійна компетентність педагогічного працівника».

Виклад основного матеріалу. Спочатку розглянемо концептуальне оформлення лексем «професійна компетентність», професійно-педагогічна компетентність, «особистісна компетентність», їхню поняттєво-термінологічну кореляцію.

За Т. Мельник [3, с. 40], професійна компетентність інтерпретується базовим рівнем, на основі якого формується готовність фахівця до професійної діяльності, його професіоналізм і педагогічна майстерність.

Дефініція «професійної компетентності» в українському та європейському освітніх просторах розглядається дослідницею з позиції різних підходів: особистісно-діяльнісного (процесуального), системно-структурного, знанневого (когнітивного) тощо.

Т. Мельник підкреслює, що у вітчизняному освітньому просторі професійна компетентність розуміється в цілому як базова характеристика професійної діяльності фахівця, що включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти, головними сутнісними ознаками яких є:

– мобільність знань, гнучкість способів, методів, прийомів, підходів професійної діяльності і критичність мислення;

– формування професійної компетентності є обов'язковим компонентом змісту навчання, що займає пріоритетне місце у загальній професійній підготовці майбутнього фахівця.

В європейському освітньому просторі професійна компетентність розуміється в цілому як здатність або спроможність продемонструвати відповідного до стандартів рівня професійної підготовки, який обумовлюється сформованістю когнітивного, операційного та функціонального блоків професійної діяльності [там само].

За дослідженням Л. Холмса, професійна компетентність пов'язана не тільки з виконанням певних дій, які необхідні для організаційного складника професії, але й комплюється за рахунок сформованості комплексу особистісних, соціальних і технічних факторів у динамічному контексті професійної діяльності [9].

В. Сидоренко професійно-педагогічну компетентність розглядає як «інтегральну характеристику особистості, що включає комплексне поєднання ґрунтовних, систематичних, поліфункціональних знань, професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, акмеологічних інваріантів, зокрема спеціальних педагогічних здібностей, властивостей, особистісних якостей (темпераменту, інтелекту, нахилів, переконань, потреб, настанов) тощо, акмеологічної професійної позиції, що забезпечують професійний розвиток педагога шляхом формальної, неформальної, інформальної освіти, готовність здійснювати інноваційну високопродуктивну професійно-педагогічну діяльність у сучасних соціокультурних умовах» [8, с. 10].

Проаналізувавши вищеперелічені тлумачення, звертаємо увагу на те, що автори свідчать, що в розумінні поняття «професійна компетентність» українськими науковцями увага акцентується на особистісному, тоді як європейські акцентують увагу на діяльнісно-функціональному аспекті феномену, тобто як на спроможність ефективного виконання/демонстрування професійної дії у заданих умовах.

За О. Кіян, здатність до педагогічної творчості притаманна лише тій особистості, яка характеризується ціннісним ставленням до власної професійної діяльності, прагне підвищити професійну кваліфікацію, здобути нові знання на основі вивчення досвіду окремих учителів і педагогічних колективів.

Тому в українському суспільстві нині найактуальнішим залишається питання про конкурентоспроможність спеціалістів в умовах ринкової економіки, стрімких технологічних змін, глобалізації суспільства [2, с. 20].

Зазначимо, що професійна компетентність тісно пов'язана з особистим стилем: у процесі своєї професійної діяльності педагогічний працівник завжди буде проявляти свої особистісні характеристики, що пов'язані з особистим досвідом у минулому, який проявлятиметься і в майбутньому та який впливатиме на вироблення свого індивідуального стилю діяльності, і яка виявлятиметься та ідентифікуватиметься своєю унікальною професійною компетентністю, тобто особистісно-професійною компетентністю педагогічного працівника у системі післядипломної освіти.

Погоджуємося з Л. Мітіною, що «професійний розвиток невіддільний від особистісного – в основі того та іншого лежить принцип саморозвитку, що детермінує здатність особистості перебудувати власну життєдіяльність як предмет практичного перетворення, приводить до вищої форми життєдіяльності особистості – творчої самореалізації» [5, с. 29].

Вивчаючи різних авторів у питанні особистісної компетентності, спільним для всіх точок зору є підкреслення акценту саме на мотивації та вольових якостях особистості, що є постійним стимулом людини до виконання різного роду завдань, включаючи і роботу над самим собою.

Ю. Дуднева, розкриваючи питання компетентності керівника як основи формування його іміджу, зазначає, що особистісна компетентність – володіння засобами та прийомами самовираження, саморозвитку, а також протистояння професійній деформації особистості. Складниками особистісної компетенції є стійка професійна мотивація, задоволеність процесом праці, наявність позитивної Я-концепції, розуміння власної місії, творчий підхід до управлінської діяльності, наявність позитивного емоційного настрою, володіння прийомами особистісного саморозвитку, самовираження тощо [1].

Сутність розвитку професійної компетентності педагогічного працівника полягає в засвоєнні особистістю професійних ролей учителя та вихователя на основі поглиблення знань, умінь, розвитку професійної мотивації для забезпечення творчої самореалізації в педагогічній діяльності, де його особистість характеризується професійною спрямованістю.

Професійна компетентність учителя – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких у педагогічній діяльності дає оптимальний результат. Тому, на наш погляд, досить актуальною є тема Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особистісно-професійна компетентність педагога: досвід, проблеми, перспективи», яка тепер проводиться на базі Сумського обласного інституту післядипломної освіти.

Виходячи із вищезазначеного, зацентруємо увагу на розвитку особистісно-професійної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.

Сучасний заклад післядипломної педагогічної освіти надає широкі можливості для вибору викладачем форми проведення власного дослідження.

У цьому плані можуть бути названі: робота над індивідуальною методичною темою, участь у дослідно-експериментальній роботі різного рівня, виконання дисертаційного дослідження.

Вершиною професійного росту є спроможність викладача здійснювати індивідуальну науково-дослідницьку діяльність, яка може бути представлена роботою над методичною темою та виконанням дисертаційного дослідження на матеріалі та базі конкретного закладу освіти.

Із 2012 року платформою професійного зростання є й наша Полтавська регіональна школа новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників післядипломної освіти. Підтвердженням цьому є проведення I Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю «Мережа шкіл новаторства України: розвиток професійної компетентності керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників у контексті реалізації післядипломної освіти», яка на високому науковому рівні успішно пройшла 19 листопада 2021 року у Полтаві.

Активну участь проявили заклади післядипломної освіти (ВГО «Консорціум закладів післядипломної освіти», Український відкритий університет післядипломної освіти, ЦПО ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Волинський, Запорізький, Кіровоградський, Луганський, Рівненський, Полтавський, Сумський, Черкаський ОШПО, Харківська академія неперервної освіти) та 11 ЗВО України, Університет мистецтв і науки, Сичуань, Китай та Асоціація Реновація, Бордо, Франція).

Маємо такі результати: видано електронний науково-методичний збірник тез [4], назва якого відповідає однойменній назві онлайн-конференції, що містить 34 матеріали учасників (докторів і кандидатів наук, аспірантів, магістрів, методистів, директорів і вчителів ЗЗСО, аспірантів) і

специвипуск електронного наукового фахового журналу України «Імідж сучасного педагога», № 5(200), 2021, де буде розміщено 14 наукових статей учасників.

Учасники заходу відзначили ефективну роботу онлайн-конференції та активну участь докторів наук України (М. Кириченка, Т. Сорочан, Н. Білик, О. Варецької, Н. Журавської, Г. Кравченко, Т. Лукіної, Л. Назаренко, З. Рябової, А. Самодрина, А. Цини) та багатьох кандидатів педагогічних, психологічних, історичних наук.

Під час роботи шостої наукової моделі онлайн-конференції було оголошено результати авторського проєкту «Школа майбутнього» (автор: В. Зелюк), метою якого було розроблення візії майбутнього освіти, формування уявлення про цілі і напрями модернізації галузі, розвиток креативного та критичного мислення, підвищення професійної та навчальної мотивації, представлення творчого потенціалу освітян Полтавщини.

Були запрошені педагогічні працівники та учні ЗЗСО, які представили твори різних форматів: есе, публіцистичні замітки, літературні форми відкритого жанру, роздуми, дослідницькі проєкти, презентації, а також візуальні твори, відеоролики, мотиваційні плакати тощо.

Для участі у конкурсі було зареєстровано 45 учителів (надіслано 38 матеріалів) і 176 учнів (надіслано 141).

Основний критерій оцінки робіт – відповідність меті конкурсу.

Серед робіт учителів і учнів членами журі було визнано 27 переможців, які під час нашої онлайн-конференції були відзначені цінними призами від видавництва «Ранок» у Харкові (директор Круглов В. В.) – партнер Полтавського обласного конкурсу «Школа майбутнього», а саме: за I місце – 750 грн; за II – 500 грн; III – 250 грн. Кожний переможець міг придбати літературу видавництва «Ранок» на вказану суму.

Також за означеною вище темою тепер щорічно буде проводитися Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція у листопаді поточного року, що дасть можливість активно обмінюватися досвідом роботи регіональних і районних шкіл новаторства України.

Визначення основних напрямів модернізації професійної освіти в Україні неможливе без урахування її мети – формування компетентного, висококваліфікованого, конкурентоспроможного спеціаліста, який буде відповідати міжнародним вимогам і стандартам якості.

Важливу роль у цьому процесі відіграють учителі-практики, котрі покликані забезпечувати ефективну діяльність закладу загальної середньої освіти, де цілеспрямовано виховується й розвивається особистість дитини, а це відповідно підносить рівень вимог держави й суспільства до особистісно-професійного розвитку педагогічних працівників.

Висновки. Отже, відмінність науково-методичної роботи педагогічного працівника від традиційної навчально-методичної роботи полягає не в оволодінні вже існуючими в науці знаннями й не у привласненні чужого досвіду викладання, а в самостійному знаходженні, видобутку нового знання, тобто його особистісно-професійній компетентності.

Багатоаспектність і багатокомпонентна структура феномену післядипломної освіти потребує не менш ґрунтовного аналізу феномену «особистісно-професійна компетентність педагогічного працівника», що становить перспективи подальших аналітичних наукових розвідок у даному напрямі.

Список використаних джерел

1. Дуднева Ю. Е. Компетентність керівника як основа формування його іміджу. URL: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/19.pdf.
2. Кіян Ольга. Творча компетентність педагога в рамках реалізації Концепції «Нова українська школа». *Нова педагогічна думка*. 2018. № 3 (95). С. 17–20.
3. Мельник Наталія. Феномен «професійна компетентність» в українській та європейській педагогічній теорії the pedagogical process: theory and practice (series: pedagogy). 2017. № 4 (59). С. 33–39.
4. Мережа шкіл новаторства України: розвиток професійної компетентності керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників у контексті реалізації післядипломної освіти: електрон. зб. тез I Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. з міжнар. участю (Полтава – Київ, 19 листопада 2021 р.) / упоряд.: Н. І. Білик, В. В. Зелюк; за наук. ред. М. О. Кириченка. Полтава: ПОІППО, 2021. Вип. 1. 152 с.
5. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях. *Вопросы психологии*. 1997. №4. С. 28–38.
6. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализации. Москва: Когито–Центр, 2002. 256 с.
7. Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти регіону: зб. матеріалів конфер. / за ред. О. В. Пастовенського. Житомир, 2017. 166 с.
8. Сидоренко В. В. Розвиток професійної компетентності сучасного педагога в умовах відкритої освіти: кластерний аналіз. *Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці*: матеріали III регіональної наук.-практ. конфер. 15 лютого 2017 року. Вінниця, 2017. С. 9–18.

9. Holmes, L. (2017). Understanding professional Competence: beyond the limits of functional analysis. URL: <http://www.re-skill.org.uk/re/skill/profcomp.htm>.

*Івашина Людмила,
старший викладач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат наук з державного управління, доцент,
м. Суми*

РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНОМУ ВДОСКОНАЛЕННІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Перед сучасною освітою стоїть безліч завдань, які передбачають не просто забезпечення учнів якісними знаннями, а й формування компетентної особистості, здатної до адекватної оцінки оточуючих подій, спроможної творчо вирішувати поставлені перед нею завдання. Безперечно, життя додає нових штрихів до сьогоднішніх ідеалів: ми знаходимося в постійному політичному круговерті, підпадаємо під вплив і релігії, і нових культурних творень. Як в такому безмежному світі залишитися особистістю з чіткими моральними переконаннями, гідним патріотом, мати власне бачення подій, які оточують?

Можна з впевненістю сказати, що саме педагог комплексно і систематично може вирішувати завдання, які є актуальними в умовах сьогодення. Створити осередок творчості та пошуку на уроці – ось головна мета, яка стоїть на першому місці. Актуальність розкриття визначеної проблеми полягає в завданні педагога – сприяти активному навчанню учнів і розвитку в них активного мислення, адже педагог прагне, щоб учні не просто запам'ятовували навчальний матеріал, а запитували, досліджували, творили.

Аналіз останніх публікацій. При запровадженні технологій критичного мислення знання засвоюються набагато краще, адже, за словами О. Ісаєвої, «інтерактивні методи розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук її вирішення» [3]. Сьогодні в наукових джерелах можна знайти різні визначення критичного мислення. Так, на думку С.Терно, «критичне мислення – це здатність використовувати певні прийоми обробки інформації, що дозволяють отримувати бажаний результат» [6].

Мета статті – проаналізувати роль технологій критичного мислення у професійному вдосконаленні педагога.

Виклад основного змісту. Критичне мислення – це процес, який найчастіше починається з постановки проблеми, продовжується пошуком і осмисленням інформації, а закінчується прийняттям рішенням щодо розв'язання поставленої проблеми.

Здатність до співпраці є найважливішою умовою критичного мислення, оскільки вона підтримує діалог, спільну мету і взаємне вивчення цінностей. В рамках уроків, побудованих на засадах критичного мислення, вирішується завдання сучасного підходу до навчання та виховання учнів. Навчити дітей мислити критично - означає правильно поставити запитання, направити їх увагу в правильне русло, вчити самостійно робити висновки та знаходити рішення.

У сучасному середовищі рівень освіти, її вплив на особистісний розвиток дитини значною мірою залежить від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання. Доктор педагогічних наук О.Пехота зазначає, що «...вибір освітньої технології – це завжди вибір стратегії, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи вчителя з учнем» [4].

Одним з таких підходів є формування під час навчання навичок критичного мислення, яке разом із фаховою і соціальною компетентністю забезпечує конкурентноздатність і мобільність освіченої людини на ринку праці, її готовність жити і працювати в умовах неперервних змін.

На думку Хроменка І. критичне мислення має такі характеристики:

- самостійність (мислення носить індивідуальний характер);
- постановка проблеми (розв'язання проблеми стимулює людину мислити критично);
- прийняття рішення;

- чітка аргументованість (підкріплення рішення переконливими аргументами);
- соціальність (людина живе у соціумі, тому позиція доводиться в результаті спілкуванні, диспуті, дискусії) [7].

Можна виділити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до критичного мислення:

- час;
- цінування думок інших;
- очікування ідей;
- віра в сили учнів;
- спілкування;
- активна позиція.

Існують певні закономірності у формуванні критичного мислення учнів, тому умовно урок з використанням технологій розвитку критичного мислення поділено на такі фази: виклик, осмислення, рефлексія.

Перша стадія (виклик) – актуалізує наявні знання учнів, збуджує інтерес до теми; саме під час цієї стадії формулюється проблема та визначаються цілі вчення матеріалу.

Друга стадія (осмислення) полягає в осмисленні нового матеріалу, відбувається основна змістовна робота учня з текстом, причому поняття «текст» варто розуміти досить широко.

Третя стадія (рефлексія) в технології розвитку критичного мислення це – міркування або рефлексія. Під час цієї стадії учень повинен осмислити вивчений матеріал і сформулювати свою особисту думку, ставлення до досліджуваного матеріалу. На думку учителя-методиста О.Гетьман, «читання і рефлексія за нормального процесу розуміння збігається. Учень сприймає текст рефлектуючи. Остаточна рефлексія – це досвід, що виникає у процесі сприйняття, розуміння, змістотворення тощо» [1]. Саме на це і спрямовані прийоми роботи з учнями на стадії рефлексії.

Після вивчення матеріалу в кожного учня формується свій погляд на подію. Ці види діяльності допоможуть нам з'ясувати, які позиції можуть існувати в класі щодо вивченого питання, як учні засвоїли дану тему, який матеріал їм найкраще запам'ятався. До того ж, кожен матиме можливість обґрунтувати свою позицію, порівняти свої думки з поглядами інших.

Щоб навчитися критично і правильно мислити, необхідно навчитися ставити продумані запитання. Правильно сформульоване запитання може допомогти зіставити факти й проаналізувати свої думки. Запитання, поставлені з метою допомогти іншим, відомі як «запитання Сократа». Вони домагають уважно слухати опонента, щоб оцінити його висловлювання та сформулювати логічні запитання.

Використання цих та інших прийомів створює можливості для формування в учнів навичок критичного мислення, які пов'язані з умінням добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел, а також викладати результати її аналізу в стислій формі. Таким чином, учні на уроці охоплені активною творчою навчальною діяльністю, залучені до процесу самонавчання, самореалізації, вчаться спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію.

В кожному уроці потрібно бачити перш за все дитину з її потребами та інтересами, вміннями та талантами, дослідженнями та оригінальністю.

Таким чином, першочерговим є спонукання учнів до співпраці, в процесі роботи звертати увагу на психологічну комфортність, індивідуальний підхід до учнів, на уроках створювати сприятливий психологічний клімат, який допомагає взаєморозумінню з учнями, стимулює розвиток духовного потенціалу особистості.

Висновки. Технологія розвитку критичного мислення допомагає у формуванні підрастаючого покоління, здатного навчатися впродовж усього життя, створювати та розвивати цінності громадянського суспільства. Василь Сухомлинський говорив: «Коли дитина на власному досвіді переконується, що кожне явище має свою причину, її мислення набуває дуже цінної риси: вона намагається знайти, пояснити причину кожного явища» [5]. З огляду на слова педагога, зрозуміло, що основним результатом навчання має бути вміння учнів думати критично.

Використання технологій критичного мислення вносить істотні зміни в діяльність педагога, ставить нові вимоги до професійної майстерності викладання предмета, вимагає певної організації роботи під час навчального процесу. Безумовно, сучасному суспільству потрібна інформована особистість, яка здатна вимогливо оцінювати свої думки, виявляти самокритичне ставлення до своїх дій.

Список використаних джерел

1. Гетьман О. Г. Кожному учню прищепити вміння естетично сприймати художній текст. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2004. №11. С. 9.
2. Гузь О. О. Діалог має стати основним методом навчання. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. №12. С. 10.
3. Ісаєва О. О. Інноваційні технології у викладанні в школі. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2005. №9. С. 3.
4. Освітні технології : навч.-метод. посіб / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехота. К. : А.С.К., С. 11.
5. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський ; за наук. ред. Ольги Сухомлинської. Харків : Акта, 2012. 545 с.
6. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір освіти. Запоріжжя : Просвіта, 2009. С. 5–7.
7. Хроменко І. Використання технології розвитку критичного мислення на уроках / Зарубіжна література в навчальних V ж. 2011. № 6. С. 37–38.

Юріс Наталія,

*практичний психолог Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І. Г. Харитоненка
Державної прикордонної служби України,
м. Суми*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО ЛІЦЕЮ-ІНТЕРНАТУ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ «КАДЕТСЬКИЙ КОРПУС» ІМЕНІ І. Г. ХАРИТОНЕНКА ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Особливості психологічного супроводу процесу самоосвіти та самовдосконалення педагогічних працівників ліцеїв-інтернатів військово-фізичного спрямування зумовлені характером, структурою, освітніми завданнями самих ліцеїв, історичною традицією і потребами часу. Зокрема, у зв'язку з запровадженням карантинних обмежень через COVID-19 заклади військової освіти вимушені були перейти на дистанційне навчання. Психологічний супровід процесу самовдосконалення педагогів за таких умов здійснюється з використанням ІТ-технологій, що розширює можливості роботи практичного психолога та має ряд переваг. Наприклад, завдяки електронним технологіям психолог отримує доступ до різноманітних джерел інформації, точність і швидкість обробки діагностичного матеріалу, можливість онлайн-консультування через різні альтернативні комунікативні канали. І, найголовніше, психолог сам підвищує свої цифрові навички, самовдосконалюється, надає особистий приклад. Все вище вказане, свідчить, що тема даної розвідки відповідає потребам часу і є надзвичайно важливою та актуальною.

Проблема самовдосконалення займає провідне місце у дослідженнях філософів, психологів, педагогів. Питанням самовдосконалення особистості присвячені дослідження І. Беха, Н. Бітянкової, Т. Вайніленко, С. Єлканова, Л. Рувінського, Л. Суценко та інших. Взаємодії творчого та самовдосконалення присвячено праці А. Маслоу та Е. Фромма.

Виклад основного матеріалу. Одним із завдань психолога у Державному ліцею-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І. Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України (далі – Ліцей) є проведення систематичного аналізу стану професійного зростання педагогічних працівників [2], яких станом на 2021 рік у штаті Ліцею нараховується 88. З них: кандидатів наук – 3, доцентів – 2, заслужений працівник освіти України – 1, відмінник освіти України – 1. Вчителів – 43. З них: учитель вищої категорії – 26, учитель першої категорії – 7, учитель другої категорії – 5, учитель категорії «спеціаліст» – 5. В тому числі: учитель-методист – 3, старший учитель – 10 [3].

Сучасною індивідуальною формою професійного самовдосконалення, яка дозволяє педагогу реалізувати весь свій потенціал і перетворити власну пізнавальну діяльність в інноваційний творчий процес є Інтернет-освіта, оволодіння ІТ-технологіями. Використання різноманітних форм і засобів у здійсненні процесу професійного самовдосконалення дає можливість педагогічним працівникам Ліцею доповнити, уточнити, поглибити і розширити базову професійну освіту; осмислити передовий

світовий досвід; сприяє самопізнанню, формуванню індивідуального стилю професійної діяльності, досягненню вищого рівня фахової майстерності.

Самооцінювання якості надання освітніх послуг закладом освіти включає оцінку процесу самовдосконалення педагогів. Відповідно до Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти Ліцею, одним із інструментів моніторингу є анонімне анкетування. Для його проведення психолог Ліцею використовує шаблон опитувальника з «Абетки для директора», який містить питання, у тому числі, і щодо оцінки якості самоосвіти та самовдосконалення педагогами. Зокрема, такі:

- Яку тематику для професійного зростання Ви обирали упродовж останніх 5 років?
- За якими формами відбувалося підвищення Вашої професійної кваліфікації?
- У закладі освіти створені умови для постійного підвищення кваліфікації педагогів, їх чергової та позачергової атестації, добровільної сертифікації тощо?» [1].

В умовах дистанційного навчання досить зручним інструментом для створення та проведення даного анкетування є платформа Google Forms. Google Forms – це безкоштовний онлайн-сервіс для створення форм зворотного зв'язку, онлайн-тестування та опитувань. Перевагами Google Forms у роботі психолога є:

- 1) простота у використанні, адже інтерфейс зручний та зрозумілий;
- 2) швидка аналітика, адже Google Forms автоматично і професійно опрацьовує та оформлює статистику за відповідями респондентів, зокрема, у вигляді гістограм, кругових діаграм чи лінійних графіків. Психологу не доведеться додатково підраховувати та оформлювати отримані дані;
- 3) доступність, анкетування (тесту, опитування), адже воно зберігається у хмарі (cloud computing) і якщо психолог працює з різних пристроїв, то, за наявності посилання, форма залишиться доступною на кожному з них. Це стосується і респондентів, які мають змогу відповідати на питання психолога звідусіль, де є мережа і з будь-якого пристрою, що має вихід в Інтернет.

Так, аналіз відповідей педагогів показав, що для підвищення власної професійної кваліфікації переважна більшість вчителів, а саме 94,4%, обирали курси на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Також, результати анкетування засвідчили, що в умовах дистанційної освіти все більшої популярності набула самоосвіта та онлайн навчання. Самоосвіту як форму професійного зростання обрали 72,2% анкетованих, онлайн-курси – 63,9% респондентів. Через карантинні обмеження рідше вчителі обирали форми підвищення кваліфікації, що найбільш ефективними є за безпосередньої комунікації. Лише 8,3% вчителів обрали тренінги і майстер як форму підвищення власного професійного рівня.

Аналіз тематики для професійного зростання, яку обирали педагоги упродовж останніх 5 років показав, що перевагу віддавали вивченню питань використання інформаційно-комунікаційних технологій (55,6% опитаних), методичним аспектам викладання предметів (52,8% опитаних), формам організації освітнього процесу (47,2%), організації інклюзивної форми навчання (36,1%), законодавчому забезпеченню освітнього процесу (27,8%).

Виявлена під час анкетування потреба вчителів у розвитку цифрової компетентності була врахована під час подальшої роботи. В груповому чаті для педагогів на платформі Microsoft Teams психологом було створено електронну базу з посиланнями на освітні онлайн-курси, що постійно оновлюється. Після проходження онлайн-курсів, у цьому ж чаті, вчителі мають змогу ділитися враженнями та публікувати свої сертифікати.

У психологічному супроводі педагогічних працівників під час дистанційного навчання, використовуються різноманітні форми, методи, підходи, засоби та технології. Серед них найрезультативнішими є дистанційні онлайн-консультування (як індивідуальні, так і групові). Їх зручно проводити за допомогою сучасних месенджерів (Viber, Telegram, WhatsApp), електронних сервісів (Microsoft Teams, Zoom, Google Meet) тощо. Під час консультацій психолог має змогу виявити перешкоди на шляху до самовдосконалення педагогів, надати допомогу в їх вирішенні. Так, під час психологічного консультування серед бар'єрів професійного розвитку педагогами найчастіше вказувались нестача часу, незадовільний стан здоров'я та відсутність належного матеріально-технічного забезпечення. Те, що на нестачу часу для самоосвіти вказала більшість педагогів стало підставою для проведення психологом просвітницьких занять для вчителів з тайм-менеджменту на платформі Microsoft Teams. Зручним інструментом для інформування та просвіти всіх учасників освітнього процесу є соціальні мережі, наприклад, сторінка практичного психолога Ліцею на Facebook.

Дослідити як протікає процес самовдосконалення педагогічних працівників, виявити труднощі на шляху оволодіння ІТ-технологіями психологу допомагає аналіз планів самоосвіти педагогів

Ліцею. В останніх вчителі відзначили, що за час карантину для проведення дистанційних уроків, вивчення досвіду колег та висвітлення власного досвіду оволоділи можливостями таких веб-сервісів та освітніх платформ як НаУрок, Всеосвіта, Microsoft Teams, Classtime, Zoom, Google Meet, Classroom тощо. Сама ж ситуація з вимушеним переходом на дистанційне навчання засвідчила готовність педагогів та вихователів ліцею швидко адаптуватися до зміни освітнього середовища.

Висновки. Таким чином, можемо зробити висновок, що важливою умовою модернізації освіти є професійне самовдосконалення педагогічних працівників. Дистанційне навчання вимагає від педагогів гнучкості, мобільності, творчих якостей, навичок швидкого опрацювання інформації, оволодіння цифровими компетентностями. Вчитель «нового» типу повинен вміти опановувати сучасні освітні ІТ-технології. В ліцеї налагоджена ефективна система психологічного супроводу процесу самовдосконалення педагогічних працівників, основним завданням якої є стимулювання мотивації педагогів до постійного навчання, самоосвіти, розвитку творчого потенціалу, наданні необхідної допомоги й підтримки у здійсненні неперервного навчання.

Список використаних джерел

1. Внутрішня система забезпечення якості освіти: Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/posibniki/abetka%20dlya%20directora.pdf>

2. Сторінка психолога Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І.Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України // Офіційний сайт Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І.Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України. URL: <http://www.kadetka.sumy.ua/index.php?id=100>

3. Структура Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І.Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України // Офіційний сайт Державного ліцею-інтернату з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» ім. І.Г. Харитоненка Державної прикордонної служби України. URL: <http://www.kad3++etka.sumy.ua/index.php?id=90>

Ільєнкова Вікторія,

вчителька української мови та літератури

Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 154

Харківської міської ради Харківської області,

м. Харків

КОМПОНЕНТ ЩАСТЯ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. У педагогічній практиці можна помітити необхідне бажання створювати в освітньому процесі атмосферу щастя: школа радості В.А. Сухомлинського, педагогіка кохання Ш.А. Амонашвілі, «педагогіка щастя» О.А. Казанського та інші. У ряді робіт визначних педагогів було виявлено фактори, що впливають на формування атмосфери благополуччя і радості, в якій дитина відчуває себе тією чи іншою мірою щасливою: позитивне мислення (С. Колесова), позитив як життєва філософія оточуючих дорослих (G.S. Pappas); виважена система життєвих пріоритетів батьків (Б. Хеді); гра (Б. Ельконін, К. Хірш-Песек); гумор (Б.З. Вульф, С. Якушева).

Прийняття, емпатія, безоціночне спілкування є важливими факторами виховання людини. Проблема дослідження полягає у з'ясуванні умов формування феліцитологічної компетентності педагога як фактора позитивної соціалізації дитини. Феліцитологічна компетентність вчителя може формуватися відносно автономно від його особистих життєвих обставин. Це не нова компетенція, якщо згадати досвід видатних педагогів-подвижників, які в дуже непростих особистих обставинах вміли бути щасливими для виховання життєстійкості своїх учнів – І.Г. Песталоцці, Я. Корчак, О.С. Макаренко та багато інших.

Метою є теоретичне дослідження компоненту щастя як необхідності для діяльності та розвитку особистісно-професійної компетентності педагога.

Виклад основного матеріалу. Педагог у своїх особистісній та професійній іпостасях неодноразово ставав предметом наукових досліджень. Професійна компетентність є обов'язковою характеристикою педагога, що є предметом оцінки з боку професійного співтовариства, адміністративно-управлінського апарату, громадськості. Щастя не як наукова категорія, а як характеристика конкретного людського життя, поза тим полем, де допустимі зовнішні оцінки.

Протягом ХХ ст. і до теперішнього часу у філософських та соціально-психологічних дослідженнях щастя незмінно поєднується з прагненням особистості до творчості, до самоактуалізації. Ці ідеї є базовими для гуманістичної педагогіки, яка при всіх труднощах практичної реалізації в умовах нашої дійсності тією чи іншою мірою освоєна значною частиною педагогічного співтовариства. Для розуміння щастя як духовної діяльності необхідний певний рівень матеріальних благ, володіння якими є достатнім для того, щоб учитель міг бути вільним від думок про «шматок хліба», щоб забезпечити прийнятний рівень життя, що дозволяє задовольняти базові потреби людини. Народна мудрість говорить, що не в грошах щастя, але й без них ніяк.

В англійській мові слово *happiness* походить від *happ*, що означає «удача», «шанс», «щасливий випадок» [2, с. 23]. У тлумачному словнику сучасної української мови щастя розглядається як стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення та безмежної радості, яких зазнає хто-небудь [3, с. 1412].

Учитель, який поспішає в заклад освіти з радістю, а не примушує себе переступати поріг школи, є щасливим. На його вустах завжди є радісна посмішка. Його слова, дії, вчинки надихають і окриляють учнів. Щасливий педагог усвідомлює сенс своєї професійної діяльності і отримує від неї задоволення. Переживання щастя у процесі педагогічної діяльності залежить від мотивації, яка спонукає учителя кожного дня поспішати до школи і реалізовувати покладені на нього функції.

Вимога враховувати двоїстість людини – єдність її духовної та матеріальної сторін – є змістом принципу феліцитарного порога. Витоки цього принципу закладені ще Арістотелем. Феліцитарний поріг (рівень благополуччя, що дозволяє людині відчувати себе щасливою і дає можливість займатися духовною діяльністю) залежить від моральних установок особистості та соціуму. Деякі дослідники пропонують вважати вірним такий погляд на ціннісний розвиток суспільства, при якому як одне з ключових умов нормальної, цивілізованої організації будь-яких соціальних процесів є органічне поєднання суспільних цінностей і приватних інтересів. При розшаруванні суспільства, яке має місце в сучасній дійсності, у кожного соціального шару свій феліцитарний поріг.

В. М. Аверкін стверджує, що *«у сфері освіти у питанні співвідношення суспільних та особистих інтересів існує явний перекид у бік першого на шкоду другому. Людина, що обрала професію педагога, практично «позбавлена можливостей для повноцінної реалізації своїх приватних інтересів, принаймні тих з них, які пов'язані з матеріальними запитами»* [1, с. 195].

Руйнівний вплив на вчителя полягає в тому, що при будь-яких течіях і віяннях: реформах і модернізаціях він виявляється інструментом їх реалізації, наслідком чого є знецінення його діяльності. А втрата смислів, де у цьому випадку – професійної діяльності, самовідчуження – це антагоністи щастя.

Педагогічна діяльність вимагає від учителя відшукування особистісних смислів цієї діяльності, наповнення її сенсами, але знайти їх у ситуації наростаючого пресингу та бюрократизації праці завдання не з легких.

Якщо розуміти життя як по-людськи осмислене існування В. Франкл говорить: *«у людському житті сенс є завжди, треба лише його знайти – усвідомити. Життя без сенсу немає, бути неспроможним за визначенням. І на питання, в чому сенс життя людини, може бути тільки одна найбільш загальна відповідь: сенс життя людини в тому, щоб саме бути, відбутися людиною. Іншими словами, щастя – це бути людиною, відбутися людиною. Оскільки мені вдається бути людиною і саме по-людськи жити, а не прожити, – я щасливий»* [8]. Звідси виходить, що для того, щоб відчувати себе щасливим, важливо бути впевненим у тому, що ти людина. Про відчуття себе людиною говорив у своїй поезії і В. Симоненко:

Ти знаєш, що ти – людина?
Ти знаєш про це чи ні?
Усмішка твоя – єдина,
Мука твоя – єдина,
Очі твої – одні [6].

Якщо ці слова цілком можуть стосуватися будь-якої людини, то до вчителя вони повинні бути віднесені більше, ніж до будь-кого іншого, бо він не тільки сам повинен відбутися як людина, але й своєю людяністю відобразитися в своєму учнівстві.

Учитель може керуватися як внутрішніми, так і зовнішніми мотивами. Внутрішні мотиви пов'язані з орієнтацією вчителя на процес і результат своєї діяльності. Серед зовнішніх мотивів у психолого-педагогічній літературі виділяють: мотив престижності роботи в певному закладі освіти; мотив адекватної оплати праці; мотив обов'язку; мотив досягнення; мотив самоствердження; мотив особистісного і професійного росту; мотив самоактуалізації; мотив домінування або влади [4, с. 265].

Учитель, який у професійній діяльності спонукається мотивом домінування прагне таким чином самоствердитися, а не отримати задоволення. Г. Мюррей виділив ознаки потреби у владі: бажання контролювати своє соціальне оточення; бажання впливати на поведінку інших людей і направляти її за допомогою порад, переконань, наказів; бажання спонукати інших діяти відповідно до своїх потреб і почуттів; бажання переконувати інших у своїй правоті; бажання схилити до співробітництва [4, с. 266].

Принижуючи школярів, примушуючи чітко виконувати вказівки без врахування їх потреб педагог не може бути щасливим. Учнітво та вчительство мають переживати позитивні емоції від взаємодії під час навчання, а також реагувати на емоції одне одного.

Питання важливості переживання позитивних емоцій учителем цікавило педагогів-гуманістів. Серед них варто згадати В. Сухомлинського, О. Захаренка, Ш. Амонашвілі.

Учительська професія, зауважує В. Сухомлинський, є людинознавством, постійним проникненням у складний духовний світ людини, яке ніколи не припиняється [7, с. 7].

За О. Захаренком, щасливий учитель – це людина, яка обрала свою професію за покликанням, любить дітей, прагне до спілкування з ними. Це працелюбна, здорова, життєрадісна, творча, толерантна особистість [5, с. 306].

Про покликання до педагогічної діяльності говорив і В. Сухомлинський. «Прекрасна риса – повсякчас відкривати в людині нове, дивуватися новому, бачити людину в процесі її становлення – один із коренів, які живлять покликання до педагогічної праці» [7, с. 7]. «Наріжний камінь педагогічного покликання – це глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини. Кожний, хто вирішує присвятити своє життя вихованню людини, має бути терплячим до дитячих слабкостей» [7, с. 8]. Також педагог-гуманіст пов'язує педагогічне покликання із гармонією серця та розуму. Лише сердечний учитель здатний зрозуміти своїх учнів. В його серці завжди є місце для кожного вихованця. Саме з таким девізом жив і працював видатний педагог. Він жив для дітей, він віддавав серце дітям.

Для того, щоб педагогічна діяльність була покликанням, з точки зору О. Захаренка, важливо розуміти її необхідність і важливість, що успішно поєднується з особливим задоволенням, натхненням, піднесенням, коли вихователь знаходить в ній втіху і радість. Мова йде про те, щоб педагогічна діяльність була улюбленою справою вчителя, його щастям. За таких обставин його вихованці зростатимуть щасливими людьми [5, с. 305].

Т. Бен-Шахар зазначає, що психологиня Е. Вжесневські та її колеги досліджуючи ставлення людини до професійної діяльності виявили, що працівники можуть сприймати роботу трьома способами: як роботу, як кар'єру і як покликання [2, с. 121].

Зміст щастя визначається уявленнями про щастя, які побутують в соціумі; предметом щастя стають ті чи інші цінності, які в реальності представлені у вигляді об'єктів і до яких прикута увага на екзистенційному рівні. Дуже поширеною є думка про те, що для щастя потрібно оптимальне задоволення матеріальних потреб, а вже потім піде розмова про самореалізацію особистості через професійну діяльність і безкорисливе спілкування. Сучасні філософи стверджують, що щастя як вища мета людських прагнень відображає розвиток людства в цілому, сутність суспільства і його глибинних зв'язків, сутність людини, її самовідчуження від реальності та її освоєння: життя людське вважається що відбулося, якщо її можна назвати щасливою в цілому. Психологи вважають, що феліцитарний мотив людської творчості і особистісного вдосконалення є центральним в мотивації активності людини.

Оскільки предметом щастя стають ті чи інші цінності, провівши аналіз, доходимо висновку, що значна частина з них прямо або побічно спрямована на збереження самої людини, сім'ї або навколишнього суспільства (сім'я, любов, здоров'я, потреба спілкування, користь, влада, багатство, самовираження, творчість, улюблена робота і т.д.).

Висновки. Важливим моментом у професійній діяльності вчителя є його вміння бути щасливим і створювати умови для щасливого дитинства учнів, а тому необхідно любити дітей, сприймати вчительську діяльність як покликання, розуміти сенс своєї роботи та насолоджуватися нею та її результатами.

Категорія «щастя» знайшла своє педагогічне значення, коли було виявлено її життєдайну роль. Здатність бути щасливою людиною формується в соціальних умовах життя і виховується, але не закладена в природі людини в її особистісній структурі. Щастя – це не випадковий дар природи і не химерна воля випадку. Щастя – це результат людських зусиль. Тому людину слід навчити вмінню сприймати світ у всьому його дивовижному різноманітті, і, взаємодіючи з об'єктами світу, вона знаходить можливість побачити за кожною миттю такої взаємодії ціннісний зміст. Турбота педагога

про розвиток здатності вихованцем усвідомлювати себе в світі соціальних зв'язків – це також плідна підготовка до щастя життя.

Список використаних джерел

1. Аверкін В.М. Приватний інтерес в освіті та політика в галузі заробітної плати вчителів. *Питання освіти*. 2012. № 2. С.192–206.
2. Бен-Шахар Т. Бути щасливіше. Сьогодні. Зараз. Завжди. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 192 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь :ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
4. Зимова І. А. Педагогічна психологія: Підручник для вузів. К., 2001. 384 с.
5. Мотрич В. О. Захаренко про важливий аспект формування професійної майстерності майбутніх учителів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (Ч. 1). С. 304–308. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6%281%29__47
6. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина? URL: <https://onlyart.org.ua/ukrainian-poets/vasyl-symonenko/virsh-vasylya-symonenka-ty-znayesh-shho-ty/>
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Київ, 1988. 310 с.
8. Франк В. Людина у пошуку сенсу. Харків, 2016. 160 с.

Гльченко Тетяна,

викладач

КЗ Сумської обласної ради

«Сумський фаховий медичний коледж»,

м. Суми

Лобанова Тетяна,

викладач,

КЗ Сумської обласної ради

«Сумський фаховий медичний коледж»,

м. Суми

ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми. Сучасна система підготовки фахових молодших бакалаврів повинна реалізовуватись на основі стандартів фахової передвищої освіти, які передбачають засвоєння фундаментальних дисциплін з компонентами професійної спрямованості. Одними із таких дисциплін є «Анатомія людини», «Фізіологія», «Патоморфологія». Це комплекс наук, які вивчають будову організму людини, його функціональні можливості та основні патологічні процеси в органах та системах органів, що є запорукою успішного засвоєння клінічних дисциплін у майбутньому навчанні [5].

У зв'язку з погіршенням епідемічної ситуації, відповідно листа МОН від 21.10.2021 №1/9-558 «Про організацію освітнього процесу в закладах освіти під час епідемічної небезпеки» КЗ СОР «Сумський фаховий медичний коледж» з 25 жовтня 2021 року здійснює освітній процес за дистанційною формою навчання. Відтак постає проблема оптимізації навчального процесу, продовження якісного та продуктивного навчання при викладанні фундаментальних дисциплін у зв'язку з відсутністю можливості проведення очних повноцінних занять зі студентами під час дистанційного навчання.

Виклад основного змісту. Оптимізація навчального процесу в умовах протидії поширенню коронавірусної хвороби змусила до пошуку оптимальних освітніх технологій, здатних забезпечити безперервність, якість та безпечність освітнього середовища [1]. Відтак викладання фундаментальних дисциплін, зокрема «Анатомія людини», «Фізіологія», «Патоморфологія» на сьогодні здійснюється за дистанційною формою навчання. Враховуючи специфіку дисциплін, які вивчають сомато-фізіологічні особливості організму, якісне викладання навчального матеріалу передбачає візуалізацію навчального матеріалу, очний контакт зі студентами, демонстрацію засобів наочності при одночасному створенні безпечного освітнього середовища[2].

Відповідно до Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, затвердженої Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р., дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного

навчання. Технології дистанційного навчання складаються з педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання[4].

Педагогічні технології дистанційного навчання – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів з структурованим навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді.

Інформаційні технології дистанційного навчання – це технології створення, передачі і збереження навчальних матеріалів, організації і супроводу навчального процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку.

Дистанційна форма викладання дисциплін «Анатомія людини», «Фізіологія», «Патоморфологія» передбачає проведення лекційних та практичних занять онлайн. При цьому сучасні навчальні платформи повинні відповідати наступним вимогам: доступність, безперешкодне підключення до мережі, володіння методиками користування всіх учасників навчального процесу. Відтак викладання лекційного матеріалу відбувається із застосуванням електронних платформ Google Classroom, Google Meet, Moodle, Microsoft Teams, Zoom, перегляд тематичних відеоматеріалів в YouTube, використання анатомічних 3-D атласів тощо[2]. Зокрема, платформи Google Classroom та Moodle дозволили в повному обсязі надавати теоретичний матеріал, створювати стаціонарні посилання на відео зустрічі, проводити тестування та розмішувати теоретичний мінімум до занять; платформи Google Meet, Microsoft Teams, Zoom забезпечили візуальний контакт зі студентами, можливість проведення практичних занять онлайн, демонструвати засоби наочності та індивідуально працювати з невстигаючими студентами[6]. Канали комунікації viber, gmail.com дозволили надсилати студентам контрольні роботи в чітко зазначений термін[2].

Ці засоби принципово змінили характер навчальної діяльності студентів, підвищили ефективність навчання, відкрили практично безмежні можливості для доступу до інформації, її візуалізації. Масове застосування цифрових технологій в освітньому процесі сформувало, так зване, інтегроване цифрове середовище, яке характеризується поряд із насиченням освітнього середовища цифровим обладнанням, створенням єдиного відкритого інформаційно-освітнього простору і вільного доступу до освітніх ресурсів, в якому відбувається формування у студентів професійних компетенцій[2,3]. Відзначаються висока активність та підвищений інтерес студентів до навчального матеріалу за рахунок інтерактивності. Особливості використання методів дистанційного навчання змусили до організації методичних змін у проведенні занять, коригування самодисципліни студентів, мінімізації використання підказок[6].

З метою оцінки ефективності використання дистанційних навчальних платформ було проаналізовано успішність та якість знань студентів спеціальності 223 «Медсестринство» за 2020-2021 навчальний рік, в якому студенти працювали як виключно аудиторно з дотриманням протиепідемічних заходів, а саме: робота в «малих групах», дотриманням соціальної дистанції в аудиторії, використання антисептичних засобів для обробки рук, захисних масок, дезінфекційних засобів під час прибирання аудиторії, регулярне провітрювання приміщень, так і в дистанційному форматі. Результати моніторингу показали, що середній показник якості знань (кількість студентів, які отримали оцінки «4» та «5») за осінній семестр склав 52,4%, а за весняний – 54,8%.

Висновки. На основі аналізу методів дистанційного навчання, різноманітності навчальних платформ та їх можливостей, моніторингу якості знань студентів в умовах дистанційного навчання та при аудиторному проведенні занять, можна зробити висновок, що якість та результативність цих форм навчання практично не відрізняється, що дозволяє реалізувати навчальний процес в повній мірі, не залежно від епідеміологічної ситуації, якісно та в безпечних умовах.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України. *Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби технології*: монографія / В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, Ю. О. Жук та ін.; Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. Київ : Атіка, 2005. С. 77–140.
2. Бойчук Т. М., Геруш І. В., Ходоровський В. М. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі Буковинського державного медичного університету. *Медична освіта*. 2014. № 2. С. 75–78.
3. Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації. *Шлях освіти*. 2007. № 4 (46). С. 38–41.
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В. Г. Кременем 20 грудня 2000 р.)

5. Медична освіта у світі та в Україні / Ю. В. Поляченко, В. Г. Передерій, О. П. Волосовець та ін. К. : Книга плюс, 2005. -383 с.

6. Організація самостійної роботи студентів за умов модернізації медичної освіти / О. В. Зубаренко, Т. В. Стоєва, О. О. Портнова. *Інтеграція української медичної освіти в Європейський та Американський медичний простір* : матеріали навч.-наук. конф. Тернопіль, 2006. С.173–174.

*Ищенко Ірина,
викладач,
Педагогічний фаховий коледж
Хортицької національної академії,
м. Запоріжжя*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Глобальні суспільні зміни, зумовлені науково-технічним прогресом, швидкою інформатизацією та демократизацією суспільного життя у більшості розвинутих країн світу, визначають все більше вимог до освіти педагогів, які формують особистість майбутнього покоління.

Сучасній школі потрібна нова генерація педагогічних кадрів –високоосвічених, соціальноактивних і національносвідомих фахівців, здатних виплекати з кожної дитини самобутню особистість на основі цінностей вітчизняної та світової культур.

Проблема підготовки вчителя, його професійного становлення і розвитку професійної майстерності актуальна для фахової освіти України. Цю проблему досліджували вітчизняні вчені Н. Бібік, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Коломієць, С.Скворцова та інші. Змістовну характеристику компетентності вчителів знаходимо в працях Л. Безгласної, І. Титаренко, В. Демиденко, В. Перепилиці.

Розвиток професійної компетентності педагогів у системі методичної роботи досліджували А. Бодальов, Г. Данілова, Л. Даниленко, І. Жерносек, В. Олійник, М. Кравцов, І. Лернер, А. Маркова, М. Поташник, М. Скаткін, О. Щербаков.[1, с.119]

Сучасний зміст професійної педагогічної освіти реалізується через діяльнісний, особистісно орієнтований та компетентісний підходи.

В нових Професійних стандартах «Вчитель із початкової освіти» і «Вчитель початкових класів ЗЗСО» визначені загальні компетентності – соціальна, громадянська, культурна, підприємницька та чотирнадцять професійних компетентностей: мовно-комунікативна, інформаційно-цифрова, інклюзивна, здоров'язбережувальна, оцінювально-аналітична, організаційна, педагогічне партнерство, предметно-методична, психологічна, емоційно-етична, проєктувальна, інноваційна, рефлексивна, здатність до навчання впродовж життя.[2, с.6-9]

Під професійною компетентністю педагога розуміють його особисті можливості, які дозволяють самостійно і ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу. Професійна компетентність педагога – динамічна комбінація знань, умінь і навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, здійснювати професійну діяльність.

Педагогічна компетентність інтегрує різні види компетенцій, які розкривають можливості педагога в різних аспектах освітнього процесу: пізнавально-інтелектуальну, діагностичну, організаторську, стимулюючу, соціальну, громадянську, дослідницьку, методичну тощо.

Виходячи з трактування поняття «компетентність», під компетентісним підходом в освіті слід розуміти цілеспрямований, систематичний, керований процес формування компетентностей майбутніх фахівців засобами освітнього процесу, соціому. Компетентісний підхід розглядається як технологія вивчення вимог, які ставить професія до особистісних якостей педагога, його психологічних здібностей та психофізіологічних можливостей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість виділити складові професійних компетентностей:

- комплекс знань, умінь, навичок;
- властивості і якості особистості;
- алгоритми вирішення професійних завдань;
- готовність до здійснення діяльності;
- поєднання теоретичної і практичної підготовки;

- ефективне спілкування;
- прийоми і засоби саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації;
- готовність приймати ефективні рішення;
- професійно статусні можливості.

Формування професійних компетентностей педагогів здійснюється в закладах педагогічної освіти під час теоретичного і практичного навчання, дослідницької та волонтерської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Колектив фахового педагогічного коледжу Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії розпочинає професійну підготовку здобувачів освіти з мотиваційної діяльності: студентів ознайомлюють зі здобутками випускників коледжу, історією навчального закладу, всебічним вивченням особистісних якостей, освітніх інтересів та можливостей майбутніх вчителів з дошкільної і початкової освіти. Традиційними стали зустрічі першокурсників зі студентами випускних груп, які допомагають в адаптації. Протягом вересня першокурсники беруть участь у конкурсах «Інтелект» та «Дебют», демонструючи весь спектр своїх здібностей. По закінченню адаптаційного періода обов'язково проводяться психолого-педагогічні консіліуми, де визначають індивідуальну траєкторію професійного розвитку кожного здобувача освіти.

Компетентісний підхід вимагає особистісного спрямування педагогічного процесу. Це можливо при забезпеченні суб'єктної позиції здобувачів освіти. Цьому сприяють адекватні методи і технології навчання. Викладачі коледжу активно застосовують проєктні, дослідницькі, інтерактивні, ігрові методи навчання. Пошук і апробація сучасних технологій навчання є актуальним напрямком методичної роботи колективу викладачів коледжу.

При формуванні професійних компетентностей викладачі коледжу дотримуються таких умов:

- Головним є не навчальна дисципліна, яку викладаємо, а особистість студента, яку формуємо. Особистість майбутнього фахівця формує особистість викладача.
- Створення ситуацій, що вимагають виявлення розбіжностей між фактами, що спостерігаються, і наявними знаннями;
- Вчимо мислити критично, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- Зміст навчального матеріала повинен бути практикоорієнтованим;
- Використовуємо схеми, ментальні карти, логічні опори, плани, щоб забезпечити засвоєння системи знань;
- Враховуємо індивідуальні особливості та можливості студентів;
- Заохочуємо інтелектуальну ініціативу здобувачів освіти;
- Формуємо потребу у здобутті знань, удосконаленні власного професійного рівня впродовж життя.

Для ефективного формування професійних компетентностей здобувачам освіти пропонують курси за вибором: «Новітні освітні технології», «Робота з обдарованими дітьми», «Сучасний урок в початковій школі», «Актуальні проблеми розвитку початкової освіти.»

Викладачі заохочують студентів 3-4курсів до спільної участі у вебінарах, майстер-класах, конференціях, до навчання на популярних освітніх платформах. В коледжі активно працює НСТ. Кожного року члени НСТ беруть участь у науково-практичних конференціях різного рівня, де презентують результати власних досліджень з актуальних проблем розвитку освіти. Під час позааудиторної роботи з психолого-педагогічних дисциплін для розвитку професійних компетентностей студенти беруть активну участь у проведенні конкурсів педагогічної майстерності, педагогічних читаннях, тренінгах з формування емоційної стабільності, безконфліктного спілкування тощо.

У системі формування професійних компетентностей майбутніх педагогів важливу роль відіграє педагогічна практика, під час якої здобувачі освіти набувають особистого досвіду викладання предметів початкової школи та виховання учнів, вчать ся творчо застосовувати знання, здобуті у процесі теоретичної підготовки. Методисти педагогічної практики коледжу спільно з практикантами вирішують завдання з виховання професійно значущих якостей особистості вчителя, з вироблення творчого підходу до педагогічної діяльності, виховання стійкого інтересу і любові до професії, формування і розвитку професійних умінь і навичок. Ефективним засобом формування професійних компетентностей є модель тьюторської підтримки «методист – студент – вчитель-наставник». Ретельна підготовка до проведення уроків з подальшим всебічним аналізом ефективності проведення сприяють розвитку предметно-методичної, психологічної, рефлексивної, емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів. Традиційним став конкурс на кращий особистісно орієнтований урок: студенти-практиканти мають можливість продемонструвати рівень сформованості професійних компетентностей перед заключним видом практики. Для формування і

розвитку рефлексивної компетентності майбутніх педагогів початкової освіти по закінченню кожного виду педагогічної практики проводимо підсумкові конференції, на яких всебічно аналізуються професійні досягнення студентів та конкретизуються проблеми для подальшої практичної діяльності.

Розвиток професійних здібностей здобувачів освіти продовжується і під час виховної діяльності: проведення різних заходів для учнів з особливими освітніми потребами санаторної школи ХННРА, заняття з малюками дитячого будинку «Сонечко» дають змогу для удосконалення інклюзивної компетентності студентів.

Висновки. Отже, узагальнюючи, пропонуємо алгоритм формування професійних компетентностей: мотивація – усвідомлення та осмислення способу виконання- практикування у звичному та творчому способі застосування теоретичних знань – аналіз результативності та якості виконання – внесення змін та доповнень, корегування отриманих результатів, самоосвіта студента.

Формування професійних компетентностей майбутніх педагогів процес складний, його ефективність залежить від максимальної індивідуалізації підготовки вчителя на засадах особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, бажання здобувачів освіти до професійного самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Скворцова С. Теоретична і практична готовність як складові методичної компетентності вчителя математики: збірник наукових праць. Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетеАУ, 2010, с.119.
2. Професійний стандарт «Вчитель із початкової освіти». Наказ Мінекономіки № 2736 від 23.12.2020 року.

*Капленко Алла,
учитель зарубіжної літератури,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
КУ Сумська загальноосвітня школа
I-III ступенів № 6, м. Суми, Сумської області,
спеціаліст вищої категорії,
педагогічне звання «старший учитель»*

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. Сьогодні перед вітчизняною педагогікою постає завдання розробки програм управління процесом становлення людини як професіонала, громадянина; гармонійно розвинутої високодуховної особистості, здатної найповнішим чином реалізувати свій потенціал на власну і загальносуспільну користь.

Упродовж останніх десятиліть неодноразово змінювалися погляди на професіонала. Донедавна фахівець оцінювався згідно з рівнем своєї кваліфікації. Нині недостатньо володіти певною кваліфікацією, сьогодні треба бути професійно компетентним, володіти здатністю та уміннями вирішувати постійно виникаючі у процесі виробництва завдання.

У психолого-педагогічній літературі накопичено чималий досвід з проблеми компетентності, яка була висвітлена у наукових працях Н. Бібік, О. Біляковської, Є. Бондаревської, Б. Гершунського, А. Хуторського, А. Щекатунової, Н. Розова, Н. Запрудського та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні складових професійної компетентності вчителя, визначити умови, що стимулюють його професійне зростання.

Виклад основного матеріалу. Набуття професійної компетентності починається з оволодіння педагогічною професією і охоплює декілька етапів професійного розвитку фахівця, протягом яких змінюються життєві та професійні плани, відбувається перебудова структури особистості, визначається провідна діяльність, соціальна ситуація.

Мотиваційний компонент особистісно-професійної компетентності педагога – це сукупність професійних потреб та мотивів, які впливають на успішне здійснення професійної діяльності педагога. Таким чином, мотиваційний компонент особистісно-професійної компетентності педагога містить такі складові: 1) професійні потреби; 2) професійні мотиви. Рівень розвитку саме цих складових може визначати, на нашу думку, мотиваційну зрілість педагогів щодо успішного здійснення їх професійної діяльності.

Когнітивний компонент особистісно-професійної компетентності педагога – це система знань, яка передбачає вдале корегування діяльності освітнього процесу з врахуванням контингенту учнів,

умов функціонування закладу освіти, матеріально-технічного забезпечення тощо. Показником сформованості когнітивного компонента виступає професійна обізнаність педагога, яка ґрунтується на професійному досвіді, підкріпленому знаннями про інноваційні підходи до освітнього процесу.

Формування і розвиток професійної компетентності вчителя виступають сьогодні однією з центральних проблем у цілісній системі безперервної освіти. Її актуальність пояснюється необхідністю вирішення протиріччя, що створилося, між новими вимогами, запропонованими до педагогічної діяльності, самого вчителя як цілісної особистості, суб'єкта освітнього процесу, здатного до професійно-особистісного самовизначення і саморозвитку, конструювання і здійснення гуманістично спрямованих систем і технологій, і реальним рівнем професійної компетентності вчителя, його готовності вирішувати завдання школи.

Етапи професійного розвитку педагога [4, с. 52]: оптант (етап вибору професії); адепт (навчання у спеціалізованому навчальному закладі); адаптант (звикання молодого фахівця до роботи); інтернал (людину визнають досвідченим фахівцем, який може самостійно й успішно справлятися з основними професійними функціями); майстер (наявність у фахівця спеціальних якостей, умінь, широке орієнтування у професійній діяльності; індивідуальний стиль діяльності); авторитет (фахівець-майстер своєї справи, широко відомий у своєму колі або за його межами; він професійно вирішує завдання за рахунок великого досвіду); наставник (фахівець є авторитетним майстром, передає досвід молодим, стежить за їх професійним зростанням).

Під час просування від етапу до етапу у вчителя поступово формується професійна компетентність.

Поняття «професійна компетентність педагога» виражає особисті можливості викладача, що дозволяють йому самостійно й досить ефективно вирішувати педагогічні завдання, сформульовані ним самим або адміністрацією освітньої установи. Для здійснення зазначеної діяльності педагогові необхідно знати педагогічну теорію, уміти й бути готовим застосовувати її на практиці. Таким чином, під педагогічною компетентністю можна розуміти єдність теоретичної й практичної готовності спеціаліста до здійснення своєї професійної діяльності.

На думку І. Демура, компетентність – категорія оцінна, вона характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці, маючи на увазі рівень розвитку його здатності виносити кваліфіковані судження, приймати адекватні відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, планувати й виконувати дії, що приводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей [2, с. 66].

Дещо інший підхід до тлумачення поняття «компетентність» у наукових працях Н. Сергієнко, на думку якого «компетентність» виражає значення традиційної тріади «знання, уміння, навички» і служить сполучною ланкою між її компонентами. Компетентність у широкому значенні може бути визначена як поглиблене знання предмета або освоєне вміння. Звідси – «формула компетентності»: компетентність – мобільність знання плюс гнучкість методу плюс критичність мислення» [5].

Ґрунтовний аналіз сутності професійної компетентності вчителя розкривається у дослідженнях В. Синенка, який вважає, що слід розрізняти професійну підготовку вчителя і його професійну компетентність. Перше поняття відбиває процес оволодіння необхідними знаннями і навичками, а друге – результат цього процесу, якісну характеристику. Компетентність – це ще й певна перспектива, яка тією чи іншою мірою доступна певному фахівцю через його індивідуальні можливості та різні об'єктивні фактори. Поняття «педагогічна компетентність» він вважає категорією педагогічної науки і тлумачить як інтегрування відповідного рівня професійних знань, умінь та навичок учителя, його особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності. Дослідник визначає критерії професіоналізму вчителя: глибокі професійні знання і теоретичні уміння, комплекс практичних умінь і навичок, уміло застосованих на практиці навчання і виховання. В. Синенко робить висновок про те, що професійна компетентність вчителя є високим рівнем його психолого-педагогічних і науковопредметних знань і умінь у поєднанні з відповідним культурно-моральним образом, що забезпечує на практиці соціально затребувану підготовку підростаючого покоління до життя [3, с. 98].

Набуття вчителем професійної компетентності полягає в тому, що професійне знання має формуватися водночас на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Це потребує розвинутого професійного мислення, здатності добирати, аналізувати і синтезувати здобуті знання в досягненні педагогічної мети, цілісно уявляти технологію їх застосування. Нам імпонують складові компоненти професійної компетентності, запропоновані О. Біляковською [1]. Саме вони формують ідеального професіонала, що уособлює суспільні запити й потреби, відображає вимоги до вчителя сучасної школи.

Розглянемо ці компоненти.

Когнітивно-технологічна охоплює глибокі знання, кваліфікацію і досвід практичної діяльності у галузі предмета; знання способів розв'язання технічних, творчих завдань; гармонізація науково-предметних і світогляднометодологічних, дидактичних, психологічних знань; оволодіння сучасним інструментарієм вивчення особистості учня; використання прийомів педагогічного менеджменту; уміння організувати навчальний процес, спрямований на всебічний розвиток особистості школяра.

Методична компетентність включає засвоєння педагогом нових методичних і педагогічних ідей, підходів до навчально-виховного процесу в сучасних особистісно-зорієнтованих, розвивальних, креативних технологіях, володіння різними методами, прийомами і формами організації навчання.

Комунікативно-ситуативна компетентність охоплює знання, уміння, навички та способи здійснення партнерської взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу, врахування педагогом вікових, психологічних, індивідуальних особливостей учнів; уміння бачити в дитині особистість, поважати її думку; поєднувати вимогливість із повагою до кожного учня, тактовність і толерантність у стосунках; уміння створювати на уроці атмосферу творчого спілкування та позитивного настрою.

Соціальна компетентність містить характеристики педагога, який досяг високого рівня усвідомлення соціальних проблем та запитів, способів взаємодії з суспільством; уміння знаходити інформацію і впевнено конструювати поведінку для досягнення балансу між своїми потребами, очікуваннями, сенсом життя і вимогами соціальної дійсності; уміння робити вибір, брати на себе відповідальність, формування засобами предмета патріотичних почуттів, поваги до історії, традицій українського народу тощо.

Психолого-педагогічна компетентність охоплює володіння психолого-педагогічною діагностикою; уміння здійснювати індивідуальну роботу на основі результатів педагогічної діагностики, виявляти особистісні особливості школярів, визначати і враховувати емоційний стан людини, грамотно вибудовувати взаємовідносини з колегами, учнями, батьками.

Прогнозувально-рефлексивна компетентність включає вміння конструювати траєкторію розвитку школяра, здійснювати індивідуальний розвиток учня; уміння технологічно прогнозувати, конструювати, планувати хід навчально-виховного процесу; прогнозувати розвиток як учнівського колективу загалом, так і кожного учня зокрема.

Аутопсихологічна компетентність передбачає вміння усвідомлювати рівень власної професійної діяльності, своїх спеціальних, методичних і комунікативних спроможностей, потенціалу; уміння бачити недоліки у професійній діяльності; бажання самоудосконалюватися; визначати завдання та траєкторію для власної самоосвіти й самовдосконалення.

Інформаційно-технологічна компетентність передбачає вміння і навички роботи з ІКТ; застосовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, адекватного відбору, систематизації, використання інформації; самостійно створювати різноманітні тестові завдання; враховувати дидактичні принципи, закономірності, способи, форми організації навчального процесу для його оптимізації на основі комп'ютеризації; уміння перебудовувати за необхідності план і хід викладу навчального матеріалу.

Управлінська компетентність включає володіння вчителем методами, прийомами організації власною діяльністю та ефективною діяльністю учнів, класу в урочній та позаурочній видах діяльності; управління процесом засвоєння учнями знань; визначення цілей навчальної діяльності, отримання інформації про рівень досягнення цілей діяльності; уміння здійснювати коригувальний вплив на способи навчальної діяльності.

Полікультурна компетентність містить знання педагогом культурних, національних надбань, менталітету представників різних національностей, досягнень та звершень українського народу; толерантне ставлення до культури і традицій представників інших народів.

Валеологічна компетентність забезпечує організацію здорового способу життя у фізичній, соціальній, психічній та духовній сферах, організацію власної праці й впровадження, реалізацію здоров'я збережувальної функції розвитку учнів, тобто забезпечення належних умов для нормальної життєдіяльності школярів.

Загальнокультурна компетентність передбачає досягнення високого рівня розвитку у суспільному, професійному й духовному житті; освіченість у галузі викладання предмета, високої ерудиції та культури поведінки.

Отже, професійна компетентність вчителя – це інтегрована властивість особистості, що володіє комплексом професійно значущих для вчителя якостей, має високий рівень науково-теоретичної й практичної підготовки до творчої педагогічної діяльності та ефективною взаємодією з учнями в процесі

педагогічної співпраці на основі впровадження сучасних технологій для досягнення високих результатів.

Професійному зростанню вчителя й підвищенню рівня його професійної компетентності сприяють: високий духовно-моральний імідж навчального закладу, що забезпечують сприятливі творчі умови роботи; систематична самоосвітня діяльність вчителя, яка включає навчання на курсах підвищення кваліфікації; участь у проектах, конкурсах, фестивалях, конференціях, семінарах, педагогічних майстернях, роботі методичних об'єднань, творчих груп тощо; особистісно-зорієнтована методична підтримка діяльності вчителя; акцент на інноваційному, творчо пошуковому компоненті методичної діяльності; об'єктивна оцінка праці; моральне й матеріальне стимулювання.

Висновки. Професійна компетентність учителя – це результат творчої професійної діяльності, інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності педагога. Професійно компетентні вчителі успішно розв'язують завдання навчання й виховання, готують для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями; досягають бажаних результатів у розвитку особистості учнів; усвідомлюють перспективу свого професійного розвитку; відкриті для постійного професійного навчання; соціально активні у суспільстві; віддані педагогічній професії.

Список використаних джерел

1. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/37.pdf>
2. Демура І. Сутність професійних компетентностей. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наукових праць. Вип. XXXVIII / заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ : Видавництво центр СДПУ, 2007. С. 64-71.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
4. Назаренко Г. І. Професійна компетентність особистості викладача післядипломної педагогічної освіти. *Освіта Донбасу*. 2010. № 2. С. 80.
5. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11sercmt.pdf>

*Капленко Анна,
вчитель предмета «Основи здоров'я»
Сумського закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів № 26
Сумської міської ради,
м. Суми*

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ, ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО- ПРОФЕСІЙНОГО ПЕДАГОГА

Актуальність проблеми. Освіта у всьому світі відчуває значні зміни, що стосуються не тільки змін у питаннях змісту навчальних матеріалів, а й технологій та форм їх передачі. Передача знань – важливий процес, від якого залежить якість засвоєння знань, і, що важливо, успіх формування необхідних життєвих навичок.

Метою статті. є впровадження інноваційних технологій як шлях ефективного професійного розвитку педагога в умовах реформування освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття з'явилися праці низки науковців, присвячені інноваціям в різних сферах: В. Анинін, А. Дагаєв, С. Ільєнков, Л. Голберх (інноваційний менеджмент); В. Вакуленко, Г. Герасимов (інновації в освіті) та інші. У цих дослідженнях представлено класифікації та види інновацій. Проте проблема впровадження інновацій у професійній освіті залишається відкритою.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день від педагогічних працівників насамперед залежить, чи отримають учні необхідні знання та навички, чи зможуть їх творчо використовувати, чи стануть вони професійно грамотними, конкурентоспроможними робітниками. Тому вчителі працюють над освоєнням нових педагогічних технологій і застосовують їх у своїй педагогічній діяльності.

Якісна підготовка кваліфікованих робітників потребує творчого підходу учителів навчальних закладів до вибору змісту, форм, методів та засобів навчання, максимального використання досягнень сучасної педагогічної науки, нових педагогічних і виробничих технологій, які мають бути орієнтованими не лише на передачу готових знань, а й відображати ідеї розуміння та визнання чужої точки зору, повагу до особистості, організації співпраці та самовираження в діяльності, в творчості, тобто на формування комплексу особистісних якостей учнів. Розвиток сучасної техніки та виробництва неможливий без високо кваліфікованих педагогічних працівників.

Сучасний етап розвитку закладів освіти пов'язаний з необхідністю розв'язання проблеми підвищення інтелектуального рівня пізнавального і творчого потенціалу учнів. Пошук засобів для розвитку пізнавальних і творчих здібностей, підвищення ефективності навчання є проблемою загальною для багатьох країн. Нині розроблено велику кількість технологій навчання, що спонукає до теоретичного узагальнення, аналізу, класифікації та вибору оптимальних методів та прийомів навчання. Процес використання традиційних і впровадження нових (інноваційних) технологій навчання протікає постійно. У процесі їхнього вибору та реалізації в навчальному процесі мають місце суперечності між: новими цілями освіти і старими способами представлення та засвоєння знань; зростаючими об'ємами інформації, яку необхідно передати учням і обмеженою кількістю навчального часу; гострою необхідністю педагогічних інновацій в навчальному процесі і недостатньою розробленістю методології використання нових педагогічних технологій в освіті. Наявність цих суперечностей обумовлює необхідність вивчення ефективності використання інноваційних технологій [3].

У цьому контексті важливою ланкою є технологізація навчання, зокрема поєднання освітніх технологій. За умов інтерактивного навчання навчальний процес відбувається за постійної активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу, що сприяє значному підвищенню його ефективності [3]. За такої інтеграції ще більшою мірою проявляється співнавчання, взаємонавчання, де й учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами процесу, розуміють, що вони знають, як діяти, що уміють та роблять [5].

Родина, суспільство, держава ставлять перед навчальними закладами чітко визначені завдання: шкільні роки повинні бути щасливими, успішними, плідними для гармонійного розвитку кожної особистості, тому здобувати знання та набувати компетентностей сьогодні – явище актуальне та прогресивне. Освіта, що відповідає сучасності, ґрунтується на постійному вдосконаленні. Суспільна значущість такого процесу полягає у формуванні в кожній людині, яка навчається, здатностей до постійного розвитку, самовдосконалення, усебічної реалізації впродовж усього життя, що, у свою чергу, сприяє процвітанню суспільства [1].

Педагогі мають створювати позитивну атмосферу інноваційного простору на основі послідовного навчання педагогічних працівників, яке включає:

- розвиток творчої уяви;
- формування стійкої системи знань, що розкривають сутність, структуру й види інноваційної педагогічної діяльності, особливості впровадження інноваційних процесів у систему освіти;
- розвиток уміння цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації.

Оскільки маю практику використання інтерактивних технологій навчання на уроках, то зупинюся детальніше на описі цих технологій та особливостями їх застосування на різних етапах заняття.

На організаційному етапі використовую технології створення позитивної атмосфери навчання й організації комунікації: «Комплімент», «Активне слухання», «Очікування», «Подаруй квітку» та ін. Ці технології сприяють не лише покращенню настрою учнів, але й зростанню рівня їхньої самооцінки, що дає змогу краще засвоїти новий матеріал та бути активними на занятті.

Найефективнішим технологіями на етапі мотивації навчальної діяльності й актуалізації опорних знань студентів є технології: «Вітер дме», «Дві правди й одна брехня», «Очікування», «Мікрофон», «Мультиголосування», «Два – чотири – усі разом», «Незакінчені речення» та ін. Наприклад, «Дві правди і одна брехня» передбачало формулювання трьох тверджень, пов'язаних з темою заняття, що дозволяє повторити матеріал, аргументуючи, чому вони вважають твердження правдивим чи неправдивим. Це допомагає нетрадиційним способом актуалізувати, оцінити знання учнів, сконцентрувати їх увагу на темі уроку, викликати інтерес до питань, що обговорюються, визначити завдання та очікувані результати.

Етап засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок, емоційно- ціннісних орієнтацій і ставлень, що передбачає озброєння знаннями, найдоцільнішими є такі технології: «Урок з допомогою учнів», «Навчаючи – вчуся».

На етапі узагальнення, систематизації знань, організації рефлексії пізнавальної діяльності використовують найчастіше «Оцінювальну дискусію», «Павутинку дискусії», «Бліц – дискусію», «Одним словом» та інші, які сприяли розвитку самостійності мислення, міцності засвоєння знань [2].

Розглянемо психолого-педагогічні аспекти впровадження інновацій у школі. Визначають кілька аспектів, розв'язання яких допоможе впровадженню інновацій у педагогічну практику. Перший аспект, який виникає під час впровадження в практику педагогічних технологій – це психолого-педагогічна неготовність вчителя до інновацій. Другий – відсутність мотивації та мотиваційного середовища. Третій аспект – це недостатня пропаганда перспективного та передового педагогічного досвіду. Сьогодні не менш актуальне питання – дослідження проблеми з формування готовності педагогічного колективу до інноваційної діяльності, розробці психологічного аспекту науково-методичного забезпечення здійснення інноваційних освітніх проектів, корекційних засобів самовдосконалення та розвитку творчого потенціалу вчителя ми повинні приділяти значну увагу [4].

Таким чином, для успішної реалізації завдань сучасної освіти необхідно розробити ефективні методики, методи, прийоми та технології вчителям, які хочуть створити сприятливі умови в загальноосвітніх закладах, сприяти психолого-педагогічній підготовці учителів, а наступний крок – познайомити з цими технологіями педагогів через педагогічну пресу, семінари, конференції, майстер-класи, тренінги тощо. Саме це створить можливість більш ефективно впроваджувати у практику інноваційні технології.

Висновки. Отже, інновації в освіті є невід'ємною його частиною, з розвитком суспільства та технологій ми не можемо обійтися без впровадження інноваційних педагогічних технологій в освіті, тому що вони допомагають нам краще розробити систему, завдяки якій ми зможемо передавати й засвоювати якомога більше знань, яких з часом стає дедалі більше.

Список використаних джерел

1. Андрюханова В. М. Сучасні підходи щодо вирішення проблеми підготовки вчителя до інноваційної діяльності. *Управління школою*. 2004. № 34. С. 7.
2. Даниленко Л. І. Інноваційні пошуки в сучасній освіті : монографія. Київ : Логос, 2004. 220 с.
3. Кабан Л. В. Управління розвитком інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Вересень : Спецвипуск. 2004. Квітень. С. 22–29.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати : монографія. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
5. Шапрак О. Сучасні підходи до проблеми інноваційної підготовки майбутнього вчителя. *Рідна школа*. 2007. № 9. С. 31–33.

*Келембет Людмила,
старший викладач кафедри
менеджменту та освітніх інновацій
Івано-Франківського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Івано-Франківськ*
*Фляк Оксана,
старший викладач кафедри
менеджменту та освітніх інновацій,
завідувач лабораторії національного виховання
Івано-Франківського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Івано-Франківськ*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗМІН

Постановка проблеми. В умовах прогресивних змін у суспільстві, докорінного реформування системи освіти важливого значення набуває проблема розвитку професійної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти.

На це націлюють керівників закладів різних типів закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа», інші нормативні документи.

Питання формування професійної компетентності керівника закладу у системі післядипломної освіти є надзвичайно актуальними, адже розвиток освіти в умовах децентралізації та демократизації вимагає технологізації управлінської діяльності, приведення її у відповідність до міжнародних стандартів.

Аналіз науково-методичної літератури з проблеми свідчить, що сучасні тенденції управління освітою досліджуються вченими в різних напрямках і підвищення управлінської культури керівників закладів освіти зокрема.

Серед наукових здобутків вітчизняних науковців, присвячених формуванню професійної компетентності, вагомими є праці Г. Єльнікової, Л. Калініної, Л. Карамушки, В. Маслова, І. Підласого та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні деяких аспектів формування і розвитку професійної компетентності керівника закладу освіти в умовах суспільних змін.

Забезпечення якості освіти неможливе без якісних людських ресурсів, зокрема, управлінських працівників, які безпосередньо здійснюють управління процесом формування особистості громадянина України.

Виклад основного матеріалу. У працях науковців теоретичного і методичного характеру термін «професійна компетентність керівника закладу освіти» трактується досить широко і багатоаспектно. До того ж слід відзначити спільні погляди науковців щодо ключових категорій, що важливими складовими поняття «управлінська компетентність» є: знання, вміння, навички, здібності, ставлення, цінності, мотивація.

Компетентність, будучи інтегральною професійною якістю керівника, сплавом його знань, досвіду, умінь і навичок, може служити показником як готовності до керівної діяльності, так і здатності до прийняття аргументованого управлінського рішення.

Аналіз різних точок зору провідних учених (Авва Б. В., Даниленко Л. І., Єльнікова Г. В., Калініна Л. М., Мармаза О. І., Маслов В. І., Нікітін С. М. та ін.) дозволяє сформулювати істотні ознаки поняття «**професійна компетентність**» керівника закладу:

- здатність до управлінської діяльності;
- готовність до виконання різноманітних управлінських функцій;
- професійно значущі вміння;
- професійно значущі якості особистості, що забезпечують управлінську діяльність [1, с. 34].

Отже, **професійна компетентність** – це поєднання теоретичної і практичної підготовленості фахівця до професійної діяльності, основний показник наявності в нього розвинутого професійного мислення.

Можна стверджувати, що **професійна компетентність** – це сукупність ключової, базової та спеціальної компетентностей [1, с. 101].

Провідними вітчизняними вченими визначено критерії професійної діяльності керівника закладу освіти. До прикладу, за Г. Єльніковою критеріями визначення професійної компетентності керівника закладу освіти є:

- законодавчо-нормативні знання;
- методологічні знання;
- організаційно-технологічні знання;
- загальнотеоретичні знання;
- методичні знання;
- діагностично-прогностичні вміння;
- організаційно-регулятивні вміння;
- контрольно-коригуючі вміння; особистісні якості керівника (політична культура, патріотизм, високі моральні якості, соціальна активність та ін.) [4, с. 75].

На думку провідних учених (Васильченко Л. В., Гришина І. В. та ін.), критеріями ефективності управлінської діяльності директора навчального закладу можуть бути:

- створення умов для досягнення мети школи;
- цільова ефективність (потенційні можливості школи, прогресивність школи – здатність до розвитку);
- ресурсна ефективність (раціональна організація праці в школі; раціональне використання обладнання, засобів, кадрів);

- соціально-психологічна ефективність (соціально-психологічний клімат, задоволеність потреб педагогів та учнів тощо);
- технологічна ефективність (відповідність структури управління цілям закладу, здатність керівника до управління та ін.) [1].

Проблема підвищення професійної компетентності керівних кадрів розглядається в різних аспектах у працях В. Адольфа, І. Ареф'єва, В. Бондаря, М. Коломийця, Н. Кузьміної, А. Маркової та інших науковців. Професійна компетентність директора структурно складається з управлінських, педагогічних, комунікативних, діагностичних, дослідницьких та інших компонентів діяльності і визначається рівнем сформованості професійних знань і умінь, ступенем розвитку професійно значущих особистісних якостей, необхідних для оптимальної реалізації управлінських функцій з досягнення цільових настанов. Директор повинен мати високий рівень культури праці, побуту, спілкування та пізнання [3, с. 38].

На думку науковців, проектування образу спеціаліста допоможе директорам виявити власне їх ставлення, професійні цінності, недоліки в знаннях, вміннях, пізнавальних і практичних навичках, активізує їх внутрішній потенціал та може стати основою для саморозвитку.

Модель компетентності спеціаліста – це своєрідний еталон, описовий аналог, що відображає основні характеристики діяльності суб'єкта [2, с. 43].

Даниленко Л. І. зазначає, що **модель** – своєрідна форма відображення, яка містить «інформацію про об'єкт» [8, с. 40].

Важливого значення Даниленко Л. І. надає функціональній компетентності керівника.

Модель функціональної компетентності керівника за Л. Даниленко:

I група – соціально-правові, фінансово-економічні, педагогічні, управлінські, психологічні знання.

II група – методологічні, нормативні, змістові знання, знання способу діяльності та вміння [8].

На нашу думку, орієнтовна структурна модель професійних компетентностей керівника може бути такою (Рис. 1).

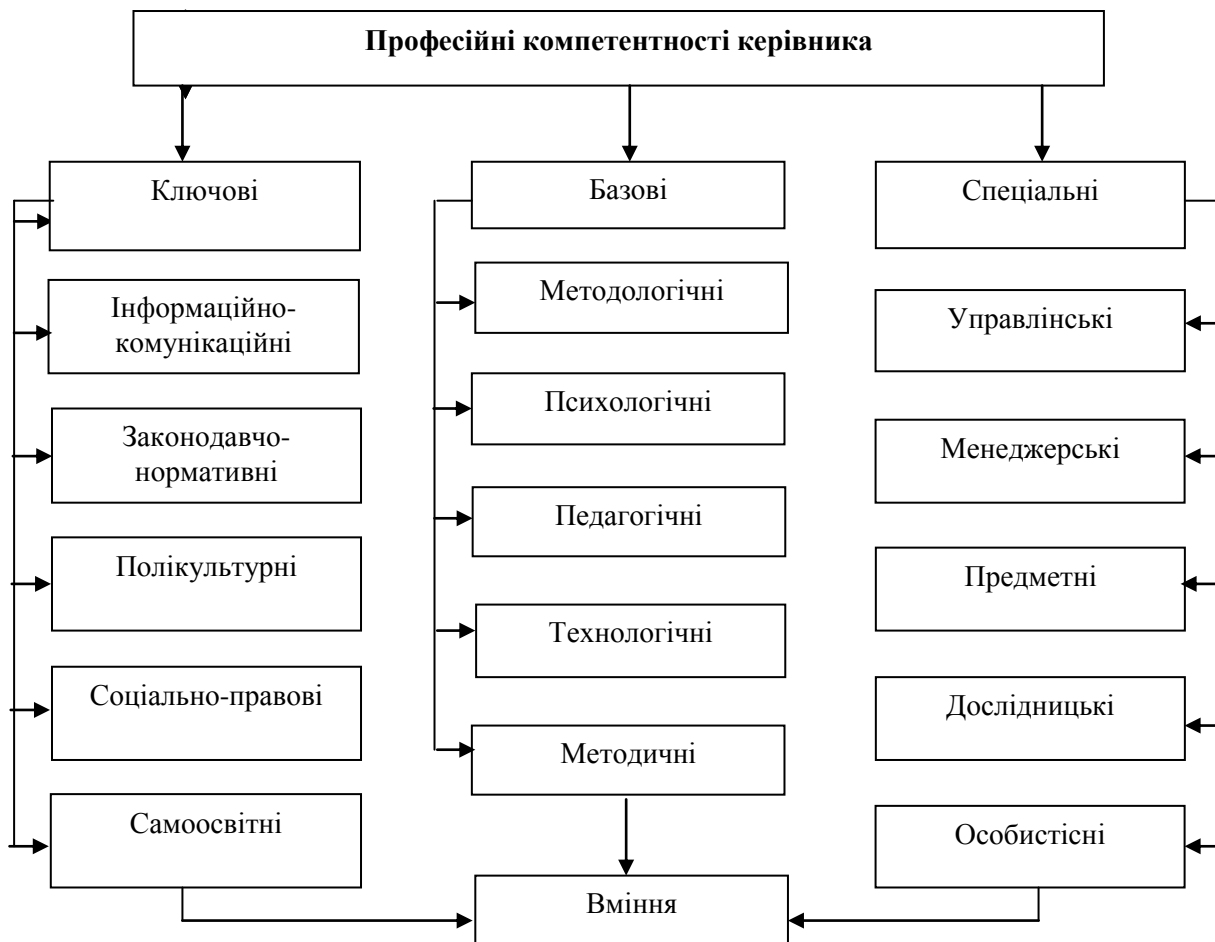

Рисунок 1. Професійні компетентності керівника

Ключові – компетентності, необхідні для будь-якої професійної діяльності, що пов'язані з успіхом особистості у швидко змінюваному світі. Вони виявляються в здатності вирішувати професійні задачі на основі використання: інформації, комунікації, у тому числі іноземною мовою; соціально-правових засад поведінки особистості в громадянському суспільстві.

Базові компетентності відбивають специфіку визначеної професійної діяльності (педагогічної, методичної, інженерної і т.д.). Для професійної управлінської діяльності базовими є компетентності, необхідні для «побудови» професійної діяльності в контексті вимог до керівника на визначеному етапі розвитку суспільства.

Спеціальні компетентності відбивають специфіку конкретної професійної діяльності. Спеціальні компетентності керівника можна розглядати як реалізацію ключових і базових компетентностей у галузі управління закладом освіти [1, с. 101].

На нашу думку, спеціальні компетентності можуть включати управлінські, менеджерські, предметні, дослідницькі, особистісні компетентності, що відображають специфіку діяльності керівника в системі освіти.

Працівниками кафедр і лабораторій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти напрацьована система розвитку професійної компетентності керівника закладу освіти.

До прикладу, для заступників директорів закладу загальної середньої освіти з виховної роботи до розділу «Фахово-функціональний» (інваріантна складова) включено змістовий модуль «Освітній менеджмент», розрахований на 12 лекційно-практичних годин. Передбачено такі теми: «Теоретико-методологічні засади управління розвитком закладу освіти», «Стратегічний менеджмент», «Стратегічне та тактичне планування виховної роботи в школі», «Розвиток персоналу: зміст та особливості», «Компетентнісний підхід до формування професійної майстерності керівника», «Технології управління розвитком закладу освіти».

Варіативна складова зорієнтована на методику національного виховання та інші напрями організації виховної роботи в закладі освіти.

Результатом навчальної діяльності слухачів є сформовані професійні компетентності керівника, що сприяє підвищенню ефективності та якості управлінської діяльності в цілому й організації виховної роботи зокрема.

Таким чином, керівник закладу освіти повинен володіти конструктивним мисленням, організовувати і здійснювати свою діяльність як комплексну дію менеджера закладу освіти. Він є лідером, який приймає рішення щодо засобів, використання ресурсів, розподілу обов'язків у колективі для досягнення спільних цілей діяльності. Професійна компетентність керівника, стиль управління, культура управління визначають рівень життєдіяльності закладу освіти.

Висновки. Виклики сьогодення покладають на керівника велику відповідальність, яку він несе за якість освітнього процесу, функціонування соціально-педагогічної системи і розвиток закладу освіти в цілому. Професійна компетентність керівника закладу освіти структурно складається із комплексу ключових, базових і спеціальних компетентностей та визначається рівнем сформованості професійних знань і умінь, ступенем розвитку професійно значущих особистісних якостей, що необхідні для оптимальної реалізації управлінських функцій із досягнення визначених цілей. Професійна компетентність інтегрує теоретичні знання, практичні вміння, навички, професійно-особистісні цінності і якості, що забезпечують кваліфіковане управління закладом освіти. Умілий керівник-менеджер набуває здатність реалізувати свій потенціал у творчій управлінській і професійній діяльності, що сприятиме ефективному розвитку закладу освіти.

Список використаних джерел

1. Професійна компетентність керівника школи / Л. В. Васильченко, І. В. Гришина. Х. : Вид. група «Основа», 2006. 208 с.
2. Вдовиченко Р. П. Управлінська компетентність керівника школи. Х. : Вид. група «Основа», 2007. 112 с. (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип 1(49).
3. Гуменюк Ю. Компетентнісний підхід до підготовки сучасного керівника навчального закладу. *Післядипломна освіта в Україні*. 2014. № 1. Червень. С. 35–40.
4. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Сьнікова Галина. Управлінська компетентність. К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с. (Б-ка «Шк. світу»).
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2010. 112 с.
7. Концепція «Нова українська школа» (2017). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

8. Маслов В. І. Психологічна основа моделі компетентності директора школи. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2003. № 1. С. 12.
9. Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика & Менеджмент інновацій : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. 504 с.
10. Освітній менеджмент : навчальний посібник / за ред.. Л. Даниленко, Л. Карамушки. К. : Шкільний світ, 2003. 400 с.
11. Якухно І. Компетентнісний підхід у сучасній післядипломній педагогічній освіті. *Післядипломна освіта в Україні*. 2011. № 1. Червень. С. 53–58.

Кінах Неля,
доцент кафедри педагогіки та психології,
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти
кандидат економічних наук, доцент,
м. Луцьк

ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Нова українська початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які задекларовані Концепцією «Нова українська школа» (НУШ). Початкова ланка забезпечує особистісно орієнтований підхід, інформатизацію, інтеграцію, компетентнісний підхід, який полягає в протиріччі між програмовими вимогами до учня, запитами суспільства й потребами самої особистості в освіті. Підприємливість, яка визначена в Концепції НУШ передбачає уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства та держави, здібність до підприємницького ризику [1].

Публікації науковців показали, що багатогранні аспекти досліджуваної проблеми, досягнення успіху у зміні ментальності вчителя до роботи в нових умовах є предметом активних дискусій, обговорення та системних досліджень як учених, так і педагогів-практиків О. Бондарчук, В. Бурової, І. Дичківської, Л. Калініної, О. Локшиної, Г. Матвеевої, В. Моляко, О. Онаць, М. Шевцова та ін.; компетентнісний підхід у змісті початкової освіти став об'єктом дослідження А. Лісовської, О. Савченко, О. Пометун та ін.

Виклад основного матеріалу. Нова українська школа – це має бути школа, яка вчить жити у ХХІ столітті, це школа компетентностей: поінформованості, обізнаності, досвідченості; це знання та вміння їх використовувати для власних індивідуальних і професійних завдань; це ставлення й цінності та вміння з позиції усвідомлених цінностей критично переосмислювати інформацію з точки зору як це відіб'ється на їхньому житті, на їхньому здоров'ї, адже *competentia* – у перекладі з латинської означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Для того, щоб компетенція стала ключовою, вона повинна відповідати таким критеріям: мати цінність для особистості й суспільства; допомагати особистості вбудовуватися в різні контексти навколишнього світу; мати цінність як у професійному сенсі, так і в особистісному, тому метою Нової української школи є формування такого рівня соціальної зрілості учнів, який буде достатнім для забезпечення їхньої самостійності в різних сферах життєдіяльності, а підприємницький підхід в освіті допоможе подолати прірву між освітою та життям..

Важливою умовою розбудови Нової української школи є спонукання особистості до самостійного й виваженого дослідження та аналізу проблемних ситуацій, висунення і обґрунтування гіпотез, формулювання висновків та рекомендацій, виділення головного, доцільного конструювання та моделювання, знаходження нестандартних розв'язків, постановки актуальних завдань, конкретизації мети, пошуку інформації, прогнозування пізнавальної діяльності й пошуку раціональних або оригінальних рішень. Для прикладу: уміння користуватися проектною технологією є показником високої кваліфікації педагога, його інноваційного мислення, орієнтації на особистісний розвиток дитини в процесі навчання.

Ми поділяємо думку В. Сухомлинського, який указував, що робота вчителя – це творчість, а не буденне заштовхування в дітей готових знань. Учитель повинен мати високий рівень моральної свідомості, постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань, творчий стиль мислення, здатність бачити проблему, виявляти суперечності, творча фантазія, розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці, високий рівень загальної

культури. Творча особистість педагога завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності.

Щоб розвинути бажані риси й навички, учителям необхідно буде зробити акцент на навчанні поза межами класної кімнати, адже ключовою ідеєю тут є застосування вивченого матеріалу в реальних життєвих ситуаціях, щоб учні могли зрозуміти, що саме відбувається на робочому місці, що часто виходить за межі того, що вони знають про це з навчання. Наприклад, учителька з Індії Кіран Бір Сеті, одна з 10 фіналістів Global Teacher Prize 2015, винайшла новий спосіб викладання, який допомагає її учням вивчати світ креативно. Кіран розробила підхід із використанням методики дизайн-мислення, який змушує учнів сприймати інформацію на рівні відчуттів, а не когнітивних здібностей. І дає змогу перевірити набуті знання в контексті реального світу. Навчання поза межами школи може цілком трансформувати те, як мають проходити заняття. Сам процес навчання відбувається поза закладом освіти, а домашні завдання – навпаки, у класі. Згідно з цією моделлю, інструкції для учнів надаються у відео-матеріалі, який необхідно проглянути перед уроком, що звільняє час для аналізу в класі.

Значимо, що діяльність, яка не спрямована на задоволення суспільних потреб, не може визнаватися підприємницькою. Досягнення економічних і соціальних результатів в якості мети підприємництва відображає публічний аспект підприємницької діяльності. У наукових дослідженнях і нормативних документах з цього приводу наголошується, що підприємництво – це такий соціально-економічний феномен, якому властивий і приватний, і публічний характер. У Європейській довідковій системі (Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework) підприємницька компетентність визначається як «інтегрована якість, здатність особистості втілювати ідеї у сферу економічного життя» [4]. Така здатність базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, а також спроможності планувати та організовувати підприємницьку діяльність. Підприємницький підхід до розвитку особистісно-професійної компетентності учителя початкової школи є тим орієнтиром, який визначає напрями вдосконалення освітнього процесу. З цих позицій, ми розглядаємо підприємницький підхід як багатопланову підготовку до інноваційно-творчої праці, що відтворює унікальний стиль господарської поведінки, деталізований ініціативністю та постійними пошуками нетрадиційних бізнесових рішень, готовністю ризикувати, гнучкістю й постійним самооновленням, цілеспрямованістю і наполегливістю і успіх якої залежить від рівня професійного розвитку вчителя.

Важливою вимогою, яку пред'являє педагогічна професія, є чітка й виражена позиція вчителя, система тих інтелектуальних, вольових, емоційно-оцінних відносин до сприйняття світу, педагогічної діяльності, які є джерелом його активності. Вона визначається як тими вимогами, очікуваннями і можливостями, що пред'являє до нього суспільство, так і його внутрішні, особисті джерела активності: ідеали, світогляд, ціннісні орієнтації, мотиви, цілі, переживання. Позиція вчителя характеризує його особистість, характер соціальної орієнтації, тип підприємницької поведінки й діяльності. Щоб займатися вихованням підростаючого покоління, виховувати у школярів стійку підприємницьку позицію, учитель повинен мати її сам. Організація і здійснення процесу підприємницького виховання пов'язані з застосуванням певних форм, методів і засобів навчально-пізнавальної діяльності учнів, а тому важливим для вчителя є вибір зазначених складових технології підприємницької освіти, здатних забезпечити досягнення цілей навчання. Погоджуємось з думкою зарубіжних науковців Р. Голлоб, П. Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер, які у своїх дослідженнях доводять, що, перш за все, вчителі мають забезпечувати навчання: • шляхом створення нового продукту через активну дію; • шляхом аналізу та формування нових поглядів через мислення; • через спостереження та аналіз і прогнозування; • через вербальні форми навчання: практичне заняття, презентацію, розповідь тощо; • через інструктажі, надання допомоги та співпрацю; • через обговорення й дебати; • шляхом створення письмових освітніх продуктів: повідомлення, учнівського щоденника тощо; • шляхом застосування різних способів виконання діяльності; • через аналіз подій у реальному житті та власного досвіду; • через експеримент, випробування й помилки.

Висновки. Отже, формування підприємницької позиції в системі професійного розвитку учителя початкової школи ми розглядаємо як процес, що об'єднує в єдину цілісність мету, зміст, дидактичний комплекс (принципи, педагогічні умови, завдання, методи, прийоми засоби, освітнє середовище) та результат освітнього процесу, забезпечує формування в учнів освіти системи знань, умінь, навичок, готовності до професійного успіху та визначення траєкторії власного професійного зростання. Окреслені стратегічні пріоритети вчителя Нової української школи не вичерпують усе розмаїття проблем його становлення. Ми позначили лише основні з них, а тому наступним кроком

плануємо висвітлити проблему формування професійно-педагогічного підприємництва учителя початкової школи, враховуючи сучасні вимоги до професійних та особистісних якостей педагога та його нової ролі в організації освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Концепція нової української школи. URL: [https://www.kmu.gov.ua / storage / app / media / reforms/ukrainiska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainiska-shkola-compressed.pdf).
2. Пшенична Л. Новий учитель Нової української школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. № 1 (85). С.61–83.
3. Расвська І. Розвиток дослідницьких умінь педагога – один із чинників успішного здійснення освітніх реформ. *Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи* : збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Херсон : ТОВ «Борисфен-про», 2018. С. 76–79.
4. Key competencies for lifelong learning, European Reference Framework, 2007. [online] Available at : : [Data zvernennia 06 Lystopad 2018].

Клочко Оксана,
викладач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук,
м. Суми

Богданович Світлана,
студентка II курсу спеціальності 073 Менеджмент
освітньо-професійної програми Управління навчальним закладом,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ БІБЛІОТЕКОЮ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Сучасна бібліотека закладу вищої освіти адаптується до соціальних викликів сучасності шляхом опанування інноваційними соціально-інформаційними технологіями управління, засобами вирішення практичних завдань, що охоплюють всю систему управлінських рішень і практичних дій, спрямованих на постійне оновлення бібліотечно-інформаційної діяльності відповідно до заданої мети. Для того, щоб бібліотека стала повноправним суб'єктом сучасної інформаційної епохи, необхідно впроваджувати нові інформаційно-комунікаційні технології та навчати працівників бібліотеки володіти та доцільно використовувати їх, впроваджувати нові технології управління бібліотекою в системі вищої освіти. Тому все більшої актуальності набуває проблема професійного зростання та підвищення інформаційної грамотності керівників бібліотек через навчання інноваційним технологіям управління.

Виклад основного матеріалу. Бібліотечна справа – галузь інформаційної, культурної, освітньої діяльності суспільства, що включає: створення і розвиток мережі бібліотек; формування та обробку бібліотечних фондів; організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотек; підготовку наукових та педагогічних кадрів; наукове та методичне забезпечення розвитку бібліотек.

Бібліотека закладу вищої освіти:

- Здійснює інформаційне та бібліотечно-бібліографічне обслуговування користувачів.
- Організовує диференційне (індивідуальне та групове) обслуговування користувачів на абонементі, в читальних залах та інших пунктах видачі літератури.
- Безкоштовно надає користувачам бібліотеки основні бібліотечні послуги.
- Реалізує можливості взаємовикористання бібліотечних фондів за допомогою міжбібліотечного та міжнародного абонементів, внутрішнього та міжнародного книгообміну, електронної доставки документів тощо.
- Вивчає інформаційні потреби користувачів та здійснює оперативне забезпечення інформаційних запитів науковців і студентів закладу вищої освіти, використовуючи різні форми і

методи індивідуального, групового і масового інформування. Проводить соціологічні опитування та дослідження читацьких інтересів з метою оптимізації їх задоволення.

- Підвищує ефективність інформаційного забезпечення користувачів за рахунок взаємодії з всеукраїнськими та галузевими інформаційними центрами. Забезпечує користувачам доступ до інформаційних ресурсів як в Україні, так і за її межами.

- Організовує роботу громадських інформаторів кафедр і наукових підрозділів закладу вищої освіти, надає їм необхідну методичну допомогу.

- Укладає і готує до видання бібліографічні покажчики, списки літератури, створює електронні бази даних на допомогу науковій та освітній роботі закладу вищої освіти, виконує всі види бібліотечних довідок, проводить бібліографічні огляди, організовує книжкові виставки тощо.

- Організовує для студентів заняття з основ інформаційної культури, бібліотекознавства та бібліографії. Пропагує бібліотечно-бібліографічні знання шляхом проведення індивідуальних бесід, консультацій, організації книжкових виставок тощо.

- Формує бібліотечні фонди згідно з навчальними планами, програмами та тематикою наукових досліджень закладу шляхом придбання наукової, навчальної, довідкової, художньої літератури, періодичних, аудіо-, відео- видань, CD-, DVD- дисків та електронних баз даних, вироблених як в Україні, так і за кордоном.

- Здійснює організацію, раціональне розміщення та облік основних і підсобних бібліотечних фондів, їх зберігання, реставрацію, консервацію, копіювання та оцифрування.

- Систематично аналізує використання бібліотечних фондів з метою їх оптимізації. Вносить до Міністерства освіти і науки України пропозиції щодо видання навчальної літератури.

- Створює і веде систему бібліотечних каталогів, бібліографічних картотек на традиційних і електронних носіях інформації з метою багатоаспектного розкриття бібліотечно-інформаційних ресурсів.

- Бере участь у створенні галузевих, регіональних та загальнодержавних баз даних.

- Проводить роботу з пропаганди та розкриття бібліотечно-інформаційних ресурсів як традиційними методами, так і з застосуванням комп'ютерних технологій.

- Спільно з відповідальними за виховну роботу у закладі вищої освіти викладачами та представниками громадських організацій проводить читацькі конференції, літературні, музичні вечори, диспути, інші масові заходи.

- Проводить господарську діяльність, спрямовану на поліпшення умов праці користувачів та співробітників бібліотеки на основі даних повноважень.

- Організовує інформаційне та бібліотечне обслуговування сторонніх організацій та громадян на компенсаційній основі, визначеній договором та чинним законодавством.

- Бере участь у міжнародних бібліотечних програмах та проектах.

- Проводить наукові дослідження у галузі бібліотекознавства, інформатики, бібліографії, історії книги та ін.

- Вивчає і впроваджує в практику роботи передовий бібліотечний досвід та результати науково-дослідних робіт. Здійснює перехід на новітні бібліотечні технології.

- Проводить науково-методичну роботу (аналітичну, організаційну, консультативну) з вдосконалення всіх напрямків діяльності бібліотеки.

- Забезпечує безперервну освіту, підвищення професійного, загальноосвітнього та культурного рівня працівників бібліотеки [1, с. 57–58], [2, с. 129].

Для ефективного здійснення означених функцій керівництвом бібліотеки мають застосовуватись інноваційні технології управління. Нове соціокультурне середовище, в якому знаходяться бібліотеки закладів вищої освіти – глобальна інформатизація та інші структурні освітянські реформи потребують від бібліотек нових підходів до управління бібліотекою як системним об'єктом, де усі підрозділи органічно пов'язані між собою і представляють єдине ціле.

Процес управління розвитком сучасної бібліотеки закладу вищої освіти – це закономірний перехід управління з одного якісного рівня на інший, який підсилює діяльність бібліотек вишів, спрямований на забезпечення сучасних цілей та завдань. Необхідність стратегічного управління розвитком бібліотеки нерозривно пов'язана зі змінами в організації та змісті вищої освіти на сучасному етапі, з розробкою пріоритетних моделей «нової освіти» і як наслідок – підвищення ролі бібліотек в освітньому процесі та духовному становленні студентської молоді.

В даному контексті, важливим є визначення стратегічного менеджменту як інноваційної технології управління сучасною бібліотекою закладу вищої освіти. Розглянемо елементи та функції стратегічного управління розвитком бібліотеки, а саме:

- Стратегічний аналіз ситуації (аналіз стану у бібліотечній справі: історичні, економічні, законодавчі процеси, забезпечення єдиної цілеспрямованості процесу розвитку бібліотеки ЗВО згідно зі змінами у визначенні її місії).

- Стратегічні цілі та завдання (визначення нової орієнтації змін в діяльності бібліотеки та створення нової моделі бібліотеки ЗВО)

- Принципи та методи (визначення засобів реалізації напрямків розвитку бібліотеки ЗВО з урахуванням безпосередньо потреб конкретного вищого навчального закладу, інформаційних потреб користувачів).

- Укладання планів, програм, проектів (формування планової основи реалізації стратегічного розвитку бібліотеки ЗВО).

- Стратегічна концепція (робоча гіпотеза з ключовими завданнями розвитку бібліотеки ЗВО: системне уявлення конкретних змін, деталізація положень з їхнього виконання)

- Запровадження управлінських інновацій (забезпечення комплексного процесу створення, розповсюдження, запровадження бібліотечних інновацій, які забезпечують розвиток бібліотеки та ефективність її діяльності) [4, с. 35–37].

Значимо, що ефективне функціонування бібліотеки в першу чергу залежить від кадрового забезпечення і професійної підготовки її співробітників. А сама місія бібліотеки може реалізовуватися лише при чіткому формулюванні завдань та їхньому усвідомленні працівниками, які сьогодні мають бути інформаційними навігаторами, професіоналами, експертами у пошуку інформації. Усі елементи персонал-стратегії: розстановка кадрів та їх закріплення, раціональне використання людських ресурсів, система навчання і підвищення кваліфікації, оцінка діяльності персоналу та інші елементи знаходяться у тісному взаємозв'язку один з одним [5, с. 6–10].

Характерною тенденцією на сучасному етапі є використання у бібліотечній практиці сучасних ринкових технологій управління персоналом. Так, у підборі кадрів, бібліотечне керівництво спирається на моделі компетентності (сформульований перелік основних завдань, навиків, умінь, необхідних працівникові для роботи на певній посаді). Це сучасна методика, що дозволяє наймати на роботу вже підготовлений персонал, здатний реалізовувати поставлені завдання. Разом з тим, не варто нехтувати потенціалом внутрішньо бібліотечного навчання.

Відповідно до цього розробляються плани занять із підвищення кваліфікації і продовження освіти для тих працівників, які вже багато років працюють у конкретній бібліотеці. Тут найбільш раціональною буде організація корпоративних семінарів, спрямованих на створення єдиної команди та вироблення ефективних групових методів взаємодії. Важливим складником успішного функціонування бібліотеки є створення вищої управлінської ланки або спеціальної управлінської групи. Це дозволить здійснити аналіз виробничо-господарської діяльності бібліотеки, визначити конкретні ділянки, від яких залежить стабільність функціонування, окреслити щодо кожного напряму цілі та завдання. В цьому випадку зростає роль лідера – керівника бібліотеки, його взаємодії з персоналом, організації оперативного керівництва. Також процес формування стратегії та концепції управління розвитком бібліотеки закладу вищої освіти реально може розглядатися як процес самоосвіти керівників [3].

Висновки. Бібліотека як соціальний інститут виконує важливі соціальні й комунікаційні функції та є одним з базових елементів культурної, освітньої та інформаційної інфраструктури. Впровадження інноваційних технологій в управління бібліотекою закладу вищої освіти має на меті націленість системи управління бібліотеки в цілому і кожного її елементу на перспективу, принципів у стратегії розвитку та гнучку політику у практиці, максимальний розвиток інноваційної діяльності керівників бібліотеки, які повинні розвивати у собі ініціативність, творчий підхід до справи, здатність до стратегічного мислення тощо.

Список використаних джерел

1. Горбань Ю. Бібліотечний менеджмент і маркетинг в системі управління бібліотекою вищого навчального закладу. *Бібліотека університету на новому етапі розвитку соціальних комунікацій: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.*, 1–2 груд. 2016 р. / за заг. ред. Т. Колесникової. Дніпро, 2016. С. 57–61.

2. Колесникова Т. Університетська бібліотека: створюємо простір успіху. *Бібліотека університету на новому етапі розвитку соціальних комунікацій: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.*, 1–2 груд. 2016 р. / за заг. ред. Т. Колесникової. Дніпро, 2016. С. 128–135.

3. Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек України : практ. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; автори: Зозуля С. М., Зайченко Н. І., Горак В. В., Рабаданова Л. В., Самчук Л. І. Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2016. 287 с.
4. Новікова Т. Методична робота на допомогу реалізації ефективної стратегії управління змінами в бібліотеках ЗВО. *Бібліотечний форум України*. 2014. № 3. С. 34–37.
5. Петрова Л. Технології впровадження змін у бібліотечну практику. *Бібліотечна планета*. 2004. № 4. С. 6–10.

Клочко Оксана,
викладач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук,
м. Суми

Ніколаєнко Марія,
студентка II курсу
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійної програми Педагогіка вищої школи,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах інтеграції України до європейського освітнього простору інтенсивно модернізується вітчизняна система освіти, зокрема, це стосується розвитку професійної компетентності викладачів вищої школи, здатних реалізовувати знання й уміння щодо організації конструктивної взаємодії в професійній діяльності.

Викладач вищої школи відіграє важливу роль у виконанні соціального замовлення на професійну підготовку майбутнього компетентного фахівця-професіонала, є моральним авторитетом, що віддзеркалює ціннісні установки соціуму. Закріплення соціального досвіду і досвіду практичної діяльності в сучасному суспільстві відбувається через посередництво і взаємодію студентів з викладачами, де вони виступають суб'єктами науково-педагогічної і комунікативної діяльності. Здатність ефективно комунікувати в сучасному полікультурному суспільстві стає не лише центральним аспектом особистісного розвитку, але й однією із ключових складових професійної самореалізації педагога вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність викладача вищої школи включає у себе систему знань, умінь та набутого практичного досвіду, що використовуються при виконанні професійних завдань та обов'язків. Професійна компетентність має складну структуру, яка визначається особливостями конкретної професії. Професійна компетентність викладача поєднує в собі такі основні компетенції: педагогічну, психологічну, *комунікативну*, словесну, інформаційну, полікультурну, соціальну, технологічну, самоосвітню, творчу [1].

Враховуючи, що основним інструментом професійної діяльності викладачів вищої школи є спілкування (процес взаємодії між педагогом та студентом), можемо стверджувати, що від розвитку комунікативної компетентності залежить успіх професійної діяльності педагога.

Дослідниця Н. Волкова у своїй роботі «Професійно-педагогічна комунікація: теорія та методологія» подає визначення «комунікації» інших науковців, зокрема:

- процес взаємопов'язаних елементів, що працюють разом, аби досягти необхідного результату або мети (Л. Баркер);
- процес передачі інформації від відправника до одержувача (М. Робер, Ф. Тільман);
- загально передбачуваний, постійний і завжди присутній процес розподілу значень за допомогою символічної взаємодії (Дж. Майєрс, М. Майєрс);
- механізм, за допомогою якого забезпечується існування і розвиток людських відносин, що включає у себе всі розумові символи, засоби їхньої передачі у просторі і збереження в часі (Ч. Кулі);

- обмін інформацією (інтелектуальним та емоційним змістом) з метою розуміння (М. Громкова);
- процеси перекодування вербальної у невербальну, невербальної у вербальну сфери (Г. Почепцов);
- інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом – людиною чи машиною (М. Каган);
- складний процес, призначення якого у здійсненні і підтримці контактів між людьми і групами, тобто у культурній творчості і соціальній діяльності (Н. Лепська);
- спілкування, передача інформації, думок, почуттів, волевиявлень людини (Г. Сагач);
- риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товариськість. формується в процесі життя й діяльності людини в соціальній групі (С. Гончаренко);
- обмін значимою інформацією між людьми за допомогою мовних знаків і інших культурних символів; припускає цілеспрямовану передачу і виборчий прийом інформації, який не завжди приведе до згоди і взаєморозуміння (Є. Соколов);
- соціально обумовлений процес передачі й сприйняття інформації в умовах міжособистісного й масового спілкування через різні канали за допомогою різних комунікативних засобів (вербальних, невербальних та ін.) (С. Борисньов);
- опосередкована й доцільна взаємодія двох суб'єктів (А. Соколов);
- процес спілкування, зв'язку, взаєморозуміння людей на різних рівнях, в різних формах і масштабах, який слугує важливим «механізмом» матеріального, соціального і духовного функціонування і вдосконалення суспільства і кожного індивіда (Б. Сапунов) [1, с. 6,7].

Науковці зазначають, що комунікативна компетентність викладача вищої школи залежить від індивідуальних та особистих якостей, життєвого досвіду, сфери діяльності, інтересів, тенденцій, емоційної сфери, світогляду, статусу в колективі, а також комунікативної культури (культура міжособистісного спілкування, культура мовлення тощо).

Виходячи з вищевикладеного, комунікативна компетентність викладача вищої школи є складним, багатокомпонентним особистісним утворенням, яке спирається на сукупність знань, умінь та досвіду в організації професійного спілкування та взаємодії між людьми на основі конструктивного діалогу та характеризується здатністю сприймати і розуміти партнерів вербальної і невербальної комунікації, опануванням навичок емоційної саморегуляції, навичок попередження та вирішення конфліктів у професійній діяльності, терпимістю та співчуттям до інших з метою надання їм необхідної допомоги у вирішенні освітніх ситуацій.

Викладач постійно комунікує у всіх сферах професійної діяльності: дидактичній, виховній, методичній, науковій, організаційній тощо. На нашу думку, необхідність комунікативної діяльності при виконанні професійних функцій, визначає пріоритет формування та розвитку в його системі професійних компетентностей в першу чергу комунікативної компетенції. Ця діяльність зумовлена необхідністю вирішення комунікативних завдань, що виникають у процесі професійної взаємодії, а через неї – вирішення власне професійних завдань. Отже, професійна самореалізація викладача вищої школи неможлива без усвідомлення ним комунікативного самоздійснення через комунікативну компетентність як засіб здійснення професійної діяльності.

Для здійснення ефективної комунікації у професійній діяльності, доречним є розуміння викладачем особливостей процесу комунікації. Розглянемо це питання докладніше.

Серед функцій, які виконує комунікація, дослідники виділяють наступні:

- управлінська (спонукання адресата до дій); інформативна (обмін повідомленнями, думками, рішеннями); емотивна (вираз суб'єктом свого ставлення до теми або ситуації); фактична (виникнення, підтримання і закінчення спілкування, фокусування на контактному елементі ситуації); контрольна (відстеження поведінки на основі ієрархії і формальної підпорядкованості) (А. Гапоненко) [2];
- інформативну (здійснення передачі повідомлень); інтерактивну, або спонукальну (вплив на настрій, поведінку співрозмовника); організаційну (забезпечення взаємодії між людьми, розподіл функцій); перцептивну (створення можливості сприйняття співрозмовника, взаєморозуміння); експресивну (зміна емоцій або характеру емоційних переживань (Г. Дорошенко) [3];
- інструментальну (отримання і передавання інформації, необхідної для здійснення певної професійної дії, прийняття рішення); інтегративну (засіб об'єднання ділових партнерів для спільного комунікативного процесу); функцію самовираження (демонстрування особистісного інтелекту і потенціалу); трансляційну (передавання конкретних способів діяльності); функцію соціального контролю (регламентування поведінки, а іноді (коли йдеться про комерційну

таємницю) й мовної акції учасників ділової взаємодії); функцію соціалізації (розвиток навичок культури ділового спілкування); експресивну (намагання партнерів передати і зрозуміти емоційні переживання один одного) (К. Левківська) [4].

Спираючись на наукові розробки, основними функціями комунікації вважаємо задоволення потреби у спілкуванні як базової потреби особистості; обмін інформацією; уточнення уявлення про себе та можливість самовдосконалення; побудову та розвиток міжособистісних стосунків.

Освітнім альянсом «Партнерство з навчання у XXI столітті», ключовими навичками комунікації названо:

– визначення бажаних результатів комунікації; створення чіткого посилу (розробка повідомлення яке має передавати необхідне значення, і використання невербальних засобів комунікації, як-от жести та наочні матеріали);

– моделювання свідомості інших (усвідомлення рівня освіченості, позиції та емоцій інших);

– конвенційність (вміння слідувати правилам, нормам та дисципліні, що підходять для певного контексту комунікації);

– усвідомлення соціальних та культурних відмінностей;

– «глибоке читання»: вміння критично аналізувати текст чи мовлення;

– вибір необхідних каналів комунікації;

– «активне слухання» [5].

Висновки. У підсумку зазначимо, що комунікативна компетентність викладача вищої школи є інтегральним динамічним особистісним утворенням, що охоплює світоглядну систему переконань, знань, цінностей, поглядів, етичних та естетичних норм; професійні комунікативні вміння, що базуються на знаннях про культуру, проектування, організацію та регулювання спілкування; особистісні риси, які забезпечують ефективність комунікації в професійній діяльності, пов'язаній зі здійсненням освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти з урахуванням індивідуальних особливостей та потреб суб'єктів цього процесу.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія та методологія: Посібник. Донецьк : РВВ ДНУ, 2006. 88 с.

2. Гапоненко А. Теорія управління. URL: <https://stud.com.ua/31819/menedzhment/komunikatsiya#11>

3. Дорошенко Г. О. Менеджмент: навчальний посібник. Харків, «ВСВ–Принт», 2015. 300 с.

4. Левківська К. В. Спілкування і комунікація. Функції комунікації. *Професійна комунікація: мова і культура*: збірник матеріалів III Всеукраїнського науково-практичного вебінару, 23 листопада 2016 р. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/23171/>

5. Освіторія. Розвиваємо навички 4К: креативність, критичне мислення, комунікацію та командну працю. URL: <https://osvitoria.media/experience/rozvyvayemo-navychky-4k>

Клочко Оксана,
викладач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук,
м. Суми

Посохов Богдан,
студент II курсу
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійної програми Педагогіка вищої школи,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

ПРОБЛЕМА КОРЕКЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Постановка проблеми. Сучасне суспільства в Україні характеризується, на жаль, різким загостренням девіацій і супроводжується низкою тривожних ознак і тенденцій. Соціально-

економічна, політична, національна і духовна криза вивела певний відсоток верств населення за рамки цивілізованого існування. Внаслідок цього сталося матеріальне і духовне збіднення населення, яке стає причиною багатьох видів девіантної поведінки людей в суспільстві. Маємо констатувати, що для молоді протиправна, асоціальна поведінка подекуди вважається нормальною, що призводить до масових проявів деструктивних форм девіантної поведінки серед представників молодого покоління. Отже, актуальним для сучасної педагогіки вищої школи є виявлення причин, особливостей прояву девіантної поведінки юнаків та дівчат, можливостей прогнозування її розвитку в майбутньому, профілактики та корекції девіантної поведінки серед студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Переважна кількість досліджень девіантності в студентському середовищі висвітлюють вторинні девіації: алкоголізм, наркоманію, злочинність та інші. З цієї тематики опубліковано достатню кількість праць сучасних вітчизняних та закордонних авторів (В. Бачинін, Я. Гилянський, Р. Кловард, К. Еріксон, І. Рущенко, С. Яковенко та ін.). Девіантна поведінка студентів в освітньому процесі – це здійснення індивідом чи групою індивідів соціальних дій, які тягнуть за собою руйнування потенціалу особистості та відхиляються від соціокультурних очікувань та норм, загальноприйнятих правил виконання студентами своїх соціальних ролей [2].

Отже, першочерговим завданням закладів вищої освіти стає пошук ефективного механізму запобігання та профілактики девіантної поведінки студентської молоді в освітньому процесі.

Сучасні науковці (І. Козубовська [2], О. Малькова [3], Н. Пихтіна [4], С. Харченко [6] та ін.) у своїх дослідженнях спираються на принципи корекційної роботи, а саме:

Принцип цілеспрямованого створення емоційно збагачених виховних ситуацій. У педагогіці виховну ситуацію пов'язують, як правило, із конфліктом, проблемою, де вихованець ставиться в умови вільного морального вибору (причому завжди передбачається кілька можливих варіантів поведінки). Особливість подібних ситуацій полягає в тому, що їх розв'язання розраховане лише на активність того, хто навчається. Такий підхід до проблеми виховних ситуацій полягає в активному впливові вихователя на вихованця, аби той більш-менш свідомо сприймав моральні вимоги. Звідси виховна ситуація – це соціальні умови, за яких засвоюються соціальні норми поведінки. Правильно побудована виховна ситуація має спонукати студента до дії. Це відбувається завдяки створенню психологічних умов її емоціогенності, які сприяють формуванню/розвитку у студента емоційних знань про моральну норму – таких знань, які емоційно переживаються, набувають особистісної значущості. Щоб це сталося, необхідно демонструвати моральну норму не як поняття, а у формі конкретної дії, вчинку чи їх наочних моделей, розігрувати певні моральні колізії самим вихованцем. Така вимога відповідає і психологічним особливостям відображення студентом процесів і явищ, що відбуваються, у вигляді наочно-образного процесу мислення.

Тому потрібно остаточно закріплювати моральну норму як спосіб поведінки у свідомості суб'єкта в поєднанні наочно-образного й понятійного компонентів. Така структура властива узагальненим уявленням, які за формою збігаються з образом вчинку, а за змістом – із поняттям про моральну норму. Слід постійно мати на увазі, що емоційне насичення уявлення про моральну вимогу залежить від глибини сприйняття вихованцем ситуації, ступеня її узагальнення. Далі емоції мають тенденцію до згасання, якщо бракує новизни об'єкта чи ситуації. Отже, треба дбати, аби вони щоразу несли елементи виразності, яскравості, неподібності. Нагадаємо: лише емоційно пережите знання про моральну норму може спонукати до відповідного вчинку. Інакше людина його не здійснить, а якщо таке й станеться, то під дією заохочувальних чи каральних санкцій педагога.

Принцип особистісно-розвивального спілкування. Вводиться у зв'язку з тим, що оволодіння виховною ситуацією є результатом специфічних стосунків між студентом та викладачем, який вносить у неї соціальний аспект і дія якого виявляється в ході спілкування. Але тільки особистісно-розвивальне спілкування спроможне залучити студента до суспільних цінностей. Воно передбачає те, що педагог розуміє, визнає і сприймає особистість студента, вміє стати на його позицію. Подібне спілкування несумісне з погрозами, образою, покаранням. Воно формує погляд на студента як на рівноправного партнера в умовах співпраці і відкидає маніпулятивний підхід до нього. Доцільно враховувати, що рівність у спілкуванні не є абсолютною, оскільки у них різні психосоціальний розвиток, досвід, обсяг знань, соціальне становище і статус.

Принцип використання співпереживання як психологічного механізму у вихованні особистості. За особистісно-розвивального спілкування, в якому реалізуються суб'єкт-суб'єктні стосунки, студент має вміти стати на позицію іншої людини. Це провідний компонент процесу співпереживання, розвинена форма якого має два пізнавальних компоненти: вміння вирізнити й назвати емоції, які переживають інші люди, і прийняти чужу позицію. Емоційний компонент – це здатність до душевного відгуку. Співпереживання, виходячи з його психологічної специфіки, слід вважати

дійовим механізмом свідомого прийняття суб'єктом моральних норм. Саме на його основі здійснюється формування моральної поведінки, не орієнтованої на зовнішнє підкріплення.

Систематично повторюване співпереживання перетворюється в моральні властивості, що стають рушійними силами поведінки й діяльності особистості. Витоки її моральної поведінки починаються з уміння дотримуватися її на основі розуміння емоційного стану іншої людини. Єдиний шлях до такого розуміння – власні переживання, самовідчуття емоційних реакцій, їх узагальнення.

Тому для ефективного морального виховання особистість має набути досить різноманітного досвіду самовідчуття власних переживань – приємних і неприємних. Важливо, щоб відтворення переживань було яскравим і стійким, а для цього необхідна їх повторюваність, бо тільки один раз пережитий емоційний стан людина не може втримати в самосвідомості, а отже, й актуалізувати його в потрібний момент. Тут треба враховувати ще й те, що емоцію безпосередньо й довільно викликати не можна. Лише опосередковано, збуджуючи уявлення, складовою яких є та чи інша емоція, ми можемо спровокувати і її саму. Уявлення – це результат конкретної ситуації, в яку колись потрапила людина (наприклад у ситуацію допомоги, коли вона відчула позитивні емоції, чи зневаги, що викликало у неї відчуття негативних емоцій). Отже, уявлення – це завжди дія, рухомий, а не статичний образ. Згадка про минулу подію може бути й відчуженою від людини. У цьому разі вона уявлятиметься їй лише як чистий образ, що не має особистісного смислу.

У такому вигляді вона не спричинить процесу співпереживання й не стане рушійною силою поведінки. Лише емоційно збагачений рухомий образ може стати джерелом, звідки черпатиметься емоційна енергія для виникнення процесу співпереживання. До неї долучається додатковий компонент – виховна дія, що надходить від педагога або суб'єкта переживання. Вона зводиться до того, що педагог докладно розкриває причини, які зумовили певний емоційний стан суб'єкта переживання, а потім логічно пояснює, що станеться з суб'єктом переживання і близькими людьми, якщо не скоригувати за допомогою певного вчинку його емоційний стан, і що станеться, коли на все це правильно відреагувати. Така глибока, всебічна, диференційована і логічно узгоджена інформація формує у суб'єкта співпереживання складний за внутрішньою структурою рухомий образ, який емоційно забарвлюється і в результаті цього породжує у нього співпереживання як рушійну силу вчинку. Саме так організована мислительна діяльність суб'єкта співпереживання сприяє формуванню у нього здібностей прийняти чужий погляд і душевно відгукнутися на потреби інших. Як бачимо, співпереживання завжди пов'язане з емоційними стосунками між двома суб'єктами.

Однак, багаторазові емоційні переживання узагальнюються і пов'язуються не з конкретною людиною як об'єктом вчинку, а з самим способом моральної дії, що закріплюється у відповідне етичне поняття. Тепер етична норма стає значущою для особистості студента. Це узагальнене емоційне ставлення до змісту ситуації, події, явища і є моральною властивістю, що регулює поведінку особистості.

Принцип систематичного аналізу студентом власних і чужих вчинків. Результатом процесу морального виховання є сформованість у студента сукупності вчинків, тобто таких моральних дій, які характеризуються усвідомленістю суспільно значущих мотивів. Витоки особистісних вчинків пов'язані із зіткненням розвинених форм поведінки, з якими студент зустрічається в житті, з примітивними формами, що характеризують його власну поведінку.

Щоб таке зіткнення давало позитивні наслідки, студента треба вчити систематично сприймати й аналізувати результати власних і чужих вчинків. Це допомагає усвідомлювати моральні норми, сприяє формуванню здатності передбачати згадані результати й позитивно позначається як на виробленні навичок поведінки, так і на подоланні миттєвих прагнень, станів, бажань [2; 3; 4; 6].

Деякі дослідники цієї проблеми на сучасному етапі вважають, що провідними принципами корекції девіантної поведінки є: об'єктивність, поведінкова оцінка, системність та співробітництво [5, с. 250], орієнтація на позитив, соціальна адекватність виховання, індивідуалізація виховання, соціальне загартування [3, с. 10] єдність діагностики та корекції, нормативність розвитку, системність розвитку психічної діяльності, діяльнісний принцип корекції, морально-гуманістична спрямованість, розуміння та емпатія, прагматизм психолого-педагогічного впливу [1, с. 110]. Іншим важливим моментом дослідники вважають методи корекції девіантної поведінки, серед них: стимулювання мотиваційних змін поведінки; корекція емоційних порушень; методи саморегуляції; методи когнітивного переструктурування; методи погашення небажаної поведінки; методи формування позитивної поведінки.

Деякі дослідники виокремлюють 4 групи методів корекції девіантної поведінки: методи руйнування негативного типу характеру; метод «вибуху» та метод реконструкції характеру; методи

перебудови мотиваційної сфери і самоусвідомлення; методи перебудови життєвого досвіду; методи попередження негативної та стимулювання позитивної поведінки [4, с. 18].

Висновки. Проаналізувавши вищезазначені погляди на корекцію девіантної поведінки серед студентської молоді, ми робимо висновок про те, що поряд із соціоцентричними напрямками зростає вага людиноцентричних напрямів у корекції девіантної поведінки. Сьогодні першочерговим завданням закладів вищої освіти стає пошук ефективних механізмів запобігання та профілактики девіантної поведінки студентської молоді в освітньому процесі. Складовими цього процесу можуть бути посилення професійно-орієнтованого компонента навчання на молодших курсах, підвищення мотивації студентів до успішного навчання, активне впровадження інтерактивних форм навчання; організація культурного дозвілля студентів.

Список використаних джерел

1. Все про соціальну роботу: навчальний енциклопедичний словник- довідник. Львів : Новий Світ, 2013. 616 с.
2. Козубовська І. В. Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей у процесі професійного педагогічного спілкування. Ужгород : Патент, 1998. 195 с.
3. Малькова М. О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2006. 22 с.
4. Пихтіна Н. П. Педагогічна профілактика адиктивної поведінки учнів: навч. посіб. Ніжин : Вид-во Ніжинського педуніверситету імені Миколи Гоголя, 2003. 116 с.
5. Психологическая энциклопедия / Под. ред. Б.Д. Карвасарского. СПб. : Питер Ком, 1998. (Мастера психологии). 743 с.
6. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні технології : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Луганськ : Альма-матер, 2005. 552 с.

*Клочко Оксана,
викладач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук,
м. Суми
Толмачов Олександр,
студент II курсу
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійної програми Педагогіка вищої школи,
комунальний заклад Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ЕТИЧНІ ВІДНОСИНИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Однією із важливих проблем сучасного світу є проблема становища людини у суспільстві. Людина, рівень її освіченості, культури виступає вихідним пунктом та кінцевим результатом нової парадигми розвитку суспільства. У даному контексті, звільнення вищої школи від формалізму і авторитарного підходу до навчання студентів, впровадження особистісно-орієнтованого та індивідуального підходів в освітній процес висувають і принципово нові вимоги у сфері професійних етичних (моральних) відносин категорій «педагог-керівник», «педагог-студент», «педагог-педагог».

Виклад основного матеріалу. Усі види моральних відносин визначають з огляду на те, дотримуються чи не дотримуються суб'єкти взаємодії моральних принципів і норм у своїй поведінці та діяльності.

Дослідники В. Гладуш, Г. Лисенко зазначають, що педагог безпосередньо інтегрований у моральні відносини на рівні субординаційних (вертикальних) і координаційних (горизонтальних) зв'язків, що посилюють специфіку дисциплінарного впливу, сприяють зростанню педагогічної майстерності та професійних знань нормативними вимогами, чітко визначеною регламентацією

професійної діяльності. У професійній діяльності педагога за авторитарної системи освіти переважають відносини субординації (між керівниками (начальниками) і педагогами (підлеглими), старшими і молодшими, вихователями і вихованцями) [4].

Демократизація і гуманізація суспільства та освіти надає пріоритету координаційним відносинам, які характеризуються співробітництвом, моральною справедливістю, взаємодопомогою, продуктивною взаємодією суб'єктів навчально-виховного процесу.

Разом з тим, заперечення субординаційних відносин негативно позначиться на освітньому процесі, оскільки вони об'єктивно необхідні для його управління, забезпечення високої організованості і дисциплінованості; налагодження стосунків між керівником і підлеглим, які відображають моральну рівність їх гідності, єдності в досягненні мети освіти; забезпечення права керівників і підлеглих відповідати їх обов'язкам; висування вимог і виявлення поваги до педагога, суворой владності і доступності, принциповості і чуйності. Психологічний комфорт у педагогічному колективі значно залежить від справедливості вимогу субординаційних моральних відносинах керівника з підлеглими, у діях якого реалізуються вимоги суспільства.

Високий рівень моральних відносин передбачає повне засвоєння педагогами вимоги як належного, що має значення вольової дії в межах здійснення ними моральної свободи. Власним прикладом, моральною культурою та зрілістю керівник здійснює значний вплив на підлеглих і формування субординаційних моральних відносин у процесі реалізації вимоги. У цих умовах знижується або зникає необхідність застосування до підлеглих методів стягнень, оскільки моральна відповідальність, довіра, толерантність управлінця відображаються на них, спонукають їх мобілізуватися на якісне виконання професійного обов'язку [5].

Низький рівень моральних відносин передбачає активне застосування керівником методів стягнень, які мають компенсувати недостатньо розвинену моральну свідомість підлеглих. Керівник і підлеглий морально рівноправні у стосунках. Нерівність існує лише в посадовій субординації та виконанні соціальних ролей. Отже, моральні відносини «керівник – підлеглий» належать до таких, які передбачають вимогливість, керівництво, чуйність та повагу, доброзичливість і доступність. Створити їх у педагогічному середовищі може керівник, який інтегрує ці якості і є їх активним суб'єктом [1, с. 36–37].

Для розуміння сутності особистості педагога як суб'єкта моральних відносин важливо з'ясувати особливості зворотного зв'язку «підлеглий – керівник». Ставлення підлеглого до керівника формується через з'ясування, наскільки збігаються наявні характеристики начальника з тими, які мають бути, якою мірою його вчинки відповідають моральним вимогам і законам права, прийнятним зобов'язанням, чи володіє він організаторськими здібностями, здатністю аналізувати складні моральні ситуації, здійснювати моральний вибір перед тим, як прийняти відповідне рішення.

Моральні відносини в системі «викладач – керівник» залежать і від міри поваги, довіри, вимогливості, творчої ініціативи, турботи підлеглих про керівника. Отже, на ці відносини в аспекті їх субординації значно впливають моральні якості педагогів (справедливість, честь, любов, порядність, милосердя та ін.), що допомагають урівноважувати, стабілізувати стосунки на індивідуальному і колективному рівнях. Часто працелюбності, діловитості, компетентності надають статусу професійних якостей, однак вони характеризують і моральність людини. А. Макаренко зазначав, що в суспільстві діловитість стає гідністю, якою мають володіти всі громадяни, моральною якістю і вимогою.

На практиці конфлікти між викладачем і керівником виникають передусім через низьку професійну компетентність, відсутність ініціативи, діловитість та недисциплінованість педагога [1, с. 39].

Субординаційні відносини функціонують і в системах моральних взаємин «педагог – студент», «студент – педагог». Носієм моральних цінностей викладач є лише тоді, коли в нього добре сформовані загальнолюдські гуманні цінності. Разом з тим, сучасна освітня система базується на принципах Я. Коменського, який зазначав, що педагоги мають бути одночасно керівниками і друзями своїх вихованців [3, с.42].

Гуманістичні відносини в системах «викладач» – студент», «студент – викладач» встановлюються за умов спільної діяльності суб'єктів і творчої співпраці. На думку науковців (А. Алексеєнко, Г. Васянович, К. Карпенко, Л. Гончаренко, В. Кручек та ін.), для досягнення позитивних результатів у відносинах слід вдаватися до таких дій: створювати атмосферу взаємного довір'я, взаємодопомоги і доброзичливості, високої взаємної вимогливості, турботи один про одного та зберігати її під час виховання, праці та громадської діяльності; формувати спільні цілі, інтереси, які б доповнювали власні чи приносили «завтрашню» радість кожному; розробляти і перевіряти

взаємоприйнятну технологію спільної та самостійної діяльності, яка б охоплювала взаємну регуляцію, самоконтроль і контроль у системі співуправління колективом, урахування розподілу обов'язків, взаємні зобов'язання, виконання індивідуальних і групових робіт; оволодіти високою культурою пізнавальної діяльності та поведінки студентів в умовах творчої самостійності кожного; розробляти систему управління та самоуправління разом із студентами; розробляти і реалізовувати систему виховання і розвитку особистості та колективу на близьку та перспективну діяльність, яка б забезпечувала високу культуру праці та поведінки кожного. Ці вимоги водночас є критеріями педагогічної майстерності викладача [1; 2; 4; 7].

У процесі педагогічної взаємодії в студента активно розвиваються потенційні можливості, відбувається актуалізація особистості, адекватне усвідомлення себе суб'єктом взаємодії, з'являється прагнення співпрацювати з викладачем, налагоджуються доброзичливі особистісні взаємини. Студент бере активну участь у процесі виховання, оволодіває досвідом, що сприяє встановленню гуманних відносин, самостійно здійснює моральний вибір, приймає рішення і відповідає за свої вчинки, розвиває мотиваційну сферу як гуманну.

Відмітимо, що вплив особистості педагога як суб'єкта моральних відносин об'єднує «вертикальні» і «горизонтальні», тобто на рівні координаційних моральних відносин, стосунки. Координаційні моральні відносини відображають взаємини між педагогами рівного посадового статусу в педагогічному колективі. Як правило, вони характеризуються дружбою, співробітництвом, взаємодопомогою, що зумовлено особливостями педагогічної діяльності, у якій дуже важливим є збіг інтересів кожної особистості та інших членів колективу, способів задоволення їхніх потреб та створення умов для перспективного розвитку тощо. Моральні відносини в педагогічному колективі ґрунтуються на визнанні одним одного найвищою цінністю. Однак за браку взаємного визнання, справжньої рівності та пошанування конструктивні відносини в ньому неможливі (наприклад, упереджене ставлення старших викладачів до молодших) [3, с. 41–47].

Педагог впливає і на рівень моральних відносин між студентами. Незважаючи на те що відносини в системах «студент – студент» формують самі учні та студенти, викладач відіграє значну роль у домінуванні в цих стосунках дружби, взаємодопомоги, обміну думками про свої успіхи і невдачі, ціннісних орієнтацій, ідеалів, інтересів і поглядів, виявленні почуттів симпатії та антипатії, віри і зневіри, любові і ненависті, здійсненні соціалізації особистості.

Багатоманітність моральних відносин викладача породжує в його самосвідомості багато образів Я: ідеальне (досконале) Я (взірець, до якого прагне педагог); потенційне Я (уява про себе на основі своїх нереалізованих відносин, цінностей); офіційне Я; неофіційне Я (думка про себе з боку педагогічного середовища); негативне Я (протистоїть позитивним із погляду особистості образам Я у вигляді уявлень про те, ким би він хотів бути, чого уникає, які цінності заперечує або обстоює у взаємодії з іншими); майбутнє Я (яким учитель може стати); ідеалізоване Я (може охоплювати також інші види Я); удаване Я (образи і маски, за якими приховано небажані для афішування «приси», негативні грані реального Я) [8, с. 78–80].

Викладач несе відповідальність за формування людського в людині. Йому слід творити культуру моральних відносин, спілкування, незважаючи на суспільні негаразди. У цьому викладач повинен керуватись усвідомленням свого обов'язку перед суспільством, студентами, перед собою як людиною, яка добровільно обрала власний шлях і всі пов'язані з ним обов'язки.

Висновки. Отже, одним з важливих чинників розвитку професійної педагогічної етики є існування етичних відносин – педагогічної взаємодії, яка представляє систему індивідуальних, свідомих зв'язків, що виникають в професійній діяльності педагога (вертикальні й горизонтальні зв'язки). У зв'язку з цим важливим аспектом є формування, підтримання і розвиток творчих суб'єкт-суб'єктних взаємин між студентами, педагогами, адміністрацією закладу освіти. Основою цих взаємин має бути спрямованість на задоволення людських потреб, повага до особистості, її особливостей, стилю і способу життя, що визначає затребуваність в даній галузі таких професійно значущих особистісних якостей як: відповідальність, толерантність, справедливість, вміння спілкуватися та приймати рішення в етично складних ситуаціях професійної діяльності, вміння залагоджувати та попереджати конфлікти, стресостійкість тощо.

Список використаних джерел

1. Алексєєнко А.П., Карпенко К.І., Гончаренко Л.О., Дейнека В.В. Професійна етика вищої освіти : навч. посіб. Харків : ХНМУ, 2015. 77 с.
2. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. Львів : Норма, 2005. 343 с.
3. Васильєва М. П. Професійна діяльність педагога в ситуації ризику. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. Харків: ХДПУ, 2001. С. 41–47.

4. Гладуш В. А. Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпро : Акцент ПП, 2014. 416 с.
5. Каленський А. А. Розвиток професійно-педагогічної етики у майбутніх викладачів спеціальних дисциплін: монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2016. 424 с.
6. Камінська О. М. Формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів у навчально-виховному процесі технічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Дрогобич, 2012. 251 с.
7. Кручек В. А. Теоретичні і методичні основи формування культури педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу вищих аграрних навчальних закладів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2013. 563 с.
8. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ : Вища школа, 2004. 336 с.

*Клюніна Наталія,
старший викладач
кафедри соціально-гуманітарної освіти
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ВАГОМІСТЬ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ ПРИ ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Тема соціокультурного компоненту є актуальною і важливою в сучасному світі. Ми маємо можливість мандрувати Україною та за кордон, відвідувати заходи, які нас цікавлять або необхідні за професійним спрямуванням. Наші учні та студенти навчаються за обміном в інших країнах, беручи участь у різних програмах. Школярів запрошують до участі у програмі FLEX і цього року планується відбіркове тестування учасників. 48 школярів отримали стипендію Ukraine Global Scholars. Стипендіати навчатимуться в школах і університетах США, Канади, Німеччини. Педагоги можуть отримати грант від House of Europe на персональний проєкт. Передбачається виплата до 4000 євро. DAAD пропонує стипендії на навчання в магістратурі в Німеччині. Чехія пропонує урядові стипендії для українців. Україна і Китай створили університетський союз. До союзу приєдналися 92 університети Китаю та 49 закладів вищої освіти з України. Україна і Угорщина підписали угоду про взаємне визнання документів про освіту на територіях обох європейських держав. Отже, можливості дуже широкі: навчання в США, Канаді, Великобританії, Ірландії, Німеччині, Чехії, Польщі для реалізації свого потенціалу. Необхідні дві речі: знання іноземної мови та бути обізнаним з культурою, традиціями, звичками людей країн, мовою, яких вивчається. Тема формування соціокультурної компетенції є актуальною тому, що Україна зміцнює стосунки й зв'язки з європейськими й світовими державами, а для того, щоб наша країна сприймалася іншими націями як культурна високорозвинена держава, необхідно формувати в учнів знання про країни світу, вміння спілкуватися іноземними мовами й мати навички самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу. У державному стандарті щодо рівнів володіння іноземною мовою зазначається, що формування комунікативної компетенції пов'язано з соціокультурними та соціолінгвістичними компетенціями. Без знань соціокультурного фону неможливо сформувати комунікативну компетенцію. Соціокультурна та соціолінгвістична компетенція – це знання, вміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні та соціолінгвістичні реалії. Практична мета навчання учнів англійської мови складається з лінгвістичної, мовленнєвої, соціокультурної та загальнонавчальної компетенції. Іноземна мова входить до освітньої галузі «Мова і література» і покликана розкрити духовне багатство української і світової літератури, формування вмінь іншомовного спілкування. Цій освітній галузі завдяки її високому гуманістичному потенціалу належить особлива виховна функція у формуванні національної самосвідомості громадянина, високоморальної особистості.

У розділі 5 «Виховання на цінностях» [6] Концепції нової української школи йдеться про те, що освітній процес організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей. У цьому документі пропонується вживати поняття «освіта», «освітній процес» в їх сучасному розумінні, що включає навчання, виховання і розвиток. Виховний процес є невід'ємною складовою усього освітнього процесу і орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різномаття).

Сенс навчання іноземної мови на сучасному етапі – введення учнів у світ рідної та іншомовної культур, розвиток мислення дітей засобами мови. Йдеться не тільки про осмислене розуміння менталітету рідного народу, але й про засвоєння іншомовної культури.

Україна сьогодні потребує від усіх свідомих громадян глибокого розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого та шанобливого ставлення до розмаїття культурного вираження інших народів.

Мова і культура тісно взаємопов'язані, впливаючи на вербальну та невербальну сфери спілкування. Культурні реалії, моделі, спосіб життя відбиваються у мові. Кожна мова має специфічну лексику, ідіоми, мовленнєві акти та концепції. Навіть якщо відбувається запозичення, це не механічний процес, а автоматична реакція на культурні контакти. Інколи в розмові важливе не лише слово, а й довжина паузи. Таким чином, існує не тільки мовний, а й культурний бар'єр, що перешкоджає комунікації. Тому, ефективна міжкультурна комунікація залежить не тільки від мовних компетенцій, а й від наявності фонових соціокультурних знань про культуру країни, виучуваної мови. При викладанні іноземної мови треба знати про нюанси, щоб розуміти інших та з повагою ставитись до їхніх традицій і культури. Це і є основою соціокультурної компетенції, з якою слід знайомити учнів, навчати використовувати її на практиці. Для учнів можна відкрити багато цікавих і потрібних фактів про звички, традиції та культуру інших, і вони стануть громадянами світу, в якому можна буде спілкуватися на рівних.

Виділяють декілька частин соціокультурної компетенції:

- соціальні фактори (вік, стать, соціальне положення та статус, відносини);
- стилістичні фактори (традиції та стратегії ввічливості, ступені формальності);
- культурні фактори (соціокультурні фонові знання іншомовного суспільства, рівень життя, спосіб життя, соціальні традиції та ритуали, цінності, вірування, норми, історичний фон, культурні аспекти, у тому числі мистецтво та література, основні регіональні та діалектні відмінності, стратегії міжкультурного спілкування) ;
- фактори невербальної комунікації (кінестетичні фактори, невербальні сигнали, вираз обличчя, жестикуляція, очний контакт, використання простору).

Формування іншомовної комунікативної компетенції учнів неможливе без досягнення соціокультурної, до якої входять країнознавча та лінгвокраїнознавча. Країнознавча компетенція передбачає набуття учнями знань про історію, географію, економіку, соціально-політичний устрій, культуру, побут, традиції країни виучуваної мови. Використання краєзнавчої інформації в процесі викладання забезпечує підвищення пізнавальної активності учнів, розглядає їх комунікативні можливості, сприяє позитивній мотивації, дає стимул до самостійної роботи над мовою. Лінгвокраїнознавча компетенція передбачає формування навичок мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в певних комунікативних ситуаціях. Це дозволяє сформувати в учнів цілісну систему уявлень про мовленнєві й національно-культурні особливості країни виучуваної мови і досягти повноцінної комунікації. Виокремлення лінгвокраїнознавчої компетенції як складової частини викладання іноземної мови зумовлено тим, що самій мові як засобу спілкування властиво накопичувати, зберігати і відображати факти та події історично-культурного розвитку народу – носія цієї мови. Ці факти та явища відомі, як правило, усім членам певної мовної спільноти, оскільки засвоюються ними в процесі виховання, навчання. Так, при викладанні англійської мови треба враховувати, наприклад, що мешканцям Лондона добре відомо значення слова «the tube»: лондонський метрополітен. Американцям добре відомо, що «sneakers» це черевики на гумовій підшві.

Подібні відомості належать до фонових знань, якими володіють мешканці конкретної країни, але в багатьох випадках вони не відомі іноземцям, що значно ускладнює процес спілкування.

Висновки. Таким чином, соціокультурна компетенція розуміється як комплекс знань про цінності, вірування, моделі поведінки, звичаї, традиції, мову, культурні досягнення, які властиві для певного суспільства та характеризують його, а формування соціокультурної компетенції має місце під час процесу ознайомлення та звикання особистості до культури та традицій народу, виучуваної мови. Отже, на уроках, перервах, позакласних заходах ми можемо зробити вагомий внесок у формуванні громадянина майбутнього, толерантного, освіченого, культурного, доброзичливого.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://cutt.ly/HbcdETp> (дата звернення 19.04.2021)
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua>

4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Іноземні мови. 5-11 класи і навчальні програми та методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2019-2020 навчальному році / укладач М. Н. Шопулько. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 272 с.
6. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua>

***Ковальчук Володимир,**
д.ф.-м.н., професор, директор,
Одеський коледж комп'ютерних технологій
Одеського державного екологічного університету,
м. Одеса*

***Долінська Людмила,**
кандидат педагогічних наук, викладач,
Одеський коледж комп'ютерних технологій
Одеського державного екологічного університету,
м. Одеса*

ПРО ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ СИНЕРГЕТИКИ ТА ЇЇ МЕТОДОЛОГІЇ У ПЕДАГОГІЦІ (один з підходів в умовах інноваційних змін)

Постановка проблеми. Педагогіка по суті – це інтегруюча наука про людину, яка вирізняється багатомірністю, про особистість, що отримує соціальний досвід. Педагогіка постійно поповнюється новими даними шляхом проведення емпіричних досліджень.

Порушене у роботі питання (деклароване, власне, назвою статті) безсумнівно є актуальним і має прогностичну цінність. Це пов'язано з тим, що наукове підґрунтя педагогіки: а) не є відокремленим від емпіричних результатів; б) немає достатнього рівня формалізації; в) у недостатній мірі спирається на антропоцентристські підстави.

Сьогодні педагоги-науковці намагаються залучити понятійний апарат синергетики, її методологію в педагогіку. В цілому це не є даремною роботою, але деякі вимагають більш детального і ретельного обговорення. Саме у цьому полягає поставлена у роботі задача.

Виклад основного матеріалу. З синергетики у педагогіку запозичують, насамперед, наступні властивості педагогічних систем: відкритість, здатність до саморозвитку. У такому рефрені трактування синергетичної педагогічної системи є досить широким: будь-який об'єкт, який взаємодіє із зовнішнім середовищем (що впливає на цей об'єкт), змінюючи його структуру і зміст, має свої особливі закономірності. До таких систем належать не лише класичні термодинамічні системи, але й надзвичайно важливі на сьогодні – інформаційні системи. Тут важливо звернути увагу на наступне. Дещо спрощуючи, можна вважати, що термодинамічні системи працюють у межах фізико-хімічних об'єктивних закономірностей (проблеми біологічної самоорганізації відкидаємо). Термодинамічні системи завжди залишаються причинно-наслідковими, тобто класичними.

Функціонування і розвиток інформаційних систем носить, на наш погляд, принципово інший характер. Вони стають генетично-телеологічними, тобто зумовленими як минулим, так і майбутнім, яке визначається багато в чому суб'єктивно. Воно пов'язане із суб'єктивністю, оскільки припускає участь суб'єктів при створенні, зчитуванні та обробці інформації. Тут має місце ускладнення зв'язків системи із середовищем. При цьому виникає зміна способів детермінації розвитку систем, зміна їх структури.

Знання, інформація є завжди суб'єктивними, особистісними. Саме по собі знання не розвивається, воно розвивається лише через суб'єкти його носіїв. Отже, на наш погляд, говорити про синергетичні закономірності генезису наукового знання є не зовсім коректним, хоча і можливо «заднім числом», тобто на підставі аналізу ретроспективи його становлення. Навчальний зміст будь-якого предмета по відношенню до його наукового змісту завжди будується і відбирається за принципом «чистої логіки», тобто практично без ілюстрації учням усіх помилок з якими стикалися дослідники, «темряви», де блукали науковці під час пошуків, труднощі, які вони долали на шляху до істини. Хоча вчителі і використовують іноді найбільш показові (як правило, в кожній науці одні й ті ж) історичні приклади винаходів, що отримані вченими того чи іншого наукового рішення. У такому сенсі синергетика шляхом аналізу генезису наукового знання відновлює лінію «чистої логіки»

розвитку знання, приховуючи за своєю термінологією (біфуркації, атракції тощо) суб'єкти наукової діяльності.

Іронічним прикладом (в синергетичному контексті) є вода з ванни Архімеда, яблуко, що впало на Ньютона: це біфуркації в розвитку наукового знання. «Знеособлена наука», з точки зору методології синергетики (власне, як і з точки зору будь-якої іншої логіки аналізу розвитку наукового знання), дозволяє виділити «більш чисту логіку» її розвитку. Такий підхід дозволяє простіше вийти на узагальнені моделі з іншими предметними областями.

Застосування ідеології синергетики, в якості нового структурного елементу, дозволяє пристосувати систему неперервної освіти до невпинного зростання обсягів інформації, що мотивує зміну методів навчання, вдосконалення формату дистанційної онлайн освіти, створення нових принципів побудови контролю знань студіюючих.

Приймаючи до уваги роботу [1] одного з авторів цієї статті, необхідно припустити, що синергетичний підхід в разі успішного освоєння має бути поширений не лише на зміст освіти, але також і на технологію навчання. У такому контексті вдосконалення потребує, власне, методологія педагогічних досліджень. На жаль, тут стають на заваді обмеження практичного застосування результатів, зокрема, при вивченні і впровадженні у практику передового педагогічного досвіду. Якщо логіка розвитку процесів самоорганізації знань є досить об'єктивною і незалежною від людини (наприклад, закон Ома жодного разу не переписувався з моменту його відкриття), то в технологіях навчання необхідно провести, у певному сенсі, облік принципів антропоцентризму, в тому числі багатомірності людини, її соціального досвіду. Така задача стає надзвичайно актуальною у сьогоденному глобалізованому світі, у світі, який став неймовірно діджиталізованим по причині вируючої глобальної пандемії.

Тут надзвичайно важливим є те, що саме педагогіку (з усіма її складовими) слід віднести до наук, об'єкт і предмет якої характеризується, перш за все, процесами інформаційних обмінів. Але парадокс якраз і полягає в тому, що саме технології переробки, засвоєння і застосування знань протягом тривалого періоду (власне кажучи до початку пандемії, спричиненої захворюванням на Covid-19) системно не розроблялися.

Проведені нами дослідження, що описані у монографії [2], доводять, що ускладнення структури і функцій мислення, поява взаємодоповнюючих функціональних компонентів мислення стало реакцією на зростаючий інформаційний тиск зовнішнього середовища на людину, взагалі, і особу, яка навчається, зокрема. Таким чином, вже не можна заперечити, що існує реальний прояв синергетичних процесів. Останні формують зовнішній і внутрішній плани мислення і діяльності студіюючого, нові механізми діалогу між джерелом знань (вчителем) і їх поглиначом (учнем, студентом, слухачем), спеціалізацію сигнальних систем, півкуль головного мозку тощо. Очевидно, що такі особливості механізмів мислення людини повинні бути покладені в основу створюваних адекватних дидактичних засобів.

Висновки. Підводячи підсумок, підкреслимо, що вкрай необхідно проведення вдосконалення методології педагогічних досліджень. А саме. Провести застосування нового інструменту аналізу малих часових інтервалів створення нових педагогічних ідей і рішень. Такий метод не лише доповнить методи аналізу великих часових інтервалів (запропонованих *З. Равкіним*), але й: а) дозволить виявляти і вирішувати протиріччя, що виникають у розвитку педагогічних об'єктів; б) прогнозувати реконструкцію педагогічних об'єктів у певній системі координат. Друге. Створення нового методу аналізу можна буде інтерпретувати як «методологічну реакцію на обмеженість застосовуваних методів дослідження. Крім цього, створення, наприклад, логіко-сміслових моделей (*В. Штейнберг, А. Шурупов*) з метою подання знань природною мовою, які виконують функції дидактичних інструментів.

Запропонований підхід є, на нашу думку, «технологічної реакцією» на нетехнологічні традиційні методики навчання, де переважає вербалізм і монологічність, де систематично виникають зони дидактичного ризику. Логіко-сміслові моделі уявляють собою, по суті, феномен універсальної самоорганізації знань аналітико-модельного типу, а фрактальні властивості моделей відображають синергетичний характер їх організації.

Слід підкреслити, що адекватна графічна реалізація моделей виникла завдяки обліку антропоцентричних факторів: психофізіологічним особливостям орієнтації людини в матеріальних і абстрактних (сміслових) просторах, а також соціокультурного досвіду відображення дійсності в культових знаках і символах, геральдики та різних календарях.

Таким чином, спроби застосування ідеології синергетики представляються надзвичайно продуктивними, і можуть надати суттєвий імпульс щодо розвитку педагогіки на етапі діджиталізації та технологізації процесу навчання.

Список використаних джерел

1. Ковальчук В. В. Основи системного аналізу : навчальний посібник. Одеса : ТЕС, 2019. 180 с.
2. Ковальчук В. В., Долінська Л. В. Розвиток професійної компетентності фахівців технічного профілю в системі освітнього середовища коледжу : наукове видання. Одеса : ТЕС, 2021. 190 с.

*Ковтун Єлизавета,
старша викладачка кафедри теорії і методики змісту освіти,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРОВАНІЙ ПОКАЗНИК ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНОЇ СУТНОСТІ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Дошкільне дитинство суттєво відрізняється від усіх наступних періодів життя людини не лише динамічністю розвитку, а і його значущим впливом на формування особистості. Сучасні дошкільники живуть у середовищі, що постійно змінюється, ускладнюється, розвивається. Характерними рисами дитини є: емоційна чутливість, неврівноваженість нервової системи; розумова активність і значна інтелектуальна обізнаність; стійкий інтерес і тяжіння до комп'ютерних ігор, побутової техніки. Діти хочуть займатися тією діяльністю, яку обирають самостійно, яка є емоційно насиченою, дає простір для уяви і творчості. [2, с. 7]

Надзвичайно важливо, хто у цей період буде допомагати дітям орієнтуватись у сучасному соціумі, опановувати уміння і навички, що необхідні для формування особистості, учити їх жити за законами і нормами європейського простору. Дітям потрібні професійні педагоги, педагоги-новатори, здатні вносити у власну діяльність прогресивні ідеї, запроваджувати нововведення, винаходити щось цікаве, корисне, нестандартне, оригінальне. Професійну компетентність потрібно постійно розвивати й удосконалювати. Отож, педагогічна діяльність у закладі дошкільної освіти то є безперервний процес професійного зростання та підвищення кваліфікації педагога.

Виклад основного матеріалу. Проблему професійної компетентності педагогів розглядали та розглядають педагоги-класики та сучасні науковці.

Зокрема, вимоги до організації діяльності з професійного становлення педагогів досліджували Н. В. Кузьміна, І. Д. Багаєва, Н. О. Брюханова, А. І. Жук, В. А. Сластьонін та ін. Шляхи формування професійної компетентності педагога, система стимулювання його педагогічної творчості обґрунтовуються Ю. А. Бабанським, О. Л. Жук, Н. В. Кухаревим, М. М. Скаткіним, Г. І. Щукіною та ін. Особливості професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти розкрито у працях Н. В. Кузьміної, О. Л. Кононко, К. Л. Крутій, І. Д. Беха, В. У. Кузьменко, Г. Беленької та ін. Аналіз досліджень і публікацій свідчить про важливість та актуальність проблеми.

За твердженням О.А. Хохлової, професійна компетентність сучасного педагога закладу дошкільної освіти визначається як сукупність загальнолюдських і специфічних професійних установок, що дозволяють йому реалізувати програмові завдання та справлятися із психолого-педагогічними ситуаціями, що виникають у процесі роботи. [4, с. 12].

На думку О. Кононко, сучасний вихователь – це педагог-новатор, який відчуває нові життєві тенденції, добре орієнтується у пріоритетах сучасності, спрямований на майбутнє, творчо ставиться до своєї професійної діяльності. Саме такий вихователь «...дивиться на освіту як на процес розширення можливостей компетентного вибору дитиною змісту, місця, тривалості, партнерів, матеріалів для своїх занять; створення умов для її саморозвитку, прояву сутнісних сил; пошук педагогічних технологій побудови розвивального способу життя дошкільника; формування в нього основ особистісної культури; створення виховного середовища». [3, с. 74].

Г. В. Беленька наголошує, що саме вихователь закладу дошкільної освіти «виступає своєрідним координатором, коментатором, опонентом, фільтратором усіх виховних впливів на дитину. Вихователь дітей дошкільного віку – особистість, яка опосередковує вплив суспільства на дитину, є тим буфером або антистресором, що захищає дитину від небажаних впливів оточуючої дійсності і виступає її свідомим провідником в оточуючому світі». [1, с. 3]

Тож підсумовуючи вищесказане, можна визначити критерії професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти:

- наявність загальних та спеціальних психолого-педагогічних знань;
- професійна працездатність, високий рівень методичної культури;
- гуманність, людяність, здатність до переживання, повага до дитини, уміння сприймати її такою, якою вона є ;
- високий рівень культури спілкування;
- духовна культура, бажання працювати з іншими; уміння не допустити фальші у стосунках;
- здатність знайти застосування своїм силам та брати участь у колективній педагогічній творчості;
- інноваційний стиль науково-педагогічного мислення;
- готовність до створення нових цінностей та прийняття творчих рішень.

Педагогічний професіоналізм, педагогічна компетентність — розглядаються в контексті безперервної педагогічної освіти й педагогічної діяльності.

Джерелами професіоналізму мають бути:

- самовиховання загальної та педагогічної культури (потреба, самопізнання, планування, реалізація, контроль, корекція);
- засвоєння професійних знань, вмінь, навичок через різні форми підвищення кваліфікації;
- вивчення передового педагогічного досвіду;
- оволодіння інноваційними технологіями, інтерактивними методами виховання, навчання та розвитку дітей дошкільного віку тощо.

Інноваційну діяльність педагога можна трактувати як особистісну категорію, як творчий процес і результат творчої діяльності. По-перше, її визначають як створення нового (оригінальних прийомів, цілісних педагогічних концепцій), що змінює звичне розуміння явища, перебудовує суспільно-педагогічні відносини. По-друге, її характеризують як найвищий ступінь педагогічної творчості, педагогічне винахідництво в педагогічній практиці, спрямоване на формування творчої особистості вихованця. Готовність до здійснення інноваційної діяльності розкривається через здатність до самоорганізації, самоаналізу, рефлексії; здатність відмовитися від стереотипів педагогічного мислення; прагнення до творчих досягнень; критичність мислення, здатність до оцінювальних суджень.

Кожен педагог, зважаючи на критерії висококваліфікованого фахівця, оцінюючи свої можливості та прагнучи до самовдосконалення та інновацій, має накреслити шляхи формування педагогічної майстерності. Науковці визначають такі основні завдання у підвищенні професійної компетентності педагогів:

- формування методичного середовища або професійна взаємодія з колегами, тобто участь у колективних та групових інноваційних формах методичної роботи;
- формування гнучкої системи безперервної освіти педагога;
- створення інформаційно-освітнього простору з рівноправним доступом всіх педагогів до інформаційно-освітніх ресурсів;
- готовність до інноваційної діяльності, пріоритет освітніх технологій.

Основний документ з підвищення кваліфікації – Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затверджений постановою КМУ від 21.08.2019 № 800.

Документ визначає процедуру, види, форми, обсяг (тривалість), періодичність, умови підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти і установ усіх форм власності та сфер управління, включаючи механізм оплати, умови і процедуру визнання результатів підвищення кваліфікації.

Крім курсів підвищення кваліфікації сучасна післядипломна освіта пропонує низку активних форм, що сприяють інтеграції особистісно-діяльнісної сутності педагога: тренінги, конференції, семінари, вебінари. Сьогодні педагоги самостійно обирають конкретні форми, види, напрями та суб'єкти надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації. В умовах карантину, починаючи з 2020 року, активною формою підвищення кваліфікації стали онлайн-зустрічі із науковцями та практиками, як на сторінках фахових видань так і за допомогою онлайн-ресурсів. Це спонукає педагогів закладів дошкільної освіти підвищувати рівень інфомедійної грамотності та технічних навичок роботи з гаджетами.

В сучасних умовах важливе місце відводиться самоосвіті педагогів. Роль самоосвіти надзвичайно важлива, адже, вона включає елемент самостійної роботи і, таким чином, людина

засвоює навчальний матеріал завжди сама, що забезпечує найбільш високий рівень засвоєння матеріалу.

Самоосвіта не тільки допомагає педагогу успішно набувати навичок та вмінь професійної діяльності, вона формує потребу до постійного самовдосконалення, розширення кругозору.

Висновки. Рівень професійної компетентності педагога – це його знання, вміння, особистий досвід. Це інтегрований показник педагогічної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. Бути компетентним означає бути здатним мобілізувати в певній ситуації отримані знання й досвід. Поняття професійної компетентності педагога виражає єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм.

Розвиток особистості педагога нерозривно пов'язано з його прагненням до самостійного поповнення своїх знань, підвищення професійної компетентності. Оскільки, взаємини вихователів і вихованців у освітньо-виховному процесі є двосторонніми, так як модель процесу виховання являє собою струнку систему взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, змісту, методів, форм і результатів виховання, то і успішний розвиток дитини у дошкільні роки залежить від професійної компетентності сучасного вихователя.

Список використаних джерел

1. Бєленька Г. В. Особистість педагога у вимірі запитів ХХІ століття. К.: Дошкільне виховання, 2019. № 4.
2. Бєленька Г. В. Забезпечення дошкільної освіти: підготовка фахівців. «Країна Дошкілля», №1, 2014
3. Кононко О. Л. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. К. Редакція ж-лу «Дошкільне виховання», 2003
4. Хохлова О. А. Формування професійної компетентності педагогів. *Довідник старшого вихователя*. 2010. № 3.

*Колодій Тетяна,
вчитель початкових класів
навчально-виховного
комплексу № 9 м. Хмельницького,
м. Хмельницький*

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Час диктує нові вимоги до сучасного освітнього процесу. Переорієнтація української школи передбачає формування в учнів життєвих компетентностей, готовність змінюватися та пристосовуватися до нових умов життя, володіти інформацією, критично мислити, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися упродовж життя.

Одним із центральних завдань, визначених в Законі України «Про освіту» (вересень 2017 року) [1] та сучасній концепції Міністерства освіти і науки України Нової української школи (листопад 2016 року) [2] є створення належних умов для особистісної самореалізації учня. В концепції відзначено, що нові освітні стандарти будуть ґрунтуватися на компетентнісному підході, розпочинаючи з ланки початкової школи.

Ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця. Причому спільними для всіх компетентностей є такі вміння: уміння читати і розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно і письмово; критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; виявляти ініціативу; творити; уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; уміння конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; здатність співпрацювати в команді [2].

Таким чином, завдання з розвитку емоційного інтелекту є важливим компонентом змісту початкової освіти. Учителі початкової школи покликані не лише навчити малих дітей читати і писати, а й закласти підґрунтя для майбутнього становлення в підлітковому віці цілісної особистості, що розуміє себе та інших і може досягти успіху як у самостійній, так і в груповій та колективній діяльності [9].

Виклад основного матеріалу. Ще не так давно поняття інтелекту розглядалося в тісному зв'язку з такими пізнавальними функціями, як пізнання, навчання та вирішення проблем. Однак вчені вже на початку 1900 років почали говорити про те, що непізнавальні аспекти інтелекту теж існують.

Так, Е. Торндайк описав тип соціального інтелекту, який був пов'язаний з управлінням та розумінням інших.

На думку К. Ушинського, виховання, яке піклується тільки про освіту розуму, робить велику помилку, оскільки людина проявляється більш як людина в тому, як вона переживає, ніж у тому, як розмірковує [10].

Емоції є психічним способом ставлення дитини до оточуючого світу, до інших людей, до самої себе. Зокрема, у працях Л. Божович, С. Рубінштейна, Л. Виготського, Е. Кульчицької, А. Леонт'єва емоції розглядаються як важлива психофізіологічна особливість дитячого віку. На думку цих учених, емоційні переживання набувають домінуючого значення в житті молодшого школяра і надають його діяльності особливого характеру і спрямованості.

У 1985 році Уейн Пейн в своїй докторській дисертації вперше вжив термін «емоційний інтелект» для того, щоб описати додатковий тип інтелекту.

Сьогодні емоційний інтелект описують безліч теорій: теорія емоційно-інтелектуальних здібностей Дж. Майера, П. Селовея, Д. Карузо; теорія емоційної компетентності Д. Гоулмена; двокомпонентна теорія емоційного інтелекту Д. Люсіна.

Популяризатор ідеї емоційного інтелекту Даніел Гоулман, виділив п'ять складових ЕІ:

1. Самопізнання – здатність до правильної оцінки своїх емоцій, мотивації, поставлених цілей.
2. Саморегуляція – уміння контролювати емоції та імпульси.
3. Мотивація – прагнення до мети заради її досягнення.
4. Емпатія – здатність до співпереживання оточенню, розуміння чужих емоцій.
5. Соціальні навички – уміння налагоджувати взаємовідносини.

За думкою Р. Бар-Она, емоційний інтелект включає в себе п'ять основних компонентів, до складу яких входять компетенції. А саме:

- внутрішньо особистісний (самосвідомість, самоаналіз, асертивність, незалежність та самореалізація);

- міжособистісний (емпатія, соціальна відповідальність та міжособистісні стосунки);

- адаптивність (дослідження реальності, гнучкість та вирішення проблем);

- стрес-менеджмент (стрес-толерантність та імпульсивний контроль);

- загальний настрій (щастя та оптимізм).

П. Селовея і Дж. Майер виділили чотири компоненти емоційного інтелекту, а саме:

- точність оцінки і вираження емоцій. Це здатність визначати емоції за думками, фізичним станом, зовнішнім виглядом та поведінкою, тобто, здатність точно виражати емоції і пов'язані з ними потреби;

- використання емоцій в розумовій діяльності. Це здатність зрозуміти, як використовувати емоції і думати більш ефективно. Керуючи власними емоціями, людина може дивитися на світ під різними кутами і розв'язувати проблеми більш ефективно;

- розуміння емоцій. Це вміння визначати джерело емоцій, класифікувати їх, розпізнавати зв'язок між емоціями і словами, інтерпретувати значення емоцій, розуміти складні почуття, усвідомлювати переходи між емоціями та їх подальшим розвитком;

- управління емоціями. Це вміння використовувати інформацію, яка передається через емоції, а також викликати або усуватися від них залежно від користі, вміння керувати власними і чужими емоціями [3, с. 196].

Молодший шкільний вік характеризується високою сенситивністю і гнучкістю всіх психічних процесів. Дитина починає усвідомлювати зміст почуттів, вчиться керувати ними.

На розвиток емоційного інтелекту молодших школярів впливають як біологічні, так і педагогічні чинники. Наприклад, Д. Гоулман до біологічних чинників відносить такі:

- домінування правої півкулі, яка відповідає за творчість, уяву, інтуїцію, сприйняття образів, що допомагає краще розпізнавати емоції оточуючих за мовною інтонацією, невербальними ознаками;

- властивості темпераменту, активність екстравертів більш спрямована на зовнішній світ, ніж на себе, вони більш здатні до адекватного реагування на дії та почуття інших людей;

- рівень емоційного інтелекту батьків та їх сімейний дохід впливає на рівень емоційного інтелекту дітей. [4, с. 36].

До педагогічних чинників, які сприяють розвитку емоційного інтелекту молодших школярів, можемо віднести такі, як: емоційність вчителя; атмосфера емоційного комфорту; емоційне спілкування в освітньому середовищі; партнерські взаємини, взаємодія, співпраця школярів (робота в парах, в групах); діяльність, що приносить успіх, радість, емоції, важливий результат; активні, рухливі форми організації навчальної і виховної діяльності, які викликають емоції, переживання

(ігри, вікторини, конкурси, ранкові зустрічі, квести, тренінги, проектна діяльність); емоційність змісту матеріалу, що вивчається; наочність, яка збуджує почуття, емоції (персонажі мультфільмів, фільмів, казок), викликає яскраві образи; мультимедійні засоби; декор та обладнання класу, що відповідають віковим особливостям учнів; комплекс вправ, завдань, які допомагають виявляти, розуміти, контролювати власні емоції та емоції інших [5]. Дослідниками вікової психології встановлено, що основним джерелом емоцій дитини у початковій школі є провідна (навчальна) та ігрова діяльність. У цьому віці інтенсивно формуються вищі почуття. І особливу роль починають відігравати інтелектуальні емоції, що тісно пов'язані із навчальною діяльністю: здивування, сумнів, переживання нового, радість пізнання [6].

Відомо, що молодші школярі емоційні, часто не вміють стримувати свої почуття, контролювати їх зовнішній прояв. Але з часом дитина починає стриманіше виявляти свої емоції (роздратування, заздрість, прикрість), особливо коли перебуває серед однолітків, побоюючись їх осуду [7, с. 16].

У цей віковий період у дитини активно розвиваються соціальні емоції, такі як самолюбство, почуття відповідальності, почуття довіри до людей і здатність до співчуття. Саме в умовах самостійного спілкування дитина відкриває для себе різноманітні стилі можливої побудови стосунків. Розсудливе й ефективне ставлення до правил, моральних норм розвивається в дитини через емоційно-оцінне ставлення до неї дорослого. Саме дорослий допомагає осмислити раціональність і необхідність поведінки, вчинку, що відповідає цьому моменту.

Таким чином, емоції є важливою складовою розвитку «емоційного інтелекту» особистості молодшого школяра. Відчуваючи всі ці емоції на собі, здобувач освіти стає більш розвиненим та багатшим у сфері розвитку таких понять, як «саморегуляція емоцій», «самоконтроль», «соціалізація», «соціальний статус».

В. Юркевич стверджує, що емоційний інтелект піддається розвитку і спрямованому навчанню в більшій мірі до початку навчальної діяльності дитини [8]. При цьому, на думку науковця, розвивати емоційний інтелект в молодшому шкільному віці необхідно починати з основних емоцій і поступово переходити на їх відтінки під час:

- читання книг з аналізом настрою і почуттів персонажів;
- різні види театрів;
- ігрові вправи «Вгадай настрій»;
- ситуації з життя дітей;
- демонстрація фотографій, малюнків осіб з основними емоціями і пізніше з відтінками емоцій;
- малювання «власного настрою», а також близьких, друзів та аналіз причин настрою.

Важливо, як вважає дослідник, щоб педагог знав та враховував загальні закономірності розвитку емоційної сфери дитини:

- цілісне світовідчуття відбувається лише тоді, коли дитина не тільки аналізує події, а й ставиться до них емоційно;
- емоційно значущі для дитини ситуації спонукають її до самовираження;
- емоції створюють основу нових знань;
- емоційно забарвлені знання мотивують дитину до дальшого пізнання, вивчення, дослідження;
- освіта, що задіює емоційну сферу людини, сприяє розвитку ціннісного ставлення до знань, світу, інших людей.

Висновки. Таким чином можна узагальнити, що емоційний розвиток є важливим фактором для повноцінного розвитку дитини, збереження її психологічного здоров'я, адаптації до соціального світу і готовності її до шкільного навчання.

Розвиток «емоційного інтелекту» і збагачення «емоційної компетентності» у дітей спрямовані на:

- розвиток самосвідомості (усвідомлення власних емоцій і почуттів) і саморегуляції (усвідомленої регуляції емоційних станів і поведінки);
- розвиток почуття емпатії, здатності до розуміння внутрішнього світу інших людей;
- підвищення впевненості в собі, розвиток почуття ампатії та прийняття;
- розвиток комунікативних навичок та вміння вирішувати конфлікти;
- розвиток соціально значущих мотивів поведінки;
- розвиток когнітивної сфери;
- становлення творчої діяльності та усвідомлення своєї індивідуальності;
- зниження агресивності і антисоціальної поведінки;
- підвищення лідерських якостей і навичок міжособистісного спілкування.

Отже, вивчення емоційних особливостей дітей та розвиток емоційного інтелекту молодших школярів є завданням першочергової важливості. Воно є актуальним у світлі психолого-педагогічного підходу до вирішення проблеми соціалізації дітей у суспільстві шляхом підвищення рівня сприйняття і розуміння іншої людини як особистості, а також, що дуже важливо, вирішенням проблеми емоційного здоров'я дитини.

Емоційна грамотність дає школярам можливість краще розумітися в емоційному функціонуванні людей, досягати успіху в спілкуванні з учителями і однолітками, вирішувати виниклі конфлікти, розуміти себе, свої бажання і потреби, причини власних вчинків, а також ставити перед собою цілі і вдало їх досягати. Все це сприятливо впливає на поведінку в школі і поза школою, а також на ефективне засвоєння знань.

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2005. 65 с.
2. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. С. 380.
3. Кіреєва У. В. Теоретичні підходи до психологічного вивчення Я-концепції. *Психологія і суспільство*. 2010. № 4. С. 111–119.
4. Котик Т. М. Нова українська школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи : навчально-методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль : Астон, 2020. 192 с.
5. Коханова О. П. Історія психології: від античності до початку XX століття. 2016. НВП "Інтерсервіс", Київ, Україна. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/16139/1/O_Kokhanova_IP_IL.pdf (дата звернення 06.11.2021р.)
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. Концепція нової української школи. Документ пройшов громадські обговорення і ухвалений рішенням колегії МОН 27/10/2016. 35 с. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczziya.html>.
7. Огаренко І. В. Особливості прояву емоцій у молодшому шкільному віці. *Сучасна психологія : актуальність проблеми й тенденцій розвитку* : матеріали міжрегіон. наук практ. конф., 28 січня 2011. Запоріжжя : КПУ, 2011. С. 15–17.
8. Salovey P. J. D. Mayer. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*. 1990. Vol. 9. P. 185–211.
9. Сухопара І. Г. Чинники розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у контексті нової української школи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 2. С. 296–301. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2019_2_57 (дата звернення 12.11.2021р.)
10. Юркевич В. С. Проблема эмоционального интеллекта. *Вестник практической психологии образования*. 2005. № 3. С. 4–1

Kolomiets Natalia,
PhD (Pedagogics), Associate Professor,
doctoral student of the Pedagogics and Education Management Department
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Uman, Cherkassy region

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE PROCESS OF PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A HIGHER EDUCATION TEACHER

Today in Ukraine there is a revision of priorities in the system of professional training of educators. The main trend is the consistent humanization of the goals of higher education. First of all, the main task is to conduct changes in the socio-pedagogical tasks, that are related to the introduction of new state educational standards and the transition to a new content and structure of education. As a result, there is a gradual shift of the center of psychological and pedagogical research from activity-centered to personality-centered issues.

The modern formulation of the personality development problem of is set by the factor of progressive development of the society. Development raises new issues, requires new (adequate to modern times) approaches, solutions. And what has already happened, that is considered to be «obsolete», requires scientific reflection to be finally clear, so that you can draw conclusions and on this basis to try to look into the future, in the near and far «new».

The problem of personality formation at the present stage of development of psychological and pedagogical knowledge objectively acquires a completely new scientific and practical status. In connection with the transformation of Ukrainian society, its political, ideological and socio-cultural uncertainty, education has faced many pressing issues of pedagogical practice, which is developing rapidly. This determined on the one hand the interest of educators-researchers in the history of socio-pedagogical thought, the best and most progressive traditions of domestic and foreign pedagogy, and on the other – revealed the need to develop a new pedagogical paradigm aimed at a humanistic approach to personality.

In psychological studies that consider the development of personality, its formation is determined by a set of different circumstances of society and each individual, which generates different-scale and multilevel situations of its development, in which are laid and mediated individual trajectories of personal development, so that the individual acquires its unique properties. Success in achieving a high level of personal development is largely due to the ability of each subject of pedagogical relations to implement common pedagogical principles: humanization, cultural conformity, environmental conformity, integrity and continuity.

Analysis of numerous scientific studies shows that the development of personality in the system of national education should be associated, first, with the humanization of the pedagogical process as such, the one that is solved at all levels of education: from preschool to vocational and postgraduate. Secondly, with the solution of the tasks of training pedagogical staff capable of carrying out their professional activity on the basis of modern humanistic requirements for the pedagogical profession [3].

Thus, the problems of personality development in the socio-psychological and socio-pedagogical plane gave rise to various research areas:

1. The study of personality as a dynamic and complex system of education.
2. The study of ideas about the development of personality, the processes of its development, socialization, education and upbringing.
3. Identification of areas of problematic manifestation and realization of the individual in the process of its relations with the outside world and itself;
4. Determining the social, psychological and pedagogical patterns of improving the efficiency of the process of personal growth, etc.

The analysis of the development and formation of humanistic issues in connection with the activities of a teacher of a higher education institution deserves special attention. This is due to the fact that the educator is dealing with a person who is formed and developed, who is at the stage of professional self-determination. His role in the process of professional training and the formation of humane qualities of the personality of the higher education seeker is one of the main ones.

To consider the scientific and pedagogical activity of the teacher from modern humanistic positions, the views of scientists, teachers-practitioners F. Gonobolin, A. Makarenko, V. Sukhomlinsky are relevant.

Soviet psychologist F. Gonobolin, dealing with the study of the teacher's personality, believed that the teacher's worldview is closely linked with his deep moral qualities, which make his work fruitful. Among them, one of the first places is occupied by the humanism of the teacher, his sensitive, warm attitude to students. An important condition for the emergence and development of psychological qualities needed by the teacher, educator, according to F. Gonobolin, is, first of all, his work on himself [1].

A. Makarenko came to the conclusion that the greatest respect and love of students is shown to teachers of high qualification, that have accurate knowledge of the business, constant readiness for activity.

Scientist, practitioner V. Sukhomlinsky in his works described what a teacher should be: «The deeper the knowledge, the broader the worldview, the more he is not only a teacher but also an educator of his students» [2].

In the conditions of humanization and democratization, a teacher who deals with an unformed personality, first of all, needs to increase psychological competence, which is achieved through the development and self-development of an adult through education and self-education. But psychological knowledge is necessary for the teacher and for personal self-improvement. Since the teacher is included in a multifaceted system of pedagogical and social relations: colleagues, students, parents, administration, he needs deep knowledge about the person, psychological culture, humanity towards people, which will allow the teacher to build positive relationships in these systems.

In this regard, there is a need to teach teachers the techniques of self-regulation of mental states. This problem of the teacher has become especially relevant today due to significant changes in the system of higher education at the stage of modernization of education, which led to increased requirements for personal and professional qualities of the teacher.

Teachers' mastery of mental self-regulation methods contributes to the possession of a system of self-government, which is characterized by the management of forms of activity: communication, behavior, activities and experiences. Of course, this will affect the management of scientific and pedagogical process.

According to some researchers, a significant factor that determines the formation of socio-pedagogical relations is the inclusion of the teacher in creative activities, which involves mutual assistance, cooperation. Such joint activities become a factor that motivates people to show relationships united by common goals and objectives.

Only in the team, in its activities, the potential of the teacher's personality is realized, and many of his needs are met. The main factors that determine the formation of interpersonal socio-pedagogical relations in the team are:

- 1) inclusion of the teacher's personality in joint scientific and pedagogical activity;
- 2) increase of psychological literacy, which includes knowledge about the student, colleagues and about himself;
- 3) improving the culture of communication;
- 4) raising the level of professionalism;
- 5) the formation of emotional-volitional and need-motivational spheres;
- 6) learning the basic techniques of self-regulation, etc.

These specific features of the teacher affect the construction of interpersonal socio-pedagogical relations and require the teacher's constant self-improvement, which is necessary for each member of the teaching staff.

Thus, the improvement of socio-pedagogical relations of the teacher is carried out primarily in professional activities, which is the «space» in which the two most important social institutions interact: education and social practice. This socio-pedagogical space acts as a socio-pedagogical background of personal development and as a personally forming place where worldviews, personal qualities, motivational and value attitudes and social roles are worked out and consolidated.

In the future, research interest may be focused on solving the problem of creating comprehensive programs to ensure personal and professional development of teachers of higher education institutions during their professional activities.

References

1. Гоноволін Ф.Н. Книга об учителі. Москва : Просвещеніє, 1965. 260 с.
2. Сухомлінський В.О. Вибрані твори: у 5 т. / голова ред. кол. О.Г. Дзевєрін. Київ : Рад. шк., 1976 - 1977. Т. 4: Павліська середня школа. 638 с.
3. Федірчик Т.Д. Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект) : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. 448 с.

Колос Ганна,

вчитель

Сонячненського навчально-виховного комплексу:

загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад

Чернечинської сільської ради

Охтирського району

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Головною метою сучасної освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України.

На сучасному етапі все очевиднішим стає те, що традиційна школа, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. Сучасна школа недостатньо розвиває здібності, необхідні їй випускникам для того, щоб самостійно самовизначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці.

Учителям необхідно переходити на нові методи навчання учнів, а саме впровадження інноваційних технологій. Розробка, застосування інноваційних технологій є однією з найбільш актуальних проблем сьогодення в системі освіти, оскільки тісно пов'язана із формуванням у учнів мотивації до навчання, яка впливає на якість засвоєних ними знань та розвиток умінь та навичок, їх життєву компетентність.

Над вирішенням цієї проблеми працює багато сучасних науковців. Дослідження В. Г. Кременя, І. В. Малафійка, А. С. Нісімчука, О. М. Пехоти, О. В. Сухомлинської, М. Д. Яремченка показують, що інноваційна технологія має провідне значення в задоволенні та розвитку інтересів учня.

Зміст навчально-виховної роботи, інноваційної діяльності полягає в тому, що методика викладання та знання педагога, який передає не тільки майстерність, а й свою культуру і світогляд учням, становить систему професійної роботи.

Немає сумнівів: вчитель повинен глибоко усвідомлювати свою систему роботи, особисто сформувати концептуальне бачення педагогічної системи, в яку буде включатись учень; ефективно переробляти інформацію.

Усе вищесказане зумовило вибір теми роботи – інноваційні освітні технології професійного вдосконалення та особистісного зростання педагога.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності інноваційних технологій навчання та їх впровадження в навчально-виховний процес.

Виклад основного матеріалу. Минули часи, коли поняття «технологія» вважалося неприпустимим у трактуванні таких суто творчих процесів, як навчання та виховання. Сьогодні ми розуміємо, що «технологія» і «мистецтво» не є протилежними поняттями для педагогіки: мистецтво має прояв у педагогічній майстерності, але майстерність вимагає вміння проектувати та планувати навчання, а це вже є ознакою технології.

Порівнюючи традиційну та інноваційну освіту, які сьогодні паралельно існують в Україні, І. Зязюн зробив висновки, традиційна система навчання є безособистісною, «бездітною... без людською». У ній «людина... постає... об'єктом, яким можна керувати за допомогою зовнішніх впливів, загальних стандартів і нормативів».

Серед головних недоліків традиційної системи навчання називають: авторитарний стиль керівництва; домінування пояснювально-ілюстративного типу навчання і репродуктивної діяльності учнів; перевагу фронтальної роботи, обмеженість діалогічного спілкування; породжені цими факторами невміння і небажання дітей учитися; відсутність у них поцінування освіти, самоосвіти.

Світ заговорив про компетентності як спроможність особистості застосовувати засвоєні знання й набуті уміння у нестандартних ситуаціях, «готовність і уміння діяти», здатність до саморозвитку.

Освіта XXI століття, – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості яка здатна до самоосвіти і саморозвитку вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Забезпечити реалізацію цих вимог повинна особистісно-орієнтована освіта. Спектр методик і технологій, що складають її зміст досить широкий: вальдорфська педагогіка, технологія саморозвивального навчання Г. Селевка, дальтон-технологія, колективний спосіб навчання (О. Рівін, В. Дяченко), ігрові технології, методика Марії Монтесорі, технологія модульного та модульно-розвивального навчання, проектні технології, розвивальне навчання, технологія рівневої диференціації М. Гузика, адаптивна система навчання А. Границької, технології проблемного навчання, сугестивні технології, продуктивна освіта, особистісно-орієнтоване розвивальне навчання І. Якиманської, школа «діалогу культур», інтерактивні технології та деякі інші.

Дані методики і технології забезпечують реалізацію принципів особистісно-орієнтованої освіти. Своєю метою вони проголошують розвиток та саморозвиток учня з урахуванням його здібностей, нахилів, інтересів, ціннісних орієнтацій і суб'єктного досвіду. Створюють умови для реалізації та самореалізації особистості. Забезпечують суб'єктність учня за рахунок можливості впливу на хід діяльності (вибір змісту, засобів, методів, форм навчання). Навчання будується на принципах варіативності. Кінцевим продуктом є не лише здобуття знань, вироблення умінь і навичок, а й формування компетентностей.

Крім технологій особистісно-орієнтованого навчання виділяють наступні групи педагогічних технологій: традиційні, педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів; педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління та організації навчального процесу; педагогічні технології на основі дидактичного удосконалення та реконструюванні матеріалу; окремі предметні педагогічні технології; альтернативні, та вроджені педагогічні технології; педагогічні технології розвиваючого навчання та педагогічні технології авторських шкіл.

Розглянемо окремі з них.

Групова (колективна) технологія навчання передбачає організацію навчального процесу, за якої навчання здійснюється у процесі спілкування між учнями (взаємонавчання) у групах. Група може складатися з двох і більше учнів, може бути однорідною або різнорідною за певними ознаками, може

бути постійною і мобільною. Сучасна технологія розроблена і апробована О. Рівиним (КСН), В. Дяченко (ГСН).

Групові форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес навчання. Формують внутрішню мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації. Сприяють формуванню комунікативних якостей учнів, активізують розумову діяльність. Робота в групах дає найбільший ефект у засвоєнні знань.

Технології індивідуалізації процесу навчання. (А. Границька, В. Шадріков) – організація навчально-виховного процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпу навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їх здібностей та сформованого досвіду.

Технології ігрового навчання (Й. Гензерг) – це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру. Для сучасної системи освіти ігрові форми важливі перш за все тим, що вони істотно впливають на об'єм, глибину та свідоме засвоєння учнями навчального матеріалу, формування у них нестандартного мислення, свободи вибору, потреби й готовності до інноваційної діяльності. Саме в іграх розпочинається невимуснене взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, жадоба до знань.

В Україні розроблена та пропагується технологія інтерактивного навчання О. Пометун. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок та вмінь як предметних, так і загальнонавчальних; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем.

Інтегровані технології (П. Ерднієв) – припускає, що вчитель за можливості чітко визначає реакції, поняття, ідеї та навички, які мають бути засвоєні учнем, а потім за допомогою багатостороннього підходу допомагає учневі спрямувати власну діяльність на досягнення цих цілей. При цьому учень може діяти у власному темпі, заповнюючи прогалини у своїх знаннях або пропускаючи те, що вже засвоєно.

Технологія проектного навчання є одним з варіантів практичного втілення ідеї продуктивного навчання, яке характеризується тим, що освітній процес має на виході індивідуальний досвід продуктивної діяльності. На основі теоретичних ідей Д.Дьюї його послідовниками були закладені основи проектно-системи навчання, суть якої полягає у тому, що учні разом з педагогом проєктують та досягають рішення пізнавальних і практичних навчальних задач на основі організації продуктивної, пошукової діяльності. Завдання педагога - створити умови, за яких учні самостійно і охоче діють для досягання поставлених цілей, здобувають необхідні знання з різних джерел, паралельно розвиваючи дослідницькі та комунікативні вміння.

Мультимедійні технології пов'язані із створенням мультимедіа-продуктів: електронних книг, енциклопедій, комп'ютерних фільмів, баз даних. У цих продуктах об'єднуються текстова, графічна, аудіо- та відеоінформація, анімація. Мультимедіа-технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника, дозволили учням (будь-якого віку), не виходячи з навчальної аудиторії, будинку, офісу, бути присутніми на лекціях видатних вчених, брати участь у конференціях, діалогах, вести кореспонденцію.

Мережеві технології призначені для телекомунікаційного спілкування учнів з викладачами, колегами, працівниками бібліотек, лабораторій, установ освіти тощо. Телекомунікаційний доступ до баз даних здійснюється через всесвітню мережу Інтернет.

Впровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвинутою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій.

У педагогіці класно-урочна система передбачає різні форми організації навчально-виховного процесу: домашня навчальна робота (самопідготовка), екскурсії, практичні заняття і виробнича практика, семінарські заняття, позакласна навчальна робота, факультативні заняття, консультації, заліки, іспити. Але основною формою організації навчання в школі є урок.

У сучасній педагогіці існує велика кількість різних інноваційних уроків. Можна виділити наступні групи таких уроків:

1. Уроки у формі змагань та ігор: конкурс, турнір, естафета, дуель, КВК, ділова гра, рольова гра, кросворд, вікторина.

2. Уроки, засновані на формах, жанрах і методах роботи, відомих у суспільній практиці: дослідження, винахідництво, аналіз першоджерел, коментар, мозкова атака, інтерв'ю, репортаж, рецензія.

3. Уроки, засновані на нетрадиційній організації навчального матеріалу: урок мудрості, одкровення, урок – «дублер починає діяти».

4. Уроки, що нагадують публічні форми спілкування: прес-конференція, аукціон, бенефіс, мітинг, регламентована дискусія, панорама, телепередача, телеміст, рапорт, діалог, «жива газета», усний журнал.

5. Уроки-фантазії: урок казка, урок-сюрприз, урок 21 століття, урок подарунків від Хоттабича.

6. Уроки, засновані на імітації діяльності установ і організацій: суд, слідство, трибунал, цирк, патентне бюро, вчена рада, редакційна рада.

Таким чином, можна сказати, що інноваційний урок припускає введення будь-яких нових елементів які не використовувалися раніше, найбільш поширеним є елемент ігрової діяльності. Так як в ході гри учні не тільки закріплюють і узагальнюють матеріал, але й самі беруть активну участь в ході уроку, співпрацюють один з одним, з викладачем і т.д.

Висновки. Головною функцією освіти є розвиток інноваційної людини, яка має всі умови розвитку та підготовки до життя в інформаційному новому столітті. Для того, щоб урок пройшов цікаво, щоб учні змогли засвоїти необхідні знання, уміння та навички необхідно використовувати інноваційні педагогічні технології, одні з яких відносяться до особисто-зорієнтованого навчання, а інші – до групової форми організації навчальної діяльності. Учителям необхідно переходити на нові методи навчання учнів, а саме впровадження інноваційних технологій. Кожна технологія інноваційного навчання потребує від вчителя особливої уваги, і насамперед, підготовки до кожного уроку. Технологізація навчального процесу сприяє кращому засвоєнню учнями необхідного матеріалу. Подання матеріалу інноваційним шляхом набагато ефективніше, ніж традиційним. Правильно підібрані педагогічні умови сприяють формуванню творчої особистості, яка має чітко визначену мету, розуміє потребу навчання та готується до життя в дорослому середовищі.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Львів: Новий світ -2000, 2005.
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посіб. К.: Видавництво А.С.К., 2004.
3. Селевко Г. К. Сучасні освітні технології. М. : Народне утворення, 1998р.
4. Нісімчук А. С., Падалка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. К. : Просвіта; 2000.
5. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. У. : Інформаіно-видавничий центр ЗППО, 2007.
6. Проектна діяльність у школі / Упоряд. М. Голубенко. К. : Шк.. світ, 2007.

Костенко Ольга,
*вихователь (I категорії) Комунального закладу
Сумської обласної ради «Сумська обласна
гімназія-інтернат для талановитих та творчо
обдарованих дітей»,
м. Суми*

Танькова Ірина,
*вихователь (вищої категорії)
Комунального закладу Сумської обласної ради
«Сумська обласна гімназія-інтернат для
талановитих та творчо обдарованих дітей»,
м. Суми*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ТА STEM-ПІДХОДУ

Постановка проблеми. У нормативних документах МОН України наголошується на тому, що освітній процес повинен вибудовуватися із забезпеченням компетентнісного підходу в контексті наскрізних змістовних ліній. Цього можна досягнути шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній людині, у тому числі й екологічної компетентності. Згідно з Концепцією «Нова українська школа» – екологічна грамотність визначається як «уміння розумно та

раціонально користуватися природними ресурсами в рамках збалансованого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини» [10].

В «Основних орієнтирах виховання учнів 1-11-х класів зазначено, що ціннісне ставлення до природи та власного життя формується у процесі екологічного та спрямованого на ведення здорового способу життя виховання і виявляється в таких ознаках: усвідомленні функцій природи в житті людини та її самоцінності; почутті особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них; здатності особистості гармонійно співіснувати з природою; поводитися компетентно, екологічно-безпечно; активній участі в практичних природоохоронних заходах: здійсненні природоохоронної діяльності з власної ініціативи [9].

Екологічна компетентність, на думку науковців, – це система знань і вмінь, які дозволяють особистості розуміти екологічні проблеми і знаходити шляхи їх вирішення, вміння пропагувати і втілювати в життя екологічні знання та самому дотримуватись екологічних норм поведінки, чутливе сприйняття екологічних проблем в Україні та світі, а також це - спосіб забезпечити нашу планету від подальшого руйнування [2].

Аналіз останніх публікацій. Особливості екологічного виховання школярів різних вікових груп досліджували вітчизняні й зарубіжні вчені та педагоги – практики. Про це свідчать психолого-педагогічні наукові та методичні праці І. Д. Зверева, А. Н. Захлібного, С. М. Глазачова та ін. Так педагог А. П. Сидельковський визначає вміле поєднання навчального матеріалу екологічного змісту із практичною діяльністю школярів у природному середовищі як основний чинник успішного формування у здобувачів освіти екологічної культури. Психолог О. М. Кудрявцева наголошує на необхідності системного підходу до екологічного виховання, який передбачає поєднання переконань-готовності до безпосередньої діяльності у природі [1].

У педагогічній науці приділяється значна увага питанням екологічної освіти та виховання. Окремі аспекти цієї проблематики викладені в дослідженнях Г. О. Білявського, В. М. Бровдія, А. С. Волкової, В. В. Вербицького, Г. П. Пустовіта, Н. А. Пустовіт, Л. М. Шаповал, З. М. Шевців, С. В. Шмалей, В. Д. Шарко та ін. [7].

Над проблемами формування екологічної культури та екологічного виховання школярів працювали такі вчені-педагоги та вчителі-практики: О. Біда, О. Варакута, В. Грощенко, О. Іванова, С. Іващенко, А. Кузьмінський, В. Сухомлинський, О. Ткаченко, К. Ушинський, О. Химинець. Великий внесок у природоохоронну етику внесли сучасні вчені і спеціалісти: К. Єрингис, А. Карлсон, В. Сесин, И. Сепанмаа, А. Тетиор, Ю. Харгроув [5].

Аналіз педагогічної літератури показує, що проблемами екологічної освіти займалися такі науковці: В. Крисаченко, С. Дерябо, І. Зверев. Екологічну компетентність досліджували С. Бондар, С. Головіна, К. Корсак.

Науковими розвідками щодо вивчення педагогічних можливостей проектної технології у вирішенні завдань екологічної освіти є дослідження С. Совгіри [6], С. Ключка, О. Плахотнік [6], І. Недільської, В. Крисаченко. І. Недільська вказує на те, що проектний метод пропонує використання навколишнього середовища як лабораторії, де відбувається пізнання [3].

Різні аспекти організації навчання за методом проектів розглядаються в працях В. Гузєєва, С. Пометун, Г. Селевко, С. Шацького.

Проте застосування проектної технології виховання для формування екологічної компетентності особистості обдарованих підлітків у позанавчальній діяльності закладу освіти не було предметом спеціальних наукових пошуків.

Мета статті – здійснити опис успішних форм роботи з формування екологічної компетентності здобувачів освіти засобами проектної технології виховання та STEM-підходу. Зорієнтувати педагогів до оволодіння і використання у своїй діяльності інноваційних форм роботи з обдарованими підлітками.

Виклад основного матеріалу. Переїматися проблемами екології – загальносвітовий тренд. Тому, й освітні інновації рухаються в цьому напрямку. Під інноваціями розуміємо процес створення і поширення нових засобів (нововведень) для розв'язання педагогічних проблем. Це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень - виховних ідей, нових технологій, форм і методів виховання [8, с. 8].

У КЗ СОР «Сумська обласна гімназія-інтернат для талановитих та творчо обдарованих дітей» накопичений певний досвід із формування екологічної компетентності особистості гімназистів. Педагогічний колектив гімназії розуміє, що умови сьогодення вимагають бути закладом, у якому створені всі умови, за яких обдаровані підлітки будуть відчувати свою успішність, інтелектуальну досконалість, зможуть стати менеджером власного життя і майбутнього. Для включення кожного

здобувача освіти в активний пізнавальний та пошуковий процес повинно бути створено середовище, яке б забезпечувало можливість вільного доступу до різних джерел інформації, спілкування з однолітками, сумісну працю під час вирішення життєвих та інших проблем. Тому проектну діяльність ми розглядаємо як таку, що сприяє розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти. Виховний процес, в якому послідовно застосовується проектна технологія, виглядає як серія взаємопов'язаних проектів, що передбачають розв'язання цікавих і корисних життєвих завдань. Це відбувається на основі комплексної реалізації педагогічних принципів: самостійності, дослідно-пошукової діяльності, інтегрованих знань, співпраці дітей та дорослих, взаємозв'язку з навколишнім світом. Педагоги орієнтуються у конкретній ситуації та визначають, який саме вид проектування буде найбільш успішним та дієвим для розвитку творчих здібностей здобувачів освіти.

Розглянемо особливості практичної реалізації проектної технології виховання на прикладі екологічних проектів, які успішно функціонують у закладі та спрямовані на формування екологічної компетентності обдарованих підлітків.

У квітні 2019 року КЗ СОР «Сумська обласна гімназія-інтернат для талановитих та творчо обдарованих дітей» потрапила в число 100 освітніх закладів України, в яких було започатковано екологічний проєкт «Zero Waste School», ініційований благодійною організацією Klitschko Foundation за підтримки Фондації Кока-Кола. Проєкт покликаний через неформальне навчання та спілкування здобувачів освіти і педагогів впровадити культуру сортування побутових відходів у місцевих громадах та освітніх закладах. Мета проєкту – екопросвіта щодо сортування сміття у громаді, вдома, у закладі освіти; формування екокультури та екосвідомості українців. У рамках проєкту «Zero Waste School Sumy» стали традиційними для закладу «Zero Waste Day», під час яких відбуваються воркшопи на теми: «Як створити екологічний проєкт та запустити стартап», «Правила комунікації з місцевою владою та налагодження партнерських зв'язків» тощо. Упродовж першого «Zero Waste Day» спеціалісти Департаменту екології та охорони природних ресурсів знайомили здобувачів освіти з державною політикою у сфері поводження з відходами. Правові аспекти екологічних правопорушень у сфері охорони довкілля розкривали юристи Регіонального центру з надання БВПД у Сумській області. Науковці СНАУ презентували біорозкладні пакети з натуральних рослинних компонентів, виготовлені на промисловому обладнанні – екструдері. Власне дослідження – «Проблема забруднення мікропластиком вод Сумської області» представила здобувачка освіти – слухачка територіального відділення МАН України. Набуті теоретичні та практичні знання стали підґрунтям для подальшої локальної екологічної роботи обдарованих підлітків в своїх територіальних громадах. Здобувачі освіти знайомили односельців з основами свідомого сортування сміття, з рухом «Zero Waste», організовували екологічні акції, проводили майстер-класи «Хлам-ART, або друге життя старих речей» в дошкільних закладах та культурно-громадських центрах.

Проєкт «Мислити глобально, діяти локально» мав за мету теоретично дослідити та практично обґрунтувати проблему пластикових побутових відходів здобувачів освіти гімназії-інтернату як складову глобальної екологічної проблеми сучасного світу. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні завдання: провести теоретичне дослідження проблеми пластикових відходів як одного із різновидів побутових відходів; дослідити актуальні варіанти класифікації пластику за міжнародними стандартами; ознайомитись із методами первинної та вторинної переробки пластику у світі та Україні зокрема; практично провести класифікацію побутових відходів здобувачів освіти гімназії-інтернату; проаналізувати кількість пластикових відходів; сформулювати практичні рекомендації щодо доцільності та особливостей сортування сміття як одного з різновидів побутового сміття здобувачів освіти гімназії-інтернату. Результат проєкту – отримання навичок пошуково-дослідницької та творчої діяльності; збір, аналіз, систематизація матеріалів дослідження; створення практичних рекомендацій щодо доцільності сортування побутового сміття в освітньому закладі; придбання контейнерів для роздільного збору сміття за кошти, виручені від проведення тематичних ярмарок.

Екологічна акція «Життя без поліетилену можливе!» стала поштовхом до пошуку альтернативних варіантів заміни поліетиленових пакетів. Результатом проведених майстер-класів у цьому напрямку стали екоторбинки власного виробництва, які були розписані під керівництвом професійної художниці світлянковими пташками – символами чистоти та краси природи. Екоторбинки, виготовлені гімназистами були представлені під час проведення міського флешмобу «Екосумка для екоСум».

Кілька років поспіль КЗ СОР «Сумська обласна гімназія-інтернат для талановитих та творчо обдарованих дітей» бере участь у Міжнародній акції Всесвітнього дня прибирання «World Cleanup Day» та проєкті «School Recycling World», ініційованими Всеукраїнським молодіжним рухом «Let's

do it Ukraine». Мета проєктів цієї організації – об'єднання українців заради порятунку планети від сміття та формування культури чистоти. Під час прибирання важливо відсортувати зібране сміття й здати до найближчого пункту прийому вторинної сировини. Цього року гімназисти долучились і до нової форми прибирання – цифрового очищення. Наразі вона є актуальною, оскільки видалення зайвої інформації зі своїх гаджетів дозволяє розвантажити центри баз даних, на підтримку яких витрачається колосальна кількість енергії.

Значені проєкти змінили екологічну свідомість здобувачів освіти гімназії-інтернату. В Україні тільки починає зароджуватись культура сортування побутового сміття, тому так важливо створювати освітні проєкти, які даватимуть достовірну інформацію, практичні навички та надихатимуть на зміни в собі та громаді.

Організація проєктної діяльності здобувачів освіти гармонійно здійснює впровадження принципів STEM-освіти, яка сьогодні набуває все більшої популярності в освітніх закладах України. Вона вважається такою, що забезпечує формування в учнів компетентностей XXI століття. Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент та інноваційні технології. Технології використовують навіть у вивченні творчих, мистецьких дисциплін. Ключові компетентності Нової української школи гармонізуються в системі STEM-освіти, створюючи основу для успішної самореалізації особистості. Запровадження STEM-навчання в закладі відбувається на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного підходів.

STEM-підхід при розв'язанні екологічних питань – це моделювання, проєктування та напрацювання практичних навичок, тому відіграє важливу роль в системі виховної роботи гімназії-інтернату. Він використовувався для створення нової наукової ідеї – машини, баки якої заповнюються сміттям і за рахунок датчиків автоматично відбувається процес вивозу сміття, позбуваючись таким чином людського фактору. Цей підхід використовувався обдарованими здобувачами освіти і для проєктування пристрою для Smart City – «розумного міста» – системи, в якій органічно взаємопов'язані міські комунікації, інформаційні технології передачі даних та пристрої IoT (інтернет речей).

STEAM-підхід був задіяний для реалізації проєкту «STEM-ART», в рамках якого був проведений майстер-клас «Хлам-ART, або друге життя старих речей». Здобувачі освіти довели, що старі речі можуть бути привабливими в новому образі: органайзери із втулок від паперових рушників, рамочки для фотографій зі старих журналів і каталогів, квіти з лотків для яєць, екоторбинки зі старих джинсів. Усі ці речі у новому вигляді були представлені на гімназійній виставці. Робота гімназійної мультиплікаційної студії «СОПІ-студіо» – мультфільм «Як посіпаки сміття сортували» також стала можливою завдяки використанню основних принципів STEAM-освіти у позанавчальній діяльності гімназистів.

Досвід організації позаурочної діяльності обдарованих підлітків свідчить, що участь у позакласних заходах часто передбачає науково-дослідницьку роботу, написання творчих робіт та їх захист, які, на нашу думку, мають невикористаний потенціал проєктної організації пізнавальної діяльності вихованців та STEM-підходу. На жаль, такі можливості зазначених технологій ще вивчені недостатнім чином. Але нам уявляється, що позитивні зміни, які наразі відбуваються в українській освіті у напрямку наближення її до «діяльнісної», зроблять свій внесок й у процес більшої популяризації проєктної технології виховання та STEM-підходу.

Висновки. Здійснений нами опис свідчить, що в арсеналі сучасного вихователя є багато інструментів для формування екологічної компетентності обдарованих підлітків. Виявлено, що виховний процес закладу освіти, зокрема гімназії-інтернату для талановитих та творчо обдарованих дітей має широкі можливості для впровадження проєктної технології виховання та STEM-підходу в позанавчальну діяльність.

Список використаних джерел

1. Дубравська Н. М., Москаленко Ю.. Особливості екологічного виховання молодших школярів. *Підготовка педагогів до впровадження державних стандартів дошкільної та початкової освіти* : збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В. Є. Літнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук. 2013. С. 348-351.
2. Левків С. П. Формування екологічної компетентності учнів на уроках біології. Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. С. Вітвицької, Н. Мирончук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 125 с.
3. Недільська І. Методи проєктної діяльності та моделювання у практиці викладання біології. *Біологія*. 2007. № 10 (166). С. 2-4.
4. Плахотнік О., Головатюк В. Інноваційні підходи до екологічної освіти молоді. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2004. № 3. С. 88-90.

5. Освітні технології в короткому викладі: навчально-методичний посібник / О. Янкович, Л. Романишина, М. Бойко, Н. Лунак, Л. Паламарчук. Тернопіль: Астон, 2013. 160 с.
6. Свириденко А. В. Екологічне виховання учнів початкових класів у процесі гурткової діяльності. Навчально-науковий інститут соціально-педагогічної та мистецької освіти. 2018. С. 100-104. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5315>.
7. Совгіра С., Гончаренко П., Люленко С. Технологія та організація природоохоронних робіт : підручник. Київ : Науковий світ, 2011. 319 с.
8. Юркова Т. Ф. Проблеми гуманістично-екологічного виховання учнів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. № 53. 2009. С. 310-315
9. Інновації як основа змін освітньої практики. Інформаційно-методичний збірник / Упорядник Г. О. Сиротенко. Полтава : ПОШПО, 2005. 160 с.
10. Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.
11. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету міністрів України № 988-р від 14.12.16. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258

Кравчук Наталія,
вчитель зарубіжної літератури
Тернівської ЗОШ І-ІІІ ступенів
Недригайлівської селищної ради

САМООСВІТА – ДЖЕРЕЛО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

*Учитель живе до тих пір, поки він вчиться, як тільки він
перестає вчитися, в ньому помирає вчитель.*

К. Д. Ушинський

Постановка проблеми. Вчитель – одна із найважливіших постатей у соціалізації дитини, у розвитку її творчих здібностей, у становленні її як громадянина. Академічний тлумачний словник української мови дає таке визначення цьому поняттю: «Вчитель – це людина, яка є авторитетом у якій-небудь галузі, яка впливає на інших, передає свій досвід, знання, служить для них прикладом» [6. с.536]. Щоб стати авторитетом для учнів, педагог сам повинен бути людиною творчою, мати високу професійну майстерність, бути «на одній хвилині» з дітьми. Учитель Нової української школи готує молоде покоління до життя в інформаційному суспільстві, тому й сам має реалізуватися як тьютор, коуч, фасилітатор, модератор освітньої траєкторії розвитку дитини. Новітні реформаційні процеси в освіті спрямовані на досягнення якісного рівня освіти, що відповідає міжнародним стандартам. Сучасний вчитель повинен мати високу фахову кваліфікацію, критично мислити, мати творчий підхід до педагогічного процесу.

Нинішня ситуація навколо пандемії змусила внести корективи в роботу закладів освіти. В умовах дистанційного навчання педагоги змушені були терміново опанувати онлайн-інструменти, електронні освітні платформи та сервіси, змінювати педагогічні підходи й методики. І тому сучасний вчитель – це особистість, яка безперервно розвивається, яка готова не лише вчити, а й вчитися сама.

Актуальність проблеми. Проблема самоосвіти педагогів стала надзвичайно актуальною за умов інформаційно-комунікативних технологій, де доступ до інформації, вміння працювати із нею є ключовими. Інформаційне суспільство характеризується як суспільство знань, де особливу роль відіграє процес трансформації інформації у знання. Тому сучасна система освіти вимагає від педагогів постійного вдосконалення знань, які можна отримувати у різний спосіб. На сьогоднішній день педагогам пропонується величезний спектр послуг з підвищення кваліфікації: інституційна форма (очна, заочна, дистанційна, мережева), дуальна, курси підвищення кваліфікації, семінари, практикуми, тренінги, вебінари, майстер-класи тощо. Самоосвіта сприяє підтримці та розвитку найважливіших психічних процесів – уваги, пам'яті, удосконалює критичне і аналітичне мислення, а також є необхідною умовою успішного підвищення рівня кваліфікації. Актуальність її для вчителя обумовлена ще і тим, що при щоденній підготовці до уроків і позакласних заходів, сучасний педагог повинен володіти новітньою інформацією, тільки тоді він зможе власним прикладом спонукати вихованців до самостійної роботи та творчості.

Отже, сьогодні актуальною є проблема організації самоосвіти вчителя, яка сприяє підвищенню рівня професіоналізму та компетентності задля розв'язання поставлених перед освітою завдань.

Виклад основного матеріалу. Учитель – головна фігура педагогічного процесу. У Законі України «Про загальну середню освіту» висунуто ряд вимог до педагога, серед яких чільне місце займає систематична самостійна робота з розвитку професійної компетентності, поглиблення теоретичних знань та практичних умінь [3]. Не секрет, що рівень освіти учнів залежить від рівня самоосвіти вчителя: чим більше знає вчитель, тим більше знань може отримати його учень.

Однією з умов особистого розвитку, самоствердження та самореалізації педагога є самоосвіта – самостійна пізнавальна діяльність, спрямована на досягнення певних персональних значущих освітніх та культурних цілей: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищенні професійної кваліфікації тощо [4. с. 798].

Думку про те, що справжній учитель і сам повинен постійно вчитися, висловлювали багато педагогів та мислителів. Проблема самоосвіти вчителя висвітлена як у працях педагогів-класиків (Ф.-А. Дістервег, Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський), так і в зарубіжній науковій думці (І. Г. Герде, В. Оконь та ін.). Вітчизняні науковці (Н. М. Бібік, Л. С. Вашенко, М. І. Жалдак, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Парашенко, О. І. Пометун, О. Я. Савченко, І. В. Табачек, О. І. Шувалова) також присвятили свої дослідження розвитку професійно-педагогічної компетентності педагога.

За Концепцією розвитку педагогічної освіти «прагнення до самовдосконалення й самоосвіта є важливими чинниками професійного зростання педагога, що забезпечують розширення його професійних можливостей, пізнавальних інтересів та формування творчої індивідуальності» [2].

Самоосвіта має наступні ознаки: по-перше, вона певним чином має бути організована і в зв'язку з цим з'являється як деяка система; по-друге, вона може розглядатися як процес, в якому провідне місце займають мотивація і використання технологій отримання знань, умінь і навичок; по-третє, вчитель, що займається самоосвітою, повинен активно спілкуватися зі своїми колегами, щоб зробити процес здобуття нових знань ефективнішим.

Розпочати самоосвітню діяльність слід із діагностики педагогічної, методичної, психологічної підготовки вчителя. Ключова умова ефективної самоосвіти – це самооцінка та самоаналіз власних компетенцій [1]. В організації самоосвіти ключову роль відіграє концентрація на певний напрямок роботи. Шлях, перевірений часом – робота над конкретною темою самоосвіти. Іноді в молодих учителів виникають труднощі із вибором такої теми? Як її обрати? Слід зазначити, що тема самоосвіти визначається, виходячи із єдиної методичної проблеми навчального закладу, актуальності та важливості її науково-теоретичного і практичного значення, педагогічного стажу, рівня компетентності вчителя. Робота над нею ведеться за визначеним планом, що має такі складові: назва теми та її мета, очікувані результати, етапи роботи, терміни виконання кожного етапу, заходи, що проводяться в процесі роботи, способи демонстрації результатів. Та якою б не була тема самоосвіти, необхідно, щоб робота по ній була продуктивною, корисною для професійно-особистісного розвитку педагога. Назвемо основні умови ефективного самонавчання вчителя:

- володіння способами пізнання та самопізнання, аналізу та самоаналізу педагогічного досвіду;
- реалізація в процесі самоосвітньої діяльності внутрішньої потреби педагога в професійному саморозвитку;
- здатність до рефлексії (вміння людської свідомості в процесі сприйняття діяльності сприймати й саму себе, свої дії, почуття та стани, внаслідок чого людська свідомість постає як самосвідомість);
- вміння застосовувати на практиці знань і досвіду, набутих у ході самоосвіти.

Самоосвіта педагогів здійснюється не лише через курси підвищення кваліфікації, але і самостійно: через роботу з науково-популярною літературою, з періодичним друком, онлайн-семінари, участь у науково-практичних конференціях, у професійних конкурсах, спілкування у мережеских спільнотах вчителів тощо.

Однією з продуктивних форм роботи, що розрахована на участь групи фахівців, є робота в методичних об'єднаннях, творчих групах, педрадах. Саме там вчителі залучаються до проведення різних тренінгів, майстер-класів, ділових або методичних ігор. Основні завдання таких форм роботи наступні: познайомити педагогів із новинками дидактики і методики; допомогти вчителям за короткий строк засвоїти певний теоретичний матеріал (міра засвоєння інформації при цьому зростає, оскільки в грі учитель безпосередньо включається в необхідну діяльність); дати зрозуміти, що їх можна наповнити різним змістом, використати і при навчанні учнів; сприяти формуванню комунікативної компетентності педагогів.

Однією з форм розвитку професійних компетенцій учителя є участь у проведенні предметних тижнів. Готуючи відкриті уроки чи виховні заходи, педагог знаходиться у пошуку необхідної інформації, ділиться з колегами своїми педагогічними знахідками. А завдяки взаємовідвідуванню уроків, їх спільному обговоренню, вчитель набуває навичок самоаналізу. Участь у тижнях педагогічної майстерності дуже корисна як для молодих педагогів, так і для досвідчених, адже це школа майстерності та обміну досвідом. Важливо, щоб вчитель сам умів оцінювати результати використаного нововведення, проаналізувати свою діяльність і виявити причини недоліків.

Підходи до самоосвіти значно змінили інформатизація та цифровізація суспільства. Сьогодні інформаційні технології зробили практично загальнодоступним величезний об'єм інформації в різних напрямках людської діяльності. Інформаційна культура людини, уміння орієнтуватися в сучасних засобах комунікації, користуватися інформаційними ресурсами дають величезні можливості для саморозвитку та самовдосконалення. Сучасний вчитель повинен мати гнучке і нестандартне мислення, щоб адаптуватися до стрімких змін. Це стане можливим лише за умови високого рівня професійної компетентності. Професійна майстерність вчителя вдосконалюється шляхом наполегливої самоосвітньої діяльності. Результати такої діяльності вчитель може презентувати у різних формах: традиційних (розробки системи уроків, доповіді на засіданнях методичних чи педагогічних рад, відкриті уроки), інноваційних (створення блогу чи сайту, розробка електронних посібників, проведення майстер-класів), науково-методичних (публікації у фахових журналах, створення авторських програм факультативів чи курсів за вибором, участь у конференціях Всеукраїнського чи Міжнародного рівня, конкурсах професійної майстерності).

Професія вчителя припускає безперервне навчання впродовж життя. Самоосвіта – це також тривалий і безперервний процес, але планувати її потрібно поетапно:

- 1) підвищення якості викладання предмета;
- 2) розробка дидактичних матеріалів;
- 3) розробка нових форм, методів і прийомів навчання;
- 4) створення власних новаторських технологій;
- 5) видання методичних посібників, публікації досліджень, створення власних програм;
- 6) проведення тренінгів, майстер-класів, семінарів, конференцій тощо;
- 7) вироблення методичних рекомендацій по застосуванню нової інформаційної технології.

В цілому самоосвітня діяльність вчителя матиме позитивні результати лише тоді, коли буде систематичною, планомірною та цілеспрямованою. Показником ефективності самоосвіти вчителя є якість освітніх послуг, що отримують здобувачі освіти та рівень професійної кваліфікації самого педагога.

Висновок. Отже, самоосвіта – це невід'ємна професійна функція учителя, це умова для його професійного зростання, умова успішності та затребуваності його вихованців. Сутність самоосвіти полягає в тому, що педагог здобуває знання з різноманітних джерел, використовує ці знання в професійній діяльності, розвитку особистості та власній життєдіяльності [6]. Важливо, щоб самоосвітня діяльність стала для вчителя обов'язковою не лише у зв'язку з потребою суспільства, а з його особистих прагнень до вдосконалення професійної майстерності та фахової компетентності.

Список використаних джерел

1. Маслікова І. Модель педагогічного керівництва самоосвітньою діяльністю педагогів у системі методичного менеджменту. *Управління школою*. 2004. № 11
2. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>. (дата звернення: 14.10.2021)
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 24.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (Редакція від 19.01.2019)
4. Самоосвіта. *Енциклопедія освіти* / Академія пед. наук України; головний редактор. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 798-799
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979. С. 536
6. Хижняк О. А. Самоосвіта вчителя в умовах Нової української школи. URL: raiosvita.mk.ua (дата звернення: 10.10.2021).

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Сучасний стан української освітньої системи характеризується активним впровадженням інноваційних технологій в педагогічний процес.

В умовах змін, що відбуваються, все більш високі вимоги висуваються не тільки до професійних знань, умінь і навичок педагога, а й до рівня його особистісного саморозвитку, його психологічного самопочуття.

За загальним визнанням вітчизняних фахівців, педагогічна діяльність – одна з найбільш деформуючих особистість людини видів професійної діяльності [3]. Сформований комплекс економічних проблем, серед яких - маленька заробітна плата, недостатня технічна оснащеність шкіл та ін., а також соціально-психологічних, пов'язаних з падінням престижу педагогічної професії, роблять працю педагога в нашій країні надзвичайно психоемоційно напруженою.

Виклад основного матеріалу. Зацікавившись цією проблемою, ми припустили, що оскільки «коріння» даного виду особистісної деформації лежать в професійній діяльності, то і засіб його подолання необхідно шукати там же. На наш погляд, однією з умов, що дозволяють попередити синдром емоційного згорання у педагогів, може стати залучення їх в інноваційну діяльність.

Найважливішою складовою освітнього процесу в сучасній освіті є інноваційна діяльність педагога. Під інноваційною діяльністю слід розуміти цілеспрямовану педагогічну діяльність, яка заснована на осмисленні особистого педагогічного досвіду за допомогою порівняння і вивчення освітнього процесу для досягнення найвищих результатів, а також отримання нових знань і впровадження нової педагогічної практики. [4, с. 18]

На нашу думку, основними компонентами професійно-особистісного розвитку педагога в умовах інноваційної освіти є:

- комунікативна компетентність (емпатичність, рефлексивність, товарищескість, гнучкість особистості, здатність до співпраці, емоційна привабливість, функція впливу, функція передачі інформації, комунікативна компетентність);
- стресостійкість та соціальна адаптація, самоконтроль і емоційна лабільність в стресових умовах;
- відсутність тривожності, агресивності та ворожості;
- сформованість психологічних аспектів професійної діяльності;
- здатність до емпатії.

В процесі реалізації інноваційної діяльності педагогу потрібна спеціальна система підтримки, яка здійснюється на основі індивідуального підходу. Вивчивши думки різних авторів (І. В. Дубровіна, М. Ю. Кондратьєв, В. А. Крутецький, М. М. Семаго, Л. М. Фрідман та ін.) [3] за визначенням поняття психологічної підтримки професійно-особистісного розвитку особистості, ми можемо визначити цей термін як систему соціально-психологічних, психолого-педагогічних засобів і методів допомоги особистості з метою оптимізації її психоемоційного стану в процесі формування здібностей і самосвідомості, сприяння професійному самовизначенню, підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці та спрямуванню зусиль людини на реалізацію продуктивної професійної діяльності.

Основною метою психологічної підтримки є формування ситуації розвитку особистості як суб'єкта власного життєвого і професійного шляху, здатного протистояти виникаючим труднощам і самостійно вирішувати життєві і професійні проблеми.

До провідних умов результативності психологічної підтримки професійно-особистісного розвитку особистості ми відносимо наступні:

- системність і цілеспрямованість;
- полісуб'єктність і особистісна орієнтованість;
- спрямованість психологічної підтримки на персоналізацію всіх суб'єктів процесу підтримки.

В умовах інноваційної освіти у педагога повинні бути сформовані ті якості, які необхідні для адаптації до цих умов. [2, с. 7] На нашу думку, компонентами психологічної підтримки професійно-особистісного розвитку педагога в умовах інноваційної освіти є:

- ✓ Робота з життєвою позицією педагога.
- ✓ Робота з напруженими ситуаціями в умовах інноваційної освіти.
- ✓ Робота з «Я-концепцією» педагогів, педагогічною самосвідомістю.
- ✓ Робота з емоційною культурою педагога.
- ✓ Робота з саморегуляцією педагога в умовах інноваційної діяльності.

Ми вважаємо, що завданнями впровадження моделі психологічної підтримки професійно-особистісного розвитку педагога в умовах інноваційної освіти є:

- Розширення уявлень педагога про особливості власних особистісних якостей, мотивації і самомотивації, а також про особливості розвитку креативності, професійної спрямованості, емпатичних здібностей, про рівень саморозвитку в педагогічній діяльності та особистісній конкурентоспроможності.
- Сприяння у формуванні волі особистості, емоційної обізнаності, володінні емоційними проявами.
- Орієнтація педагога в розмаїтті людських емоцій, комунікабельності та організованості.
- Застосування інтерактивних методів в рамках професійно-особистісного розвитку педагога в умовах інноваційної освіти.

Супроводжуючи процес професійно-особистісного розвитку педагога в умовах інноваційної освіти, психологам належить вирішити подвійне завдання:

- Організувати потрібні мотиваційні умови повсякденної професійної діяльності, які спонукають педагогів до самовдосконалення і, таким чином, формувати готовність до інноваційної діяльності в освіті;
- Формувати у членів педагогічного колективу відповідні потреби і мотиви. [1, с. 12]

Висновки. У зв'язку з тим, що сучасна освіта вимагає успішних педагогів, потрібно правильно організувати і ефективно реалізувати психологічну підтримку професійно-особистісного розвитку педагога в умовах інноваційної освіти. На нашу думку, саме це завдання повинно бути пріоритетним в області вдосконалення сучасних освітніх змін.

Список використаних джерел

1. Берулава Г. А. Методические основы деятельности практического психолога. М. : Эксмо, 2003. 385 с.
2. Виноградова Г. А. Климат в педагогическом коллективе и субъективное благополучие личности педагога: монография. Тольятти: ТГУ, 2010. 100 с.
3. Заусенко И. В. Особенности самоотношения педагогов с разными показателями психологического благополучия. *Сибирский педагогический журнал*. 2011. № 10, С. 191–197.
4. Софій Н. З. Підготовка педагогів до застосування інноваційних методів навчання : навч. -метод. матеріали. К., 2007.

*Кузьміч Ірина,
здобувач другого (магістерського) рівня освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»,
Ремига Юлія,
завідувач кафедри менеджменту та економіки, к.е.н., доцент
Міжнародний європейський університет,
м. Київ*

МОТИВАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

Постановка проблеми. В умовах реформування системи вищої освіти України та сучасних змін інших сфер життєдіяльності (соціальної, економічної, політичної, наукової, культурної), що окреслюють стрімкі та ґрунтовні зміни в суспільстві, особливе місце для особистісної та професійної компетентності викладача набуває мотивація. Самого бажання викладача систематично прагнути до самовдосконалення та саморозвитку в умовах зовнішньої нестабільності недостатньо. Особливо зменшується інтерес молоді до саморозвитку, самовдосконалення [2, с. 101]. Проблеми, пов'язані із швидкими змінами та кризами соціального, економічного та політичного характеру, що спостерігаються в країні, мають негативний вплив. Тому на сьогодні дуже гостро стоїть питання стимулювання розвитку особистісної та професійної активності. В основі розвитку загальних

компетентностей викладача та розвитку професійних якостей повинні лежати компоненти мотиваційної системи.

Пошуки вирішення різних педагогічних проблем тісно пов'язані з аналізом вже існуючих результатів дослідження у сфері вищої освіти. Аналіз праць різних наукових шкіл, як психологічного так і педагогічного спрямування, свідчить про велику увагу до питань формування мотивації та проблем мотиваційного розвитку персоналу, а саме: А. Маслоу, Т. Браже, І. Зязюн, П. Підкасистий, С. Сисоєва [2; 9; 12; 15]. Мотивація професійного самовдосконалення викладачів є предметом досліджень таких вчених як О. О. Бодальов, А. О. Деркач, О. Б. Орлов, В. О. Слатьонін [5; 7; 14; 15]. Зміни у розвитку і формуванні мотивації розкрито у роботах Х. Хекхаузен, А. Маслоу, В. Вілюнаса, Г. Костюка, Ю. Орлова, Т. Шамової, Ю. Шарова, П. Якобсона тощо [2; 12; 10; 13]. Безсумнівно, розвиток особистісних та професійних компетентностей є основоположними, оскільки визначають професійну діяльність викладача. Тому мотиваційні основи розвитку особистісної та професійної компетентності викладачів потребують постійного вивчення та вдосконалення у зв'язку зі змінами, які відбуваються у системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішньому етапі розвитку вищої освіти проблема особистісної та професійної компетентності викладача є надзвичайно актуальною, адже готовність викладача до професійної та наукової діяльності має бути системним явищем. Велика кількість досліджень орієнтована на загальноосвітні навчальні заклади, а вища школа залишилася поза увагою вчених. Проте незважаючи на це, питання мотивації викладачів, а саме проблема формування та впливу мотивації, залишається однією з найбільш неоднозначних у науково-педагогічній літературі. Невпорядкованість термінів, неоднозначність у визначеннях і багатоманітність класифікаційних ознак, свідчать про недостатнє вивчення цього питання.

Різноманітність визначень свідчить, що мотиваційні основи розвитку особистісної та професійної компетентності викладача – це складне і різнопланове явище, яке потребує всебічного вивчення. Визначаючи сутність мотивації, маємо усвідомлювати, що йдеться про процес, який відбувається в самій людині і спрямовує її поведінку в конкретному напрямку, спонукає її поводитись у конкретній ситуації певним чином. Відзначимо, що на поведінку викладача в процесі трудової діяльності впливає комплекс факторів, які мотивують та спонукають до діяльності:

- 1) зовнішні – на рівні держави, регіону, галузі, університету,
- 2) внутрішні – складові особистості працівника (потреби, інтереси, цінності, ментальність, пов'язані із самою особистістю та її соціокультурним середовищем).

Важливим є питання про співвідношення «внутрішньої» і «зовнішньої» мотивації, оскільки діяльність викладача напряму залежить як від мотивів, що виникають за замкнутої взаємодії, так і від мотивів відкритої взаємодії, коли суб'єкт зовнішнього середовища породжує мотиви, що спонукають до певних дій.

Характерними різновидами зовнішньої мотивації є стимулювання згідно із чинним в університеті порядком призначення премій, правилами внутрішнього трудового розпорядку, наказами та розпорядженнями керівництва, правилами поведінки тощо. Проте, на практиці майже неможливо розмежувати вплив тільки внутрішніх чи тільки зовнішніх мотивів. В одних випадках дії людини можуть бути породжені переважно внутрішньою мотивацією, а в інших – переважно зовнішньою. Але може бути і так, коли дії одночасно породжуватимуться обома системами мотивації.

Брак чіткого розмежування внутрішніх і зовнішніх мотиваційних складових не знижує, а, навпаки, підвищує їх значення. Оскільки змінити поведінку викладача, активізувати його дії, можна спираючись, передовсім, на зовнішній тип мотивації, який повинен спонукати певну внутрішню мотивацію. Тому, і в теорії, і в практиці одне з ключових місць належить саме категорії мотивації.

Готовність викладача до трудової діяльності доцільно розглядати, виходячи з різновиду професійної діяльності закладу вищої освіти, як єдність мотивації педагогічної та наукової діяльності. Структуру мотивації науково-педагогічної діяльності у вищій школі, становлять:

- мотиви обов'язковості;
- мотиви досягнення;
- мотиви зацікавленості та захоплення предметом, що викладається;
- мотиви захоплення спілкуванням зі студентами.

Мотивацію наукової діяльності також формують мотиви творчої та пізнавальної діяльності; мотиви зацікавленості; мотиви самореалізації та саморозвитку; альтруїстичні мотиви; схильність до «кабінетної роботи» тощо [7, с.60-61].

Однією з базових мотиваційних складових розвитку компетентності викладача є мотивація професійного самовдосконалення, яка забезпечує постійний професійний розвиток. Так, на думку деяких вчених (О. О. Бодальов, А. О. Деркач та ін.), професійне самовдосконалення є специфічним видом професійної діяльності викладачів, невід'ємною складовою їх професійної підготовки. Воно є результатом свідомої взаємодії викладача з конкретним соціальним середовищем, у процесі якої він реалізує власні потреби та розвиває такі особистісні компетентності, які забезпечують успішність його професійної діяльності та життєдіяльності в цілому [5, с. 125]. Отже, професійне самовдосконалення – це свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійної компетентності та розвитку професійних якостей відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та особистої програми розвитку [14, с. 250].

Отже, основними напрямками професійного самовдосконалення викладачів закладів вищої освіти, можна визначити [14, с. 252]:

- 1) розвиток світоглядної та позиційної визначеності, моральності, розширення свого кругозору;
- 2) удосконалення професійних та організаторських якостей;
- 3) формування загальної, технічної, правової та педагогічної культури, естетичних та фізичних якостей;
- 4) постійне оновлення знань, удосконалення практичних навичок та вмінь;
- 5) формування навичок самостійної роботи над собою, здатності до постійного самовдосконалення, усталеної мотивації професійного та особистісного розвитку;
- 6) опрацювання вміння керувати власною поведінкою, потребами та почуттями, оволодіння методами та прийомами емоційно-вольової саморегуляції тощо.

Розвиток особистісної та професійної компетентності викладача відбувається у двох взаємозалежних формах: самовиховання та самоосвіта, що допомагають визначити напрямок професійного зростання. Метою самовиховання є систематичне формування та розвиток у себе позитивних та усунення негативних якостей. Значення самоосвіти є вдосконалення знань, умінь та навичок для досягнення бажаного рівня професійної компетентності.

Отже, процес розвитку особистісної та професійної компетентності викладача залежить від його мотиваційного спрямування – сукупності прагнень та умов, що спрямовують та регулюють на всіх етапах діяльності.

Формування особистісної та професійної компетентності викладача багато в чому визначається суспільним оточенням і науково-педагогічним колективом. Кожен викладач відрізняється своєю своєрідністю, що і визначає ступінь чутливості до інновації та реалізації, переходу до більш складніших задач, до стійкого мотиву, до постійно тривалого процесу роботи над собою.

Здійснений аналіз щодо особливостей мотиваційних основ розвитку особистісної та професійної компетентності викладача показує, що основними факторами, що забезпечують ефективний розвиток професійних компетентностей викладачів закладів вищої освіти є:

- 1) мотиваційний моніторинг як умова ефективного впливу на поведінку викладача;
- 2) форма найму, оплата праці та її мотиваційна роль;
- 3) регулювання робочого часу та заохочення наданням вільного часу;
- 4) інформованість колективу як чинник мотивації.

При впровадженні системи мотиваційного моніторингу, буде здійснюватися постійне спостереження і контроль стану мотивації з метою його оперативної діагностики й оцінки в динаміці, прийняття кваліфікованих управлінських рішень в інтересах підвищення ефективності діяльності.

Застосування форм трудового договору для доцільності, насамперед, у тих випадках, коли виконання роботи потребує від викладача особливих ділових якостей, здібностей і професійних навичок, ініціативи й самостійності, відповідальності, а через це постає необхідність у його додатковій економічній, соціальній та правовій підтримці.

Самостійне регулювання робочого часу сприяє підвищенню продуктивності праці. Новий рівень свободи розпорядження робочим часом потребує самоорганізації викладача, підвищення особистої відповідальності. Зазначені обставини можна розглядати як складові посилення трудової мотивації.

Обґрунтовано та доведено, що існує безпосередня залежність між рівнем інформованості колективу, а отже, й «прозорістю» внутрішньоорганізаційної діяльності і мотиваційними настановами. Тому сучасні заклади вищої освіти повинні використовувати усі доступні методи комунікації для досягнення цілей, що стоять перед ними, у тому числі й пов'язаних з посиленням мотивації. Впровадження у систему мотивації праці такий чинник як «інформованість колективу»,

допоможе значно знизити рівень недовіри до керівництва, скоротити плінність кадрів, збільшити продуктивність праці тощо.

Висновки. Мотиваційний механізм розвитку особистісної та професійної компетентності викладача формується через ефективні методи професійного розвитку: мотиваційні тренінги, розробку програм, спрямованих на професійну підготовку та перепідготовку, спеціальні наукові та методичні семінари, тренінги професійного зростання та кар'єрного росту, викладацькі майстерні, розробки портфоліо викладача тощо, за допомогою яких моделюються ситуації, в яких викладачі постійно зіштовхуються з необхідністю активно розширювати та застосовувати професійні знання, вміння, актуалізувати власні професійні якості.

Також важливим для розвитку особистісної та професійної компетентності викладача є постійний розвиток та вдосконалення самого освітнього середовища закладу вищої освіти. Визначальною є кадрова політика освітньої установи, яка при ефективному стимулюванні викладачів (матеріальному, соціальному, кар'єрному, емоційному та ін.), створенні такого освітнього середовища, що забезпечує успішність роботи кожного над собою.

Відтак, мотивація, як складова розвитку компетентності викладача закладу вищої освіти, є необхідною умовою формування професіоналізму та системоутворювальною складовою його готовності до викладацької діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. *Вища освіта України*. 2012. № 1. С. 5–9.
2. Армстронг П. *Практика управління людськими ресурсами*. М.: Питер, 2012. 848 с.
3. Барно О. М *Інноваційна педагогіка* : монографія. К., 2013. 252 с.
4. Гура О. І. Професіограма викладача вищого навчального закладу як основа його професійної підготовки. *Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії і практики. Міжнародний міжвузівський збірник наукових робіт*. Запорозьке : ГУ «ЗИГМУ», 2007. Вип. 36. С. 83–92.
5. Деркач А. А. *Акмеологічні основи розвитку професіонала*. М. : Изд-во Московського психолого-соціального інституту; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. 752 с.
6. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. 444 с.
7. Ильин Е. П. *Мотивация и мотивы*. СПб : Питер, 2000. 512 с.
8. Исаев И. Ф. *Профессионально-педагогическая культура преподавателя* : учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2002. 208 с.
9. Кибанов А. Я., Баткаева И. А., Митрофанова Е. А., Ловчева М. В., *Мотивация и стимулирование трудовой деятельности*. М.: ИНФРА-М, 2009. 524 с.
10. Козак Л. В. Структура та ознаки інноваційної професійної діяльності викладача вищого навчального закладу. *Пед. процес: теорія і практика* : збірник наукових праць. 2012. Випуск 2. С. 50–59.
11. Кузьмина Н. В. *Акмеологічна теорія підвищення якості підготовки спеціалістів освіти*. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. 144 с.
12. Маслоу А. *Мотивация и личность*. СПб. : Евразия, 1999. С.77–105.
13. Нестеренко Г. Інноваційна спрямованість підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ. *Гілея* : збірник наукових праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. Випуск 56 (№ 1). С. 461-465. (Серія філософські науки).
14. *Психология и педагогика* : учебное пособие / под ред. А. А.Бодалева, В. И.Жукова, Л. Г.Лаптева, В. А.Сластенина. М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. 585 с.
15. Ричи Ш., Мартин П. *Управление мотивацией*. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 399 с.

Курило Галина,

асистент вчителя,

Недригайлівська спеціалізована загальноосвітня

школа I-III ступенів (опорний заклад),

смт. Недригайлів

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку у світі складається глобальне інформаційне суспільство, єдність якого забезпечено новітніми інформаційними технологіями. Упродовж останніх років у галузі освіти відбулися суттєві зміни, що значно розширили спектр засобів навчання, які використовуються у навчально-виховному процесі. У доповнення до

традиційних впроваджуються мульти- медійні засоби, що інтегрують звичайний текст зі звуком, графікою, відео, ані-мацією тощо. Перетворення у сучасній системі освіти спрямовані та оновлення структури, методів навчання, її змісту, спроможних задовольнити потреби кожного учасника освітнього процесу, відкривши доступ до навчання тим, хто раніше не мав такої можливості. Широке використання інформаційно-комуні-каційних технологій (ІКТ) та інтерактивних мультимедіа, зокрема, Інтернет, дозволяє стверджувати, що:

- процес навчання поступово стає більш доступним та незалежним від просторового розташування його суб'єктів;
- різноманітність ресурсів, якими користуються учні в процесі навчання та у позаурочний значно зростає;
- локус контролю в ініціації навчального процесу відійшов учням: вони самі ініціюють процес навчання у будь-який час, у будь-якому місці. Доречі, ось яким британські спеціалісти з освіти бачать ідеальний портрет сучасного учня:
- завжди мобільний;
- співпрацює завжди й з усіма;
- зростає в соцмережах;
- навчається скрізь і будь-коли.

Отже, основна задача сучасної освіти полягає у навчанні і вихованні саме таких учнів, які відповідають вимогам сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Питання про «інклюзивну» освіті зародився ще напочатку ХХ століття, але лише до середини 80-х років досяг піку свого розвитку.

Інклюзивна освіта (інклюзивний від франц. *inclusif* – включає в себе, від лат. *include* – укладаю, включаю, інакше – «включене освіта»). Важливим кроком у розвитку інклюзивної освіти було введення терміна «інклюзія» і проголошення принципів інклюзивної освіти на Всесвітньою конференцією з освіти дітей з особливими потребами, що відбулася в Саламанці (Іспанія) в червні 1994 р під егідою ЮНЕСКО. Понад 300 учасників, що представляють 92 урядових і 25 міжнародних організацій, розглянули найважливіші зміни в політиці, необхідні для реалізації концепції інклюзії та створення умов для того, щоб школи служили інтересам всіх дітей, у тому числі тих, у яких є особливі освітні потреби. У фінальному доповіді були озвучені основні проблеми і розроблені восьмий принципів інклюзивної освіти.

Вісім принципів інклюзивної освіти:

1. Цінність людини не залежить від його здібностей і досягнень.
2. Кожна людина здатна відчувати і думати.
3. Кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутим.
4. Всі люди потребують один одного.
5. Справжнє освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взає-мовідношень.
6. Всі люди потребують підтримки і дружби ровесників.
7. Для всіх навчаються досягнення прогресу скоріше може бути в тому, що вони можуть робити, ніж в тому, що не можуть.
8. Різноманітність посилює всі сторони життя.

ІКТ надає нові можливості для навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами. В галузі спеціальної педагогіки її застосування дає швидкий і вельми відчутний результат. ІКТ дозволяє:

- а) надати учням з ООП особливі засоби розвитку освіти, що враховують їх можливості та компенсують наявні недоліки;
- б) створити інструменти і елементи навколишнього середовища, що дозволяють включити як можна більшу частину цього контингенту в повноцінне життя суспільства, зокрема, в продуктивну і культурну сфери.

Для учнів з ООП застосування ІКТ дозволяє створювати адаптивні системи закріплення знань, формування умінь і навичок, підвищити ефективність роботи вчителя, оскільки на комп'ютер переноситься значна частина виконуваної педагогом контролюючої роботи. В індивідуальному навчанні роль комп'ютерів ще різноманітніша: вони надають інформацію у вигляді тексту і графічних зображень, "ставлять" питання, здійснюють функції контролю знань, відпрацювання навичок і умінь, служать засобом ігрової діяльності учнів.

Необхідно пам'ятати, що спектр освітніх потреб осіб з ООП значно ширший, порівняно з іншими категоріями дітей: з одного боку вони повинні на рівні з однолітками засвоїти знання, уміння й навички, необхідні для повноцінної суспільної взаємодії; з іншого боку в них є додаткові

потреби, викликані їхніми функціональними обмеженнями, що подекуди унеможливають застосування стандартних методів навчання, а також можуть негативно впливати на успішність і самооцінку.

Можна виокремити три основні шляхи використання ІКТ в інклюзивній освіті:

- у компенсаційних цілях (використання ІКТ в якості технічної допомоги, підтримки, часткової компенсації або заміщення відсутніх природних функцій, що дозволяє учням з особливими потребами повноцінно залучатись до процесів спілкування й взаємодії);

- у комунікаційних цілях (допоміжні прилади і програмне забезпечення, альтернативні форми зв'язку, що полегшують або уможливають комунікацію у більш зручний спосіб, специфічний для кожного виду функціонального обмеження);

- у дидактичних цілях (сприяють диференціації, задоволенню індивідуальних потреб, особистісному розвитку дітей з особливими потребами, розкриттю їх здібностей, повноцінній інклюзії, включенню в освітнє й суспільне середовище).

Таким чином, впровадження ІКТ надає доступ до альтернативних джерел інформації, що може бути відібрана та використана кожним учнем відповідно до його індивідуальних можливостей набудь-якому етапі уроку.

На етапі організації учнів до заняття використовують вправи створення позитивної атмосфери навчання й організації комунікації: «Усмішка», «Подаруй смайлик», «Обери комплімент» та ін. Ці вправи сприяють не лише покращенню настрою учнів класу та учнів з особливими освітніми потребами, але й зростанню рівня їхньої самооцінки, що дає змогу краще засвоїти новий матеріал та бути активними на занятті. Найефективнішим на етапі мотивації навчальної діяльності й актуалізації опорних знань учнів є вправи: «Цікаво про...», «Знайди зайве», «Незакінчені речення», «Анаграма», «Графічний диктант», «Факт чи Міф», та ін. Наприклад, вправа «Правда чи брехня» передбачає формулювання тверджень, пов'язаних з темою заняття, що дозволяє повторити та закріпити здобуті раніше знання, аргументуючи, чому вони вважають твердження правдивим чи неправдивим. Це допомагає нетрадиційним способом актуалізувати, оцінити знання учні, сконцентрувати їх увагу на темі заняття, викликати інтерес до питань, що обговорюються, визначити завдання та очікувані результати.

На етапі засвоєння нових знань, формування вмінь, навичок, емоційно-ціннісних орієнтацій і ставлень, що передбачає озброєння знаннями, доцільним є використання презентацій, аудіо- та відеоматеріалів, анімацій, а також відео-уроків, які учні з ООП можуть переглядати частинами, з повторами основного у зручний для себе час. Етап узагальнення, систематизації знань, організації рефлексії пізнавальної діяльності використовують найчастіше тестові завдання різного рівня складності, що дає змогу миттєво побачити результат роботи учнів, рівень засвоєння знань. Також застосовують розгадування і складання кросвордів, вправи «Так» чи «Ні», вставити пропущені поняття та ін., які сприяють розвитку самостійності мислення, міцності засвоєння знань. Одним із онлайн-сервісів, які можна застосовувати для перевірки і закріплення знань учнів є LearningApps.org. Це сервіс де учні в ігровій формі перевіряють свої знання і миттєво отримують результат. Такі завдання викликають у дітей емоційний підйом, що особливо важливо для дітей з ООП. Ще одним позитивним аспектом є те, що асистент вчителя може допомогти знайти дитині потрібну вправу і учневі не доводиться чекати, поки вчитель повторить завдання для конкретного учня, що привертає зайву увагу інших учнів класу до дітей з особливими освітніми потребами.

ІКТ на різних етапах урочної та позаурочної діяльності виконують функцію ефективного тренажера, що розвиває пізнавальну і творчу активність дитини, спонукає її до прочитання тексту, перегляду ілюстрацій, приймати власні оригінальні рішення, бачити їхній результат, перевіряти їхню правомірність тощо.

Можна визначити основні переваги використання ІКТ для учнів зООП :

– Сприяють розширенню учнівської автономії.

– Дозволяють подолати комунікаційні труднощі та бар'єри.

– Надають учням можливість продемонструвати навчальні результати у зручний спосіб.

– Дозволяють розробляти навчальні завдання з урахуванням індивідуальних навичок та можливостей учнів.

Висновки. Отже, якщо в навчальному закладі діє модель інклюзивної освіти, систематичне використання електронних засобів навчання здійснює суттєві зрушення в соціально-емоційному, розумовому, фізичному розвитку, у розвитку пізнавальної активності й творчості дітей з особливими потребами. Впровадження інформаційних технологій і комп'ютерних програм зокрема, передбачає наявність широкого вибору програм з різних навчальних дисциплін, які б мали не лише корекційну, а

й навчальну мету, удосконалювали знання дітей, вчили застосовувати знання у різноманітних, часом неординарних, ситуаціях, чим збагачували б практичний досвід їх соціалізації

Використання сучасних засобів навчання для дітей з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі є не тільки засобом активізації пізнавальної, творчої діяльності таких учнів, але й об'єктивно обумовленою необхідністю у зв'язку із стрімким розвитком науки та техніки. Основними напрямками у розвитку інклюзивної освіти є реалізація перспектив соціальної реабілітації дітей з особливими потребами, створення передумов для їх інтегрованої освіти, подальшого самостійного життя.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К., 2004.
2. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті* : зб. наук. праць. Херсон: ХДУ, 2013. № 15. С. 138–145.
3. Засенко В. В., Колупаєва А. А., Мороз Б. С., Овсяник В. П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей зі слухомовленнєвими порушеннями. Київ, 2011.
4. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади : монографія. К. : Педагогічна думка, 2007. 458 с.
5. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / А. В. Гета, В. М. Заїка, В. В. Коваленко та ін.; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.
6. Тверезовська Н. Т. Міжнародний досвід використання освітніх мереж у навчальному процесі. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах* : науково-методичний журнал. 2008. № 6. С. 60–65.

*Кучер Юлія,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель початкових класів,
Охтирської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №1
м. Охтирка*

ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА ЯК ІНДИКАТОР ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. Зміни в сучасній системі освіти значною мірою зумовлені тим, що сучасний учень належить до абсолютно нового за характером соціуму типу людини – людини інформаційної. Завдяки численним дослідженням і системі додаткової освіти сформовано думку, що саме інноваційні технології навчання створюють необхідні умови для формування компетентностей (як ключових, так і предметних) та виховання активних громадян, що володіють системою цінностей і спроможні зреалізуватися в такому суспільстві.

Вимір ступеня впровадження освітніх технологій значною мірою розкриває ґрунтовність та обсяги розвитку суспільства; цей процес має всеохоплюючий характер щодо системи освіти. Тому впровадження інновацій в освітній процес сприяє виконанню більшості завдань, що стоять перед системою освіти України.

Поєднання різних технологій у процесі навчання учнів в закладах освіти, урахування доцільності їх впровадження – одне з основних завдань сучасного педагога [1]. Організація пізнавальної діяльності з конкретною, передбачуваною метою – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, – особлива форма співпраці та вищий ступінь взаємодії учасників освітнього процесу. Тому актуальною є проблема вибору з великої кількості технологій навчання саме тих, які є найбільш ефективними для розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Професія педагога потребує особливого ставлення до постійно оновлюваних тенденцій суспільного буття, здатності до адекватного сприйняття потреб суспільства й відповідного коригування своєї роботи. Особливу значимість ця здатність має в умовах інформаційного середовища, що потребує багатьох принципово відмінних від попередніх навичок, умінь і відповідного мислення [5]. Школа як один з найважливіших інститутів соціалізації людини, підготовки молоді до активних майбутніх суспільних процесів повинна бути винятково уважною як до нових реалій і тенденцій суспільного розвитку, так і до нововведень у сфері змісту, форм і методів

навчання та виховання. Інноваційність має характеризувати професійну діяльність кожного вчителя, оскільки інновації є результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду. Педагог, який упроваджує інновацію, створює особливе середовище, що, врешті-решт, буде проявлятися та впливати на інноваційність навчального закладу в цілому.

Моніторинг інноваційної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, зазвичай, базується на аналізі низки чинників:

- інноваційної діяльності педагогів – потреба ефективного освітнього середовища;
- упровадження передового педагогічного досвіду – основа впровадження досягнень сучасної педагогічної науки в галузі інноваційних технологій;
- готовності педагогічного колективу до впровадження інновації;
- управлінської діяльності щодо залучення педагогів до інноваційної діяльності.

Ці чотири аспекти взаємопов'язані та потребують особливої уваги. Готовність учителя до інноваційної педагогічної діяльності – особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії [2]. Мотивацію можна визначити насамперед як складну, багаторівневу систему збудників, що включає потреби, мотиви, інтереси, ідеали, прагнення, налаштування, емоції, цінності тощо.

За структурою готовність до інноваційної діяльності є складним інтегративним утворенням, яке охоплює різноманітні якості, властивості, знання, навички особистості. Як один з важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу, формування інноваційної компетентності педагога [3], що об'єднує систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей, які забезпечують ефективність упровадження нових педагогічних технологій у педагогічній діяльності.

У цьому контексті важливою ланкою є технологізація навчання, зокрема поєднання освітніх технологій. За умов інтерактивного навчання освітній процес відбувається за постійної активної взаємодії всіх учасників, що сприяє значному підвищенню його ефективності [6]. За такої інтеграції ще більшою мірою проявляється співнавчання, взаємонавчання, де й учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами процесу, розуміють, що вони знають, як діяти, що уміють та роблять [5].

Сучасна освіта, особливо в умовах пандемії, спирається на інформатизацію освітнього простору та дистанційне навчання учнівської молоді в умовах викликів сьогодення. Дистанційне навчання представляє собою нову організацію освіти, що ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів отримання знань, так і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, а також на принципах самоосвіти. Для того, щоб воно було максимально ефективним, його необхідно правильно організувати за допомогою системи організаційних, технічних, програмних та методичних заходів. Головним завданням дистанційного навчання є розвиток творчих та інтелектуальних здібностей учнів за допомогою відкритого й вільного використання платформ, освітніх ресурсів, програм тощо. Дистанційне навчання передбачає використання технологій, що забезпечують подання учням основного обсягу навчального матеріалу; інтерактивну взаємодію учнів і вчителів у процесі навчання; надання учням можливості самостійної роботи з навчальними матеріалами. У системі освіти дистанційне навчання відповідає принципу гуманності, згідно з яким ніхто не має бути позбавлений можливості вчитися через бідність, географічну або тимчасову ізоляцію, соціальну незахищеність, матеріальні статки та неможливість відвідувати освітні заклади (фізичні вади, зайнятість виробничими або особистими справами). Організації навчального процесу у дистанційній формі, за якої всі або частина занять здійснюється з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій під час територіальної віддаленості вчителя й учнів, спрямовано на самостійну діяльність учнів.

Успіхи навчання та виховання учнів значною мірою залежать від умілої організації та спрямування роботи педагогів на інтенсивне впровадження в практику нових прогресивних педагогічних ідей, технологій навчання та виховання, використання вчителями, досягнень психолого-педагогічної науки. Педагогічна майстерність є складовою передового педагогічного досвіду, що засновується на творчому підході до освітнього процесу. Щоб бути учителем-майстром, необхідно мати професійну неповторність й унікальність, свій стиль діяльності, концептуальність професійного мислення. За умов стрімкого розвитку суспільства постала нагальна потреба у висококваліфікованих спеціалістах, які можуть демонструвати здатність перебудовувати свою професійно-педагогічну діяльність в умовах цифрового світу, дистанційної освіти, що значною мірою залежить від їх професійного рівня та майстерності

В інноваційному освітньому просторі високими є вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки вчителя, тобто педагог має володіти такими знаннями, уміннями та здібностями:

- спрямовувати освітній процес на особистість учня;
- вибудовувати свою професійну діяльність з метою реалізації кожним учнем можливостей для самостійного високоефективного розвитку;
- визначення проблематики і змісту професійної та особистісної підготовки;
- актуалізації необхідності створення педагогічних систем, зорієнтованих на інноваційну діяльність;
- пошук нових підходів з метою впровадження інноваційних методів роботи.

Родина, суспільство, держава ставлять перед загальноосвітньою школою чітко визначені завдання: шкільні роки повинні бути щасливими, успішними, плідними для гармонійного розвитку кожної особистості. Тому здобувати знання та набувати компетентностей сьогодні – явище актуальне та прогресивне. Освіта, що відповідає сучасності, ґрунтується на постійному вдосконаленні. Суспільна значущість такого процесу полягає у формуванні в кожній людині, яка навчається, здібність до постійного розвитку, самовдосконалення, усебічної реалізації впродовж усього життя, що, у свою чергу, сприяє процвітанню суспільства [1].

Адміністрація закладу освіти створює позитивну атмосферу інноваційного простору на основі послідовного навчання педагогічних працівників, яке включає:

- розвиток творчої уяви;
- формування стійкої системи знань, що розкривають сутність, структуру й види інноваційної педагогічної діяльності, особливості впровадження інноваційних процесів у систему освіти;
- розвиток уміння цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації.

Важливо забезпечити умови, що мають інноваційне спрямування, а саме:

- педагогічний гуманізм (довіра до вихованців, повага до них як до особистості, їх гідності, упевненість у їхніх здібностях і можливостях);
- емпатійне розуміння вихованців (прагнення і вміння відчувати іншого як себе, розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їх позиції);
- співробітництво (вихованці – співтворці педагогічного процесу);
- діалогізм (уміння чути дитину, цікавитися її думкою, розвивати міжособистісний діалог на основі рівності, взаємного розуміння і співтворчості);
- особистісна позиція (творче самовираження, за якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності функціонер, а як особистість, котра має свою думку, відкрита у вираженні почуттів, емоцій).

Основні принципи інноваційної діяльності педагога – диференціація та індивідуалізація, інтеграція та демократизація освіти. Особливість інноваційної спрямованості педагогічної діяльності – перехід від нормативної до інноваційної, творчої діяльності, що передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання [7]. Метою освіти за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості.

Таким чином, в інноваційному середовищі закладу освіти акцентуємо увагу на такому:

- упровадженні нової моделі навчання, побудованій на основі сучасних технологій навчання;
- реалізації принципів особистісно зорієнтованої освіти;
- забезпеченні засобами варіативної навчальної діяльності, її індивідуалізацію та диференціацію;
- упровадженні зазначеної моделі в межах освітньої системи, у якій учень є активним і рівноправним учасником процесу пізнання.

До професійних та особистісних якостей діяльності педагога, підготовленого до інноваційної професійної діяльності, відносимо такі:

- усвідомлення смислу й цілей освітньої діяльності в контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи;
- осмислена, зріла педагогічна позиція;
- уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета, певної методики, досягати й оптимально переосмислювати їх під час навчання;
- здатність вибудовувати цілісну освітню програму, у якій реалізовано індивідуальний підхід до дітей, ураховано освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;

- співвіднесення сучасної йому реальності з вимогами особистісно-орієнтованої освіти, коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;
- здатність визначати індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей;
- уміння продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, тобто забезпечувати досягнення дітьми результатів і стимулювати розвиток учнів на основі інноваційних технологій навчання;
- володіння технологіями, формами й методами інноваційного навчання, що передбачає вміння на основі особистого досвіду й мотивів вихованців бути співтворцем мети їхньої діяльності, зацікавленим і компетентним консультантом та помічником у співвіднесенні мети з результатом, використанні доступних для дітей форм рефлексії та самооцінки;
- здатність бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та культурне самовираження вихованців;
- уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей вихованців;
- здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів.

Основними показниками готовності педагога до інноваційної діяльності вважаємо такі: усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій; інформованість про новітні педагогічні технології; володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій; зорієнтованість на створення власних творчих завдань; готовність до подолання труднощів [8].

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності формується під час активної педагогічної практики завдяки набутому досвіду (рис. 2). Це означає, що кожен попередній рівень такої готовності є передумовою формування нових.

Своєчасне, об'єктивне з'ясування рівня сформованої готовності кожного педагога до інноваційної діяльності дає змогу спланувати роботу щодо розвитку його інноваційного потенціалу як важливого компонента структурних професійних якостей.

Висновки. Одним з актуальних завдань сучасної предметної методики є переорієнтація вчителя до системного впровадження освітніх технологій. Важливим у цьому контексті є поєднання різних видів освітніх технологій, спрямування педагога до формування вмінь пошуку, збирання та аналізу інформації, а також здійснення дослідницької діяльності та вирішення проблем.

Домінуювальними якостями підготовки педагога-новатора на початковому етапі є успішність, пізнавальна активність, дисциплінованість, організованість та ініціативність; на середньому – самостійність, ініціативність як здатність до наукової роботи; на заключному – успішність і творча активність, а на професійному – організованість, пізнавальна і творча активність.

Результати багатьох наукових досліджень свідчать про те, що процес професійного становлення особистості вчителя можна регулювати на основі застосування активних форм і методів навчання, психологічного супроводу самонавчання педагогів, розвитку творчої активності, професійних умінь, адекватної самооцінки [7].

Список використаних джерел

1. Андрюханова В. М. Сучасні підходи щодо вирішення проблеми підготовки вчителя до інноваційної діяльності. *Управління школою*. 2004. № 34. С. 7.
2. Даниленко Л. І., Паламарчук В. Ф. Інноваційні пошуки в сучасній освіті. К. : Логос, 2004. 220 с.
3. Кабан Л. В. Управління розвитком інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Вересень : Спецвипуск. 2004. Квітень. С. 22–29.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К. : Грамота, 2005. 448 с..
5. Пометун О., Ремех Т., Ламах Е. Кроки до демократії : уроки громадянської освіти : метод. посіб. для позакл. занять. К. : АПН, 2001. 127 с.
6. Удовиченко І. В. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації Методисти навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Сердюк О.П., Блужан Т.В., Деменков Д.В., Іващенко І.І., Каленик О.В., Карпуша В.М., Кісільова М.В., Ключіна Н.В., Коренева І.В., Курган О.В., Метейко А.В., Міщенко Л.Б., Попов В.Д., Светлова Т.В., Сукачова Н.М., Третьякова О.В., Черненко О.П., Чхайло Л.М., Шерстюк Л.М.). Суми : НВВ КЗ СОППО, 2021. 198 с.
7. Шапрак О. Сучасні підходи до проблеми інноваційної підготовки майбутнього вчителя. *Рідна школа*. 2007. № 9. С. 31–33.
8. Якиманская И. А. Личностно-ориентированная школа : критерии и процедура анализа и оценки её деятельности. *Директор школы*. 2003. № 6. С. 27–36.

*Леоненко Марина,
методист з іноземних мов,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

TEACHING FOREIGN LANGUAGE USING FILMS

Introduction. English has become the most significant and dominant language in the world. Second language educators have been using different types of English resources to find the most appealing and effective way of learning the language. One way that has been used effectively is encouraging language learners to develop their language competencies is using English movies. Using film in teaching language comprehension is motivating, enhancing and appealing for the students.

Main material. In our global world learning languages is important for many reasons – it expands cultural horizons, breaks down barriers and increases opportunities for young people interested in living or working abroad. In addition, studies have shown that studying a foreign language can improve memory, brain power and use of English. All of which is why we, as educators, must be creative and use all available tools to reverse the current trend and inspire more of our students to study languages. One such tool is film [4].

Previous studies concerning the use of movies as English teaching and learning tools shed light on the effectiveness, benefits, and challenges that are associated with using English to learn or teach English. Researchers have looked at English movies as effective and interactive ways of learning English. Li and Wang (2015) investigated the impact of using English movies to enhance the English oral skills of the learners.

The advantages of teaching English based on a feature film, the selection of video materials and the method of working with them are revealed in the pedagogical works of foreign authors such as F. Stoller, M. Allan, D. Stewart, H. Wang, A. Baratta, S. Jones.

There are benefits of using films in language education.

One of the main benefits of using film in language teaching is that it is highly motivating and relates to the learners' lives. Learners engage with moving images constantly outside the classroom, are knowledgeable about them, and enjoy watching them.

Motivation has been identified as one of the most important factors in determining successful second language classroom. Watching films and TV series is one of the main motivations for many learners. Film makes the language learning process more entertaining and enjoyable. The focus in the classroom needs to be on educating about film and on engaging the learners' motivation and interest to help them understand and enjoy film even more than they do already [3].

Another benefit of using film is that it provides a source of authentic and varied language. Films are authentic material and provide learners with genuine input which helps them see the foreign language used in real situations outside the classroom [2, p. 18].

Film exposes learners to natural expressions and the natural flow of speech. If they are not living in an English-speaking environment, perhaps only film and television can provide them with this real-life language input. Learners need such exposure because to learn to speak to people they must see and hear people speaking to each other [2, p. 19].

The visuality of film makes it an invaluable language teaching tool. Learners often understand much more because language is interpreted in a full visual context, which helps them by supporting the verbal message and provides a focus of attention while they listen.

Films are excellent at communicating cultural values, customs, attitudes, behavior and religious beliefs.

Watching films which were made and set in other cultures can help students to develop an awareness of sameness and difference which is essential to cultural understanding. Intercultural communicative competence refers to the ability to understand cultures, including one's own, and use this understanding to communicate successfully with people from other countries.

The importance of intercultural communicative competence in our globalized world is reflected in the Common European Framework of Reference for Languages, which argues that teachers should develop not just their learners' communicative language competences, but also their intercultural competence [1].

Using movies in different areas of foreign language teaching.

While teaching oral skills. Textbooks usually do not teach for instance small talk and conversational interaction. Thus, films can be an effective way to motivate the learners to develop their oral skills, since movies usually present the most current and real language with for instance different types of fashionable words or expressions.

Teaching writing skills through movies. Films can bring variety to writing tasks. Some examples of writing tasks based on a movie could be for example a movie review, a review comparing a movie and a book, writing an alternative ending to the movie or writing a letter to one of the characters of the movie.

Teaching vocabulary. Films can help to learn for instance vocabulary around a certain topic. It is possible to teach vocabulary and even ready scripts of a certain social situation with the help of television. With sufficient repetition and practicing even a beginner learner may be able to acquire a great amount of vocabulary despite his or her previous linguistic experience.

Using films to teach grammar is worth trying. Moreover, grammar assignments based on a film could be for example gap-fill exercise, an introduction to new grammar topic, a revision of already learned grammar topic or coming up with a grammar rule based on a scene of the film.

Movies in teaching cultural aspects. Films provide an entertaining way to get to know these somewhat less known English-speaking areas. A film can work as springboard for culture discussions, as an introduction to new culture, or as an informative material. Both written and oral assignments about cultural topics are possible, and they can be done both individually and in groups.

The value of film relies on how it is implemented in the classroom. Effectively integrating film into the classroom involves the following:

- selection of topic and content;
- clear pedagogical goal;
- preparation;
- staged activities for before, during and after viewing [2, p. 21].

In order to motivate students to express their opinions freely and arouse their interests for learning languages in classroom, the first important step is to select the appropriate film strips for students' interest, participation, challenge and instruction, which must include variety of topics, viewpoints and literary styles. Therefore, the most important step for teachers is to take into account the learners' needs and the teacher's training purposes [6].

There is a wide variety of films on intercultural topics, and therefore the teacher's task is to look over the reviews or watch the film himself to determine whether it is suitable for lesson.

The teachers have to decide the pedagogical goals they want to achieve through using the movie. Such goals may be using films to introduce or raise awareness of a topic at the beginning of a class, giving the students a chance to see a language point in a real life conversation in a scene, using a short film as a prompt for written or oral communication.

Films can bring array of writing tasks into the classroom. In order to exploit films to teach writing, the teacher can ask the students to write about the review of the film after watching it, comparison between the films of the same director or writing contrast between the films, writing summary or gist. Students can do pre-writing about a film after they come to know about the title of the film. In pre-writing, students are free to choose different styles of writing: free writing, information questioning and gathering, interviewing and sketching [5].

There are three main stages of working with videos: 1) pre-viewing; 2) while viewing; 3) after/post viewing.

It is important that the pre-viewing tasks prepare the students for the viewing and help them understand the storyline and characters. According to the pedagogical goals pre-viewing tasks could include vocabulary, idioms or other expressions which appear in the dialogue of the film. If the purpose of viewing is communicative, activities could include discussion tasks which generate prediction, speculation and a chance to activate background about the topic, content or narrative of the film to be viewed [2, p. 22].

Viewing activities during the film facilitate viewing of the film. The activities help students to deal with specific issues and focus on characters or storylines of the film. There is a wide choice of viewing tasks. The film or film clip can be viewed several times. Also learners can complete the tasks after viewing.

Sample viewing activities.

1. Repeat useful phrases and sayings after the characters.
2. Listen to the episode and fill the gaps in the sentences.
3. Watch a movie and find Ukrainian or English Equivalents.
4. Watch the episode and agree or disagree the statements, suggested by the teacher.
5. Find specific information, answers the questions.

6. Complete fill-in-the-blank viewing sheets with the target language, for example, grammatical structure, vocabulary and expressions.

Post-viewing activities stimulate both written and oral practice of the language and information from the film. They should extract the main ideas and issues of the film. Post-viewing tasks are also essential to understand the main points of the film.

Post-viewing activities provide opportunities for teachers to assess and check students' comprehension and clarify their understanding.

We can propose the learners to use, in speaking or writing, the target items they encountered in the film or to match target expressions with the characters, who said them in the film.

Among the many possibilities for post-viewing are: research projects on ideas brought up in the film; small group discussions on the ideas or issues raised in the film; learners writing about how the film makes them feel; learners creating their own moving image texts in response to the film. An excellent post-watching activity is to discuss open-ended critical questions that involve them in analyzing the director's purpose, point of view and methods of developing ideas through language, image and sound [2, p. 23].

The teachers can use different types of video: feature-length films, short ones, new film genres such as branded shorts, social shorts, viral, music shorts, infographic films, animated lectures, split-screen shorts, response films, new silent short films and mash-ups.

Conclusion. Different moving image texts such as whole feature films, clips and short films are excellent resources for teachers to use in the classroom. They can inspire, expose learners to a wide range of authentic language, aid comprehension, improve intercultural understanding, and help learners develop visual literacy. Videos and movies can be an essential tool for both students and teachers to facilitate learning.

References

1. Common European Framework of Reference for Languages. URL: <https://bit.ly/3BJrn7e>
2. Donaghy Kieran. Film in Action. Delta Publishing, 2015, 112 p.
3. Goodwyn A. English Teaching and the Moving Image. Routledge, 2003, 192 p.
4. Poças Gil. Languages, camera, action: using film to inspire your students. URL: <https://bit.ly/3k4KnqY>
5. Praveen Alluri. Enhancing English Language Teaching through Films, 2018. URL: <https://bit.ly/3BHzOzV>
6. Youming Wang. Using Films in the Multimedia English Class, 2009. URL: <https://bit.ly/3mH9py0>

*Лобода Вікторія,
викладач кафедри теорії і методики змісту освіти
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ GOOGLE ПРИ ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми. Одним із важливих чинників реформування освіти виступає її інформатизація, яка з урахуванням світового досвіду, стає однією з актуальних наукових і практичних проблем. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) сприяв активізації комунікативних аспектів освітньої діяльності, особливо в період пандемії та дистанційного навчання. Нині в мережі Internet наявна низка сервісів і застосунків, за допомогою яких здійснюється спілкування між учасниками освітнього процесу, обговорюються різноманітні питання, формуються інтелектуальні та творчі цінності, здійснюється обмін досвідом та інформацією.

Аналіз педагогічної літератури засвідчує, що проблема підвищення кваліфікації педагогів засобами цифрових технологій була предметом дослідження багатьох вчених. Онлайн-сервіси як інструменти, що застосовуються у освітньому процесі закладу вищої освіти (ЗВО), розглянуто у значній кількості публікацій, яка останніми роками збільшується. Досліджуються питання використання онлайн-сервісів для організації дистанційного навчання і загальні аспекти, переваги та недоліки застосування цих інструментів у вищій школі. Зокрема, ці питання досліджено у наукових публікаціях таких вчених: В. Биков, С. Гончарова, Т. Носенко, В. Олексюк, О. Спірін, О. Юдін та ін. [1, 2, 4].

Сьогодні багато уваги приділяють питанню технічного та технологічного забезпечення закладів післядипломної освіти, що включає застосування новітніх інформаційних технологій в освітньому процесі. Це, своєю чергою, передбачає ліцензування й оновлення програмного забезпечення, що

потребує значних фінансових витрат. Але наявна альтернатива: найпопулярнішою безкоштовною онлайн службою, яка надає сервіси для колективної роботи та активно використовується в освітній та адміністративній діяльності вищої школи на сьогодні є Google.

Виклад основного матеріалу. Сучасні сервіси та інструменти Google надають можливість формувати необхідні педагогу уміння та навички: шукати інформацію, порівнювати різні джерела, розпізнавати та критично оцінювати потрібну інформацію, використовувати різні типи медіаресурсів для підвищення рівня професійної компетентності. Зазвичай для розміщення матеріалів на соціальних сервісах потрібна реєстрація. Тобто, якщо користуватися кількома сервісами, з'являється проблема із запам'ятовуванням логінів та паролів. У цьому відношенні сервіси Google мають перевагу, оскільки під одним акаунтом є можливим доступ до будь-якого продукту, що пропонує Google (Рис. 1).

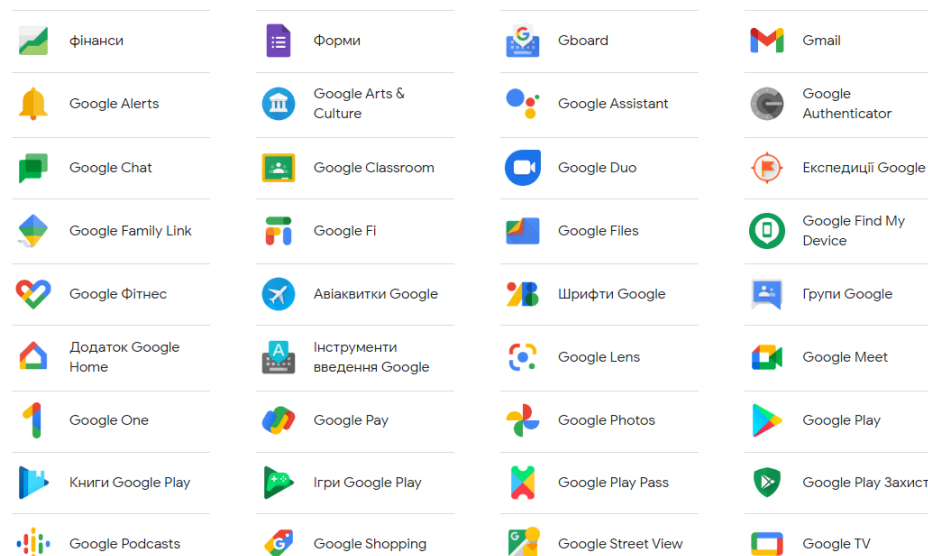

Рис. 1. Продукти Google

Використання у інформаційно-освітньому просторі закладу післядипломної педагогічної освіти таких сервісів як, наприклад, Google Apps (Рис. 2) надає значні переваги у роботі порівняно зі стаціонарним програмним забезпеченням, що є особливо актуальним під час організації дистанційної форми підвищення кваліфікації слухачів, а саме: надійність, високу функціональність; захист даних; індивідуальний доступ до ресурсів та сервісів; можливості формування груп та підрозділів користувачів; фільтрування небажаного контенту з боку системи, адміністратора, а також самого користувача; значний обсяг дискового (хмарного) простору, який надається користувачеві; україномовний інтерфейс; можливість використання з мобільних пристроїв; інтеграція з іншими програмними засобами освітнього закладу.

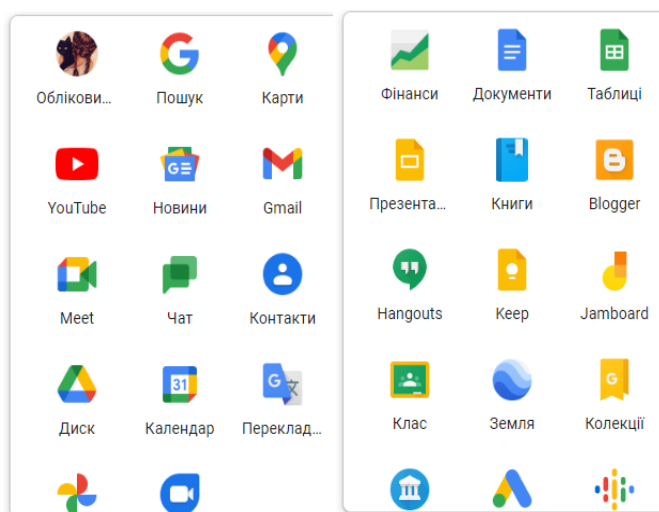

Рис. 2. Google Apps

Проаналізуємо основні сервіси Google, які використовуються в освітньому процесі закладу післядипломної педагогічної освіти.

Пошукова система Google – онлайн-служба (програмно-апаратний комплекс з Web-інтерфейсом), що надає можливість пошуку інформації в Інтернеті. На сьогодні ця система є світовим лідером сучасного Інтернет-пошуку. Це найбільш потужна, надійна та високошвидкісна пошукова система, яка забезпечує гарні результати пошуку більш як 100 мовами світу.

Карти Google (Google Maps; раніше Google Local) – набір застосунків, побудованих на основі безкоштовного картографічного сервісу і технології, що надаються компанією «Google». Сервіс являє собою карту та супутникові знімки планети Земля. З сервісом інтегрований бізнес-довідник і карта автомобільних доріг, з пошуком маршрутів. Широко використовується в освітньому процесі для віртуальних екскурсій.

YouTube – відеохостинг (сайт, який дозволяє завантажувати і переглядати відео в браузері, наприклад через спеціальний програвач), чудовий інструмент для навчання. Навчальний фільм – це важлива складова освітнього процесу, що дозволяє і навчати, і навчатися, незамінний при дистанційному навчанні, а також при навчанні в форматі онлайн. Викладачі мають можливість безкоштовно публікувати записи семінарів і відеолекції, а слухачі переглядати відео в потрібному темпі, залишаючи коментарі та пропозиції.

Google + – соціальна мережа, дозволяє налагодити ефективну взаємодію учасників освітнього процесу за допомогою спеціальних компонентів: Кола, Теми, Відеозустрічі. Весь обмін користувацькими матеріалами йде в спеціальній стрічці (англ. Stream), в якій можна стежити за оновленнями учасників кіл, що публікують повідомлення, фотографії, посилання і відео.

Новини – сайт новин, що створюється автоматично. На сайті зібрані заголовки більш ніж із 400 джерел новин з усього світу: схожі статті групуються та показуються у відповідності з особистими інтересами кожного читача. Допомогає формувати новинну грамотність педагогів та використовується при викладанні медіаосвітніх тем.

Перекладач Google – система статистичного машинного перекладу слів, текстів, фраз, веб-сторінок між будь-якими парами мов.

Пошта Google (Gmail) – це безкоштовна пошукова служба веб-пошти, що поєднує в собі кращі функції звичайної електронної пошти та пошукову технологію компанії Google. Служби Google надають кожному користувачеві акаунт Gmail з персональною електронною адресою. Для кожного акаунта виділяється простір для зберігання листів (15Гб) плюс вбудована технологія пошуку Google, що дозволяє знаходити потрібні листи так легко, як знаходити в Інтернеті інформацію за допомогою веб-пошуку Google.

Google Диск (Google Drive) і *Документи Google* (Google Docs) – це компоненти інтегрованої служби для зберігання, використання, створення, зміни і публікації файлів будь-яких типів. *Google Диск* – хмарне сховище від Google з можливістю онлайн перегляду вмісту безлічі типів файлів; це портативний особистий архів файлів та папок. На Диску пропонується 15 Гб вільного місця з можливістю збільшення простору. Google Диск дозволяє зберігати файли в мережі Інтернет та на жорсткому диску, а також отримувати до них доступ з будь-якого місця через мережу, надавати за потреби доступ до цих ресурсів іншим користувачам за потребою. Зміни, які вносяться в документи відображаються на усіх пристроях, де встановлено Google Диск.

Документи Google під час їх створення та опрацювання зберігаються автоматично через кожні 2–3 секунди, кожна правка фіксується, і можна скористатися функцією відміни та повернення змін так само, як і у звичайній локальній прикладній програмі. Робота користувачів відбувається в реальному часі, тобто якщо один з користувачів змінює вміст документа, то всі зміни одразу ж відображаються й у вікні інших користувачів. З одним і тим самим файлом одночасно може працювати до 200 користувачів. Під час дистанційного навчання викладачі активно використовують роботу в спільних документах.

Blogger – це засіб безкоштовного публікування блогів, ведення щоденників навчальних проектів. До переваг відносяться: відкритість інформаційного наповнення, оперативність розміщення інформації і доступу до неї, незалежність від індивідуального графіку відвідування учасниками блогу, інтерактивність – можливість читати повідомлення та публікації своїх колег, коментувати повідомлення і відповідати на коментарі, пов'язувати повідомлення та коментарі за допомогою гіперпосилань [4, с. 116–122].

Google Sites – безкоштовний хостинг для створення сайтів.

Google Meet (попередня назва Hangouts Meet) – сервіс відеотелефонного зв'язку, відкриває загальний доступ до функцій корпоративних відеоконференцій. Тепер усі користувачі облікових

записів Google можуть проводити онлайн-зустрічі на щонайбільше 100 учасників. Має ряд переваг: необмежена кількість зустрічей, підтримка всіх пристроїв, демонстрація екрана учасникам, чат, інтеграція додатків Google.

Google Classroom – це безкоштовний сервіс для закладів освіти, неприбуткових організацій і всіх користувачів особистих облікових записів Google. Використовується з метою спрощення створення, поширення і класифікації завдань безпаперовим шляхом. Основна мета сервісу – прискорити процес поширення файлів між педагогами та здобувачами освіти.

Великий комунікаційний потенціал і можливості сервісів *Google* дозволяють по-новому підійти до вирішення таких питань організації дистанційного навчання, як:

- організація особистого інформаційного простору викладача і здобувача освіти;
- організація відкритих і закритих співтовариств для колективного обговорення різних питань і здійснення спільної роботи під наглядом модератора (викладача), що істотно розширює ефективність групової навчальної діяльності;
- створення електронних медіабібліотек, до складу яких можуть бути включені каталогізовані тематичні бази навчальних, довідкових, ілюстративних та інших документів і даних для забезпечення адресного пошуку та вільного мережного доступу;
- забезпечення оперативного та надійного зв'язку між викладачем і здобувачем освіти для вирішення питань, отримання відповідей, обговорення поточних проблем і організаційних моментів;
- зручність додавання, читання та пошуку потрібних повідомлень дає можливість для розгортання конструктивних дискусій, які є невід'ємною частиною освітнього процесу;
- надання здобувачам освіти можливостей для обміну інформацією один з одним для самостійної роботи та взаємонавчання;
- використання електронних конспектів та лекцій під час навчання, рекомендованої літератури, тощо, які можуть пересилатись в електронному вигляді з подальшим утворенням групових консультацій з різних питань;
- застосування у навчальному процесі тестів та опитувань, що дозволяють виявити проміжний рівень знань або визначити ставлення здобувача освіти до якої-небудь проблеми [3, с. 50-56].

Висновки. Оскільки кількість продуктів Google збільшується і розширюється їхнє спрямування, можна говорити, що намічається поступова тенденція до активнішого впровадження цих сервісів у освітній процес для засвоєння та викладання різних дисциплін технічного, технологічного, економічного, фізико-математичного, гуманітарного спрямування тощо. Це, своєю чергою, впливає на характер освітнього процесу. Формується веб-орієнтована модель післядипломної педагогічної освіти, перевага якої полягає у: відсутності просторово-часових обмежень для здобувачів освіти, викладачів; зменшенні фінансових витрат на матеріально-технічне та технологічне забезпечення; відкритості доступу до навчально-інформаційних ресурсів усім зацікавленим особам; інноваційності, наочності та комплексності процесу отримання теоретичних та практичних знань.

Список використаних джерел

1. Гончарова С. А. Использование онлайн-сервисов сети интернет в учебном процессе вуза. *Международный конгресс по информатике: информационные системы и технологии* : материалы международного научного конгресса 31 окт. – 3 нояб. 2011 г. : в 2 ч. Ч. 1. Минск : БГУ. С. 336–339
2. Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі : матеріали 6-ї науково-практичної конференції, (Львів, 18-20 листоп. 2014 р.). Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. 196 с.
3. Лабудько С. Блог як сучасний засіб взаємодії вчителів. *Електронні інформаційні ресурси в освіті і науці: створення, використання, доступ*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. 2013. Вінниця: Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників. С. 50-56.
4. Олексюк В. П. (2013) Деякі аспекти застосування сервісів Google Apps у вищому навчальному закладі. *Інформаційні технології в освіті*. Вип. 16. С. 116–122.

*Лоза Тетяна,
професор
кафедри теорії і методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка,
кандидат педагогічних наук, професор,
м. Суми*

ПІДГОТОВКА МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах постійного реформування вищої школи особливого значення набувають питання підготовки висококваліфікованих фахівців в різних галузях.

На необхідність підвищення якості підготовки фахівців з фізичної культури вказується в Законі України «Про вищу освіту», Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації», Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту та інші.

Сутність готовності до професійної діяльності трактується вченими як цілісний прояв особистості, комплекс необхідних знань, умінь і здібностей, результат професійної освіти й виховання, соціальної зрілості особистості [3; 8].

Особистість – це інтегральна соціальна якість, яка формується в індивіда в процесі включення його в систему суспільних відносин, панування матеріальних, духовних предметів людської культури, соціального досвіду. Особистість є конкретним виразом суті людини, але одночасно і втіленням соціально значимих рис і властивостей даного суспільства та його культури. Включення особистості в суспільство здійснюється через її входження до різноманітних соціальних спільнот і груп [7].

Тому, особистість вчителя, викладача відіграє визначну роль у навчально-виховному процесі учнів та студентів. Вона виступає важливим джерелом наукової, світоглядної і морально-етичної інформації.

Підвищення рівня підготовки магістрантів вищої школи є **метою** нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-методичної літератури показав, що особистість викладача характеризується багатьма соціально значущими рисами, одна з яких – його загальна культура.

Культура особистості – це рівень її розвитку, який виражається в системі потреб соціальних якостей, у стилі діяльності і поведінки. Вона відображає певний рівень розвитку творчих сил і здібностей викладача. Культура включає в себе результати його предметної діяльності, які реалізуються у знаннях, уміннях, навичках, у рівнях морального, естетичного, фізичного розвитку, способах і формах спілкування [7].

Таким чином, у культурі особисті вчителя, викладача з фізичної культури повинні проявлятися всі елементи загальної культури: рівень культурного розвитку викладача як особистості, способи досягнення цього рівня, педагогічна діяльність, у якій реалізується досягнутий культурний рівень.

Загальна культура особистості викладача становить собою єдність таких компонентів як: переконання у соціальній значимості професії, потреба у педагогічній праці як першій життєвій необхідності, готовність швидко і якісно вирішувати професійні завдання, передавати свій досвід, зацікавленість у розширенні педагогічного досвіду, у досягненні професійної майстерності.

Відомо, що складовою частиною загальної культури особистості викладача є його педагогічна культура. Педагогічна культура виступає специфічним проявом загальної культури в умовах педагогічного процесу. Вона має у своїй основі світоглядну, моральну, професійну, інтелектуальну, емоційну, естетичну, фізичну і гігієнічну сторони культури.

Наявність у загальній і педагогічній культурі такої складової як фізична культура дає підставу для розгляду поняття «фізична культура особистості викладача».

Глумаченню поняття «фізична культура особистості» приділяли увагу багато фахівців у галузі фізичної культури і спорту [1; 4-6]. Відомо, що особиста фізична культура людини – це прагнення до фізичного вдосконалення, застосування на практиці знань, вмінь і навичок з раціонального використання фізичних вправ та інших засобів [7].

Т. Ю. Круцевич [3, с. 18] відмічає, що рівень особистої фізичної культури є об'єктивною передумовою формування його професійної компетентності і успішності педагогічної діяльності викладача в вузі.

Деякі вчені характеризують фізичну культуру в особистісному плані як доцільну рухову активність людини у вигляді різних форм рухової активності спрямовану на формування необхідних рухових навичок, фізичних здібностей, оптимізацію здоров'я і працездатності [2; 5; 8].

М. Я. Віленський, Р. С. Сафін [1] теоретично обґрунтували структуру фізичної культури особистості вчителя, яке включає в себе:

- мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості на активно позитивне ставлення до фізичної культури, сформовану життєву потребу в ній; систему знань і переконань, які необхідні для практичної виховної діяльності вчителя з учнями засобами фізичної культури і спорту;
- фізичну досконалість особистості, яка визначає розвиток її психофізіологічних і фізичних можливостей;
- діяльну суть фізичної культури, яка проявляється у широкому діапазоні фізкультурно-спортивної діяльності (пізнавальної, пропагандистської, інструктивно-педагогічної, суддівської, організаторської), а також в саморозвитку і самовихованні для досягнення в ній високих результатів.

Б. М. Шиян, В. Г. Папуша відмічають: «...щоб учитель фізичної культури став майстром у розв'язанні педагогічних завдань, йому необхідно цілеспрямовано розвивати свої загальнопедагогічні й спеціальні здібності» [9, с. 13].

Це відноситься й до вчителя, викладача закладів освіти та закладів вищої освіти. Тому магістрант, майбутній вчитель, викладач зобов'язаний систематично підвищувати рівень професійних знань, вмінь і навичок:

- в досконалості володіти предметом спеціалізації (знати історію, техніко-тактичні і психологічні аспекти виду спорту);
- знати методику навчання і виховання, способи організації і управління педагогічним процесом;
- уміти складати необхідні документи планування та звітності.

У коло професійних обов'язків магістранта спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура) входять систематична і цілеспрямована робота по вдосконаленню індивідуального стилю майстерності. Він повинен бути доброзичливим, життєрадісним, дотримуватися дисципліни праці і добре виконувати свої професійні обов'язки.

Педагогічні уміння, сформовані на основі особистих здібностей для виконання педагогічних функцій, лежать в основі педагогічної майстерності майбутнього вчителя, викладача.

Відомо, що педагогічна майстерність визначається як мистецтво навчання виховання, що потребує постійного вдосконалення [2]. Вона передбачає наявність педагогічних здібностей, загальну культуру, компетентність, широку освіченість, психологічну грамотність та методичну підготовленість, здатність викладати студентам навчальний матеріал, викликати у них інтерес до занять, активізувати їх.

Вчитель фізичної культури, викладач з фізичної культури відрізняється від викладача з іншого виду спеціальності тим, що він крім розумової діяльності використовує в практичній роботі руховий компонент.

Руховий компонент діяльності викладача з фізичної культури полягає в кваліфікованому володінню технікою фізичних вправ навчальної програми різних видів занять, а також володіння прийомами страхування і допомоги учням та студентам. Тому магістранту слід поділити увагу на особисту рухову підготовку.

Узагальнення матеріалів багатьох досліджень та багаторічний досвід роботи в школі та вузі дозволяє визначити, що в практичній педагогічній діяльності вчителя, викладача з фізичної культури реалізуються конструктивна, організаторська, комунікативна і гностична функції.

Ці функції притаманні кожному фахівцю, однак, гностична функція викладача є провідною, оскільки пізнавальна діяльність в процесі навчання є основним видом діяльності, без якого неможливі (або стають неповноцінними) всі інші її види.

Гностична функція реалізується ефективно, якщо її кінцевим результатом є правильна самооцінка, самоконтроль, самосвідомість, самоуправління тих, хто навчає і навчається [9, с. 15]. Тому без реалізації і гностичної функції педагогічна діяльність фахівця з фізичної культури неефективна і формальна, тобто, без неї неможлива педагогічна творчість.

Реалізація професійних функцій викладачем і визначає в значній мірі ту атмосферу, в якій працюють студенти.

Вказівки вчителя, викладача, його зауваження, розпорядження, команди, сигнали можуть звучати енергійно або в'яло, мажорно або індіферентно, і від цього залежить не тільки настрій, а результати, які досягаються на заняттях.

Уміння всіх бачити, його дотепність посилюють задоволення від спілкування з ним. Так, у учнів, студентів підвищується інтерес до занять.

Отже, поведінка учнів та студентів, їхній інтерес до занять, активність і дисципліна значно залежать від ставлення до викладача. Все це необхідно доносити до магістрантів, майбутніх вчителів, викладачів.

Висновки.

1. Проведене теоретичне дослідження сучасного стану програми підвищення рівня підготовки магістрантів до професійної діяльності вчителя, викладача з фізичної культури у педагогічних навчальних закладах показало, що в процесі підготовки майбутніх фахівців пріоритетними є різні напрямки. До основних належать такі: використання сучасних технологій і інтерактивних методів навчання, диференціація та індивідуалізація процесу професійно-педагогічної підготовки магістрантів.

2. В зв'язку з введенням кредитної системи навчання в ЗВО професійна майстерність викладача включає не тільки донесення знань, а і організацію самостійної роботи студентів, розумного і тонкого диригування пізнавальної активності, спрямування її в потрібному напрямку.

3. Завдяки педагогічній майстерності викладач реалізує свої професійні функції і передає магістрантам свій соціальний досвід, формує у них соціальні й особисті якості готує майбутніх вчителів, викладачів до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Виленський М. Я., Сафин Р. С. Профессиональная направленность физического воспитания студентов педагогических специальностей : учеб. пособие. М. : Высшая школа, 1989. 159 с.
2. Деминский А. Ц. Бытие физической культуры. Донецк : Донбасс, 1997. 232 с.
3. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания. Т. 2. К. : Олимпийская литература, 2003. С.18.
4. Лоза Т. О., Антонюк О. Г. Анализ теории та практики педагогічних здібностей майбутнього вчителя фізичної культури *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених* Т. 1. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. С.119–122.
5. Ріпак М. О. Фізична культура і здоров'я жінки-вчительки : методичний посібник із самоосвіти педагога. Л. : НВФ «Українські технології», 2005. 165с.
6. Сергієнко Л. П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання. Харків : «ОВС», 1997. 271 с.
7. Соціологія : підручник / за заг. ред. В. П. Андрущенко, М. Г. Горлача. Х., К., 1998. 624 с.
8. Шиян М. Б. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 1. Т. : Богдан, 2001. 272 с.
9. Шиян М. Б., Папуша В. Г. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту : навчальний посібник. Харків : «ОВС», 2005. С. 13–20.

*Лупійко Людмила,
вихователь ГПД,*

*Недригайлівської СЗОШ І-ІІІ ступенів (опорний заклад),
Недригайлівської селищної ради
смт. Недригайлова Сумської області*

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ, ЇХ РОЛЬ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Сьогодні, як і в усі часи, актуальною є проблема зацікавленості учня. Саме цікавість, інтерес до здобуття знань є невід'ємною складовою навчання учня, а часто й високої його успішності. Кожен вихователь повинен так організувати освітній процес, щоб в очах дитини не згасав вогник допитливості, щоб навчання стало для неї натхненною, захоплювальною працею. У статті представлено змісто-ву характеристику дидактичної гри, як методу навчання, її роль у вихованні дітей підростаючого покоління. Висвітлено питання використання ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи, що сприяє розвитку розумових здібностей учнів, підвищенню якості знань, формуванню активності, самостійності, пізнавального інтересу, волі, характеру.

Постановка проблеми. Зміна освітньої парадигми передбачає цілеспрямовану реалізацію компетентнісного підходу. Важливим напрямом цієї роботи є аналіз можливостей та пошук резервів творчого використання відомих у дидактиці методів навчання у світлі сучасних тенденцій розвитку освіти, одним із яких виділяємо дидактичну гру.

Аналіз останніх досліджень. У педагогічній літературі представлено низку досліджень і розробок, у яких відображено погляди педагогів на дидактичну гру та висвітлено дидактичні аспекти вирішення питання впровадження даного методу у закладах освіти. Представлено досвід використання ігрових ситуацій у зарубіжній педагогіці (Кларин М.В.). Описано окремі підходи до організації і проведення дидактичних ігор у ході формування у молодших школярів предметних компетентностей (Колзіна А.Л.). Суть дидактичної гри та дидактичні засади її організації, проведення та аналізу в ході цілеспрямованого впровадження компетентнісного підходу залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшого комплексного вивчення.

Мета статті полягає у висвітленні дидактичної гри, її ролі у вихованні дітей, що сприятиме розвитку розумових здібностей учнів, підвищенню якості знань.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства освіта в житті людини відіграє важливе значення, бо саме життя вимагає від нас, людей, постійного оволодіння новими знаннями та технологіями для досягнення успіху. «Перед школою стоїть завдання виховати таку особистість, яка мислить самостійно, творчо, з активною життєвою позицією, чітким науковим світоглядом» [1], бо вже недостатньо мати знання, важливо вміти практично застосовувати їх, критично мислити, бути креативним. Роль початкової школи у вирішенні цих питань є визначальною.

Успіх навчання і виховання залежить від педагога, його теоретичної та методичної підготовки, вміння працювати в умовах вибору технологій, змісту, форм, методів виховання дітей.

Розвиток сучасної дитини як особистості передбачає максимальну реалізацію нею власної активності, самостійності, творчої ініціативи, прагнення обирати на власний розсуд способи й засоби досягнення цілей, реалізувати власні потреби й інтереси. Для виховання такої особистості педагог повинен прагнути у своїй роботі використовувати прогресивні нововведення та ідеї. Проте не менш важливо дати дітям знання у цікавій формі. Зацікавлена в роботі особистість одержує додатковий стимул у здобуванні нових знань[2].

Саме тому є актуальним питання використання ігрової діяльності у освітньому процесі початкової школи, адже вона сприяє розвитку розумових здібностей учнів, підвищенню якості знань, формуванню активності, самостійності, пізнавального інтересу, волі, характеру.

Вивчення розвитку дітей свідчить, що у грі ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються психічні процеси, тому опора на гру – це найкращий шлях включення молодших школярів у навчальну діяльність. Нині деталі більше уваги в науковій літературі приділяється використанню гри з метою підвищення ефективності навчального процесу, але не всі педагоги вміють правильно використовувати її в навчанні. З огляду на вищесказане, в сучасній освіті застосування ігрової діяльності, а саме дидактичних ігор стає все більш значущим.

Так, М. Г. Стельмахович вважав дитячу гру одним з основних видів діяльності дітей, спрямованої на практичне пізнання навколишніх предметів і явищ через відтворення дій та взаємин дорослих. Без гри розумових сил, без творчої уяви неможливе повноцінне навчання.

О. М. Горький говорив, що дитина до десятилітнього віку потребує забав, і ці потреби її біологічно законні. Вона хоче грати, вона грає всім і пізнає навколишній світ насамперед і найлегше в грі, грою. Вона грає і словом, і в слові [4].

Звертаючись до вчителів початкових класів, В. О. Сухомлинський писав, що «Ваше найважливіше завдання – закласти міцний фундамент знань.»

«Навчатись граючись!» Ця ідея цікавила багатьох педагогів та вихователів. Практично вирішити цю проблему зміг Ш. О. Амонашвілі, який продемонстрував, як через гру можна увести дитину в складний світ пізнання. Захопившись цікавою грою, дитина не розуміє, що вчиться: пізнає та запам'ятовує нове, поповнює словниковий запас, розвиває прагнення до знань, пам'ять увагу, вчиться фантазувати...[14] Крім того в процесі гри виробляється звичка зосереджуватися, працювати самостійно, вдумливо, наполегливо. З великим бажанням беруть участь у грі навіть найпасивніші учні[8].

Одним з найефективніших засобів розвитку інтересу до навчання, поряд з іншими методами та прийомами, які використовуються вчителями та вихователями, є гра, бо як слушно зауважив В. О. Сухомлинський, «без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [3]. Ігри, які застосовуються в групах подовженого дня, умовно можна поділити на дві великі групи: творчі та ігри за правилами [14, 5].

Одним з найчастіше уживаних дидактичних прийомів у навчанні учнів початкових класів є дидактична гра, оскільки вона сприяє успішному розв'язанню навчальних і виховних завдань. При

цьому можна швидко створити радісну атмосферу спілкування, спонукати учнів до активної участі у засвоєнні певних понять, розуміння явищ, включившись у навчально-ігрову діяльність [7].

Яку саме навчальну діяльність можна вважати ігровою формою навчання? Ту, в якій присутній елемент очікування, несподіванки, або елемент змагання, загадки, що інтригує дітей, стимулює їхню творчість, або елемент руху.

Встановлено, що мислення молодших школярів образне, спирається на реальні дії з предметами та їх заміниками. Але саме найвищі форми образного мислення є тією вершиною розумового розвитку дитини, яка підводить її до порогу логіки. Гра – це і є та найбільш доступна й природна форма діяльності дітей, яка усуває авторитарність у стосунках учителя з учнями, створює особливу атмосферу інтересу, емоційного піднесення. В умовах гри діти краще засвоюють, запам'ятовують матеріал.

Серед різноманітних ігор пізнавальне навантаження, функцію інтелектуального розвитку беруть на себе дидактичні ігри. Їх організують не просто, щоб погратися, а щоб чогось навчитися.

Дидактичні ігри – це різновид ігор за правилами, спеціально створені або пристосовані для цілей навчання. У світовій педагогіці набули визнання системи дидактичних ігор, які вперше розробили для дошкільного виховання Ф. Фребель і М. Монтессорі, а для початкового навчання – Ж.-О. Дерколі.

Дидактичні ігри значного поширення набули у 60–70-х роках ХХ ст., перетворившись з допоміжного прийому у справжню модель навчання. У дидактичних іграх, створених педагогікою (в тому числі й народною), ігрова діяльність спеціально планується і адаптується для навчальних цілей. [11]

Не викликає сумніву те, що дидактична гра – необхідна складова організації освітньо-виховного процесу в початковій школі, яка обумовлена психолого-фізіологічними особливостями молодших школярів. Проте, дослідження науковців (О. Вербицький, Д. Ельконін, В. Єфімов, В. Комарова, М. Кларін, П. Підкасистий, П. Щербань та ін.) підтверджують, що значний потенціал має практика здійснення ігрової діяльності і в подальшому процесі навчання особистості.

Сьогодні єдиного погляду на визначення поняття «дидактична гра» у педагогічній літературі не існує. Цей термін по-різному трактується в працях дослідників. Науковці визначають її сутність як форму спілкування (М. Гончаров, В. Сушко Т. Ладивір, М. Лісіна, В. Семенов, Н. Філатова), форму діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін), метод стимулювання та мотивації навчання (Ю. Бабанський), метод активного навчання (П. Щербань), метод самостійного оволодіння знаннями (В.Оконь).

У своїх працях Н. Очеретна наводить результати дослідження І. Підласого, який пропонує називати дидактичною грою, організовану з метою навчання. Трактуючи її сутність на основі технології проблемного навчання, вчений зазначає, що «дидактична гра – це активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання систем, явищ, процесів, які вивчаються» [12].

Головне призначення гри, на думку Л.С. Виготського, – створення уявної ситуації, яка допомагає тренувати природні механізми цілеспрямованої діяльності. Завдяки уявній ситуації створюється зона найближчого розвитку дитини У грі дитина підноситься над своїм середнім розвитком, своєю звичайною поведінкою, тому гра – джерело й засіб розвитку [11,10].

Отже, дидактичні ігри – це різновид ігор з правилами, спеціально створені педагогікою з метою навчання і виховання дітей.

В будь-якій грі має бути наявний елемент несподіванки й непередбачуваності, що дає змогу активізувати вияв творчих здібностей учнів.

Щоб гра проходила ефективно й давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких умов:

- ігри мають відповідати навчальній програмі;
- відповідати віковим особливостям учнів;
- правила гри прості й чітко сформульовані;
- різноманітність ігор;
- залучення до ігор всіх учнів;
- дії учнів потрібно контролювати, своєчасно виправляти;
- не допускати приниження гідності (образливі порівняння, глузування над переможеними);
- гра не має проходити стихійно, вона має бути чітко організованою цілеспрямованою.

Щоб гра викликала інтерес, доцільним є використання різноманітних елементів унаочнення, а умови гри – ускладнювати поступово.

Увага дитини в грі спрямована на розгортання ігрової дії, а захопленість грою є передумовою мимовільного розв'язання дидактичного завдання.

Завдяки ігровим діям і правилам дидактичні ігри, що використовуються на заняттях, роблять навчання цікавішим, сприяють розвитку довільної уваги, формуванню передумов глибокого засвоєння змісту матеріалу, передбаченого програмою.

Результатом дидактичної гри є фінал. Відгадування загадок, виконання доручень, ігрових завдань, вияв кмітливості є результатом гри і сприймається дитиною як досягнення. Виявляється він і в задоволенні учасників гри від участі в ній. Для педагога результатом гри є рівень засвоєння школярами знань, їхній успіх у розумовій діяльності, налагодження гармонійних відносин.

Упродовж життя людина постійно грає ту чи іншу соціальну роль, що відведена їй у суспільстві. Тому скрізь, де панує гра, панує здорове, радісне дитяче життя. Її називають і джерелом радості, і королевою дитинства. Обидва визначення правильні, адже гра для дитини – саме життя з усіма його радощами, хвилюваннями, труднощами, перемогами й прикрощами. А саме тому рекомендую, плануючи роботу ГПД, намагатися якнайповніше використовувати дидактичні ігри з метою створення емоційного фону заняття, для розвитку вмінь дослідницької роботи, як такі що сприяють розвитку пізнавальної самостійності й творчих здібностей, вдосконаленню мовної й мовленнєвої компетенції молодших школярів.

Кожна вільна хвилина на ГПД має бути раціонально використана, а отже змістовно наповнена. Корисними можуть стати ті дидактичні ігри, які поєднують слово й наочність чи використання комп'ютера. Адже корисно не тільки виконати правильно завдання, а й цікаво отримати наступне: утворити малюнок для розфарбовування, скласти прислів'я. Часто такі дійство дає змогу дитині виразити найфантастичніші бажання, свої мрії, їй відкривається широкий простір для вияву творчості, активності, кмітливості.

Висновки. Отже, гра є найприроднішою і найпривабливішою діяльністю для молодших школярів. Саме в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно. Розвивається увага, пам'ять, жадоба до знань. Задовольняючи свою природну невсипущу потребу в діяльності, в процесі гри дитини “добудовує” в уяві все, що недоступне їй у навколишній дійсності, в захопленні не помічає, що вчиться – пізнає нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює набутий раніше досвід порівнює запас уявлень, поняття, розвиває фантазію. У грі найповніше проявляються індивідуальні особливості, інтелектуальні можливості, нахили, здібності дітей.

Гра належить до традиційних і визнаних методів навчання і виховання дошкільників, молодших школярів і підлітків. Цінність цього методу полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня, розвиваюча й виховні функції діють у тісному взаємозв'язку. Гра як метод навчання організовує, розвиває учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість. Дидактична гра є незамінним важелем розумового розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Александрюк С. Дидактична гра. *Початкова освіта*. 2014. № 10. 39 с.
2. Артеменко С. Щоб навчання було цікавим. *Початкова освіта*. 2018. № 11. 47 с.
3. Важова О. Дидактична гра в системі засобів навчання й розвитку учнів. *Початкова освіта*. 2015. № 12 (756). 21 с.
4. Гамалій А. Т. Ігри та цікаві вправи з української мови для учнів 1-3 класів. Київ : Рад. шк., 1980. 3 с.
5. Забашта Н. О., Шматько Н. А. Організація прогулянок у групі подовженого дня в 1-4 класах. Харків : Вид-во «Ранок», 2010. С. 7–8.
6. Коваль І. Ю. Розвивальні ігри та завдання в навчально-виховному процесі молодшого школяра: посібник для вч. поч. кл. Хмельницький, 2016. С.4–37.
7. Копачинська Т., Іванова Т. Ігри з молодшими школярами. *Початкова освіта*. 2018. № 12. С. 23–27.
8. Кларин М. В. Інновації в світовій педагогіці: навчання на основі дослідження, гри і дискусії. Рига : НПЦ «Експеримент», 1995. 176 с.
9. Колзіна А. Л. Проблеми підвищення професійної компетентності викладача в контексті інноваційних процесів в навчанні. Іжевськ : Удмурт. ун-т, 2007. С.65–67.
10. Макаренко А. С. Гра. Твори : у 7-ми т. Київ, 1954. Т. 4. 366 с.
11. Петрушина Л. Вчимося гратися. *Початкова освіта*. 2004. № 24 (264). С. 5–8.
12. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. для вищ. навч. закл. 2-ге вид. К. : Грамота, 2013. С. 305–310.

*Луценко Світлана,
доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та
менеджменту комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат наук з державного управління, доцент,
м. Суми*

*Пінчук Діана,
старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної
освіти та менеджменту комунального закладу Сумський
обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

МЕНТОРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Постановка проблеми. Для системи освіти особливого значення набуває проблема професійного становлення менеджерів освіти. У педагогіці та освітньому менеджменті з'явилися підходи, більш зрозумілі і звичні для економічної сфери (індикативне управління, індикативне планування, освітній аудит, менторство). З проникненням ринкових процесів у освітній процес керівники закладів освіти все більше переконуються в тому, що економічні методи здатні збагатити й удосконалити педагогічні технології.

В умовах реформування освіти заклад освіти повинен стати культурним, духовним, розвиваючим центром, що ефективно готує до життя підростаюче покоління з креативним баченням, цілеспрямованістю, небайдужістю до суспільних, політичних потреб, активністю в усіх сферах діяльності, при цьому з високим рівнем гуманних цінностей. Саме заклад освіти є суб'єктом суспільної трансформації, що покликаний змінювати світогляд, вселяти впевненість і бажання творити власне майбутнє, ставати співучасником побудови успішної держави. Нові запити суспільства вимагають наукового аналізу особистісних і професійних якостей керівника закладу освіти, мотивів управлінської діяльності тощо.

Сучасні вимоги, поставлені суспільством, державою, потребують переосмислення професійної компетентності керівників закладів освіти, визначення нової ролі керівника як ментора. Знання, вміння та навички, що потрібні для здійснення професійної діяльності, безперечно, є важливими. Поряд із цим нині набуває актуальності поняття компетентності керівника, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності є тими індикаторами, що дозволяють визначити професійність та готовність до здійснення результативної діяльності [3].

Компетентність – здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Компетентність – поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей, та від умінь до знань (ЮНЕСКО (Ryehen & Tiana, 2004))

Професійна компетентність розглядається науковцями як сукупність професійних властивостей (Л. Анциферова); як ступінь сформованості суспільно-практичного досвіду суб'єкта (Ю. Ємельянов); як професійна самоосвіта (А. Маркова); як стійка здатність до діяльності зі «знанням справи» (В. Огарьов); як здатність до актуального виконання діяльності (М. Чошанов). Науковий аналіз проблеми професійної компетентності педагога дозволяє представити її як багатоаспектну. Зазначимо, що дослідники уявляють професійну компетентність педагога: як високий рівень володіння знаннями, вміннями, навичками, цінностями й ставленням (В. Безрукова, О. Дубасенюк, О. Шахматова та ін.); як реалізацію потреб фахівця, як вирішення завдань професійної діяльності (С. Дружилов, С. Каплун, І. Климкович, С. Молчанов, В. Ягупов та ін.); як особистісну характеристику, властивість особистості, особистісне новоутворення (Л. Анциферова, Д. Завалишина, Є. Рибалко, О. Сімен-Сіверська, Н. Яковлева та ін.); як психічний стан особистості (А. Маркова, Н. Яковлева та ін.) [10].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до нових соціальних завдань зростають вимоги до змісту і характеру управлінської діяльності керівників закладів загальної середньої освіти, якості та ефективності освітнього процесу. У зв'язку з цим удосконалення системи управління закладом загальної середньої освіти нерозривно пов'язане з оволодінням керівниками освітніх закладів демократичним стилем керівництва, що ґрунтується на педагогіці партнерства, на менторських підходах, на ретельному вивченні стану справ, виявленні того, які форми і методи управління найбільш ефективні. Керівник повинен володіти такими діловими і особистісними якостями, які

допоможуть йому успішно вирішувати проблеми будь-якої складності і в будь-якому підрозділі закладу освіти. Базовими компетентностями, що необхідні керівнику освітнього закладу є:

- державницький підхід та політична зрілість керівника. Керівник закладу освіти завжди і у всьому повинен узгоджувати свої інтереси та інтереси колективу з завданнями держави і суспільства. Цей підхід передбачає глибоке знання важливих економічних і соціальних завдань в розвитку держави, розуміння ролі та місця свого колективу у вирішенні цих завдань;

- діловитість – якість, що характеризує керівника з точки зору працездатності та вміння раціонально здійснювати діяльність, тобто приймати ефективні управлінські рішення. Вона передбачає високий рівень професійних навиків та умінь, а також бажання керуватися при виконанні обов'язків перш за все інтересами справи і поставленими завданнями. Діловитість ґрунтується на відповідальному ставленні особистості до виконуваних обов'язків. Діловитість - це раціонально організована активність [4];

- підприємливість – форма вияву трудової, громадської і політичної активності особистості, що виражає її кмітливості, ініціативність, енергійність, практичність. Ця форма необхідна в усіх сферах суспільства і відіграє значну роль у їх розвитку, тому що проявляється в постановці нових завдань, що треба вирішити, і сприяє ефективному їх виконанню. Це стосується і керівників у галузі освіти. Підприємливий керівник закладу освіти сам активно працює для того, щоб створити такі умови праці підлеглих, при яких ефективність освітнього процесу буде найвищою, володіє навиками формулювати реальні завдання і реалізувати їх;

- службова етика – один із прикладних аспектів етичної науки, її змістом є моральні стосунки між людьми в процесі праці та реалізації управлінських рішень. Керівник повинен бути справедливим в оцінці здібностей і поведінки своїх колег, рівним в спілкуванні з ними, принциповим у вирішенні проблем і т.д. Справедливість - теж необхідна якість сучасного керівника освітнього закладу, звідси і гласність у вирішенні будь-яких питань [2].

- самоорганізація керівника – це вихідний пункт всієї організації управління.

Важливою якістю керівника є вміння організувати роботу всього колективу для досягнення мети. Щоб уміло організувати людей, треба бути організованим самому управлінцю. Самоорганізація здійснюється в технологічному і психолого-педагогічному напрямках. Під технологічним аспектом самоорганізації ми розуміємо організацію особистої праці і управлінської діяльності, куди входять розробка і застосування найбільш раціональних режимів роботи, що відповідають особливостям навчального закладу, забезпечення процесу роботи керівника необхідними матеріалами і сучасними технічними засобами тощо [7].

Роль сучасного ментора з навчання – формувати та підтримувати впевнених у собі і самодостатніх сучасних професіоналів, які максимально використовують можливості та навчаються з різного досвіду заради саморозвитку. Йдеться зовсім не про розробку навчального плану, його подання та структурування.

В умовах нової української школи роль керівника ЗЗСО змінюється. Сучасний керівник стає ментором, наставником. Ментор допомагає менті зрозуміти свої джерела ресурсів і потенціал, який у нього/неї вже є у вирішенні проблем, що виникають. Він допомагає поставити цілі і визначити потреби, але всі рішення та їх наслідки в цьому випадку лежать на менті. Саме останній вирішує, якою мірою використовувати інформацію, надану ментором.

На додаток до адміністративної функції ментор відповідає за забезпечення циклу програми, в рамках якої відбувається навчання та обмін інформацією між координаторами програми та учасниками, які реалізують проекти. Також ментор передусім повинен забезпечити рефлексію проекту (для оцінки та висновків). Іншими словами, забезпечити динаміку реалізації проекту та допомогти учаснику, який реалізує проект, у розумінні того, які конкретні компетенції одержано в рамках проекту, допомогти в само оцінюванні [8].

Менторинг передбачає партнерські відносини і віру ментора в потенціал і ресурси менті, які допомагає йому знайти, зокрема, використовуючи коректні питання. Радячи, ментор ділиться своїм досвідом, і, разом із тим, не дає готових рішень і не повчає. Завданням ментора є сприйняття менті з увагою до поточної ситуації, минулого і планів на майбутнє. Процес вимагає цілісного підходу.

Найважливішим завданням ментора є підтримка навчального процесу підопічного і процес його рефлексії. Ці відносини, з одного боку, сповнено довіри та близькості, але, тим не менш, вони залишаються на професійному рівні [8].

В освітній сфері ефективно використовуються обидва типи менторства: індивідуальне менторство та менторство команди. Безперечно, індивідуальний формат дає найкращий результат у роботі з учнями. Адже окрім порад та альтернативної точки зору, учні отримують від ментора певну

підтримку. Ментор стає рольовою моделлю, яка транслює цінності та форми поведінки у суспільстві. Тому дуже важливо, аби при підборі ментора для професійного чи особистісного зростання учня, було також зроблено акцент на його/її якості та моделі поведінки. Індивідуальне менторство в освіті також добре працює з управлінцями (директорами шкіл, керівниками відділів освіти та ін). Оскільки ролі директорів у команді завжди знаходяться на перетині різних сфер, тому в них може бути запит у певних компетенціях.

За даними дослідження «Про. Світ» 52% директорів не використовують можливості управлінської автономії, адже не володіють потрібними вміннями та навичками. 40% опитаних директорів вважають, що вчителі в їхніх школах також не мають необхідних навичок для використання педагогічної автономії. У цьому контексті індивідуальна робота ментора з директором може стати поштовхом до більш глибокої трансформації, адже, в майбутньому, директор може сам стати ментором для вчителів.

Менторство команди, яке ми використовуємо в програмі «Школа 3.0», дозволяє пришвидшити процес освітньої трансформації. Ментор працює зі всією школою й об'єднує в собі кілька ролей. Він стає коучем, коли потрібно сформулювати ціль та прийти до неї. Для групового навчання команди ментор виступає в ролі експерта. У процесі вирішення конфлікту ментор може переймати роль медіатора, а для допомоги в прийнятті рішення – стає фасилітатором.

Безумовно, такий тип менторства не є поширеним, адже для вдалого "жонгливання" ролями, ментору школи потрібно мати не тільки відповідні навички в освіті, а й досвід та знання на перетині інших сфер [5].

Взагалі діяльність керівника закладу освіти полягає в тому, щоб забезпечити умови всім учасникам освітнього процесу для виконання їх задач та досягнення власних цілей. А діяльність педагога при такому ж підході оцінюється за тим, як він забезпечує умови для оволодіння здобувачами освіти компетентностями, тому що критерієм результативності роботи закладу освіти є зміст, форми і види діяльності, які зумовляють якість компетентностей здобувачів освіти.

Особистості ментора відіграють ключову роль в успішному або, навпаки, деструктивному ефекті даного методу навчання та розвитку. Наставник повинен не тільки мати відповідні навички, знання або досвід, а й вміти правильно і своєчасно донести їх до підопічного. Звідси випливає, що далеко не кожна людина здатна виконати роль наставника.

Крім відмінного володіння професійними навичками, наставники повинні мати цілу низку особистісних якостей, з яких, у першу чергу, слід відзначити відповідальність, цілеспрямованість, чуйність, терпіння, почуття такту, володіння прийомами комунікації і високу самоорганізацію.

Важливою для наставника є здатність захопити і зацікавити свого підопічного. Це значною мірою підвищує мотивацію співробітника й ефективність процесу навчання. Навіть після того, як успішно закінчується термін стажування і той, якого навчають, приступає до самостійної роботи, наставник повинен спостерігати за ним і бути готовим прийти на допомогу в скрутних ситуаціях. Та найкорисніше те, що вони допомагають подивитися на все з іншого боку, «підносять до справи дзеркало» і відображають справжній стан речей [1].

Керівники закладів освіти професійно удосконалюються, що дозволяє їм ініціювати та підтримувати самопізнання, саморозвиток усіх суб'єктів освітнього процесу, бо компетентний керівник – ментор – це, перш за все, культурна людина, яка вміє створювати і постійно збагачувати культурно-інформаційне і предметно-розвивальне освітнє середовище; знає як реалізувати компетентнісні основи і принципи освіти у професійній діяльності, має навички працювати зі змістом знань, надаючи їм особистісно-смыслову спрямованість, змінює або переглядає цінності, що впливають на вибір змісту освіти; володіє інноваційними педагогічними технологіями, надає їм особистісно-розвивальну спрямованість; виявляє піклування про розвиток і підтримку індивідуальності кожного учасника педагогічного процесу тощо.

Висновки. Поняття менторства, є дуже актуальним для новітньої освіти, проте все ще залишається малодослідженим. Основні його принципи та цінності є притаманні новітній українській педагогіці, що служить якісним підґрунтям для розвитку цієї практики в Україні. У поєднанні з цінним зарубіжним досвідом він сприятиме максимальному використанню прогресивних ідей у реформуванні вітчизняної педагогіки.

Варто також відзначити, що практика наставництва віднайшла своє місце не лише в освітній сфері, а й все частіше використовується у сфері людських ресурсів та менеджменту, демонструючи плідні результати, оскільки перш за все вона має на меті особистісний та професійний розвиток особистості, який може здійснюватися за різних умов протягом всього процесу життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Bozeman B., Feeney M. K. Toward a useful theory of mentoring: A conceptual analysis and critique. *Administration & Society*. 2007. Vol. 39 (6). P. 719–739.
2. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 23–28.
3. Бургун І. Передумови та історія становлення компетентнісного підходу. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 1-2. С. 8–16.
4. Вдовиченко Р. Управлінська компетентність керівника школи. Харків : Основа, 2007. 112 с.
5. Від школи до бізнесу: кому і для чого навчатись менторству. URL: <https://rubryka.com/blog/vid-shkoly-do-biznesu-mentorstvo/>
6. Голви Т. Максимальная самореализация: Работа как внутренняя игра [пер. с англ.]. М. : Альпина Бизнес Букс, 2007.
7. Гуралюк А. Г. Інформаційна, комунікаційна та комунікативна компетентності у підвищенні кваліфікації керівника навчального закладу URL: http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11_gurdeo.pdf
8. Іванік О., Каравай А., Гавінек-Дагаргулія М., Лашук Ю., Кнюпа Ю. Рівний рівному : посібник для менторів. Київ, 2015. URL: <https://insha-osvita.org/article/posibnyk-dlia-mentoriv-rivnyi-rivnomu/>
9. Майстер-клас у системі управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу URL: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/home/1150-majster-klas-u-sistemi-upravlinskoji-diyalnosti-kerivnika-zagalnoosvitnogo-navchalnogo-zakladu>
10. Мельник В. К. Підвищення управлінської кваліфікації керівника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної педагогічної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 2003. 220 с.

Маландій Євгенія,

викладач,

*ДНЗ «Сумське вище професійне училище
будівництва та автотранспорту»,*

м. Суми

СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТУ «ОСНОВИ МІКРОБІОЛОГІЇ»

Постановка проблеми. Реалії сучасного життя вимагають змін у методах організації навчального процесу, його оновлення. Коли інновації задають шалений ритм сучасному життю, важливо, щоб учні не втратили інтерес до навчального процесу.

З огляду на зміну методології та самого процесу навчання нового покоління учнів назріла потреба в нових підходах до подання матеріалу. Допомогти педагогу у вирішенні цього непростого завдання може поєднання традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. В своїй діяльності я активно користуюсь для створення дидактичного забезпечення онлайн-дошками Padlet, Linoit; сайтами для створення динамічних презентацій Prezi.Next, Emaze; сервісами Learningapps, Wordart; програмним забезпеченням Mentimeter тощо.

Пропоную вашій увазі дидактичне забезпечення з дисципліни «Основи мікробіології» за професією «Лаборант хіміко-бактеріологічного аналізу».

За основу створення онлайн курсу використала освітню платформу і конструктор безкоштовних відкритих онлайн-курсів та уроків Stepik. Вона дозволяє будь-якому зареєстрованому користувачеві створити інтерактивні уроки і онлайн-курси, використовуючи відео, тексти і різні задачі з автоматичною перевіркою та миттєвим зворотнім зв'язком. В процесі навчання можна вести обговорення між собою і задавати питання викладачу на форумі.

Курси на платформі складаються з уроків, які згруповані в тематичні модулі, однак уроки можуть існувати окремо і збираються в бібліотеку на платформі. Уроки складаються з кроків, які можуть бути текстовими, відео-лекціями або практичними завданнями. На платформі можна використовувати 20 типів завдань, включаючи тести, числові задачі, завдання з математичними формулами і хімічними рівняннями, пазли, задачі з програмування.

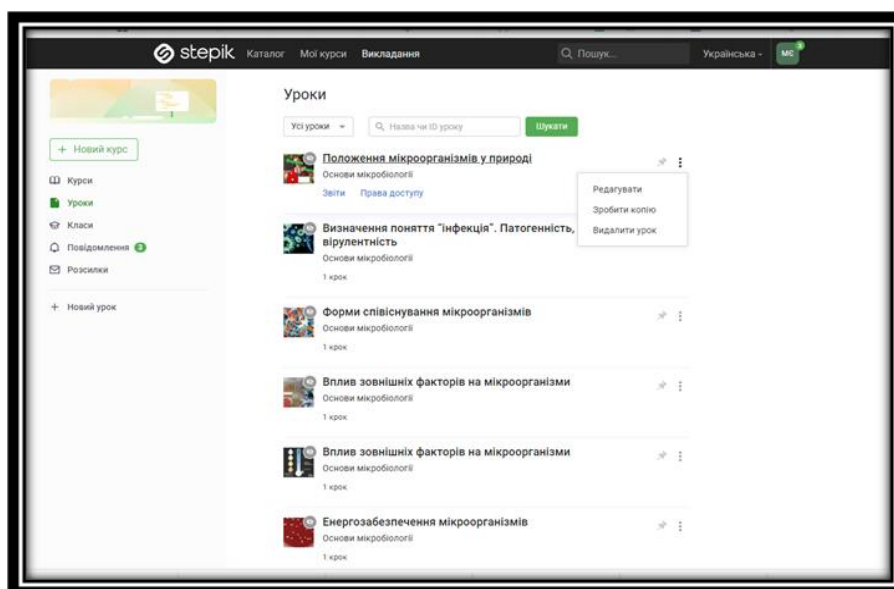
Автор курсів зберігає за собою всі авторські права, може без обмежень використовувати створення матеріалів у вигляді курсів або окремих уроків, зберігати їх для самостійної підготовки учнів, вмонтовувати на інші сайти і освітні платформи, слідкувати за статистикою і прогресом тих хто навчається. Всі курси і матеріали, розміщені на Stepik, ліцензуються для вільного використання на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0.

Кожна закладка курсу відповідає темі уроків професійно-теоретичної підготовки з предмету «Основи мікробіології» за професією «Лаборант –хіміко-бактеріологічного аналізу». На web-закладках розміщені гіперпосилання на дидактичні матеріали в електронному вигляді до кожного уроку :

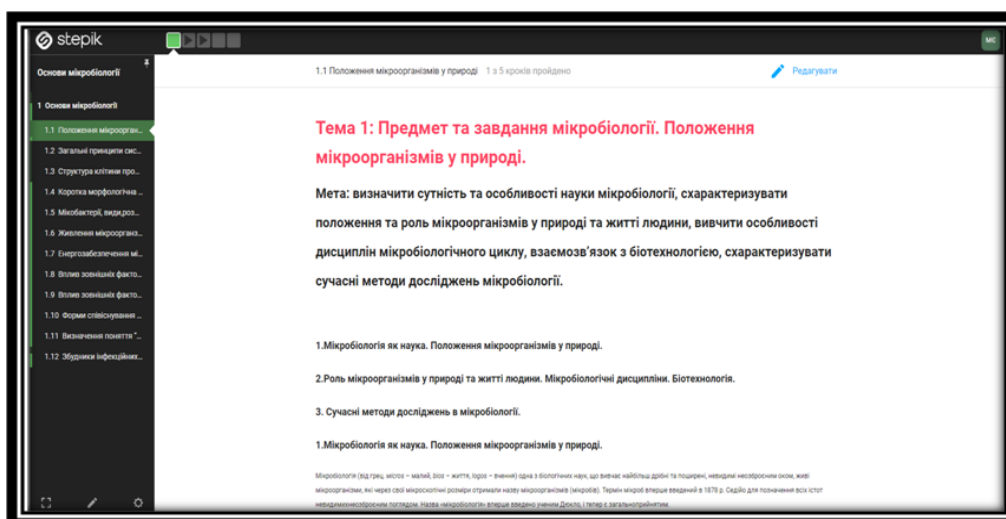
- теоретичні відомості з предмету «Основи мікробіології»
- презентації до уроків у програмі PREZI, Power Point та Canva
- демонстраційні відеоролики з використання оптичного обладнання, методів фарбування, класифікації мікроорганізмів;
- роздаткові матеріали на друкованій основі;
- методичні рекомендації до виконання лабораторно-практичних робіт;
- завдання для проведення практичних робіт;
- матеріали для поточного та підсумкового контролю знань;
- додаткові теоретичні матеріали (підручники за темою, нормативні документи з мікробіологічних методів досліджень);
- список рекомендованої літератури.

Уроки можна редагувати, копіювати, видалити. Також можна налаштувати права доступу та переглянути звіти (оцінки).

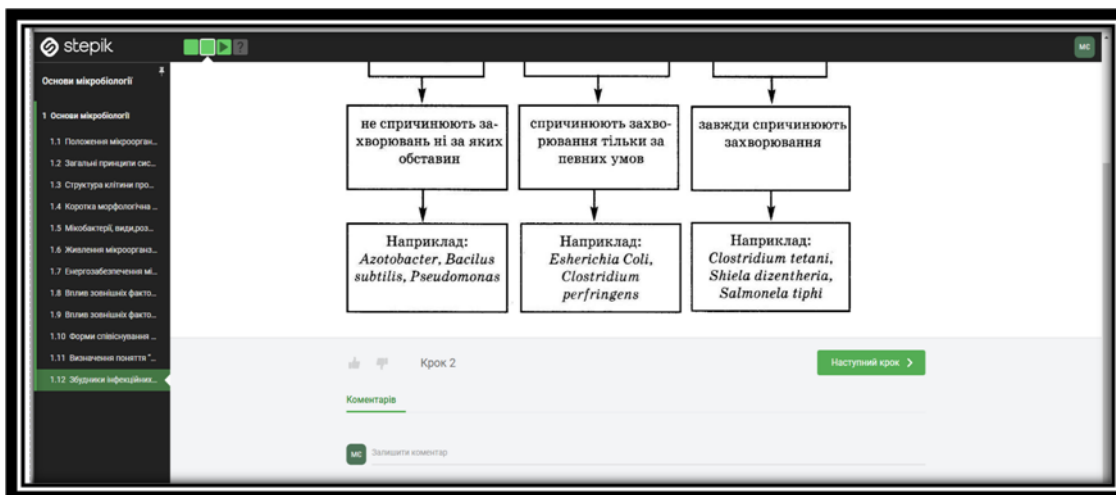
До кожної теми уроку подано теоретичний матеріал, презентація , відео –матеріали , довідковий матеріал та завдання (поряд з темою уроку є кількість кроків) .Учні можуть писати коментарі або задавати питання.

Мал. 1. Зовнішній вигляд курсу

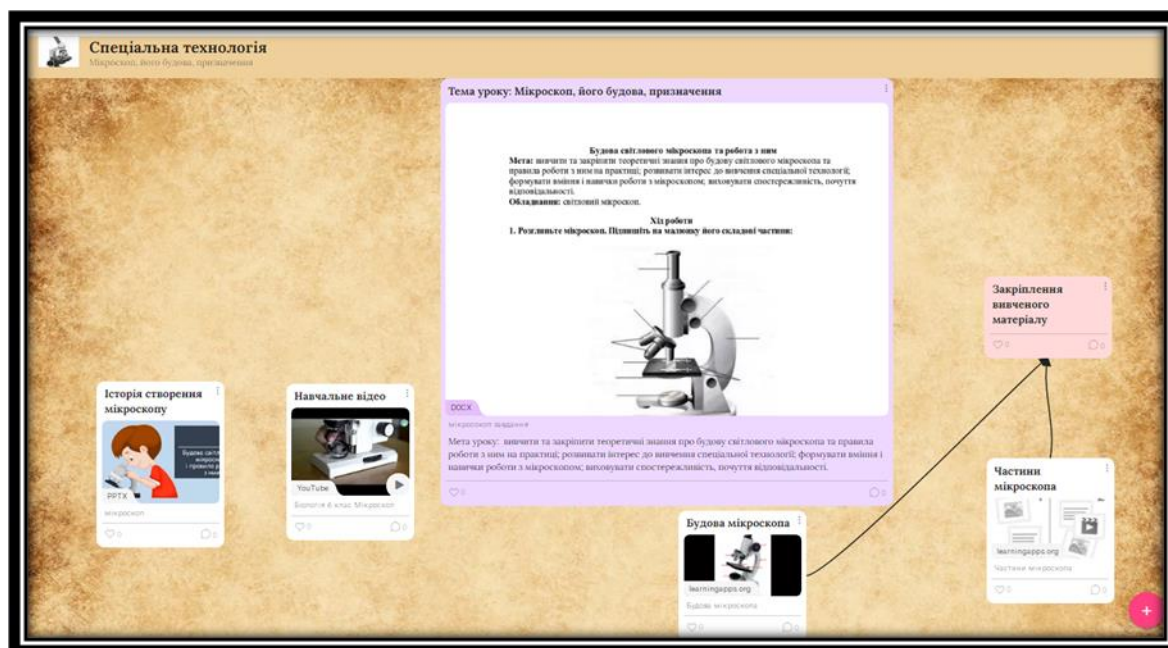

Мал. 2. Наповнення уроку

Мал. 3. Наповнення уроку

Для проведення онлайн уроків використовую дошки Padlet – це універсальна онлайн-дошка (онлайн-стіна) з інтуїтивним інтерфейсом, яку нескладно опанувати та легко застосовувати в навчальному процесі. Вона може бути використана для проектної роботи, пірінгової взаємодії, індивідуальних завдань чи як інструмент збору інформації від всіх учасників процесу в одному місці [1]

Мал. 4. Наповнення уроку на дошці Padlet

Для презентації теоретичного матеріалу використовую сервіс для створення та публікації електронних книг flpsnack, Word Word або OurBoox.

Flpsnack та OurBoox дозволяють цікаво подати текстову інформацію, налаштувати навіть звуки перегортання сторінок, фон тощо.

Для презентації графічного матеріалу використовую сервіси Prezi.Next, Emaze, Canva.

Prezi – це хмарне презентаційне програмне забезпечення, розроблене на початку 2009 року. На сьогодні є безкоштовний тарифний план, що дозволяє створити такі незвичні, ефектні презентації, які дуже подобаються учням. Такі нестандартні презентації зацікавлюють учнів, а це перший крок до того, що вони почнуть заглиблюватися у їх зміст.

Для подачі навчального відео користуюся наступними програмами редакторами - Windows Movie Maker або Windows Live Movie Maker, Avidemux, EDpuzzle та YouTube.

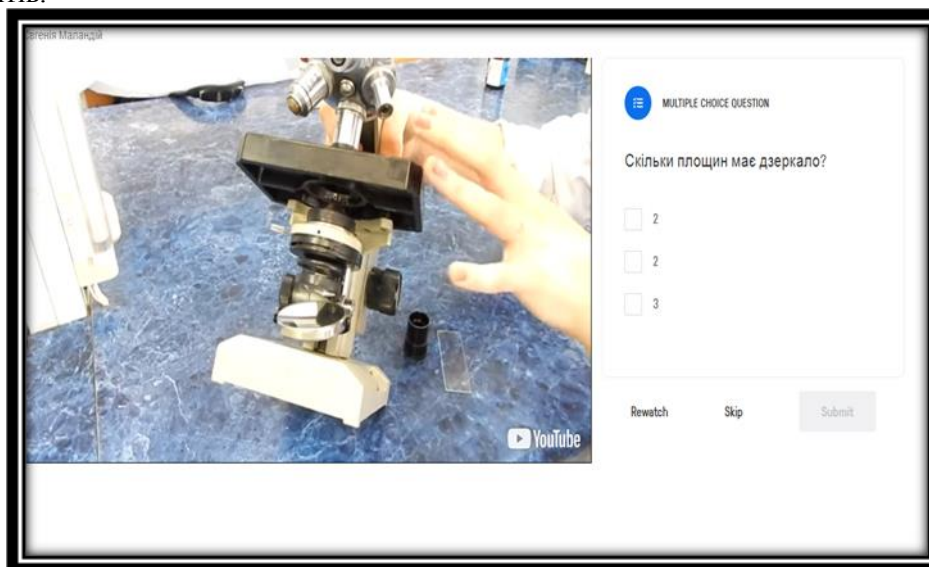
Це безкоштовні програми з простим та зрозумілим інтерфейсом. Для початківців підійде Windows Movie Maker. Зробити слайд-шоу з фотографій або відеороликів з відеофайлів тут можуть люди без досвіду роботи з відеоредакторами. Ролик створюється з відібраних фотографій, спецефектів та музичних файлів.

Вже удосконалена версія Windows Live Movie Maker дозволяє з фотографій та відео зробити відеофільм. В цій програмі можна додавати спеціальні ефекти, переходи, звуковий супровід, заголовки і підписи.

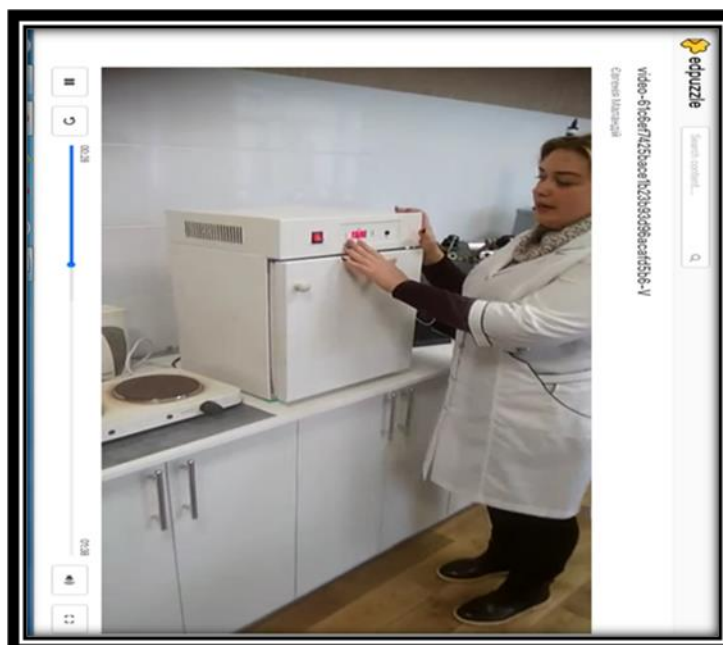
Редактор відео Avidemux призначений для монтажу і конвертації відео. Програма має безліч корисних інструментів та аудіо- відеофільтрів, що дають можливість для нелінійної обробки відео, наповнення його візуальними ефектами, конвертування в різні формати, імпорт/експорт аудіопотоків у відео, додавання субтитрів.

YouTube – сервіс для створення та зберігання записаних лекцій, інструктажів для уроків у дистанційному режимі. За допомогою YouTube можна транслювати відео в прямому ефірі, наприклад, під час виконання певної діяльності.

Edpuzzle – онлайн-застосунок для роботи з відеоконтентом. Дозволяє додавати навчальні відео, створювати до них інтерактивні завдання, мотивувати до роботи з матеріалом, відстежувати розуміння студентів.

Мал. 5. Відео у програмі EDpuzzle

Мал. 6. Відео у програмі EDpuzzle

Велике значення під час дистанційного навчання відводиться оцінюванню навчальних досягнень учнів. Оцінювання – встановлення рівня навчальних досягнень учня/учениці в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог чинних програм.

Платформа автоматично фіксує всі кроки курсу та пропорційно розподіляє прогрес по курсу між ними на підставі факту виконано/не виконано. Перед початком курсу необхідно створити клас та запросити учнів. Виконаним вважається крок, якщо учень:

- Подивився чи прослухав відео чи аудіо.
- Натиснув кнопку Завершити тест або Надіслати завдання.

Практика свідчить, що користувачі сприймають курс, де є перевірка отриманих знань, тобто оцінювання, як ефективніший у співставленні з курсом, де знання не перевіряються.

Платформа Stepic дозволяє створювати тести й завдання до курсу з використанням текстових, аудіо- й відеоматеріалів для кожного уроку.

Я переконана, що для успішного засвоєння знань з його курсу важлива робота з викладачем. Також до кожного уроку можна відкрити коментарі, завантажити табель успішності.

Оцінювання результатів навчання проводжу за допомогою дистанційних платформ LearningApps.org, Quizlet, Kahoot, WordWall, Майстер-Тест, Google Форми, Online Test Pad.

LearningApps.org – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань з різних предметних галузей для використання і на уроках, і позаурочний час.

Сервіс LearningApps є додатком Web 2.0 для підтримки освітніх процесів у навчальних закладах різних типів. Конструктор LearningApps призначений для розробки, зберігання інтерактивних завдань з різних предметних дисциплін, за допомогою яких учні можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу.

Сервіс працює на декількох мовах, зараз українську мову додано до переліку мов інтерфейсу сервісу: перекладені загальні текстові рядки та всі рядки, що стосуються різноманітних вправ. Вправу можна запозичити з будь-якого мовного середовища і переробити під український варіант або ж використовувати мовою оригіналу. Даний ресурс використовую на своїх уроках, змінюючи готові вправи під власні потреби чи розробляючи свої.

Quizlet – це безкоштовний онлайн-сервіс для створення та застосування флеш-карток та навчальних ігор у різних категоріях. В цьому сервісі можна працювати в різних режимах:

Я використовую режим «Cards» – режим перегляду карток (можна переглядати або обидві сторони картки відразу, або одну з них).

Kahoot! – цей сайт допомагає мені провести оцінювання знань учнів у ігровій формі. Зареєструвавшись можна створити опитування з будь-якої теми.

Запитання тестів відображаються лише на вчительському екрані – ноутбучі чи проекторі. А на гаджетах учнів – тільки чотири варіанти відповіді, з яких треба обрати правильну.

Стараюся робити опитування яскравими, що подобається учням: додавати фото, малюнки, відео чи графіку. Також тут є можливість увімкнути режим усіляких бонусів, наприклад – додаткові бали за швидкі відповіді. Це перетворює навіть складне опитування на цікаве змагання.

До речі, на сайті вже є багато готових тестів, якими також можна скористатися. Поіменні відповіді вчитель бачить одразу, а також може скачати результати у формі таблиці.

JigsawPlanet – онлайн сервіс для генерації пазлів з вихідних графічних зображень (фотографій).

WordWall – багатофункціональний інструмент для створення інтерактивних дидактичних матеріалів. На даному сервісі можна створювати як інтерактивні вправи, так і їх друковані версії, що спрощує роботу вчителя, якщо нема комп'ютерів чи доступу до Інтернету (можна завантажити файли *.PDF).

Подібні вправи можна запропонувати для закріплення певних навичок, а також вибірково – для учнів, які потребують додаткової практики.

Майстер Тест – це безкоштовний інтернет сервіс, що дозволяє створювати тести.

Форми Google – ресурс, що має велику кількість шаблонів оформлення, що дозволяє створювати форми до заняття будь-якої теми. Також у налаштуваннях можна увімкнути режим оцінювання, і позначити правильні варіанти відповідей у кожному з питань. Можна доповнити кожне питання коментарем. Для учня стане зрозумілим, на яких саме аспектах теми варто зосередитись, а які – вже не потребують докладного розгляду.

MozaWeb – проєкт з найрізноманітнішими інтерактивними навчальними інструментами, який допоможе викладачам та учням у дистанційному навчанні. Тут є українські електронні підручники, 3D-презентації, відео та ілюстрації, інструменти й ігри. На даному сервісі можна створювати інтерактивні вправи, а можна використовувати існуючі.

Mentimeter – простий і доступний в освоєнні інструмент голосування, який забезпечує миттєвий зворотний зв'язок від аудиторії. Його зручно використовувати для опитування учнів в

режимі реального часу в аудиторії, оскільки він доступний і на мобільних пристроях, і в електронному середовищі.

Висновки. Викладач має бути в тренді – має знати хоча б трохи інформації про популярні сайти, канали, девайси, блоги і т.д. Представлене подання навчального матеріалу дає змогу створити нове освітнє середовище, що здатне підвищити якість професійної підготовки, залучитися до світового інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Он-лайн-дошка в освітньому процесі : методичні рекомендації / укладач: І.О.Смирнова. Суми, 2018. 30 с.

*Мариновська Оксана,
завідувачка кафедри менеджменту та освітніх інновацій,
доктор педагогічних наук, професор Івано-Франківського
обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
м. Івано-Франківськ*

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Постановка проблеми. Проблема розвитку інноваційної компетентності вчителя у післядипломній педагогічній освіті є актуальною в умовах реалізації концептуальних ідей Нової української школи, підвищення якості освіти засобами освітніх інновацій. Актуалізуючи проблематику, зазначимо:

- у Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [6] трудова функція «Безперервний професійний розвиток» реалізується через відповідні професійні компетентності, зокрема, **інноваційну, складовими якої визначено:** здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; здатність використовувати інновації у професійній діяльності; здатність використовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності;

- внесено зміни до Методики експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації шляхом вивчення їх практичного досвіду роботи [4], зокрема, визначено такі критерії розвитку інноваційної компетентності педагога: **обізнаність з інноваційними педагогічними технологіями; використання інновацій у професійній діяльності;**

- у рекомендаціях до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти [1] коротко схарактеризовано критерій 3.2.2. «Педагогічні працівники здійснюють інноваційну освітню діяльність, беруть участь у освітніх проєктах, залучаються до роботи як освітні експерти».

Отже, формування / розвиток інноваційної компетентності педагогів – пріоритетний напрям роботи у інститутів післядипломної педагогічної освіти, зокрема, у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

У статті розкриємо питання розвитку інноваційно компетентності педагогів у післядипломній педагогічній освіті.

Виклад основного матеріалу. Керуючись Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності [5], зазначимо, що під поняттям «**інноваційна освітня діяльність**» розуміємо діяльність, що спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок.

Різновидами інноваційної освітньої діяльності є дослідно-експериментальна робота, що здійснюється шляхом організації і проведення педагогічного експерименту, проєктна робота – розроблення та реалізації інноваційних освітніх проєктів.

Експеримент – комплексний метод наукового педагогічного дослідження, за допомогою якого здійснюється перевірка ефективності висунутої гіпотези у процесі розроблення та експериментальної апробації освітньої інновації.

Учителі долучаються до *дослідно-експериментальної роботи* Всеукраїнського чи регіонального рівнів, у процесі якої здійснюється **розроблення** освітніх інновацій. Як показує практика, **використання** інновацій (результатів наукових досліджень та розробок), рекомендованих

до використання у встановленому порядку, – найбільш поширений вид професійної діяльності, зокрема, *інноваційної*.

Зауважимо, поняття «інноваційна освітня діяльність» – полісемантичне за суттю, бо включає і розроблення, і використання освітніх інновацій. Тому таку діяльність характеризують як інноваційну [5].

Принциповим моментом є розуміння того, що у процесі здійснення інноваційної освітньої діяльності керуємося: **логікою науки**, якщо мова йде про *наукове педагогічне дослідження*, зокрема, дослідно-експериментальну роботу; **логікою практики** – *педагогічне дослідження вчителя*, зокрема, використання інновацій – інноваційну діяльність, бо вчитель досліджує ефективність апробації, адаптації, впровадження інновацій у практику з урахуванням конкретних педагогічних умов здійснення такої роботи.

Здійснення інноваційної діяльності виступає **передумовою і результатом:**

професійного саморозвитку вчителя, зокрема, **саморозвитку інноваційної компетентності** у процесі використання освітніх інновацій на практиці;

професійного розвитку вчителя, зокрема, **розвитку інноваційної компетентності** у процесі підвищення кваліфікації, зокрема, в Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Інноваційна компетентність педагога – це інтегрована особистісно-професійна якість, динамічна за суттю; поєднання знань, умінь, навичок, цінностей, поглядів, способів мислення, особистих якостей, сформованих на основі **суб'єктного досвіду** педагога, що визначає його здатність успішно провадити діяльність **засобами освітніх інновацій**.

Варто зазначити, що освітні інновації:

директивного рівня (Концепція Нової української школи, державні стандарти освіти тощо) отримують системний науково-методичний супровід в інститутах післядипломної педагогічної освіти, зокрема, розроблено та апробовано нові освітні (навчальні) програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників за модульним принципом, здійснюється підготовка тренерів Нової української школи тощо;

недирективного рівня (процесуальні, як-от: інноваційні педагогічні технології загальнодидактичного, методичного та локального рівнів; інформаційно-цифрові / цифрові технології), упровадження яких обумовлено принципом **академічної свободи** вчителя; представлено відповідними змістовими модулями, що є варіативними по суті, в освітніх (навчальних) програмах підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Змістові модулі «Інноваційні педагогічні технології», «Педагогічне дослідження» за цільовим призначенням орієнтовані на розвиток інноваційної компетентності педагогів. Мета занять (синхронне навчання) конкретизується з урахуванням змісту навчальних елементів теми, а саме: *поглибити розуміння базових понять теми, основних теоретичних положень; задати методичну інтерпретацію контенту дистанційного навчання; розширити уявлення про освітні інновації та їх використання у роботі.*

Зауважимо, що **методична інтерпретація контенту**, розміщеного на платформі Moodle, здійснюється нами з використанням *елементів технології біоадекватного навчання*, зокрема, конструювання мислеобразів. Важливо здійснити трансформацію інформаційно відчуженої форми тексту (контенту) в особистісно значиму для вчителя задля поглиблення розуміння змісту виучуваного матеріалу. Адже тільки та інформація, що особистісно привласнена педагогами набуває «статусу» знання. Задля того, щоб теоретичні (наукові) знання набули «статуту» узагальненого способу дії для розв'язання певного кола практичних завдань використовуємо *елементи технології ситуативного навчання* чи *проблемного навчання*. Як показує практика, *контекстний підхід* до навчання дорослих забезпечує «включення» змісту навчання в контекст професійної роботи, встановлюється зв'язок між отриманими знаннями та їх застосуванням на практиці.

Логістика конструювання змістових модулів підвищення кваліфікації педагогічних працівників:

- **«ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ»**. *Цільова орієнтація змісту* – розвиток інноваційної компетентності педагогів за критерієм **«Обізнаність з інноваційними педагогічними технологіями»** [4]. *Навчальні елементи* – поняття «педагогічна технологія» (спільне та відмінне – освітня система, методика, форми, методи та прийоми навчання / виховання / розвитку); структура педагогічної технології – цільове призначення, концептуальні положення, технологічна логіка, технологічний продукт [7]; рівневе розшарування технології у методичній роботі – теоретико-методичні засади, концепт, технологічна оболонка [2] (на матеріалі конкретної технології, а саме:

особистісно орієнтованого уроку С. Подмазіна тощо / за вибором); класифікація педагогічних технологій за цільовим призначенням [3, с. 184]; персонал-технологія досвіду педагога-інноватора; характеристика конкретних педагогічних технологій, зокрема, інтегрованого, ситуативного, проектного навчання / виховання тощо (на вибір). *Наскрізне проблемне питання модуля*: «Чому заявленого гарантованого результату важко досягнути у процесі використання педагогічної технології?» *Основні види діяльності*: лекція, зокрема, інтерактивна підсилена / проблемна лекція, практичне заняття, майстер-клас тощо. *Веб-інструменти як засоби розвитку інноваційної компетентності, інформаційно-цифрової зокрема, в умовах дистанційного навчання*: quizizz («живий урок» / Трояндова лекція про технології «Сад... квітучих троянд» за мотивами В. Сухомлинського; quizwhizzer (вікторина «Технології... кольорів веселки»), mindmeister (укладання ментальної карти для систематизації навчального матеріалу, а саме: класифікації технологій), mentimeter – задля зворотного зв'язку, опори на суб'єктний досвід педагогів та ін. (на вибір);

- «ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ». *Цільова орієнтація змісту* – розвиток інноваційної компетентності педагогів за критерієм «**Використання інновацій у професійній діяльності**» [4]. *Навчальні елементи* – системний підхід до впровадження інновацій, а саме: програма / проект професійного розвитку; педагогічні умови ефективності використання освітніх інновацій; зміст та структура понять «інноваційна компетентність», «готовність до інноваційної діяльності» (спільне та відмінності); діагностичний інструментарій ефективності використання інновацій у професійній роботі, зокрема, векторний аналіз готовності до інноваційної діяльності та ін. (за вибором). *Наскрізне проблемне питання модуля*: «Що важливіше – технологія чи результат?» *Основні види діяльності*: лекція, майстер-клас (логістика розроблення проекту впровадження інновації для розвитку системного мислення); практичне заняття (робота з діагностичним інструментарієм задля розвитку рефлексії та формування оцінювально-аналітичних вмінь) тощо. *Веб-інструменти*: інтерактивна дошка thinglink, pearpod («мої уроки» / Біоадекватна технологія тощо), padlet – задля рефлексії, зворотного зв'язку та ін. (на вибір).

Заслужують уваги педагогічні умови ефективності використання інновацій, бо вони розкривають **змістові аспекти розвитку / саморозвитку інноваційної компетентності педагога**. Отже, ефективність застосування інновації / інновацій залежить від:

- по-перше, *дотримання принципу академічної свободи* вчителя, бо інновації не варто упроваджувати примусово, а тільки... з усвідомленої необхідності змін;
- по-друге, *обґрунтованого вибору інновації* для впровадження, бо кожна інновація має своє *цільове призначення*;
- по-третє, *системного підходу* до впровадження інновації / інновацій, що передбачає укладання відповідної *програми / проекту*; використання *цілісної моделі* інновації, а не тільки її елементів (окремих методів, прийомів тощо);
- по-п'яте, *сформованих умінь зробити рівневе розширення інновації у методичній роботі* на: *теоретико-методичні засади*, що розкривають логіку проектування змін автором-розробником, *концепт* (інваріантна, незмінна складова), *технологічна оболонка* (варіативна, простір для творчості вчителя);
- по-четверте, *розуміння структури* інновації, зокрема, *педагогічної технології*: *цільове призначення* (Для вирішення яких проблем вона призначена?), *концептуальні положення* (Чому саме такий спосіб вирішення проблеми обрав автор-розробник?), *технологічна логіка* (Якого алгоритму поетапних дій треба дотримуватись?), *технологічний продукт* (Мова йде про прогнозований результат її застосування. Див.: цільове призначення / мету);
- по-шосте, *розуміння того, що вчитель є розробником одного з модифікаційних варіантів* застосування інновації на практиці за умови коректного дотримання концепту / технологічної логіки;
- по-сьоме, *готовності вчителя до інноваційної діяльності*, а саме: до використання освітньої інновації / інновацій.

У роботі з педагогами акцентуємо на тому, що це основні педагогічні умови ефективності застосування інновації / інновацій. Їх можна доповнити з досвіду роботи. Далі... продовжуємо роботу у mentimeter. Так «плавно» переходимо до тематичної дискусії з проблеми.

Висновки. У статті ми намагалися поділитися власним досвідом роботи щодо розвитку інноваційної компетентності педагога в післядипломній педагогічній освіті. Порушена нами тематика, проблематика не є новою для науки і передової педагогічної практики, але... ми сьогодні разом шукаємо нові відповіді на виклики часу.

Список використаних джерел

1. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.
2. Гришина Т. В. Освітня технологія як об'єкт методичної роботи : наук.-метод. посіб. Х. : Основа. 2003. 96 с.
3. Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика & Менеджмент інновацій : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. 504 с.
4. Методика експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації шляхом вивчення їх практичного досвіду роботи (Наказ Державної служби якості освіти України № 01-11/55 від 18.08.2021 року)
5. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (наказ МОН України № 522 від 07.11.2000 р.; у редакції наказу МОН України № 994 від 11.07.2017 р.)
6. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (Наказ Міністерства економіки № 2736 від 23.12.2020 року)
7. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. М. : НИИ образовательных технологий. Т. 1. 2006. 816 с.; Т. 2. 2006. 816 с.

*Марухина Ірина,
завідувач навчально-методичного центру
психологічної служби комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, м. Суми,
науковий співробітник Українського науково-методичного
центру практичної психології і соціальної роботи,
м. Київ*

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ВЗАЄМОДІЇ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА З УЧАСНИКАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від практичного психолога системи освіти відповідного рівня професіоналізму. Системоутворюючим фактором професіоналізму спеціаліста психологічної служби є його професійні якості та професійна культура, що формуються у рамках професійної взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Співпраця практичного психолога з іншими суб'єктами освітнього процесу ґрунтується на меті та завданнях психологічної служби як складової системи освіти. Основним напрямком діяльності служби є створення психологічними засобами сприятливих умов для психічного, фізичного та особистісного розвитку дітей на усіх етапах дитинства [5]. Проте реалізація цієї мети може ускладнюватися тими проблемами, що виникають у рамках взаємодії психолога закладу освіти з учасниками освітнього процесу.

Метою статті є аналіз проблем у взаємодії практичного психолога зі здобувачами освіти та їх батьками, педагогами.

Виклад основного матеріалу. Взаємостосунки практичного психолога з іншими суб'єктами освітнього процесу відображено у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників [5]. Науковці розглядають можливості побудови такої системи взаємостосунків психолога з учасниками освітнього процесу, в якій може бути досягнута співпраця на основі ціннісної єдності. Для цього, зокрема, необхідно, щоб усі сторони адекватно представляли собі особливості професійної діяльності один одного та прагнули до співпраці.

Професійна взаємодія практичного психолога з іншими учасниками освітнього процесу є ситуацією розгортання систем безпосередніх та опосередкованих відносин суб'єкта та об'єкта професійної практико-орієнтованої психологічної діяльності та синтезу цих систем, що досягається у міру досягнення поставлених цілей взаємодії. Це поетапний процес безпосереднього чи опосередкованого впливу суб'єктів один на одного під час освітнього процесу. У межах цього процесу формуються професійні дії та діяльність, професійні позиції, переживання, нові ціннісні орієнтації особистості, розширюється особистісний та професійний досвід [4].

Розглянемо окремі аспекти неблагополуччя на різних напрямках взаємодії практичного психолога з учасниками освітнього процесу, що негативно позначається на ефективності психологічного супроводу освітнього процесу.

Досить часто основною причиною непорозуміння між педагогами та психологом є відсутність довіри один до одного. Завоювати цю довіру повинен саме психолог.

Для цього йому важливо володіти певними особистісними якостями: бути активним, самостійним та толерантним. Для співпраці психолога та педагогів необхідно підвищувати психологічну компетентність і педагогів, і практичного психолога, щоб робота психолога, його рекомендації сприймалися кваліфіковано.

Для спільної діяльності практичного психолога з педагогами необхідною є ціннісно-орієнтаційна єдність. Ми виходимо з того, що у педагога та практичного психолога одна загальна мета – дитина, її благополуччя та розвиток. Обидві професії передбачають проектування та реалізацію умов, у рамках яких кожна дитина могла б успішно навчатися та розвиватися. Відмінності (не протиріччя) існують на рівні засобів, за допомогою яких ці умови розробляються та реалізуються. Відповідно, одне із найважливіших завдань психолого-педагогічної співпраці – зробити так, щоб вони взаємно доповнювали, підсилювали можливості та позитивну роль один одного [1, с. 275]. З огляду на це, важливим є дотримання практичним психологом психологічної етики, що враховувала б особливості кожного педагога закладу освіти і, як наслідок, сприяла б створенню сприятливого психолого-педагогічного простору. Із цього випливає, що у кожного психолога має бути можливість професійної рефлексії труднощів, що виникають у процесі становлення стосунків з окремими педагогічними працівниками, та середовище, що надає підтримку спеціалісту в ситуаціях емоційного виснаження.

У взаємодії з батьками найбільш складним є питання етики щодо залучення їх до вирішення проблем дитини. Причиною значної кількості проблем у взаємодії практичного психолога з батьками є неефективна позиція психолога, який упевнений, що батьки зобов'язані серйозно та уважно ставитися до тих проблем, що їх виявив психолог у дитини. Проте батьки здебільшого не відчують задоволення від того, що їх дитині поставлено якийсь «діагноз». Як наслідок, вони інколи негативно ставляться як до самого психолога, так і до тієї допомоги, що він пропонує. У цьому випадку досить важливо зацікавити батьків перспективами розвитку дитини.

Батькам буває складно встановити зв'язок між внутрішньосімейними стосунками та шкільними проблемами дитини. А тому ефективна робота з сім'єю часто є неможливою без попередньої роботи практичного психолога щодо формування загальної психологічної культури батьків. Ця робота має на меті сприяння усвідомленню батьками тісного зв'язку індивідуальної культури сім'ї з особливостями розвитку особистості дитини. Підвищення психологічної культури батьків не є новим напрямком у роботі практичного психолога, проте, як свідчить практика, на сьогодні існують певні проблеми у проведенні практичним психологом просвітницької роботи саме з батьками.

Актуальною є й проблема етичної сторони взаємодії психолога з дитиною, адже зміни, що ініціюються корекційно-розвивальною роботою, можуть призвести до неузгодженості взаємостосунків із соціумом. А це вже питання професійної відповідальності психолога. Рішення, що приймається практичним психологом, неможливе без урахування особливостей середовища, в якому психолог мав би можливість обговорити особистісні прояви дітей у взаємодії з оточенням як під час, так і після корекційно-розвивальної роботи.

Різноманітність проблем, що супроводжують інтелектуальний та особистісний розвиток сучасної дитини, обумовлюють необхідність залучення до роботи з нею спеціалістів із суміжних сфер. Усвідомлення психологом меж своєї професійної компетенції забезпечує ефективну організацію надання якісної спеціалізованої допомоги дитині.

Професійно грамотна взаємодія психолога з адміністрацією сприяє формуванню з боку закладу освіти адекватного запиту до практичного психолога. Проте, щоб досягти цього, може знадобитися не один рік, навіть у тому випадку, коли спеціалісту вдається організувати конструктивний діалог з керівником закладу та його заступниками. Тільки за умови такого діалогу психолог отримує підтримку адміністрації у роботі з педагогами, що дозволяє говорити про створення психолого-педагогічного простору закладу як середовища для формування конструктивної особистої психологічної культури у кожного здобувача освіти.

Ефективність та функціональність взаємодії практичного психолога та адміністрації залежить від багатьох причин, у тому числі від вирішення таких питань [1, с. 270]:

чи визначені межі повноважень психолога при прийнятті тих чи інших рішень. Іншими словами, що може робити практичний психолог, не ставлячи до відома адміністрацію закладу, а на які форми роботи необхідний «дозвіл»;

чи визначені ситуації, у випадку виникнення яких спеціаліст може звертатися за допомогою та консультацією до директора та інших представників адміністрації закладу;

чи визначені форми контролю за діяльністю спеціаліста, терміни поточної звітності;

чи знайдено форми участі адміністрації у поточній супроводжувачій роботі.

Безумовно, не існує єдиної моделі побудови взаємодії психолога з адміністрацією. Частина її витікає з логіки самого процесу супроводу, інша формується у процесі індивідуальної взаємодії, формування взаєморозуміння та довіри.

Висновки. Вирішення проблеми підвищення професійної співпраці практичного психолога з учасниками освітнього процесу неможливе без наочності його ефективним, професійно обґрунтованим технологіям комунікації з адміністрацією та педагогічним колективом, з дітьми та їх батьками. Адже, як свідчить практика, психолог не завжди грамотно вибудовує свою взаємодію у колективі, що викликає у ряді випадків незадоволення та скарги з боку дітей та дорослих. А тому питання більш уважного ставлення до формування професійних якостей спеціаліста у процесі підвищення кваліфікації, а також питання створення умов для підвищення професійної рефлексії та професійної культури практичних психологів на сьогодні є актуальним у системі післядипломної педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе. М. : Совершенство, 1997. 298 с.
2. Борико І. М. Особливості партнерської взаємодії практичного психолога з усіма учасниками освітнього процесу в умовах НУШ. URL: <https://vseosvita.ua/library/osoblivosti-partnerskoi-vzaemodii-prakticnogo-psihologa-z-usima-ucasniki-OSVITNOGO-PROCESU-V-UMOVAH-NUS-214668.html>
3. Кобильченко В. Професійна взаємодія психолога в умовах закладу дошкільної освіти. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. № 2. С. 7–19.
4. Демидова Т. П. Профессиональное взаимодействие психолога и субъектов образовательного процесса в ходе профессионального становления учащихся средних профессиональных учебных заведений. URL: https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/27105/1/lrpo_2005_5_4_036.pdf
5. Положення про психологічну службу в системі освіти України. URL: <https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/normatyvno-pravova-baza/>
6. Социально-психологические проблемы взаимодействия школьного психолога с другими субъектами образовательного процесса. URL: <https://studref.com/426621/psihologiya/sotsialno-psihologicheskie-problemy-vzaimodeystviya-shkolnogo-psihologa-drugimi-subektami-obrazovatel>

*Матузна Ксенія,
учитель інформатики,
Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Сумська обласна гімназія-інтернат для
талановитих та творчо обдарованих дітей»,
м. Суми*

ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ СВІТИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі докорінних змін у суспільстві спостерігається відхід від шаблонних освітніх орієнтирів, тобто поступово відбувається перехід від традиційних до інноваційних технологій навчання й виховання майбутнього покоління. Саме, цей перехід є інтеграцією, що в свою чергу є одним із провідних напрямів перетворень в сучасній школі і усунення протиріч між невпинно зростаючим обсягом знань та здатністю їх засвоєння.

Виконання державних стратегічних завдань реформування змісту освіти обумовлює потребу реалізації компетентнісного підходу в закладах освіти різного типу засобами інтеграції змісту освіти і організаційних форм освітнього процесу (навчального).

Особливо актуальні спроби інтеграції різнопредметних знань у початковій ланці освіти, оскільки молодші школярі сприймають об'єкти навколишнього світу не розчленовано, не усвідомлюючи їх істотних ознак. [8, с. 3-5]

Дитяче мислення іде до незалежності від фізіологічних потреб довгим шляхом дій, мови, ігор і т.п.. Діти не мають критичного ставлення до сприйнятих вражень, потреби в їх перевірці. Суттєві і несуттєві ознаки у сприйнятих об'єктах дітьми не виділяються, на першому місці виявляються ті, що подіяли на почуття... Перетворення дитячого мислення з властивим йому егоїзмом, егоцентризмом, малою зв'язністю в соціально зрілий розум – основне завдання школи. [7, с. 24-33]

У закладах освіти (школи, спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї) інтеграційні процеси відбуваються переважно на прикладному рівні, тобто об'єднання (синтез) певних навчальних предметів у самостійні педагогічні системи для забезпечення цілісності знань і вмінь учнів (переважно старшокласників), а також з метою профорієнтації та ознайомлення з сучасними технологіями. При цьому обов'язковим є психологічний супровід учнів і використання сучасних технологій навчання, що також забезпечують реалізацію курсів за вибором.

Так, введення в старшій школі спеціальних курсів міжпредметного узагальнювального характеру і добір відповідних технологій їх реалізації сприяють ознайомленню учнів із новими галузями знань. Це орієнтуватиме здобувачів освіти на майбутню професію в межах обраного профілю, розкриваючи практико-орієнтований аспект знань, що отримується у процесі навчання. Аналіз теоретичних напрацювань у галузі міжпредметної інтеграції та міжпредметних зв'язків дали змогу визначити дидактичні умови реалізації інтегративного підходу в умовах профільного навчання за єдності інваріантної та варіативної складових: створення системи міждисциплінарних понять; добір змісту фундаментальних та суспільно-гуманітарних наук для формування предметного змісту старшої школи; визначення кола сучасних технологій реалізації профільного навчання. [2, с. 17-26]

Отже, інтеграція здатна вирішити основні суперечності в освіті – протиріччя між безмежністю знань і обмеженими людськими ресурсами. Практична реалізація ідеї інтегрованого навчання матиме й додатковий ефект, що сприяє розвитку емоційно ціннісного ставлення здобувачів освіти до навчання, оскільки вони краще розумітимуть навчальний матеріал саме на міжпредметній основі, на взаємозв'язках з повсякденною діяльністю людини, що є запорукою успішного формування не тільки предметних компетентностей учнів, але й ключових, зокрема, вміння вчитися та застосовувати набуті знання [3, с. 92-97].

Як показує практика, учителю важливо усвідомити критерії відбору інновацій для апробації, адаптації та впровадження. По-перше, нововведення повинно володіти високим проєкtnим потенціалом (здатністю) щодо реалізації стратегічних державних завдань реформування змісту освіти, по-друге, бути технологічно сумісним щодо вирішення конкретних проблем у професійній роботі, що сприяє задоволенню фахових потреб і запитів педагогів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна педагогічна наука стверджує, що для продуктивного засвоєння учнем знань і для його інтелектуального розвитку важливе значення має встановлення широких зв'язків як між різними розділами курсу, який вивчається, так і між різними дисциплінами загалом [11].

Перехід від традиційного вивчення предметів до навчання на засадах інтеграції – це шлях до реалізації багатьох принципів освіти: від формування цілісної картини світу, вміння об'єднати в цілісну систему вузькі галузеві проблеми до реалізації принципу національної спрямованості освіти, який передбачає інтеграцію освіти з національною історією, традиціями, українською культурою, відкритість освіти, що зумовлює інтеграцію у світовий освітній контекст. [10]

Переорієнтація освіти на особистість учня, формування людини, спрямованої на самовиховання, потребує дотримання таких принципів організації навчально-виховного процесу, як гуманізація та гуманітаризація; єдність загальнолюдського та національного; розвиток і саморозвиток учнів у процесі навчання; співробітництво, співтворчість; індивідуалізація та диференціація; оптимізація процесу навчання [1].

Інтегроване навчання дає змогу вчителю й учням виходити за межі окремого навчального предмета (окремої освітньої галузі) і сприяє формуванню в учнів цілісної картини світу. Його мета:

1. Ущільнити знання.
2. Сприяти опануванню великого за обсягом навчального матеріалу за певний період часу, досягти цілісності знань.
3. Розвинути здібності учнів.
4. Об'єднати споріднені матеріали кількох предметів навколо однієї теми.
5. Виховувати креативну особистість, готову до творчого пошуку. [9, с.59]

Однією з виразних тенденцій оновлення навчання є пошук нестандартних (інноваційних) уроків. Педагогічна суть таких уроків полягає в такому структуруванні змісту й форми, які б

викликали інтерес в учнів і сприяли б їхньому розвитку та вихованню. До нестандартних уроків належать серед найбільш поширених й інтегровані уроки.

Навчитись учитися - це означає зробити так, щоб навчання стало для кожного школяра не тільки необхідністю, але й величезною радістю пізнання. У цьому учневі може допомогти тільки вчитель – «майстер педагогічної справи настільки добре знає азбуку своєї науки, що на уроці, у ході вивчення матеріалу, у центрі його уваги не сам зміст того, що вивчається, а учні, їх розумова праця, їх мислення, труднощі їхньої праці», – говорив Василь Сухомлинський [13].

Головне місце на нестандартних (інноваційних) уроках відводиться елементам творчого пошуку. У процесі проведення інтегрованих уроків педагоги вміло й ефективно керують принципами засвоєння і застосування знань, формують мислення школярів, їхню емоційну та вольову сферу, моральні, естетичні та світоглядні аспекти особистості, навчальні і трудові вміння.

Інтегровані уроки розвивають мислення і мовлення здобувачів освіти, їхню увагу, пам'ять, спостережливість, кмітливість, ініціативу, самостійність, наполегливість, працьовитість, чуйне, уважне ставлення один до одного та багато інших позитивних якостей особистості, які так важливо закладати якомога швидше.

Такі уроки можуть будуватись у межах одного навчального предмета або з інтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін, або на змістовій основі інтегрованого курсу. Найчастіше поєднуються такі предмети, як історія та географія, географія та основи економіки, історія та українська/зарубіжна літератури, історія та іноземна мова, математика та фізика, інформатика та математика/фізика.

Важливою умовою ефективного використання інтегрованих засобів навчання є з'ясування істотних відмінностей між уроками з використанням міжпредметних зв'язків, уроками інтегрованого змісту та інтегрованих курсів.

Міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок завдань і питань з інших предметів. Ці завдання мають додаткове значення. Це окремі короткочасні елементи уроку, що сприяють більш глибокому сприйняттю й осмисленню понять, що вивчаються. Інтегрований урок поєднує в собі блок знань з предметів, що інтегруються навколо однієї теми. Особливий напрям становлять інтегровані курси.

Дослідження, яке проводили педагоги, показало, що інтегровані уроки, подібно до традиційних, можна класифікувати за такими ознаками:

I. За дидактичною метою:

1. Засвоєння нових знань.
2. Формування практичних умінь і навичок.
3. Узагальнення і систематизації знань.
4. Контрольні уроки.

II. За етапами навчальної діяльності:

1. Вступні.
2. Первинного ознайомлення з матеріалом.
3. Формування понять, вивчення законів і правил.
4. Застосування знань на практиці.
5. Формування практичних умінь і навичок.
6. Повторення і узагальнення матеріалу.

Більшість вчителів вважає, що друга класифікація більше підходить до інтегрованих уроків.

Майже в усіх типах інтегрованих уроків наявні такі структурні елементи: вступна частина, перевірка домашнього завдання, вивчення нового матеріалу, закріплення нового матеріалу, повідомлення домашнього завдання, закріплення вивченого [14, с. 2-12].

Проведення інтегрованого уроку забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості; сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування до процесів та явищ оточуючої дійсності. Доцільність інтегрованих уроків зумовлена завданнями інтеграції знань, умінь і навичок учнів з основ наук. Вони сприяють розкриттю наукових законів та умов їх прояву в різних галузях науки та сферах практичної діяльності; виявленню специфіки та можливості прояву закономірностей, законів, ідей, теорій в оточуючій дійсності; інтеграції діяльності вчителя із формування загально навчальних умінь і навичок учнів (навчально організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні); розкриттю багатогранності можливостей застосування набутих знань учнів у різних галузях науки та сферах діяльності; синтезу

явищ, процесів з метою висунення нових ідей, розробки гіпотез; інтеграції діяльності вчителів з формування творчої особистості учня, розвитку його здібностей [12, с. 12-14].

Також, однією з форм міжпредметної інтеграції є тематичні дні або тижні. Тематичні дні за ідейним наповненням надзвичайно близькі до предметних тижнів. Адже предметні тижні забезпечують сприятливі умови для вивчення навчальних предметів (зокрема, профільних) та їх поглиблення, стимулювання активної інтелектуальної і творчої діяльності учнів, усвідомлення інтегративних зв'язків між навчальними предметами, розвитку комунікативних навичок, ініціативності, роботи в команді, комфортної атмосфери і виховання в учнів взаємоповаги, толерантності, відповідальності та інших життєвих компетентностей, виявлення здібностей учнів.

Предметні тижні – традиційна форма роботи в багатьох закладах освіти, завдяки їй можна створити освітнє середовище і забезпечити різні форми інтегрованого навчання, використовуючи увесь попередній досвід.

Наведемо приклад організації Тижня інформатики, формат якого змінюється залежно від можливостей закладу освіти і мети проведення заходів.

Так, визначивши тему «Відомі українські винахідники», учнів залучають до всіх видів діяльності. Вони можуть відшукувати інформацію про українців, які народилися (проживають, проживали) в Україні та за її межами і зробили внесок у розвиток ІТ-технологій, науки, промисловості нашої держави і світу. Формат роботи може бути різним, наприклад: наукове дослідження (у межах роботи відділення МАН), історичний екскурс, театралізоване представлення спогадів того чи іншого діяча, вивчення моделей, пов'язаних з дослідженнями відомих українців тощо.

Надзвичайно цікавими формами роботи є: проведення ярмарків професій, які зустрічатимуть відвідувачів; організація виставок технічної творчості тощо.

Під час Тижня інформатики також можна організувати екскурсії до музеїв, ІТ-компаній, підприємств, провести журналістські опитування тощо.

Формат предметних тижнів настільки гнучкий, що дає змогу застосовувати різні види міжпредметної інтеграції: контент-орієнтовану інтеграцію (тематичну інтеграцію) та інтеграцію, орієнтовану на формування способів дій (інтеграцію навичок). Причому проекти бувають індивідуальні, колективні або навіть об'єднують увесь заклад освіти. Результати масштабної роботи в межах окремого проєкту можна представити, провівши підсумкову конференцію [5].

Інтеграційні процеси в освіті тривають. Перед кожним з нас відкриваються два шляхи: жити минулими досягненнями, не помічаючи кардинальні зміни у світі та суспільстві, або прагнути до змін і проводити їх, застосовуючи новітні освітні технології. Влучно було підмічено І. Підласим: «Можна бездумно тужити за втраченими ідеалами, скаржитись на падіння духовності та вихованості, втрату людяності й моральності, загалом на життя і зовсім незвичну школу, але хід подій вже не повернути. Погрожувати поїздові, що стрімко віддаляється від перону, дозволено лише дітям».

Висновки. Технологія – це конструювання навчального (виховного процесу) з гарантованим досягненням мети. Вона має чіткі процесуальні характеристики, дає відповідь на питання як, яким способом досягати поставленої мети. Кожна технологія має своє цільове призначення, тому гарантуватиме саме той результат, який проєктується її автором-розробником [8, с. 3-5].

Саме, поява інтегрованого навчання як інноваційного явища (нової технології) та впровадження його в педагогічну практику викликано нагальною потребою у формуванні інтегративного типу мислення у сьгоднішніх школярів для їх подальшої успішної адаптації і конкурентоздатності в сучасних умовах.

Ідея інтегрованого навчання актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти, що спроможна забезпечити кожній людині самостійно досягти тієї чи іншої життєвої цілі, творчо самостверджуватися в різних соціальних сферах.

Значущість проблеми інтеграції знань учнів пов'язана також зі створенням нових технологій та матеріалів із заданими властивостями, з поширенням високопродуктивних методів обробки матеріалів із заданими властивостями, таких як електронно-променевої, плазмовий та інші, які мають опанувати сучасні фахівці [4].

Отже, педагоги сучасних закладів освіти мають розуміти, що за умови успішного методичного впровадження інтегрованого підходу в освітній процес реалізується мета якісної освіти, а за допомогою багатосторонніх міжпредметних зв'язків закладається фундамент для формування в учнів умінь комплексного бачення проблем реальної дійсності, різнопланових підходів до їх розв'язання. Предметні тижні завдяки своїй гнучкості й універсальності уможливають здійснення

міжпредметної інтеграції на різних рівнях, оскільки поєднують у собі процес пізнання нового й активні форми навчання. [6]

Список використаних джерел

1. Ампілогова Л. Модульна організація уроку. К. : Шкільний світ, 2008.
2. Барановська О. В. Міжпредметні зв'язки у підручнику для профільної школи: практична зорієнтованість та технологізація. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць / ред. кол.; голов. ред. О. М. Топузов. К. : Пед. думка, 2016. Вип. 16. С. 17–26.
3. Бойко Є. Г., Рафальська О. О., Юхимович Г. П. Інтегрований підхід до навчання в освітньому процесі. *Управління розвитком складних систем*. 2019. Вип. 38. С. 92–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2019_38_16
4. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів. URL: <https://urok.osvita.ua/materials/proftech/24899/>
5. Інтегроване навчання для цілісного сприйняття світу. URL: <https://www.creativeschool.com.ua/integration/>
6. Інтегроване навчання. URL: <https://edera.gitbooks.io/glossary/>
7. Мариновська О. Інтегративні процеси в умовах модернізації освітньої галузі. *Джерела* : наук.-метод. вісник. 2002. № 3-4. С. 24–33.
8. Мариновська О. Інтегральна технологія навчання: від теорії до практики. *Початкова освіта*. 2011. №32 (608). С. 3–5.
9. Нова українська школа: poradnik dla vchytela / za zag. red. H. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 59 с.
10. Новікова Ю. В. Впровадження інтегрованого підходу в освітній процес початкової школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/vprovadzenna-integrovanogo-pidhodu-v-osvitnij-proces-pocatkovoi-skoli-94734.html>
11. Панішева О. В. Інтеграція математичних і гуманітарних знань як передумова якісної підготовки майбутнього вчителя математики до роботи в гуманітарних класах. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Panishewa.php>
12. Панченко С. Нестандартні форми уроків. *Відкритий урок*. 2006. № 23-24. С. 12–14.
13. Перлини Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2006». К. : Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2006.
14. Створити цілісну картину світу. Інтегроване навчання в школі. *Завуч*. 2007. № 21. С. 2–12.

Матюха Тетяна,

учитель англійської мови,

Білопільський ліцей № 1 Білопільської міської ради

Сумської області,

м. Білопілья

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ РЕСУРСІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. У наш час нові інформаційні технології інтенсивно впроваджуються в освітній процес. І якщо розглядати урок як соціальне замовлення суспільства системі освіти, то сьогодні ми вийшли на рівень, коли комп'ютерна грамотність випускника школи повинна бути достатня для того, щоб вільно працювати на персональному комп'ютері в якості користувача. У навчанні особливий акцент ставиться сьогодні на власну діяльність дитини з пошуку, усвідомленню і переробці нових знань. Учитель виступає як організатор процесу навчання, керівник самодіяльності учнів, надає їм потрібну допомогу і підтримку. Сьогодні можна говорити вже про те, що Інтернет-технології є частиною загальної інформаційної культури вчителя та учнів.

Інформаційний освітній простір поки тільки починає наповнюватись. Для того, щоб уникнути безсистемності і некомпетентності необхідно, щоб вчителі-предметники з багаторічним досвідом роботи вносили свій внесок у заповнення цього інформаційного ресурсу. Тому, вчителям важливо знати, якими послугами і для яких дидактичних цілей вони також можуть скористатися у своїй педагогічній практиці при використанні сучасних педагогічних технологій.

Перш за все, слід розглянути можливості мережі Інтернет у процесі освіти. Поява Інтернет в освіті стимулює бажання хлопців вчитися, розширює зону індивідуальної активності кожного учня, збільшує швидкість подачі якісного матеріалу в рамках одного уроку. Усе це здійснюється за допомогою листування електронною поштою зі школярами інших країн, створення та проведення спільних телекомунікаційних проєктів, можливості читання книг в оригіналі, участі у різноманітних конкурсах та олімпіадах. Питання інтеграції Інтернету в освіту і, зокрема, застосування його в навчанні іноземним мовам, в даний час досить актуальне. Це пов'язано в основному з тим, що при

використанні Інтернету як засобу навчання іноземної мови як не можна краще реалізуються багато цілей і завдання навчання і виховання.

Виходячи з вищесказаного, метою даної роботи є виявлення дидактичних можливостей Інтернет під час навчання іноземних мов. У свою чергу мету конкретизується такими завданнями:

- 1) Проаналізувати наявну літературу на цю тему;
- 2) Виявити особливості Інтернет та їх вплив на освітній процес в цілому;
- 3) Розглянути Інтернет як засіб навчання видів та аспектів мовної діяльності на уроках іноземної мови в середній школі.

Об'єктом даної роботи є процес навчання іноземної мови за допомогою Інтернет.

І відповідно предметом – можливості Інтернету як засобу навчання іноземної мови.

Теоретична цінність даної роботи полягає в тому, що автором було обгрунтовано застосування Інтернет в навчальному процесі. Певну практичну значимість представляють запропоновані автором рекомендації щодо використання глобальної мережі на уроках іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Робота учнів в Інтернеті охоплює різні види діяльності:

- самостійну роботу з інформацією ;
- самостійну навчальну діяльність (у режимі самоосвіти);
- для поглиблення знань у певній галузі, ліквідацію прогалин,
- підготовку до іспитів;
- навчальну діяльність під керівництвом віддаленого вчителя в курсі дистанційного навчання;
- спілкування в мережі .

Кожен з цих видів діяльності має свою специфіку. Найбільш затребуваною виявляється робота з інформацією. Кожен, хто хоч раз спробував увійти в глобальну мережу Інтернет, встиг переконатися, що це океан інформації, в якому дуже легко потонути. Важливо визначити, де, при вирішенні яких дидактичних завдань послуги, що надаються Інтернет, і його ресурси можуть бути максимально ефективно використані в навчальному процесі.

Безоплатний онлайн-сервіс Kahoot! Дає змогу створювати інтерактивні навчальні ігри: вікторини, обговорення, опитування. Аби розпочати роботу в сервісі, потрібно зареєструватися. Безоплатний онлайн-сервіс Kahoot! (далі – сервіс) дає змогу створювати інтерактивні навчальні ігри (далі – ігри), що складаються з низки запитань із кількома варіантами відповідей. Такі ігрові форми роботи можуть бути застосовані у навчанні – для перевірки знань учнів. А також сервіс може стати у пригоді керівнику та педагогічному колективу навчального закладу для різних форм наукової, методичної та організаційної роботи. Участь в іграх, створених за допомогою сервісу, сприяє спілкуванню та співпраці у колективі, підвищує рівень обізнаності в інформаційно- комунікаційних технологіях, стимулює критичне мислення.

Аби розпочати роботу в сервісі, потрібно зареєструватися: перейти за посиланням та обрати у правому верхньому кутку опцію «Зареєструватися безкоштовно» (Sign up for free!). У першому віконці потрібно натиснути на стрілочку й обрати роль «Я – вчитель» (I'm a teacher). Нижче з'явиться ще одна чарунка, де потрібно ввести назву навчального закладу. Відтак заповнити реєстраційні дані: обрати ім'я користувача (Username), зазначити свій емейл та підтвердити його, обрати пароль. Аби завершити реєстрацію, потрібно обрати опцію «Створити обліковий запис» (Create account). Сервіс пропонує три форми гри. Мета, з якою збираєтеся створити гру, допоможе визначитися з формою: визначити рівень ознайомленості учасників із тою чи іншою темою чи рівень її розуміння – вікторина (Quiz) улаштувати дискусію щодо певного питання, презентувати ідею й отримати щодо неї «зворотній зв'язок» – обговорення (Discussion) зібрати думки, погляди учасників на ту чи іншу проблему – опитування (Survey). Докладніше про те, як працювати в сервісі – відібрати думки, погляди учасників на ту чи ту проблему – опитування (Survey).

Survey Monkey – це служба як для створення простих і невеликих опитувань, так і для масового розсилання анкет та виявлення тенденцій та складання більших досліджень. Сервіс дозволяє швидко створювати опитування, налаштовувати їх зовнішній вигляд, змінювати місцями питання, проводити А/Б-тестування, вставляти опитування на сайти та в соціальні мережі, складати дуже детальні та наочні звіти, захищати дані та інтегрувати кошти з MailChimp, GroSocial, CleverReach та іншими сервісами.

Сьогодні також хочу розповісти про сервіс, за допомогою якого можна створювати інтерактивні картки. Це сервіс quizlet. Що таке Quizlet? Quizlet – це безкоштовний онлайн-сервіс для створення та застосування флеш-карток та навчальних ігор у різних категоріях. В цьому сервісі можна працювати в різних режимах:

- режим «Cards» – режим перегляду карток (можна переглядати або обидві сторони картки відразу, або одну з них; є функція прослуховування слова)
- режим «Speller»: введіть те, що чує
- режим «Learn» (в двох варіантах: вписати переклад слова і прослухати значення і записати)
- режим «Test» (4 типи запитань)
- гра «Scatter» (Нехай все зникне! Перетягувати терміни та їх значення, щоб вони зникли.)
- режим «Race» – гра «Космічні перегони» (поки картка «пролітає» по екрану, потрібно встигнути вписати слово у відповідну строчку)

Plickers – гідна альтернатива традиційним тестам. Вчитель готує іменні картки для учнів, потім виводить тестові запитання на екран та сканує відповіді учнів зі свого телефону чи планшета. Плюси програми – учням не потрібні мобільники та доступ до інтернету, а вчитель може миттєво бачити результати тестів на екрані.

ZipGrade – програма, яка дозволить перевіряти тести за одну секунду. Для цього вчителю потрібно роздрукувати бланки відповідей, дати заповнити учням та просканувати листи відповідей зі свого смартфона. Результати автоматично перераховуються у відсотки та зберігаються у пам'яті програми, можна проводити наступний аналіз.

Quizlet – чудова платформа для запам'ятовування нових слів. Можна використовувати готові мережі карток, або створювати свою базу слів. Також платформа пропонує різні тести, ігри та додаткові функції. Можна працювати всім класом по інтерактивній дошці, або давати індивідуальні завдання кожному учневі у своєму віртуальному класі за посиланням.

ClassDojo – класний журнал з розширеними функціями, такими як, наприклад, виклик до дошки випадкових учнів. Цікавий підхід до оцінювання учнів: у кожного учень є свій профайл, аватар і він може заробити певну кількість балів.

Pinterest – зібрання ідей з прикраси кабінету, дизайну, професійних знахідок, ігор та техніки, не тільки для вчителів.

Prezi – це платформа для створення незвичайних презентацій. Також є велика база готових презентацій на граматичні теми, наприклад.

Survio.com – програма дозволяє створювати анкети для проведення досліджень та виводити графіки для презентації отриманих даних. Можна використовувати для проведення міні-дослідницьких робіт або інтерв'ю в класі. Альтернатива – GoogleForms.

Padlet – онлайн дошка, дану платформу можна використовувати для надання більшої автономії та самостійності учням, наприклад, як онлайн-перевірка домашніх завдань. Можна ділитися постами, посиланнями, фотографіями та відео, а також залишати коментарі.

У результаті використання сучасних освітніх технологій підвищилася якість навчання, в учнів проявляється тяга до творчості і пізнання, активність сприйняття, учні самостійно роблять глибокі висновки на уроках, що свідчить про розвиток творчого мислення.

Застосування сучасних освітніх технологій дозволяє школі з упевненістю дивитися в майбутнє. Адже все в школі іпідпорядковано єдиній меті – щоб якість підготовки учнів відповідала потребам суспільства не тільки сьогоднішнього, але й завтрашнього дня.

Таким чином, освітні веб-ресурси (портали, сайти) передбачають інформаційно-презентаційну, консультативну, інформаційно-методичну, просвітницьку, навчальну підтримку діяльності суб'єктів взаємодії, відкривають нові можливості взаємодії з громадськістю та дозволяють:

- інтерактивно донести інформацію до аудиторії незалежно від її територіального місцезнаходження;
- оперативно висвітлювати діяльність веб-ресурсу на основі публікації новин, оглядів, каталогів видань, а також наукових, методичних і практичних матеріалів;
- використовувати сучасні засоби спілкування, як-от: електронна пошта, інтерактивні конференції, форум – та ефективно організувати службу підтримки порталу;
- активізувати участь педагогічних працівників та учнів в Інтернет-олімпіадах, конкурсах, конференціях.

Загально визнано, що їх пріоритетними функціями є такі: трансляційна, просвітницько-інформативна, навчальна, організаційна. На сучасному етапі важливою функцією освітній веб-ресурсів є комунікативна, оскільки можливість взаємодії, інтерактивної комунікації, багатомовність є суттєвими показниками відвідуваності й корисності веб-ресурсу.

Застосування інформаційного простору в галузі освіти і безпосередньо в діяльності педагога стало загальною необхідністю. Освітні веб-ресурси можуть і повинні стати для педагогічної громадськості одним з пріоритетних засобів і способів самоосвіти; вони є ефективним організаційним

елементом регіональної системи освіти, адже нові інформаційні технології впливають на всі компоненти освіти: зміст, методи та організаційні форми навчання, дозволяють вирішувати складні та актуальні завдання педагогу для забезпечення його інтелектуально-творчого розвитку.

Висновки. У зв'язку з розвитком та зміною освітньої системи, розробкою нових методик, багато вчителів починають перебудову і у навчанні іноземної мови. У чому вона полягає? Насамперед, у великій увазі до дітей, у прагненні розвинути в них мотивацію, інтерес до оволодіння іноземною мовою, у спробах перебороти формалізм в організації навчально-виховного процесу й оцінці діяльності учнів, перейти від авторитарного стилю спілкування з учнями до справжнього спілкування, діалогу.

Учителі намагаються залучати додаткові цікаві країнознавчі матеріали, спонукають учнів до самостійного пошуку таких матеріалів значно раніше, ніж це передбачено програмою, організують на уроках роботу з газетою, піклуються про створення сприятливого психологічного клімату на уроці. Пісні, вірші, театралізація на позакласній роботі все більше проникають на урок, стають обов'язковими його елементами. Починається це для того, щоб “зробити навчання більш інформативним, змістовним, щоб підсилити вплив на особистість школяра засобами навчального предмета, щоб розвивати не тільки його світогляд, але й світовідчуження”.

Список використаних джерел

1. Іванова Н. Ю. Використання сучасних педагогічних та інформаційних технологій в освітньому процесі для активізації творчого потенціалу учнів.
2. Литкіна Н. П. Підвищення пізнавального інтересу учнів на уроках фізики з використанням інформаційних технологій навчання.
3. Майер Р. В. Застосування інформаційних технологій при вивченні фізики.
4. Самойлова Е. А. Використання комп'ютерних технологій.
5. Інтернет-ресурси.

*Матюшенко Людмила,
вчитель біології та хімії,
Хухрянська загальноосвітня школа
I-III ступенів (опорний заклад освіти)
Чернечинської сільської ради
Охтирського району Сумської області
старший учитель, вища категорія*

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА ХІМІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Постановка проблеми. Одним з напрямів розвитку сучасної освіти, зазначених у Державному стандарті базової середньої освіти, є формування освіченої особистості, підготовленої до життя та активної трудової діяльності, виховання її культури. Проблема викладання навчального матеріалу на уроках природничого циклу за сучасних умов є однією з актуальних. Згідно з Концепцією стандартів освітньої галузі, вивчення природничих дисциплін має забезпечувати знання учнями фундаментальних законів природи, узагальнених і систематизованих у сучасній науково-природничій теорії, формувати науковий світогляд, ознайомлювати з основами сучасного виробництва [1, с. 9].

Державним стандартом базової середньої освіти визначається компетентісна спрямованість освіти, яка створює умови для індивідуалізації та диференціації навчання, поглиблення практичної і творчої доміант навчальної діяльності, упровадження особистісно орієнтованої технології [1, с. 1]. Компетентність – специфічна здатність, яка дає змогу активно розв'язувати проблеми, що виникають у реальних ситуаціях життя. Вона формується в процесі навчання і виховання не лише в школі, а й під впливом сім'ї, друзів, роботи, культури тощо. Тому реалізація компетентісного підходу залежить від освітньо-культурної ситуації, в якій живе і розвивається школяр.

Зміни у суспільному житті і свідомості вимагають від педагогів визначити нову мету навчання та виховання – розвиток інноваційної особистості, здатної до життєтворчості та самореалізації у нових соціальних умовах. Компетентісний зміст освіти проходить наскрізною лінією через усі навчальні предмети. Життєва компетентність – це знання, вміння, життєвий досвід особистості, необхідний для вирішення життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального проекту.

Розвиток життєвої компетентності учня протягом його навчання в школі передбачає

формування в нього здатності планувати свій час, прогнозувати та діагностувати певні життєві ситуації, проектувати варіанти їхнього розв'язання. На допомогу учням у формуванні життєвих компетентностей приходять інтерактивні технології навчання, ігрові, тренінгові, проектні технології [6, с. 24].

Компетентнісний підхід покликаний подолати прірву між освітою і вимогами життя. Школа має стати не підготовчим етапом до життя, а самим життям; сприяти становленню особистості, як творця і проектувальника власного життя, гармонізації та гуманізації взаємин між учнями і педагогами, школою і родиною.

Сформувати якості сучасного учня та випускника допомагає метод проектів, адже розвиток особистості відбувається тоді, коли створено необмежені можливості діяти і самовдосконалюватися, коли дитину супроводжує весь час відчуття успіху й власної значущості від результатів своєї праці. Проект – це група взаємопов'язаних заходів та їх результатів, спрямованих на досягнення кінцевої мети, а також необхідні для цього ресурси та тимчасові затрати [3, с. 4].

Проектні технології забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь з різних видів діяльності, тому вважаються найефективнішими технологіями навчання життєвим навичкам. В їх основі лежить розвиток пізнавальної та дослідницької діяльності учнів, уміння орієнтуватися в інформаційному просторі [2, с. 32]. Саме проектні технології забезпечують реалізацію компетентнісного підходу через спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів.

Проектна діяльність як педагогічна ідея, освітня технологія і практика сьогодні є однією з найбільш продуктивних і перспективних, що дозволяє організувати навчальний процес зорієнтованим на особистість учня, його інтереси, нахили і здібності. Метод проектів стимулює інтерес учнів до певних проблем, а це передбачає оволодіння певною сумою знань і допомагає побачити практичну цінність набутих знань [4, с. 239].

Таким чином, метою роботи є встановлення значущості проектних технологій на уроках біології та хімії для формування та розвитку життєвих компетентностей учнів.

Виклад основного матеріалу. Як прищепити любов до предмета, зробити процес навчання цікавим і результативним? Які форми і методи роботи допоможуть будувати навчальний процес на основі найбільшої активізації пізнавальної діяльності учнів? Відповідь на ці питання доводиться шукати кожного дня. Сучасна біологічна освіта має величезне значення, оскільки сприяє формуванню особистості, яка розуміє життя як найвищу цінність, може свідомо оцінити і розв'язати проблеми, що постають перед конкретною людиною і людством в цілому.

Шкільний курс «Біологія» покликаний стати провідником гуманістичних ідей, екологічного способу мислення, здорового способу життя, формувати життєві компетентності. Саме ці функції предмета, які в системі освіти визначаються, насамперед, його специфікою, в основі якого лежить наука про природу, рекомендовано здійснювати на уроках біології [5, с. 14].

Навчальний предмет «Хімія» займає особливе місце серед усіх шкільних дисциплін. Вона формує в учнів уявлення про наукову картину світу, формує їх світоглядну позицію і життєві переконання, дає можливість експериментувати, висувати і доводити наукові гіпотези. Але все це буде можливим лише в тому випадку, якщо в учнів у процесі навчання буде сформований інтерес до знань, інтерес до предмету. Одним із основних завдань педагога є навчання учнів логічно мислити, аналізувати, пояснювати, порівнювати.

Навчальну діяльність школярів варто організовувати таким чином, щоб вона сприяла формуванню творчої особистості, розвивала розумові здібності, формувала життєві компетенції. Для цього обрано такі форми і методи навчання, які мають відносну самостійність і впливають на відносини, що виникають як між учителем і учнями, так і між самими учнями. Ступінь активності учнів під час уроку є реакцією на методи і прийоми роботи вчителя, показником його педагогічної майстерності.

Для розвитку пізнавальної активності та творчої діяльності учнів використано технології групового навчання, навчання у грі, дискусії, які суттєво доповнюють традиційні форми і методи. Такі уроки спонукають кожного учня до продуктивної праці, пробуджують інтерес до вивчення предмета, запалюють вогонь творчості, виховують наполегливість, почуття впевненості, віри у свої сили, які окрилюють дитину та приводять до активної діяльності.

Відповідно, особливе місце на уроках біології та хімії як галузі природничих наук відведено методу проектів дослідницького характеру, який спрямований на формування в учнів вмінь та навичок науково-дослідної діяльності, навчальну імітацію елементів дослідницької діяльності учнів у процесі навчання.

Форми навчальної діяльності на певних етапах перетворено на проектну діяльність. Технологія проектного навчання дає хороші результати для стимулювання інтересів учнів саме підліткового віку. З найбільшим захопленням дитина виконує тільки дії, вибрані вільно нею самою. Проектний метод пропонує використання навколишнього середовища як лабораторії, де твориться пізнання. «Все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені треба і де та як я можу ці знання застосувати» – основна теза сучасного розуміння методу проектів [7, с. 2].

Проектна діяльність є основою випереджальної освіти, за якої у випускника школи формуються ті вміння, навички й компетенції, які знадобляться йому після закінчення школи – під час подальшого навчання у закладі вищої освіти, ліцеї або коледжі, на початку трудової та професійної діяльності. Для успішної реалізації проектів розроблено «Правила поведінки учнів на презентації проекту» та «Пам'ятку для учня, який бере участь у проекті» у такому вигляді:

1. Ти збираєшся йти шляхом проектування.
2. Проектування починається з усвідомлення потреб або проблем. Потреби впливають з особливостей життя людей, особливостей твого особистого життя.
3. Твоя проблема має бути оформлена у вигляді короткого опису, що чітко формулює те, що ти збираєшся робити.
4. Наступний крок – пошук інформації, що стосується твоєї проблеми. Потрібно записувати все, що, на твій погляд, може допомогти тобі в її розв'язанні.
5. Подумай про те, які матеріали є у твоєму розпорядженні, як треба представити отримані результати.
6. Склади план своєї роботи, який включає окремі етапи.
7. Виконуючи проект, оцінюй успішність виконання кожного етапу, знаходь помилки, аналізуй їхні причини. У ході розв'язання проблеми внось необхідні зміни для поліпшення результату проекту.

Згідно з критеріями оцінювання проекту учні роблять самооцінку своєї діяльності на уроці. Спікери разом з групою оцінюють роботу кожного учня. Вчитель на основі самооцінки, оцінки, виставленою групою і власної оцінки виставляє загальну оцінку кожному учневі.

Тематику проектів в одних випадках може визначати вчитель, враховуючи особливості свого предмету, інтереси й здібності учнів. В інших випадках тематику проектів можуть запропонувати самі учні, орієнтуючись при цьому на свої пізнавальні, творчі та прикладні інтереси.

Такі інтереси якимось виявили школярі при розмові про кімнатні рослини. Чи добре ми їх знаємо? Вирішили дізнатися про ці прекрасні створіння якнайбільше. Учні, опрацюючи історико-географічні відомості, класифікацію, догляд за кімнатними рослинами, відкрили для себе багато досі невідомого, дізнавшись про лікарські властивості, вплив кімнатних рослин на біоенергетику людського організму, наших помешкань. Значна робота, проведена по створенню проекту «Кімнатні рослини – краса нашого життя», дала позитивний результат для формування дослідницьких здібностей, екологічної культури, розвитку естетичних смаків, виховання любові до праці. Знання та уміння, яких набули учні ході роботи над проектом, вони будуть використовувати у своєму подальшому житті.

Надра охтирської землі відзначаються запасами нафти та газу. Тож не дивно, що цією темою зацікавилися десятикласники, із задоволенням поринувши в світ досліджень за темою «Нафта – це паливо чи сировина для хімічної промисловості?» Чи ви колись замислювались, яким було б наше життя без нафти і нафтопродуктів? Без цієї сировини життя багатьох людей було б зовсім інакшим. Важко заперечити, що нинішня цивілізація з її індустрією цілком залежна від нафти.

Тема проекту може бути пов'язана з теоретичним питанням шкільної програми, з метою поглиблення знань учнів у цій ділянці, розв'язанням практичного питання, актуального для повсякденного життя й, разом з тим, що вимагає використання знань учнів не з одного предмета, а з різних ділянок різних наук.

Під час вивчення теми «Птахи» семикласники зацікавилися питанням розведення страусів, тому, що це – одна з рентабельних галузей сільського господарства. Це стало поштовхом до створення відповідного проекту. Визначено тип проекту: за домінуючою діяльністю – інформаційно-прикладний; за предметно-змістовою галуззю – монопроект; за характером координації – безпосередній; за характером контактів – серед учнів класу; за кількістю учасників – груповий; за тривалістю – короткий.

Метою і завданнями проекту було:

- формування творчої особистості, освіченої, здатної до самореалізації та самовдосконалення: активізація пізнавальної діяльності учнів;

- сприяння розвитку інтелектуальних та творчих здібностей; розвиток навичок високого рівня мислення;
- прищеплення навичок роботи з додатковими джерелами інформації, уміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі;
- формування навичок дослідницької діяльності на основі спільної праці учнів, розвивати вміння оцінювати набуті знання;
- виховання почуття відповідальності, самодисципліни, господаря своєї землі.

Сформовано такий механізм реалізації проекту:

1. Постановка проблеми.
2. Визначення теми і мети проекту.
3. Ознайомлення учнів із суттю проекту та основними етапами його реалізації.
4. Робота з інформаційними ресурсами.
5. Об'єднання учнів у групи, завдання для груп: «Науковці», «Зоотехніки», «Технологи», «Проектанти».

Очікувані та реалізовані результати проекту полягали у таких аспектах: активізація пізнавальної діяльності учнів, підвищення інтересу до вивчення біології, розвиток творчих здібностей, практичних навичок, формування навичок самостійної роботи з додатковими джерелами інформації, умінь працювати в групі.

Учасникам проекту було задано такі форми представлення результатів їх діяльності:

- альбом малюнків «Страуси»;
- добовий харчовий раціон страуса;
- пам'ятка страусоводам «Вузлики на пам'ять»;
- створення таблиць «Харчова цінність м'яса страуса порівняно з традиційними видами м'яса», «Порівняння деяких показників використання великої рогатої худоби і страусів»;
- створення макету страусової ферми;
- створення муляжу яйця страуса.

Усі поставлені завдання проекту були реалізовані, а результати діяльності учасників проекту відтворені у заявлених формах. Зокрема, опрацювавши питання біологічних особливостей страусів, їх утримання, цінності страусової продукції, враховуючи всі рекомендації щодо створення страусової ферми, учні вирішили, що на околицях села Хухра для цього є відповідні умови. Результатом роботи став створений учнями макет страусової ферми, велася мова з тодішнім керівником АПО «Хухрянське» про можливість створення страусової ферми у селі, було вибрано місце для ферми. Закладені яйця для інкубації.

У цілому за час педагогічного досвіду на уроках біології та хімії були реалізовані такі проекти: «Кімнатні рослини – краса нашого життя», «Страусова ферма в нашому селі», «Дослідження різноманітності орнітофауни Гетьманського НПП», «Кухонна сіль – безцінний мінерал планети», «Нафта – це паливо чи сировина для хімічної промисловості?», «Дослідження якості питної води», «Фітоіндикація ґрунтів у зоні впливу нафтових свердловин».

Висновки. Під час застосування методу проектів виникає можливість максимального розкриття творчого потенціалу школяра. Ця діяльність дозволяє виявити себе індивідуально або в групі, спробувати свої сили, використати свої знання, дати користь, продемонструвати привселюдно досягнутий результат. Це робота, спрямована на розв'язання цікавої проблеми, сформульованої найчастіше самими учнями у вигляді завдання, коли результат цієї діяльності – знайдений спосіб розв'язання проблеми – має практичний характер, має важливе прикладне значення й, що дуже важливо, цікавий і значущий для самих відкривачів.

Метод проектів сприяє також набуттю комунікативних навичок і вмінь, тобто вмінь працювати у різноманітних групах, виконуючи різні соціальні ролі. Метод зорієнтований на знайомство з різними культурами, розгляд різних точок зору на одну проблему, розвиток уміння користуватися дослідницькими методами, аналізувати факти, висувати гіпотези, робити висновки, самостійно працювати над розвитком свого інтелекту, культурного і мовного рівня.

Отже, метод проектів формує такі навички й уміння, які дозволяють випускникам школи швидко адаптуватися до змінюваних економічних та соціокультурних умов, орієнтуватися в різноманітних життєвих і професійних ситуаціях, працювати в різних колективах.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Київ, 2020. 472 с.
2. Загнибіда Н. М. Метод проектів на уроках хімії. Тернопіль-Харків: Ранок, 2011. 128 с.

3. Капустіна Н. М. Проектна форма навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах та позашкільних закладах освіти еколого-натуралістичного напрямку. Проблеми та шляхи їх вирішення : методичні рекомендації вчителям біології, географії. Київ : Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, 2006. 15 с.
4. Козакова Н. В. Формування проектної культури школяра. *Теорія і практика розвитку ключових компетенцій учнів 12-річної школи* : матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції. Київ, 2008. С. 239.
5. Колягіна О. О. Формування творчої компетенції учнів на уроках біології. *Біологія*. 2010. № 2. С. 13–18.
6. Кучер Л. А. Розвиток життєвих компетентностей на уроках біології. Тернопіль-Харків : Видавництво «Ранок», 2010. 160 с.
7. Томко Н. Р. Проектні технології на уроках біології. *Біологія*. 2014. № 1–2. С. 2–5.

Мельникова Інна,

викладач,

ВСП «Машинобудівний фаховий коледж

Сумського державного університету»,

м. Суми

Влезько Олена,

викладач,

ВСП «Машинобудівний фаховий коледж

Сумського державного університету»,

м. Суми

ІННОВАЦІЇ У ВИКОРИСТАННІ НАТУРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ НА ЗАНЯТТЯХ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ ЯК ВАРІАНТ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ КОЛЕДЖУ

Постановка проблеми. Вимоги суспільства, дистанційні режими роботи та навчання сприяють підвищенню професійних вимог сучасних викладачів та вчителів. Ще 10 років тому було важко представити більшість педагогів-природників, які одночасно вміло організують навчальний процес у змішаному чи дистанційному режимі згідно вимог діючої навчальної програми. Так, постійний пошук до самовдосконалення та саморозвитку є тією рушійною силою, яка дає дієві ідеї та шляхи її реалізації шляхом спроб й помилок у своїй професійній сфері.

Удосконалення звичних на перший погляд форм роботи з натуральними об'єктами на занятті є рушійним методом модернізації в організації сучасного навчального процесу. Тим більше, все частішають випадки, коли студенти не знають, що являє собою гербарій, і не переконуються, що зразки рослин є справжніми поки не почнуть працювати з ними. Саме для недопущення таких випадків сучасний компетентний педагог організовує навчальний процес в очному чи дистанційному режимі з максимальною доступністю учнів чи студентів до об'єкта дослідження чи то в реальному часі, чи то в дистанційному режимі [1, с. 595].

Професійна компетентність педагога тісно пов'язана із спеціалізацією фахівця. У науковій літературі є різні погляди на визначення сутності категорії «професійна компетентність». Більшість дослідників розуміє «професійну компетентність» як процес розвитку суб'єкта професійної діяльності, який забезпечує формування індивідуальних способів самоствердження у професійному середовищі. Тому, професійна компетентність була предметом дослідження багатьох вчених: О. Бондаревської, І. Зазюна, Н. Кузьміної, А. Щербакова та ін. [3, с. 206].

Мета статті полягає у аналізі використання натуральних об'єктів під час вивчення окремих дисциплін природничого циклу у розрізі розвитку професійної компетентності сучасного педагога.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність являє собою систему особистісних якостей, знань і умінь, що зумовлюють готовність фахівця здійснювати професійну діяльність. Саме професійна компетентність викладача природничих дисциплін передбачає творчий характер мислення, усвідомлення особистої відповідальності за результат своєї праці, прийняття раціональних рішень у вирішенні завдань. Тому, сучасні вимоги навчально-виховного процесу потребують гнучкості педагогів у плані варіації форм використання різних методів та прийомів як очної, так і дистанційної роботи [3, с. 207].

Враховуючи карантинні умови навчання з постійним переходом в дистанційний режим однією з головних проблем при опануванні студентами курсу Біологія і екологія для 10-11 класів є постійний брак умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки ще зі школи. Тому як альтернативою вирішення даної проблеми викладачами біології машинобудівного коледжу постійно застосовуються натуральні об'єкти при вивченні окремих тем з метою формування уявлення студентів, наприклад, про біорізноманіття, морфологічні чи фізіологічні критерії різних видів організмів, елементарні приклади пристосування організмів до умов існування тощо.

Серед натуральних об'єктів важливе місце відводиться гербарію, який є одним із найважливіших засобів накопичення та збереження інформації про видову різноманітність рослинного світу. За способом використання гербарій на заняттях в коледжі є як демонстраційним так і роздатковим, наприклад, при використанні останнього під час виконання завдань лабораторної чи аудиторної роботи. Організуючи навчальний процес беруться до уваги ключові питання теми занять з використання морфологічного або систематичного гербарію. Так, як систематичний гербарій містить різні види рослин, які об'єднані в 1 групу за певною ознакою, то його доцільно використовувати при вивченні тем, що стосуються систематики органічного світу, принципів наукової класифікації живих організмів, зокрема Царства Рослини, при визначенні таксономічного положення виду, при розгляді окремих питань, що стосуються адаптації організмів. Як додаток до систематичного гербарію застосовується морфологічний, що містить різні органи рослин, їх видозміни у зв'язку з різними умовами існування, що є наслідком пристосування. Якщо є тільки можливість демонстрації одного гербарного зразку, то можна пронести між рядами, або передати на парти, щоб студенти ознайомилися, але такою роботою не потрібно захоплюватися, бо забирає багато часу [4].

Використання гербарію в аудиторній роботі допомагає сформувати у студентів вміння визначати організм та розуміти його місце в природі, особливості пристосування рослини до змінюваних умов місцезростання, що й потрібно для розвитку умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Робота з гербарієм забезпечує також розвиток творчих здібностей у студентів опановуючи навчальний матеріал. Наприклад, при виконанні завдань на встановлення причинно-наслідкового зв'язку: які умови існування рослини призвели до формування певної форми листків чи стебла, або чому саме стебло-соломина є наслідком пристосування до посушливих умов місцезростання злакових.

Результативним є виконання, наприклад, таких завдань: серед гербарних зразків обрати трав'янисті рослини остепнених луків враховуючи морфологічний критерій виду, з'ясувати які пристосування мають ці види. За гербарними зразками студенти порівнюють рослини однієї родини, визначають їх подібні або відмінні ознаки. Серед гербарних зразків обираються трав'янисті рослини лісу, з'ясовуються які пристосування вони мають до існування в лісі. Або ж потрібно розглянути гербарій, розподілити рослини на групи, навести спільні ознаки для кожної групи та зробити висновок, що є причиною спільних ознак окремих груп рослин. Якщо з певних причин натуральний об'єкт не можна продемонструвати, то застосовують екранні технічні пристрої. Успішність роботи студентів з гербарними зразками багато в чому залежить не тільки від умінь працювати з ними, а в першу чергу від наявності елементарних знань ще з 6-го класу про рослинні організми [4, с. 2].

Варто додати, що організуючи навчальний процес в дистанційному або змішаному режимі при частковому використанні гербарію є корисними різні безкоштовні онлайн-ресурси. Так, наприклад, *атлас-довідник Трав'янисті рослини України* є навчальним посібником, в якому вміщено опис і ілюстрації майже двохсот видів трав'янистих рослин України, та таблиці для визначення родин, до яких вони належать. Також у посібнику є словник основних морфологічних термінів і понять, котрий полегшує роботу тим, хто недостатньо володіє відповідними знаннями, алфавітні показники української і російської назви рослин. Дане джерело інформації рекомендоване до використання викладачами, вчителями та учнями.

Варто згадати про мобільні додатки, які можуть бути у нагоді для ідентифікації рослин як по самому фото, так і з додаванням короткого опису для більш точного пошуку конкретного виду рослин. Більшість програм є безкоштовними. Наприклад, *PlantSnap* – додаток для визначення рослин, дозволяє зробити знімок рослини в природніх умовах чи гербарного зразка та знайти видову назву рослини. Цей онлайн-визначник надійно розпізнає близько 630 видів рослин з їх коротким описом. *PlantNet* – також дозволяє по фотознімку ідентифікувати рослинну, є безліч функцій, що дають можливість фільтрувати рослини по їх таксономічним категоріям. *iNaturalist* – система розпізнавання зображень, надасть таксономічне положення виду та коротку характеристику рослини. Далі, окреме питання стосується можливостей німецького проекту *BISA*, що являє собою окремі природничі курси

навчання, закріплення освоенного матеріалу у вигляді гри та багато цікаво інтерактиву, з яким можна ознайомитися безпосередньо на сайті даного проекту.

Поряд із розвитком професійної компетентності педагога організовуючи процес з використанням різних форм наочності, велике значення гербарію у формуванні інформаційної компетентності студентів, бо найбільшу цінність становить та інформація, яку здобуваєш самостійно, оскільки розвивається вміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію. Тим більше, біологія є одним із тих навчальних предметів, на якому можна застосовувати найрізноманітніші методи й прийоми роботи з інформацією. Застосування технічних можливостей гаджетів є особливо ефективним, бо дозволяє дуже швидко опрацювати інформацію, використовуючи електронні визначники, фотознімки рослин, узагальнену інформацію по систематиці рослин чи їх морфології. Тому на заняттях в коледжі і звертаємо увагу на формування інформаційної компетентності, що важливо при роботі саме з тим роздатковим матеріалом, який треба ідентифікувати.

Також при роботі із гербарними зразками є вагомим питання формування комунікативної компетентності всіх учасників навчального процесу, що сприяє формуванню в студентів уміння співпрацювати в колективі, враховувати думку кожного, йти на компроміс.

Важливою складовою успішного використання гербарію під час організації навчального процесу є забезпечення органічного поєднання гербарних зразків з навчальним матеріалом та іншими засобами навчання, наприклад технічними. Тому, у курсі Біологія і екологія для 10-11 класів гербарій є за можливості обов'язковим, додатковим джерелом нової інформації при засвоєнні, закріпленні і перевірці засвоєних знань.

Висновки. Таким чином, використання гербарію, як натурально об'єкта на заняттях біології є не тільки логічною та результативною візуалізацією окремих питань до теми заняття, а й варіацією розвитку професійної компетентності педагога в інноваційному освітньому середовищі організовуючи навчальний процес. Надалі планується розвивати професійну компетентність педагогів коледжу аналізуючи та порівнюючи результати навчальних досягнень студентів, які працювали виключно із віртуальними аналогами натуральних об'єктів, створити рекомендації по використанню різних програм для ідентифікації організмів відповідно до вимог діючої навчальної програми. Постійний запит суспільства, шлях до саморозвитку, пошук нових ідей та реалізація поставлених цілей тільки підкріплюють той професійний фундамент педагога, який був закладений його фаховою спеціалізацією.

Список використаних джерел:

1. Мельникова І. В. Використання ГІС у курсі географії 11 класу як складова особистісно-професійної компетентності педагога в умовах інноваційних змін. *Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти* : збірник наукових статей / за заг. ред. Г. Л. Єфремової. Суми, 2021. С. 595–600.
2. Мельникова І. В., Влезько О. М. Формування екологічної свідомості студентів коледжу. *Екологічна безпека держави* : тези доповідей Всеукраїнського круглого столу, м. Київ, 16 вересня 2021 року / редкол. О. С. Волошкіна та ін. К. : ІТТА, 2021. С. 178–179.
3. Мороз Л. В., Крот Г. В. Професійна компетентність майбутнього магістра-логопеда. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика*. Суми, 2020. С. 206–208.
4. Навчальна програма з біології і екології для 10-11 класів (Рівень стандарт) «Затверджено Міністерством освіти і науки України» (Наказ МОН України від 23.10.2017 р. наказ № 1407). 28 с.

Метейко Алла,
*методист з хімії навчально-методичного
відділу координації освітньої діяльності
та професійного розвитку
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ПРАВИЛА ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ ХІМІЇ

Постановка проблеми. З кожним роком хвороби опорно-рухової, серцево-судинної та травної системи дедалі частіше з'являються у дітей. Тому, актуальним постає питання щодо необхідності збереження здоров'я населення, і робити це потрібно, починаючи із шкільного віку [9]. Беручи до

уваги актуальність цього питання, Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження від 23.12.2020 № 1668-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2021 рік». У п. 3 розроблених заходів зазначено, що однією із стратегічних цілей є розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок шляхом зміни поведінки учасників освітнього процесу [5]. Міністерством охорони здоров'я України було видано наказ від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти», у якому додатком 9 оновлено й детально прописано загальні вимоги до організації харчування дітей у закладах освіти. У додатку 10 до наказу, наведено перелік харчових продуктів, що заборонено реалізовувати в шкільних буфетах та в торгівельних апаратах, розміщених у закладах освіти [4]. Проте, правильність організації харчування в шкільних їдальнях не вирішує повністю питання збереження здоров'я, оскільки діти харчуються і в позанавчальний час (удом, перебуваючи на прогулянках, під час відпочинку на природі тощо). Отже, необхідним є здійснення просвітницької роботи із школярами щодо правильної організації харчування та складання добового раціону людини.

У Державному стандарті повної загальної середньої освіти визначено наскрізні вміння, якими повинен володіти кожен випускник школи, а саме: читати з розумінням, висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, критично й системно мислити, логічно обґрунтовувати позицію, діяти творчо, виявляти ініціативу, конструктивно керувати емоціями, розв'язувати проблеми, оцінювати ризики, приймати рішення, співпрацювати з іншими. Такі вміння необхідні людині протягом життя. Формування їх передбачено під час навчання предметам усіх освітніх галузей, зазначених у документі. Особливий акцент вважаємо за потрібне зробити саме на природничу освітню галузь. Саме під час опанування змісту дисциплін, що до неї входить, учні знайомляться з основними складниками харчування – білками, жирами й вуглеводами, їх значенням для живих організмів та джерелами надходження до організму людини. Тому постає питання, як ефективно, через формування наскрізних умінь спрямувати учнів на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб.

У попередній статті [2] ми розглянули, що таке здорове харчування та які хімічні сполуки лежать в його основі. Детально зупинилися на місці їх вивчення в шкільному курсі органічної хімії та акцентували увагу на продуктах харчування, що обов'язково повинні бути в раціоні кожної людини. **Метою** цієї статті є показати приклади компетентнісних завдань, за допомогою яких на уроках хімії учитель може допомогти учням усвідомити правила здорового харчування, що, на наш погляд, безпосередньо вплине на розвиток культури споживача в учнів.

Виклад основного матеріалу. Під час вивчення органічної хімії в закладах загальної середньої освіти у багатьох учнів виникає питання «Навіщо вивчати ці речовини? Де знадобляться знання про них?». Саме в цьому постає завдання перед учителем хімії – пов'язати академічні знання з життям кожної людини. На це звертається увага в навчальних програмах з хімії, де в очікуваних результатах до навчально-пізнавальної діяльності зазначено: учень повинен висловлювати судження щодо значення органічних речовин у харчуванні та охороні здоров'я [7, 8].

Потреба людини в різних харчових речовинах залежить від багатьох факторів: фізичного навантаження, умов навколишнього середовища, статі, віку, фізичного розвитку. Проте, орієнтовне співвідношення різних джерел їжі в здоровому раціоні в середньому для людини складає: крупи, злаки та бобові – 50%, овочі – 25%, тваринні білки – 15%, зелень (клітковина) – 5%, олія, фрукти, горіхи – 5% [1].

Під час вивчення теми «Поняття про амінокислоти. Білки як біологічні полімери. Біологічна роль амінокислот і білків» доречно акцентувати увагу учнів на тому, що білки в організмі людини виконують багато різноманітних функцій, зокрема, й будівельну. За біохімічним складом м'язи людини містять 72-80% води та 20-28% сухого залишку, де від 16,5 до 21% сухого залишку – це білки. Деякі амінокислоти, із яких будуються білки, самостійно утворюватися не можуть (це – незамінні білки), тому їх надходження з їжею є обов'язковою умовою здорового харчування. Оптимальний вміст білкової їжі в добовому раціоні людини складає приблизно 15-20% (за різними джерелами інформації показник може дещо відрізнятись).

Для усвідомлення змісту теоретичної інформації, на наш погляд, доречним буде запропонувати учням компетентнісні завдання.

Завдання 1. Використовуючи додаткові джерела інформації, складіть перелік продуктів харчування, що мають найбільший вміст білків, та запропонуйте два правила білкового харчування для спортсмена.

Орієнтовна відповідь. М'ясо, риба, різні сорти сирів, молочні продукти, яйця, боби, горіхи та насіння – найбільш багаті на білки. Спортсмен для підтримки м'язів має дотримуватися правил харчування: уживати в день 2-3 г білка на кілограм маси тіла; кількість білка повинна відповідати цілям і особливостям тренувань спортсмена (його руховій активності, потребі в нарощуванні м'язів тощо).

Завдання 2. М'ясні напівфабрикати вчені не відносять до здорової їжі, але інколи ми їх вживаємо. Використовуючи додаткові джерела інформації, поясніть, з опорою на хімічні знання, на чому базується ставлення вчених до м'ясних напівфабрикатів, і запропонуйте правила вибору якісних продуктів.

Орієнтовна відповідь. Напівфабрикати здебільшого не містять свіжого якісного м'яса (до переробки воно довго зберігалось; можливо порушувалися температурні умови зберігання); містять багато Е-добавок, які покращують запах, смак, колір, консистенцію та структуру м'ясної продукції, збільшують термін придатності тощо; містять замісники м'ясної сировини, зокрема рослинний білок, тощо). При виборі продукту в магазині необхідно звертати увагу на ціну (вона повинна бути не нижча, ніж ціна на м'ясо); етикетку, де зазначено склад продукту – перш за все повинно бути зазначено м'ясо (свинина, яловичина чи курятина) і відсоток його вмісту; термін придатності й умови зберігання (обмежений термін придатності, температурний режим); структуру м'ясної продукції – фарш повинен бути чітким м'ясним, не схожим на пасту.

Під час вивчення теми «Жири: склад, фізичні властивості, природні й гідрогенізовані. Біологічна роль жирів» доцільно, по-перше, у школярів розвіяти міф, що природні жири в їжі є шкідливими, адже вони викликають ожиріння, надмірну вагу тощо. Потрібно акцентувати увагу на тому, що жири беруть участь практично в усіх процесах організму, є здоровим джерелом енергії і регулятором метаболізму, тому життя без них не можливе. З жирами до людського організму надходять багато важливих вітамінів, і саме жири, що запасуються в м'язах у вигляді глікогену, забезпечують енергією тривалі фізичні навантаження. Уважається, що при інтенсивному навантаженні запасу вуглеводів вистачає тільки на перші 40 хвилин, далі – основним джерелом енергії стають саме жирові запаси. Із так званого «шкідливого» холестерину утворюється головний чоловічий гормон тестостерон та інші життєво важливі гормони, які відповідають за красу і здоров'я тіла, а також репродукцію. Тому не жири шкідливі для здоров'я людини, а їх надлишок.

По-друге, слід уникати транс-жирів, отриманих штучним шляхом (гідрогенізація рідкого жиру і переведення його в твердий). Вони є шкідливими для організму і можуть привести до серйозних проблем із здоров'ям: атеросклерозу, ожиріння, захворювань серця й судин. Лідером за вмістом транс-жирів є маргарин, а також крекери, чіпси, картопля фрі. Виробники часто додають транс-жири в напівфабрикати і продукти із тривалим терміном зберігання – заморожену піцу, пончики, пиріжки.

Учителю доречно запропонувати учням компетентнісне завдання наступного змісту.

Завдання. Дедалі частіше в місті відкриваються приватні пекарні, кондитерські крамниці, на полицях яких представлено різноманітні комбіновані шоколадки, вафлі, торттики, тістечка, біла здоба. Використовуючи додаткові джерела інформації, поясніть з точки зору хімії, чому дієтологи та лікарі не радять щоденно споживати таку продукцію. Запропонуйте правила споживання таких продуктів аби не зашкодити власному здоров'ю.

Орієнтовна відповідь. Щоб зменшити собівартість продукції, деякі підприємці до складу випічки додають транс-жири. Ці сполуки є дуже шкідливими, адже можуть викликати серцево-судинні хвороби, інфаркти. Уживати таку продукцію рекомендують невеликими порціями і не частіше одного разу на тиждень. Краще придбати чистий чорний або білий шоколад і споживати його не більше 20 г на добу.

Ще одним складником здорового харчування є вуглеводи. Під час вивчення теми «Вуглеводи (глюкоза, сахароза, крохмаль, целюлоза): молекулярні формули, фізичні властивості, поширення і утворення в природі, застосування, біологічна роль...», доречним буде зосередити увагу учнів на тому, що добова норма вуглеводів складає 300-500 г на добу, адже це є джерело «швидкої» енергії для м'язів та мозку. Падіння рівня глюкози в крові може призвести до постійного відчуття втоми, головної болі, втрати свідомості та навіть коми. Тому, під час медичних обстежень завжди перевіряють рівень глюкози в крові. У нормі цей показник повинен становити 4,4-6,6 ммоль/л.

Основним джерелом вуглеводів є рослини. Тому щоденне вживання вуглеводів у вигляді овочів, фруктів, злакових (круп), картоплі, меду є обов'язковим. Науковці зазначають, що на тарілці раціонального харчування, різнокольорові вуглеводи мають займати половину її площі. Але постає питання, чи завжди і чи всі вуглеводи корисні для здоров'я людини?

З курсу хімії учні повинні знати, що є прості вуглеводи: глюкоза, галактоза, фруктоза, сахароза, лактоза та мальтоза, які мають невелику молекулу, а тому швидко засвоюються організмом. Їх називають «швидкі» вуглеводи. Складні вуглеводи – крохмаль, глікоген, клітковина, пектин, мають різні за розміром молекули, але інколи набагато більші ніж прості, що сповільнює їх засвоєння організмом. Тому їх називають «повільні». Прості вуглеводи, а також крохмаль і глікоген відносять до легкозасвоюваних вуглеводів.

При раціональному харчуванні вуглеводи (до 30%) здатні переходити в жир, що у вигляді глікогену зберігається в печінці та м'язах. У разі ж надмірної кількості вуглеводів, особливо легкозасвоюваних, цей процент вищий.

Доречним буде запропонувати учням дослідити, з огляду на хімічні знання, які продукти містять «швидкі» вуглеводи, а які «повільні». Коли і які продукти потрібно вживати та чому? Також доцільно розглянути компетентнісні завдання такого зразка.

Завдання 1. Дієтологи радять любителям солодощів споживання цукерок замінити на споживання меду. Використовуючи додаткові джерела інформації, дайте відповідь на наступні питання:

1. Чи однаково корисним є мед, придбаний на пасіці і в супермаркеті; які «таємниці» можуть очікувати на споживача?

2. Запропонуйте способи перевірки якості меду на домішки в домашніх умовах.

3. Сформулюйте основні правила споживання меду в домашніх умовах.

Орієнтовна відповідь. 1. Якщо ви купуєте мед у магазині, то ризикуєте придбати фальсифікат. Справжній мед швидко зацукровується, тому якщо купуєте рідкий продукт восени чи взимку, то він може бути топлений, тобто піддавався термічній обробці. Також у якісного меду сильно виражений запах. 2. Перевірити мед на домішки в домашніх умовах можна за допомогою йоду – на крохмаль, столового оцту – на крейду. 3. Удома не перегрівайте мед, не додавайте його у гарячий чай чи молоко, оскільки при температурі вище 60 градусів утворюється оксиметилфурфурол – речовина, яка є отрутою і може призвести до ураження центральної нервової системи. Отже, мед рекомендовано споживати без попередньої обробки і не більше двох-трьох столових ложок на добу.

Завдання 2. Сформулюйте правила споживача під час вибору овочів і фруктів на місцевому ринку або в супермаркеті взимку. Правила обґрунтуйте.

Орієнтовна відповідь. Краще купувати сезонні продукти. Перед споживанням овочі та фрукти необхідно ретельно мити й обдавати кропом. Обирати краще товар вітчизняного виробника, бо імпортовані овочі та фрукти, як правило, зривають зеленими і в такому стані транспортують, потім можуть обробляти етиленом (вуглеводень), який пришвидшує період дозрівання. При цьому порушується процес утворення поживних речовин. Неприродній блиск овочів і фруктів свідчить про обробку продукту хімічними речовинами, що є консервантами і здатні всмоктуватися в стінки плоду. Такі продукти краще не купувати, або перед уживанням попередньо зрізати верхній шар. Парникові продукти також можуть містити підвищений вміст нітратів та пестицидів, тому перед вживанням їх слід замочити у воді.

Серед корисних речовин, що потрапляють до організму людини з продуктами харчування, потрібно відмітити й вітаміни та вітаміноподібні речовини, мікроелементи, воду й деякі неорганічні солі. Аби звернути на це увагу, учителю доцільно запропонувати учням завдання компетентнісного змісту, що передбачають самостійну навчально-пізнавальну діяльність, розвиток логічного та критичного мислення, і що найголовніше, самостійно здобута інформація надовго запам'ятується учнями і є життєво необхідною. Саме це і є однією з вимог нової української школи.

Висновки. Отже, потрібно зазначити, що здоров'я людини залежить не тільки від того, наскільки правильно вона складе для себе раціон харчування, але й від якості продуктів. Тому, кожному потрібно знати й пам'ятати основні правила придбання та споживання харчових продуктів, що дадуть організму максимальну користь. А розуміння учнями наукових (хімічних) пояснень, чому саме так повинно бути, дасть можливість сформулювати стійкі переконання щодо необхідності дотримання окреслених нами рекомендацій. Починати формувати культуру споживача доречно саме в шкільні роки. Це сприяє усвідомленню учнями необхідності опанування знань з хімії.

Список використаних джерел

1. Литовченко О. А. Здоров'я. Біохімія. Спорт. Енциклопедія успіху. Харків : Соняшник, 2020. 192 с.
2. Метейко А. В. Здорове харчування – запорука нормального функціонування організму людини. *Здоров'я як особистий, освітній і суспільний феномен* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (26 листопада 2020 року) / за заг. ред. В. М. Успенської. Суми : НІКО, 2020. С.195-198
3. Навіщо харчуватися збалансовано та що таке збалансований раціон. URL: <https://cutt.ly/jRlpD6N>

4. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://cutt.ly/4cDdHL1>
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 № 1668-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2021 рік». URL: <https://cutt.ly/ARP4WJV>
6. Смачно до смерті. Правила життя. URL: <https://cutt.ly/RbJpNQZ>
7. Хімія. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 7-9 класи : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804. URL: <https://cutt.ly/SRDX7iY>
8. Хімія. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 10-11 класи, рівень стандарту : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 р. № 1407. URL: <https://cutt.ly/YRDCFyk>
9. Як харчування впливає на смертність і що може змінити кожен для свого здоров'я. URL: <https://cutt.ly/hbJp3r2>

*Михайленко Ірина,
вчитель
Чернечинської загальноосвітньої школи I-III ступенів
(опорний заклад освіти)
Чернечинської сільської ради
Охтирського району Сумської області*

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. В сучасному світі об'єм знань людства збільшується дуже швидко. Це відображається і на освіті, яка переходить від концепції «освіта на все життя» до концепції «освіта впродовж життя» Актуальними стають такі якості особистості, які затребовані у XXI столітті: готовність жити в інформаційному суспільстві, реагувати на стрімкі інноваційні процеси, вільно володіти інтерактивними методами, критично мислити, працювати в команді, спілкуватися у багатокультурному середовищі. Процеси оновлення освіти зумовлюють сучасні вимоги до професійного розвитку педагога, становлення компетентнісної моделі освітньої діяльності, педагогіки партнерства, орієнтування на результати навчання.

Концепція державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року передбачає запровадження принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків.[5]

Сьогодні актуальним є питання: «Які педагоги потрібні сучасному суспільству?» Триває процес перегляду традиційних підходів до ролі педагога, демократизації взаємовідносин всіх учасників освітнього процесу, реалізації особистісно орієнтованої моделі професійного розвитку. Не заперечним є факт, що людина повинна навчатися впродовж життя, а у першу чергу це стосується вчителя, педагога, наставника, якому необхідно спілкуватися з учнями з такими знаннями, вміннями, переконаннями, думками, які відповідають потребам часу і суспільства.

Проблема розвитку професійної майстерності педагога має історичні корені. Українська педагогічна наука багата на імена видатних освітян, представників культури, мистецтва, громадських діячів, які зробили внесок у розвиток педагогічної освіти України. Учня, як зацікавленого соратника, одноступця, рівноправного учасника освітнього процесу розглядали А. С. Макаренко, Л. С. Виготський, В. Ф. Шаталов, О. Я. Савченко, С. М. Лисенкова. Особистісно зорієнтований підхід, взаємодію вчителя із учнем на основі любові, поваги, довіри досліджували та практикували В. А. Сухомлинський та Ш. О. Амонашвілі. Результатом новаторської думки став Маніфест «Педагогіки співробітництва» М. І. Гузика, І. П. Волкова, Ш. О. Амонашвілі, В. Ф. Шаталова, де розглядалися ідеї зміни стосунків із учнями в сторону демократизації, необхідність самооцінювання та вільного вибору у процесі навчання, співпраця з батьками, особистісний підхід до дитини [4].

У Законі України «Про освіту» для реалізації принципів педагогіки партнерства закладена індивідуальна освітня траєкторія. Це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу учня на основі його здібностей, інтересів, потреб, мотивацій, досвіду. В учнів є можливість обирати для себе форму і темп здобуття освіти відповідно до своїх потреб і можливостей.

Мета: дослідження формування інноваційного освітнього середовища на основі педагогіки партнерства в умовах реалізації компетентнісного підходу Нової української школи.

Актуальність. Сучасний процес навчання переходить із процесу простого накопичення знань у процес становлення особистості, її духовності та індивідуальності. Провідна роль у вирішенні поставленого завдання належить учителю, педагогу, успіх діяльності якого зумовлений партнерськими взаємовідносинами з учнем.

Виклад основного матеріалу. «Педагогіка партнерства», як свідчить теоретичний аналіз наукової літератури, є системним багатокомпонентним поняттям, що ґрунтується на безумовному сприйнятті людини як найвищої цінності. Головною умовою міжособистісних відносин у виховному процесі є створення емоційно-ціннісної атмосфери взаєморозуміння, взаємоповаги, довіри, позитивного та доброзичливого ставлення, взаємодопомоги, відмови від авторитарності, забезпечення права вільного вибору, рівноправності, соціального партнерства.

Безперервний професійний розвиток педагога передбачає набуття нових і вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі гуманного підходу до учня, дитиноцентризму та компетентнісного навчання. В таких умовах актуальним є питання влосконалення професійної компетентності та професійного розвитку сучасного педагога.

Нова школа працює на засадах педагогіки партнерства.

Партнер – учасник спільної діяльності.

Партнерство – система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності, організованих на принципах рівності, добровільності, співпраці, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників.

Педагогіка партнерства – напрям педагогічної теорії і практичної діяльності, спрямований на демократизацію і гуманізацію педагогічного процесу.

У концептуальних засадах «Нової української школи» викладено принципи педагогіки партнерства:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах, стосунках;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Водночас принципи педагогіки партнерства не відмінюють таку модель поведінки вчителя, як вимогливість. Вимогливі і справедливі вчителі мають найбільшу повагу та довіру серед учнів. На цьому наголошував П. Хобзей: «Добрий педагог розрізняє два види тиску. Перший – педагогічний, коли учня спонукають до навчання, мотивують. Але не дай Боже, щоб цей тиск перейшов на другий вид, на особистісний. Повага і довіра є тоді, коли вчитель є вимогливим, але в той же час він справедливо оцінює рівень досягнень учнів»[6].

Партнерська взаємодія передбачає оптимальну дистанцію у відносинах. Наслідком великої дистанції неминуче є відчуження у відносинах, коротка - приведе до «панібратства». Педагогічна майстерність вчителя – знайти «золоту середину», шлях до поваги, довіри, рівності, добровільності, діалогічної взаємодії. Звісно, ставлення до учня є офіційно-діловим, але більш важливим стає індивідуально-особистісне ставлення. Вчитель – це не тільки виконавець професійних обов'язків, а й індивідуальна особистість, яка переживає, радіє, мислить, відчуває тощо, а вплив особистості на особистість робить освітній процес ефективнішим. Вчитель-партнер повинен імпонувати своїм учням і знаннями, і поведінкою, і думками, і зовнішнім виглядом.

Основою партнерської взаємодії виступає діалог, моделлю якого є: довіра – рівність – добровільність – відповідальність. Відомо, що все нове потребує не тільки детально вивченого науково-теоретичного підґрунтя, а й поступового, поетапного практичного запровадження цих нововведень, а вчитель був і є оплотом формули «педагогіка співробітництва – педагогіка діалогу».

Опорна школа забезпечує науково-методичний та психолого-педагогічний супровід підвищення професійної майстерності вчителя щодо реалізації принципів педагогіки партнерства в освітньому процесі. Це тривалий поетапний процес, який передбачає:

- усвідомлення колективом необхідності змін, пошук нових ідей,
- проектування нововведення (робота творчої групи),
- впровадження нововведення та супровід (коригування) процесу,
- психолого-педагогічна підготовка суб'єктів інноваційної діяльності до роботи в нових умовах,
- аналіз результативності інноваційної педагогічної діяльності.

Реформування загальної середньої освіти та перехід до педагогіки партнерства потребує ґрунтовної підготовки вчителя за новими методиками і технологіями навчання. Педагогічний професіоналізм полягає в умінні мислити та діяти професійно та охоплює набір професійних якостей для впровадження партнерських стосунків, а саме:

- не управляти, а співкерувати,
- не забороняти, а спрямовувати,
- не примушувати, а переконувати,
- не командувати, а організовувати,
- не вимагати, а пропонувати,
- не обмежувати, а надавати свободу вибору.

В умовах реформування також змінюються задачі функціонування освітнього закладу у забезпеченні перехрестя інтересів та відносин усіх учасників освітнього процесу:

- вмотивованість батьків до проблем навчального закладу, особистої освітньої траєкторії розвитку дитини,

- вмотивованість учителів до роботи, бачення результатів праці, бажання вдосконалюватися,
- гордість здобувачів освіти за навчальний заклад, задоволення від процесу здобуття знань.

Отже, нові функції педагога в концепції Нової української школи полягають у створенні умов для прояву творчості, самостійності учнів, проектуванні спільно з учнем індивідуального освітнього простору. Вчитель не лише транслює знання, а є носієм культури, загальнолюдських цінностей, демократичних змін, партнерської взаємодії, формує в учнів мотивації до навчання впродовж життя.

Висновки. Концептуальні засади Нової української школи в контексті професійного розвитку освітян розглядають педагогіку партнерства як один із фундаментальних елементів реформування освітньої системи. В основі педагогіки партнерства – трилогічна взаємодія між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, добровільними й зацікавленими партнерами, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Педагогічна діяльність вчителя різнобічна, гуманістична, потребує ґрунтовної підготовки. Визначальним інструментом навчально-виховного впливу на учнів є особистість учителя, його педагогічна майстерність, особистісні якості.

Отже, професійне зростання педагога повинно бути збагачене різноманітними ресурсами, які мають позитивно впливати на його самосвідомість, культуру, поведінку, спілкування, національну гідність. Педагоги нової формації повинні мати нестандартне мислення, продукувати нові можливості технологічного спрямування, проявляти життєву стійкість та компетентність у різних ситуаціях, приймати конструктивні рішення, відчувати власну самодостатність, а підготовка професійної діяльності такого педагога потребує вдосконалення щодо використання форм, методів та прийомів педагогіки партнерства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
2. Бухтіярова Т. А. Освітній проект «Професійна компетентність URL: <http://journal.osnova.com.ua/download/29-113-37760.pdf>
3. Волкова В. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації концепції Нової української школи.
4. Маніфест «Педагогіки співробітництва». URL: https://vk.com/wall-75908842_3711
5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>
6. Хобзей П. Довіра до освіти починається з педагогіки партнерства. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=250469598&cat_id=244277212

*Міхєнок Наталія,
учитель фізики Сумського закладу загальної
середньої освіти I-III ступенів №26
Сумської міської ради,
м. Суми*

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ТА КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Якщо учень у школі не навчиться сам нічого творити,
то і в житті він буде тільки наслідувати, копіювати.
Л.Толстой*

Постановка проблеми. Сьогодні диктує потребу у професійнокомпетентній молоді, яка вміє швидко адаптуватися в нестабільних умовах, здатна до ризику, самостійного вибору сфер діяльності, поведінки, орієнтованої на успіх, саморегуляцію. Життєвий успіх особистості – це результат стратегії й тактики, він твориться на основі системи цінностей, мотиваційної сфери та сформованого ідеалу свого майбутнього. Тому сьогодні головне завдання закладу освіти – не вчити, а навчати вчитися, підготувати учня до неперервного навчання. Новий етап у розвитку освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації освітнього процесу. Це вимагає певного підвищення професійної майстерності вчителя, дозброєння його новими знаннями, сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому перебудувати навчально-виховний процес відповідно до нових вимог і підходів.

Освічена людина в сучасному суспільстві не тільки й не скільки людина, що володіє знаннями, а яка вміє цілеспрямовано здобувати знання і при потребі застосовувати їх у будь-якій ситуації. Тому одним із перспективних напрямів реформування освіти є впровадження компетентнісно-орієнтованого підходу.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісно-орієнтований підхід – один із важливих напрямів розвитку змісту освіти в Україні та розвинених країнах світу. Його ідеї були закладені ще в теорії навчання другої половині ХХ століття (І. Лернер).

Потрібно розрізнити поняття «компетенція» та «компетентність».

Компетенція – це коло питань, явищ, у яких людина компетентна, тобто має відповідний рівень пізнання й досвід. Наприклад, освітня компетенція учнів, педагогічна компетенція вчителя, медична компетенція лікаря тощо.

Компетентний – той, хто знає, обізнаний; авторитетний у певній галузі; фахівець, що володіє компетентністю.

Компетентність – це здатність установити й реалізувати зв'язок між «знанням – умінням» і ситуацією, це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні розумові дії або логічні операції, а конкретні, життєві, необхідні людині будь-якої професії та віку.

Таким чином, компетенції – це завдання (поставлені перед людиною), а компетентності – результати.

Фізика – це наука, яка вчить думати. Вона дуже різноманітна. Це і теорія, й експеримент, і вирішення завдань, які самі по собі дуже різні. Уся техніка – це фізика. Для того, щоб успішно вирішувати поставлені перед собою завдання, педагог має вибрати правильну методику викладання свого предмету. Такою методикою компетентнісного підходу і є методика проблемного навчання.

Проблемне навчання характеризується особливим видом взаємодії змісту освіти, діяльності вчителя і діяльності учнів. Діяльність учителя стає, головним чином, стимулюючою, а не інформативною. Якнайточніше цю думку відтворює вислів Платона про те, що людська голова – «не посудина, яку треба заповнювати, а факел, який треба запалити».

Проблемним навчання називають не тому, що весь навчальний матеріал засвоюється тільки шляхом самостійного вирішення проблем і «відкриття» нових понять. Тут є і пояснення вчителя, і репродуктивна діяльність учнів, і постановка завдань, і виконання учнями вправ. Але організація навчального процесу базується на принципі проблемності, а систематичне рішення навчальної проблеми – характерна ознака цього навчання. Тобто за умов проблемного навчання вчитель керує пізнавальною діяльністю учнів, а не надає їм інформацію.

Для того, щоб зміст курсу фізики забезпечував проблемне навчання, він має містити навчальні проблеми, які в тексті набувають вигляд проблемних завдань, задач і запитань.

В основі кожної навчальної проблеми лежить певна суперечність. Дослідження показують, що на уроках фізики для створення проблемних ситуацій можна використати такі типи протиріч:

1. Протиріччя між життєвим досвідом учнів і науковими знаннями.
2. Протиріччя процесу пізнання, тобто між раніше отриманими знаннями й новими.
3. Протиріччя самої об'єктивної реальності.

Для здійснення проблемної ситуації необхідні такі умови:

- наявність у навчальному матеріалі задач, запитань, завдань;
- уміння створювати проблемні ситуації;
- поступовий, планомірний розвиток в учнів вмінь і навичок виявляти, формулювати проблему і самостійно знаходити способи її розв'язання;
- підготовка вчителя до уроку направлена на виділення в навчальному матеріалі проблемних питань. Вона полягає в аналізі матеріалу з різних точок зору:

- 1) наукової – виділення основних понять;
- 2) психологічної – реакція класу на висунення проблем;
- 3) логічної – послідовність постановки питань, завдань, їх поєднання;
- 4) дидактичної – вибір необхідних прийомів і методів створення проблемних ситуацій.

Способи висунення проблем:

1. Висунення проблеми у зв'язку з вивченням нового матеріалу.
2. Висунення проблеми на основі демонстраційного експерименту.
3. Висунення проблеми у зв'язку з пошуками нового методу вимірювання фізичної величини.
4. Постановка питання, що вимагає встановити зв'язок між явищами, чи величинами, що характеризують явища.
5. Постановка проблемного питання з метою використання знань, які мають учні для розв'язування задач практичного характеру.

Одним із потужних засобів створення проблемної ситуації на уроках навчання фізики є навчальний фізичний експеримент та навчальне спостереження, зокрема, демонстраційні та фронтальні фізичні досліди. Досвід роботи показує, що використання демонстраційного експерименту саме в контексті проблемного уроку містить неабиякий потенціал для активізації пізнавальної активності учнів, виховання в них творчої ініціативи.

Можливості навчальних дослідів і спостережень щодо реалізації проблемного навчання фізики не обмежуються тільки уроком. На мій погляд, окремої уваги заслуговують домашні дослідів і спостереження учнів.

У літературних джерелах наголошується, що домашні дослідів і спостереження з фізики, проведені самими учнями:

- 1) дають можливість реалізувати зв'язок теорії з практикою;
- 2) розвивають в учнів інтерес до фізики;
- 3) викликають творчу думку й розвивають здатність до винахідництва;
- 4) привчають учнів до самостійної дослідницької роботи;
- 5) виробляють цінні якості: спостережливість, увагу, наполегливість і акуратність;
- 6) доповнюють класні лабораторні роботи матеріалом, який не може бути реалізований на уроці (спостереження за тривалими фізичними процесами, природними явищами тощо);
- 7) привчають учнів до свідомої цілеспрямованої пошукової діяльності.

Домашні дослідів і спостереження обов'язково мають бути тісно пов'язані з майбутнім уроком і виконувати пропедевтичну функцію. Адже вони пропонуються учням у процесі проектування наступного уроку, зазвичай, уроку вивчення нового матеріалу, на якому передбачається створення проблемної ситуації. Актуалізація і аналіз результатів домашнього дослідження на такому уроці є основою для створення проблемної ситуації. У такий спосіб реалізується тісний зв'язок урочної та позаурочної пізнавальної роботи учнів.

Разом з тим проблемне навчання не можна уявляти як неперервний ланцюг самостійних «відкриттів» учнями нових законів, явищ. Воно передбачає оптимальне поєднання репродуктивної і творчої діяльності здобувачів освіти по засвоєнню системи наукових понять і методів дослідження, способів логічного мислення. Під час проблемного навчання не виключається пояснення вчителя і рішення учнями тренувальних завдань і вправ для вироблення необхідних умінь і навичок. Проблемне навчання, як і будь-який інший метод викладання, не універсальне, проте воно є важливою складовою частиною сучасної системи навчання фізики, і необхідне оптимальне поєднання його з іншими методами на різних етапах вивчення курсу, що враховує закономірності

процесу засвоєння навчального матеріалу (наприклад, наявність готових знань, які можуть бути застосовані в ході вирішення проблем).

Хочеться ще відзначити, що успіх у роботі з даної технології в значній мірі залежить від характеру взаємин учителя та учнів. Позитивний результат буде тільки в тому випадку, якщо ці відносини будуть носити характер взаємного розуміння і поваги. У своїй діяльності я враховую суперечливий характер процесу пізнання, який виражається в протиріччі між індивідуальним досвідом учнів і знаннями, що здобуваються. Це протиріччя створює хороші передумови для створення проблемних ситуацій як педагогічної умови розвитку пізнавальної активності. Мистецтво вчителя полягає в тому, щоб пізнавальний інтерес став для учнів особисто значущим і стійким. Для вирішення завдання розвитку пізнавальної активності учнів важливо застосовувати активні методи навчання, адекватні змісту матеріалу. Вважаю, що в цьому випадку можливе розвинути в учнів здатності застосовувати свої знання в нових і незвичних ситуаціях, тобто розвивати елементи творчого мислення.

Висновки. Таким чином, застосовуючи на уроках елементи проблемного навчання, наглядно переконаюся, що в учнів підвищується інтерес до фізики, виникає позитивна мотивація до навчання, а це, у свою чергу, веде до підвищення якості знань учнів. Наш світ, збагачений фізичним знанням, може стати новою прекрасною реальністю, у якій творче покоління професіоналів створить ще непізнані людством блага цивілізації.

Список використаних джерел

1. Галатюк Ю. М. Проблема формування навчально-пізнавальної компетентності школярів у контексті реформування та вдосконалення природничої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Випуск 90. С. 56–59.
2. Галатюк Ю. М. Тищук В. І. Дослідницька робота учнів з фізики. Харків : Видавнича група “Основа”: “Тріада+”, 2007. 192 с.
3. Галатюк Ю. М. Методологія управління творчою пізнавальною діяльністю учнів у навчанні фізики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 47. С 33–37.
4. Закота Л. А., Ляшенко О. І. Проблемне навчання фізики: посібник для вчителів. Київ : Рад. школа, 1985. 96с.
5. Матюшкін А. Проблемне навчання. *Завуч*. 2002. № 19. С. 30–33.

*Мішкіна Вікторія,
Білопільський ліцей № 1,
Білопільської міської ради
Сумської області,
м. Білопілья*

УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми. Новий тип суспільства передбачає зміни у сучасній системі освіти. Соціальний розвиток значною мірою впливає на зміну та вдосконалення навчальних технологій в контексті процесів глобалізації, зростання мобільності науки та освіти, посилення міжкультурних обмінів, що стимулюють впровадження педагогічних інновацій, гуманістична спрямованість яких покликана забезпечити розвиток творчого потенціалу нації, досягнення високого професійного рівня особистості.

Основні методологічні й теоретичні положення інноваційної педагогічної діяльності визначені в працях К. Ангеловські, І. Д. Беха, Ю. З. Гільбуха, І. М. Дичківської, І. П. Підласого, С. Д. Полякова, М. М. Поташника, Г. К. Селевка, В. А. Сластьоніна та інших.

Водночас, у наукових дослідженнях відсутній систематичний аналіз умов успішної реалізації педагогічних технологій, що і є завданням даного дослідження.

Вважаю необхідним зазначити, що інноватика в педагогіці існує на двох рівнях: теоретичному і практично-технічному. Причому перший рівень можна вважати достатньо розробленим: формулюються нові ідеї, концепції інноваційних педагогічних процесів. Однак їх впровадження у практичну діяльність недостатньо активне. Шляхом подолання такої невідповідності теоретичних досліджень у сфері інноватики і практичного їх застосування є визначення ефективних педагогічних

умов реалізації інноваційних технологій в системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Метою даної статті є розгляд основних умов, необхідних для успішної реалізації інноваційних технологій. Реалізую цю мету шляхом вирішення поставлених **завдань**: розглянути етапи впровадження інноваційних технологій та проаналізувати можливі труднощі та умови на кожному з них окремо, здійснити теоретичний аналіз готовності педагогів до інноваційної діяльності, окреслити основні проблеми, що можуть виникнути та умови їх успішного вирішення.

Виклад основного матеріалу. Освітня політика України наголошує на необхідності використання інноваційних педагогічних технологій в загальноосвітній школі. Основою нормативної бази інноваційної діяльності в освіті є Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про інноваційну діяльність», Положення «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності». У цих державних документах йдеться про важливість організації інноваційної діяльності та визначаються перспективи розвитку освіти.

Варто зазначити, що Колегія Міністерства освіти і науки України визначила пріоритетні напрями інноваційної діяльності галузевого рівня у сфері освіти, до яких віднесено:

- впровадження інноваційних технологій навчання;
- застосування інтерактивних методів навчання з використанням інформаційних технологій;
- створення комп'ютерно-орієнтованих методів навчання з різних предметів і навчальних дисциплін;
- розробку і впровадження новітніх дидактичних моделей та технологій профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах;
- використання програмових засобів навчального та наукового призначення, новітніх програм, посібників та методичних матеріалів нового покоління, у тому числі електронних .

Концептуальним для мого дослідження є ствердження, що стратегія реалізації інноваційних педагогічних технологій в загальноосвітній школі передбачає суттєві зміни в існуючих педагогічних системах, осмислення цілей і змісту їх діяльності та перехід від неефективних шаблонів до творчої ініціативи й індивідуальної відповідальності педагогів у проектуванні й організації педагогічного процесу.

На думку науковців, інноваційні педагогічні технології охоплюють певні теоретичні блоки:

- 1) створення нового в системі освіти і педагогічної науки;
- 2) сприйняття нового соціально-педагогічними працівниками;
- 3) застосування педагогічних нововведень;
- 4) підготовку рекомендацій для теоретиків і практиків щодо пізнання інноваційних освітніх процесів та управління ними .

Новий тип суспільства передбачає зміни у сучасній системі освіти. Соціальний розвиток значною мірою впливає на зміну та вдосконалення навчальних технологій в контексті процесів глобалізації, зростання мобільності науки та освіти, посилення міжкультурних обмінів, що стимулюють впровадження педагогічних інновацій, гуманістична спрямованість яких покликана забезпечити розвиток творчого потенціалу нації, досягнення високого професійного рівня особистості. Розглянемо один із аспектів реалізації таких технологій. Під поняттям "педагогічні інноваційні технології" дослідники розуміють нову сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, яка приносить суттєві зміни у результат педагогічного процесу. Педагогічне нововведення – це комплексний процес створення та використання нових педагогічних технологій для кращого задоволення нових суспільних потреб.

Особливістю педагогічних технологій вважаємо забезпечення цілісного педагогічного впливу, зорієнтованого на головних суб'єктів навчально-виховного процесу – вчителя і учня. Отже, застосування інноваційних технологій не є самоціллю у процесі навчання та виховання. Його метою можна вважати оптимізацію навчально-виховного процесу, відповідність його умовам життя. Саме в цьому аспекті важливим є визначення ефективних умов реалізації інноваційних технологій з метою підвищення результативності освітньо-виховної діяльності.

Кожне нововведення впроваджується поступово, проходить певні етапи становлення для успішного і тривалого використання інноваційних технологій. Дуже важливою є ефективна реалізація інновацій на всіх стадіях, забезпечення логічної, організаційної їх взаємопов'язаності, наступності з огляду на те, що будь-яке нововведення повинно відповідати об'єктивним потребам

суспільної, зокрема, педагогічної практики, професійним, організаційним, фінансовим та іншим можливостям тих, хто має намір його впровадити.

Розглянемо **основні етапи процесу впровадження нововведень у практику шкільної системи освіти**. Долучаємося до думки Л. Ващенко, що цей процес можна умовно поділити на 7 етапів.

Перший етап – усвідомлення педагогічним колективом необхідності змін та нововведень і готовності впроваджувати інновації в навчально-виховний процес, що передбачає необхідність моніторингу якості освіти, аналізу показників цих досліджень та розуміння, що реальний стан навчально-виховного процесу не відповідає новим тенденціям розвитку суспільства. Важливою умовою реалізації інноваційних педагогічних технологій є пояснення причин змін та мотивація педагогів до використання інноваційних методів навчання.

Другий етап – пошук та актуалізація нових ідей. На цьому етапі формується творча група, основна мета діяльності якої – розробка та оформлення інноваційних ідей у проект чи програму, а також виявлення кола проблем, які необхідно вирішити, актуалізація нових ідей та їх обговорення. Тобто для забезпечення позитивного результату нововведення повинно виступати засобом вирішення актуальної для даної школи проблеми.

Третій етап – здійснення проектування нововведення. Творчою групою визначається майбутня перспектива та стратегія досягнення поставленої мети. У підготовленому проекті інноваційних технологій повинна бути озвучена мета, завдання та основні заходи щодо реалізації нових ідей, необхідні ресурси для ефективного досягнення цілей та методика виявлення ефективності інноваційних процесів, що передбачає активну участь учителів в обговоренні проекту та плануванні нововведень з метою формування мотивації щодо результативності реалізації нововведень. Важливо, що інноваційні технології повинні впроваджуватися у цілком конкретних умовах і орієнтуватися на вирішення чітко окреслених педагогічних задач.

Четвертий етап – апробація нової педагогічної ідеї, експериментальна перевірка цих нововведень. На цьому етапі важливим є врахування готовності колективу до реалізації інноваційних технологій, мотивації педагогів, наявності стресів, функціональної невизначеності, поінформованості кадрів. Необхідно створити комфортні умови для усіх суб'єктів інноваційної діяльності. Вважаємо, що на цьому рівні інновації повинні попередньо проходити експериментальну перевірку та аналіз ефективності їх застосування, яка супроводжується контролем як з боку педагогів, так і з боку психологів, соціологів. Тобто для забезпечення найбільшої ефективності цей експеримент повинен бути комплексним.

П'ятий етап – це підготовка суб'єктів навчально-виховного процесу до роботи в нових умовах, що здійснюється, як правило, в умовах перепідготовки кадрів і передбачає: продуманий вибір стилю управління, засобів оцінки та контролю проміжних результатів, делегацію повноважень. Варто зазначити, що від готовності учасників до інноваційної діяльності залежить ефективність нововведень. Також важлива на цьому етапі роль наставника, керівника творчої групи, науковця. Окрім того інновації мають бути технологічно забезпеченими і орієнтованими на прояв особистісних якостей, професійних умінь і навичок учителів.

Шостий етап передбачає формування позитивного ставлення колективу до нововведень. Оскільки в процесі впровадження інноваційних технологій можуть виникнути труднощі щодо нового режиму.

Сьомий етап – оприлюднення результатів використання інноваційних педагогічних технологій на рівні батьків, учителів, органів державного управління.

Проаналізувавши етапи впровадження інновацій, можна дійти висновку, що однією з умов реалізації інноваційних педагогічних технологій є готовність педагога до інноваційної діяльності, суть якої складає взаємодія мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів. Ці компоненти забезпечують:

- 1) творчу спрямованість вчителя;
- 2) його обізнаність з інноваційними технологіями;
- 3) визначення рівня готовності до інноваційної діяльності.

Учителі, крім готовності до впровадження інновацій, повинні мати належну кваліфікаційну підготовку, а саме: володіння різними методиками навчання та виховання, вміло застосовують їх на практиці, необхідності застосування інновацій у своїй педагогічній діяльності). Тому необхідною умовою реалізації інноваційних педагогічних технологій є спеціальна підготовка або перепідготовка вчителя, осмислення ним досвіду діяльності та формування розуміння необхідності залучення до неї.

Тож вважаю, що для реалізації інноваційних педагогічних технологій необхідно вивчити роботу вчителів, звернувши уваги на такі характеристики педагогічної діяльності в умовах введення інновації як:

- ставлення педагогів до новаторства та ступінь їх поінформованості про проблеми діяльності педагога-новатора;
- особливості мотиваційної сфери педагогів, які беруть участь в інноваційній діяльності;
- систему уявлень педагогів про формування цілей власної діяльності;
- рівень самооцінки теоретичних знань і професійної готовності педагога до інноваційної педагогічної діяльності;
- вміння вчителя оцінити ефективність апробованих і впроваджуваних педагогічних нововведень та ін.

Однак, окрім невідповідності педагогічних працівників до нововведень, можуть виникнути певні труднощі у процесі реалізації інноваційних технологій, а саме: потенційно ефективні інновації не впроваджуються або впроваджуються із значним запізненням, а це значно обмежує можливості одержання корисного ефекту від їх використання.

Нерідко значні зусилля спрямовуються на впровадження інновації, яка не володіє необхідним інноваційним потенціалом як наслідок помилок в оцінюванні її корисності.

Іноді стимулом для впровадження інновації стає її модність, а не очікуваний педагогічний ефект. Непомірно тривалими є терміни впровадження інновацій.

Ці проблеми – наслідок неправильного оцінювання та використання часу, ресурсів, неврахування особливостей впровадження технологій.

Однією важливою умовою реалізації інноваційних технологій є чітке конкретне формулювання мети.

Важливою умовою реалізації інноваційних педагогічних технологій є взаємозв'язок кожного нового етапу з попереднім. Для цього необхідно узгоджувати цілі, переходячи від одного етапу до наступного.

Наприклад, етап пошуку та актуалізації нових ідей тісно пов'язаний зі здійсненням проектування нововведення творчою групою. Так, спочатку виявляється коло проблем, які необхідно вирішити, а потім визначається мета, завдання та основні заходи щодо реалізації нових ідей, необхідні ресурси для ефективного досягнення цілей та методика виявлення ефективності інноваційних процесів.

Як вже зазначалося вище, необхідною умовою успішної реалізації інноваційних педагогічних технологій є наявність у розпорядженні оптимального набору ресурсів та можливості досягти очікуваних результатів арсеналі та могли вміло використовувати залежно від необхідності.

Оскільки, реалізація інноваційних технологій – це складний за структурою процес, до якого залучена група людей, важливо забезпечити якісний обмін інформацією. Комунікація може бути вертикальною та горизонтальною). Тому керівники навчального закладу повинні заздалегідь спрогнозувати ефективні комунікативні механізми, впровадити їх та контролювати процес обміну інформацією.

Висновки. Отже, доступність, своєчасність та достовірність інформації, сприятливий мікроклімат в колективі, виявлення та подолання конфліктів є важливими умовами реалізації інноваційних технологій. Кожен етап інноваційного процесу передбачає використання різних методів. На деяких етапах важливо здійснити розподіл обов'язків та визначення відповідальності, але є ситуації, коли педагоги повинні проявити ініціативу та творчий підхід і тоді розподіл обов'язків може бути навіть шкідливим у процесі досягнення спільного результату. Тому ще однією важливою умовою реалізації інноваційних технологій вважаємо професійне та досвідчене керівництво цим процесом.

Тож, розглянувши основні етапи реалізації інноваційних педагогічних технологій у практику шкільної системи освіти, приходимо до висновку, що важливою є ефективна реалізація нововведення на всіх стадіях, забезпечення логічної, організаційної їх взаємопов'язаності, наступності. Нововведення повинно відповідати об'єктивним потребам суспільної, зокрема, педагогічної практики.

Узагальнюючи отримані результати, можна стверджувати, що готовність педагогів до проектування інноваційних технологій виховного процесу визначається як рівнем знань, так і формуванням у педагогів відповідних умінь і навичок проектувальної діяльності, а також, індивідуально-ціннісного ставлення до нововведень.

Вважаю, що якість реалізації інноваційного процесу зумовлюється його цілями, методами і засобами, організованістю, знаннями, здібностями, зацікавленістю виконавців у досягненні найвищих результатів, особливостями комунікації між ними. Ще однією важливою умовою успішної реалізації інноваційних педагогічних технологій є мотивація та підготовленість виконавців. Це означає, що для виникнення у педагогів зацікавленості в досягненні необхідних результатів інноваційної діяльності потрібно створити відповідні умови, передбачити колективні, персональні стимули, а також провести підготовку чи перепідготовку кадрів.

Таким чином, розглядаючи умови реалізації інноваційних педагогічних технологій в загальноосвітній школі відповідно до етапів їх впровадження на практичному рівні управління, перспективами подальших досліджень вважаю визначення ефективних форм, методів, засобів впровадження інноваційних технологій в практику діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Ващенко Л. Рівні управління інноваційними процесами. *Директор школи*. 2007. № 8 С. 6–28.
2. Даниленко Л. Інноваційна діяльність у загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи*. 2000. № 20. С. 5.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007– 2015 роки». *Урядовий кур'єр*. 2007. № 6. С. 2–4.
5. Підласий І., Підласий А. Педагогічні інновації. *Рідна школа*. 1998. № 12. С. 3–17.
6. Уруський В. І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності. Тернопіль :ТОКІППО, 2005. 96 с.

*Молчанова Оксана,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології і корекційної освіти
КЗ «Кіровоградський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського»,
кандидат психологічних наук*

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В умовах післядипломної освіти в центрі уваги знаходиться неперервна освіта дорослих, яка повинна сприяти утвердженню особистості як найвищої цінності суспільства та надавати можливості для самореалізації у професійній діяльності. Тенденції гуманізації освіти вимагають від сучасних педагогів трансформації стереотипів, розвитку нових моделей поведінки та нормативно ціннісного ставлення до них. Це потребує додаткових зусиль усвідомлення себе як частини нового світу та значної психологічної підтримки. Психологічна підтримка педагогів спрямована на розвиток навичок самопізнання особистості, розкриття ресурсів та можливостей, допомоги в складних життєвих ситуаціях та саморозвитку.

Одним з ефективних, інноваційних напрямків, який сприятиме особистісному зростанню педагогів, виступає арт-терапія, що покликана спрямовувати особистість до зцілення та гармонійного розвитку через засоби мистецтва. Тому, метою статті стало окреслення можливостей арттерапії для психологічної підтримки педагогів в умовах післядипломної освіти та досвід її застосування в КОІППО імені Василя Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Арт-терапія як метод, на думку багатьох українських та зарубіжних вчених (О. Вознесенська, М. Сидоркіна, О. Копитін, Л. Лебедева, Ю. Ніконова, Н. Тараканова та ін.), має значну кількість переваг: не має обмежень у використанні та не вимагає будь-яких здібностей до образотворчої діяльності чи художніх навичок, естетична цінність творчого продукту не має значення (важливим є відповідність творчого продукту стану людини); використовує мову візуальної, пластичної, аудіальної експресії, виступає засобом невербальної комунікації, є особливо цінною для тих людей, яким важко спілкуватись. Творча діяльність створює умови для зближення, зв'язку між людиною та суспільством; є засобом вільного самовираження й самопізнання; має інсайт-орієнтований характер, що передбачає атмосферу довіри, високої толерантності, уваги до внутрішнього світу людини, розвиває активну позицію і життєтворчість;

відповідає потребі людини в самоактуалізації, у розкритті нових можливостей і ствердження свого індивідуально-неповторного способу буття в світі; заняття художньою творчістю активізують та збагачують комунікативні та креативні можливості людини, сприяють виробленню широкого спектру нових моделей спілкування, сприяють орієнтації на міжособистісну взаємодію [1; 2; 3; 4].

Одним із способів розвитку особистості педагогів було застосування образотворчої терапії, під час якої відбувалося повернення до примітивних форм функціонування і задоволення несвідомих бажань. Здійснювалося це шляхом свідомої творчої діяльності в процесі її сублимації через вираження в символічному вигляді внутрішніх конфліктів і неусвідомлених прагнень. В психологічному супроводі освітнього процесу педагогів значна частина уваги була відведена груповим формам роботи, які дозволяють розвивати цінні соціальні навички, пов'язані з наданням взаємної підтримки членами групи; сприяють вирішенню загальних проблем, дають можливість спостерігати результати своїх дій та їх вплив на оточуючих; підвищують самооцінку та ведуть до закріплення особистої ідентичності, розвивають навички прийняття рішень. Групова арт-терапія, як зазначив О. Копитін [2], сприяє особливій «демократичній атмосфері», пов'язаній з рівністю прав та відповідальності учасників групи, меншому ступені їх залежності від арт-терапевта; в багатьох випадках вимагає певних комунікативних навичок та здатності адаптуватись до групових норм.

Ефективним напрямком групової форми роботи з педагогами виступила тематично орієнтована група, яка мала досить високий ступінь структурованості за рахунок використання тем, що зачіпають загальні інтереси та проблеми учасників. О. Копитін проаналізувавши особливості такого напрямку, виділив охарактеризував його наступним чином. Тематично орієнтована група працює нетривалий час та націлена на певні аспекти досвіду її учасників й рішення конкретних завдань. Зазначена робота ефективна у випадках, коли учасники групи відчують труднощі та розгубленість, особливо на початку взаємодії; відчують себе напружено в групі; є часові обмеження для арт-терапевтичної роботи (короткий термін курсів та насиченість навчальної програми); необхідно згуртувати групу, активізувати взаємодію між її учасниками, вивести їх із занурення в свої проблеми та спрямувати на спільну діяльність [2].

В роботі з педагогами ефективними формами групової арт-терапевтичної роботи визначились [3]:

- спільне малювання, коли всі учасники групи малюють на одному аркуші. Така робота дозволяє формувати діалог, працювати з конфліктними ситуаціями, рівнями взаємодії в групі, соціальними стереотипами, ролями;

- доповнювальне малювання (аркуш передається по колу, кожен учасник вносить свій елемент у малюнок). Малюнок по-колу на будь-яку або задану тему дозволяє визначити групову динаміку, систему взаємостосунків та стилів поведінки в навчальній групі;

- розмовне малювання (члени групи спілкуються між собою за допомогою барв, ліній і образів відтворених на малюнку) як спосіб розвитку вміння альтернативної комунікації.

Теми малюнків обиралися залежно від обставин та групи й могли бути пов'язаними з дослідженням системи стосунків та образу «Я»; «загальними», які дозволяли досліджувати широке коло проблем та переживань учасників групи; та тими, які мали особливу значущість для учасників малювання.

Нами було запропоновано власну модифікацію методики «Каракулі» (авт. Д. Віннікот) для використання в груповій роботі з педагогами, які проходили курси підвищення кваліфікації в інституті післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського м. Кропивницького. Курси підвищення кваліфікації педагогів тривають два-три тижня, тому найчастіше їх учасники незнайомі або малознайомі між собою і через високу насиченість освітнього процесу мають мало можливостей зблизитись. В такій ситуації досить ефективним є малювання способом «каракулі», який зачіпає сферу творчого потенціалу особистості, нівелює рівень тривожності, звільняє її і тим самим сприяє особистісному зростанню, підвищенню її впевненості у власних можливостях. Учасникам групи не потрібно хвилюватись про якість малюнка, його можливу оцінку іншими (що є завжди проблематичним для вчителів), з'являється можливість зняти з себе відповідальність та побути в ролі дитини [5].

Ще одним дієвим арт-терапевтичним методом роботи з педагогами є лялькотерапія (Г. Денисова, Л. Лебедева, 2003). Лялька так ж давня, як і людина, вона поєднує в собі виховне і сакральне-символічне значення. Витоки лялькотерапії можна знайти в психодрамі Якоба Леві Морено. Лялька – це тривимірне зображення у вигляді фігурки тварини чи людини, яке керується людиною. Вона є відображенням життя і побуту людей, засобом естетичного, фізичного, розумового

розвитку дітей, носіями культурних смислів та духовних цінностей. Її використовують у психотерапії з метою психічного зцілення, розвитку та гармонізації (О. Вознесенська, 2018) [2; 3].

В лялькотерапії застосовуються як готові ляльки, так і створені в процесі творчої діяльності. Ляльки є проміжним об'єктом взаємодії, посередником між терапевтом та клієнтом. Маніпуляція з ляльками, та ідентифікація з ними дають можливість відчувати себе захищеними при вирішенні своїх проблем і освоєнні нових способів поведінки і комунікації. Крім того, виготовлення ляльок позитивно впливає на розвиток дрібної моторики, уваги, здатності до концентрації уваги та емпатії. Найчастіше нами використовуються ляльки-витинанки, ляльки-мотанки з ниток чи тканини, ляльки-маріонетки та ляльки-маппети. Існують різні техніки використання лялькотерапії, але всі вони спрямовані на допомогу у проживанні негативних почуттів, виході зі стресових станів, зміцненні психічного здоров'я, поліпшенні соціальної адаптації, розвитку самосвідомості, вирішення конфліктів в умовах колективної (індивідуальної) творчої діяльності (О.Вознесенська, М.Сидоркіна, 2015) [1; 2; 3].

Наш досвід включає також використання елементів терапевтичної евритмії, яка дає можливість за допомогою спільного руху в групі, просторі розвивати індивідуальну волю в колективній роботі. Будь-який рух, особливо усвідомлений, впливає на людину в цілому – гармонізує психологічно, розвиває внутрішні ресурси, коригує проблеми спілкування та формує здатність до адаптації, безпосередньо включаючи в роботу волю, почуття, мислення [7].

Здоровий організм відрізняється гармонійною пластичністю тіла та злагодженістю взаємодії внутрішніх процесів, здорова людина відчуває себе «в тонусі». Якщо в організмі через будь-які причини відбувається збій (хвороба, психофізичні порушення, посттравматичний стресовий розлад тощо), то співзвучність тілесності та внутрішніх проявів втрачається, рухи спотворюються, тіло турбує. Зовнішньо це виражається в різних незручностях, утисках: тіло або надмірно розслаблене, або занадто напружене; рухи можуть бути незібрані, неконтрольовані або жорсткі, різкі. В такому випадку порушується все внутрішнє життя організму (стан дихання, динаміка та ритми протікання їх функцій).

Ритмічні рухи, які виконуються в певній амплітуді та із зміною сили напруження (швидко-повільно, високо-низько, напруга-розслаблення тощо) здійснюють безпосередній вплив на органічні процеси організму та регулюють пульс, серцебиття, дихання, обмін речовин.

Для занять евритмією можна використовувати різний музичний та поетичний матеріал, невеличкі м'ячики із натуральних матеріалів (дерево, шерсть, тканина, шкіра), евритмічні штаби (палички із міді або дерева), мішечки (з різною крупою чи піском як наповнювачами) та гімнастичні обручі. Але, найчастіше ми користуємось мішечками трикутної форми, наповненими сіллю.

Ще один вид арт-терапії, який застосовувався з здобувачами освіти на курсах підвищення кваліфікації – ігрова терапія. Гра – найпопулярніший вид психологічної роботи як з дітьми, так і з дорослими. Існує безліч підходів до розуміння психологічної гри, її призначення й використання. Ряд вчених (Т. Азарова, О. Барчук, Т. Беглова та інші), аналізуючи її застосування, виділяють такі напрями: психотехнічний прийом (який допомагає за дві-три хвилини налаштувати дітей на роботу), структурована дія за правилами, велика складна рольова дія тощо. Вони констатують велику кількість різних ігор, які мають значні відмінності. Найчастіше ми використовували гру як прийом, що дозволяє вирішувати педагогічні завдання. Ігрові прийоми використовуються ними для підвищення інтересу дітей до змісту завдання, стимулювання активності, кращого переключення уваги або відпочинку. Гра виступає засобом вирішення навчального завдання, його яскравою «обгорткою». Але є й інше застосування ігор в освітньому процесі, це так звані ігрові уроки. У такому випадку весь простір уроку зайнятий ігровим сюжетом з ігровими правилами та ігровою логікою розвитку подій.

Ще один напрямок ігрової терапії - велика психологічна гра, як цілісне, закінчене дійство, зовсім самостійне, що має свою внутрішню систему цілей і правил, досить тривале за часом; це «маленьке життя», що проживається кожним учасником. Крім власної, внутрішньої цінності, вона дозволяє учасникам отримати досвід, цінний і для їх справжнього життя та виступає для них як діяльність. У переважній більшості випадків ігровий прийом у процесі психологічної підтримки виконує другорядну функцію надійного й перевіреного засобу здійснення певної діяльності, а іноді гра стає діяльністю [6].

Казкотерапія як різновид бібліотерапії, що в останні роки виділяється в самостійний напрямок, заснована на використанні казки як архетипічної метафори. Робота з психологічними проблемами під час застосування казкотерапії спирається на цінності людини й особистісний потенціал. Головною метою такої роботи є: усвідомлення своїх потенціалів, можливостей і цінностей свого життя;

розуміння причинно-наслідкових зв'язків подій і вчинків; пізнання різних стилів світогляду; усвідомлення творчих взаємодій з оточуючим світом; внутрішнє відчуття сили і гармонії (Т.Зінкевич-Євстигнєєва, О. Тіхонова, 2003) [1; 2; 7].

Якщо для дітей казкотерапія – це абсолютно природний метод, то більшість дорослих спочатку сумнівається в його ефективності, посилаючись на те, що вони не готові «впасти в дитинство». Саме стан «дитини» характеризується максимальною чесністю по відношенню до зовнішнього світу і до самого себе. Часто у дорослих не виходить розібратися з психологічними проблемами, тому що вони вирішують їх з позиції «життєвого досвіду», сумнівів, впевненості, що «справедливості в світі немає» тощо. Тому, робота в напрямку використання казок з метою зцілення, розвитку чи корекції з педагогами завжди ефективна та допомагає не тільки вирішувати особистісні проблеми та розвиває навички складання корекційних казок для дітей.

Висновки. Отже, арт-терапія сприяє особистісному зростанню педагогів та їх гармонійному розвитку через засоби мистецтва. На курсах підвищення кваліфікації найчастіше використовується тематично орієнтована форма роботи із здобувачами освіти та майже всі види арттерапевтичної роботи. Найчастіше нами застосовувались образотворча терапія, лялькотерапія, казкотерапія, евритмія. Такі варіанти арттерапевтичних вправ дозволяють розвивати цінні соціальні навички, пов'язані з наданням взаємної підтримки членами групи; сприяють вирішенню загальних проблем, дають можливість спостерігати результати своїх дій та їх вплив на оточуючих; підвищують самооцінку та ведуть до закріплення особистої ідентичності, тобто активно спрямовують педагогів до саморозвитку та професійної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Арт-терапія у подоланні психічної травми : практичний посібник. К. : Золоті ворота, 2015. 48 с.
2. Копьтин А. И. Основы арт-терапии. СПб. : Изд-во Лань, 1990. 256 с.
3. Молчанова О. М. Арт-терапія як сучасний напрям розвитку особистості. *Методологічні проблеми психології особистості* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої пам'яті вітчизняного науковця Н. О. Головань, м. Кропивницький, 24-25 січня 2019 р. / за заг. ред. Гейко Є. В., Міненко О. О., Радул І. Г. Кропивницький: ПП «Ексклюзив - Систем», 2019. С. 64–77.
4. Молчанова О. М. Застосування групових малюнків для розвитку ефективної групової комунікації педагогів на курсах підвищення кваліфікації. *Простір арт-терапії: творча інтеграція та трансформація в епоху плинного модерну* : матеріали XVII Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Львів, 16-18 лютого 2018 р.) / за наук. ред. А. П. Чуприкова, Л. А. Нойд'янової, О. Л. Вознесенської, О. М. Скар. К. : Золоті ворота, 2018. С. 84–96.
5. Молчанова О. М. Методичні аспекти використання арт-терапевтичної методики «Каракулі» у роботі з педагогами. *Педагогічний вісник (КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського»)*. 2020. № 3-4 (51-52). С. 7–10.
6. Молчанова О. М. Організація ігрової діяльності для розвитку особистості учня : навчально-методичний посібник. Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2018. 56 с.
7. Молчанова О. М. Розвиток емоційної компетентності педагога засобами арт-терапії. *Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Тернопіль, Україна, 5-6 квітня 2017 року) / укладачі: В. Є. Кавецький, А. В. Вихрущ, О. Я. Жизномірска, Т. Г. Дідух. Тернопіль : Вектор, 2017. 300 с.

Москаленко Тетяна,
учитель,
ЗЗСО І-ІІІ ступенів № 3
Тростянецької міської ради,
м. Тростянець

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Інноваційні підходи в освіті, актуалізація сучасної освітньої парадигми, процеси реформування в середній школі зумовлюють необхідність розгляду особливостей формування і розвитку особистісної та професійної компетентності педагогів як наукову проблему. В сучасних умовах розвитку суспільства та сфери освіти від педагога вимагається бути здатним здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, забезпечувати розвиток та самореалізацію особистості в професійній діяльності, і бути спрямованим на постійний саморозвиток і вдосконалення особистісно-професійної компетентності.

До вагомих причин необхідності підвищення професійної та особистісної компетентності вчителя, саморозвитку педагога, здатного до творчої інноваційної діяльності в освітньому процесі, відносяться:

- соціальне замовлення на творчого, інноваційно-орієнтованого фахівця, здатного професійно і творчо працювати у галузі освіти, запроваджувати нововведення, вміло поєднувати традиційне з новим;

- а також розвиток інноваційних процесів в освітньому закладі – апробація сучасних інноваційних освітніх технологій, впровадження авторських навчальних методик, технологій, комп'ютеризація освіти, що потребує оновлення підготовки педагогів шляхом впровадження сучасних курсів підвищення кваліфікації, використання у їх підготовці нових наукових концепцій, забезпечення практико-орієнтованого характеру навчання, технологізації педагогічного процесу та ін. [7, с. 110].

Основи дослідження професійної компетентності педагога розкриваються у працях Ю. Вербиненко [3], Н. Гузій [4], І. Дичківської [5], О. Дубасенюк [6], М. Мазурок [8], А. Рацула [10], В. Саюк [11] та ін. Особливості педагогічної діяльності вчителів іноземних мов вивчаються О. Бігич і Н. Бориско [1], І. Богдановою [2] та ін. Разом з цим проблема розвитку особистісно-професійної компетентності педагога іноземних мов залишається актуальною і потребує науково-прикладного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Рівень якісної шкільної освіти значною мірою зумовлюється рівнем компетентності педагогічних кадрів, їх готовністю до саморозвитку та самоосвіти. Насамперед, у педагогів іноземної мови має бути сформована стійка психологічна та професійна готовність до викладацької діяльності у школі, а також професійна та особистісна компетентність.

У педагогічній діяльності «професійна компетентність» розглядається досить різноманітно, через структуру її компонентів. Цінною вважаємо думку О. Дубасенюк, який пропонує розглядати професійно-педагогічну компетентність як «сукупність умінь педагога особливим способом структурувати наукові та практичні знання з метою ефективного розв'язання професійних завдань» [6, с. 95].

В. Саюк визначає «професійну компетентність педагога як інтегровану професійно-особистісну характеристику, яка включає ціннісні орієнтації, фахові і й функціональні знання, вміння і навички та особистісні якості, спрямовані на досягнення ефективного результату у професійній діяльності» [11, с. 58-59].

Дослідник А. Рацул пропонує визначення професійної компетентності вчителя, розглядаючи її «як інтегроване утворення в цілісній професійній структурі особистості вчителя, що є одним із виявів його професійної культури, показником сформованості професійно необхідних якостей і характеристик на засадах системи теоретичних знань та практичного досвіду, що зумовлюють достатній рівень готовності до виконання професійних обов'язків відповідно до визначених вимог, забезпечують високий рівень його самоорганізації та професійної самореалізації» [10, с. 34].

За свідченням В. Саюк, в структурі професійної компетентності педагога виділяються не лише знання, вміння та навички, а й мотиваційна, рефлексивна та особистісна складові. Дослідниця зазначає, що в найбільш узагальненій структурі професійної компетентності педагога виділяються такі компоненти:

1) мотиваційний – сукупність потреб і мотивів, інтересів, ставлень, ціннісних орієнтацій, що адекватні цілям і завданням педагогічної діяльності, та їх інтегративних комплексів (пізнавальні потреби й інтереси, гуманістична спрямованість, прагнення реалізуватись в педагогічній діяльності);

2) когнітивний – сукупність знань, необхідних для здійснення педагогічної діяльності (знання предмета, педагогічні, психологічні, основи організації й управління навчальним процесом тощо);

3) операційний – сукупність умінь і навичок, необхідних для практичного вирішення навчальних і виховних задач (уміння встановлювати міжособистісний контакт, організовувати міжособистісну взаємодію, упорядковувати і передавати навчальну інформацію тощо);

4) особистісний – сукупність важливих для професійної педагогічної діяльності особистісних якостей (комунікативність, відповідальність, емпатійність, готовність до рефлексії, здатність до самоаналізу і самоуправління тощо) [11, с. 60-61].

Очевидно, що складовою професійної компетентності вчителя є сукупність психологічних якостей, які є важливими для його діяльності. Але слід відмітити, що для проведення успішної будь-якої професійної діяльності необхідною умовою є також наявність певних знань з педагогіки і психології, вміння застосовувати ці знання на практиці. До основних елементів професійної компетентності педагогів О. Дубасенюк відносить:

- 1) компетентність у галузі теорії і методики виховного процесу, його цілей, завдань, принципів, закономірностей, змісту, засобів, форм, методів, прийомів;
- 2) компетентність у галузі фахових предметів і знання того, як зробити процес навчання, зміст предмета провідним засобом виховання дітей;
- 3) соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування;
- 4) диференціально-психологічна компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямованості дітей;
- 5) аутопсихологічна компетентність у сфері достоїнств і недоліків власної діяльності і особистості [6, с. 95].

За Ю. Вербиненко [3], професійна кваліфікація педагога іноземної мови містить в собі наступні складові (компетентності):

- спеціально-предметну компетентність (тобто глибокі та всебічні знання з навчальної дисципліни, яку викладає вчитель, а також широка ерудиція в цій науково-предметній галузі);
- психолого-педагогічну компетентність (глибокі теоретичні знання з психології і педагогіки, а також уміння втілити їх у практиці освітнього процесу в школі);
- комунікативну компетентність (здатність здійснювати педагогічне спілкування під час освітнього процесу з учнями) [3, с. 120];
- соціокультурну компетентність, яку українські лінгвісти визначають як «сукупність різноманітних культурологічних, (лінгво-) країнознавчих, соціокультурних і міжкультурних знань, необхідних для ефективного іншомовного спілкування» [1, с. 429].

Також важливими у професійній компетентності вчителів є педагогічні здібності, що визначаються науковцями Н. Стаднік та О. Кляйн як «сукупність психічних рис особистості, необхідних для успішного оволодіння педагогічною діяльністю, її ефективного здійснення» [12, с. 55]. При цьому, на думку Н. Стаднік, О. Кляйн, професіоналізм педагога передбачає не тільки наявність розвинутих педагогічних здібностей, широкі знання, гнучкі вміння, навички, а й цілий спектр особистісних і діяльнісних характеристик [12, с. 55].

За свідченням Н. Гузій [4], до найсуттєвіших особистісних якостей, необхідних для формування професійної компетентності педагога, відносяться:

- 1) психофізіологічні (вроджені) якості, що сприяють досягненню професійної компетентності фахівця: працелюбність, висока соціальна адаптивність, мобільність, здатність швидко перебудовувати програму власної діяльності відповідно до зміни умов її виконання, сміливість та рішучість;
- 2) соціально-психологічні якості, необхідні для досягнення професійної компетентності: висока моральність, чесність, щирість та чемність у спілкуванні із іншими людьми, ініціативність, активне ставлення до професійних обов'язків та до виконуваної роботи, вміння володіти собою, моделювати власну поведінку, толерантність, дисциплінованість.
- 3) соціально-політичні (громадянські) якості педагога: ідентифікація своїх цінностей із цінностями суспільства; особистісна готовність до виконання завдань; готовність до взаємодії із іншими людьми; почуття громадянської відповідальності за результати своєї діяльності [4, с. 77].

Як зазначає І. Осадчий, «професіоналізм педагогічних працівників зростає за умов безперервного навчання і удосконалення, яке здійснюється під час методичної роботи та самоосвіти. Таке навчання спрямоване на досягнення цілей розвитку загальної культури педагогічних працівників» [9, с. 28].

В умовах постійних змін та зростаючих вимог до кваліфікації і компетентності вчитель іноземної мови повинен володіти сучасними методиками викладання предмета та цікавитися новими перспективними формами проведення навчальних занять. Також він має також поглиблювати знання про особливості методики викладання іноземних мов, прагнути до саморозвитку, вдосконалення власної майстерності.

Основною умовою постійного вдосконалення компетентності педагога стає його спрямованість на саморозвиток та самоосвіту. Так, І. Богданова окреслює такі напрями роботи педагога над собою: розвиток мобільності знань (тобто постійне оновлення базових понять та завдань дисципліни); гнучкість в оперуванні певними методами викладацької роботи з певною категорією учнів (застосування методу відповідно до умов); розвиток критичного мислення; усвідомлення відповідальності за власні педагогічні дії [2, с. 12].

Передумовами до формування творчої, активної особистості педагога, здатного до саморозвитку та самоосвіти, на думку І. Дичківської, виступають: здатність до самоорганізації; здатність до самоаналізу, рефлексії; здатність відмовитися від стереотипів педагогічного та

управлінського мислення; прагнення до творчих досягнень; критичність мислення, здатність до оціночних суджень [4, с. 280]. Вважаємо вказані риси важливими для підвищення особистісної та професійної компетентності педагога іноземної мови, який творчо й активно втілює в практику освітньої роботи сучасні та інноваційні технології навчання учнів.

За ствердженням дослідниці М. Мазурок [8], саморозвиток педагога у напрямку вдосконалення його професійної компетентності «відбувається за індивідуальною траєкторією, що залежить у великій мірі від особистих якостей педагога: вольової сфери особистості, особливостей характеру, темпераменту, акцентуацій, потреб, рівня готовності педагога до впровадження змін у педагогічному процесі».

Великого значення М. Мазурок надає процесу підвищення кваліфікації педагогів, що має здійснюватися на постійній основі на базі закладу освіти, районних та обласних методичних центрів. Вона вказує, що «формування та розвиток професійної компетентності педагогічних працівників у ході навчання в системі підвищення кваліфікації має розглядатися як цілісний процес їх особистісного і професійного зростання. Пріоритетними методами навчання в системі підвищення кваліфікації педагогів мають бути інтерактивні методи, які головну увагу приділяють практичному закріпленню набутих знань, умінь і навичок» [8]. Ефективними є методи активного навчання (тренінги, групові дискусії, ділові ігри, проекти та ін.), які сприяють розвитку дієвих навичок ділового спілкування, міжособистісної взаємодії і тим самим підвищують загальну компетентність вчителя.

При цьому вважаємо слушною думку М. Мазурок про те, що у світлі компетентнісного підходу відбувається зміщення акценту з накопичення педагогами знань, вмінь і навичок на формування у них «здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки у ситуаціях педагогічної діяльності». Важливе місце у процесі підвищення кваліфікації педагогів займає не тільки вдосконалення їх професійної компетентності, а й «стратегія розвитку особистості педагога; його професіоналізм, готовність і вміння створити таку атмосферу, яка забезпечувала б розвиток критичного мислення і творчості в учнів, виховувала б соціально відповідальних людей» [8].

Висновки. Розвиток особистісної та професійної компетентності педагога іноземної мови визнається необхідною умовою успішного виконання ним професійних завдань. В структурі професійної компетентності педагога іноземної мови важливими є такі компоненти, як компетентність у галузі фахових предметів, теорії і методики виховного процесу, соціально-психологічна компетентність, психологічна компетентність. Педагог має постійно вдосконалювати свої знання, вміння і навички, розвивати особистісні якості та педагогічні здібності, прагнути до саморозвитку і підвищення майстерності. При цьому саморозвиток педагога іноземної мови, що передбачає підвищення його особистісної компетентності, відбувається за індивідуальною траєкторією, що визначається його особистісними якостями. А зростання професійної компетентності відбувається в процесі підвищення кваліфікації педагогів на базі закладу освіти, районних та обласних методичних центрів і включає ознайомлення з ефективними формами і методами роботи з учнями, мотивування до апробації сучасних інноваційних технологій в практиці викладання іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Богданова І. Професійна підготовка вчителів іноземної мови до модульного навчання. Київ, 1998. 284 с.
3. Вербиненко Ю. І. Професійна готовність до педагогічної діяльності. *Професійна підготовка педагога в контексті європейських інтеграційних процесів: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету*. Дрогобич, 2013. С. 119–124.
4. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. 2-е вид., допов. Київ: «Академвидав», 2012. 352 с.
6. Дубасенюк О. А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності педагога. *Педагогіка і психологія*. 1999. № 4. С. 91–99.
7. Козак Л. В. Особливості інноваційної професійної діяльності викладача дошкільної педагогіки і психології. *Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи» (22.05.2014, м. Київ)*. Київ, 2014. С. 110–119.

8. Мазурок М. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя у процесі підвищення кваліфікації. URL: <https://roippp.org.ua/upload/iblock/87f/mazurok-m.v.-rozvytok-profesinyoi-kompetentnosti-suchasnogo-vchytelya-u-protsesi-pidvyshchennya-kvalifiktsaiyi.doc>.

9. Осадчий І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Ч. І. *Соціально-гуманітарний модуль: навчальний посібник / за ред. І. Осадчого*. Біла Церква: КВНЗ, 2016. С. 28–38.

10. Рацул А. Б. Зміст професійної компетентності вчителя. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. Вип. 88. С. 32–38.

11. Саук В. І. Професійна компетентність як основа розвитку сучасного викладача в системі післядипломної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2012. №3 (71). С. 57–61.

12. Стаднік Н. В., Кляйн О. В. Проблема готовності студентів до виховної діяльності. *Перлини наукового пошуку: збірник наукових статей*. Хмельницький: ХмЦНП, 2014. Кн. 3. С. 51–60.

Нестеренко Оксана,

учитель музичного мистецтва (I категорії)

Вільшанської загальноосвітньої школи I-III ступенів

Роменського району Сумської області

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ

Постановка проблеми. Естрадний вокал як різновид сольного співу є мистецтвом особистісним і творчим. Він сприяє виявленню індивідуальних задатків, розкриттю та розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, що активно впливає на естетичне і моральне виховання та формування особистості в цілому. Різні музичні шоу, конкурси, фестивалі, якими наповнений телевізійний ефір і мережа Інтернет, сприяють популяризації естрадного співу та пошуку виконавцями нових засобів для досягнення максимального результату. Але, незважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку української незалежної держави відбувається активне оновлення музичної освіти, теорія і методологія викладання естрадного вокалу, зокрема в закладах спеціалізованої музичної освіти, тільки починає формуватися, як і естрадне мистецтво в цілому.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. До недавнього часу вітчизняні дослідження методики викладання сучасної музики стосувалися інструментального мистецтва. Сучасний вокал розглядається тільки протягом останніх 15-20 років, на відміну від США, де з 1970-х років попереднього століття в коледжах і університетах почали пропонувати навчання співу МТ (музичний театр), який містить всі характерні риси сучасного вокалу і охоплює всі жанри некласичної вокальної музики.

У даний час існують досить яскраві роботи українських дослідників Д. Бабич, А. Довгань, Н. Дрожжиної, Л. Каменецької, Л. Коваль, А. Павленко, В. Плахотнюка, Г. Постевки, Т. Самої, В. Славіної, Г. Цзинхен, Л. Червонської, С. Чернікової, А. Чечі тощо з питань естрадної вокальної освіти. Однак слід зазначити, що вітчизняні вчені спираються переважно на результати досліджень, проведених ще в ХХ столітті і недостатньо використовують досвід зарубіжних вокальних педагогів та мистецтвознавців, а їх дослідження стосуються окремих аспектів навчання естрадному вокалу і не виявляють цілісного систематизованого науково-методичного знання. До того ж аналіз програм для спеціалізованих музичних шкіл та шкіл мистецтв, а також спілкування з вокальними педагогами дають можливість констатувати, що сучасні вітчизняні методики навчання естрадному вокалу, по-перше, мають переважно академічну спрямованість; по-друге, в них не враховуються реалії сучасної музичної культури; по-третє, пропонований в них репертуар не відповідає часу і бажанням сучасного молодого покоління; по-четверте, в них не приділяється належної уваги питанням стилістики, музичної мови і специфічних вокальних технік сучасного некласичного вокалу.

У світовій педагогічній думці проблематика естрадної вокальної освіти в останні роки розглядається досить активно, що й актуалізує мету даної статті, що може бути сформульована як надання додаткової інформації з питань естрадної вокальної педагогіки.

За межами України питання організації педагогічної взаємодії висвітлюють А. Богдзевич, С. Бордман, Р. Вайсберг, Р. Вуді, П. Джонс, Ж. Дурлак, А. Іванова, Дж. Мрозіак, А. Назіна, М. Паша, М. Степанов та інші вчені. Проблемам методики навчання естрадному вокалу присвячують дослідження Е. Бонацці, В. Боумен, Т. Борн, Б. Вінні, Л. Грін, П. Грейг, Д. Каток, Б. Кемпфер, Г. Купер, В. Сайн, К. Седолін, Дж. Слобода, А. Уеллс, Р. Флемінг-ДеБергер, Г. Холлі, Л. Хрестіансін, Т. Хьюгес, Р. Едвін, А. Еддісон та інші.

Виклад основного матеріалу. Вчені Американської академії вокальних педагогів (англ. – American Academy of Teachers of Singing) зазначають, що викладачі повинні поважати будь-який стиль, якому вони вчать, використовувати характерні для кожного з них засоби виразності і вокальні техніки і не намагатися змінити стиль, тим самим «компрометуючи цілісність жанру і вміння співака успішно конкурувати в ньому» (Addison A., 2008, с. 10) не тому, що одна техніка або стиль кращі, ніж інші, а тому, що вони різні естетично, фізіологічно і акустично, отже, вимагають різних педагогічних підходів.

У дисертації С. Бордман «Voice Training for the Musical Theater Singer» визначено завдання вокальної освіти, які в українській педагогіці поки не отримали належної уваги, а, наш погляд, мають велику цінність для організації повноцінного процесу навчання естрадному вокальному мистецтву. До них автор відносить інтеграцію мови, співу і навичок руху, володіння тілом, звільнення голосу, розвиток емоцій і уяви, розуміння і відчуття музики й ритму на глибокому фізичному і психічному рівнях (Boardman S., 1987, с. 88-96).

Один із відомих дослідників сучасного вокалу Р. Едвін пропонує перехресну постановку голосу на основі використання техніки *bel canto* і СВТ, яка дає можливість знаходити способи досягнення результату в сучасному вокалі через традиційні академічні методики (Edwin R., 2008). Автор визначає різницю голосової техніки в сучасному вокалі і пропонує цікаві методи її формування, наприклад, порівняльну вокалізацію (академічну і сучасну) для відчуття різниці в звуковидобуванні в різних стилях, плавний перехід з мови до співу (Edwin R., 2008, с. 71).

При виконанні класичних творів він пропонує знижувати гортань, збільшувати глотку, відкривати рот і піднімати м'яке піднебіння, а в сучасних творах злегка піднімати гортань, звужувати глотку і знижувати м'яке піднебіння при відкритому положенні рота (Edwin R., 2000, с. 73). Стиль, на його думку, «інформується вокальною технікою, створенням характеру, використанням відповідної мови, кругозором, традиційними очікуваннями аудиторії і, мабуть, найважливіше, бажанням розповісти історію чесно і захоплююче» (Edwin R., 2008, с. 72). Використовуючи одночасно різні методи донесення навчальної інформації, такі як: анатомічні пояснення, фізичні інструкції, приклади «саунду» на CD, ілюстрації і опис суб'єктивного сприйняття внутрішніх образів і відчуттів, – К. Садолін пропонує практичні рекомендації з оволодіння:

1) основами вокального виробництва (відкрите горло, підтримка дихання, ненапружені м'язи щелепи і формування голосних, не сильно змінюючи форму рота);

2) чотири вокальними режимами – нейтральний (Neutral); напівметалевий (Curbing), який звучить дещо тужливо або стримано, як колись ви стогнете від болю; металевий (Overdrive), який в традиційній музиці має назву грудного регістру; вокальний крик (Belting);

3) різними вокальними якостями, яких можна досягти, змінивши форму голосового тракту, форму воронки епіглоту, положення гортані, форми язика та рота, положення піднебіння, відкриття або закриття носового проходу тощо;

4) вокальними ефектами, такими як повна і часткова деформація звуку (full and half-distortion), деренчання (rattle), гарчання (growl), субтон (subtone), додавання дихання до вокальному звуку (breathiness), хрип або скрип (scream), діафрагматичне вібрато, техніка орнаменталізації (running) тощо (Sadolin K., 2008).

Автор вважає, що виконання технічних вправ повинно мати намічений ефект негайно, інакше тренування виконується неправильно, а практика повинна бути максимально наближена до реальної ситуації (наприклад, музиканти, які співають сидячи, повинні і тренуватись сидячи). К. Садолін пропонує вчитися співу зручно, радіючи і довіряючи своїм почуттям, а одним з основних завдань вчителя вважає допомогу співакові досягти бажаного звучання без шкоди для здоров'я, тобто розпізнавши м'язову напругу, пропонувати методи її усунення. Вчитель, вважає автор, може також пропонувати різні варіанти «саунду», але співак повинен зробити свій власний художній вибір самостійно (Sadolin K., 2008, с. 9-11).

Прямий тон (англ. – straight tone) як мінімально відчутне резонансне і врівноважене вібрато, яке може використовуватися для поліпшення резонансу і фокусу, а також забезпечувати вихідну точку трансформації голосу, досліджує Д. Каток. Автор пропонує вокальні вправи, розроблені для виявлення вродженого основного звуку співака, який можна використовувати для визначення прямого тону, який «універсальний співак може модифікувати для досягнення палітри стилістичних фарб і ефектів для будь-якого жанру» (Katok D., 2016, с. 104). Загальна тенденція до злиття європейської і неєвропейських культур, яка характерна для музики XX та XXI століть, виражається у вторгненні джазових інтонацій в європейське мистецтво, яке піднімає його на принципово новий щабель (Конен В., 1975, с. 417). Використання джазу в навчальних програмах з підготовки сучасних

естрадных вокалістів, на наш погляд, активізує слухове сприйняття і розуміння, може допомогти в оволодінні основами теорії музики та концептуальними виконавчими навичками і дозволяє співакові бути неповторним, креативним і виразним.

Однак, як зазначає В. Сайн, серед педагогів існує думка, що «джаз є сприйнятним, а не навченим» (Singh V., 2006, с. 47) і навчитися виконанню джазу можливо тільки з особистого досвіду викладача або копіюючи джазових музикантів. Це справедливо в тому контексті, що, по-перше, чітко і в подробицях записати інтонаційні, ритмічні і сонорні особливості джазового виконання засобами сучасної нотації неможливо; по-друге, джаз для європейців не є прийнятним на генетичному рівні; по-третє, на даний момент відсутній загальноприйнятий категоріально-понятійний апарат цього жанру музичного мистецтва, що зумовлює складність у формуванні теоретичної бази естрадно-джазової педагогіки. З іншого боку, педагогу-вокалісту, який працює з естрадними і джазовими співаками, необхідно мати на увазі, що вокалісти-початківці в силу недостатності власного досвіду не в змозі самостійно розібратися в особливостях музичної мови і методах оволодіння ними. Тому необхідною умовою плідної педагогічної діяльності в даному жанрі є глибоке розуміння його специфіки та вміння донести її зрозумілою і доступною для кожного учня мовою. Важливими для розвитку навичок джазового музикування факторами, вважає Дж. Слобода, є «можливість брати участь в спільних джазових заходах, де допускаються помилки, і де можна вибрати рівень ризику і складність своєї роботи» (Sloboda J., 1990, с. 174).

Ми вважаємо, що академічна постановка голосу є надійною основою для подальшої орієнтації й ствердження себе як вокаліста. Кваліфікований педагог-професіонал допоможе опанувати техніку вокалу, набути навичок опори, дихання, голосоведіння. Процес переходу від академічного вокалу до естрадного за правильного контролю триває кілька хвилин, а не кілька років, як стверджують деякі педагоги.

Спів – це робота не тільки зв'язок. Загальне розуміння процесу дозволяє вільно змінювати тембр, подачу звуку не тільки в межах академічного вокалу, але і рок-вокалу, й естрадного співу. Належним чином поставлений вокальний апарат розвиває зв'язки. Вони гнучко переходять до манери полегшення тембру, перекладення звуку на гортань, і академічний діапазон під час естрадного співу в легкій манері виконання від меншого напруження ще більше розширюється. Не знаючи основ академічного співу, є значний ризик закріпити «гортанні» навички, вузли на зв'язках, незмикання. Професійно поставлений академічний голос позбавить зв'язки від перенапруження і, водночас, надасть необхідну працездатність без зриву голосу.

Постановка голосу передбачає виразну дикцію: текст є надто важливим у співі. Так само в естрадних піснях є фрази, які потребують особливої уваги під час зміни дихання. В естрадному вокалі використовується напівприкрита манера, але основа така сама, як і в академічному співі: підняте піднебіння, відчуття позіхання і звучання досягаються не в чистому, а в змішаному застосуванні резонаторів. Завдяки цьому голос звучить поліфонічно – «тембристо», маючи більше обертонів. Тембр стає насиченішим. Поява «баранчика» у верхньому регістрі свідчить про напруження голосових зв'язок. Перехідні та верхні звуки, як і в академічному співі, повинні бути прикритими, а ігнорування цієї техніки позбавляє верхні ноти красивого тембрального забарвлення, заокругленості й може призвести до передчасної втрати верхніх звуків.

Під час навчання естрадного співу застосовуються такі прийоми:

1. Розщеплення – до чистого звуку долучають незначну частку іншого звуку, не музичного, тобто шум, «хрип».
2. Драйв – один з найважливіших прийом у рок-вокалістів — розщеплення (підвиди: рев, хрипкий голос, гроулінг та ін.).
3. Субтон – спів з придином, іноді майже «на шепоті».
4. Обертоновий спів – горловий спів.
5. Глісандо, або «слайд» – плавний перехід з ноти на ноту.
6. Фальцет – спів без опори – здійснюється головним резонатором. Розширює діапазон до високих нот.
7. Йодль – різкий перехід від співу на опорі на фальцет. Цей прийом відомий як «тірольський спів».
8. Штробас – це низькі ноти, які звучать специфічно – одним грудним резонатором. Є найнижчим вокальним регістром, під час якого сам звук створюється за допомогою повітря, що проходить через розслаблену голосову щілину, яка ніби «вільно коливається».

Головним резонатором для естрадного співу є гортанно-глотковий, який застосовується на всьому звуковому діапазоні і може змішуватися з іншими резонаторами (в нижньому регістрі – з

грудним, у верхньому – з головним), що і додає естрадному співові індивідуального звучання. Саме змішане використання цього резонатора з іншими резонаторами, є головним для вокалістів, котрі працюють з мікрофоном. Під час постановки голосу одним з найважливіших елементів є артикуляція, вільний стан гортані. Естрадна манера артикуляції, зокрема в джазі – специфічна атака звуку, фразування, інтонування. Існує безліч виразних засобів: мелізми (форшлаг, группетто, мордент, трель); інтонування; техніки, пов'язані із звуковидобуванням і тембральним забарвленням.

Для правильної постановки голосу також необхідне правильне дихання. Основними завданнями співоного дихання є: економне витрачання подиху, створення тиску для голосових зв'язок у підкладочному просторі.

Об'єднання голосових реєстрів або згладжування реєстрів – одна з основних складових навчання вокалу. Співак повинен володіти вокальною технікою, тобто вільно управляти своїм голосом. Секрет успіху полягає не тільки в техніці вокалу і фізичному здоров'ї, але й залежить від психологічного стану вокаліста.

Проаналізувавши досвід зарубіжних спеціалістів у сфері вокальної педагогіки, можна зробити висновок, що вокаліст повинен володіти різними стилями вокалу, мати тверде розуміння того, як голос працює як в класичних, так і в сучасних жанрах; розвинути технічні навички і вміння застосовувати специфічні «вокальні якості» відповідно до обраного стилю, використовувати повною мірою свій діапазон і розвивати його через різні вокальні стилі, берегти свій голос і проявляти вокальну стійкість, універсальність в багатьох сферах співу, танцю та акторської майстерності, стійкість до успіху, сприймати критику й виробляти здатність вчитися на коментарях, вміти експериментувати з такими областями, як монолог, імпровізація, комедія.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши іноземні джерела в сфері естрадної вокальної педагогіки, можна констатувати, що в світовій педагогіці існують ґрунтовні теоретичні й практичні дослідження з питань методології та методики навчання мистецтву сучасного естрадного вокалу. Тому актуальним є вивчення зарубіжного досвіду та його впровадження в розробку моделі формування сучасних методів естрадного вокального виконання.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект : монографія. Київ : Українська ідея, 2001. 144 с.
2. Аспелунд Д. Л. Развитие певца и его голоса. М. ; Л. : Музгиз, 1952. 192 с. С. 16
3. Boardman, S. (1987). Voice Training for the Musical Theater Singer. DMA Thesis. University of Cincinnati. Cincinnati.
4. Богдзевич А., Иванова О., Назина А., Степанов М. (2009). Тренер – группа – семинар: другой путь образования молодежи, Берлин : Коллегия им. Теодора Хойсса, фонд им. Роберта Боша, MitOst. 139 с.
5. Katok, D. (2016). The Versatile Singer: A Guide to Vibrato & Straight Tone. Doctoral thesis. The City University. New York.
6. Конен В. Этюды о зарубежной музыке. Москва : Музыка, 1975. 480 с.
7. Откидач В. Естрадный спів і шоу-бізнес : навч.-метод. посіб. Вінниця : Нова Книга, 2013. 368 с.
8. Singh V. Advocacy for Jazz Pedagogy: Where to Find Resources and Quality Teaching Tools. *Choral Journal*. 2006. 47. №3. Pp. 47–51.
9. Sloboda J. Musical excellence – how does it develop. Encouraging the development of exceptional skills and talents. 1990. Pp. 165–178.

Оберемко Оксана,

*учитель української мови та літератури,
Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 7
імені Максима Савченка Сумської міської ради,
м. Суми*

ФЕМІНІТИВИ В РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ 2019 РОКУ

Постановка проблеми. Виникнення фемінітивів в українській мові зумовлене історичними процесами, що стосуються зміни ролі жінки у суспільно-політичному житті народу. Статус жінок у суспільстві поступово еволюціонував, наразі вони можуть реалізовувати себе у будь-якій сфері діяльності. Відповідно до цього, актуальним стає виникнення, вживання й нормативне закріплення фемінітивів в українській лексикології. Це стало можливим завдяки новій редакції Українського правопису 2019 року, де реалізується механізм утворення іменників жіночого роду на позначення

назв професій. Це питання є дискусійним, тому важливо проаналізувати доцільність вживання фемінітивів та їх семантику.

Виклад основного матеріалу. Фемінітивна проблематика має тривалу й неперервну історію вивчення в лінгвістичній науці. Вона стала частиною багатьох загальнонаукових і спеціальних досліджень у XX ст. та набуває все більшої актуальності у XXI ст. Огляд відомих сьогодні наукових праць із української лінгвістики дозволив констатувати відсутність спеціального комплексного дослідження з історії фемінітивів української мови загалом та окремих історичних періодів зокрема. Однак спроби спеціального історичного вивчення найменувань на позначення осіб жіночої статі української мови були вже неодноразовими і дали неабиякі результати [див Брус, 2001], стимулювали наступні лінгвістичні розвідки. У контексті наукових досягнень із вивчення історії загальних назв жінок української мови доцільним є порівняння загальних мовознавчих праць і спеціальних студій для встановлення їх ваги й ролі в розкритті діахронії і синхронії фемінітивів.

Дослідження історії загальних назв жінок української мови бере початок у наукових студіях визначного українського лінгвіста О. О. Потебні. Питання походження української мови, її історичного розвитку, взаємодії з іншими слов'янськими мовами, порівняльно-історичного вивчення східнослов'янських мов у зв'язку з історією народу, еволюцією людської думки були одними із пріоритетних у науковій діяльності мовознавця. У рамках розв'язання загальнолінгвістичних проблем дослідник значну увагу приділяв конкретним історичним питанням і найменуванням осіб зокрема. У праці «Из записок по русской грамматике» (1968) О. О. Потебня розглянув назви осіб чоловічої і жіночої статей найбільшою мірою в розділі про атрибутивність іменників, зауваживши їхню особливу здатність заміняти прикметники в українській мові, що рідко виявлено в інших мовах (напр., у латинській). На його думку, означуваність імен повинна збільшуватися в напрямку до найдавніших часів; якщо приклади такого явища поодинокі або незначні, то це зумовлено віддаленістю чи запозиченістю змісту пам'яток, порівняно з їхніми оригіналами [Потебня, 1968: 103–104]. Додавання означальних слів до означуваних (мужь, человекъ, жена) відоме з давньоукраїнської мови, з яких означувані поступово занепадали і залишалися тільки означальні (власні або загальні). Назви осіб відповідної структури стали вживатися без означуваних слів і виражали різні ознаки чоловіків та жінок, напр., суфіксові -ьць відповідали суфікси -иц-а, -ьк-а (одинець – одиниця, коханець – коханька) [Потебня, 1968: 106]. Під час аналізу атрибутивних ознак іменників учений виділив специфічні фемінітивні суфікси, показав, від яких за структурою маскулінативів вони утворюють співвідносні назви жінок, яких атрибутивних значень набувають останні в словосполученнях і порівняно з назвами чоловіків. Із дослідження мовознавця можна узагальнити, що більшість найменувань жінок зумовлена різними за структурою назвами чоловіків, напр., слова з суфіксом -ьк-а – номінаціями на -ь, -йь(-ь, -й), -инь, -ець (пустолай – пустолайка, киянин – киянка, уроженець – уроженка). Деякі фемінітиви з суфіксом -ьк-а утворені від прикметників (жидовка, воровка) та дієслів (стрижка «підстрижена дівчина»). Дослідження О. О. Потебні уможливили обґрунтування словотворчої бази фемінітивів (іменникових, прикметникових, дієслівних основ), співвідношення маскулінативних і фемінітивних словотворчих засобів, історичних зв'язків між означуваним і означальним словами, що віддзеркалюють прикладки зі значенням жіночості (мати-одиначка, дівчина-чорнобривка).

Фемінітиви виражають різні ознаки жінок і зберігають довго міцні зв'язки з означуваними словами, як засвідчують наведені в книзі приклади (баба простоволоска, дівка семилітка, дочка безталанночка), але з часом утрачають такі відношення і вживаються самостійно, без означуваного слова (безприданниця, безобманниця) [Потебня, 1968: 111–115].

Поміж іменниками – назвами професій, звань, посад є чимало слів, уживаних у формі чоловічого роду для позначення і чоловіків, і жінок: директор, академік, інженер, кандидат, педагог, президент, ректор. Це пояснюється тим, що колись такі професії мали тільки чоловіки. У міру набуття їх жінками з'явилися жіночі відповідники – фемінітиви: бандуристка, доповідачка, лікарка, організаторка й подібні. Цей процес доволі продуктивний, слова авторка, аспірантка, дописувачка, журналістка, контролерка, лекторка, редакторка й інші зафіксовані в словниках.

Існування фемінітивів в українській мові зафіксовано у тлумачному «Словнику української мови» в 11 томах (Київ: Наукова думка, 1970–1980). Це традиційні фемінітиви різних семантичних груп, зокрема на позначення родинних стосунків (сестра, дочка, онучка), здавна жіночих професій та обов'язків (акушерка, стюардеса, вихователька), номінацій жінки за зовнішнім виглядом (білявка, брюнетка), національністю чи місцем проживання (українка, одеситка) тощо. У випадках, коли жінка виконувала роботу, більшою мірою властиву чоловікам, послуговувалися описовим варіантом (пані професор) або просто вживали лексему разом з іменем і прізвищем для уникнення непорозуміння.

Активно впроваджуються у вжиток фемінітиви – слова жіночого роду, аналогічні поняттям чоловічого роду: директор – директорка, амбасадор – амбасадорка, письменник – письменниця, професор – професорка. Якщо поетеса чи льотчиця й до сьогодні нікого не дивували, то слова фотографеса або фотографиня, виборчиня, критикеса, членкиня поки що здаються дещо незвичними. Однак фахівці вважають їх цілком закономірними для української мови

Використання фемінітивів у жодному разі не ображає та не принижує жінку, а робить її видимою у суспільстві. Це хороший інструмент показати, що жінка в Україні є активною діячкою в усіх суспільних процесах.

У 2018 році відбулося бурхливе обговорення проекту нового правопису. Він мав повернути українську мову в деяких моментах до норм 1928 року. Пошук балансу між системними параметрами сучасної мови, з одного боку, і різночасовими прикметами української мовної традиції, з другого – найскладніше із завдань, що поставали перед творцями національного правопису на кожному з етапів його розвитку. Нова редакція Українського правопису була схвалена Кабінетом Міністрів України 22 травня 2019 року (Постанова № 437).

Згідно з пунктом 4 параграфу 32 цієї редакції правопису, іменники на означення осіб жіночої статі утворюються від іменників чоловічого роду за допомогою суфіксів -к-, -иц(-я), -ин(-я), -ес- та інших. При цьому найпоширенішим є суфікс -к- (дизайнерка, директорка, редакторка тощо).

Суфікс -иц(-я) приєднують до основ на -ник (порадниця) та -ень (учениця), а суфікс -ин(-я) – до основ на -ень та до приголосного (кравчиня, філологиня). Суфікс -ес- у правописі охарактеризовано як рідковживаний.

Суфікси -ш-, -их-, утворюючи фемінітиви, вносять до лексичного значення слова додатковий компонент: генеральша – це не жінка на генеральській посаді, а дружина генерала, директорша – дружина директора.

Якщо немає можливості утворити фемінітиви, то краще використати варіанти: пані мер, посол повідомила, жінка вівчаря, академік оголосила, математик Красовська, пані генералова.

Рід іменника може підкреслюватися за допомогою граматичного означення роду, коли рід іменника ми визначаємо за допомогою слів, з якими він поєднується у реченні. Наша мова має закінчення, тож коли ми говоримо «зайшла депутат», то вже зрозуміло, що зайшла вона. Або «математик сказала», або «досвідчена математик». Це один із способів, що не порушує мовних норм.

Оскільки фемінітиви в українській мові переважають у розмовному, публіцистичному та художньому стилях, натомість не притаманні офіційно-діловому та науковому, то їх використовувати не рекомендовано в науковому та офіційно-діловому стилях мови, адже слід дотримуватися чинної норми.

Висновки. Завдяки редакції Українського правопису 2019 року жінки є видимими в суспільстві, а мова – гендерно чутливою. Автори редакції регламентують способи творення фемінітивів і не пропонують стилістичних обмежень щодо їхнього вживання. Але й не зобов'язують їх використовувати, якщо мовець не відчуває у цьому потреби або не сприймає того чи іншого слова на фонетичному чи конотативному рівнях.

Список використаних джерел

1. Блог О. Пономарева: як я ставлюся до фемінітивів на кшталт членкиня. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-olexandr-ponomariv-43838045>
2. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування : монографія. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Brus_Marija/Feminityvy_v_ukrainskii_movi_heneza_evoliutsiia_funktsionuvannia.pdf
3. Брус М. П. Словотвірна термінологічна база фемінітивної підсистеми української мови. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк : Донецький національний університет, 2011. № 23. С. 17–21.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 440 с.
5. Український правопис 2019 року : текст офіційного видання на сайті Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАНУ. Фемінітиви: ст. 39-40, п. 4 -К(-А), -ИЦ(-Я), -ИН(-Я), -ЕС(-А) § 32 (ПРАВОПИС СУФІКСІВ. Іменникові суфікси).

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Освіта є соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, набуваючи при цьому рис особистості, фахівця і громадянина. Завдяки діяльності вчителя реалізується державна політика у створенні інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки і культури, збереженні і примноженні культурної спадщини й формуванню людини майбутнього, а також забезпечується Конституційне право громадян України на здобуття повної загальної середньої освіти. Все це висуває проблеми підготовки вчителя, його професійного становлення і професійної компетентності. Саме компетентнісний підхід розглядається як один із важливих концептуальних принципів, який визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти.

Метою статті є огляд форм і методів підвищення професійної компетентності педагогів.

Виклад основного матеріалу. Посилаючись на міжнародний досвід, можна стверджувати, що поняття «ключові компетентності» виступає в даному контексті як «вузлове» поняття, так як компетентність носить інтегрований характер, а саме: об'єднує професійні знання, інтелектуальні навички і вміння і способи діяльності.

Під компетенціями розуміємо сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), необхідних для якісної продуктивної діяльності. Компетентність визначаємо як володіння відповідними компетенціями.

Професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення. На основі цього запропоновано таке розуміння професійно-педагогічної компетентності.

Аналіз визначень педагогічної компетентності дає змогу стверджувати, що педагогічна компетентність є системою наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок, особистісних якостей і утворень, яка при достатній мотивації та високому рівні професійності психічних процесів забезпечує самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення особистості педагога в процесі професійної діяльності.

Професійна компетентність вчителя – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких в педагогічній діяльності дає оптимальний результат.

Професійно-педагогічна компетентність вчителя є складною багаторівневою стійкою структурою його психічних рис, що формується внаслідок інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь, значущих для вчителя особистісних якостей і має окреслені суттєві ознаки (мобільність, гнучкість і критичність мислення). Ці зрушення встановлюють нові вимоги до трудової діяльності наших співгромадян: якості їх професійної підготовки й професійної компетенції, рівня соціально-професійної мобільності, конкурентноздатності на ринку праці та в різних сферах виробничої діяльності. [1]

На професійний розвиток педагога впливають зовнішня та внутрішня сфери.

Внутрішня сфера складається з п'яти «само-»: самоосвіти; самовдосконалення; саморозвитку; самовиховання; самоаналізу. Самоосвіта є основною формою підвищення професійної педагогічної компетентності, яка складається з удосконалення знань та узагальнення педагогічного досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої роботи. Самоосвіта – це безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення.

Зовнішня сфера – це педагогічні поради, постійно діючі семінари, методичні об'єднання, творчі групи та інші форми методичної роботи.

Педагогічний працівник має усвідомити, що в процесі навчання треба намагатися формувати свої практичні вміння та навички, розвивати творчі задатки й здібності, готуватися бути раціоналізатором своєї праці. [2]

Основними шляхами, формами та методами підвищення професійної компетентності педагогів є:

1. *Формування методичного середовища* або професійна взаємодія з колегами, тобто участь у колективних та групових інноваційних формах методичної роботи: співпраця у творчих групах, дослідній діяльності, педагогічні чи психологічні тренінги, участь у методичних угрупованнях щодо розробки актуальних проблем викладання навчального предмету, методичному марафоні, презентаціях, (не)конференціях EdCamp Ukraine, участь у діяльності навчального закладу, методичних дискусіях, методичних аукціонах, методичних діалогах, психолого-педагогічних консилиумах, ділових рольових іграх, дебатах, клубі творчих педагогів, фокус-групах, ігровому конструюванні, панорамі методичних навичок, захисті проєктів, програм, передових ідей; підготовка й видання друкованих видань.

2. *Формування гнучкої системи безперервної освіти педагога:*

- визначення індивідуального напрямку вдосконалення рівня професійної компетентності як у атестаційний, так і в міжатестаційний період;

- самоосвітня діяльність (епізодична і планова) як викладача навчального предмету, пошук шляхів професійної самореалізації, оскільки «викладач живе доти, доки він учень»;

- складання плану зростання професійної компетентності: вивчення передового досвіду колег, проведення відкритих уроків, самоаналіз уроків, обговорення відвіданих уроків, участь у конкурсах тощо;

- робота над індивідуальною творчою темою;

- складання портфоліо вчителя – колекція власної бази кращих уроків, цікавих прийомів, знахідок на уроці й позаурочній діяльності, власних засобів наочності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, що відображають зусилля педагога, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальної творчої теми. У портфоліо включаються зразки робіт у письмовому чи друкованому вигляді, відеоматеріали, щоденник рефлексії, зразки дитячих робіт, фотографії компонентів навчального процесу;

- вироблення індивідуально-творчого стилю роботи;

- рефлексія власної діяльності через участь у професійних конкурсах;

- ведення щоденника рефлексії, в якому вчитель, залишаючись сам-на-сам, обмірковує власний досвід, види діяльності, визначає нові шляхи втілення творчих планів, прогнозує стратегії для покращення діяльності, визначає успіхи й невдачі тощо. Користь такого щоденника помітна під час підготовки до атестації;

3. *Створення інформаційно-освітнього простору* з рівноправним доступом всіх учасників освітнього процесу до інформаційно-освітніх ресурсів: доступність нормативних документів, результатів навчального процесу (розклад уроків), медіа - та відеотека (електронні підручники, тести, анкети, навчальні фільми), реєстр програмних педагогічних засобів навчання, швидка комунікація.

4. *Готовність до інноваційної діяльності.* Ознайомлення з сучасними науково-методичними концепціями, виявлення та впровадження освітніх продуктивних технологій навчання і виховання, які допоможуть учням з успіхом виконувати навчальні завдання. [3]

Переведення навчального процесу на технологічний рівень, тобто попереднього проєктування процесу навчання з урахуванням дидактичних цілей і заданого рівня засвоєння: забезпечення методичного супроводу навчально-виховного процесу (розробка авторських програм, спеціальних і факультативних курсів); системне використання міжпредметних зв'язків і міжпредметної інтеграції, тобто інтегративного підходу.

Поповнення власного арсеналу інноваційними формами уроків: урок-тренінг, урок-дослідження, урок-пошук, урок-мандрівка, урок-практикум, урок-діалог.

Організація творчого педагогічного процесу, оскільки підвищення фахової підготовки можливе тільки у творчості. Творча робота вчителя можлива як результат самостійного навчання з обов'язковим цілепокладанням та врахуванням можливостей, здобутків, інтересів самого педагога.

Висновки. Отже, практичний досвід доводить, що сучасні форми та методи у навчальній діяльності для розвитку особистісно – професійної компетентності педагога можуть бути найрізноманітніші, проте головне – щоб вони стали ефективними та корисними для самого педагога.

Список використаних джерел

1. <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>

2. <http://education-ua.org/ua/articles/872-neformalna-ta-informalna-osvita-navishcho-voni-nam-potribni>

3. http://metod-portfolio.blogspot.com/2015/02/blog-post_90.html<https://dniokh.gov.ua/wp>

4. <https://nus.org.ua/news/zatverdily-try-profesijni-standart-vchytelya-dokument/>

*Онищук Оксана,
доцент,
Волинський інститут післядипломної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кандидат технічних наук, доцент,
м. Луцьк*

СТВОРЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО КУРСУ НА БАЗІ ПЛАТФОРМИ TEAMS OFFICE 365 У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ТЕХНОЛОГІВ З ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ПРОЕКТУВАННЯ ХІМІЧНИХ ВИРОБНИЦТВ»

Вступ. Сучасна освіта характеризується різноманітністю інноваційних педагогічних технологій, що спрямовані на реалізацію основних завдань та інтенсифікацію педагогічного процесу. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначається, що одними з пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти є модернізаційні зміни у структурі, змісті та організації навчального процесу на компетентнісних засадах, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних та інформаційно–комунікативних технологій [3].

Постановка проблеми. Особливо важливим є питання використання інформаційно–комунікативних технологій в підготовці майбутніх технологів, оскільки вони виконують подвійну функцію: по-перше, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу студентами, по-друге, формують у студентів вміння застосовувати здобуті знання у майбутній професійній діяльності. Результати аналізу науково–педагогічної літератури [2,3] свідчать про проблеми та необхідність використання інформаційно–комунікативних технологій у навчальному процесі закладів вищої освіти створює умови для урізноманітнення форм подання інформації (текст, графіка, аудіо, відео, анімація тощо) та різних типів навчальних завдань; створення навчальних середовищ, які забезпечують уявне перебування у певних соціальних і виробничих ситуаціях; забезпечення миттєвого зворотнього зв'язку з використанням широких можливостей діалогізації навчального процесу; індивідуалізації процесу навчання, використання основних і допоміжних впливів; відтворення фрагментів навчальної діяльності (предметно–змістової, предметно–операційної і рефлексивної); активізації навчальної роботи студентів, посилення їх ролі як суб'єкта навчальної діяльності (можливість обирати послідовність вивчення матеріалу, визначення міри і характеру допомоги); підвищення мотивації до навчання; впровадження особистісно орієнтованого навчання; організації самостійної роботи студентів; впровадження діяльнісного підходу в навчання, неперервного обліку діяльності студентів та об'єктивного оцінювання їх знань. Окрім того, інформаційно–комунікативні технології повинні при вивченні технічних дисциплін дають змогу доповнювати традиційний експеримент використанням комп'ютерного моделювання хімічних, фізичних та математичних процесів в ході проведення віртуального експерименту тощо [1].

Актуальність створення електронного навчально–методичного комплексу обумовлена наявною у закладах вищої освіти тенденцією до скорочення кількості аудиторних годин та збільшення обсягу самостійної роботи студентів. Використання інформаційно–комунікативних технологій в процесі навчання хімії майбутніх технологів має великий потенціал для підвищення якості формування хімічних знань шляхом візуалізації, індивідуалізації та диференціації освітнього процесу.

Основний зміст. Відкрита міжнародна система TEAMS призначена для автоматизації та впровадження елементів дистанційного навчання у навчальний процес. TEAMS дозволяє ефективно створювати навчальні курси та матеріали та пропонує стандартизовані засоби і шаблони для навчального та робочого процесів, включаючи інтегровану навігацію та адміністрування. Ця платформа має репозиторій – місце, де зберігається весь зміст та навчальні матеріали, комунікаційні сервіси та завдання. Репозиторій розділений відповідно до контекстуальної або організаційної структури. TEAMS пропонує інтегроване середовище для створення навчальних модулів, глосаріїв та електронних книжок. Є можливість імпорту до TEAMS навчальних модулів HTML та .docs, .xls. До контенту сторінок можливо додавати будь-які типи файлів.

На базі цієї платформи нами було розроблено дистанційний курс «Основи проектування хімічних виробництв». Використовуючи переваги системи TEAMS, ми наповнили курс всіма необхідними матеріалами. З метою ефективно організації пізнавальної діяльності студентів в аудиторний та позааудиторний час нами створено електронний навчально–методичний комплекс з дисципліни «Основи проектування хімічних виробництв», що включає в себе: методичні матеріали (навчальна та робоча навчальна програми); – навчальні матеріали (лекції, лабораторні заняття,

самостійна робота); контроль знань (тестові завдання, завдання модульного контролю та запитання до екзамену); додаткові матеріали (навчально–методичні розробки, навчальні посібники, відеотека).

Тобто, контент даного дистанційного курсу включає в себе: набір інсталяцій необхідного для роботи дозволяє не витратити час на пошук програмного забезпечення в мережі Інтернет, вікно набору необхідного софту Лекції (містять структуровані теоретичні відомості) (рис.1), лекційний матеріал та лабораторні роботи являють структуровані покрокові практичні завдання, що дозволяють засвоїти практичні навички роботи, лабораторні роботи та курс авторських скрін-кастів та відео уроків, що наочно демонструють принципи роботи, скрін-касти та відеоуроки, що містять всю необхідну теоретичну інформацію для виконання лабораторних робіт, набір контрольних робіт та тестових завдань, що дозволяють перевірити якість засвоєння учнем теоретичного матеріалу (рис.2), та рівень набутих практичних навичок, контрольні-перевірочні матеріали та словник термінів дозволяє пояснити нові терміни та поняття, що зустрічаються, глосарій понять і термінів, списки друкованих та інтернет-джерел, що дозволяють більш розширено вивчити ті чи інші теоретичні аспекти роботи.

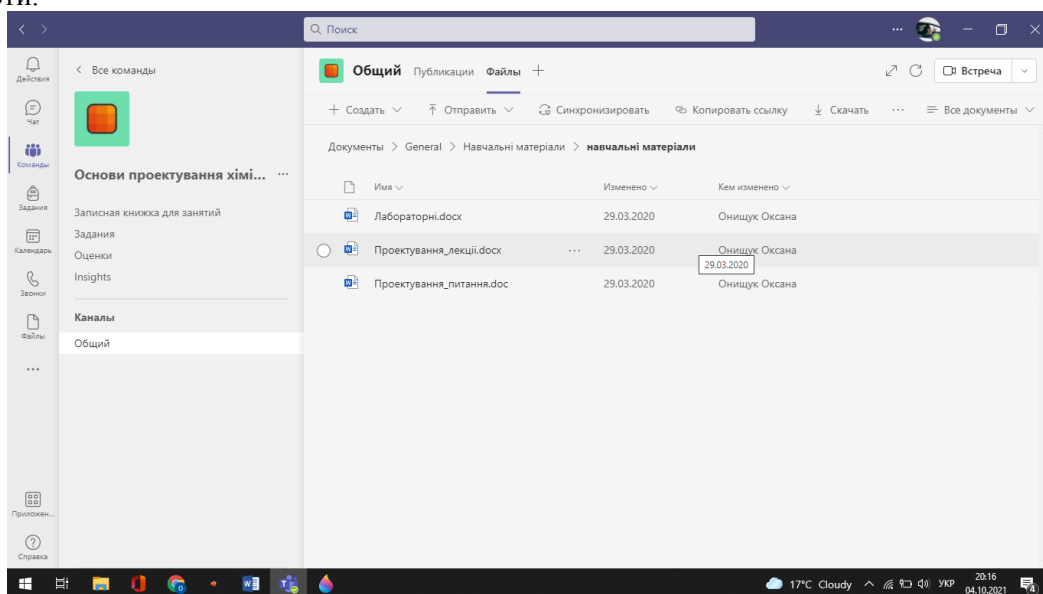

Рисунок 1. Навчальний матеріал курсу

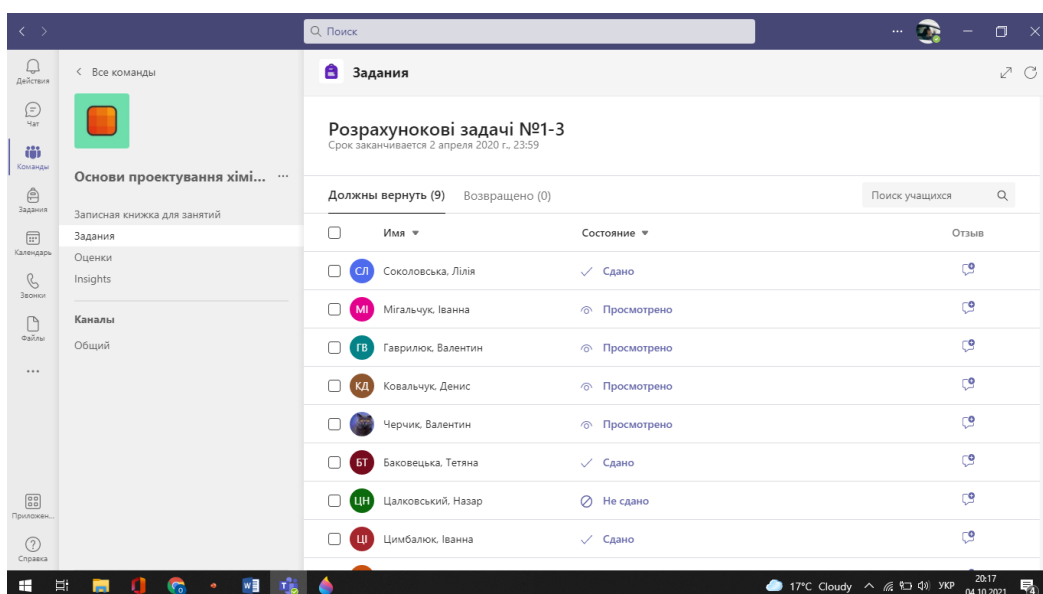

Рисунок 2. Набір контрольних робіт та тестових завдань та їх виконання

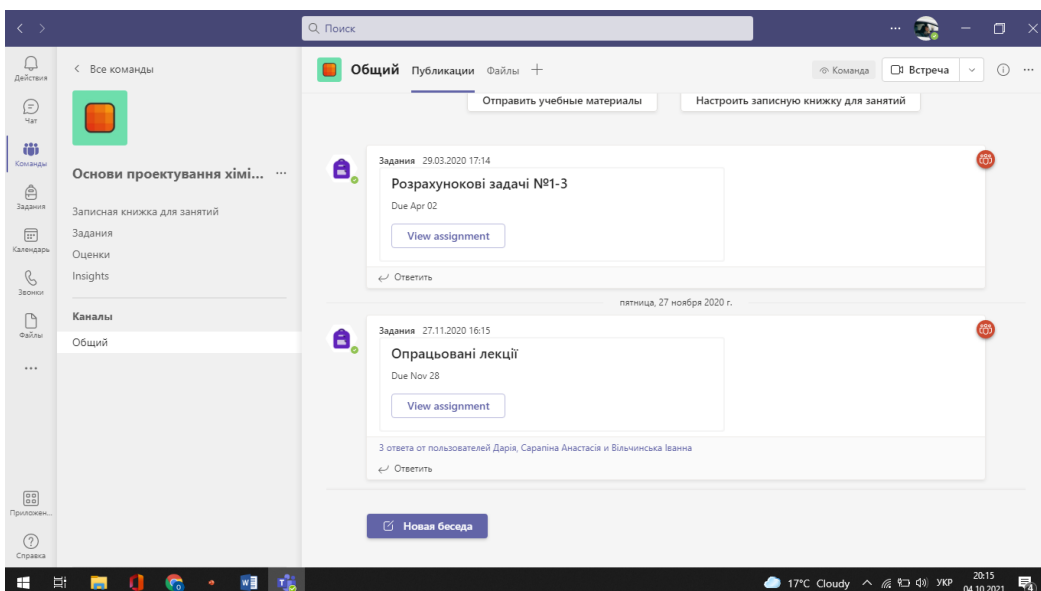

Рисунок 3. Внутрішній форум користувачів курсу

Інформаційний ресурс для постійного зв'язку учнів з викладачем (адміністратором курсу) створеною як внутрішній форум користувачів курсу (рис.3). Внутрішній форум користувачів курсу дозволяє в режимі реального часу отримати вичерпну відповідь на питання, що виникають в процесі вивчення матеріалу.

Враховуючи такий широкий спектр дидактичних можливостей інформаційно-комунікативних технологій, ми визначили основні форми використання на базі цієї платформи Teams: лекційні заняття: мультимедійна презентація, відеозаписи хімічного експерименту; лабораторні заняття: контроль знань студентів, використання програмно-педагогічних засобів, проведення віртуального експерименту; самостійна робота: пошук інформації в мережі Інтернет, створення проєктів, самостійне вивчення навчального матеріалу; науково-дослідна робота: написання та оформлення результатів індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Найбільш простим і ефективним прийомом є використання готових програмно-педагогічних засобів платформи Teams, які володіють великим потенціалом і дозволяють варіювати способи їх застосування, виходячи з особливостей навчального процесу, що зумовлені професійним спрямуванням вивчення технологій. ППЗ значно розширюють можливості навчання, перетворюють зміст навчального матеріалу на більш наочний, зрозумілий, цікавий. Таким прикладом може служити використання дистанційного курсу на базі платформи Teams «Основи проєктування хімічних виробництв». З метою візуалізації навчальної інформації під час лекційних та лабораторних занять ми використовували мультимедійні презентації, як ефективний метод подання та вивчення матеріалу різної складності. Застосування слайдів (PowerPoint) забезпечує більш високий рівень проведення заняття, його інформаційну насиченість, динамічність, наочність. У самостійній роботі однією з форм інформаційно-комунікативних технологій ми використали метод проєктів, як дієвий засіб активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчого та інтелектуального потенціалу студентів.

Висновки. Отже, можна сказати, що використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі стало основою для створення електронних навчально-методичних комплексів з навчальних дисциплін у закладах вищої освіти. Система TEAMS є системою управління навчальним процесом і головна її мета – організація доступу до навчальних матеріалів, забезпечення взаємодії між викладачем та студентом, тестування та оформлення звітності. Основною перевагою TEAMS є можливість імпорту до TEAMS навчальних модулів HTML та SCORM/AICC. Платформа TEAMS має досить потужну систему контролю знань, що складається з двох компонентів: для об'єктивного чи суб'єктивного оцінювання з оцінками чи власним оцінюванням.

Список використаних джерел

1. Блажко О. А. Підготовка майбутніх учителів до профільного навчання хімії учнів загальноосвітніх навчальних закладів: теоретико-методичні засади : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 328 с.
2. Деркач Т. Інформаційні технології у викладанні хімічних дисциплін : навч. метод. посіб. Д. : Вид-во ДНУ, 2008. 336 с.
3. Дольме М. Електронні освітні ресурси як складова електронного навчально-методичного комплексу в підготовці майбутніх учителів технологій. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Вип. 52. С. 97–102.

*Останчук Анна,
викладач,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир,
аспірант, Київський міжнародний університет,
м. Київ*

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО СТАЖУВАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Постановка проблеми. Одним із перспективних завдань щодо розвитку післядипломної освіти в Україні (відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період 2021 року) є розроблення стандартів післядипломної педагогічної освіти, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів [5].

Стажування як спосіб професійної підготовки осіб, що перебувають у трудових відносинах, забезпечує не лише поглиблення раніше набутої компетентності у межах професійної діяльності працівника, а й закріплення практичного досвіду. Питання стажування науково-педагогічних працівників розглядається в працях таких українських науковців як Р. І. Коваленко, Н. М. Мирончук, В. Мороз, О.М. Ярошенко і визначається як найбільш ефективна модель професійної підготовки науково-педагогічних працівників, що максимально забезпечує облік їхнього суб'єктивного досвіду та є самостійним видом додаткової професійної освіти, що забезпечує цілеспрямоване оволодіння і розвиток нових або коригування вже наявних професійних компетенцій [6].

Серед зарубіжних науковців питання проходження стажування науково-педагогічними працівниками в країнах Європейського Союзу досліджували М. Андритсу (M. Andritsou) [8], Т. Асунта (T. Asunta) [9], К. Лохрер та Л. Хаймерер (K. Lohrer and L. Heimerer) [10], М. Гонзалес (M. González) [11], тощо.

Виклад основного матеріалу. Основою фахового зростання педагогічних кадрів вищої школи є стандарти підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників та інноваційні програми, розроблені відповідно до них, на основі компетенцій за модульним принципом [7, с. 4-13]. Стажування, як одна з різноманітних форм підвищення кваліфікації, здійснюється у відповідному інноваційному середовищі, а саме вищих навчальних закладах, наукових установах, виробництвах, як вітчизняних, так і зарубіжних.

Чинне законодавство України передбачає два види стажування наукових і науково-педагогічних працівників: стажування за кордоном (здебільшого в країнах Європейського Союзу) і в Україні. Наразі, на особливу увагу заслуговує міжнародний обмін викладачів, залишаючи чимало нез'ясованих питань щодо особливостей проходження закордонного стажування науково-педагогічними працівниками.

У сучасних умовах модернізації, глобалізації освіти та професійної мобільності важливого значення набуває активна міжнародна співпраця у сфері освіти та науки України з іншими провідними країнами світу, зокрема з асоційованими членами Європейського Союзу.

У межах міжнародного співробітництва освіта набуває конкурентоздатності, а місія українських університетів полягає у тому, щоб забезпечити здобуття студентами якісної освіти, сприяти максимальному використанню можливостей педагогічного творчого потенціалу в освітньому просторі перспективних держав.

Тенденція вищої освіти та науки в Україні полягає у розширенні інтернаціоналізації у напрямі розвитку мобільності (проходження стажування) науково-педагогічних працівників, що сприяє їхньому професійному вдосконаленню та особистісному зростанню.

Як засвідчив аналіз нормативно-правових документів, наукових джерел, проблему підвищення кваліфікації та стажування науково-педагогічних працівників та розвитку академічної мобільності розглядають у низці українських законодавчих документів, а саме: Законі України «Про вищу освіту», «Концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010–2020р.)», «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Положенні «Про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» (затвердженим наказом Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 № 48) [4, с. 328], Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» (від 12 серпня 2015 року) та

Постанові Кабінету Міністрів України «Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових та науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» [3, с. 127].

Теоретичні та методичні засади академічної мобільності в країнах Європи розглядаються у працях відомих зарубіжних науковців: Л. Акс, Г. де Віт, Л. Говард, Е. Егрон-Полак, Ф. Хантер. З точки зору умов інтернаціоналізації вищої школи міжнародну академічну мобільність вивчали в наукових працях А. Бьома (Adolf Böhm), Д. В. Дама (Dirk Van Damme), Я. Добсона (Ian Dobson), Х. Д. Йонга (Hidde de Jong), Н. Кемпа (Nenagh Kemp), К. В. Кутера (Karen Van Cauter), Д. Піерса (David Pearce), М. Стола (Michael Stohl), Л. Фоларі (Lissanna Follari), тощо.

Серед українських вчених ці питання досліджували А. Артюшенко, С. Бриньов, В. Вертегел, Н. Гуляєва, Ю. Клименко, Н. Коваліско, В. Козиренко, І. Світящук, В. Триндюк.

У контексті наукового дослідження встановлено, що у більшості країн світу розрізняють зовнішню академічну мобільність і внутрішню академічну мобільність.

І хоча академічна мобільність в навчальних закладах в межах України сприяє підвищенню кваліфікації науково-педагогічних працівників, проте стажування за кордоном робить таку форму підвищення кваліфікації ефективною, сприяючи розвитку професійної діяльності науково-педагогічного працівника в контексті інтернаціоналізації [1, с. 47-52].

Аналіз сучасних документів і наукових розвідок засвідчив, що освітню мобільність у країнах Європейського Союзу забезпечує низка спеціальних програм із багатомільйонними бюджетами. Наразі однією з найбільш дієвих моделей реалізації академічної мобільності є освітня програма Європейського Союзу «Еразмус+», спрямована на активізацію міжнародного співробітництва та підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців європейських університетів та вищих закладів освіти третіх країн на всіх континентах [2]. Впродовж останніх двадцяти років програмою «Еразмус+» скористалися понад 1,7 млн громадян Європейського Союзу. Незважаючи на фахову підтримку Європейського Союзу, нею скористалися лише поодинокі ЗВО України (Державний університет «Житомирська політехніка», Київський міжнародний університет, Університет імені Альфреда Нобеля, Університет імені Бориса Грінченка, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка тощо), які мають реальні партнерські зв'язки із закладами вищої освіти країн Європейського Союзу.

Кожен із закладів вищої освіти (ЗВО) України має розроблене Положення про академічну мобільність. І, якщо у світі академічна мобільність має системний, організований на рівні державної політики зміст, то в Україні вона залишається спонтанним та індивідуальним явищем.

Висновки. Науково-педагогічні працівники забезпечують реалізацію інноваційних педагогічних технологій, що розвиваються відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства. Однак його стрімкий розвиток змушує науковців шукати способи розвитку та вдосконалення знань та вмінь різними способами, одним із яких є стажування. Стажування науково-педагогічних працівників відбувається за процедурою, чітко визначеною законодавством України. Національна система професійної освіти поступово актуалізує використання можливостей академічної мобільності викладачів ЗВО як одного з інструментів Болонського процесу та однієї з моделей професійного розвитку науково-педагогічних працівників, сприяючи їхньому зануренню в інше культурне та освітнє середовище, що суттєво змінює освітню і культурну парадигму особи.

Список використаних джерел

1. Кляп М. І. Підвищення педагогічної майстерності викладача ВНЗ у контексті інтернаціоналізації вищої школи України. *Наук. часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Сер. 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць. Вип. 25 (35). Київ, 2015. С. 47–52.
2. Основні європейські програми та ініціативи у сфері освіти і навчання. URL: <http://www.dsmsu.gov.ua/index/ua/category/243> (дата звернення: 14.05.2016). – Назва з екрану.
3. Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 № 411. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. С. 127.
4. Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: затв. наказом Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 № 48. *Офіційний вісник України*. 2013. № 28. С. 328.
5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. *Офіційний вісник Президента України*. 2013. № 17. Ст. 31.

6. Рыкова И. В. Стажировка как персонифицированная модель профессиональной подготовки педагогических кадров. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/stazhirovka-kak-personifitsirovannaya-model-professionalnoy-podgotovki-pedagogicheskikh-kadrov> (дата звернення 09.12.2018).
7. Ярочкина Г. В. Инновационная модель повышения квалификации педагогических кадров учреждений довузовского профессионального образования. *Инновации в образовании*. 2008. С. 4–13.
8. Andritsou, M. (2003). La formation continue des professeurs de langues étrangères [Continuing Education of Foreign Language Teachers]. In: *Le Francess dans le monde*, № 325, pp. 25–28 (in French)].
9. Asunta, T. (2006). Developments in Teacher Education in Finland. In-service. Education and Training. In: *Modernization of Study Programmes in Teachers' Education in an International Context*. (23.02.2006). Ljubljana: University of Ljubljana, pp. 137–146.
10. Heimerer L., Lohrer K. Diezen trale und regionale Lehrerfortbildung. *Dieberufsbildende Schule*. 48(2000)12. P.644–658.
11. Gonzalez M. Una nueva oportunidad para la formación inicial del profesorado de Educación Secundaria. *Revista de Educación*. 2009. 350. P. 57–78.

Охромєєва Анастасія,
керівник гуртка «Образотворче мистецтво»,
Охтирський міський центр позашкільної освіти –
Мала академія наук учнівської молоді,
м. Охтирка

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. У державній національній програмі «Освіта» в галузі вищої освіти передбачається – як стратегічне завдання – підготовка фахівців високого професійного і культурного рівня. Глибокі соціальні й економічні зрушення, що відбуваються в нашій країні, спонукають до реформування системи освіти, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності. Лише компетентна, самостійна і відповідальна, з чіткими громадянськими позиціями індивідуальність, тобто вихована людина здатна до оновлення суспільства, забезпечення державності в країні, розвитку її економіки та культури.

Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» одним із напрямів реформування освіти визначає підготовку нової генерації педагогів з високим загальним рівнем педагогічної культури, які б втілювали в життя основні принципи перебудови освіти [1].

Аналіз актуальних досліджень. Найбільш теоретично обґрунтованими, методично розробленими та практично реалізованими моделями педагогічної культури високої якості нині виступають ідеї та відповідно технології педагогічної майстерності (Є. С. Барбіна, І. А. Зязюн, Н. В. Кузьміна, В. А. Семиченко, Н. М. Тарасевич та ін.), педагогічної техніки (В. М. Мидинкану, Ю. І. Турчанінова та ін.), педагогічної творчості (Н. В. Вишнякова, Н. В. Гузій, М. О. Лазарєв, С. О. Сисоєва, Р. П. Скульський, І. П. Радченко та ін.), педагогічної культури (О. В. Бондарєвська, В. М. Гриньова, Т. С. Іванова, І. Ф. Ісаєв та ін.), педагогічної компетентності (В. О. Адольф, Ю. В. Варданян, Т. В. Добудько, А. К. Маркова, М. І. Лук'янова та ін.), педагогічної індивідуальності (М. І. Мажар, О. М. Пехота та ін.).

Мета статті – теоретично обґрунтувати роль педагогічної культури в структурі професійної компетентності педагога вищої школи.

Виклад основного матеріалу. У формуванні особистості педагога є два головних аспекти – професійний і культурний. Заклад вищої освіти покликаний давати не тільки знання, а й формувати особистість, індивідуальність. Культурний педагог – це не вірець формально – етикетної шляхетності, а інтелігентна людина за своєю найвищою духовною сутністю із творчим і гуманним способом світобачення і світосприймання. Саме культура є підґрунтям формування особистості педагога. Тільки у культурному середовищі можуть формуватися спеціалісти, здатні вільно і широко мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство і вища школа зокрема.

Культура педагога пройшла певні етапи свого розвитку разом з розвитком культури суспільства. Вона, як феномен педагогічної практики, існувала завжди, але мала різне соціальне й професійне «забарвлення» залежно від впливу різних чинників: політики в сфері освіти; моральних відносин в суспільстві; пануючої релігії; певного типу виховання, котрий був необхідний державі [4].

Культура є підґрунтям формування особистості педагога. Складові педагогічної культури як прояву творчої індивідуальності педагога:

- ерудиція, наукові знання, науковий світогляд;
- комунікативна культура;
- психолого-педагогічна та методична підготовка, педагогічна майстерність;
- особистісні якості (духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність, відкритість, оптимізм, прагнення до самовдосконалення);
- розвинуте професійно-педагогічне мислення, професійна компетентність;
- педагогічна техніка (як сукупність прийомів володіння собою і прийомів впливу на інших вербальними і невербальними засобами).

Відомо, що високий рівень професійної культури характеризується розвинутою здатністю до розв'язання професійних завдань, тобто розвиненим професійним мисленням і свідомістю. Як незалежна особистість культурна людина здатна до самовизначення у світі культури. З педагогічного погляду, це означає подальший розвиток самосвідомості, самостійності, незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей, уміння приймати рішення і відповідати за свої вчинки, робити самостійний вибір змісту своєї життєдіяльності, стилю поведінки, способів свого розвитку й ін. Формування людини культури починається в родині, триває у навчальних закладах, а тому професіонал у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце і роль освітніх процесів у світовій культурі, в її історичних і національних формах, поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку. Саме таких фахівців має готувати викладач закладу вищої освіти, який сам має високий рівень сформованості культури загалом і педагогічної зокрема.

Педагогічна культура викладача діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури: моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною та ін., оскільки вона є інтегральним показником інших видів культур, їхнім складником і водночас містить їх [3]. Культура професійної діяльності характеризує певний рівень виконання людиною своїх службово-кваліфікаційних обов'язків. Рівень сформованості цього феномена залежить від: спрямованості й стійкості соціально значущих мотивів діяльності (потреби, інтереси, цінності, погляди); відповідності психофізичних властивостей особистості (здібності, спроможності), які забезпечують необхідний рівень і ефективність професійної діяльності; ступеня розвитку психічних процесів особистості (мислення, пам'ять, почуття, емоції, воля); повноти й глибини засвоєних психолого-педагогічних і спеціальних знань, умінь, навичок, а також набутого досвіду; соціальної активності особистості [2].

Аналізуючи характер взаємозв'язку діяльності й культури, необхідно підкреслити, що не будь-яку діяльність і не будь-який її результат можна характеризувати як певний рівень «культури». Високий рівень культури діяльності визначається тим, що вона не тільки сприяє появі суспільно корисних продуктів, а й розвиває, вдосконалює саму особистість як суб'єкта суспільних продуктивних сил. Головна мета культурного розвитку особистості – реалізація творчих можливостей людини, набуття професіоналізму [5].

Висновки. Таким чином, вдосконалення педагогічної культури є досить важливим аспектом у педагогічній діяльності педагога закладу вищої освіти. Цей процес є доволі складним, багатоступеневим, що інтегрує та охоплює становлення педагога як особистості, його духовні якості, що у невід'ємній єдності існують та впливають на результат педагогічної діяльності. Педагогічна культура викладача – це особистісне утворення, інтегрована система педагогічних цінностей, в основу яких покладені духовні цінності, що є досить стійким підґрунтям, згідно з яким викладач співвідносить своє життя і професійно-педагогічну діяльність.

Список використаних джерел

1. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
2. Гриньова В. М. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу. *Вища освіта України*. 2006. № 4. С. 58–62.
3. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). К., 2000. 417 с.
4. Занина Л. В., Меньшикова Н. П. Основы педагогического мастерства. Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. 288 с.
5. Уваркіна О. Сутність і зміст професійної культури спеціаліста. *Вища освіта в Україні*. 2005. № 4. С. 68–78.

*П'ятченко Сергій,
завідувач туристсько-краєзнавчого відділу,
КЗ СОР Обласний центр позашикільної освіти та
роботи з талановитою молоддю,
кандидат філологічних наук, доцент,
м. Суми*

МОВНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ МОЛОДІ СУМЩИНИ (НА МАТЕРІАЛІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Постановка проблеми. Освітні, виховні та культурні програми для молоді є важливою складовою організації процесу підготовки майбутніх фахівців та виховання національно свідомих і патріотичних громадян України. Розробка цих програм потребує глибокого знання переконань, інтересів та самоідентифікації сучасної молоді. Тому вивчення та впровадження в освітньо-виховний процес інформації про мовно-культурний вибір молоді є актуальною та має надзвичайно важливе значення. На вивчення стану і проблем мовно-культурної ідентифікації молоді Сумщини за замовленням управління молоді та спорту Сумської обласної державної адміністрації було спрямоване соціологічне дослідження, яке було проведене ГО «Бюро аналізу політики» та ГО «Мистецька студія «Орфей» (керівник дослідження – С. В. П'ятченко) [4].

Метою цієї розвідки є окреслення основних результатів дослідження, їхня оцінка та рекомендації щодо впровадження в освітній та виховний процес.

Виклад основного матеріалу. Мовно-культурна ситуація на Сумщині складалась протягом доволі тривалого часу і є наслідком різних впливів і тенденцій. Сумщина утворилася з трьох етнографічних регіонів – Полісся (північ області), частини Наддніпрянщини (Роменщина, Недригайлівщина) і Слобожанщини. Кожен регіон має свої традиційні мовні особливості: на півночі східно-поліський говір, на заході наддніпрянський, на сході слобожанський. Національний склад населення області традиційно характеризується переважною кількістю українців. Незначні компактні поселення росіян є на Путивльщині й Тростянецьчині.

На карті українських говорів і наріч, яка була підготовлена етнографом Павлом Чубинським та мовознавцем Костем Михальчуком та опублікована в 1871 році у виданнях Південно-західного відділу Російського імператорського географічного товариства, позначено, що нинішня Сумщина має говори близькі до Чернігівщини, Київщини й Полтавщини. К. Михальчук зараховував північ нинішньої Сумщини до північно-українського (українсько-поліського) піднаріччя, а Сумський Лебединський, Охтирський і південну частину Роменського повіту до області середньоукраїнського піднаріччя [3].

На сучасній карті говорів України Сумщина цілком входить в ареал поширення північного (східно-поліського) і південно-східного наріччя української мови. Отже, твердження, що область чи обласний центр повністю чи частково належить до регіонів поширення російської мови не відповідають науковим висновкам.

Зміна національної й мовної картини в Україні почалася ще у XIX столітті й була наслідком колонізаторської політики з боку російської влади, зокрема в галузі освіти, на що вказував відомий письменник і педагог Б. Грінченко, який писав: «Освічені люди, ті, що університет покінчили, скоро з університетських ослонів перейшли на офіціальну посаду, зараз починають ховатися з своїм українством. Коли й пишуть що, то по-московському (бо таки й не знають по-своєму), а по-українському лишають писати недоукам, а потім глузують з них – тим і виявляють свій патріотизм» [2, с. 102]. Те, що освіта має бути національною й за формою, і за суттю Б. Грінченко усвідомив, працюючи шкільним вчителем, зокрема і в Нижньосироватській школі під Сумами, де зазнавав утисків з боку влади за те, що викладав і спілкувався з учнями «по-мужицькому». «Коли розвиватися народні маси можуть тільки на національному ґрунті (а ми думаємо, що це аксіома), – писав він пізніше, – то всяке відхилення від національного ґрунту є річчю шкідливою. Кожен, хто приносить хоч крихту обмоскалення в наш народ (чи словом з уст, чи книжкою), робить йому шкоду, бо відбива його від національного ґрунту» [2, с. 103].

Репресивні дії більшовицької влади щодо української культури, колективізація, три голодомори, війна та переслідування українських діячів згубно вплинули на мовно-культурні процеси в Україні. Переведення освіти на російську мову, знищення українських шкіл, максимальна підтримка російської мови в усіх царинах і пригноблення української мови призвело до обмеження сфери впливу української мови і зменшення кількості її носіїв у другій половині XX століття.

Особливо цей процес активізувався у 1970-80 роки й був пов'язаний із системними змінами в освіті на користь російської мови. З початку 1990-х і здобуття Україною незалежності колоніальний зовнішній тиск припинився, але деформаційні процеси, запущені в попередні десятиліття, а то і століття, даються взнаки й до сьогодні.

«Несвідома любов до Батьківщини полягає в тому, що людина органічно зростається з рідною природою, своїми земляками, в першу чергу зі своєю родиною й сусідами, з національними традиціями, світоглядом і мовою, – писав відомий педагог Григорій Вашенко. – Ця любов стає ґрунтом свідомої любові до Батьківщини, справжнього патріотизму» [1, с. 287] Але закладені в попередню епоху диспропорційні, а часто й дискримінаційні мовно-культурні тенденції, які розривають органічний зв'язок підростаючого покоління з національними традиціями, світоглядом і мовою, чинять вплив на оточення, в якому формується українська молодь.

Здійснене соціологічне дослідження «Мовно-культурна ідентифікація молоді Сумщини» включало в себе анкетування різних вікових груп молоді Сумщини, проведення фокус-груп з обговоренням основних проблем із мовно-культурним вибором молоді, а також підготовка експертної оцінки. Було опитано 500 осіб віком від 14 до 25 років у 16 населених пунктах Сумської області, зокрема в містах Суми, Шостка, Охтирка, Білопілля, Тростянець, Глухів, Недригайлів, Ромни та кількох районах. За місцем народження всі опитані були уродженцями Сумської області, з них 98% українців і 2% росіян. За родом занять: студентів – 26%, учнів коледжів – 22%, школярів – 24%, працюючих – 18%, непрацюючих – 10%.

Під час дослідження було здійснено:

- аналіз молодіжних цінностей і пріоритетів;
- аналіз впливів на формування вибору молодої людини;
- аналіз мовно-культурного середовища, у якому перебуває сучасна молодь;
- аналіз мовних пріоритетів культурного продукту;
- аналіз психологічних впливів на мовно-культурну ідентифікацію;
- аналіз готовності до змін у власному мовно-культурному виборі.

Отримані внаслідок опитування засвідчили, що рідною мовою вважають українську – 94% опитаних, 5% - російську мову. Втім, спілкуються щоденно українською лише 18%. Переважна мова повсякденного спілкування – суржик (55%). Такий же відсоток суржик у спілкуванні в сім'ї – 55%. (Рис. 1).

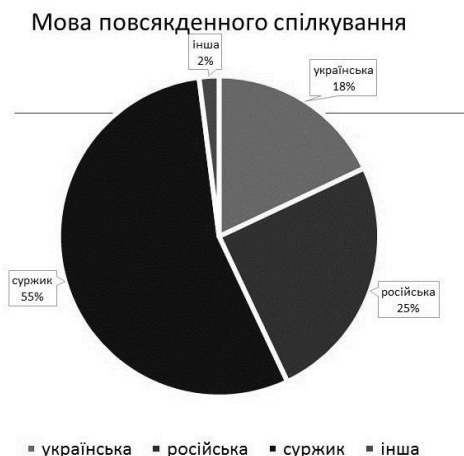

Рис. 1. Мова повсякденного спілкування

Найбільше на мовний вибір молоді вплинули батьки й оточення. Роль школи чи університету незначна – 10%. (Рис. 2).

Що чи хто найбільше вплинули на Ваш вибір мови спілкування

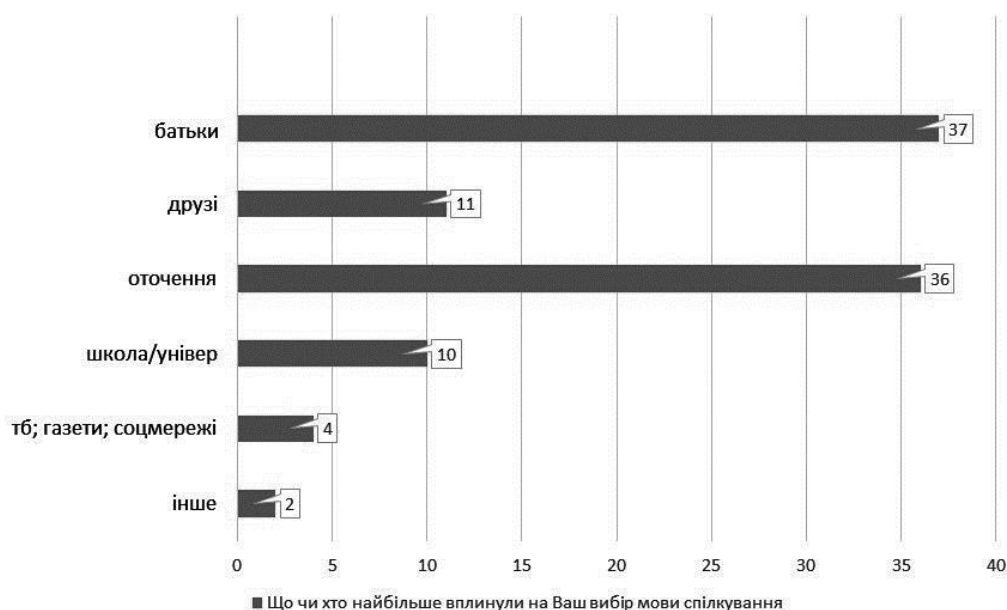

Рис. 2. Вплив на вибір мови спілкування

Цікавими й інформативними є результати фокус-груп, зокрема тих, на яких обговорювалися питання мовного вибору. На питання, чому мовою повсякденного спілкування є та чи інша мова, були отримані важливі для подальшого аналізу відповіді, серед яких наступні:

- все моє оточення розмовляє російською чи суржиком, тому розмовляти українською – це бути білою вороною;
- тому що батьки з дитинства навчали й розмовляли російською;
- бо так спілкується більшість моїх знайомих та оточуючих;
- не хочу відрізнятись від оточуючих та привертати до себе увагу;
- не вистачає сили волі, бо всі навколо говорять суржиком;
- у теперішньому моєму соціальному положенні й місці проживання я не бачу нагальної необхідності використовувати українську й немає впевненості, що українська буде потрібна в майбутньому житті;
- у родині говорять суржиком, але молодший брат говорить російською, бо часто дивиться російські мультики;
- тому що хочу говорити з друзями їхньою мовою (суржиком);
- я спілкуюсь суржиком, бо це просто й не треба напружуватися;
- тому що з самого дитинства люди, що оточують мене, ніби привчали й мене до російської, розмовляючи нею, я «впитувала» мову з оточуючого середовища, і тепер, вільно володіючи українською мовою, маю звичку розмовляти російською;
- з дитинства до мене частіше доносилися звуки російської мови, тож нею я й почала розмовляти;
- бо сучасне оточення спілкується або суржиком або російською, російською я спілкуватись не хочу, а суржик все-таки ближче до української;
- вдома, коли не потрібно слідкувати за чистотою мови, уся наша родина спілкується суржиком;
- якою мовою говорить мій співрозмовник, такою і я.

Патріотами себе вважають 55%. Українську мову вважають необхідною умовою для патріота 51%.

Рівень володіння українською мовою доволі високий. Тих, хто не володіє українською, серед опитаної молоді Сумщини немає. Більшість із них вивчали в школі російську мову – 60%. За потрібне вивчати російську мову в школі вважають 42%.

Вчителі та викладачі вчнз у позанавчальний час спілкуються переважно українською – 53%. Відсоток керівників гуртків, секцій, які проводять заняття українською, – 34%.

Найпоширеніша соціальна мережа – Instagram. Тих, хто не користується соцмережами, – 3%. У Сумах – 1%. Отже, соціальні мережі можуть стати майданчиком поширення і пропагування ідей національного і патріотичного виховання.

У соцмережах пишуть переважно російською – 47%. Втім, відсоток української тут більший, ніж під час усного спілкування – 32%.

У порівнянні з мовою повсякденного спілкування мова соціальних мереж відрізняється зменшенням домінуючого суржику з 55% до 19% і виходом на перше місце російської мови 47%, яка в мові повсякденного спілкування займає 25%. Відсоток письмової української збільшується до 32% у порівнянні з 18% усного спілкування. Це свідчить про більшу схильність писати українською, ніж говорити (Рис. 3).

Телефон та комп'ютер для сучасної молоді людини – це невід'ємний атрибут, можливість комунікації та джерело отримання інформації через інтернет-мережу. Від налаштувань мови пристрою залежать пропозиції пошукових систем, сайтів, додатків, програм. А отже користувач буде отримувати інформацію та інший контент відповідною мовою.

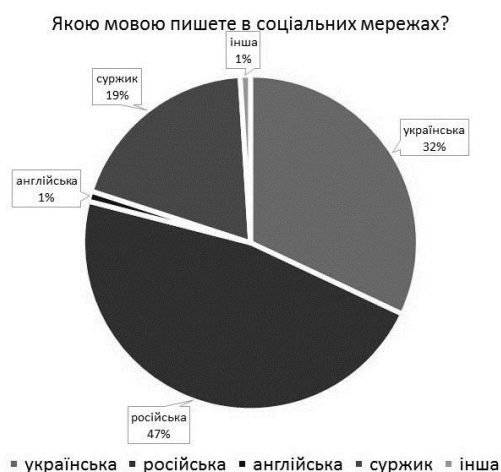

Рис. 3. Мова соціальних мереж

Мова телефону й комп'ютера в опитаних переважно російська – 64%, що є додатковим чинником впливу російської мови та причиною отримання переважно російськомовного контенту з інтернету. Серед відповідей щодо мови налаштування своїх пристроїв під час проведення фокус-груп переважали наступні:

- мова на телефоні російська, бо така була від того часу, як купила, і змінювати не хочеться, бо вже звикла;
- так було налаштовано, коли купив, з тих пір звик (бо так було в налаштуваннях);
- мова на комп'ютері російська, бо так налаштували в магазині;
- мова скрізь російська, бо лінь змінювати;
- мова російська, бо так звикла, навіть не звертаю уваги;
- російська, бо не розумію українських слів у телефоні, надто складно;
- мова українська, бо мені б хотілося використовувати її частіше;
- мова телефону в мене українська, бо російська мені не подобається, англійська набридає, а українська – вічна.

Фільми та серіали (не в кінотеатрах) молодь дивиться переважно російською мовою – 69%. Книжки читають приблизно однаково російською й українською. 14% молоді Сумщини не читають книжок. Пісням віддають перевагу англійськомовним і російськомовним приблизно порівну – 38% і 39%. Частка прихильників українськомовної пісні лише 19%. Російське телебачення молодь переважно не дивиться.

Щодо мовного вибору книжок та пісень опитана молодь висловила наступні думки:

- книжки беру в бібліотеці, а наші бібліотеки мають у більшості російськомовну літературу;
- більшість книжок читаю через додаток у телефоні, де майже всі книжки російською;
- українських пісень не слухаю;
- обожною, слухаю: «ОЕ», «Друга ріка», Христина Соловій, «Бумбокс»;

- ставлюсь позитивно, але їх мало, адже навіть українські артисти співають часто російською.

Перейти на українську мову виявляють психологічну готовність 31% опитаних. Не задумувались на цим 28%. Серед причин, які заважають переходу на українську мову, були названі наступні:

- не готовий, бракує мовного запасу;
- не готова, бо моє оточення може мене не зрозуміти;
- готова перейти на українську, але мені незручно відповідати українською людині, яка говорить до мене російською;
- не готовий, мені буде соромно, виглядатиму, як бовдур;
- не готовий, бо це було б незручно в російському оточенні;
- мені буде некомфортно розмовляти мовою, якою не говорить суспільство, яке мене оточує;
- готова перейти при умові переходу мого оточення на українську;
- боюсь виглядати безглуздо;
- я не знаю що саме, але щось мені заважає, мабуть, я боюсь, що мене не зрозуміють та будуть глузувати з мене;
- я намагалась перейти на українську мову, але мене ніхто в цьому не підтримав, з мене почали глузувати, і я перейшла на сторону більшості.

Отже, переважною проблемою, яка заважає переходу на українську мову спілкування, на думку опитаних, є психологічна невпевненість, боязнь насмішок і цькування.

Висновки. Загалом можна говорити про доволі слабкі позиції української мови серед молоді Сумщини, засміченість мови суржилом та психологічні проблеми, які заважають переходу на українську мову. Під час вибору культурного продукту молодь надає більшу перевагу російськомовним творам, хоча є і прихильники української книги, українського фільму та української пісні.

Від часу проведення дослідження вже минув певний час, відбулися деякі зміни в молодіжному житті, зокрема масовою популярністю стала користуватися соціальна мережа Tik-Tok, в якій значний сегмент займають російськомовні користувачі та російськомовний контент, а українська мова там поки що слабо представлена. Деякі інші позиції дослідження також потребують уточнення та доповнення, але загалом мовно-культурна картина сумської молоді за цей період лишається незмінною.

Серед напрямків, орієнтованих на подолання мовно-культурної деформації, є її подальше дослідження, розробка заходів психологічного спрямування, співпраця з молодіжними лідерами, покращення мовної ситуації в гуртках, секціях, творчих колективах, активне впровадження української мови в соціальних мережах та налаштування електронних пристроїв, активізація заходів із пропагування української книжки, фільму, пісні у школах та внз, а також розробка стратегічних програм із розвитку й популяризації української мови в освітньому й науковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Вашенко Г. Виховання волі і характеру : підручник для педагогів. Київ : Вид-во «Школяр», 1999. 385 с.
2. Грінченко Б. Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. Київ, 1994. 188 с.
3. Михальчук К. П. Наречия, поднаречия и говоры Южной России в связи с наречиями Галичины. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским.* С.- Петербург, 1872. Т. 7. С. 453–513.
4. Результати обласного соціологічного дослідження «Мовно-культурна ідентифікація сумської молоді. URL: <http://molod.sm.gov.ua/index.php/uk/1237-presentovano-rezultati-oblasnogo-sotsiologichnogo-doslidzhennya-movno-kulturna-identifikatsiya-sumskoj-molodi>

КІБЕРБЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Однією з основних ознак розвитку сучасного суспільства є стрімкий розвиток комп'ютерних інформаційних технологій. Сьогодні інтернет став невід'ємною частиною нашого життя. У той же час у кіберпросторі існує ряд онлайн-загроз: дезінформація та маніпуляція; пропаганда насильства, терористичної та екстремістської діяльності; розповсюдження через Інтернет заборонених та обмежених до продажу товарів і послуг; шахрайство; жорстоке поводження з дітьми, сексуальна експлуатація та розбещення дітей у кіберпросторі; надмірне використання екранного часу; кіберпереслідування та кіберцькування; пропаганда суїциду та самокалічення. Загрози у кіберпросторі постійно змінюються. Людство все більше усвідомлює необхідність забезпечення передових технологій кібербезпеки. Але щоб реагувати на інциденти тільки усвідомлення недостатньо. Питання кібербезпеки повинні бути предметом постійної уваги. На сьогоднішній день люди недостатньо медіаграмотні, не сприймають повною мірою загрози, не виконують необхідних дій з реалізації заходів кібербезпеки. Проблема протидії кіберзлочинності є одним із пріоритетів у системних заходах забезпечення кібербезпеки на національному та міжнародному рівні, має правовий, технічний і організаційний аспект у запобіганні, виявленні (розслідуванні), припиненні та розкритті кіберзлочинів [2]. Актуальність цієї проблеми обумовлена наявними і прогнозованими тенденціями збільшення кількості кримінальних правопорушень у кіберпросторі у зв'язку зі значним поширенням технологій електронної економіки, масштабами комунікації у кіберпросторі.

Результати аналізу наукових публікацій. Стрімкий розвиток інформаційних технологій в Україні, який ми спостерігаємо останнє десятиріччя, невблаганно супроводжується динамічним розвитком злочинів у цій сфері. З уроків історії ми добре знаємо, що будь-який розвиток і прогрес, який приносить людству цивілізаційні блага й нові можливості, завжди супроводжувався негативними явищами. У цьому разі масова комп'ютеризація та стрімкий розвиток цифрових технологій, які значно спростили життя людині, не стали винятком. Так, з абсолютною впевненістю можна сказати, що саме так звані кіберзлочини є найдинамічнішою групою суспільно небезпечних діянь, адже з кожним роком кіберзлочини стають дедалі масовішими й небезпечнішими. В 2017 році було зафіксовано 1795 справ проти кіберзлочинців, в 2018 – 1023, у жовтні 2019 – 1500. І надалі кількість кіберзлочинів зростає [4].

Програмними документами ООН визначалося, що потрібна глобальна культура кібербезпеки, яка буде вимагати від усіх учасників врахування наступних дев'яти взаємодоповнюючих елементів [3]:

- 1) поінформованість;
- 2) відповідальність;
- 3) реагування;
- 4) етика;
- 5) демократія;
- 6) оцінка ризику;
- 7) проектування і впровадження засобів забезпечення безпеки;
- 8) управління забезпеченням безпеки;
- 9) переоцінка.

Відповідно, головними напрямками розробки питань з кібербезпеки вважаються інформаційна безпека, безпека мережі, безпека Інтернету та захист критичних інфраструктур, а також захист даних різної природи, що відбилося в Законі України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [5].

Проведений аналіз публікацій В. Брижка, В. Бутузова, В. Гавловського, О. Довганя, М. Карчевського, М. Кравцової, В. Пилипчука, К. Тігуніної, В. Хахановського, В. Шеломенцева, та інших авторів свідчать про достатню розробленість проблеми протидії кіберзлочинності, однак залишається малодослідженим соціальний аспект заходів запобігання кіберзлочинів, що стосується формування глобальної культури кібербезпеки особливо у сфері освіти.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні сутності поняття «культура кібербезпеки», оцінка ключових проблем та завдань кібербезпеки учасників освітнього процесу та можливих загроз у цифровому навчальному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Комп'ютерна безпека – це сукупність проблем у галузі телекомунікацій та інформатики, пов'язаних з оцінкою і контролюванням ризиків, що виникають при користуванні комп'ютерами та комп'ютерними мережами і розглядуваних з точки зору конфіденційності, цілісності і доступності.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» дає таке визначення: «Кібербезпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі».

У сучасному розумінні культура – це складний суспільний феномен життєдіяльності людини, що стосується побуту, дозвілля, способу життя як окремої особи, так й усього суспільства. У філософії культура (матеріальна і духовна категорія) розглядається у всесторонньому історичному розумінні як: процес розвитку людських сил і здібностей; показник міри людського в людині; характеристика розвитку людини як людської істоти; процес освоєння природи, який одержує своє зовнішнє вираження у всьому багатстві і різноманітті створюваної людьми дійсності, у всій сукупності результатів людської праці і думки. При цьому, на думку більшості сучасних філософів, в структурі феномена культури можна виділити два класи елементів. Перший характеризує культуру як систему еталонів суспільної поведінки людей, другий – як систему, що здійснює соціальний контроль над цінностями та ідеями. Вочевидь, у контексті запобігання кіберзлочинності доцільно розглядати матеріальну культуру в розумінні системи еталонів суспільної поведінки людей.

Отже, виходячи із завдань запобігання кіберзлочинності варто звернути увагу на психологічний, правовий та соціологічний аспекти культури суспільства, особистості соціальної взаємодії з формування досвіду, розвитку форм та способів інформаційної діяльності у кіберпросторі.

Культура кібербезпеки – це система переконань, уявлень та етичних норм щодо ведення інформаційної діяльності у кіберпросторі, знань, вмінь та навичок із забезпечення кібербезпеки, а також вимоги до професійно-психологічних якостей осіб, що необхідні для безпечної інформаційної діяльності у кіберпросторі. Історично, термін «культура кібербезпеки» був використаний у глобальному розумінні в Резолюції Генеральної Асамблеї «Створення глобальної культури кібербезпеки» (Creation of a global culture of cybersecurity) у 2002, 2003 та 2009 роках, хоча у цих документах не запропоновано його визначення. Зазначені документи були запропоновані як рекомендації для розроблення національних стратегій кібербезпеки, що визначають сутність національних систем кібербезпеки та заходи з поширення передових практик кіберзахисту [2].

Ще десять років тому небезпеки для учасників освітнього процесу можна було звести до відносно невеликої кількості груп – вірусні атаки, кіберзлочинність, небезпеки інтернет-серфінгу. На часі розмаїття небезпек і загроз зростає постійно. Найбільшу загрозу для здобувачів освіти мають приховані активні небезпеки [1]. Серед них мережні загрози. Активне використання мереж, особливо підлітками, супроводжується збільшенням різних видів загроз, що надходять з мережі. Найбільш активні приховані загрози, що походять з комп'ютерної мережі, можуть бути представлені наступною класифікацією [1]:

- вірусні атаки;
- кіберзлочинність (спамерство, кардінг, фішинг, ботнети тощо);
- загрози від мережевого серфінгу (кібербулінг, «дорослий» контент, незаконний вміст, насильство в режимі онлайн, розголошення приватної інформації, платні послуги тощо).

Загрози, що надходять з мереж, можна розділити на наступні типи: активні та пасивні, відкриті та приховані, поточні та відкладені.

Як свідчать останні дослідження щодо кібербезпеки, інформаційно-технічні засоби в цій сфері постійно вдосконалюються і хакерські атаки переорієнтовуються більше не на техніку, а на людину. Це особливо важливо враховувати через гостроту питання особистої безпеки та результатів діяльності людей. «Відкриваючись» під час роботи в інформаційному середовищі, людина стає не тільки предметом, а й об'єктом діяльності інших учасників інформаційного простору.

Зміщення цілей кіберзлочинності з технічних (інформаційних) об'єктів на людину спричинило появу соціальної інженерії як методів і технологій отримання необхідного доступу до інформації, заснованих на особливостях психології людей, зокрема – маніпуляція людськими страхами,

зацікавленістю або довірою [2]. Основними типами соціальної інженерії на часі можна вважати наступні:

- Претекстінг – це набір дій, відпрацьованих за певним, заздалегідь складеним сценарієм, у результаті якого жертва може видати будь-яку інформацію або вчинити певну дію. Для використання цієї техніки зловмисник спочатку збирає певні дані про жертву (ім'я, місце навчання та проживання; дату народження; дані про батьків), використовуючі реальні запити з іменами щодо оточення жертви, а після того, як увійде в довіру, отримує необхідну йому інформацію або дії.

- Фішинг – техніка інтернет-шахрайства, спрямована на отримання конфіденційної інформації користувачів авторизаційних даних різних систем. Основним видом фішингових атак є підроблений лист, відправлений жертві електронною поштою, який виглядає як офіційний. У листі міститься форма для введення персональних даних (пінкодів, логіна і пароля тощо) або посилання на веб-сторінку, де розташовується така форма.

- Троянський кінь – це техніка ґрунтується на цікавості, страху або інших емоціях користувачів. Зловмисник відправляє лист жертві за допомогою електронної пошти, як додаток, до якого знаходиться «оновлення» антивірусу, ключ до грошового виграшу або компромат на співробітника. Насправді ж у вкладенні знаходиться шкідлива програма, яка після того, як користувач запустить її на своєму комп'ютері, буде використовуватися для збору або зміни інформації зловмисником.

- Qui pro quo (послуга за послугою) – ця техніка передбачає звернення зловмисника до користувача по електронній пошті або корпоративному телефону. Зловмисник може представитися, наприклад, співробітником технічної підтримки та інформувати про виникнення технічних проблем на робочому місці та необхідність їх усунення. У процесі «вирішення» такої проблеми, зловмисник підштовхує жертву на вчинення дій, що дозволяють атакуючому виконати певні команди або встановити необхідне програмне забезпечення на комп'ютері жертви.

- Дорожнє яблуко – цей метод є адаптацію троянського коня і полягає у використанні фізичних носіїв (CD, флеш-накопичувачів). Зловмисник зазвичай підкидає такий носій у загальнодоступних місцях. Для того, щоб виник інтерес до даного носія, зловмисник може нанести на носій логотип відомої популярної компанії.

- Байтинг – метод, схожий на попередній, а також фішинг і троянський кінь, проте відрізняється тим, що байтер може запропонувати користувачеві реальну безкоштовну послугу (музику, фільм тощо) в обмін на конфіденційну (приватну) інформацію.

- Зворотня соціальна інженерія – даний вид атаки спрямований на створення такої ситуації, при якій жертва змушена буде сама звернутися до зловмисника за «допомогою». Наприклад, створити оборотні неполадки в гаджеті жертви з попереднім інформуванням щодо служби «підтримки». Користувач у такому випадку зателефонує або зв'яжеться по електронній пошті зі зловмисником сам, і в процесі «виправлення» проблеми зловмисник зможе отримати необхідні йому дані.

- Дружні листи – надсилання електронних листів, у яких особу повідомляють про отримання спадщини, призів, бонусів чи дружнього переказу грошей.

- Вішинг – голосова версія фішингу. Як правило, дії пов'язані з телефонним шахрайством, метою якого є отримання реквізитів банківських карток або будь-якої іншої конфіденційної інформації або змушення жертви перевести гроші на банківський рахунок зловмисника.

- Контакти – розсилання спаму від імені знайомих. Тобто, заволодівши чийось акаунтом, чи то в соціальній мережі, чи в електронній пошті, зловмисники можуть спробувати надсилати від його імені посилання. Психологічна дія, що побудована на схильності людини довіряти своїм знайомим і не дуже вагатися, коли отримують від них пропозицію відкрити посилання.

Перераховані засоби широко застосовуються в останні роки для впливу на осіб, що приймають рішення, в політиці та бізнесі. Розроблені та вдосконалюються рекомендації, методи та засоби протидії їм. Проте практично відсутній розгляд дії та протидії методам соціальної інженерії стосовно освітньої сфери, незважаючи на те, що діти та підлітки стають все частіше об'єктами атак через Інтернет. Використання засобів протидії для дорослих може бути поширене і на підлітків, але з урахуванням вікових особливостей та сфери діяльності.

Основним способом захисту від методів соціальної інженерії є навчання учасників освітнього процесу. Усі вони (учні, педагоги, батьки) мають бути попереджені про небезпеку розкриття персональної інформації та конфіденційної інформації, а також про способи запобігання витоків даних. Крім того, у кожного учасника, в залежності від місця та функції в освітньому процесі, повинні бути інструкції про те, як і на які теми можна спілкуватися із сторонніми особами стосовно персональних особливостей, яку інформацію можна надавати для служби технічної підтримки, як і

яку інформацію може повідомити учасник освітнього процесу стороннім особам і працівникам масмедіа.

Представники Міністерства освіти і науки навряд чи будуть телефонувати до школи, щоб дізнатися дані щодо конкретного учня або студента. Якщо людину просять ввести особисті дані – краще окремо зайти на сайт компанії, наприклад, банку. Ще краще – зателефонувати на офіційний номер установи для уточнення інформації. Ніколи не слід відкривати вміст додатків або переходити за посиланням, не вивчивши всіх деталей. Часто адреса відправника містить помилки в назвах, а посилання мають неправдоподібний вигляд. Варто також критично ставитися до отриманих повідомлень. Рекомендується сповіщати про такі небезпеки інших членів сімей, насамперед, літніх людей, які не мають досвіду користування електронними засобами та не обізнані з питань соціальної інженерії. Останнім часом в Україні запроваджуються спеціальні навчальні програми і курси для учнів та вчителів, які займаються питаннями безпечного Інтернету.

Висновки. Проблеми кібербезпеки не зводяться лише до технічних аспектів захисту інформаційних ресурсів, у повному обсязі вони мають включати такі види захисту: правові, технічні, інформаційні, організаційні та психологічні. На часі доцільно виокремити роль психологічних засобів забезпечення кібербезпеки, оскільки населення в цілому та особливо діти і підлітки все частіше стають об'єктами кібератак. Загрози учасникам освітнього процесу з боку кіберпростору доцільно розглядати як пасивні та активні, розробляючи адекватні засоби захисту та життєстійкості системи «суб'єкт освітнього процесу – засоби навчання – середовище». Найбільш значущими серед кіберзагроз для учасників освітнього процесу є методи соціальної інженерії, знання яких та протидія яким можуть бути найбільш ефективними для забезпечення кібербезпеки.

Список використаних джерел

1. Довгань О. Д., Тарасюк А. В. Глобальна культура кібербезпеки в системі запобігання кіберзлочинності в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 3(26). С. 94–103.
2. Довгань О. Д. Щодо деяких правових аспектів культури кібербезпеки. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави* : зб. тез наукових доповідей IX Всеукраїнської науково-практичної конференції. К., 2018. С. 60–62.
3. Кількість кіберзлочинів в Україні зросла вдвічі за останні п'ять років - Opendatabot. URL: <https://mind.ua/news/20203511-kilkist-kiberzlochiviv-v-ukrayini-zroslo-vdvichi-za-ostanni-p-yat-rokiv-opendatabot> (дата звернення 09.11.2021).
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. Дата оновлення: 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 09.11.2021).

Павлова Наталія,

викладач,

Рівненський державний гуманітарний університет,

кандидат педагогічних наук, доцент,

м. Рівне

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТУВАННЯ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ

Постановка проблеми. Контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів є невід'ємним структурним компонентом освітнього процесу у закладах вищої освіти (ЗВО), який, з одного боку, відображає завершальну діяльність здобувачів освіти щодо оволодіння змістом певного навчального блоку, а з іншого, – інтегрує та організовує професійну співпрацю учасників освітнього процесу. Науковці акцентують увагу і на призначенні тестового контролю з точки зору роботодавців майбутніх випускників ЗВО, зокрема: об'єктивне ранжування за рівнем обізнаності з метою полегшення надання робочого місця [2, с. 61].

Основною проблемою впровадження тестового контролю знань студентів є невідповідність між потребою широкого застосування практики тестування та відсутністю належного досвіду такої роботи у викладачів, особливо під час змішаної форми навчання у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Тестування у середовищі спеціальних комп'ютерних програм, зокрема, у середовищі Moodle, є одним із сучасних інструментів, який дозволяє багатогранно діагностувати рівень навчальних досягнень студентів. Поруч з контролюючою та оцінюючою функціями тестового контролю вчені розкривають зміст інтегративного, дослідницького,

інформативного, організуючого, прогностичного, регулятивного призначення автоматизованого контролю знань.

Тестування з методики навчання інформатики розглядаємо як невід’ємний структурний компонент освітнього процесу. Автоматичний контроль знань використовували як у самостійній роботі здобувачів освіти, так і в його навчально-пізнавальній діяльності під керівництвом викладача. Тестовий контроль визначаємо не лише як процедуру проведення тесту, але і як сукупність дій щодо планування, розробки тестових завдань і їх відтворення у середовищі комп’ютерних програм, проходження тесту здобувачами освіти та опрацювання результатів тестування.

Тест складається із спеціально побудованих тестових завдань, які представляють не лише об’єднання логічних суджень, а утворюють певну систему, відображаючи предметні знання, моделюючи професійні ситуації. Тестові завдання, як мінімальні складові одиниці тесту об’єднуються за різними чинниками, наприклад, рівнями складності, формою відповіді. Важливо, добирати тестові завдання так, щоб визначалася якість засвоєння студентам навчального матеріалу, а також створювалися можливості надати здобувачам освіти консультаційну допомогу та досягати прогнозованих в освітній програмі цілей навчання.

Якісно дібрані тестові завдання і виважено організоване тестування спонукає усіх учасників освітнього процесу до всебічного аналізу навчальних відомостей, виділення головного, пошуку аналогій, співставлення і протиставлення фактів, систематизації здобутих знань та їх узагальнення за різними ознаками, опанування навичками роботи з інформаційними технологіями. Так, важливою умовою успішного використання тестів є добір завдань за складністю, оскільки використання надто складних завдань зменшує надійність і валідність тесту, а прості завдання призведуть до одноманітності тестування та його неефективності. Іншим вагомим чинником якісного тестування є частота його проведення, що визначається змістом дисципліни, готовністю як викладача, так і студентів працювати із тестовими завданнями у середовищі комп’ютерної програми.

Під час планування тесту слід орієнтуватися на перевірку різних рівнів обізнаності та діяльності, яку в залежності від рівня засвоєння навчального матеріалу поділяють на репродуктивну і продуктивну, наприклад, застосування знань у незнайомій ситуації. Процес конструювання тесту, його наукового обґрунтування і досконалення досить складний і містить кілька етапів, орієнтуючись на призначення автоматизованого контролю знань.

Найбільш розповсюдженими з методики навчання інформатики є вхідний, поточний і підсумковий тести, відкриваючи нові аспекти самоконтролю та взаємоконтролю.

Вхідний тест використовується для визначення початкового рівня обізнаності з інформатики як фундаментальної дисципліни, педагогіки і психології з метою реалізації індивідуального та диференційованого навчання, тобто для підтримання високого рівня пізнавального інтересу на основі визначення стилю навчання, найбільш доцільного для студентів.

Поточне тестування на практичних заняттях дозволяє виявити прогалини в знаннях, уміннях, навичках студентів, спрямувати їх на усунення недоліків у навчанні, набуття початкового досвіду діяльності зв фахом. Підсумковий тест застосовується на завершальних етапах вивчення того чм іншого розлілу з метою з’ясування навчальних досягнень студентів і стимулювання цілеспрямованої систематичної навчально-пізнавальної діяльності. З іншої сторони, платформа Moodle дозволяє створювати тестові завдання 10 різних типів, які можна об’єднати в один тест, особливості створення і використання якого визначаються змістом навчальної дисципліни. Налаштування умов для тестування здійснюється викладачем, а обробка результатів система виконує автоматично.

Модуль «Тест» у середовищі Moodle складається з двох компонентів: тесту і банку тестових запитань. Як правило, тест містить запитання різних видів, які обираються із банку тестових питань, що сформований викладачем завчасно в режимі редагування. Після заповнення відомостей про тестове запитання викладач формує базу відповідей і добирає шкалу оцінювання. Розроблені запитання зберігаються в банку запитань і можуть бути використані повторно в цьому курсі або іншому. У таблиці 1 відображено добір типів тестових запитань з урахуванням таксономії Б. Блума.

Таблиця 1

Тестові запитання Moodle у таксономії Б. Блума

Навчальна мета	Навчальні досягнення студента	Ключові слова запитання	Тестові запитання у середовищі Moodle
Знання	запам’ятовування відомостей, понять, правил і принципів; демонстрація знань у стандартних ситуаціях;	про що ведеться мова; яка вказівка; яке поняття описане; знайдіть істинне твердження;	– з вибором однієї правильної відповіді; – на відповідність;

			– з вибором вірно/не вірно;
Розуміння	сприймання відомостей та їх представлення в іншому форматі; інтерпретація даних; пояснення змісту окремих понять; відтворення нескладних послідовностей дій;	яка послідовність дій; як ви розумієте; за яких умов; знайдіть пояснення; доберіть вказівку;	– на відповідність; – на знаходження декількох правильних відповідей (множинний вибір); – з короткою відповіддю;
Застосування	використання засвоєних знань у новому контексті; виконання дій згідно інструкцій; побудова алгоритму за зразком; демонстрація застосування теорії на практиці;	до яких ще ситуацій можна застосувати це поняття; складіть послідовність дій; відтворіть у середовищі програми;	
Аналіз	виокремлення частин та встановлення зв'язку між ними; побудова структури і пояснення структурних елементів; визначення помилок у логіці міркувань;	які основні елементи; з чого складається; які причини; які функції; у чому схожість (відмінність);	– на відповідність; – з вкладеною відповіддю; – на знаходження декількох правильних відповідей (множинний вибір); – з короткою відповіддю;
Синтез	комбінування елементів у новій площині з метою отримання нового продукту; виділення приховані припущень; використання знань з різних галузей, щоб скласти план розв'язання тієї чи іншої проблем;	про що говорить наявність таких вказівок як; чому; що спільного між; який висновок можна сформулювати; поєднайте вказівки;	– з короткою відповіддю;
Оцінювання	оцінювання логіки дібраної послідовності дій; оцінювання відповідності висновків наявним даним, значимості того або іншого продукту діяльності; підтримання чи спростування ідеї.	укажіть переваги (недоліки); чи є ефективною послідовність дій; поясніть дібрану послідовність дій; обґрунтуйте використання вказівки.	– есе; – на відповідність; – на послідовність.

На рисунку 1 відображено зразки тестових запитань з методики навчання інформатики, що пропонувалася студентам під час складання іспиту з даної дисципліни. Розробляючи тест, дотримувалися рекомендацій авторів навчального посібника [1] щодо кількості запитань у підсумковому тестуванні: варто використовувати від 30 тестових запитань [1, с. 138].

Питання 10

Відповіді ще не було

Макс. оцінка до 3,00

Вкажіть, яка предметна змістова лінія вивчається у кожному класі

Відповідь:

Питання 8

Відповіді ще не було

Макс. оцінка до 2,00

Відмітити питання

Редагувати питання

За допомогою яких компонентів описані у навчальній програмі очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів

Виберіть одну або декілька відповідей:

знання, уміння, навички

знання та діяльнісна складова

знання, уміння

ціннісна складова

Питання 14

Відповіді ще не було

Макс. оцінка до 10,00

Відмітити питання

Поясніть, як мотивувати учнів до вивчення інформатики на високому рівні. Вимоги до відповіді:

- стисло викласти власні міркування;
- використати аргументи для доведення власної думки;
- стилістично та граматично оформити (редагування і форматування тексту);
- врахувати вікові особливості розвитку учнів;
- обов'язково – висновок, в якому узагальнено роздуми.

Рис. 1 Зразки тестових запитань

Наголосимо на тому, що незважаючи на те, що результати тестування – це незалежні, об'єктивні відомості про навчальні досягнення кожного студента окремо, тести не можуть бути єдиною формою контролю якості успішності здобувачів вищої освіти з методики навчання інформатики, їх потрібно виважено поєднувати з іншими формами педагогічного оцінювання. Саме тому після тестування студентам на іспиті з методики навчання пропонувалося відповісти на традиційні усні запитання екзаменаційного білету. Метою поєднання тестування з усною відповіддю є: визначення рівня володіння компетентностями; перевірка здобутих знань і сформованих умінь; підвищення об'єктивності оцінювання; мотивація студентів до подальшого навчання.

Зазначимо, що під час розробки тесту виникали утруднення із дотриманням такого критерію його якості, як репрезентативність, а саме, у доборі такого навчального матеріалу, знання якого з високою імовірністю свідчили б про повноту охоплення відомостей та рівень підготовленості кожного студента. Інший недолік тестового контролю знань пов'язаний з тим, що тестові завдання дають можливість перевірити обмежений обсяг знань і вмінь студентів, залишаючи осторонь відтворення конкретних ситуацій із залученням нестандартних ідей, творчої діяльності.

Висновки. Тестування є невід'ємним елементом освітньої діяльності здобувачів освіти у ЗВО. Врахування змісту навчальної дисципліни «Методика навчання інформатики», принципів конструювання тестових завдань та поєднання їх з інформаційними технологіями дасть об'єктивну оцінку щодо засвоєння знань, вироблення умінь та набуття досвіду професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Морзе Н. В., Буйницька О. П., Варченко–Троценко Л. О. Створення сучасного електронного курсу в системі MOODLE : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2016. 232 с.
2. Сергієнко В. П., Малежик М. П., Сіткар Т. В. Комп'ютерні технології в тестуванні : навч. посіб. Луцьк : СПД Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф»™, 2012. 290 с.

*Панченко Тетяна,
учитель української мови та літератури
вища категорія, «старший учитель»,
Сумського закладу загальної середньої освіти
I-III ступенів № 26 Сумської міської ради,
м. Суми*

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ КАНООТ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми. Наш час – це час змін, які відбуваються і в освітньому процесі. Сучасна освіта визначає пріоритетним у роботі вчителя використання ІКТ. Швидкий розвиток суспільства вимагає від педагога вміння користуватися різними гаджетами, онлайн-сервісами, різними програмами тощо. Для того, щоб розуміти потреби сучасного учня, варто пам'ятати, чим живуть діти сьогодні. Не існує, мабуть, дитини, яка б не цікавилась різними гаджетами. Інформатизований світ дуже стрімко змінюється, дедалі важче в ньому орієнтуватися, а ще важче творити і виховувати особистість. Педагог постійно має замислюватися над тим, як зробити урок цікавим, сучасним, щоб учні з бажанням ішли в клас, як виховати людину, яка б уміла поєднати свій духовний світ, знання, практику, творчість. Важливо, щоб кожен учень усвідомив, що мова не лише засіб спілкування, а генетичний код, порушення якого породжує безлад, розриває генетичний зв'язок між поколіннями. К. Ушинський писав: «Відберіть у народу все – і він усе може повернути, але відберіть мову, і він більше ніколи не створить її» [2, с.239].

Ми вважаємо, вивчення літератури й мови передбачає– навчити дитину жити, думати, володіти усним та писемним мовленням, розвивати критичне мислення.

Метою даної статті є обґрунтування актуальності впровадження сучасних технологій навчання на уроках української мови та літератури, зокрема використання онлайн-сервісу Kahoot! як важливого інструменту процесу навчання та виховання сучасної особистості, впливу на розвиток критичного мислення школярів.

Аналіз актуальних досліджень. Нині помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких науковців, як В. Ю. Бикова, М. І. Жалдака, Ю. В. Триуса. Питання інформатизації освіти в цілому широко описуються в роботах В. І. Гриценка,

О. І. Іваницького, Я. В. Булахова, О. М. Бондаренко, В. Ф. Заболотний, Г. О. Козлакова, О. А. Міщенко, О. П. Пінчук, О. В. Шестопал та інші. Науковці акцентують увагу на важливості й значущості розвитку критичного мислення особистості в умовах інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) у наш час стали невід'ємною складовою навчально-виховного процесу в школі. Одним із важливих напрямків розвитку інформатизації освіти є нові комп'ютерні технології, а саме інтернет – сервіси [1]. Інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання, зворотний зв'язок – помітні переваги цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування в освіті.

Сучасний випускник школи повинен мати компетенцію використання інформаційних технологій, тобто технологій, що проєктуються сучасною індустрією як в освіті, так і в повсякденному житті. Новий онлайн-сервіс Kahoot! на уроках української мови та літератури відкриває учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає можливості для творчості, знаходження і закріплення будь-яких професійних навичок, дозволяє реалізовувати принципово нові форми і методи навчання.

Використання Kahoot! сприяє підвищенню якості оволодіння учнями практичних навичок з української мови та літератури, а також удосконаленню організації освітнього процесу. Цей сервіс дозволяє оптимізувати процес обміну інформацією між учителем та учнями, зменшити обсяг роботи педагога та дозволяє швидко оцінювати учнів. При правильній підготовці перевірочні роботи можна проводити за допомогою Kahoot!, навчальної гри, вікторини.

Дослідження та застосування вище вказаного сервісу, який підвищує ефективність освітнього процесу, є досить актуальним. У досвіді роботи розглянуто інтернет-сервіс, який є досить зручним для користування та для безпосередньої роботи вчителя на уроках української мови і літератури та забезпечує дієвість, оперативність та ефективність роботи всього класу під час проведення моніторингу навчальних знань учнів. Даний програмний продукт застосовуються на різних етапах уроку української мови та літератури і є досить простими у використанні.

Безоплатний онлайн-сервіс Kahoot! дає змогу створювати інтерактивні навчальні ігри, що складаються з низки запитань із кількома варіантами відповідей. Такі ігрові форми роботи можуть бути застосовані у навчанні – для мотивації, перевірки знань учнів тощо. Цей сервіс має багато переваг – він яскравий, соціальний, досить простий для вчителя та цікавий для учнів.

Kahoot! був розроблений у серпні 2013 року як інструмент для швидкого створення інтерактивних завдань: вікторин, опитувань і обговорень. Продукти, створені на платформі онлайн-сервісу, мають назву «кахути» [3]. У власноруч зроблені міні-ігри можна вставляти відео та зображення, а процес створення нової вправи займає декілька хвилин. Таким чином, значною мірою скорочується час для підготовки до уроку. Змагального ефекту додає таймер, значення якого встановлює вчитель під час створення гри. Учень, що першим відповів на запитання онлайн-тесту, отримує більшу кількість балів, ніж суперники. Отже, переможець у грі є обов'язковим.

Гра розпочинається, коли учні вводять на своїх пристроях (планшеті, смартфоні, ноутбучі тощо) згенерований системою код та власне ім'я. Онлайн-сервіс Kahoot! працює в браузері, доступний для всіх пристроїв, які можна підключити до мережі Internet. Система не потребує встановлення додатків на телефони – вона адаптована до мобільних пристроїв [4].

Важливо, що результати тестувань зберігаються у вигляді списку в таблиці MS Excel. Тож ви маєте можливість проводити моніторинг знань учнів.

Безумовною перевагою даного сервісу є система готових ігор, розроблених іншими користувачами сервісу. Тобто ви можете скористатися вправами, створеними самостійно або ж скопіювати завдання інших розробників (тести можна повторювати повністю, чи змінювати якусь їх частину).

Представимо декілька прикладів використання онлайн-сервісу Kahoot! для роботи на уроках української мови та літератури.

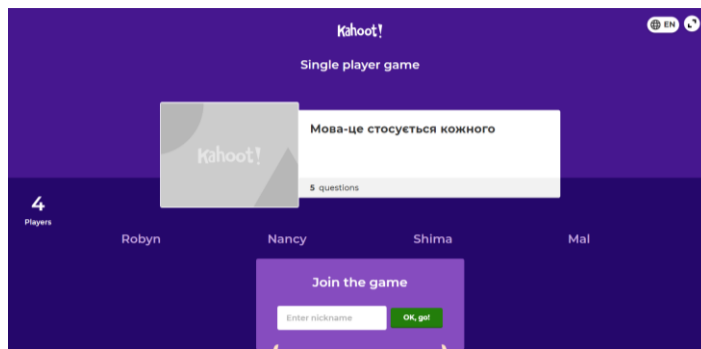

Рис. 1

Гра (Рис.1) розпочинається із введення коду, який щоразу формується новий, та імені, під яким учасник буде брати участь у тестуванні, вікторині чи опитуванні.

Рис. 2

Правильна відповідь лише одна (Рис.2). Запитань може бути стільки, скільки зазначите при створенні онлайн-гри.

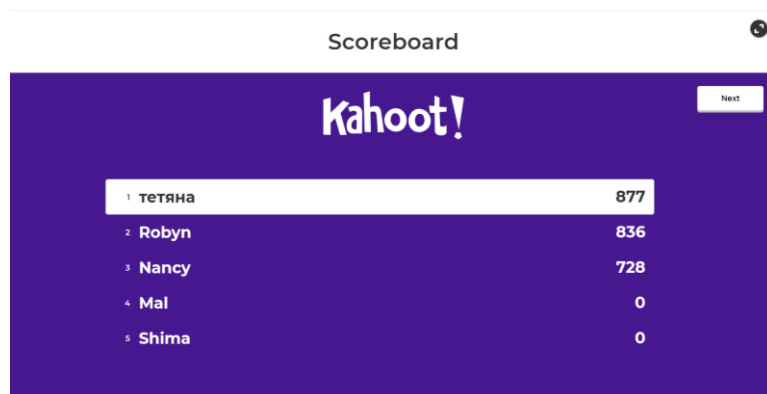

Рис. 3

Зображення (Рис.3) учні побачать, коли дадуть правильну відповідь на поставлене запитання.

Рис. 4

Ось так виглядає неправильна відповідь на поставлене запитання (Рис. 4).

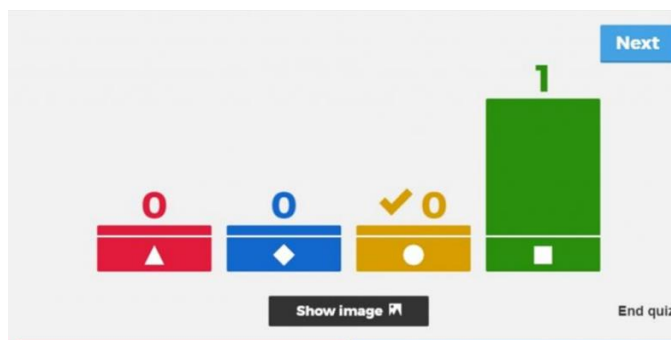
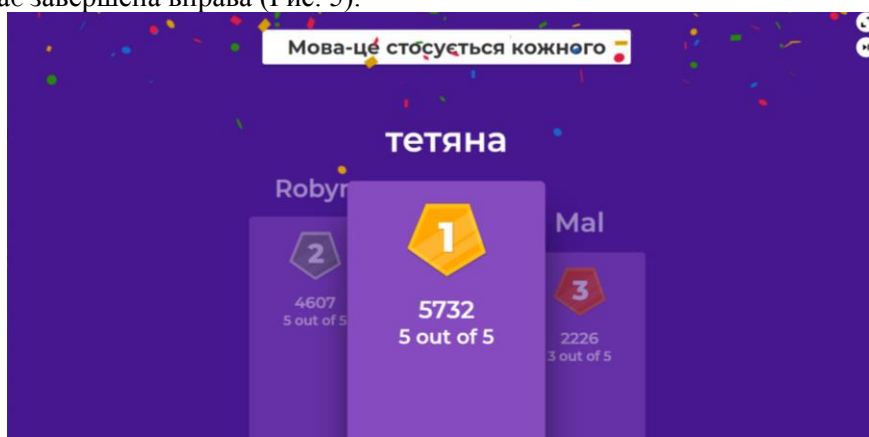

Рис. 5

Такий вигляд має завершена вправа (Рис. 5).

Висновки. Використання сучасних технологій, а саме онлайн-сервісу Kahoot! в освітньому процесі доводить, що цей застосунок – не тільки потужне джерело інформації, а й дієвий засіб активізації пізнавальної діяльності, розвитку творчого, інтелектуального потенціалу школярів, вільний простір для спілкування, широке поле для розвитку вмінь науково-дослідницької діяльності, а отже – результативний засіб формування компетентної особистості, компетентного громадянина сучасного інформаційного суспільства. У будь-якому випадку, це потужний сучасний інструмент для створення власного самобутнього уроку словесності.

Список використаних джерел

1. Комарницька О.М. Особливості застосування мобільних технологій у навчанні. *Новітні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: актуальні проблеми* : матеріали науково-методичної конференції Тернопіль : ТОКІПО, 2016. С. 3–8.
2. Ушинський К.Д. Педагогічні ідеї. Київ : Вища школа, 1974. 338 с.
3. Kahoot! – перевіряємо знання учнів, граючись. URL: <http://www.ourboox.com/books/kahoot-перевіряємо-знання-учнів> (дата звернення 12.11.2021).
4. Kahoot! URL: <https://getkahoot.com/> (дата звернення 12.11.2021).

Перлик Вікторія,
старший викладач кафедри
педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ

Актуальність дослідження. Глобальні зміни, що відбуваються в системі загальної середньої системи України вимагають нових вимог до управління закладом загальної середньої освіти (ЗЗСО), які, у свою чергу, потребують високої сформованості професійної компетенції керівника. Сутність цих вимог розкривається в нормативних документах загальнодержавного рівня: Законі України «Про

освіту» [1], «Про повну загальну середню освіту» [2], Концепції Нова українська школа, Законі України [3], Професійному стандарті керівника (директора) закладу загальної середньої освіти [4]. Розробка такої системи розвитку освіти зумовлена необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, інтеграцію її в європейський і світовий освітній простір. Суспільство також підвищує вимоги до рівня професійної культури керівників закладів загальної середньої освіти, на що у своїх наукових працях звертають увагу вітчизняні та зарубіжні вчені (В. Бондарь, В. Гриньова, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, І. Зязюн, Л. Калініна, Н. Коломінський, Л. Карамушка, О. Мармаза, В. Маслов, Н. Островерхова, Т. Сорочан).

Аналіз досліджень засвідчує, що тенденція до зміни застарілої концепції соціального управління в Україні та перехід на позиції нової управлінської парадигми, потреба якої теоретично обґрунтована в державних постановах і документах, органічно пов'язана з радикальними перетвореннями й реформуванням усіх сторін життєдіяльності, у тому числі й управління закладами загальної середньої освіти. Це дає змогу говорити про те, що якість шкільної освіти сьогодні – це питання, відповідь на яке, у своїх працях, намагаються розкрити відомі вітчизняні та закордонні науковці.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній теорії описаний численний досвід підвищення якості освіти, відомі технології і методи, прийоми і засоби навчання, визначені пріоритетні напрямки створення інноваційного досвіду для забезпечення сучасної якості освіти, розроблено систему критеріїв і показників підвищення якості освіти, чітко визначена діяльність кожного педагога щодо удосконалення освітньої роботи.

Культура управління – це виконання адміністрацією сукупності вимог, які висувуються до процесу управління, зумовлених нормами моралі, етики, естетики, права, принципами організації і технології управління [4].

Поняття «професійна культура» має всеохоплюючий характер та включає в себе всі різноманітності культур: загальну, політичну культуру, культуру педагогічного спілкування, національну культуру, естетичну або духовну культуру, правову та адміністративно-організаційна культуру. Але всі вчені визначають, що культура є вищим проявом людської освіченості і професійної компетентності; саме на рівні культури може найбільш повно відобразитися людська індивідуальність [4].

Тому, в останні роки культура управління, компетентність розглядається науковцями як риса особистості менеджера, причому головним вважається не тільки наявність знань, а й уміння їх використовувати, здійснюючи управлінську діяльність.

Компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [2]. У дослідженнях Л. Даниленко та Л. Карамушки компетентність керівника закладу загальної середньої освіти становить сукупність необхідних для ефективної професійної діяльності систематичних науково-філософських, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, предметних та соціально-функціональних знань і вмінь, відповідних особистісних якостей.

Компетентність – це здатність до актуального виконання діяльності. У зв'язку з цим актуальним виявляється аналіз проблеми розвитку рівня управлінської професійної компетентності – управлінської кваліфікації керівника ЗЗСО як складової його управлінської культури [1]. Питанням компетентності в управлінській діяльності керівника пов'язується із професіоналізмом, і тому категорія «професійна компетентність» визначатиметься рівнем професійної освіти і досвідом. Індивідуальними здібностями і якостями керівника, мотивованим прагненням до неперервної самоосвіти і самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи.

На думку авторів Л. Даниленко та Л. Карамушки професійна компетентність керівника ЗЗСО визначається сукупністю таких компонентів:

- знання, необхідні знання для педагогічної спеціальності або посади;
- уміння і навички, які потрібні для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків;
- професійні, ділові та особистісно-значущі якості, що сприяють якнайповнішій реалізації власних сил, здібностей і можливостей у процесі виконання функціонально-посадових обов'язків;
- загальна культура, необхідна для формування гуманістичного світогляду, визнання духовно-ціннісних орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості;
- мотивація професійної діяльності.

Професіоналізм – це професійна компетентність керівника, яка визначається як єдність його теоретичної готовності до здійснення своєї діяльності [4].

Зміст теоретичної готовності складають аналітичні, прогностичні, проєктивні та рефлексивні вміння; до практичної готовності відносяться організаторські й комунікативні вміння.

Компетенція – це професіоналізм людини, який можна розбити на елементи: професіоналізм у розумінні та прийнятті змісту норм діяльності (цілей, планів, програм, технологій, методів й підходів) і професіоналізм у наявності необхідних цінностей [3].

Професіоналізм особистості та її управлінські здібності характеризують індивідуальні якості керівника, що зумовлюють успішне виконання ним своїх професійних обов'язків. У структурі управлінських здібностей вирізняють такі показники: загальні здібності (вони необхідні, але не самодостатні), специфічні якості (без них немає організатора) та індивідуальні якості, які дозволяють окреслити певні типи організаторів. Можна констатувати, що тільки сукупність усіх цих характеристик може скласти узагальнений портрет організатора як діяча, значною мірою вони пов'язані зі спрямованістю особистості, її підготовки до управлінської діяльності та її рівнем управлінської культури взагалі.

До загальних здібностей керівника можна віднести: практичність розуму – здатність запроваджувати свої знання й досвід у різних життєвих ситуаціях; комунікативність – відкритість до інших, готовність до спілкування, потреба мати контакти з людьми; глибина розуму – вміння діяти енергійно, наполегливо вирішувати складні завдання; ініціативність – специфічний творчий прояв активності, що зумовлює народження нових ідей, пропозицій; наполегливість – прояв сили волі, вміння доводити справу до кінця; самовитримка – здатність контролювати власні почуття, власну поведінку у складних ситуаціях; працездатність – здатність вести напружену роботу, тривалий час не стомлюючись; уважність – вміння вбачати незначні деталі та зберігати їх у пам'яті; організованість – вміння працювати й жити за режимом. Планувати свою діяльність; самостійність у прийнятті рішень, вміння самому знаходити шляхи виконання завдань, брати на себе виконавську відповідальність. Професійно-управлінська компетентність являє собою вміння керівника як суб'єкта управлінського впливу, здатного по-новому структурувати наукові та практичні знання з управління. Професійна зрілість – це стан повного розкриття потенціалу керівника. Управлінська спрямованість реалізує такі показники, як інтерес до професії керівника, схильність займатися нею, усвідомлення своїх здібностей, характеру та мотивів вибору певної професії [4].

Слід звернути увагу на наявність процесуального компонента діяльності, здатність майбутніх керівників до саморозвитку. Бути компетентним у професійній діяльності означає постійно збагачувати свої знання, критично мислити, обґрунтовано висловлювати свою думку, захищати власну позицію.

Сьогодні управлінську (професійну) компетентність неможливо звести тільки до фахових знань, умінь та навичок, хоча вони і є ключовими категоріями, важливими складовими цього поняття. Управлінська (професійна) компетентність керівника – комплексне поняття, яке не можна звести не до здібностей з управління, ні до освіченості у сфері психології управління, ні до особистих якостей особистості, тому що в такому випадку розуміння можливостей виявляється однобічним.

Основним критерієм сформованості управлінської (професійної) компетентності можна вважати професійний та особистісний саморозвиток керівника. Самоосвіта керівника – найважливіше завдання, робота над яким дозволяє йому впровадити в дію весь свій творчий потенціал, максимально повно використовувати свої можливості та здібності. Самоосвіта в свою чергу повинна бути спрямована на самовдосконалення, саморозвиток. Сьогодні шкільні реалії вимагають від керівника переосмислення багатьох освітніх канонів [4].

Видатний педагог В. Сухомлинський уважав, що для директора основне завдання полягає в умілому керівництві творчою працею колективу. Освітній процес, на його погляд, має три джерела: науку, майстерність та мистецтво. Добре керувати навчальним закладом – це означає досконало володіти наукою, майстерністю та мистецтвом навчання та виховання. Виховання в широкому розумінні – це багатогранний процес постійного духовного збагачення й оновлення тих, кого виховують, і тих, хто виховує. Керувати ним означає насамперед самому постійно збагачуватись та оновлюватись, бути сьогодні духовно багатше, ніж учора. Внутрішньошкільне керівництво стає ефективним, якщо директор закладу освіти володіє теорією педагогіки та психології, знає зміст роботи вчителя, уміє чітко обрати найраціональніші форми та методи спілкування з педагогічним колективом. А саме колектив формує особистість керівника-лідера [5].

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що професійна компетентність керівника закладу загальної середньої освіти є складним структурним утворенням, тобто компетентністю, яка розпадається на більш дрібні, специфічні компоненти.

Таким чином, між поняттями «компетентність», «професійна компетентність», «управлінська компетентність» і «управлінська кваліфікація» існує об'єктивна залежність, що відображає їх взаємозв'язок як системо утворюючих елементів професійної культури керівника ЗЗСО.

Отже, професійна культура керівника прямим чином залежить від його управлінської кваліфікації, де кваліфікація розглядається як досягнення належного рівня професійної (управлінської) компетентності, тобто рівня знань, умінь, навичок, професійно значущих якостей, загальної культури й мотиваційної сфери.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>
3. Концепція нової української школи (схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>
4. Професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти від 17.09.2021 № 568-21. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
5. Сухомлинський В.О. «Серце віддаю дітям». URL: <https://bit.ly/317ERx5>

*Плішова Олена,
вчитель української та зарубіжної літератури
Комунальної установи Сумська загальноосвітня школа
I-III ступенів № 20,
м. Суми*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Успішний учитель: хто він? Який він? У чому його завдання? Людина, яка тільки дає конкретні знання, чи людина, яка зможе допомогти дітям застосувати отримані знання в житті? У сучасній освіті роль учителя досить різноманітна. Він є і організатором, і дослідником, і режисером, і філософом, і навіть лікарем. З чого складається педагогічна майстерність учителя?

Головна складова – духовність учителя. Саме вона надає уроку особливого духу, створює щирю атмосферу, забезпечує задоволення учнів від процесу навчання. Учитель зобов'язаний уміти як інтегрувати знання в самому предметі, так і володіти знаннями споріднених предметів. Часто буває так, що учитель чого тільки не встигає розповісти учням з теми уроку. Такий учитель, знаючи багато чого зі свого предмета, не завжди здатен навчити учнів. І все тому, що не володіє технологією відбору матеріалу до теми уроку. Досвідчені вчителі знають, як допомогти учням в опануванні матеріалу, як заощаджувати час для отримання найбільшого ефекту в навчанні. Це уміле поєднання форм навчання. Грамотний добір засобів навчання, раціональний підхід до цього – майстерність учителя. Кожен учитель – режисер свого уроку. Він повинен планувати свою діяльність протягом усього періоду навчання й конкретно на кожному уроці, підпорядковуючи всю свою діяльність конкретній меті. Якщо вчитель не зуміє імпровізувати, інтерпретувати задумане, то не буде уроку. Справжній учитель повинен мати терпіння й вірити в учня. Навіть не у свій талант навчити кожного, а саме в те, що кожен обов'язково опанує предмет. Отже, педагогічна майстерність учителя полягає в постійному прагненні досягти гармонії в своїй роботі.

Виклад основного матеріалу. Успішне вирішення завдань сучасної освіти тісно пов'язане з удосконаленням підготовки педагогів, їх професійної майстерності, ерудиції і культури. Педагог зобов'язаний бути яскравою, неповторною особистістю, носієм загальнолюдських цінностей, глибоких знань, високої культури. Зміна ролі вчителя Нової української школи створює необхідність підготовки фахівців, що виконують в освітньому процесі ролі наставника, коуча, ментора, мають академічну свободу, володіють навичками менеджменту (планування й організації навчання, розроблення навчально-методичного забезпечення, оцінювання), самостійно й творчо здобувають інформацію, організовують дитиноцентрований процес, трансформують методи, прийоми й

технології навчання залежно від запитів і потреб замовників освітніх послуг, формують бачення на сучасний світ та місце в ньому.

У галузі освіти вже є вагомі зміни. Традиційно ми думаємо, що школа – це освітня послуга однакова для всіх дітей. Але учні 21 століття вже так не думають. Вони шукають необхідні їм сервіси, обирають власний стиль навчання та нові можливості досягати поставлених цілей. Якщо школа та її вчителі зараз цього не зрозуміють, то втратиться зв'язок з теперішнім та наступними поколіннями. Концепція Нової української школи проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей. Сучасний педагог має послідовно працювати у напрямі професійного розвитку, застосовувати інноваційні підходи, працювати за умов вибору педагогічних технологій, змісту та форм навчання. Визначено, що робота в інноваційних умовах передбачає постійний професійний розвиток педагогів. Професійний розвиток педагогів – це неперервний процес. Не можна вважати розвиток педагога завершеним після його участі в роботі курсів підвищення кваліфікації або окремого методичного заходу. Учитель повинен розуміти: щоб бути професіоналом, треба навчатися впродовж життя, бо розвиток педагогів тісно пов'язаний із розвитком учнів; треба розвивати уміння спостерігати, аналізувати наслідки та вплив використання різних методів, матеріалів; уміння здійснювати постійні пристосування відповідно до індивідуальних особливостей учнів; уміння співвідносити свій досвід із досвідом колег. Ключовим моментом підготовки педагогів до вирішення завдань модернізації освіти є оволодіння способами інноваційної діяльності, відкидання застарілих і неефективних прийомів професійної діяльності. Готовність педагога до інноваційної діяльності визначається такими критеріями:

- усвідомлення педагогом потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній діяльності;
- інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;
- зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність;
- готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;
- володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових.

Зацікавленість педагога інноваційною діяльністю може бути наслідком дії різноманітних чинників:

- невдоволеність методиками, результатами особистої праці;
- освоєння нових знань;
- нове бачення особистої життєвої місії.

До різноманітних форм залучення педагога до інноваційної діяльності належать: організація наукових семінарів з найактуальніших проблем, стажування педагогів при науково-дослідних інститутах і вищих навчальних закладах, вебінари, дискусії, конференції, ділові, евристичні ігри з генерування нових педагогічних ідей, заняття на спеціальних курсах підвищення кваліфікації, самостійна дослідницька, творча робота над темою, проблемою, участь у колективній експериментально-дослідницькій роботі у межах спільної проблеми, над якою працюють педагоги навчального закладу.

Інноваційна діяльність педагога передбачає дотримання таких принципів:

- принцип інтеграції освіти, який вимагає уваги до кожної дитини як особистості, орієнтації на формування громадянина з високими інтелектуальними, моральними, фізичними якостями;
- принцип диференціації та індивідуалізації освіти, що потребує забезпечення умов для розвитку здібностей кожної дитини, незалежно від соціально-економічного та суспільного статусу її сім'ї, статі, національності, віросповідання;
- принцип демократизації освіти, що передбачає створення передумов розвитку активності, ініціативи, творчості учнів і вчителів, залучення громадськості в управлінні школою.

Здійснення цих принципів передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання. Метою освіти за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості.

Висновки. Отже, у структурі професійно спрямованої особистості педагога готовність до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно-орієнтованої освіти проблеми. Сучасному учителю необхідно підвищувати свою

майстерність, вести пошук оптимальних засобів індивідуалізації освітнього процесу, застосовувати нові навчальні технології. Потрібно пам'ятати головне: щоб досягти поставлених цілей, вчитель має показати, що на ринку праці він найкращий кандидат. Про професіоналізм вчителя можуть говорити його досвід роботи, освіта, а також особисті якості: працелюбність, цілеспрямованість, виконавча дисципліна, пунктуальність. Йому необхідно пам'ятати, що у своїй роботі він просто зобов'язаний бути професіоналом, бо місія сучасного вчителя - виховання випускників шкіл, які будуть цілісними особистостями, патріотами, всебічно розвиненими громадянами, інноваторами, які здатні будувати сильну, демократичну державу.

Список використаних джерел

1. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010.
2. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. К. : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2012.
3. Огієнко О.И., Калюжна Т.Г., Мільто Л.О., Радченко Ю.Л., Красильник Ю.С., Котун К.В. Інноваційна діяльність вчителя : термінологічний словник / ред. О.І. Огієнка. Київ, 2016.
4. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів : монографія / Г. Д. Щекатунова, В. В. Тесленко, А. Д. Цимбалару, К. В. Гораш, Д. О. Пузіков, В. Ю. Варава, Г. М. Волченкова; за ред. Г. Д. Щекатунової. К. : Педагогічна думка, 2013.

*Плужник Юлія,
вчитель української мови та літератури
КУ Сумська спеціалізована школа І-ІІІ
ступенів № 1 імені Валерія Стрельченка,
м.Суми*

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Ключовим завданням розбудови української освіти є створення умов для особистісного зростання кожного громадянина нашої держави. Реалізація «Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті» направлена на формування покоління, здатного «навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу» [10].

Розвиток читацької грамотності – це важливий елемент культури, засіб підвищення інтелектуального потенціалу нації, розвитку творчої особистості та соціальної активності українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. У рамках компетентнісного підходу сучасної освіти шкільний предмет «Українська мова» є засобом розвитку й соціалізації учнів, становлення їх як особистостей і громадян своєї країни. Здобуті у процесі навчання української мови знання, набуті вміння й навички мають бути опорою, яка дасть учням змогу реалізувати себе в житті, стати носіями культури свого народу, ініціаторами відновлення й збереження найкращих культурних традицій свого народу [8].

Розвиток нових технологій потребує кращого вміння читати, ніж раніше. Це пов'язано з тим, що в останнім часом стрімко зростає обсяг інформації, яку необхідно опанувати для успішної життєдіяльності. А це потребує вдумливого, швидкого читання, розуміння і прийняття рішення. Тож читання стає основою самоосвіти, неперервною навичкою освіти людини протягом усього життя.

Чи вміють сучасні школярі читати? Звичайно, вміють. Але якщо казати не про вміння набуте в початковій школі (складати літери у слова), а про сприйняття і аналіз прочитаного, тоді, очевидно, для багатьох учнів проблема читання є дуже актуальною.

У зв'язку з участю України в 2018 році у Програмі міжнародного оцінювання учнів PISA (programme for international student assessment), ми традиційно і нестандартно маємо підійти до роботи з текстами на уроках української мови.

Дослідження PISA має на меті визначити, наскільки учень зможе використовувати знання і уміння, отримані в школі, за можливих життєвих труднощів і викликів. PISA має визначити, як в учнів розвинена здатність до читання, розуміння й інтерпретації різних текстів, з якими вони матимуть справу в повсякденному житті.

Необхідно зазначити, що дослідження зосереджується не на знанні програмного матеріалу, а на розумінні й усвідомленні загальних принципів та ідей наукової теорії, здатності використовувати

отримані у школі знання і уміння у реальних життєвих ситуаціях.

За Програмою з української мови і за міжнародними дослідженнями найкращим підходом до навчання мови є текстоцентричний.

Текст – універсальний засіб, що може бути застосований на різних уроках, сприяти реалізації методів навчання, усіх поставлених цілей на уроці [8, с. 4].

Опрацьоване нами методичне видання «PISA: читацька грамотність» дає визначення поняття «читацька грамотність» - це розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і розвитку читацького потенціалу, готовності до активної участі в житті суспільства [13, с. 5].

У дослідженні PISA читацьку грамотність визначають як спільний результат трьох взаємопов'язаних джерел впливу: читача, тексту й завдання. Ці три виміри взаємодіють у широкому соціокультурному контексті. Тобто в різних ситуаціях, де виникає потреба в читанні.

Тому на основі роботи з опрацювання тематично та стилістично різних текстів формуємо читацьку грамотність учнів на уроках української мови, можемо формувати ключові та предметну компетентності на уроках словесності.

Виявлено, що категорія «грамотність», яка використовується у міжнародному дослідженні як ключовий компонент системи моніторингу якості освіти, співвідноситься з категорією «ключова компетентність» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Україна) [4, с. 8-9].

Сформованість читацьких навичок передбачає: вміння учнів читати незнайомий текст із належною швидкістю і розуміти фактичний зміст, структуру тексту; ділити текст на частини; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між реченнями, абзацами; уміння виділяти в прочитаному головне і деталі; визначати тему та головну думку тексту, його призначення; добирати заголовки до тексту і його частин; уміння ставити запитання до прочитаного й відповідати на них; уміння порівнювати інформацію з різних джерел, аналізувати її.

Сформовані читацькі навички означають: здатність учнів розмірковувати над змістом прочитаного тексту; аналізувати та критично оцінювати отриману інформацію; узагальнювати інформацію, розміщену в різних частинах тексту; співвідносити текст із особистим життєвим досвідом; висловлювати власну думку, ставлення до прочитаного; формулювати висновки і використовувати прочитане в різних навчальних та позашкільних ситуаціях.

Високий рівень сформованості читацької грамотності передбачає: здібність учнів використовувати читання як засіб здобуття нових знань для подальшого навчання та використання отриманої інформації; вміння читати тексти будь-яких жанрів: уривки з художніх творів, біографії, тексти розважального характеру, особисті листи, документи, статті із газет і журналів, інструкції, рекламні оголошення, географічні карти та ін., у яких використовуються різні форми представлення інформації: діаграми, малюнки, таблиці, графіки та схеми.

Численні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених засвідчують, що мовленнєве сприймання є неоднорідним і багатоплановим процесом. Складність цього психічного явища обумовлюється, насамперед, тим, що будучи, з одного боку, процесом безпосереднього чуттєвого пізнання, воно, з іншого боку, через специфічність свого об'єкта — мовленнєвого повідомлення, є процесом другосигнального відображення дійсності, тобто процесом розкриття опосередкованих словами зв'язків і відносин [2, с. 264].

Розуміння тексту – це опосередкований аналітико-синтетичний процес, який включає в себе виділення основних елементів матеріалу та об'єднання їх у єдине ціле [6, с. 29].

Які ж основні фактори сприяють формуванню в учнів на уроках української мови розвитку читацької грамотності? На нашу думку, зацікавлення можна викликати насамперед змістом навчальної інформації. Навчальна інформація найчастіше стає об'єктом інтересу учнів, коли вона цікава, актуальна та містить елементи новизни. «Щоб здобути нашу увагу, предмет має являти собою для нас новину, але новину цікаву, тобто, таку новину, яка або доповнювала б, або підтверджувала, або спростовувала чи розбивала те, що є в нашій душі, тобто, одним словом, таку новину, яка щонебудь змінювала б у слідах, які в нас уже вкоренилися» [15, с. 185].

Не варто вважати, що стимулювання навчальних інтересів до читання відбувається лише за рахунок певних прийомів навчання. Цікавість стимулюється всім змістом уроку, всією системою методів його проведення.

Читання і розуміння тексту – мистецтво, і це вимагає особливого підходу, своєрідного емоційного та інтелектуального фону.

Формування читацької грамотності на уроках української мови передбачає такі види діяльності:

- творче читання художніх творів різних жанрів;
- виразне читання художнього тексту;
- різні види переказу (докладний, стислий, вибірковий, з елементами коментаря, з творчим завданням);
- відповіді на запитання, що засвідчують розуміння змісту твору;
- складання планів і написання творчих робіт за змістом прочитаного і на основі життєвих вражень;
- цілеспрямований пошук інформації на основі знання її джерел та вміння працювати з ними.

У процесі роботи з формування читацької грамотності учнів на уроках української мови доводиться стикатися з низкою протиріч:

- зниження загальної культури в суспільстві і необхідність формування ціннісного ставлення до читання;
- зниження інтересу до читання в учнів та необхідність підтримувати емоційний інтерес до читання;
- сучасні уподобання дітей і підлітків та подані в програмі зразки художніх творів.

Висновки. Таким чином, вважаємо, що формування компетентного читача – складне завдання. Воно потребує вчителя, який володіє інноваційними методиками, й мотивованого до читання учня. Необхідно розробити методики формування й оцінювання читацької компетентності учнів, чіткі методичні рекомендації вчителям і способи поширення ефективного педагогічного досвіду.

Список використаних джерел

1. PISA. Програма міжнародного оцінювання учнів : Інформаційні матеріали : буклет / укладачі Т. Вакуленко, С. Ломакович; Український центр оцінювання якості освіти. К., 2016. 36 с.
2. Виготський Л. С. Педагогічна психологія. М., 1991. 347 с.
3. Головка М. В., Науменко С. О. PISA- 2018 як індикатор стану загальної освіти в Україні/ *Український педагогічний журнал Інституту педагогіки НАПН України*. 2017. № 2. С. 8–20
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
5. Джурило А. П. Реформування загальної середньої освіти у Федеративній Республіці Німеччина : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01/ А. П. Джурило ; НАПН України, Ін-т педагогіки. – К., 2015. – 20 с.
6. Максименко С. Д. Загальна психологія. К.: Ваклер, 1999. 528 с.
7. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів / автори-укладачі О. І. Пометун, І. М. Сущенко. Д. : ЛІРА, 2016. 144с.
8. Навчальна програма з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання 10-11 класи РІВЕНЬ СТАНДАРТУ чинна з 1 вересня 2018 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
9. Науменко С. О. Тестові технології оцінювання компетентностей учнів: міжнародний досвід. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 6 (40). С. 19–30.
10. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
11. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. К. : МОН України, 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
12. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ, 2017. 95с.
13. Посібник PISA: читацька грамотність. URL: http://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2018/01/PISA_Reading.pdf
14. Програма міжнародного оцінювання читацької грамотності. *Вісник. Тестування і моніторинг в освіті*. 2012. №1-2. С. 61–84
15. Формування читацької компетенції в контексті сучасної методичної парадигми. *Науковий вісник Чернівецького національного університету «Серія педагогіка і психологія»*. 2006. Вип. 300. С.184–194.

*Пономаренко Тетяна,
завідувач науково-видавничого відділу
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат філософських наук,
м. Суми*

ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. Сучасний світ охоплений процесами глобалізації, інформатизації, діджиталізації, прискоренням соціального часу. Вказані процеси активно впливають на суспільство як складну відкриту систему, що має здатність до самоорганізації. Враховуючи складові елементи суспільства як системи, серед яких можна вважати економічну, соціальну, духовну та політичну сфери, ми можемо дійти до висновку, що процеси, які охопили сучасність, впливають на всі вказані сфери, тим самим взаємопов'язуючи їх, сприяючи їх конвергенції. Освіта, будучи складовою духовної сфери, є сьогодні цінністю особистісною, державною, суспільною.

Вважається, що освіта є дієвою силою, здатною подолати всі глобальні проблеми сучасності. Проте, ООН визнало кризу освіти глобальною проблемою сьогодення. Звідси виходить висновок, що необхідна освіті трансформація (перехід від кризового стану до сталого розвитку) – це зміна парадигми освіти: від класичної до посткласичної. Класична парадигма освіти, сформована у XVIII сторіччі, потребує трансформації, адже орієнтована на репродуктивні знання, в межах якої освіта XXI сторіччя відчужується від індивідуальних потреб кожного індивіда та не відповідає соціальним запитам суспільства. Нова парадигма, посткласична – орієнтована на компетентнісний підхід; особистісно-орієнтоване навчання; формування фахівця, здатного швидко та уміло адаптуватися до мінливих умов сьогодення; розглядає освіту як таку, що має випереджуючий характер та є превентивною. Саме необхідність компетентнісного підходу в освіті визначається необхідністю формування ключових компетентностей та наскрізних умінь покоління фахівців-професіоналів, які забезпечуватимуть подальший розвиток всіх сфер суспільства, їх взаємодію, а також сприятимуть сталому розвитку світу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення потребує фахівця, здатного моментально реагувати та адаптуватися до викликів III тисячоліття. Постає питання про формування певних компетентностей для професій майбутнього, аби сучасний здобувач освіти був конкурентоспроможним на ринку праці після закінчення закладу освіти. Особлива увага звертається на формування інформаційно-комунікаційної компетентності, навчання впродовж життя, цифрової грамотності, що є актуальним в умовах панування інформаційно-мережевої парадигми.

О. Часнікова зазначає, що в XXI сторіччі «необхідність модернізації сучасної освіти спонукає вчених до обґрунтування та пошуку способів реалізації компетентнісного підходу в освіті. І змістовна, і процесуальна складові компетентнісного підходу спрямовані на досягнення нового цілісного освітнього результату, який віддзеркалює підсумок одночасного засвоєння змісту освіти й розвитку особистості, що опанувала значущий для неї зміст. В умовах компетентнісного підходу здебільшого акцентують увагу на результаті навчання; при цьому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері» [8].

Так, однією з цілей сталого розвитку світу (Sustainable Development Goals), визначених ООН, є «якісна освіта» (Quality Education), що передбачає забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти, а також сприяння можливостям безперервного навчання [9]. Усі інші цілі, на нашу думку, мають впроваджуватися в контексті даної. Якісна освіта передбачає саме компетентнісний підхід до навчання, аби формувати у підростаючого покоління прагнення вчитися протягом всього життя, розумітися на тому, що відбувається, а також вміти досягти інші 16 цілей сталого розвитку. Так, виділяють наступні ключові компетентності, зокрема в межах Концепції Нової української школи: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність.

Говорячи про якісну освіту, ми зазначили, що вона є ціллю сталого розвитку світу, таким чином, спираючись на визначення сталого розвитку, а також подальші дослідження і рекомендації

ЮНЕСКО за основу визначення «освіти для сталого розвитку», як зазначає Л. Горбунова, приймаємо наступне – «це процес навчання студентів і надбання ними ключових компетентностей, необхідних для роботи і життя таким чином, щоб гарантувати екологічний, соціальний і економічний добробут як в сьогоденні, так і в майбутньому поколінні. В контексті глобального розвитку сам процес такої освіти в дійсності стає процесом інтернаціоналізації та глокалізації» [1, с. 62], зміст якої, на думку М. Осійчук, виражається у тому, що існують «специфічні форми переплетення культур, традицій, ментальних характеристик і комунікативних практик, що з'являються в результаті залучення регіональних особливостей у глобальні потоки» [5]. Проте, на відміну від поглядів Л. Горбунової, на нашу думку, освіта для сталого розвитку має охоплювати різні покоління, верстви населення, бути неперервною і превентивною. Виходячи з цього, можна говорити про той факт, що посткласична парадигма освіти, про яку говорилося на початку розділу, має бути спрямованою на досягнення сталого розвитку світу, у якому сучасні покоління заздалегідь турбуються про наступні.

Таким чином, передбачаються зміни ролі і статусу викладача і учня/студента. На думку Т. Мариносяна, «педагог (новий вчитель) свідомо повинен бути професійно підготовлений – спеціально навчений, досить ерудований, методично і технологічно озброєний, щоб бути здатним в режимі поточного часу, за відповідної нагоди вибудовувати паралелі між природними і соціальними процесами, навчальними дисциплінами, встановлювати взаємозв'язки між подіями, що відбувалися в минулому і які протікають в сьогоденні, обговорювати можливі сценарії подальшого розвитку даної теми» [4, с. 8]. В той час, як розглядаючи статус та роль учня/студента, дослідник зазначає, що «сучасна людина, зокрема, учень – новий антропологічний тип. Пам'ять учня – Інтернет, що виконує функцію запам'ятовування і зберігання інформації, представлена у вигляді пов'язаного гіпертексту. Така архітектура інформації (гіпертекстуальність, інтертекстуальність, мультимедійність), відповідно, сприяє формуванню особливого, характерного для сучасного стану світу, способу мислення учня, який, як вважається, не знайомий вчителю, дидактику, який отримав класичну педагогічну освіту» [4, с. 12]. І якщо проблемі компетентнісного навчання школярів/студентів приділяється багато уваги, то питання підготовки вчителя/викладача, який би відповідав вимогам часу, досліджене і розкрито недостатньо, не говорячи вже про праксеологічну частину даного питання.

Сучасний світ характеризується швидкими змінами, нелінійністю та активним розвитком високих наукомістких технологій. Людині в умовах швидкоплинності часу та активної зміни стратегій дій та спілкування, необхідно не тільки адаптуватися, пристосовуватися, але і самій робити внесок в становлення інформаційної, електронної цивілізації, або ж NBICS-цивілізації, поняття якої останнім часом все активніше входить в науковий дискурс. Яким чином людина має відповідати вимогам сучасності? Відповідь проста – необхідно змінити тип мислення, парадигму ставлення до світу.

Звертаючись до поняття «класична парадигма освіти», варто зазначити, що вона була створена наприкінці XVIII сторіччя і ґрунтувалася на педагогічних та філософських ідеях Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ж. Ж. Руссо, Дж. Дьюї та ін. Модель тогочасної освіти будувалася на основі репродуктивного знання. Система освіти є досить консервативною, лінійною, тому нездатною до швидких змін. На думку І. Предборської, людина в епоху глобалізації «перетворюється в клієнта, підпорядкованого стандартам «суспільства споживання», позбавляється можливості вибору і створення освітньо-культурного середовища за своїми ціннісними стандартами» [7, с. 8]. Тому сучасність вимагає зміни світоглядних орієнтирів, формування критичного мислення, впровадження ідей постнекласичної науки та синергетики в освіту, зближення природничих і гуманітарних наук, посилення ролі філософії в осмисленні соціальної реальності, побудови освітнього процесу на ідеях нелінійності, що і призводить до зміни поглядів на парадигму освіти.

Парадигма освіти, адекватна антропологічним орієнтирам та соціальним запитам суспільства, має бути креативно-діяльнісною, аби визначати той тип освіти, в межах якого відбуватиметься підготовка фахівця, знання та вміння якого будуть актуальними та необхідними для конкурентоспроможності держави та її стабільній позиції на світовій арені.

Проте, не варто забувати і про синергетичну парадигму, в межах якої вибудовується синергетична модель освіти і модель сучасного педагога, його професійний «портрет». Відповідно до орієнтирів вказаної парадигми, освіта розглядається як відкрита система, що здатна до саморозвитку та самовідтворення; характер навчання у такій системі освіти – творчий. Синергетична модель освіти передбачає відкритість освіти, інтеграцію всіх способів освоєння людиною світу, включення синергетичних уявлень в процес освіти, користування різними інформаційними системами, особистісну спрямованість процесу навчання, зміну ролі викладача в нових ситуаціях у відкритому

світі, що змінюється (викладач навчає і навчається від учня новому, а також займається самоосвітою, що сприяє його безперервній освіті). Освіта як засіб освоєння світу має забезпечити інтеграцію різних способів освоєння світу і тим самим збільшити творчий потенціал людини для вільних і осмислених дій, цілісного відкритого сприйняття і усвідомлення світу. На думку Н. Кочубей, «освіта, побудована на застарілих концептуальних засадах і реалізована в умовах інформаційного суспільства та економіки знань, несе загрозу, а не розвиток» [2, с. 209]. На думку науковиці, людина «сформована», а не така, що саморозвивається, не отримує знання самостійно у процесі творчої комунікації, об'єкт, а не суб'єкт освітнього процесу, який отримує знання від учителя-ментора, який карає за помилки – становить загрозу для сучасного суспільства. Такій людині важко адаптуватися до мінливого середовища. Тому, на нашу думку, набуває великого значення компетентнісно-орієнтований підхід в освіті. Особливо це стосується сучасного стану розвитку планетарної цивілізації, яка потребує фахівця, здатного міркувати категоріями «космічного масштабу», адаптуватися до швидкоплинного часу, змінювати професію, не вагати ризикувати і працювати на результат.

В умовах розвитку інформаційно-мережевої парадигми, яка є концептуально-когнітивним засобом організації та інтерпретації соціальної дійсності інформаційної ери [3], освіта розуміється як необхідна складова повноцінного і всебічного розвитку особистості, сприяє зближенню мережевих співтовариств освітян, науковців, учнів. Особливо це яскраво виявилось в умовах сьогодення, коли пандемія призвела до переходу освіти на в якісно новий рівень – дистанційна освіта. Велика проблема постала у форматі невідповідності суб'єктів освітнього процесу до такого виду роботи. Проте, минув рік і дистанційна освіта набуває розмаху, особливо це стосується самоосвіти педагогів, підвищення їх кваліфікації, продукування відеолекцій, відеосемінарів і, навіть, записів практичних, лабораторних робіт із хімії, фізики, проведення наукових досліджень фахівцями із різних галузей в різних куточках світу. Виникло багато можливостей у проведенні конференцій, круглих столів, майстер-класів, воркшопів тощо, що призвело до перегляду сутності освітнього процесу та необхідності його модернізації.

Щодо змісту діджиталізації Г. Тульчинский зазначає, що «цифровізація – це сутність розробки і застосування технологій, які використовують ідеї дискретності, обчислюваності, програмованості, алгоритмічності. У ній виражається сутність сучасної цивілізації, цифровізація пронизує її в усіх проявах: в комп'ютерах і комунікації, освіті та біотехнологіях, нанотехнології та астрофізиці, експертних системах та інтернеті речей (IoT), безпілотних автомобілях і «розумних містах» [6, с. 37]. Як будь-яке явище, діджиталізація має негативні та позитивні сторони. З одного боку, позитивний ефект зростання цифровізації призводить до спрощення життя пересічної особистості в досягненні освітніх цілей, виконанні роботи, опануванні різними технологіями та гаджетами, доступі до різноманітної інформації тощо. З іншого, «зростають розділеність, маніпулювання, нові нерівності, недовіра, контроль, тривожність, страхи, нетерпимість, а то й агресія, що загрожує напругою і конфліктністю. Велика кількість інформації обертається її фільтрацією, прозорість – небажаною доступністю» [6, с. 38]. Так, знаходячись в умовах інформаційної кризи, людина досягає здатності «кліповості» або «фрагментарності» мислення, проте в сучасних умовах це є скоріш за все захисним механізмом психіки від постійного зростання кількості інформації та перенавантаження.

В умовах розвитку сучасної освіти та необхідності формування нового типу освітньої парадигми, постає питання про ідеал особистості, яка має бути сформована в контексті отримання освіти. Таким ідеалом є творчо-гуманітарна особистість, здатна до критичного, дивергентного мислення.

Дивергентне мислення в сучасному науковому дискурсі розглядається як здатність знаходити множину можливих рішень і по-різному інтерпретувати умови завдання. Це творчий тип мислення, майже геніальний. Досліджуючи групу піддослідних, було виявлено, що в віці 3-5 років геніями дивергентного мислення з них були 98%; в дорослому віці людей з дивергентним мисленням було виявлено всього лише 2%. І тут постає логічне питання – чому так відбувається і чому людина втрачає здатність до творчого, дивергентного мислення? На думку дослідників, відповідь в тому, що ці люди отримали освіту, адже консервативна освіта «заганяє» людину в межі «правильної відповіді в кінці підручника» і не сприяє розвитку креативності і власної точки зору. К. Робінсон, виступаючи на RSA (Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce) висловив думку, про те, що реформи освіти сьогодні не мають користі, адже намагаються покращити модель, яка вже не працює. Це стосується саме змісту та методичної складової освіти. Адже, як показують дослідження, за роки навчання в закладах освіти людина втрачає здатність до дивергентного мислення. Отже, зміни в першу чергу необхідно починати з системи освіти, яка має відповідати антропологічним

орієнтирам та соціальним запитам сучасного суспільства, адже освіта є стратегічним ресурсом нації, основою її конкурентоспроможності.

Висновки. Сучасна освіта розвивається швидкими темпами, що зумовлено швидким розвитком ІКТ у всьому світі, глобалізацією освіти, гармонізацією української та європейської системи освіти, розширенням міжнародних наукових контактів, впровадження мережевого типу організації суспільства, всіх його сфер, що охопило і систему освіти. Сьогодні для розвитку критичного та дивергентного типів мислення у дітей впроваджується новий вектор розвитку освітньої галузі – медіаосвіта. Практика упровадження медіаосвіти передбачає створення шкільних та студентських медіа клубів, організацію і проведення майстер-класів, семінарів для вчителів, відкритих занять для молодих викладачів та вчених з медіаосвітньої тематики тощо. В Україні система освіти останнім часом набуває великих змін, що зумовлено процесами модернізації та інтеграції, глобалізації та повсюдної інформатизації. Досвід медіаосвіти в нашій країні невеликий, але потребує підтримки та розвитку для досягнення цілей сталого розвитку світової спільноти.

Список використаних джерел

1. Горбунова Л. С. Освіта для стійкого розвитку: до обґрунтування впровадження. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2019. № 2 (25). С. 56–81.
2. Кочубей Н. В. Синергетические концепты и нелинейные контексты : монографія. Сумы : Университетская книга, 2009. 236 с.
3. Кравченко Т. О. Становлення цінностей сучасної людини в добу інформаційно-мережевого суспільства. *Філософія науки: традиції та інновації* : науковий журнал. № 2 (10). Сумы : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. С. 151–161.
4. Мариносян Т. Э. Субъект-объект образовательного процесса в реалиях современности, или IP Aliases → ∞. *Философские науки*. 2018. № 6. С. 7–30.
5. Осійчук М. С. Глокалізація як чинник модернізації державного управління. *Державне управління: теорія та практика* : електронне фахове видання. 2010. № 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10omsmdu.pdf>.
6. Тульчинский Г. Л. Цифровизованный гуманизм. *Философские науки*. 2018. № 11. С. 28–43.
7. Філософські абрисы сучасної освіти : монографія / за заг. ред. І. М. Предборської. Сумы : Університетська книга, 2015. 226 с.
8. Часнікова О. В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування. *Народна освіта*. 2014. № 3 (24). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607.
9. Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>.

Поносова Тетяна,
учитель з української мови та літератури
Ковтунівського навчально-виховного комплексу:
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів –
заклад дошкільної освіти
Шосткинської міської ради Сумської області,
спеціаліст

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА ПРИКЛАДІ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ФЕДОРА ПЕТРУНЕНКА

Постановка проблеми. Аналізуючи нинішній стан дослідження вивчення літератури рідного краю Сумщини, а особливо Шосткинщини, то дійшла висновків, що недостатньо вивчена ця сфера, окрім П. Куліша, який вивчається за програмою 9 класу. Тому варто привернути увагу вчителів-україністів до постаті Ф. Петруненка, якого ніколи не згадують при опрацюванні літератури рідного краю. Ім'я його зустрічається переважно в тих дослідженнях, у яких йдеться про Лесю Українку. Про нього пишеться дуже мало, до недавнього часу його навіть звали «Петровичем», а у 12 випуску «Української музи», яку впорядковував О. Коваленко, названо «Петрусенко».

Стаття є актуальною, бо доторкається до життя й творчості майже забутого автора, подані сучасні методи та форми навчання при подачі інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життя та творчість письменника досліджував В. Терлецький. Ф. Петруненко опублікував 60 віршів, але збірка так і не видана. З методичної точки зору відсутні будь-які публікації.

Мета дослідження. Звернути увагу на життя та творчість Ф. Петруненка, використавши інноваційні методи навчання при опрацюванні його поезій та епістолярної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Уроки літератури рідного краю – це специфічна галузь вивчення української літератури в школі. Це місток, який поєднує школяра з творчою спадщиною письменників свого регіону. Цей розділ дозволяє відчувати себе учасником літературного процесу.

Постать Ф. Петруненка доцільно вивчати в 10 класі після опрацювання творчості Лесі Українки [8].

Повідомити тему уроку та ознайомити учнів із портретом можна за допомогою пазлів, їх вивести на мультимедійну дошку або роздрукувати (Рис. 1). Така форма буде цікава в будь-якому віці.

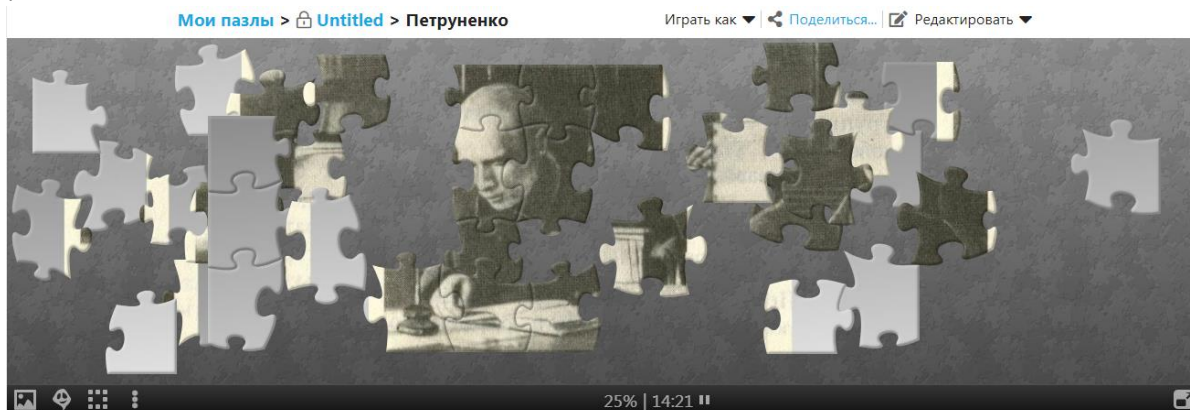

Рисунок 1. Пазли.

Після повідомлення теми уроку доцільно почати опрацювати постать Ф. Петруненка з ознайомлення учнів з «творчою лабораторією» митця. За допомогою презентаційних матеріалів повідомити здобувачам освіти спогади, цитати, цікаві факти з життя. При цьому необхідно розповісти учням становлення кореспондента:

Любов до майбутньої праці, мабуть, почалася у Ф. Петруненка з 16 років, коли почав працювати канцеляристом на заводі. Потім трудився розсильним при бібліотеці клубу чинів Шосткинського порохового, тому мав змогу ознайомитися з творами російської літератури. У стінах заводу й зародилася любов до рідного слова. У автобіографії наголошував: «Перші українські вірші написав на 29 році життя в 1908 р. під впливом творів Шевченка й Куліша». У 1911-1913 роках живе й працює в Києві в журналах «Рідного краю» та «Молодої України». Тоді й сталася доленосна зустріч з Лесею Українкою, яка стала в подальшому другом [5, с. 55].

Через хворобу Леся Українка була змушена жити в Криму, Грузії, Італії, Єгипті. Ф. Петруненка був одним із тих, хто допомагав письменниці підтримувати зв'язки з життям Києва. У родині Косачів його називали ласкаво та ніжно – Ласочка. На підтвердження дружби та співпраці Лесі України та Ф. Петруненка можна навести уривки з епістолярної спадщини митців, зберіглося лише три листи, які самостійно надрукував у літературно-художньому альманасу «Вперед» (Глухів, «Червоне село» 1928): «...напишіть, з ласки Вашої, що робиться з моєю родиною?.. Знаючи Вашу добрість, а при тім точність, не сумніваюся, що Ви мені черкнете пару слівець, не дуже відкладаючи. А що робиться з Вашим збірником віршів? Чи вже друкується? Я б дуже хотіла, щоб він вийшов» (Липень 1911 р. Кутаїсі) [2]. Леся Українка вперше згадала про Ф. Петруненка в листі до матері від 7(20) червня 1911 року в Кутаїсі: «Передай мою подяку п. Петруненкові за прислану статтю...». З того часу його ім'я можна зустріти в листах до сестри О. Косач та її чоловіка М. Кривинюка. Через них вона передає Петруненкові щирі вітання та цікавиться його життям.

Петруненко мав честь надрукувати останній творчий задум письменниці – план-конспект ненаписаної драматичної поеми. Мати Лесі Українки, Олена Пчілка, розповіла історію виникнення цього задуму: «На запросини взяття участь у збірнику «Арго» Леся Українка охоче згодилася дати свій твір. Се було минулої весни, в Києві, при повороті Лесі з останньої подорожі до Єгипту.

– Напишу щось із давнього життя в Єгипті, говорила вона і навіть у коротких словах оповідала видавцеві (Петруненкові) зміст задуманого твору. Се мала бути віршована драматична поема. Думку для цього подало Лесі те, що й тепер в околицях Каїра, просто в піску, знаходять багато всяких давніх останків, між іншим, і папірусів. Проказуючи, Леся де що змінювала: місце дії, останні слова. Перше хотіла закінчити прокляттям, потім сказала: «Ні, нехай «останній акорд» буде молитва до Геліуса, – та й проказала ті слова, що стоять в кінці конспекту. – От так і буде...» [1, с. 39-40].

[На передмісті Александрії живе сім'я грецька...]

Леся Українка

На передмісті Александрії живе сім'я грецька (еллінська) в той час, коли нова віра взяла вже силу і, в свою чергу, стала тіснить і гнати тих людей, що держалися давнішої віри й кохалися в давній науці.

Теокрит, дуже вчений еллін, не християнин, кохається в давньому писанні, має цілу бібліотеку – збір папірусів. Його діти, син 17-ти літ і дочка 15-ти, теж привчені до давньої науки, вірні давній релігії.

Ясний день, по полудні. Син і дочка Теокрита сидять у своєму середньому дворикові; син чита й оповіда сестрі. Приходить старий чоловік, сусіда, дуже збентежений, і каже дітям, що їх батька схопили в храмі (на сходах до храму); його ув'язнено за те, що він «ширив ересь», проповідував думки грецьких філософів, одвертав од догматів віри християнської. Він казав: «Нема рабів божих», – єсть і повинні бути люди, вільні «тілом і духом».

«Начувайтесь лиха», – сказав старий.

«Прийдуть і в господу до вас: заберуть всі папіруси, понищать, поपालять, яко писання «еретицьке», «поганське».

Дівча плаче, потім радиться з братом, що робити. Зважають, що треба поховати хоть найдорожчі писані речі... Ждуть вечора з турботою, чи встигнуть поховати (коротка сценка). Уночі засвічують світло у сховах, у покої вибирають писання. Ідуть, ховають в пустині, просто в пісок. Ніч кінчається, сонце ледве встає. Обоє стають на коліна, припадають до землі, молять Геліоса берегти їх скарби. Може, настануть кращі часи. Може, колись хтось знайде ті скарби – і дізнається великої мудрості: «Геліосе! Рятуй наші скарби! Тобі і золотій пустині доручаємо їх!» [1, с. 39-40].

Метод перевтілення доцільно використати для передачі задуму драматичної поеми. Учні мають можливість осягнути почуття іншої людини, спробувати втілити акторські навички та розіграти діалог між Лесею Українкою та Оленою Пчілкою.

Збірник «Арго» для Ф Петруненка став останньою віддачою шани Лесі Українки, де опублікував вищезгаданий план-конспект недописаної драматичної поеми та свої вірші, а серед них – «Пам'яті Лесі Українки (Море зловісне любила дівчина – краса)». Аби розкрити творчі здібності учнів, рекомендую запропонувати скласти свої вірші-пам'яті письменниці.

Після опрацювання життєвого шляху, можна виконати завдання, які окрім творчих здібностей, розвивають образне мислення, художнє бачення світу, розширюють словниковий запас, а саме відновити віршовані рядки. Виконати цю вправу рекомендую за віршем «Ми тільки вдвох з тобою...»:

Ми тільки вдвох з тобою: ти і я. Всі люди сплять, і хвиль життя не точе... А я живу: співа душа моя, – Вона за всіх живе, бо жити хоче...	Ми тільки вдвох з тобою: ... Всі люди сплять, і хвиль життя не... А я живу: співа Вона за всіх живе, бо жити ...
Вслухається і зірка в небесах, І хвиля в морі, й кожна квітка в гаю В той ніжний спів, що на твоїх устах Із поцілунків довгих я складаю.	Вслухається і зірка ... І хвиля в морі, й кожна квітка ... В той ніжний спів, що на твоїх ... Із поцілунків довгих

До вищезгаданого вірша можна підібрати заголовок. Цю роботу проводять у двох напрямках: добір заголовка до теми тексту чи до його мети. На першому етапі визначають тему або головну думку висловлювання за допомогою запитання: про що розповідається в тексті, що хотів сказати автор. На другому етапі заголовок добирають з такою метою: має точно передати те, про що розповідається в тексті, що хотів сказати автор.

Доцільно опрацювати вірш «На мотив з Верлена» та листування з Лесею Українкою, знайти в них інтертекстуальність. Учні має повернути увагу послання за липень 1911 року. Саме в ньому письменниця згадує про те, що хотіла отримати переклади Верлена та Верхарна та зацікавлена ними. Можливо, саме Леся Українка стала поштовхом для написання Ф. Петруненком цього вірша.

На етапі узагальнення та систематизації знань пропоную скористатися асоціативним кущем, але в вигляді хмаринки слів. Раджу її створити на сайті Wordart, де можна обрати слова, колір, форму, з якою асоціюється Ф. Петруненко (Рис. 2). Або використати платформу padlet для висвітлення думок та вражень, які залишилися від уроку (Рис. 3).

Рисунок 2. Wordart

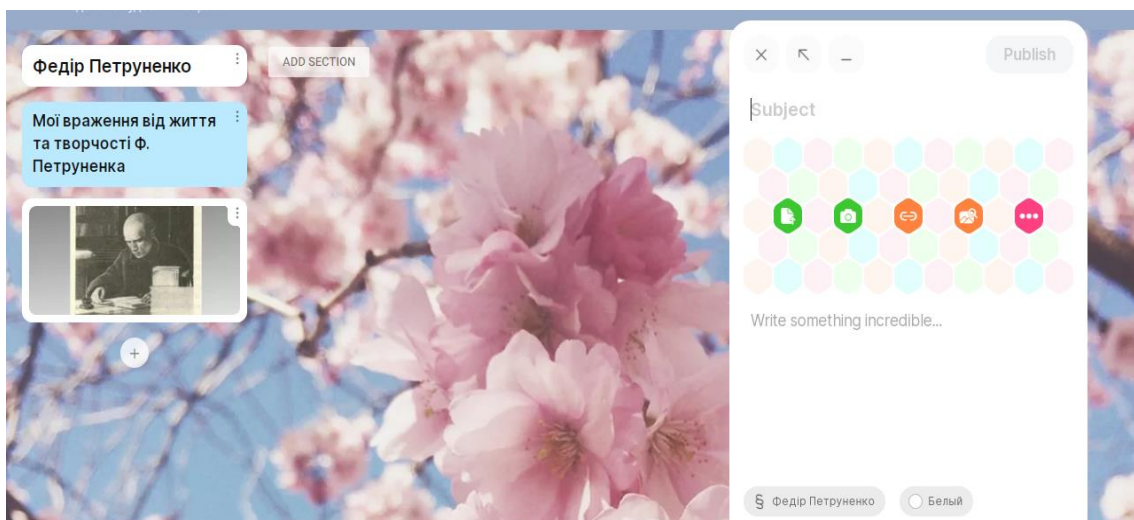

Рисунок 3. Платформа radlet для висвітлення думок та вражень.

Епістолярну спадщину письменників можна використовувати й на уроках української мови. До кожного листа дібрати заголовок, написати план. Знайти складні речення, підкреслити всі члени речення, накреслити схеми до них. У листах Лесі України багато речень зі вставними словами та словосполученнями, то доцільно запропонувати знайти речення, де вони є, наприклад: «Що значить, що я «Вісника» не маю? Певне, мама не передплатила» (Липень 1911 р. Кутаїсі), «Ся похвала, по моему, найбільша, а то вони все хвалять нас за «тихий смуток», «резигнацію» і подібні зовсім не страшні речі, та пора вже їм завважити, що й ми можемо мати «сильну руку» (4 січня 1912 р. Хоні), «Хоча я в свій час, по просьбі автора, просила маму послати Колесі числа з тою статтею, але, може, мама якось проминула в листі або забула мою просьбу» (18 березня 1913 р. Гелуан).

Висновки. Ф. Петруненко – літератор, кореспондент Лесі Українки, який є призабутим. Тому варто привернути увагу до його постаті та вивчати на уроках літератури рідного краю. А на українській мові використовувати речення з його віршів для засвоєння матеріалу.

Список використаних джерел

1. Арго. Літературний збірник. Кн. 1. К., 1914.
2. Леся Українка. Енциклопедія життя і творчості. URL: <https://www.l-ukrainka.name>
3. Петруненко Ф. Ми тільки вдвох з тобою. *Літературно-науковий вісник*. 1912. №15. С. 79.
4. Петруненко Ф. На мотив з Верлена. *Дзвін*. 1914. № 4. С. 294.
5. Петруненко Ф. Романс. *Українська хата*. 1912. № 5. С. 604.
6. Терлецький В. З берегів Шостки. Суми : Видавництво «Слобожанщина», 1995. С. 55–60.
7. Українка Л. Повне академічне зібрання творів : у 4 томах. Том 4. Драматичні твори (1912-1913) / ред. С. Кочерга; упоряд., М. Моклиця, В. Соколова. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2021. 424 с.

8. Українська мова. 5-9 класи : програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. К. : Видавничий дім «Освіта», 2013 (зі змінами), затверджена Наказом МОН України від 07.06.2017 № 804.

*Посна Людмила,
викладач кафедри освітніх та інформаційних технологій
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Сучасні зміни в освіті зробили актуальним звернення педагогів до проблем застосування активних та інтерактивних методів навчання. Інтерактивні технології навчання створюють необхідні умови для розвитку й виховання в учнів загальнолюдських цінностей життєвої позиції.

Аналіз останніх досліджень. Використання інтерактивних технологій як основної складової процесу співнавчання, взаємонавчання учня і вчителя розглядають О. Гофлер, К. Поппер, К. Роджерс, Р. Барт, К. Баханнов, В. Паламарчук, Д. Румянцева, О. Антипова, М. Курщина, О. Пометун, Л. Пироженко. Ідеї щодо народності виховання у контексті співпраці знайшли своє відображення у працях В. Афанасьєва, Г. Волкова, М. Кузьміна, В. Коротова, І. Валєєва та ін. Над вихованням національної свідомості трудяться О. Зарівна, Д. Мубінова та В. Абелян. Питаннями реформування системи освіти та інноваційними тенденціями в ній займаються В. Андрущенко, Т. Воробйова, Л. Даниленко, М. Данько, В. Довбищенко, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Матвієнко, Н. Федорова, Л. Федулова, Р. Хмелюк та ін. Ми бачимо, що в наш час, використання інтерактивних технологій як основної складової процесу виховання учнів в умовах навчального закладу є вкрай важливим та актуальним, а тому хочемо розглянути доцільність і специфіку упровадження інноваційних технологій навчання на уроках з української літератури як основної складової процесу виховання сучасної особистості.

Метою даної статті є обґрунтування актуальності впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках з української літератури як основної складової процесу виховання сучасної особистості і розкриття методики проведення інтерактивних уроків.

Виклад основного матеріалу. Особливістю інтерактивного навчання є підготовка молоді людини до життя і громадянської активності в громадянському суспільстві і демократичній правовій державі на уроках з будь-якого предмета програми. Це вимагає активізації навчальних можливостей учнів замість переказування абстрактної, «готової» інформації, відірваної від їхнього життя і суспільного досвіду. Уроки також повинні надати учням основні пізнавальні та громадянські вміння, а також навички і зразки поведінки [2, с. 128].

Уроки мають захоплювати учнів, пробуджувати у них інтерес та мотивацію, навчати самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції та свідомість учнів у великій мірі залежать від умінь і стилю роботи вчителя.

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроків, які були реалізовані при викладенні її орієнтовного варіанта у цій статті. Як правило, структура таких уроків складається з п'яти елементів:

- а) мотивація;
- б) оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів;
- в) надання необхідної інформації;
- г) інтерактивна вправа – основна частина уроку;
- д) підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Інтерактивне навчання – це діалогове навчання, яке заперечує домінування як однієї людини, що виступає, так і однієї думки над іншою.

Воно передбачає постійну, активну взаємодію, взаєморозуміння вчителя й усіх учнів класу – учасників процесу навчання; розв'язання загальних, але значущих для кожного учасника завдань, проблем; рівноправність учителя й учнів як суб'єктів навчального процесу.

Інтерактивне навчання має на меті:

- створення умов для залучення всіх учнів класу до процесу пізнання;

- надання можливості кожному учню розуміти, що він знає і думає, та рефлексувати із цього приводу;
- вироблення життєвих цінностей;
- створення атмосфери співпраці, взаємодії;
- розвиток комунікативних якостей і здібностей;
- створення комфортних умов навчання, які б викликали в кожного учня відчуття своєї успішності, інтелектуальної спроможності, захищеності, неповторності, значущості.

Розглянемо кожен з цих елементів ґрунтовніше, аналізуючи методика його відтворення в рамках уроків з різних предметів. Понад 2400 років тому Конфуцій сказав:

Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю, Те, що я роблю, я розумію.

Ці три твердження обґрунтовують необхідність використання активних методів навчання. Дещо змінивши слова великого китайського педагога, можна сформулювати кредо інтерактивного навчання:

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю,

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром [1, с. 5].

Серед ефективних методів навчання, котрі, на нашу думку, доцільно використовувати при викладанні літератури, є наступні: «мозковий штурм», робота в парах, «навчальна співпраця», обговорення проблеми у формі дебатів, дискусія, парламентські слухання, моделювання конкретних ситуацій тощо.

Як уже згадувалось, альтернативою традиційному навчанню є навчання інноваційне.

Під інноваціями у навчанні розуміють (у широкому значенні) процес створення і поширення нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, що досі вирішувалися якось інакше, а також результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних розв'язань різноманітних проблем.

Поряд з поняттям інновації у навчанні вживається термін інноваційне навчання – навчання, спрямоване на розвиток здібностей учнів до спільної діяльності в нових ситуаціях.

Мету інноваційного навчання філософ К. Поппер визначив двома словами: «Не зашкодь». На думку прихильників інноваційного навчання, освіта схожа на фізичне зростання. Вона відбувається в результаті спілкування (на заняттях літератури, зокрема, це ще й спілкування з авторами творів, що вивчаються, та героями цих творів) і ґрунтується на самовизначенні. «Не так важливо вчити дітей, – наголошує К. Роджерс, – як важливо створити ситуацію, в якій дитина просто могла б учитися сама і робила б це з задоволенням».в інноваційному навчанні головною дійовою особою є учень, що і є принциповою відмінністю такого навчання від традиційного.

Американський педагог Р. Барт зауважував, що інноваційне навчання базується на принципово відмінних уявленнях про дітей і знання. «Ми повинні стати на місце дитини й виходити з цього. Не програми, а вона повинна визначити як якість, так і кількість навчання» (Дж. Дьюї).

Зовсім іншу роль в інноваційному навчанні відіграє вчитель. Він, за словами К. Роджерса, сходить з п'єдестала, стає одним із тих, хто допомагає вчитися, і вчиться сам у тих, кому допомагає.

В інноваційному навчанні на перший план висуваються творчі й продуктивні завдання, що визначають суть та мотиви вибору навчання репродуктивних завдань. Перевага надається таким формам взаємодії, що забезпечують високий рівень активності кожного учня, максимальне включення його досвіду [4, с. 204].

Ціла низка проблем стримує впровадження інноваційного навчання в систему освіти.

Вихід з такої ситуації, як стверджує К. Баханнов, вчителі знаходять у способах пристосувати широковідомі організаційні форми навчання до нового освітнього змісту та нових дидактичних ідей. У результаті цього з'явився нестандартний, нетрадиційний урок.

У період духовного відродження української нації, коли українська мова одержала статус державної, закріплений Конституцією України, перед суспільством постала потреба приведення у відповідність до нових соціальних умов його розвитку всі системи народної освіти. Рідна мова вийшла за межі провінційності й стала засобом міждержавного спілкування; в програму з літератури введено творчість письменників, про яких замовчували; над літературними процесами в Україні, нарешті, піднято завісу. Українська література й мова, зрештою, як і будь-яка інша національна література – це природна форма духовного вияву і самореалізації нації, тому має свої національні особливості й національні ідеї, що і повинно стати предметом процесу втілення української

літератури у виховних потенціал. Це досить складні питання та проблеми, і вони вимагають диференційованого підходу до вибору змісту, форм і методів навчання. Цьому певною мірою сприяє впровадження у навчально-виховний процес нетрадиційних, нестандартних форм проведення занять та модульного навчання в діалектичній єдності історико-літературних, теоретичних та науково-методичних складових. Викладання літератури зорієнтоване не лише на її художньо-естетичний, а й етичний, філософський, психологічний потенціал.

Під поняттям нетрадиційний урок, що з'явилося у вітчизняній лінгвопедагогіці у другій половині вісімдесятих років ХХ ст., розуміють оригінальну форму навчання, що допомагає викладачеві уникнути одноманітності і шаблонності, ширше застосовувати ефективні методи і прийоми в процесі засвоєння учнями нових знань зі шкільних предметів та формування їх творчих здібностей. Коли ми говоримо про нестандартний урок, то маємо на увазі імпровізаційне навчальне заняття, що має нетрадиційну (невстановлену) структуру й специфічну цільову установку [5, с. 13-15].

Найбільш вдалою на сьогодні вважається класифікація нових форм, запропонована дитдактами (Паламарчук В. Ф., Румянцева Д. М., Антипова О. Й. У пошуках нестандартного уроку. – Радянська школа, №1). Вони розрізняють два аспекти цього педагогічного явища:

- поєднання різних форм навчання в певну нову структуру (урок-диспут, урок-екскурсія, урок-лекція, урок-семинар);
- власне нестандартні уроки як складову певних моделей і технологій (інтегровані, бінарні, театралізовані та інші) [5, с. 16-17].

Види нетрадиційних уроків: урок-філософське дослідження з елементами інсценізації, урок-пошук істини, урок-аукціон, урок-обмін інформацією, урок-гра, урок-огляд знань, узагальнюючий урок з теми (розділу), урок-диспут, урок-рольова гра, урок-прес-конференція.

Уроки філософського дослідження психології людських почуттів допомагають учням шляхом філософського аналізу розкрити глибину і красу людських почуттів, перемогу добра над злом, сприяють духовному збагаченню, розкривають гармонію людської душі з природою. Через глибокий психологічний аналіз героїв, форму і зміст твору, авторську позицію вони підкреслюють причетність кожного з нас до народження краси та її руйнування. Одним з таких є урок за драмою-феєрією Лесі Українки «Лісова пісня»:

«... Не зневажай душі своєї цвіту...». У ньому органічно переплетені пісня, роздуми вчителів і учнів, робота з текстом, монолог і діалог, демонстрація, розгляд ілюстрацій, диспут [6, с. 96].

Використання нових інформаційних технологій у навчально-педагогічному процесі становить якісно новий етап в теорії та практиці педагогіки. Передача знань є складовою частиною педагогічного процесу, тому застосування новітніх технологій у галузі освіти зумовлене двома чинниками. По-перше, необхідністю підготувати учня до самостійної роботи, по-друге, необхідністю ефективної передачі знань від вчителя до учня.

Впродовж навчання в школі кожен учень має не лише здобути знання, але й сформуватись як особистість. Тому уроки-пам'яті мають важливе значення у вихованні молодого покоління.

В цьому плані є досить містким та вдячним матеріалом для формування у молодого покоління почуття національної гідності, причетності до національної історії художня творчість відомого поета-земляка Василя Стуса [3, с. 15].

Висновки. Розвиток творчого потенціалу людини трактується сьогодні як основне завдання навчального закладу. Для його реалізації потрібно розглянути слухача не як суму зовнішніх впливів, а як дійсну, активну, діяльну істоту. У цьому основна суть перебудови навчально-виховного процесу. Слухач в післядипломній освіті – це не об'єкт, а насамперед творець свого власного «Я». Отож головним для викладача стає залучення слухача до процесу пошуку, коли пошук стає точкою відліку і руху у часі і просторі відносно себе самого. Забезпечити самореалізацію свого життя слухачеві зараз допомагають в тому числі і нетрадиційні заняття, саме вони сприяють формуванню того чи іншого ідеалу, відкривають безмежний світ, в якому можна працювати над собою – набувати знання, розвивати самоаналіз, допомагають відкрити і вирішити для себе питання: що я вмю, що я можу? А відтак і – хто я? Для чого я в цьому світі?

Нетрадиційні заняття – не самоціль (як, зрештою, і всі інноваційні заняття). Це лише засіб для досягнення тієї атмосфери, що найкраще сприяє співробітництву, порозумінню і доброзичливості, надає можливості дійсно реалізувати особистісно-орієнтоване навчання.

Список використаних джерел

1. Варзацька ЛІ Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. *Дивослово*. 2005. №2. С. 5–9.
2. Дем'янова С. О. Інноваційні технології та сучасний урок літератури. К.: Шкільна освіта, 2006. 128 с.

3. Курщина М. Інтерактивні технології в розвитку творчих здібностей. *Освіта*. 2005. № 9. С. 15.
4. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник. К. : Освіта, 2005. 204 с.
5. Скубашевська О. Необхідність і реалії інноваційного розвитку освіти. *Вища освіта України*. 2007. № 3. С. 13–17.
6. Щербина В. Г. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури. Х. : Основа, 2005. 96 с.

*Пришлюк Алла,
вчитель-методист,
заступник директора
з навчально-виховної роботи,
Жашківської спеціалізованої школи № 1
з поглибленим вивченням окремих предметів
Жашківської міської ради
Черкаської області*

УСПІШНИЙ ВЧИТЕЛЬ – ТВОРЧІСТЬ, ЩО СТАЛА ПРОФЕСІЄЮ

Постановка проблеми. На сьогоднішній, «бурхливий», день розвитку шкільної освіти найбільш характерною ознакою є підвищення компетентності сучасного педагога. Зростає, звичайно, і роль умінь не тільки отримувати освіту, а й переробляти отриману інформацію, уміння застосовувати її для індивідуального розвитку, для самовдосконалення. Наша Україна крокує шляхом реформ. І реформа, на мою думку, середньої освіти орієнтована на успішного випускника, який по закінченню школи є всебічно розвинутою особистістю, здатною до критичного мислення, є патріотом з активною життєвою позицією, інноватором, здатним змінювати навколишній світ, а головне – вчитися все життя.

Виклад основного матеріалу. Сучасна школа потребує сучасного вчителя. Запитаєте: «А яким має бути цей вчитель?» І відразу чуємо: компетентним, інтелігентним, креативним, оптимістичним, творчим, гуманним... Письменниця Лідія Гінзбург писала: «Високий професіоналізм – це творчість, що стала професією.» Як ми розуміємо слово «професіоналізм»? Спочатку я звернулася до тлумачного словника.

Професіоналізм – це поєднання компетенцій, що допомагають реалізації професійної діяльності учителя в сучасних соціальних та економічних умовах, застосовувати їх для підвищення якісної освіти та творчого розвитку учнів.

На мою думку, якість освіти нерозривно пов'язана з якісними показниками вчительської діяльності. Ефективність праці педагога залежить не тільки від професійної підготовки, але й від інших сучасних компонентів професіоналізму. Важко не погодитися, але саме тому на етапі модернізації сучасної освіти у нашій державі особливої актуальності і гостроти набувають питання підвищення й розвитку професійної компетентності учителя. Те, що було «вчора» професіоналізмом, «сьогодні» потребує самореалізації, самовдосконалення особистості педагога. [2]

На мою думку, в системі професійної підготовки вчителя важливим є також процес професійної компетентності та культури. Педагог має особливим чином поєднувати практичні та наукові знання, метою яких є розв'язувати педагогічні завдання. Можна виокремити кілька ознак компетентності учителя:

- ✓ здатність до подальшого самовдосконалення, самопроєктування;
- ✓ готовність до інноваційної діяльності;
- ✓ вміння застосовувати набуті знання на практиці;
- ✓ вміння сприймати та розрізняти критику, пораду та підтримку.

Варто погодитися з тим, що основою ефективної педагогічної діяльності є «я – концепція» учителя. Чому? Тому, що має бути прийняття себе, розуміння себе, уміння чути себе. [2] І лише так буде забезпечена соціально-педагогічна умова зміцнення та збереження самовдосконалення та самореалізації учителя.

Я вважаю, що зміни, які відбуваються у сучасній світовій спільноті, висувають все нові і нові ідеї до існуючої освіти. Що слід розуміти? Це є «джерела» навчальної та виховної діяльності, які і саме є об'єктом соціального формування. Для того, щоб зміни були спрямовані у відповідне русло, на мою думку, потрібно «керувати» процесом, поновлювати його новими ідеями, технологіями, сприяти

удосконаленню набутого професійного досвіду. Беззаперечно, всі зміни відбуваються за допомогою діяльнісного підходу. [3, с. 48]

Ще хочу зазначити, що кожен учитель визначає компоненти власного «Я». Кількість цих компонентів у кожного своя. Я хочу виділити компоненти свого власного «Я»:

- ✓ «актуальне я»: яким себе бачить вчитель зараз;
- ✓ «ретроспективне я»: яким себе бачив вчитель на «зорі педагогічної діяльності»;
- ✓ «оцінювальне я»: як себе вчитель оцінює; на основі власної оцінки робить висновки і визначає сильні та слабкі сторони;
- ✓ «ідеальне я»: яким би хотів учитель бути;
- ✓ «рефлексивне я»: як з власного погляду розглядають і оцінюють вчителя директор та заступник директора школи.

Виходячи із цих компонентів, можна сказати, що сучасному учителю необхідні гнучкість, нестандартність мислення, інноваційне сприйняття, вміння до адаптації швидких змін у суспільстві. Чи можливо це? Звичайно, так. Але за умови високого рівня професійної компетентності та реалізації творчих професійних здібностей.

А який же учитель в умовах реалізації Концепції «Нової української школи»? На мою думку, це агент змін сучасного освітнього простору. В учителя з'являються нові освітні ролі:

- ✓ вчитель-мотиватор або коуч – це той, хто вміє долучити дітей до діяльності, підтримує, мотивує, заохочує, надихає, спрямовує до реалізації поставленої мети;
- ✓ вчитель-носій – це той, хто володіє знаннями та вміннями не в одній галузі;
- ✓ вчитель-радіник – це той, хто завжди допоможе знайти найоптимальніший напрям (варіант) діяльності, який відповідатиме психологічним, соціальним, пізнавальним потребам;
- ✓ вчитель-керівник – це той, хто вміє організувати діяльність дітей, вміє створити відповідні умови для учнів, «на зв'язку» з батьками та іншими учасниками освітньо - виховного процесу;
- ✓ вчитель-координатор – це той, хто вміє надати допомогу при виконанні роботи відповідно до плану, вміє сприяти налагодженню «добросусідських» стосунків між усіма учасниками освітнього процесу, вміє підтримувати зворотній зв'язок;
- ✓ вчитель-експерт – це той, хто вміє аналізувати процес і результат виконання.

Стає очевидним, що для досягнення поставленої мети сучасної освіти велику роль відіграє особистісний потенціал вчителя, його загальна та професійна культура, без якої неможливе розв'язання наявних проблем освіти і виховання.

Сучасний учитель також є:

- ✓ ментором – це досвідчений, надійний товариш та порадник (наставник);
- ✓ тьютором – вміє індивідуально працювати за інтересами дитини, тобто виявляє освітні запити, проектує освітню діяльність, організовує рефлексію;
- ✓ новатором – вносить в інтелектуальну освітню діяльність нові ідеї, задуми;
- ✓ модератором – вдало проводить соціологічні дослідження, є адміністратором форуму, спільноти, чату, групи, соціальної мережі в Інтернеті;
- ✓ фасилітатором – вміє підтримати дитину в її навчальній діяльності через педагогічну взаємодію, надихає, допомагає.

В. О. Сухомлинський зазначав: «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло». У Концепції Нової української школи, читаю: «Українська школа стане успішною лише тоді, коли у ній буде працювати успішний вчитель». Важко не погодитися, що успішний вчитель – це фахівець, який може розглянути і позитивно вирішити багато питань щодо якісного викладання та взаємозв'язку з учнями, адміністрацією школи та обсягу домашніх завдань. Саме вчитель – це і є лідер, який може вести за собою, який любить свою професію, свій предмет. Але для того, щоб такі вчителі прийшли до школи, потрібно, на мою думку, «підготувати» нової генерації педагогічних кадрів, «підвищити» їхній загальнокультурний та професійний рівень.

Виходячи з вищесказаного, можна виділити чинники, від яких залежить професіоналізм учителя:

- ✓ особисті здібності;
- ✓ умови життя;
- ✓ мотивація до роботи;
- ✓ вплив колективу;
- ✓ зміст власної роботи.

Не варто вважати і схилитися до тези, що за допомогою навчання з учителя-неука можна сформувати компетентного професіонала. Зовсім ні. Має бути розвиток професійних компетентностей учителя. Можна виокремити чинники професіоналізму вчителя:

- ✓ здібності (особисті);
- ✓ мотивація (до своєї роботи);
- ✓ вплив колективу, у якому працюєш;
- ✓ умови життя;
- ✓ зміст обраної професії.

Варто також розуміти і розділяти значення професійної компетентності і професійної майстерності. Під значенням професійна компетентність розуміють рівень сформованості учителя професійно (необхідність отриманих знань і вмінь). А професійна майстерність – це сукупність певних рис особистості учителя, його високий рівень педагогічної підготовки, здатність розв'язувати педагогічні завдання.

Висновки. Отже, підсумовуючи сказане, можна додати, що шлях професійної компетентності вчителя – це поступове, складне і далеко не завжди «гладке» сходження від учителя-дилетанта до «справжнього майстра» професійної діяльності. Для правильного визначення перспективи покрокового зростання вчителя, напрямку та форм підвищення його професійної кваліфікації, потрібно детально ознайомитися з його «шляхом» становлення як майстра своєї справи, а також виявити прогалини (якщо такі є), які можуть бути явними у кожного професіонала.

Завершити хочу такими словами Сальвадора Далі: «Не бійтеся досконалості. Вам її не досягти». Навіть якщо Ви вважаєте себе компетентним вчителем – продовжуйте працювати над підвищенням своєї професійної майстерності. Успіхів Вам на цьому «шляху».

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К. : Академвидав, 2004.
2. Кравцов В. Етапи формування методологічної культури вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 83. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Ped/2009_83/statti/25.pdf.
3. Міщанчук Н. Формування соціальної компетентності дитини через дієве партнерство вчителя та учнів. *Історія України / Всесвітня історія*. 2011. № 39.
4. Семенова О. О. Організаторська діяльність як засіб формування функціональної компетентності майбутнього педагога. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/20114/1_lsookmp.pdf.
5. Хлебнікова Т. М. Діагностики професійної компетентності вчителя. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ttmuo/2009_2/09khltpe.pdf.

Пронюшкіна Ольга,
*учитель української мови та літератури
Чернечинської загальноосвітньої школи
I-III ступенів імені Героя Радянського Союзу
М. В. Пилипенка (опорний заклад освіти)
Чернечинської сільської ради
Охтирського району Сумської області*

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК НЕОБХІДНОЇ УМОВИ УСПІШНОГО СКЛАДАННЯ ЗНО

Постановка проблеми. Завдання школи – навчити жити. Учні, які раніше озброювались лише системою знань, умінь і навичок, нині повинні бути підготовлені до життєдіяльності, здатні активно і творчо працювати, діяти, саморозвиватися та вдосконалюватися інтелектуально, морально і фізично. Фактично це і є виконання Закону України «Про Освіту», де говориться: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей; формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями». Зрозуміло, що саме за умови достатньої сформованості різноманітних інтересів, знань, умінь, життєвого досвіду, мотивів на успішність учень з інтересом долучається до навчання, праці та моделює наслідки власної майбутньої життєтворчості. Він стає конкурентоспроможним випускником, здатним застосовувати набуті знання й навички в реальному житті. Отже, життєва компетентність дітей – основа розвитку

особистості. А результат навчання повинен забезпечити вчитель, плануючи освітній процес не тільки як процес засвоєння знань, оволодіння вміннями й навичками, але і як процес формування компетентностей кожного учня, розвитку його суспільно-соціальної й творчої активності. Вплив особистості педагога на формування життєвої компетентності здобувачів освіти особливий. Тому вчитель повинен ефективно працювати, професійно вдосконалюватися та творчо зростати.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Нова українська школа визначає 10 ключових компетентностей, що потрібні сучасній людині. Усі вони чітко простежуються під час вивчення української мови та літератури (табл. 1).

Таблиця 1

Можливості предметів «українська мова» та «українська література»
у формуванні ключових компетентностей

	Ключові компетентності	Компоненти
1	Спілкування державною мовою	<p>Уміння: використовувати українську мову як державну для духовного, культурного й національного самовияву; володіти всіма видами мовленнєвої діяльності; усно й письмово тлумачити поняття, факти; висловлювати думки, почуття, погляди; оцінювати й осмислювати ситуацію спілкування; реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ (у школі, громадських місцях, удома, на дозвіллі); здійснювати адекватний змістові й умовам спілкування добір мовно-виражальних засобів; володіти засобами української мови — її стилями, типами, жанрами; правильно вимовляти й писати слова, творити їх граматичні форми; конструювати речення й тексти; дотримувати норм етикету під час спілкування; розуміти україномовні тексти різних жанрів і стилів.</p> <p>Ставлення: поцінування української мови як державної; усвідомлення її як державотворчого чинника та чинника національної ідентичності; свідоме послуговування українською мовою в усіх царинах життя; захоплення красою, естетичною довершеністю, багатством виражальних засобів української мови; сприйняття спілкування як цінності; усвідомлення значення ефективного спілкування; ціннісне ставлення до співрозмовників; у виборі рішень керування системою цінностей, схвалених суспільством.</p>
2	Спілкування іноземними мовами	<p>Уміння: виявляти в текстах запозичення з інших мов; пояснювати лексичне значення, правопис та особливості вживання слів іноземного походження; обговорювати прочитані або прослухані мовою оригіналу та в перекладі українською фольклорні та літературні твори.</p> <p>Ставлення: розуміння ролі іноземної мови як засобу пізнання іншого світу та збагачення власного культурного досвіду; розуміння потреби популяризувати Україну у світі засобами іноземних мов; готовність до міжкультурного діалогу, відкритість до пізнання різних культур.</p>
3	Математична компетентність	<p>Уміння: оперувати абстрактними поняттями; виокремлювати головну й другорядну інформацію; установлювати причинно-наслідкові зв'язки; чітко формулювати визначення та будувати гіпотези; формулювати тезу й добирати аргументи; перетворювати інформацію з однієї форми в іншу (схему, таблицю, діаграму); доцільно й правильно використовувати в мовленні числівники.</p> <p>Ставлення: прагнення висловлюватися точно, логічно, послідовно; бережливе ставлення до часу.</p>
4	Компетентності в природничих науках і технологіях	<p>Уміння: швидко й ефективно шукати інформацію про довкілля, використовувати різні види читання для здобуття нових знань; критично оцінювати відображені в наукових, художніх і публіцистичних текстах результати людської діяльності в природному середовищі; змістовно, логічно, послідовно, точно описувати процес власної діяльності; спостерігати, аналізувати, проводити мовні експерименти; словесно оформлювати результати досліджень; визначати роль природи в житті людини; використовувати сучасні технології.</p> <p>Ставлення: сприйняття природи як цінності; готовність захищати довкілля, зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутніх поколінь.</p>

5	Інформаційно-цифрова компетентність	<p>Уміння: діяти за алгоритмом, зокрема здійснювати пошукову діяльність та аналіз мовних явищ; створювати інструкцію та діяти за інструкцією; складати план тексту; впевнено й водночас критично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією з навчальною метою та в приватному спілкуванні; грамотно й безпечно комунікувати в інформаційному просторі; розпізнавати маніпулятивні технології та протистояти їм; розвивати медійну грамотність; переводити навчальну інформацію в інший формат.</p> <p>Ставлення: задоволення пізнавального інтересу; прагнення до гармонійного спілкування у віртуальному інформаційному просторі, критичне сприйняття інформації, поданої в ЗМІ.</p>
6	Уміння вчитися впродовж життя	<p>Уміння: визначати мету навчальної діяльності та способи її досягнення; планувати й організувати власну навчальну діяльність; читати, використовуючи різні види читання (ознайомлювальне, вибіркоче, вивчальне та ін.); постійно поповнювати власний словниковий запас; користуватися різними джерелами довідкової інформації (словниками, енциклопедіями, онлайн-ресурсами); здійснювати самооцінювання результатів власної діяльності, рефлексію; застосовувати комунікативні стратегії відповідно до мети та ситуації спілкування.</p> <p>Ставлення: сприйняття освіти, навчальних досягнень, зокрема у вивченні словесності, як цінностей, готовність удосконалювати знання мови і власне мовлення впродовж життя, розвивати мовне чуття; розуміння ролі читання для власного розвитку; усвідомлення потреби вчитися з метою самовдосконалення й самореалізації.</p>
7	Соціальні та громадянські компетентності	<p>Уміння: аргументовано і грамотно висловлювати власну громадянську позицію в суспільно-політичних питаннях; співпрацювати з іншими на результат, запобігати конфліктам і розв'язувати їх, досягати розумних компромісів.</p> <p>Ставлення: сприйняття людської гідності як найвищої цінності; повага до законів України, зокрема до норм українського мовного законодавства; повага до правових норм; усвідомлення необхідності конструктивної участі у громадському житті.</p>
8	Підприємливість	<p>Уміння: презентувати власні ідеї та ініціативи зрозуміло, грамотно, використовуючи доцільні виражальні мовні засоби; використовувати ефективні комунікативні стратегії для формулювання власних пропозицій; самоорганізовуватися; оцінювати економічні ініціативи та економічну діяльність.</p> <p>Ставлення: готовність брати на себе відповідальність; розуміння ролі комунікативних умінь для успішної професійної кар'єри.</p>
9	Загальнокультурна грамотність	<p>Уміння: використовувати українську мову для духовного й культурного самовиявлення; дотримуватися норм української літературної мови та мовленнєвого етикету; використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; створювати тексти, виражаючи власні ідеї, досвід і почуття та використовуючи художні засоби; добирати літературу для читання з метою одержання насолоди та користі від прочитаного.</p> <p>Ставлення: сприйняття літературного твору як засобу збагачення особистого емоційно-чуттєвого досвіду, отримання естетичного задоволення від творів мистецтва; зацікавленість світовими культурними набутками, повага до розмаїття культурного вираження різних народів.</p>
10	Екологічна грамотність і здорове життя	<p>Уміння: дотримуватися здорового способу життя; враховувати вплив слова на психічне здоров'я людини; відповідально використовувати мовні виражальні засоби; застосовувати комунікативні стратегії для протистояння деструктивним та маніпулятивним впливам, що є загрозою здоровому способу життя; виявляти толерантність до різних поглядів, співчувати; конструктивно спілкуватися в різних соціальних середовищах, досягнення соціальної захищеності, сімейного щастя тощо; бережливо ставитися до природи.</p> <p>Ставлення: сприймання здоров'я як загальнолюдської цінності; бажання дотримуватися здорового способу життя; усвідомлення значення навколишнього середовища для життя і здоров'я людини; готовність зберігати природні ресурси.</p>

У методичній літературі існує чимало рекомендацій щодо реалізації компетентнісного підходу в навчанні. Але недостатньо і майже відсутні методичні рекомендації щодо формування предметних компетенцій під час підготовки до ЗНО.

А запорукою успішного проходження ЗНО є завчасна та систематична підготовка до нього. Її слід проводити під час повторення вивченого, при виконанні різнорівневих домашніх завдань, при написанні творчих робіт, при самостійному опрацюванні матеріалу, під час роботи з інтернет-джерелами чи довідковою літературою тощо.

Для того, щоб учні могли впевнено впоратись з тестом у напруженій обстановці, потрібно посилити роботу з відпрацювання завдань різної форми і ступеня складності, практикувати тестування як навчальний прийом і контрольну форму перевірки знань, умінь і навичок школярів. У сучасній практиці тестові технології контролю навчальних досягнень посідають належне місце, бо забезпечують найбільш об'єктивне і всебічне оцінювання досягнень учнів із навчального предмета. Існує багато електронних тренажерів для проходження онлайн-тестувань на сайтах «На Урок», «Всеосвіта» та у різноманітних додатках: agealme.com (онлайн-тест словникового запасу), webrep.com.ua (комплексний тренажер з української мови), ukr-mova.in.ua (зручний і красивий ресурс із великою базою вправ, головний акцент яких – допомогти розібратись зі «складними випадками»), learningapps.org тощо. Важливо привчати учнів виконувати завдання не лише правильно, але й швидко, щоб максимально наблизити їх до умов, у яких випускники працюватимуть під час зовнішнього оцінювання. На цьому етапі вчителів слід навчати алгоритмів виконання тестових завдань різних форм, аналізувати результати тестування, виявляти типові помилки й визначати шляхи їх усунення. Доцільно давати учням конкретні інструкції, як виправити виявлені помилки.

Однією з головних компетенцій школярів є інформаційна компетентність, сформованість якої стає базовою для розвитку і саморозвитку особистості. Фахові джерела надають досить чіткі рекомендації щодо розвитку інформаційних компетенцій на уроках із будь-якого предмету. Це і раціональне використання фактичного матеріалу підручника як основного джерела інформації, і стимулювання старшокласників звертатися до довідників, підручників інших авторів, інтернету, і відпрацювання вміння систематизувати інформацію, складаючи схеми чи алгоритми дій. Але найголовніше завдання вчителя – навчити правильно працювати з підручником: виділяти з тексту головне, складати конспект та обробляти інформацію – здійснювати порівняльний аналіз, системний аналіз, узагальнення та ін. Тут і необхідно навчити учнів використовувати асоціації.

Найцікавіші форми роботи з розвитку асоціативного мовлення:

- ✓ асоціативний ланцюжок,
- ✓ асоціативний диктант,
- ✓ асоціативний малюнок,
- ✓ асоціативне дерево,
- ✓ асоціативний куш,
- ✓ творча робота асоціативного характеру – сенкан, діаманта,
- ✓ «вільне письмо»,
- ✓ кубування,
- ✓ дослідження асоціативних зв'язків і співвідношень між словами,
- ✓ асоціативні пари,
- ✓ асоціативні розминки,
- ✓ асоціативні задачі,
- ✓ сторітеллінг,
- ✓ кроссенс.

Використання правил мнемоніки під час підготовки до ЗНО допомагає краще запам'ятовувати конкретну перелічувальну інформацію. Цікаво й корисно буде знати такі мнемонічні вирази, що допомагають швидше пригадувати певні правила української мови.

1. Де Ти З'їСи Ці ЛиНи? Після приголосних із цієї фрази треба писати м'який знак (козацький, сьомий, лялька).

2. Де Ти З'їСи Цю ЧаШу ЖиРу. Правило «дев'ятки»: після приголосних із цієї фрази пишемо голосний И в іншомовних словах, а не І (директор, таксист, режим).

3. Ми ВиНиЛи Рій (або МіНеРаЛоВий). Це сонорні приголосні.

4. МаВПа БуФ. Це губні приголосні. Після них перед я, ю, є, ї пишемо апостроф (б'ють, в'юн, черв'як).

5. Ше їЖДЖу. Це шиплячі приголосні.

6. КаФе «ПТАХ». Перед К, П, Т, Ф, Х завжди пишемо префікс с-, а не з- (схопити, сфотографувати, стерти).

7. УСе Це КаФе «ПТАХ і ЧаШа». Це глухі приголосні.

Для кращого запам'ятовування великого обсягу матеріалу можна використовувати метод локальної прив'язки, або «метод місць». Він полягає в побудові для кількох об'єктів, що запам'ятовуються, опорного ряду, який складається з добре знайомих об'єктів або таких, що легко запам'ятовуються. Учень спочатку заучує опорний ряд, а потім використовує його елементи, щоб зіставити з ними елементи ряду, що треба запам'ятати.

На уроках розвитку зв'язного мовлення необхідно ознайомити школярів із правилами побудови та перевірки власного висловлювання на ЗНО. Надати приблизні теми (їх можна взяти з посібника О. М. Авраменка «Українська мова та література: Збірник завдань у тестовій формі» чи «Українська мова та література: власне висловлювання») і протягом року вчити підбирати доречні приклади з творів українських та зарубіжних письменників, бо це є найскладнішим для старшокласників.

Доцільно використовувати метод «Прес» під час організації обговорення будь-якого проблемного питання на уроках мови чи літератури, а не обмежуватися лише тими заняттями, що присвячені підготовці до написання творів-роздумів чи есе.

МЕТОД «ПРЕС» полягає в тому, що свою думку учень формулює за алгоритмом:

- 1) Я вважаю, що ...
- 2) Тому що...
- 3) Наприклад...
- 4) Таким чином...

Наприклад, працюючи над змістом поеми «Мойсей» І.Франка можна подискутувати над питанням: «Нема дороги, що веде до щастя, тому що щастя – це і є дорога» або повторюючи тему «Лексикологія» і 10 класі з'ясувати позитивне чи негативне значення мають запозичення з інших мов.

Привабливішим, цікавішим та сучаснішим буде той урок, на якому використовується комп'ютерна техніка. На такому занятті відбувається індивідуалізація освіти, розвивається пізнавальна та пошукова діяльність суб'єктів освітньої діяльності, з'являються нові можливості для розвитку гармонійної індивідуальності, здатної до колективної праці.

Використання ІКТ на уроках української мови та літератури допомагає вчителю не тільки активізувати пізнавальну діяльність здобувачів освіти, але й опрацювати величезні обсяги інформації. Такі уроки вимагають від учнів організованості, швидкості мислення, вміння миттєво переключати увагу. Враховуючи, наскільки це важко для сучасної молоді, необхідно ретельно продумувати хід навчального заняття, чітко розподіляти види діяльності на різних етапах, щоб не перетворити урок на скупчення мультимедійних матеріалів, а учнів – на пасивних глядачів.

Інформаційно-комунікаційні технології створюють умови для розвитку вмінь та навичок, необхідних старшокласникам для успішної здачі ЗНО, а саме: інформаційна компетентність – учні шукають, знаходять, обробляють інформацію; полікультурна компетентність – ознайомлення з культурою свого народу та інших народів; комунікативна компетентність – школярі беруть активну участь в обговоренні проблем (вчать висловлювати власні судження, аналізувати, робити висновки); соціальна компетентність – здобувачі освіти переборюють труднощі, беруть на себе відповідальність за виконання дорученої справи.

Цікавою при підготовці до ЗНО буде і проектна діяльність на уроках української мови та літератури. Адже в процесі проектування учні міркують, дискутують, сперечаються – відбувається дослідницька робота, спрямована на самостійне відшукування необхідної інформації. Цей метод допомагає вирішити багато важливих проблем: як підвищити читацьку активність старшокласників, перетворити процес читання з обов'язку на частинку дозвілля. Проектна діяльність сприяє формуванню особистісних якостей, які не можуть бути засвоєні вербально. Така організація роботи створює для здобувачів освіти ситуацію успіху, яку вони охоче закріплюють і в подальшому. Неодноразова ситуація успіху веде за собою бажання самовдосконалення та саморозвитку.

Висновки. Сучасна школа повинна намагатися якомога більше готувати випускника школи для життя та діяльності. Життєві компетентності повинні давати можливість випускнику успішно скласти зовнішнє незалежне оцінювання, вступити до обраного вузу, сміливо зустрітися з дійсністю, зайняти своє місце в житті, бути успішним.

Людина, яка хоче досягти успіху в сучасному світі, повинна мати певні здібності, зокрема:

- 1) швидко діяти в нестандартних ситуаціях;
- 2) вчитися все життя;

- 3) працювати в сучасних інформаційних системах, уміти здобувати, аналізувати інформацію отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;
 - 4) вступати в комунікацію, вміти працювати в команді;
 - 5) бути гнучким, мобільним, конкурентноздатним, уміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
 - 6) критично мислити;
 - 7) використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем;
 - 8) генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність;
 - 9) вміти запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій;
 - 10) цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації в професійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства, держави;
 - 11) бережливо ставитись до свого здоров'я та здоров'я інших як до найвищої цінності;
 - 12) бути здатним до вибору численних альтернатив, які пропонує сучасне життя.
- Отже, статус людини в суспільстві залежить від неї самої. Учень повинен розуміти необхідність постійної роботи над собою, розвитку життєвої компетентності, посилення відповідальності за своє майбутнє, за можливість досягнення життєвого успіху.

Список використаних джерел

1. Інноваційні технології навчання української мови та літератури / Укладач О.І.Когут. Тернопіль : Астон, 2005 С.4–20.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В.Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
3. Компетентність особистості – мета сучасної школи. Миколаїв : НПБ, 2005. 16 с.
4. Концепція Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
5. Орлова О.І. Компетентнісне навчання за допомогою ІКТ на уроках української мови та літератури. URL : <http://5fan.ru/download.php>
6. Сафарян С. Шляхи удосконалення професійної компетенції вчителя та особистісних компетенцій учнів. URL: <http://svitlit.ippo.kubg.edu.ua/?p=590>

***Прядко Любов,**
доцент кафедри педагогіки, спеціальні освіти
та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Суми*

ТРУДНОЩІ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Постановка проблеми. В останні роки все частіше і відвертіше говорять про труднощі навчання дітей початкової школі. Цей відсоток становить майже 40% дітей. Це означає, що 10-12 дітей в кожному класі не вірять в свої сили, вони так і не навчилися, як слід читати і писати, а, отже, не мають шансів успішно закінчити школу і отримати гідну професію. І проблема ця не тільки і не стільки педагогічна, як медична, психологічна та соціальна. Фактично в ситуації невдачі виявляється не тільки дитина, а й педагог, і батьки, що створює додаткові проблеми. Кожна дитина може навчитися всьому, але для цього необхідні мультидисциплінарні зусилля як з боку учня, боку вчителя, так і батьків дитини.

До труднощів навчання відносять стійкі труднощі в опануванні навичок письма, читання і рахунку. Діти з такими труднощами не встигають в школі по одному-двох предметів. У деяких з дітей, хто звертався за допомогою до дефектолога або психолога, може стояти така особливість розвитку як ЗПР (затримка психічного розвитку), але часто вони знаходяться поза полем зору фахівців. Нерідко про таких дітей думають, що вони не хочуть вчитися, лінуються або недостатньо розумні, однак це не так. Справа не в загальному інтелекті або вихідному небажанні вчитися. У таких дітей є особливості розвитку окремих психічних функцій, які не дозволяють їм легко освоювати шкільні навички, а тому цей процес дуже енергоємним. Діти дуже швидко втомлюються від завдань, які перевершують їх можливості, зневірюються у власних можливостях, у них може виникнути навіть

невроз. Це можна порівняти з тим, що від вас вимагають прибрати замет з дороги, а у вас з інструментів тільки столова ложка.

Виклад основного матеріалу. У Міжнародній класифікації хвороб труднощі навчання визначаються як розлади розвитку шкільних навичок, які виникають через порушення обробки когнітивної інформації, які виникають через біологічні дисфункції. Ці порушення є природженими, а не набутими, тобто не виникли після якоїсь травми або якогось спеціального випадку. Вони є специфічними або первинними, а не викликаними особливостями навчання: неправильним навчанням, хворобою або порушенням інтелекту. Фахівці визначають труднощі навчання як парціальне (часткове) відхилення у розвитку вищих психічних функцій.

Специфічні розлади розвитку шкільних навичок проявляються у наступному:

1. Наявність затримок або відхилень у розвитку мовлення в дошкільному періоді.
2. Супутні проблеми (неуважність або підвищена активність, емоційні порушення, порушення в поведінці).
3. Наявність якісних порушень.
4. Неадекватна реакція на терапію (відсутність ефекту при посиленні допомоги вдома і /або в школі).

Кращим методом лікування є коригуюча терапія навчанням. Більше значення мають емоційні реакції, ніж визначені методи викладання. Ефективна нейропсихологічна корекція з інтегративним підходом до оволодіння фонетичними поєднаннями і просторовою структурою слів. Супутні емоційні та поведінкові порушення повинні лікуватися відповідними медикаментозними та психотерапевтичними способами. Хороший ефект надає консультативно-сімейна терапія.

Специфічні розлади розвитку шкільних навичок охоплюють групи розладів, які проявляються специфічною і значною недостатністю у формуванні шкільних навичок.

Специфічні розлади розвитку шкільних навичок часто спостерігаються в поєднанні з іншими клінічними синдромами (такими, як розлад дефіциту уваги або розлад поведінки), або іншими розладами розвитку моторних функцій, або специфічними розладами розвитку мовлення.

До специфічних розладів шкільних навичок відносяться:

- 1) специфічне порушення навичок читання (дислексія);
- 2) специфічне порушення навичок письма, правопису (дисграфія);
- 3) специфічне порушення арифметичних навичок рахунку (дискалькулія);
- 4) змішаний розлад шкільних навичок (труднощі навчання).

Коротко зупинимось на основних.

Згідно Міжнародної Класифікації Хвороб десятого перегляду до специфічних розладів читання відносяться:

- 1) специфічна затримка в читанні;
- 2) оптична дислексія;
- 3) оптична агнозія;
- 4) «відстале читання»;
- 5) читання в зворотному порядку;
- 6) «дзеркальне читання»;
- 7) дислексія розвитку;
- 8) дислексія внаслідок порушення фонематичного і граматичного аналізу;
- 9) порушення спеллінгування у поєднанні з розладом читання.

Таким чином, такі біологічні порушення когнітивного розвитку, як незрілість мозку коркових відділів, часто поєднуються з локальними ураженнями мозкових структур.

Причини порушення когнітивного розвитку в дітей характеризуються неоднорідністю та поліморфністю порушень емоційно-вольової та пізнавальної сфер [3].

Аналіз комбінацій залежно від можливих груп дефектів дозволяє виділити групи дітей, у яких спостерігається порушення когнітивного розвитку.

Коротко зупинимось на характеристиці дітей з труднощами у навчанні, пов'язаних з когнітивними особливостями.

1. Діти з відносною сформованістю психічних процесів, поряд зі зниженою пізнавальною активністю. До цієї групи найчастіше потрапляють діти гіпо- або гіперактивні, з порушеннями поведінки, діти зі соматогенною та психогенною формами затримки психічного розвитку.

2. Діти, поведінка яких характеризується нерівномірним проявом пізнавальної активності та продуктивності. Цю групу складають діти з легкою формою затримки психічного розвитку церебрально-органічного генезису, з вираженими розладами поведінкової та особистісної сфери та

ускладненою формою психофізичного інфантилізму, з емоційно-вольовими розладами (пов'язаними з труднощами соціальної адаптації та самоконтролю), із психогенним аутизмом.

3. Діти з вираженим порушенням інтелектуальної продуктивності, поряд зі сформованою пізнавальною активністю. До цієї групи входять діти із затримкою психічного розвитку церебрально-органічного генезису, у яких спостерігається виражена дефіцитарність окремих психічних функцій (уваги, пам'яті, гнозису, праксису), з розладами аутичного спектру, та емоційно-вольовими розладами, пов'язаними з різними реактивними станами і невротичними реакціями).

4. Діти, у яких наявне поєднання низького рівня інтелектуальної продуктивності з низьким рівнем пізнавальної активності. До цієї групи входять діти з тяжкою формою затримки психічного розвитку церебрально-органічного генезису, із психопатичними формами поведінки, у яких спостерігається первинна дефіцитарність у розвитку всіх психічних функцій: уваги, пам'яті, гнозису, праксису, а також недорозвинення орієнтовної основи діяльності, з легкими формами інтелектуальних порушень, з розладами аутичного спектру [1, с.70].

Найпоширенішою групою дітей з порушенням когнітивного розвитку є діти з відносною сформованістю психічних процесів поряд зі зниженою пізнавальною активністю та нерівномірним проявом пізнавальної активності та продуктивності. Цей стан поєднує психічну та фізичну незрілість дитини. Дитина не лише поводить себе, як молодша за віком, а й виглядає у 5 років, як трирічна. Вона народжується з невеликою вагою і невеликим зростом, мініатюрною, це, як правило, «хлопчик-мізинчик» або «дівчинка-дюймовочка».

Зовні така дитина граційна, тендітна, вона не відстає від своїх ровесників у психомоторному та мовленнєвому розвитку, а тому засвоює фразове мовлення у звичайні терміни і навіть раніше, на заняттях у дитячому садку успішно опановує елементарні навички лічби, читання, добре малює. Часто ці малюки схильні до музики, емоційно жваві. Однак у малюка відстає розвиток уміння правильно оцінювати ситуацію, коли слід залежно від обставин змінювати поведінку, здатність передбачати розвиток подій і, відповідно, можливі наслідки. Коли настає шкільний вік, виявляється, що в дитини не сформовані шкільні інтереси, вона не враховує навчальної ситуації, не вміє зосереджуватися на завданні і виконувати його. Тому таким дітям, за рекомендацією психолога, доцільно починати навчання на рік пізніше, тобто з семи років.

Висновки. Труднощі у навчанні можуть спричинити різноманітні чинники. Час виникнення, глибина, особливості прояву цього відхилення у психічному розвитку дитини різні. Фахівцям та особам, наближеним до дитини дуже важливо вчасно помітити та докласти зусиль для їх усунення упродовж перших 6-ти років життя, оскільки цей час є визначальним для майбутнього успішного навчання дитини у школі та усього її подальшого життя. Такі порушення більшою мірою суворо специфічні і не залежить від розумової відсталості або від загального зниження інтелектуального рівня. Якщо педагог не усвідомлює особливої конкретної ситуації дитини, то він діє відповідно власних уявлень, міфів, установок, і, відповідно, ми можемо констатувати нерозуміння, відчуження, конфлікт, а можливо у подальшому і дидактогенію.

Важливо не забувати: кожна дитина, успішна в навчанні чи ні – це індивідуальність, яка потребує особливого підходу, особливої поваги і підвищеної уваги.

Список використаних джерел

1. Ахутина Т. В., Пылаева Н. М., Яблокова Л. В. Нейропсихологический подход к профилактике трудностей обучения. Методы развития навыков программирования и контроля. *Школа здоровья*. 1995. Т. 2. № 4. С. 66–84.
2. Прохоренко Л. І. Дитина із труднощами у навчанні. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 48 с.
3. Прядко Л. О. Дитина з труднощами у навчанні в початковій школі : методичний посібник. Суми : НВВ СОІПО, 2021. 50 с.
4. Сак Т. В. Індивідуалізація навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. №4. С. 18-23.

*Пухно Світлана,
доцент кафедри психології
Навчально-наукового інституту
педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
кандидат психологічних наук, доцент,
м. Суми*

ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ХОДІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ»

Постановка проблеми. Проблеми формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога постають актуальними для сучасних досліджень [1; 2; 5; 6; 7]. В процесі вивчення дисципліни «Психологія», що входить до переліку дисциплін професійної підготовки вчителів математики, інформатики, фізики, формуються компоненти психологічної культури педагога, які впливають на самореалізацію молодого людини у професії. Умови будь-якого сучасного професійного середовища досить конфліктогенні, що, на жаль, стосується і педагогічного середовища [2, с. 142]. Специфічні умови сучасного життя активізують необхідність досліджень з конфліктологічної проблематики особливо в педагогічній освіті. Відповідно, формування конфліктологічної компетентності студентів під час навчання у закладі вищої освіти – чинник успішності вирішення майбутнім фахівцем завдань попередження, управління і врегулювання конфліктів в процесі професійної діяльності. Педагоги-початківці не завжди конструктивно підходять до вирішення конфліктів, відповідно, вагомого значення набуває необхідність організації роботи в закладі вищої освіти щодо формування їх конфліктологічної компетентності на етапі підготовки до професійної діяльності [2, с. 142]. Відповідно М. Кляп, конфліктологічна культура – одна з інтегрованих характеристик фахівця, що здатний до раціональної діяльності в професійному середовищі, готового конструктивними способами долати протиріччя та розв'язувати протиріччя. Конфліктологічна культура містить комунікативну культуру, відповідні компоненти ціннісно-сенсової сфери, культуру почуттів. Розвиток конфліктологічної культури особистості ґрунтується на конфліктологічній грамотності і конфліктологічній компетентності особистості. Компоненти конфліктологічної культури забезпечують готовність фахівця до професійної діяльності з урахуванням певних труднощів на міжособистісному рівні (конфлікти між суб'єктами професійної діяльності) і внутрішньо-особистісному (внутрішньо-особистісні, рольові, когнітивні, мотиваційні конфлікти). Відповідно, завдання організації навчального процесу ЗВО полягає у впровадженні інноваційних педагогічних технологій, що сприяють формуванню компонентів конфліктологічної культури майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження формування конфліктологічної культури представлені в роботах О. В. Воронцової, О. І. Денісова, Д. В. Івченко, А. Б. Немкової, Л. А. Петровської, В. І. Свистун, Б. С. С. Філь, І. Хасан, В. В. Ягупова та інших.

В дослідженнях Т. Дзюби, М. Кляп, Н. В. Кузьміної, Л. Мухіної, Л. М. Цой, Л. О. Ярослав та інших висвітлено питання формування конфліктологічної компетентності педагогів. Актуальною залишається проблема розробки ефективних механізмів формування складових конфліктологічної культури майбутніх педагогів шляхом впровадження інноваційних методів навчання.

А. Я. Анцупов, У. Мастенбрук, А. І. Шипілов, Л. М. Цой, розглядають конфліктологічну компетентність як складову соціально-психологічної; Л. А. Петровська визначає цю компетентність складовою загальної комунікативної. Конфліктологічна компетентність, відповідно сучасних наукових розробок, – окремий вид професійної компетентності, що містить соціально-перцептивну, ауто-психологічну, адміністративно-правову, психолого-педагогічну компетентність [7, с. 20]. Конфліктологічна компетентність полягає у здатності індивіда до розуміння природи різних видів конфліктів; можливості формування ефективної взаємодії в ході конфлікту; наявності навичок ефективного спілкування; умінь оцінювання проблемних ситуацій; навичок керування конфліктами; вмінні розвивати конструктивний хід конфліктів і прогнозувати їх наслідки; вмінні конструктивно регулювати суперечки; об'єктивно оцінювати особливості та емоційні стани учасників конфлікту; вміння обирати ефективні моделі поведінки під час конфліктної взаємодії; розвивати власний емоційний і інтелектуальний потенціал; створювати умови для вирішення конфліктної ситуації; володінні різними стратегіями поведінки; умінні використовувати технології щодо запобігання

конфлікту, його розв'язання [7, с. 20-21]. Конфліктологічна компетентність, за Т. Дзюбою, полягає у можливостях фахівця виділяти закономірності виникнення конфлікту з метою його конструктивного розв'язання; оволодівати технологіями прогнозування і конструктивного розв'язання конфліктів [7, с. 20-21]. Конфліктологічна компетентність, за І. В. Козич, містить вміння прогнозувати потенційну конфліктну ситуацію, її конструктивно змінювати і керувати конфліктом для досягнення власної мети [7, с. 21].

Виклад основного матеріалу. Майбутні педагоги – студенти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, отримують психологічні знання в процесі вивчення дисципліни «Психологія», до структури якої входять розділи загальної, соціальної, вікової психології. Курс соціальної психології містить теми конфліктологія, – системи знань щодо природи конфлікту, видів конфліктів, причин виникнення конфліктів, особливостей їх проходження, структури конфлікту, наслідків, стратегій поведінки в конфліктах, профілактики, прогнозування конфліктів, методів регулювання, тощо. Практика роботи зі студентською аудиторією надає підстави для твердження, що ефективною формою роботи під час вивчення складових розділу конфліктології є комунікативні тренінги, конфліктологічні тренінги та тренінги самопрезентації. Ця форма роботи сприяє формуванню комунікативних та організаційних навичок, розвитку емпатії, рефлексії, навичок розпізнавання та керування емоційними станами, оцінки та корекції індивідуально-психологічної сфери, подолання бар'єрів у спілкуванні [3; 4].

З метою вивчення конфліктологічної компетентності студентів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка – майбутніх вчителів, які опанували складові курсу дисципліни «Психологія», виконали психолого-педагогічне завдання виробничої практики, проведено експериментальне дослідження самооцінки конфліктності як своєрідного показника сформованості конфліктологічної компетентності.

Відповідно до результатів проведеного дослідження за участі магістрантів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка – майбутніх вчителів на основі методики «Самооцінка конфліктності», визначено, що 63% опитаних мають показники низької конфліктності, 23% – показники вираженої конфліктності і 14% – показники високого рівня конфліктності. Для майбутніх педагогів з низькою конфліктністю характерними є наступні особливості: відсутність активності щодо початку та розширення конфлікту, тактовність, комунікативна культура, прагнення до ефективної взаємодії і надання допомоги, прогностичні функції, розвиток саморефлексії та міжособистісної рефлексії. До характеристик майбутніх вчителів з вираженою конфліктністю відносяться прагнення до відстоювання власної точки зору, готовність до входження в конфліктну ситуацію, активність у конфліктах, прагнення до розширення конфлікту, критика по відношенню до інших учасників взаємодії, наполегливість у нав'язуванні власної думки під час прийняття групових рішень. Результатом дослідження є визначення того, що магістранти – майбутні вчителі, здатні до критичного самоаналізу власної поведінки та діяльності, виділення причинно-наслідкових зв'язків, прогностичності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування компонентів конфліктологічної культури майбутнього педагога – це складний, залежний від значної кількості чинників, процес, серед яких – організація навчального процесу ЗВО. Формування складових конфліктологічної культури відбувається внаслідок трансформації характеристик студентів за умови впровадження інноваційних педагогічних технологій, активності молодих людей в навчально-дослідницькій роботі, житті закладу освіти, студентського товариства, громадських організацій, виконання завдань педагогічної практики, тощо. Так як на сьогодні педагогічна діяльність характеризується, на жаль, підвищеною конфліктністю, то конфліктологічна компетентність майбутнього педагога є запорукою його особистісної самореалізації, розвитку професіоналізму, психічного здоров'я. Система знань з курсу дисципліни «Психологія» надає можливості для формування необхідних компетенцій. Потребою сьогодення є введення в навчальний процес ЗВО інтерактивних інноваційних методів навчання, розширення спектру конфліктологічного знання, залучення до взаємодії практичних психологів, фахівців різних соціальних служб. Вказані питання потребують продовження науково-методичної роботи з метою розробки ефективних технологій навчання у закладі вищої освіти під час підготовки фахівця.

Список використаних джерел

1. Кузікова С.Б., Пухно С.В. Конфліктність майбутніх педагогів як психологічна проблема. *Проблеми сучасної психології*. 2019. № 1 (15). С. 72–78.
2. Мухіна Л. Структура конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2016. № 1 (16). С142–146.

3. Важинський С.Е., Пухно С.В. Інноваційні педагогічні технології як умова формування психологічної культури майбутніх фахівців. *Розвиток психологічної культури особистості в процесі безперервної освіти* : монографія. Суми, 2018. С. 87–104.

4. Пухно С.В. Значення тренінгової роботи в процесі формування психологічної культури майбутніх вчителів фізико-математичних дисциплін. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Проблеми емпіричних досліджень у психології.* 2017. Випуск 14. С. 103–111.

5. Тарасова Т.Б. Психологічна просвіта – шлях до психологічної культури особистості. *Психологічна культура: види, інваріанти, розвиток* : монографія. Суми, 2014. С. 155–175.

6. Улунова Г.Є. Психологічна культура як інваріант загальної та професійної культури. *Психологічна культура: види, інваріанти, розвиток* : монографія. Суми, 2014. С. 8–36.

7. Філь С.С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічних професій. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2011. Том 123. С. 20–24.

Рогачова Галина,
учитель української мови та літератури
КУ Сумський НВК №16 СМР,
м. Суми

МОВНИЙ ВОДОГРАЙ

Постановка проблеми. Нова редакція Українського правопису стала ближчою до кожного пересічного мовця, бо створена на основі (фундаменті) правописної традиції, тобто повертаємося до питомої української мови, яка має наукове підґрунтя.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, одна з найпомітніших новацій правопису 2019 року – це вживання букви **И** на початку слів. Тож на що треба звернути увагу? Тут є кілька особливостей.

По-перше, це слова з початковою буквою **И** – без варіантів у написанні.

По-друге, варіанти, такі вже характерні для нової редакції правопису.

Варіативне написання **И** або **І** правопис пропонує у слові *ірій / ирій* (це те саме, що й *вирій*), а також у лексемі *ірод / ирод* (не в значенні імені царя, а як загальна назва – дуже жорстока людина).

Тільки **И** вживаємо в деяких власне українських словах:

- у слові *ич*: воно може бути вигуком, якщо вживається окремо: *ич!*,
- часткою в сполученні слів на зразок *ич який хитрий*; або ще краще – *ич як ирод икає!* (правда, тут *ирод* не власне українське слово);
- у наведеному вислові маємо дієслово *икати* (вимовляти *И*), у похідних від цього дієслова лексемах також буде **И**: *икання, икавка*.

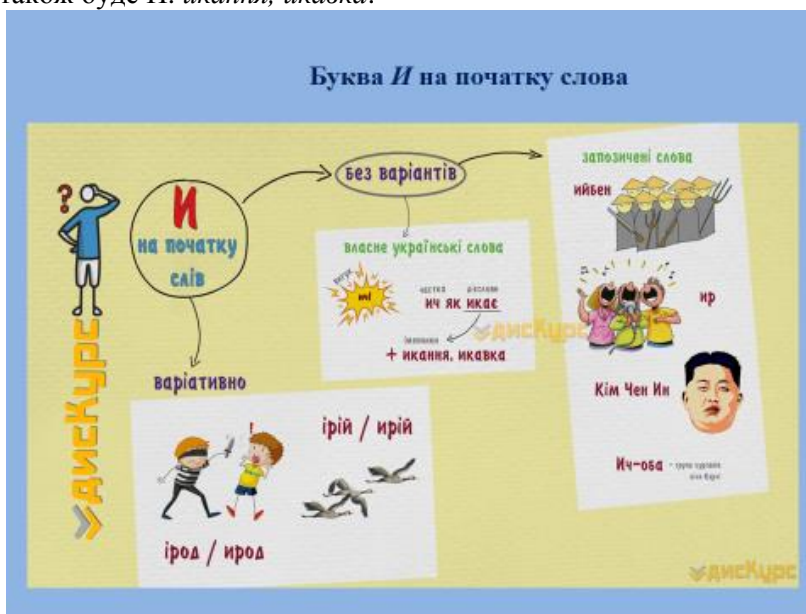

Рисунок 1 – Буква И на початку слова

На початку ж слова *ікати* (вимовляти І замість И, звичайно ж, і в похідних словах уживаємо І: *ікання*).

Літера И вживається на початку деяких загальних і власних назв, що походять із тюркських та інших мов, відповідно до їх звучання в цих мовах:

- *ийбен* – це збройні загони у давній Корей;
- *ир* – загальне найменування пісень у ряду тюркських народів;
- *Кім Чен Ин* – це ім'я вживалося з початковим И й раніше, правопис лише закріпив його;
- *Ич-оба* – група курганів біля Керчі.

У яких ще слова іншомовного походження слід писати И? Почекаємо на вихід нового орфографічного словника.

На початку абсолютної більшості слів і надалі пишемо і: *індик, іноді, Іван, ім'я, іржа* тощо.

Рисунок 2 – Буква І на початку слова

Усе нове – це добре забуте старе: насправді літеру И перестали вживати на початку слів лише в радянський період. У дорадянський час початкова літера И траплялася значно ширше, ніж пропонує нам теперішня нова редакція правопису. У дитинстві від бабусі частенько чула: «Ич яке! Таке мале, а вже хитре!» І дідові перепало: «Ах ти ж иродова душа! Куди пішов?»

Новий правопис пропонує розширити застосування І літери «г» (відома з кінця XVI ст., набула поширення в XVII ст.), яка повернулася в мову лише в кінці XX ст. У 1989 р. затверджено, а в 1990 р. опубліковано нову редакцію Українського правопису, у якій поновлено букву «г». Тож поневіряння української літери «г» нагадують поневіряння всієї нашої української мови, яка, не зважаючи ні на що, вистояла.

До речі, Б. Грінченко у «Словнику української мови» вживає цю літеру й подає з нею 527 слів, зокрема

а) у загальних назвах (іменниках, дієсловах та похідних від них);

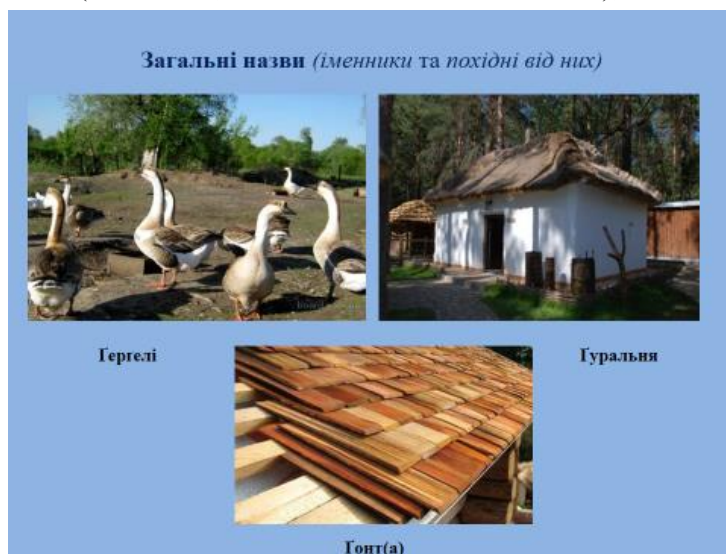

Рисунок 3 – Загальні назви (іменники та похідні від них)

Рисунок 4 – Дієслова (та похідні від них)

б) у власних назвах – топонімах України: *Горґáni* (гірський масив у Бескидах), *Горóнда*, *Ўгля* (села на Закарпатті);

в) у прізвищах українців: *Галагán*, *Галятóвський*, *Гéник*, *Герзánич*, *Гердán*, *Гжіцький*, *Гіга*, *Гóга*, *Гóйдич*, *Гóнта*, *Гріга*, *Гудзь*, *Гула*, *Ломага*.

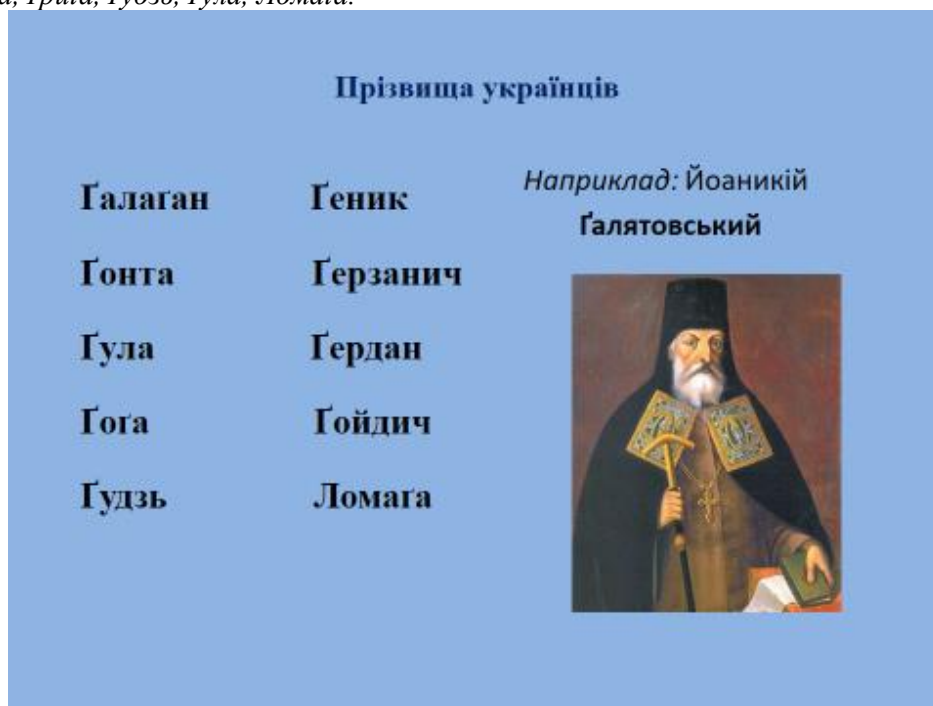

Рисунок 5 – Прізвища українців

Зверніть увагу! При написанні прізвища в офіційних документах слід використовувати той варіант, який зафіксований у паспорті людини, оскільки це тягне за собою юридичні наслідки.

Нова редакція Українського правопису зафіксувала і спрощене написання слів з «ПІВ».

Рисунок 6 – Написання слів з пів

«За пів години проїхав пів Києва, щоб купити пів яблука».

Цей лайфхак (маленька хитрість чи корисна порада, яка спрощує процес чи економить час для досягнення мети) підказує, що невідмінюваний числівник **пів** зі значенням «половина» з наступним іменником – загальною та власною назвою у формі родового відмінка однини пишемо окремо: пів аркуша, пів міста, пів Європи.

Якщо ж **пів** з наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо разом: піваркуш, південь, півострів, півкуля.

Висновки. Отже, ми розглянули написання **И, І** на початку слова, уживання букви «Г» та написання слів з **пів**. Написання **И, І**, слова з **пів**. Як усе це запам'ятати?

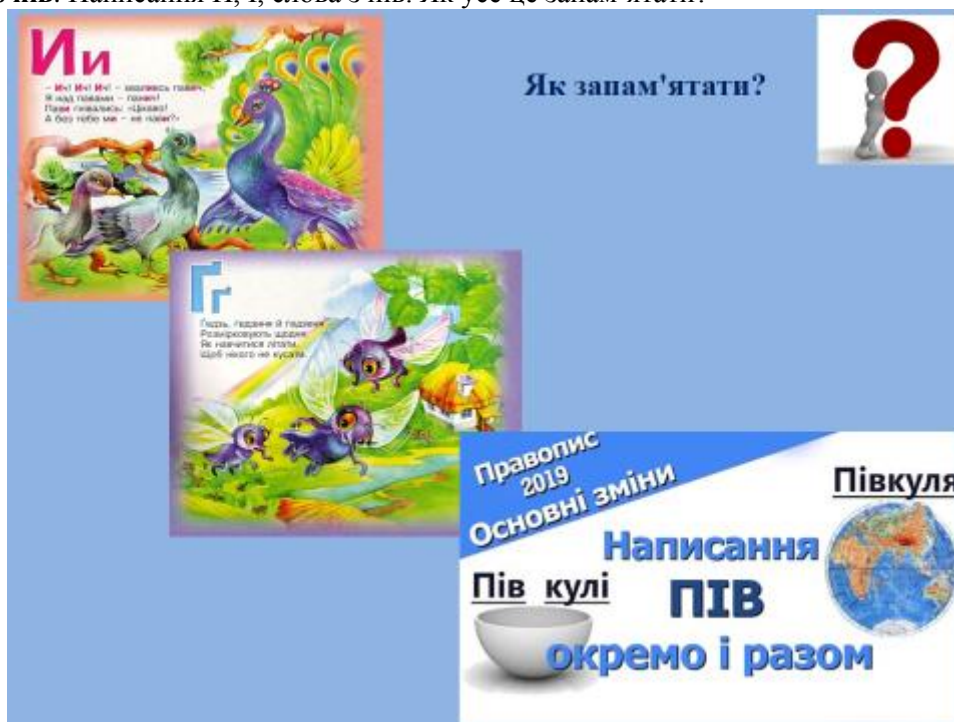

Рисунок 7 – Як запам'ятати?

Рекомендуємо використати метод Цицерона, або метод місць.

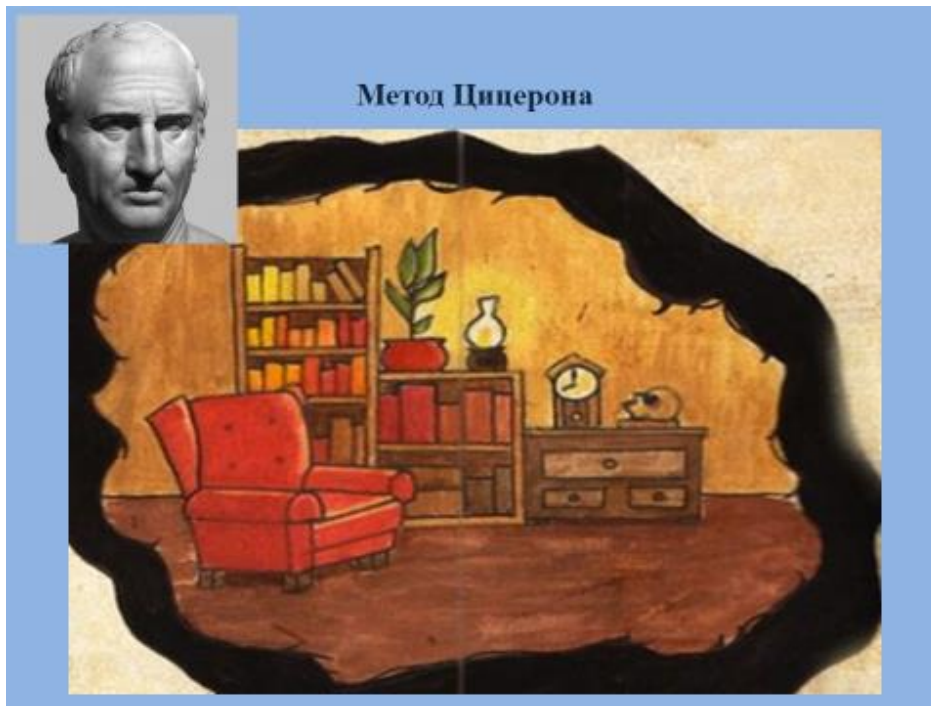

Рисунок 8 – Метод Цицерона

Доведено, що пригадування інформації пов'язується з місцем її виникнення. Жоден з давніх ораторів і філософів не промовляв із конспектом у руках, бо вони знали й постійно вдосконалювали техніку запам'ятовування. Цицерон для запам'ятовування використовував власний будинок. На стінах, стелі, дверях своєї оселі він розвішував тези промов. Метод місць базується на зорових асоціаціях: потрібно ясно уявити собі предмет, який необхідно запам'ятати, поєднати його образ з образом певного місця, яке легко «виймається» з пам'яті.

Список використаних джерел

1. Німчук В. В. Про графіку та правопис як елементи етнічної культури: історія г. *Мовознавство*. 1990. № 6. 1991. № 1-3
2. Український правопис. Київ, 2019.

*Родіна Наталія,
аспірантка другого року навчання,
ПЗВО «Київський міжнародний університет»,
м. Київ*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми. Характерною особливістю сучасного суспільного розвитку є вдосконалення системи професійної освіти на гуманістичних і демократичних засадах, створення альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки та допомоги, механізмів для вільного вибору форм життєдіяльності, рівня і діапазону освітніх потреб. Цю гуманістичну парадигму втілює, безумовно, інклюзивна освіта, яка, за визначенням світової спільноти, є найпотужнішим інноваційним рухом в освіті XXI століття. З метою вдосконалення взаємодії практичного психолога в інклюзивному освітньому середовищі, формування вмінь надання психологічного супроводу проаналізовано наукові розвідки відомих учених і практиків, психо-діагностичні методики, адже люди з особливими потребами потребують підтримки висококваліфікованих фахівців, якими є практичні психологи.

Теоретико-значущими для розкриття проблеми, порушеної в статті, є дослідження як зарубіжних (Ф. Амстронг, Б. Барбер, М. Девіс, Дж. Беллоу, К. Дженкс, Х. Кербо, Г. Сільвер, К. Тейлор, Дж. Деппелер, Р. Джорж, Н. Енестейшен, С. Кірк, Дж. Кларк, С. Ліллі, Т. Лормана, Дж. Лупарт, Д. Харві, Д. Чемберс та інші), так і українських дослідників (В. Гладуш, О. Глоба,

Т. Дегтяренко, І. Демченко, В. Засенко, Т.Зубарева, А. Колупаєва, С. Литовченко, О. Мартинчук, С. Мартиненко, О. Мовчан, О. Полякова, Л. Прядко, Л. Савчук, Т. Сак, Н. Софій, О.Таранченко, І. Татьянчикової, О. Федоренко) тощо.

Виклад основного матеріалу. У поданій статті робиться певна спроба визначити особливості психологічної допомоги та підтримки людей з особливими потребами. Перш за все, варто зазначити, що під психологічною допомогою розуміємо сферу практичного застосування знань із психології, зорієнтованої на підвищення соціально-психологічної компетентності людей (у нашому випадку – з особливими потребами), надання психологічної допомоги як окремій людині, так і групі людей. По-друге це безпосередня робота з людьми, спрямована на вирішення всебічних психологічних потреб, пов'язаних із труднощами у міжособистісних стосунках, а також глибинних особистісних потреб. Основними найбільш поширеними видами психологічної допомоги є *психологічне консультування* (психологічна допомога людям, що знаходяться в межах психологічної норми в адаптації, розвитку і розширенні особистісного потенціалу; *психокорекція* (відновлення норми, як з точки зору емоційного стану, так і особистісних рис); *психотерапія*, що спрямована на вирішення глибинних особистісних проблем і глибину трансформацію особистості; психіатрія (медичний вид допомоги, використання медикаментів); гуманістична психіатрія, яка розглядає людину не як хворого, а як людину з іншим світоглядом, використовує медикаменти обмежено, йде психотерапевтичним шляхом). Відтак, види психологічної допомоги можна розподілити на: психологічне консультування, психологічну корекцію, кризове втручання, психологічну реабілітацію, психологічний тренінг та психотерапію.

Що ж стосується психологічної підтримки людей з особливими потребами, то більшість дослідників (М. Гулина, Р. Немов, Т. Титаренко) визначають її як систему соціально-психологічних, психолого-педагогічних способів і методів допомоги людям означеної категорії з метою оптимізації їх психоемоційного стану в процесі формування здібностей, самосвідомості, сприяння соціальному самовизначенню, подолання психолого-емоційних криз, що є дуже важливим для їхньої життєдіяльності.

Аналіз науково-педагогічних джерел дав змогу визначити різноманітні підходи до вирішення проблеми готовності фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи з людьми, що мають особливі потреби в умовах інклюзії, що ґрунтуються на визнанні та врахуванні під час взаємодії різних типів людей та задоволення їхніх потреб, зокрема надання їм психологічної допомоги і підтримки, що є важливою ознакою професіоналізму [4].

У контексті нашої проблеми звертаємо увагу на те, що професійні функції практичного психолога складаються з таких аспектів, як: здійснення психологічної профілактики, проведення психологічного діагностування, надання психологічної допомоги та підтримки відповідно до встановленої потреби, організаційно-методичної діяльності під час виконання трудових функцій.

Важливими аспектами, безперечно, є «надання психологічної допомоги (не нанесення шкоди, об'єктивності, конфіденційності, поваги до клієнта, необхідності та достатності наданої інформації), діяти на основі етичних міркувань (мотивів), доброчесності, соціальної відповідальності, поваги до різноманітності та мультикультурності» [5, с. 6].

Досвід професійної підготовки практичних психологів в Україні засвідчує, що існуюча система навчання повною мірою не забезпечує формування професіонала-психолога, здатного якісно виконувати функціональні обов'язки, які постають перед ним у практичній діяльності. Сучасні студенти – майбутні практичні психологи часто розгублюються перед практичними завданнями із подолання негативних поведінкових та особистісних порушень у людей з особливими потребами. Водночас, у сучасних умовах особливу значущість підготовки психолога-практика до роботи з людьми означеної категорії має виявлення контингенту, який потребує психологічної допомоги і підтримки [4].

Досить показовою у контексті зазначеного є система підготовки психологів-консультантів і психотерапевтів у західних країнах і США, де інститут психологічної допомоги вже давно сформувався, характеризується високими вимогами, по-перше, до рівня професійних знань і вмінь майбутніх фахівців, по-друге, до їхніх особистісних якостей. У зв'язку з цим професійна підготовка відрізняється тривалістю і багатоступеневістю. «Допускаються до навчання з психологічного консультування, підтримки, допомоги та психотерапії особи, які мають базову (вищу) освіту в галузі психології, медицини, соціальної роботи, тоді як право на практику психолога-консультанта мають особи, які пройшли спеціальну (зазвичай, дворічну) програму щодо клінічної психології та психологічного консультування» [1, с. 277]. Для отримання права на психотерапевтичну діяльність потрібно пройти трьох, чотирьох річне навчання в спеціальному психотерапевтичному інституті, де студенти виконують три програми, а саме: власне навчальна підготовка у сфері теорії та методів

психотерапії; досвід самопізнання в навчальній групі та проходження персональної психотерапії у кваліфікованого психотерапевта в якості клієнта; проведення самостійної роботи з клієнтом під супервізором фахівця – викладача інституту [1, с. 360]

Ми переконані, що однією з актуальних проблем практичної психології є підготовка фахівців-практиків, які володіють різними ефективними технологіями надання психологічної допомоги в різних сферах – освітній, виробничій, підприємницькій, викладацькій, медичній діяльності тощо. Як доцільно зазначає Ю. Вінтюк, «після закінчення закладу вищої освіти, колишній студент, а зараз – шкільний психолог або психолог будь-якої організації, фірми, військової частини, тощо володіє, зазвичай, теоретичними знаннями, необхідними практичному психологу, однак у нього недостатньо багажу практичних умінь і навичок, сформованих компетенцій, досвіду роботи саме в цій сфері» [2, с. 97]. Відтак, у професійній підготовці практичних психологів недостатньо розробленим є саме практичний аспект, не здійснюється практико орієнтований підхід до організації освітнього процесу, теоретичне навчання не відповідає потребам роботодавців і стейкхолдерів.

Вважаємо, що це зумовлено тим, що в Україні практично не існує інших форм базової підготовки психологів, окрім системи вищої освіти. Така ситуація є характерною і для інших країн, де терміни навчання професійних психологів варіюються, однак тривають не менше п'яти років. Варто зауважити, що в Україні існує денна, вечірня, очно-заочна, заочна форми навчання психологів, а нещодавно з'явилася дистанційна (в мережі Інтернет таких пропозицій можна знайти значну кількість) [3, с. 70], а в період пандемії (COVID -19) – змішана (онлайн і офлайн) форми здобуття освіти.

З урахуванням зазначеного і предмету дослідження нами розроблено авторську програму інтегрованого навчального курсу для практичних психологів «*Практика психологічної допомоги (за методикою Н. В. Родіни)*». Цей навчальний курс можна використовувати також під час проведення тренінгів, практичних семінарів і «круглих столів» тощо.

Метою курсу є вдосконалення професійної майстерності психологів-фахівців для надання ними психологічної допомоги пацієнтам із психоемоційними порушеннями на основі авторської методики.

Завдання курсу полягають у підвищенні професійної майстерності психологів у психодіагностиці, визначенні психотипу пацієнта, виявленні їхніх психологічних проблем і порушень, умінні проводити процес психологічну консультацію, вибудовувати взаємодію та терапевтичні стосунки з пацієнтом; розвитку та вдосконаленні особистісних якостей, необхідних професійному психологу, зокрема: розуміння, співчуття, емпатія, впевненість; засвоєння с фахівцями-психологами методик психоемоційної регуляції та саморегуляції, відновлення психіки та енергетичного стану людей з особливими потребами під час проведення психологічних консультацій.

Тема 1. Розвиток особистісних якостей, необхідні психологу. Вимоги до особистості психолога.

1.1. Важливою складовою консультування є особистість психолога, яка виділяється майже у всіх теоретичних системах як пріоритетний лікувальний засіб у процесі консультування, тому важливо вдосконалювати такі особистісні та професійні якості, які сприятимуть якісному наданні психологічної допомоги. У процесі навчання будуть розвиватися найнеобхідніші особисті якості, якими має володіти професійний психолог: любов до людей, співчуття та милосердя, розуміння цінностей інших особистостей; прояв глибокого інтересу до людей, терпіння у спілкуванні з ними; мудрість і відсутність упереджень, емоційна стабільність і стійкість, внутрішня гармонія має бути носієм і прикладом того стану, якому навчає своїх пацієнтів.

Наступним важливим аспектом є безпосередньо практичний досвід роботи з людьми, вдосконалення практичних навичок і вмій аналізувати свою роботу, вдосконалювати здібності та знання. Ці навички і практичні вміння психолога набувають під час навчання, отримують методичний посібник для подальшої практичної роботи під час психологічного консультування пацієнтів.

1.2. Вивчення моделі ефективного фахівця-психолога для надання професійної психологічної допомоги.

Психологи засвоюють практичний метод самоаналізу для виявлення своїх сильних і слабких сторін, розвитку необхідних характеристик ефективного психолога (особиста стійкість і внутрішня сила, адже психолог сам успішно вирішує свої життєві проблеми, емоційно стійкий, усвідомлює свої внутрішні ресурси, успішно долає перешкоди, вміє відновлювати свій психоемоційний баланс; соціальна стійкість і зрілість – психолог здатний допомогти іншим ефективно вирішувати проблеми, вміє зрозуміти, співчувати і бути терплячим зі своїми пацієнтами і водночас зберігати емоційну стабільність).

1.3. Вивчаються найважливіші рольові (професійні) функції психолога та методи їх набуття: побудова взаємодії з пацієнтом на взаємній довірі; виявлення альтернатив саморозуміння та способів діяльності, безпосереднє «входження» у життєві обставини пацієнтів, їхні стосунки з важливим для них людьми; створення довкола пацієнтів сприятливого психологічного мікроклімату; постійне вдосконалення процесу консультування.

Тема 2. Сила особистості психолога-фахівця, віра в себе.

Сила особистості психолога дає змогу психологу-фахівцеві почуватися сильним у стосунках із пацієнтами, бути для них підтримкою, опорою і прикладом. Сила особистості психолога як фахівця виявляється в таких якостях:

- Віра в себе. Психолог повинен знати, хто він такий, ким може стати, чого хоче від життя, що для нього важливо. Віра дозволяє розвивати і зміцнювати внутрішню силу.

- Здібності до самоаналізу та самопізнання. Психолог має вміти усвідомлювати свої мотиви, почуття та внутрішні стани, розуміти сильні та слабкі риси, вміти ефективно ними користуватися, зберігаючи об'єктивність, ідентичність і внутрішню цілісність. Обмежене самопізнання означає обмеження свободи, а глибоке самопізнання збільшує можливість вибору життя. Чим більше психолог знає про себе, тим краще зрозуміє своїх клієнтів і, навпаки, чим більше психолог пізнає їх, то глибше розуміє себе. Він відповідає на питання, поставлені йому життям і постійно перевіряє свої цінності.

- Сформована система цінностей. Як у професійній діяльності, так і особистому житті психологу не варто бути простим відображенням надій інших людей, він має діяти, керуючись власною внутрішньою позицією.

- Ухвалення особистої відповідальності. Оскільки більшість ситуацій під час консультування виникають під контролем психолога, він має відповідати за свої дії. Розуміння своєї відповідальності дає змогу вільно і свідомо здійснювати вибір — погоджуватися з доказами пацієнта чи вступати у продуктивне протистояння. Особиста відповідальність допомагає більш конструктивно сприймати критику, яка в таких випадках не викликає механізмів психологічного захисту, а є корисним зворотним зв'язком, що поліпшує ефективність діяльності та поглиблення усвідомленості.

Заняття 2. Структура і процес психологічної допомоги.

Тема 1. Структура процесу психоконсультування.

Психологу потрібно правильно будувати процес психологічної консультації, дотримуючись поетапності її проведення.

1.1. Початковий етап. Встановлення контакту довіри. Психолог має показувати готовність вислухати, зрозуміти та прийняти пацієнта, надати йому можливу психологічну допомогу.

Визначення психотипу пацієнта. Це необхідна умова, за якої психолог має можливість розуміти особливості психіки пацієнта, способів його сприйняття себе і навколишнього світу, і звичних способів взаємодії з навколишнім світом, людьми та подіями, захисних механізмів. Багато труднощів впливають саме з характерних рис кожного психотипу. Вміння визначати психотип має для психолога важливе значення, тому що безпосередньо впливає на якість та ефективність встановлення довірливого контакту з пацієнтом, швидкість і точність виявлення його психологічної проблеми та надання необхідної психологічної допомоги.

У цій темі вивчаються особливості та характерні риси чотирьох основних психотипів (холерик, флегматик, сангвінік і меланхолік), їх слабкі та сильні якості, способи мислення та емоційних реакцій, а також захисні механізми, що перешкоджають психологічній допомозі. Вивчаються також ознаки кожного психотипу для діагностування із зовнішньої поведінки, вербальних і невербальних реакцій пацієнта.

Пояснення реалістичних можливостей психологічної допомоги та корекції нереалістичних очікувань.

Встановлення орієнтовного періоду та результатів роботи.

1.2. Основний етап. Безпосередня робота з проблемою пацієнта та відновленням його психоемоційного стану. Визначення проблеми пацієнта, причин його труднощів, його психоемоційного стану. На основі особистого матеріалу пацієнта (його внутрішній емоційний стан, переживання, почуття, свідомість), стан у психіці, психолог аналізує та визначає причину порушень, які викликали психоемоційні проблеми, життєві труднощі або захворювання.

Психолог має навчитися бачити і розуміти справжній психічний стан пацієнта, розрізняти соціальні ролі, захисні механізми та емоційні реакції, якими його психіка приховує свій стан. Навчальний курс містить методики, які допомагають психологу засвоїти ці навички, навчитися розрізняти їх справжні та рольові (захисні та адаптивні) внутрішні стани, їх зовнішні прояви,

виявляти безпосередньо проблемні стани, з якими необхідно провести психокорекційну роботу. Психолог визначає та аналізує стан трьох рівнів психіки пацієнта: свідомості, надсвідомості та підсвідомості. Це необхідний компонент у наданні психологічної допомоги та підтримки, оскільки кожна людина проявляється в усіх цих рівнях. І якщо існує неузгодженість цих трьох психічних рівнів, то порушується цілісність людської психіки, виникають психоемоційні проблеми і захворювання, а згодом внутрішній розлад створює хаос і проблеми в усіх життєвих сферах людини.

Висновки. Сподіваємося, що подана інформація та запропонований інтегрований навчальний курс «Практика психологічної допомоги (за методикою Н.В. Родіни)» уможливить удосконалити психологічну допомогу і підтримку людей з особливими потребами, дасть змогу здійснювати індивідуально-зорієнтований підхід, який забезпечить соціалізацію та самореалізацію особистості.

Перспективи подальших розвідок. З урахуванням важливості зазначеної проблеми перспективним залишається розроблення інноваційних підходів до діагностування та психологічного супроводу людей з особливими потребами, їх соціалізація в суспільство.

Список використаних джерел

1. Антонова Н.О. Психологічні основи розвитку готовності до професійної діяльності психолога : монографія. Слов'янськ : Видавець Маторін Б.І., 2010. 561 с.
2. Вінтюк Ю. Професійна підготовка майбутніх психологів: проблема та її складові. *Педагогіка і психологія професійної освіти. Серія: Дидактика, методика і технології навчання.* 2016. № 3. С. 92–102.
3. Ендеберя І.В., Новік І.І. Методологічний аналіз проблеми професійного становлення майбутніх практичних психологів. *Молодий вчений.* 2017. Вип. 10.1 (50.1). С. 69–72.
4. Мартиненко С.М. Реалізація коригувальної функції педагогічної діагностики в освітньому середовищі університету / С.М. Мартиненко // 4 th International Scientific Conference Science progress in European countries: new concepts and modern solutions Hosted by the ORT Publishing and The Center for Scientific Research «Solution» (December 28, 2018 Stuttgart, Germany). 2018. С. 388 – 398.
5. Професійний стандарт за професією «Практичний психолог закладу освіти». Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020. № 2425.

Розуменко Анжела,

учитель математики,

*КЗ СОР «Сумська обласна гімназія - інтернат
для талановитих та творчо обдарованих дітей»,
кандидат педагогічних наук, доцент,*

м. Суми

КАБІNET МАТЕМАТИКИ: ТРАДИЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Система середньої освіти в своєму розвитку переживала різні періоди. Один з них можна назвати «Кабінетна система». Це словосполучення ввійшло в життя школи в семидесяті роки. Загальний настрій того часу передають слова: «Високі результати навчання математики досягаються, якщо в школі обладнано кабінет математики, в якому все до останньої дрібниці сприяє підвищенню ефективності праці вчителя та учнів, удосконаленню навчально-виховної роботи з предмету» [2, с.7]. Учителі користувалися навчально-наочними посібниками та навчальним обладнанням, що пропонували державні установи, цікавились авторськими розробками, намагались впроваджувати їх в навчальний процес, удосконалювали методику їх застосування. В журналі «Математика в школі» був спеціальний розділ «Наочні посібники та технічні засоби навчання». У програми вищих педагогічних навчальних закладів для студентів усіх спеціальностей був введений курс «Наочні засоби навчання», а для студентів фізико-математичних спеціальностей пропонувались різні спецкурси з моделювання.

У посібнику «Обладнання кабінету математики», авторами якої є відомі радянські методисти В. Г. Болтянський, М. Б. Волович, Е. Ю. Красс, Г. Г. Левітас (і яку можна вважати класичною з даного питання) зроблено глибокий аналіз засобів навчання, що існували на той час (перше видання книги датується 1975 роком).

Можна по різному ставитись до місця і ролі використання названих засобів навчання в навчальному процесі, але на школу працювали кіностудії, спеціальні заводи, держава опікувалась цим питанням. «Типовий перелік навчально-наочних посібників і навчального обладнання для загальноосвітніх шкіл з математики» [2, с. 183-190] є звичайно застарілим і не відповідає сучасним вимогам математичної освіти, але в ньому чітко простежується система.

Яким сьогодні має бути кабінет математики? Очевидно, що сучасний кабінет математики разом з традиційними моделями, таблицями, креслярськими інструментами має бути забезпечений сучасними мультимедійними засобами навчання. Але наявність таких засобів ще не гарантує їх ефективне використання в навчальному процесі. Необхідно розробити методику використання сучасних засобів навчання з урахуванням змісту навчального матеріалу, вікових особливостей учнів, професійних умінь учителя математики тощо.

Виклад основного матеріалу. Психолого-педагогічні дослідження доводять, що можливості сучасного уроку й системи освіти взагалі значно розширюються завдяки використанню нових інформаційних технологій. Необхідність вирішення проблем автоматизації та комп'ютеризації закладів освіти проголошено на загальнодержавному рівні. Як відмічав академік АПН України М. І. Жалдак [1], нині комп'ютер із об'єкта вивчення перетворюється у високо ефективний, багатофункціональний засіб навчання. Особливого значення ця теза набуває в умовах широкого використання технологій дистанційного навчання.

Разом з тим, на нашу думку, запровадження НІТН не повинно перетворюватися на самоціль, воно має бути педагогічно виправданим.

Наявність мультимедійних засобів навчання в кабінеті математики (інтерактивної дошки, мультимедійного проектору, комп'ютера) та якісного програмного забезпечення дозволяє розширити можливості вчителя, посилити його роль у навчальному процесі (а не навпаки, як може здатися), зокрема організувати на уроках математики пошукову діяльність учнів.

Ми використовували програмне середовище DG та частково-пошуковий метод, який передбачає підготовку вчителем системи запитань, завдань, при обговоренні чи виконанні яких учні самостійно приходять до певних висновків, а саме: формулюють означення понять, «відкривають теореми», знаходять спосіб розв'язування задач.

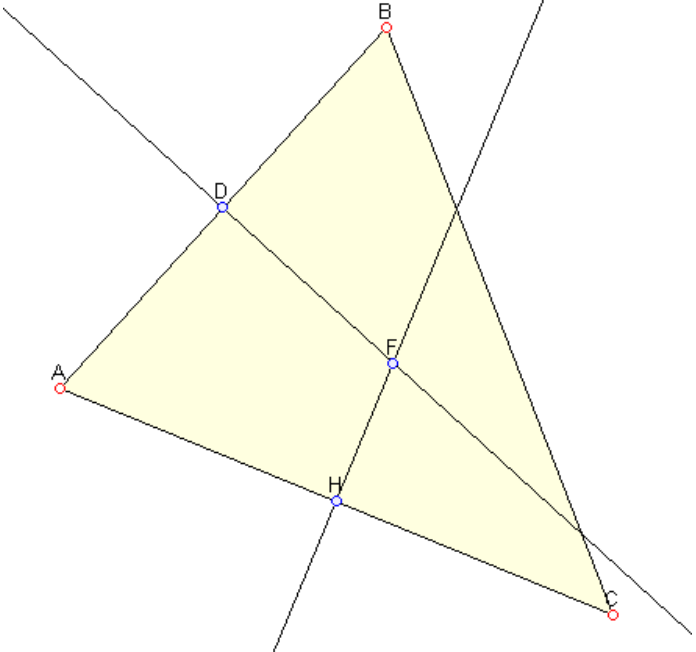
На нашу думку, доцільно організувати пошукову діяльність учнів за такою схемою:

1. Ознайомлення з означеннями основних понять теми.
2. Виконання пошукових завдань в середовищі пакету DG.
3. Формулювання гіпотези.
4. Логічне обґрунтування (або спростування) висунутої гіпотези.
5. Формулювання загального висновку.

Наведемо приклад реалізації даної схеми при вивченні теми «Коло, описане навколо трикутника».

Основні поняття теми: серединний перпендикуляр до відрізка, коло, описане навколо трикутника.

Таблиця 1

Коментар вчителя і виконання побудов в середовищі пакету DG	Зображення на дошці
<p>Побудуємо довільний трикутник.</p> <p>Побудуємо серединні перпендикуляри до двох сторін трикутника.</p> <p>Зафіксуємо точку перетину двох прямих.</p>	

Після виконання третього кроку вчитель пропонує учням довести, що серединні перпендикуляри до двох сторін трикутника завжди перетинаються (розв'язуємо задачу в зошиті).

Учитель: Чи буде проходити через точку перетину серединних перпендикулярів до двох сторін трикутника серединний перпендикуляр до третьої сторони трикутника?

Учні висувають *гіпотези*: так (ні).

Учитель проводить серединний перпендикуляр до третьої сторони трикутника (рис. 1). Яка гіпотеза справдилась?

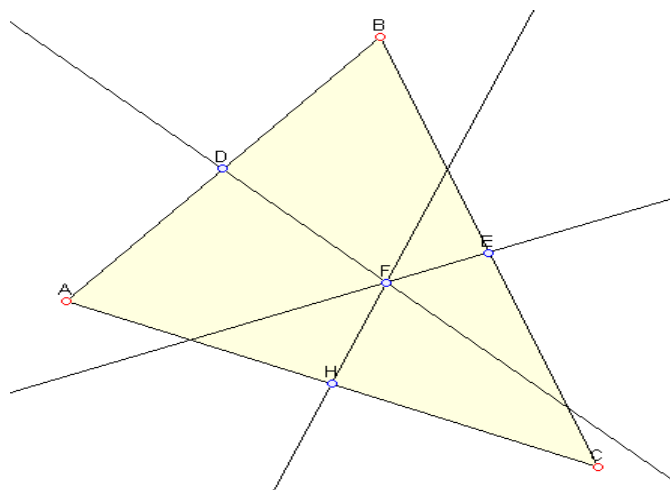

Рисунок 1 – Висновок треба обґрунтувати теоретично.

Учитель пропонує розглянути теорему про центр кола, описаного навколо трикутника. Після формулювання та традиційного доведення теореми учитель проводить коло з центром в даній точці і учні наочно переконуються, що воно проходить через усі вершини трикутника, тобто є описаним (рис. 2).

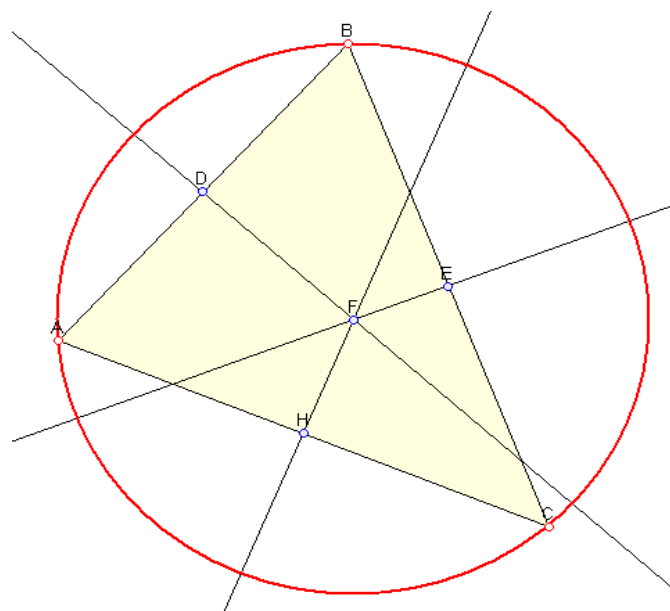

Рисунок 2.

Учитель динамічно змінює вид трикутника (за допомогою рухомих точок) і акцентує увагу учнів на розміщення центру кола, описаного навколо трикутника, в залежності від виду трикутника (гострокутний, прямокутний, тупокутний). Особливу увагу звертаємо на те, що центр кола, описаного навколо прямокутного трикутника є серединою гіпотенузи. Цю властивість слід в подальшому обґрунтувати теоретично, так як вона часто використовується при розв'язуванні задач.

Зауважимо, що виконання побудов в середовищі DG не заміняє креслярські інструменти, а дозволяє вчителю зосередити увагу на процесі міркувань, підведенні учнів до самостійних висновків, на необхідності подальшого логічного обґрунтування або спростування висунутих гіпотез. Побудови

в середовищі DG вчитель може виконувати безпосередньо в ході уроку, а може підготувати їх заздалегідь, а потім скористатися покроковим відтворенням побудов, що дозволяє зробити ця програма. Зображення на дошці є чіткими, правильними, достатньо великими за розміром, їх можна зробити кольоровими, можна змінювати їх параметри. На нашу думку, мультимедійні засоби навчання можна використовувати на різних етапах процесу навчання.

Висновки.

1. Традиційні засоби наочності дозволяють підвищити ефективність засвоєння учнями навчального матеріалу, тому необхідно забезпечити кабінет математики таблицями, моделями, які мають бути розроблені фахівцями з урахуванням психолого-педагогічних принципів навчання.

2. Використання мультимедійних засобів навчання дозволяє реалізувати динамічну наочність на уроках математики, що дає можливість на новому якісному рівні організувати дослідницьку діяльність учнів, підвищувати їх навчальну мотивацію.

3. Тільки за умови забезпечення кабінету математики системою традиційних та сучасних засобів наочності можна зробити процес навчання математики цікавим, продуктивним, якісним.

4. Потребують подальшої розробки методичні аспекти використання на уроках математики як традиційних, так і сучасних засобів наочності.

5. Необхідно проводити спеціальну підготовку вчителів математики, спрямовану на використання мультимедійних засобів навчання, опрацювання навчальних програмних засобів, які пропонуються для використання на уроках математики.

Список використаних джерел

1. Жалдак М. І. Комп'ютер на уроках математики: посібник для вчителів. К. : Техніка, 1997. 303с.
2. Оборудование кабинета математики: пособие для учителей / В. Г. Болтянский, М. Б. Волович, Э. Ю. Красс, Г. Г. Левитас. М. : Просвещение, 1981. 191с
3. Розуменко А. О., Розуменко А. М. Формування технологічних умінь майбутніх учителів математики в умовах реалізації компетентнісного підходу. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2019)* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 грудня 2019 р., м. Суми). Суми, 2019. С. 39-40.

*Сасько Ніна,
вчитель початкових класів
Охтирської ЗОШ І-ІІІ ступенів №1
Охтирської міськради
Сумської області,
м. Охтирка*

ЗАСТОСУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ ЗАСОБІВ, ЩО СПРИЯЮТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Постановка проблеми. Відповідно до Концепції нової української школи визначено 10 ключових компетентностей:

- Спілкування державною і рідною мовами.
- Спілкування іноземними мовами.
- Математична компетентність.
- Компетентності у природничих науках, технологіях.
- Інформаційно-цифрова компетентність.
- Уміння вчитися впродовж життя.
- Соціальна та громадянська компетентності.
- Підприємливість.
- Загальнокультурна грамотність.
- Екологічна грамотність і здоровий спосіб життя.

Компетентнісний підхід у навчанні — це місток, який поєднує школу з реальним світом і тими вимогами, які ставить перед людиною життя. Відповідальність за процес навчання розподіляється між учителями, які створюють ефективне і безпечне навчальне середовище, і учнями, які навчаються на своєму досвіді, від своїх ровесників, через командні завдання, групову взаємодію, навчально-дослідницькі проекти.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство змінюється досить швидко, важко прогнозувати навіть найближче майбутнє. Тому неможливо передбачити, які знання можуть знадобитися дитині в її позашкільному житті, а які – ні. З огляду на це в сучасному закладі освіти, особливо перед учителем початкових класів, першочерговим має стати завдання не накопичення дитиною інформації, а розвиток мислення, вміння аналізувати ситуацію, планувати свої дії на кілька кроків вперед, адекватно оцінювати результати, самостійно добувати і переробляти інформацію, перетворюючи знання в інструмент пізнання інших видів діяльності, вміння конструктивно взаємодіяти з іншими. Для того, щоб надати учневі таку можливість, я не даю знання в готовому вигляді. Організую так навчально-виховний процес, щоб діти самі відкривали для себе нове (правило, закономірність, властивість тощо). Відомо, що діти від природи допитливі і сповнені бажання вчитися. Для того, щоб кожна дитина розвинула свої творчі здібності, необхідне розумне керівництво з боку вчителя. Вважаю, що найголовнішим завданням педагога на кожному уроці має стати розвиток у дитини гнучкості мислення. А для цього намагаюсь перетворити кожен урок на урок мислення-спілкування, де істина постає як суперечка про істину, як діалог. Під час такого діалогу навчаю кожну дитину розмірковувати, гнучко підходити до розв'язання проблем, знаходити нові, оригінальні рішення, для того, щоб діти відчули задоволення від навчання. З метою розвитку творчих здібностей кожної дитини, постійно застосовую творчі завдання. Такі завдання складають систему, яка дасть змогу сформувати і розвинути різноманітність інтелектуальної і творчої діяльності учнів та забезпечить перехід від репродуктивних, формально-логічних дій до творчих. Адже творчі здібності дають можливість швидшого набуття знань та умінь, закріплення й ефективного застосування їх на практиці. А це означає, що для розвитку творчих здібностей велике значення має розвиток психічних процесів пам'яті, уваги, уяви тощо. Саме ці якості, за даними психологів, - основа розвитку продуктивного мислення.

Розвивати творчість – означає виховувати у дітей інтерес до знань, самостійність у навчанні. Маленький учень добре вчиться тільки тоді, коли він переживає успіх, хоча б невеликий. Тому вже з перших днів зустрічі з дітьми намагаюся виявити їхні творчі можливості. Хочеться, щоб кожна дитина розвивалася всебічно, і якщо в ній «дрімає» якийсь талант, то треба, щоб він розкрився на користь їй та іншим. Адже видатний педагог Сухомлинський наголошував, що, виряджаючи дитину до школи, кожна мати вірить у те, що справжній вчитель побачить у її дитині таке, чого не бачить вона, і буде розвивати помічені здібності. Що ж є засобом розвитку?..

«Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку. Гра – це величезне світло, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ» (В. Сухомлинський) [1]. В учнів шестирічного віку переважають ігрові інтереси, довільна поведінка, наочно-образне мислення. Захопившись грою, дитина не помічає, що вчиться, запам'ятовує нове, орієнтується у незвичайних ситуаціях, що наповнюють запас її понять, уявлень, розвивається фантазія. Ігрові елементи дають змогу зацікавити учнів і протягом досить тривалого часу підтримувати їхній інтерес до складних питань, властивостей і явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу не вдається. Більш ніж у будь-якій іншій діяльності, в колективній грі виявляються особисті якості кожного, формуються стосунки з ровесниками. Використовую ігри дуже різноманітні за змістом і формами організації, правилами, впливом на дитину, за видами використання матеріалів. У грі найповніше виявляються індивідуальні особливості, інтелектуальні можливості, нахили, здібності дітей. Гру можна пропонувати на початку уроку. Вона має збудити думку учня, допомогти йому зосередитись і виділити головне, найважливіше. Спрямувати увагу на самостійну діяльність. Коли ж діти стомлені, їм доцільно запропонувати рухливу гру. Ігри пов'язані з сильним емоційним збудженням, організую лише в кінці уроку. Ігри проводжу систематично і цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи і урізноманітнюючи їх у нагромадження в учнів знань, умінь і навичок, розвитку логічного мислення, виховання кмітливості, самостійності, тобто таких якостей інтелектуальної сфери, які характеризують творчу особистість [4].

«Щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителю треба ввібрати в себе море світла, ні на хвилину не відходячи від променів вічно сяючого сонця знань», – наголошував В. О. Сухомлинський [18]. Щоб розвивати творчі здібності учнів, треба самому бути творчою людиною. Тому, навчаючи учнів творчості, розвиваю власні творчі здібності. Для того, щоб зацікавити дітей, донести матеріал в доступній формі, щоб діти краще його запам'ятали, виникла необхідність складати лінгвістичні казки і використовувати на уроках мови [3]. Це допомагає їм краще засвоїти граматичні поняття, які важко запам'ятати, адже це абстрактні поняття. Складаємо з учнями казки і про частини мови, слова та речення, частини слова. Дітям це дуже подобається, адже абстрактні граматичні форми і поняття

оживають в уяві дітей, здаються казковими героями, які розмовляють, живуть, спілкуються. Казки інколи народжуються і в ході уроку. Під час вивчення теми «Прикметник» я запитала в учнів: «Для чого служать прикметники?» Моє запитання сприяло створенню нової казки. Діти відповіли: «Щоб прикрашати іменники? І тут в уяві дітей виникла поступово казка про іменник, який захотів стати неперевершеним, він вирішив відвідати «Салон краси». Майстром у цьому салоні працював Прикметник. Він зробив Іменнику модну зачіску, підібрав стильний одяг, зробив прекрасний макіяж, і став Іменник чарівним, незвичайним. З тих пір Прикметник став власним стилістом Іменника.

А ось які мовні казки складають мої учні: **«Іменник з Прикметником»**

«Жили собі двоє друзів – іменник і прикметник. І такі нерозлучні, куди Іменник, туди і Прикметник. Та такі люб'язні один до одного. Буває йду Іменник Прикметника пропускає вперед, а прикметник – іменника. Нерозбериха почалася через їх звичливість. От вони й вирішили, що Прикметник попереду стоятиме, але обов'язково залежатиме від Іменника і узгоджуватиметься і роді, і в числі, і у відмінку. Так і домовились.» Мозглякова Валя, 4 клас

«Казка про тексти»

«Були собі три брати на прізвище Текст. Вони були дуже схожі, але мали різний характер. Перший брат за професією був журналістом, другий – науковим працівником, а третій брат – художником. Та горе було братам. Не мали вони імен і звали їх всі по прізвищу. А це було так незручно, бо коли гукали одного, озивалися всі троє. Важко було зрозуміти, кого саме кличуть. І вирішили брати якось вийти з цього положення. Пішли вони до цариці Мови та й попросили її, щоб вона дала їм імена. Мова була мудрою царицею і погодилась вирішити проблему. З тих пір першого брата звать Текст-розповідь і розповідає він про те, що діється. Другого брата назвали Текст-міркування, він розповідає про те, чому так діється. А третього брата всі стали звати Твір-опис, і розповідає він про те, яке все красиве, гарне, розкішне. З тих пір так тексти і називаються.» Кузнецова Катерина, 4 клас.

Основою навчання учнів складати й писати твори є ціла система різноманітних вправ, які разом забезпечують успіх. Особливу цінність у підготовці учнів до складання різних видів усних і письмових творів мають такі вправи: словникова робота (добір синонімів, антонімів, словника на дану тему, пояснення значення слова, з'ясування значень художніх виразів); робота над реченнями, редагування речень, конструювання речень заданого типу, творче списування, творчі диктанти, перекази. Лише продумана й обґрунтована об'єктивними умовами послідовність різних видів вправ із поступовим наростанням труднощів для дітей даного віку може дати бажаний результат у навчанні [2].

Висновки. В основу своєї роботи, я поклала такі ідеї:

1. Навчання повинно бути цікавим, емоційним, образним. «Нудні уроки тільки й можуть, що викликати ненависть до викладача і до того, що викладається» Ж. Ж. Руссо.
2. Урок – це райдуга, веселка, що підтримує пізнавальний вогник інтересу.
3. Щодо учня, то кожен повинен відчувати радість творчості, побачити в красі світу доброту і сердечність, духовне благородство, і на основі цього, відкрити прекрасне в собі.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. К.: Рад. шк., 1977. Т. 3. С. 304.
2. Калька Н. М., Макаренко С. С. Вправи для розвитку пізнавальної активності молодшого школяра : методичні рекомендації. Львів : ЛЮІШПО, 2002. С.76
3. Савченко О. Я. Освіта повинна бути не тільки доступною, а й якісною. *Початкова школа*. 2001. № 10 .
4. Єрмаков І. Г. На шляху до школи життєвої компетентності: проектний підхід. К.,2003. С.55

Сакунова Юлія,

*викладач I категорії теоретично-практичної підготовки кравців,
Державний професійно-технічний навчальний заклад
«Конотопське професійно-технічне училище»,
м. Конотоп*

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Постановка проблеми. В наш час технології навчання реформуються модернізацією освіти в Україні. Інфраструктура навчальних закладів безперервно оновлюється, запроваджуються сучасні

освітні технології. Тому до освітнього процесу потрібно застосовувати новітні методи навчання. Одним з продуктивних методів освіти є проєктне навчання.

Проєктне навчання (project-based learning) дедалі більше набирає обертів, оскільки є дуже ефективним і актуальним підходом до викладання матеріалу та навчання. Численні дослідження вказують на те, що після його успішного впровадження у здобувачів освіти покращується мотивація до навчання та підвищується рівень досягнень. Також така форма роботи допомагає реалізувати профорієнтацію учнів і ще більш створює умови бути обізнаним у своїй професії.

Виклад основного матеріалу. Для професійної освіти надзвичайно ефективними є проєктні технології, оскільки вони забезпечують здобуття майбутніми кваліфікованими робітниками професійних компетентностей, та надають їм можливість підготуватися до якісної реалізації професійних функцій.

На основі аналізу робіт провідних науковців і фахівців-практиків можна визначити розгорнуту типологію навчальних проєктів за різними класифікаційними ознаками: за видом діяльності, яка домінує у проєкті (дослідницький, пошуковий, творчий, рольовий, прикладний, інформаційний, ігровий, ознайомчо-орієнтований); за предметно-змістовою галуззю знань (монопроєкт, міжпредметний проєкт); за характером координації проєкту (безпосередній; опосередкований); за характером контактів (учасників однієї групи, навчального закладу, міста.); за кількістю учасників (індивідуальний, парний, груповий); за тривалістю виконання проєкту (короткотривалий, середньої тривалості, довготривалий); за ступенем складності: простий, складний, комплексний (включає два й більше проєкти або передбачає різні типи й форми творчої діяльності); за характером партнерських взаємодій між учасниками проєктування (кооперативний, змагальний, конкурсний); за характером цільових установок: втілення ідеї або плану; отримання естетичної насолоди; подолання інтелектуальних перепон; здобуття нових знань і досвіду; за професійною спрямованістю (комунікаційний, екологічний, соціальний); за взаємозалежністю з іншими проєктами (відокремлений, наскрізний, спіралеподібний, аналогічний); за рівнем самостійності виконання (виконується сумісно із викладачем; з іншими здобувачами освіти та викладачем; з іншими здобувачами освіти без керівництва викладача; переважно самостійно); за часом виконання: у навчальний час (поточний, підсумковий); у позанавчальний час; частково в навчальний і позанавчальний час; за кінцевим результатом (матеріальний, особистісний); за формою й методами організації (ділова гра, практична робота тощо); за сутнісними характеристиками: створюваний (продуктивний), пов'язаний з трудовою діяльністю; споживчий (підготовка екскурсій, інформаційні послуги тощо); проєкт розв'язання проблеми (науково-дослідницький); проєкт-вправа (проєкт навчання й тренування для оволодіння певними навичками) [4].

Проєктне навчання передбачає наявність проблеми, що вимагає інтегрованих знань і дослідницького пошуку її вирішення, а результати запланованої самостійної роботи учнів повинні мати практичну, теоретичну і пізнавальну діяльність.

Зупинимося на аналізі порівняльної характеристики традиційного та проєктного навчання.

Порівняльна характеристики традиційного та проєктного навчання

Процес навчання	Традиційне навчання	Проєктне навчання
Ціль	засвоєння знань, напрацювання вмінь та навичок, розуміння навчального матеріалу	розвиток активної творчої особистості, здатної самостійно здобувати знання та вміння
Зміст	програмні знання	освоєння способів пізнання
Мотиви	оцінка, наказ, покарання, змагання	радість творчості, самовдосконалення, впевненість у собі, збільшення знань і вмінь
Методи	переважають репродуктивні методи: повторення вправа вивчення дія за зразком інструктаж	переважають активні методи: проблемні евристична розмова диспут спільний пошук методи активізації творчого мислення
Форми організації заняття	переважають фронтальні форми: оповідання лекція	переважають групові та індивідуальні: самостійна дослідницька робота

	опитування питання-відповідь діалог	дискусія "мозковий штурм" консультація
Статус викладача	всевладний, всезнаючий, незаперечний начальник	помічник, порадник. консультант, старший друг
Функції викладача	повідомляє знання, перевіряє та оцінює якість засвоєння	відбувається організація, координація та активізація творчого процесу, вирішення учнями проблем, пізнавальних та практичних завдань
Функції здобувачів освіти	засвоєння знань, набуття умінь, відтворення їх на вимогу вчителя	освоєння способів набуття знань, оволодіння вміннями за потребами, самовдосконалення
Результат	відповідність знань та вмінь, вимогам стандартів	розвивається творча особистість, здатна самостійно здобувати знання та вміння та застосовувати їх у новій ситуації

Отже, застосування методу проєктів у навчальному процесі покращує ефективність засвоєння та усвідомлення знань суб'єкта навчання, сприяє формуванню вмінь працювати з інформацією, аналізувати, систематизувати, узагальнювати, встановлювати асоціації з раніше вивченим, робити висновки, висувати ідеї, знаходити варіанти розв'язання проблеми, передбачати можливі наслідки рішень, обґрунтовувати власну думку, знаходити компроміс, прогнозувати результати своєї діяльності. Творча співпраця викладача і учнів під час проєктної діяльності забезпечує творчу самореалізацію як викладача, так і учнів, задовольняє їх потреби в самовдосконаленні та саморозвитку; сприяє досягненню високих творчих результатів у процесі навчання.

Проєктне навчання передбачає велику підготовчу роботу. Викладачі повинні уміти донести до учнів проєкти, не нав'язуючи своєї точки зору. Під час проведення формувального етапу проєкту, в основу роботи над завданням викладачам треба залучати не тільки індивідуальні форми роботи, а ще обов'язково групові та інтерактивні методи навчання. У процесі роботи над проєктами учні усвідомлюють, як застосовуються їх знання для вирішення проблеми виробничого характеру. Вони вчаться систематизувати матеріал, виділяти головне, суттєве. Учні здобувають навички роботи з різними комп'ютерними програмами, вчаться знаходити необхідну інформацію в Інтернеті, відсортовувати непотрібну інформацію. При роботі над проєктом в групі формується почуття колективізму, співпереживання, взаємодопомоги, взаємопідтримки. Досвід виконання проєктів переконує майбутніх фахівців, що без знань загальноосвітніх предметів, предметів професійної підготовки не можливо оволодіти професіями які вони обрали. Проєктна технологія навчання набуває все більшого розповсюдження у процесі підготовки кваліфікованих робітників. Впровадження даного методу роботи є невичерпним джерелом міжпредметних зв'язків, знань та вмінь навиків майбутньої професії.

Також важливим моментом у проєктному навчанні є оцінювання проєкту викладачем-куратором, іншими викладачами та майстрами виробничого навчання, учасниками проєкту, роботодавцями. При розробці критеріїв оцінювання слід враховувати: зміст проєкту, доцільність, новизну, його презентацію, захист проєкту. У процесі проєктної діяльності учні вчаться самостійно знаходити потрібну інформацію, залучаються до пошуку інформації для вирішення проблем. Також учні вчаться презентувати свої розробки, розкривають творчі здібності та креативне мислення.

Для закладів професійної та професійно-технічної освіти можна зазначити, що саме розробка творчих проєктів для організації і проведення державної кваліфікаційної атестації надає можливість викладачам та майстрам широко застосовувати саме методи проєктних технологій і міжпредметної інтеграції та розкрити потенціал учнів.

Проєктна діяльність має дуже велику кількість переваг, але також є недоліки: недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення, пасивність учнів, велика затрата часу педагога для підготовки проєкту.

Висновки. На основі власного досвіду хочу відмітити, що метод проєктного навчання дійсно є ефективним, він дозволяє зробити цікавим і творчим процес навчання, стимулювати пізнавальну активність і самостійність, розвиває навички дослідницької діяльності, формує культуру навчання. Використання проєктного методу не замінює вчителя, а наповнює його діяльність новим змістом,

дозволяє зосередитися на учнях. Упровадження та застосування проєктних методів у професійну освіту стимулює та мотивує учнів до отримання знань та формування умінь, забезпечує оптимізацію процесу професійного навчання та сприяє розвитку загальних і професійних компетенцій майбутніх робітників. Отже, можна сміливо стверджувати, що застосування проєктного методу - це реалія сучасного навчання.

Список використаних джерел

1. Артюшина М. В. Інноваційна діяльність у професійнотехнічній освіті: поняття, підходи, технології. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. № 37. С. 133–137.
2. Білик В. Проєктна діяльність – основа розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 5. С. 6–8.
3. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр; за ред. член-кор. НАПН України Гуревича Р. С. Вінниця, 2012. 506 с.
4. Полат Е. Метод проєктів: типологія і структура. *Лучшие страницы педагогической прессы*. 2004. № 1. С. 9–17

*Самара Ольга,
доцент кафедри психології,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
кандидат психологічних наук, доцент
м. Одеса*
*Гілерман Діана,
студентка 2 курсу магістратури
факультету психології, політології та соціології,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса*

ОСОБЛИВОСТІ АЛЬТРУЇЗМУ ТА ЕГОЇЗМУ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ СТРАТЕГІЙ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Освіта є надзвичайно важливою частиною життя як окремої особи, так і цілого суспільства. Вона відіграє значну роль у формуванні особливості, її соціалізації. Готувати учнів до майбутнього, як професійного, так і особистого, видається вчителям.

Нова українська школа висунула нові вимоги до професійних і особистісних якостей вчителя. Змінився курс навчання, більше уваги приділено не академічним досягненням, а всебічному, гармонійному соціально-психологічному розвитку учнів. Сучасний педагог має бути взірцем морально-етичних цінностей і поглядів, що актуалізуються через його власну поведінку і впливають на його учнів. Щоб відповідати цим вимогам, вчителі повинні мати певний рівень особистісно-професійної компетенції і постійно його вдосконалювати.

Виклад основного матеріалу. Альтруїзм та егоїзм є елементами психологічної компетентності педагога. Л. Я. Барінова визначає психологічну компетентність особистості як цілісну соціально-психологічну інтегральну якість, що дозволяє успішно реалізовувати свій потенціал, успішно взаємодіяти із соціумом, адекватно вирішувати стандартні та нестандартні задачі в своїй діяльності та переживати почуття внутрішнього комфорту [3].

О. І. Бондарчук визначає психологічну компетентність особистості як системне особистісне утворення, що виявляється на різних рівнях психологічної реальності людини: саморегуляції як прояву на внутрішньому рівні та діяльності як прояву на зовнішньому. Психологічна компетентність фахівців містить професійно-дієві особистісні установки та властивості щодо засвоєння та ефективного використання необхідної інформації в процесі професійної діяльності [4].

Стратегія особистості розуміється сучасними українськими вченими як сукупність планів і програм особистості, сформованих на основі її уявлень про своє минуле, сьогодення, майбутнє, про саму себе і відповідних потреб, життєвих цілей і прогнозів (В. О. Роменець, Л. В. Сохань, Т. С. Яценко), як модель життя особистості, можливість її побудови з урахуванням цілей, а також її співвідношення з суспільними цілями і можливостями їх здійснення [6]. К. О. Абульханова-Славська визначає стратегію як спосіб вирішення життєвих суперечностей (конструктивний, сміливий, пасивний), що характеризує соціально-психологічну і особистісну зрілість людини [1]. Основними характеристиками життєвої стратегії людини є ухвалення відповідальності за своє життя,

усвідомлення життя, наявність збудованої системи цінностей і життєвих цілей та реалізація певної поведінки.

Дослідженню феноменів альтруїзму та егоїзму присвячені роботи як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, зокрема Е. Фромма, Р. Г. Апресяна, У. Гамільтона, А. Гоулднера, В. Р. Дольника, В. Р. Дорожкіна, І. Ейбл-Ейбсфельдта, О. Конта, Р. В. Малиношевського, А. І. Протопопова, Р. Трайверса, А. Швейцера, А. Шопенгауера, К. Хорні, О. Фельдмана, Л. Н. Антілогової, І. Д. Беха, Л. І. Божович, Л. П. Виговської, З. С. Карпенко, С. Д. Максименко, Б. І. Додонова.

Альтруїзм визначається як складний біосоціопсихологічний феномен, сутність якого полягає в реалізації індивідом діяльності на користь інших людей, сприянні задоволенню їхніх потреб за рахунок специфічного самозречення. В соціально-психологічній парадигмі альтруїзм розуміється як соціально-психологічна модель поведінки, що базується на етичних нормах і регулює процес взаємодії людей (В. С. Агеев, А. Гоулднер, Д. Майерс, М. Хоффман, Р. Чалдіні). Є. П. Ільїн пише, що найчастіше альтруїзм з психологічної точки зору розуміють як самовідданість, жертвність, свідому допомогу, готовність сприяти щастю та добробуту іншої людини на основі мотиву співчуття, співчуття і любові, іноді повністю жертвуючи своїми інтересами і бажаннями заради інтересів і щастя іншого [5]. Е. Ф. Петров визначає існування такої стратегії поведінки, як «альтруїстичне інвестування». Під цим він розуміє поведінку, яка сприяє благополуччю оточуючих, підвищенню якості міжособистісних зв'язків особистості з іншими людьми і їх зростання, тобто примноження її соціального капіталу [9].

В контексті структури особистісно-професійної компетентності педагога альтруїзм є одним із бажаних її елементів. Я. В. Тринус пише, що особистість сучасного вчителя має включати в себе такі професійно важливі якості, як альтруїзм, любов до дітей, доброзичливість, урівноваженість, толерантність, високий рівень рефлексії, людяність. Саме ціннісне ставлення до моральних якостей забезпечує сформованість моральних ставлень педагога до учнів, адекватність його поведінки та високий рівень життєтворчості. Авторка зазначає, що це має позитивний вплив на успішність професійно-педагогічної діяльності, так як гармонізує міжособистісні взаємостосунки і надає учням наочний приклад морально-гармонійної поведінки та належний напрямок особистісного розвитку [11].

Альтруїстична стратегія відіграє важливу роль не тільки в процесі навчання, а й у процесі виховання, що є елементом діяльності педагога. Г. Лялюк на основі свого дослідження взаємодії педагогів та дітей-сиріт зазначає, що етично-альтруїстичний принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії дитини-сироти та вчителя передбачає не тільки розвиток альтруїстичних тенденцій обох сторін взаємодії, але й визначає стратегію виховання дітей-сиріт, характерними ознаками якої є педагогічна допомога і підтримка. Альтруїстична стратегія взаємодії із учнями-сиротами дозволяє частково знизити негативний вплив деприваційних умов, що сприяє актуалізації особистісних ресурсів дитини-сироти [7].

Історично протилежністю альтруїзмі вважають егоїзм. Концепції егоїзму в психологічній науці виводять через такі поняття як прагнення до щастя, насолоди (гедонізм), потреби суспільного визнання чи як сукупність перерахованих чинників (теорія «розумного егоїзму» М. Г. Чернишевського, Н. Брандена). Егоїзм характеризується як ціннісна орієнтація суб'єкта, що визначає поведінку людини, при якій перевага віддається власним інтересам, у життєдіяльності суб'єкта переважають власне корисні особисті бажання і потреби безвідносно до інтересів інших людей і суспільства в цілому [12]. Хоча егоїстична поведінка забезпечує задоволення власних потреб особистості, вона часто піддається соціальному засудженню, що негативно впливає на здоров'я особистості.

Егоїзм як протилежна альтруїзму стратегія особистості також має вплив на діяльність педагога. Н. В. Павлик зазначає, що неузгодженість змісту декларованих вчителем морально-етичних принципів та відсутність їх реальної поведінкової реалізації сприяє порушенню ціннісної регуляції життєдіяльності дитини. Коли педагог закликає проявляти альтруїзм, повагу до інших, доброзичливість, а демонструє зі свого боку егоїстичну поведінку та такі притаманні їй риси як байдужість до проблем інших та неповажливність, він не здатен ефективно здійснювати педагогічний вплив на формування особистості учня [8].

Варто зазначити, що недоцільно розглядати лише діаметрально протилежні позиції досліджуваної спрямованості (альтруїзм-егоїзм). Можна виділити такі проміжні спрямованості, як «альтруїстичний егоїзм» та «егоїстичний альтруїзм».

Г. Сельє пише, що егоїзм і альтруїзм цілком можуть бути сумісні в повсякденному житті, і називає це «альтруїстичним егоїзмом». Це позиція, при якій будь-яка допомога іншим здійснюється або у відповідь, або із розрахунком на допомогу у подальшому житті індивіда. Основна ідея такої поведінки: давати, щоб отримати [10].

І. М. Багмет визначає таку стратегію особистості, як егоїстичний альтруїзм. Егоїстичний альтруїзм – це життєва позиція особистості, при якій вона, задовольняючи свої потреби, зменшуючи власний психологічний дискомфорт, допомагає іншим. При егоїстичному альтруїзмі, як і при егоїзмі, на відміну від альтруїзму і альтруїстичного егоїзму, мотивацією поведінки є зменшення власного дистресу, а не дистресу іншого [2].

Висновки. Таким чином, з аналізу наукової літератури можна сказати, що пара «альтруїзм» та «егоїзм» є одними із визначаючих позицій особистості та важливими стратегіями педагога, що суттєво впливають на розвиток особистості учня.

У визначенні альтруїзму особистості типовими характеристиками є спрямованість на інших, турбота про благо близьких та суспільства, доброзичливість, високий рівень емпатії та феномен «альтруїстичного переносу». Егоїзм, навпаки, проявляється в відсутності мотиву співчуття. Егоїзм формується або через низький рівень емпатії, або через формування не альтруїстичного переносу, а егоїстичного, коли власні страждання переносяться на іншу людину. В цілому егоїстична поведінка в психології визначається орієнтацією на власні інтереси і бажання, ігнорування потреб соціальної групи, меркантильною мотивацією.

Альтруїзм є цінним та невід'ємним елементом особистісно-професійної компетенції педагога. Егоїстична стратегія негативно впливає на особистість учня та перешкоджає педагогу надавати ефективний вплив на дитину. Тому можна вважати, що оптимальний розвиток особистісно-професійної компетенції педагога включає в себе відмову від егоїстичної позиції та самоудоконалення через надбання інших стратегій, більш альтруїстичних. Саме це ми вважаємо перспективним напрямом подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. М. : Мысль, 1991. 299 с.
2. Багмет І. М. Індивідуальні та гендерні відмінності альтруїзму-егоїзму особистості. Дис... канд. психол. наук: 19.00.01. О., 2004. 160 с.
3. Барінова Л. Я. Психологічна компетентність особистості. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 1. С. 29–35.
4. Бондарчук О. І. Психологічна акомпетентність фахівця: зміст та основні підходи. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: Зб. наук. праць. Серія «Психологічні науки»*. Т. 2. Вип. 8. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського. 2012. С. 30–35.
5. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений. Санкт-Петербург : Питер, 2015. 586 с.
6. Крутько С. В., Крюкова М. А. Психологічні особливості життєвих стратегій особистості. *Вісник Одеського нац. ун-ту ім. І.І. Мечникова. Серія Психологія*. Одеса : ОНУ, 2011. Т.16, Вип 7. С. 126–132.
7. Лялюк Г. Етично-альтруїстичний принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії у вихованні дітей-сиріт. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 29. Том 3. С. 32–39.
8. Павлик Н. В. Психологічна готовність особистості сучасного вчителя до творчої професійної діяльності в умовах нової української школи. *Психологія і особистість*. 2021. Вип. 2. С. 200–227.
9. Петров Э. Ф. Эгоизм. Философско-этический очерк. М. : «Наука», 1969. С. 9-75.
10. Сельє Г. Стрес без дистреса. М. : Прогресс, 1982. 128 с.
11. Тринус О. В. Професійне становлення молодого вчителя в Україні: виклики сучасності, потреби майбутнього. *Edukacja dla przyszłości w świetle wyzwań XXI wieku*. 2017. С. 418–431.
12. Mosley A. Egoism. Ethics, Mind and Cognitive Science. 2005. P. 1–7.

Сахарова Мирослава,
вихователь групи подовженого дня,
Сумської початкової школи № 28
Сумської міської ради, м. Суми

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГРУПІ ПОВДЖЕНОГО ДНЯ

Постановка проблеми. Сучасна діяльність вихователя групи подовженого дня закладу початкової освіти передбачає обов'язкову орієнтацію на неперервне організаційне реформування

сучасної освіти та запровадження особистісно орієнтованого, компетентнісного та технологічного підходів до освіти учнів початкової школи. Зважаючи на тенденції сучасної освіти слід відмітити, що важливою складовою початкової освіти сьогодні є розвиток креативності учнів.

Для розвитку креативності учнів початкової школи вагоме значення має творчість, оскільки уміння спілкуватися і співпрацювати, використовувати творчі вміння, можливості для пошуків та відкриттів є ключовим завданням початкової освіти. Тому освітня діяльність у закладі початкової освіти має бути спрямована на створення належних умови для повноцінного й своєчасного розвитку ініціативної творчої особистості, використання нетрадиційних технік художньо-творчої діяльності, що вимагає від педагогів нових підходів щодо організації освітнього процесу у групі подовженого дня.

Виклад основного матеріалу. Проблеми творчості вихователя приділяли багато уваги українські вчені-педагоги, а саме Л. Смеречинська, Т. Пантук, М. Чепіль, Т. Ярова, які запропонували комплексний підхід до питання творчості вихователя, розвитку креативних здібностей вихователів, використання нетрадиційних технік тощо.

Розроблення розвивальних технологій малювання складає мету й предмет багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень і новаторської практики, наприклад, Г. Григорьєвої, О. Дронової, Т. Казакової, В. Котляра, Г. Сухорукової, Л. Шульги. Використання нетрадиційних технік малювання на практиці описали Л. Шульга, С. Чепурна, Л. Полякова, В. Рагозіна, О. Половіна та ін.

Нетрадиційні техніки малювання, на думку В. Ніканорової та М. Пономаренко, дають змогу створити сприятливі умови для розвитку творчих здібностей кожної дитини, реалізувати її потребу відображати свої життєві враження навіть, якщо вона не володіє зображувальними навичками у достатній мірі

Важливість розвитку творчої уяви і фантазії в художньо-естетичному становленні дітей розкриває В. Городиська.

Відповідно до пріоритетів закладених у базових нормативних документах з початкової освіти (Концепція НУШ (2016), Державний стандарт початкової освіти (2018)) освітня діяльність закладу початкової освіти спрямована на формування базових компетентностей та м'яких навичок (soft skills) учнів початкової школи.

Важливою необхідною для життя і успішного існування у соціумі сучасної особистості є така навичка як креативність. Тому дуже важливо розвивати у дітей творчу уяву, творче мислення, творчі здібності, що є основою креативності.

Відтак, значна увага у освітньому процесі групи подовженого дня приділяється розвитку творчих здібностей учнів у різних видах діяльності, навчаючи спілкуватися з прекрасним і відтворювати його в малюнках та образах, стимулюючи та підтримуючи самостійність у втіленні власних задумів. Чим різноманітніша дитяча діяльність, тим гармонійніше відбувається всебічний розвиток дитини, реалізуються її потенційні можливості й перші прояви творчості.

Творче мислення, за розумінням О. Люок – це психічний процес, результатом якого є відкриття принципово нового чи удосконаленого вирішення того чи іншого завдання, яке спрямоване на створення нових ідей [3, с. 152].

Творче мислення розвивається на основі уяви, яка у дітей дуже розвинена. Ігри, які вони вигадують і розігрують є плодом їхньої уяви. Значення уяви у розвитку творчого мислення дуже вагоме, вона має сприяти психічному розвитку, а не переростати у пасивну форму і замінювати реальне життя на фантазії [1, с. 76].

Сприятливий розвиток творчого мислення залежить від правильного підходу вихователя групи подовженого дня до організації творчої діяльності учнів. Велике значення має як педагогічна майстерність педагога, так і його власна творчість.

Зокрема для розвитку творчого мислення учнів початкової школи потрібно створювати певні педагогічні умови, на які вказують В. Ніканорова та М. Пономаренко [3, с. 17]: надання дитині свободи у виборі діяльності, головною умовою є те, що ця свобода вибору має бути у рамках розумного і не перетворюватись на всюдозволеність; створення сприятливої атмосфери в групі. Атмосфера у групі має бути насамперед спокійною, та разом з тим такою, щоб надихала дітей на пошуки і експерименти.

Одноманітність у творчій діяльності не сприяє творчому розвитку. Аби розвивати у учнів уміння мислити творчо потрібно забезпечити різноманіття видів діяльності – ліплення, малювання, виробу з паперу, солоного тіста, використовувати різні нетрадиційні техніки малювання тощо.

Для розвитку творчого мислення учнів потрібно стимулювати їх пізнавальну діяльність. Зберегти бажання і мотивацію дітей до творчої діяльності допомагають заняття з використанням нетрадиційних технік творчої діяльності. Такі нестандартні підходи захоплюють дітей, а різноманітні техніки глобальніше розкривають творчість дітей.

До нетрадиційних технік творчої діяльності відносяться паперові техніки. Творча активність, яку проявляють діти, працюючи з папером, їхня зацікавленість цим процесом та успішність допомагають їм виразити своє ставлення до навколишнього світу. Займаючись паперовою пластикою, діти поглиблюють свої знання з різних технік конструювання з паперу, у них розвивається технічне мислення, творча ініціатива та конструкторські здібності тощо.

Перш за все цікавою для дітей нашої групи подовженого дня стала відома техніка паперової пластики – *оригамі*, а саме мистецтво складання моделей з паперу. Під час роботи з папером, разом із згортанням використовуємо й іншу техніку паперової пластики – *вирізування*. Ще однією з технік паперової пластики, яка заслуговує на увагу і яку ми активно застосовуємо у роботі з учнями початкової школи щодо розвитку творчих здібностей є *паперокручення*, або *квілінг* (мистецтво виготовлення квітів з паперових стрічок).

Саме різнопланова діяльність з паперової пластики є одним із улюблених видів дитячої творчості. У процесі створення зображення у дітей формується спостережливість, художній смак, творче мислення. Така діяльність дає дітям можливість через творчість висловити свій емоційний стан, ставлення до навколишнього світу, вони навчаються створювати прекрасне і бачити його. Дітей надзвичайно захоплюють такі техніки паперової пластики як декупаж, модульне оригамі, торцювання, паперова мозаїка, скрайбукінг (виготовлення вітальних листівок). Усі ці види паперової пластики активно застосовуємо за заняттях у групі подовженого дня.

Розвиток творчого мислення учнів початкової школи неможливий без розвитку фантазії. В основі фантазії, як зазначають фахівці (Т. Комарова, Г. Сухорукова) [1; 6], лежать такі психологічні якості як: гарна зорова і слухова пам'ять, здатність подумки співставляти предмети, порівнювати їх, комбінувати частини різних об'єктів та створювати їх з новими якостями. На перших стадіях розвитку творчого мислення фантазія ще не зовсім розвинена, тому розвиваємо фантазію учнів за допомогою таких видів творчої діяльності як бісероплетіння, робота з фетром (аплікація та м'яка іграшка), флористика.

Різноманітність роботи на заняттях є важливою умовою успішного розвитку дитини. Один із видів творчої діяльності, який подобається дітям будь – якого віку є ліплення . За допомогою ліплення діти можуть створити об'ємні та рельєфні образи, сюжетні композиції, також експериментувати з прийомами ліплення, вигадувати і створювати нові оригінальні вироби. Ліплення цікавий вид діяльності для дітей ще й тому, що вони можуть взяти свій виріб до рук, змінити його, доповнити.

Для розвитку творчої діяльності учнів нашої групи подовженого дня використовуємо різні матеріали та техніки для ліплення, а саме: пластилін, солоне та їстівне тісто.

Численність матеріалів та різноманітність технік розвитку творчих здібностей учнів початкової школи ставить перед дітьми нові завдання й активізує уяву та фантазію. Кожна з цих технік проявляється як маленька гра. Їх використання дає дітям змогу відчувати себе розкутими, сміливими, неординарними, розвиває уяву, творчі здібності, креативне мислення, надає повну свободу для самовираження.

Таким чином заняття з художньо-творчої діяльності позитивно впливають на психічні процеси у дітей і розвивають творче мислення дитини, креативність, збагачують світогляд.

Варто зауважити що рівень професійної майстерності вихователя групи подовженого дня та його творчий потенціал проявляються головним чином у вдалому володінні та використанні нетрадиційних технік художньо-творчої діяльності, творчому застосуванні новітніх досягнень педагогіки, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій, раціональному керівництві пізнавальною практичною діяльністю учнів, їхнім інтелектуальним розвитком тощо.

Зазначимо, що у зв'язку із особливою освітньою ситуацією в умовах пандемії COVID-19 спектр професійної майстерності педагогів розширюється і дієвим інструментом у роботі вихователя групи подовження дня стають інформаційно-комп'ютерні технології, які допомагають взаємодіяти з учнями щодо розвитку їх творчих здібностей.

Відтак у процесі розвитку творчих здібностей учнів у групі подовженого дня застосовуємо мультимедійні презентації як одну з форм інформаційних ресурсів, доступних педагогу закладу початкової освіти, учням початкової школи та їх батькам і «найбільш повно відповідає специфіці освітнього процесу саме в роботі з дітьми» [5, с. 396].

Мультимедійні презентації є найбільш ефективною формою подачі матеріалу, дозволяють педагогу дібрати і скомпонувати матеріал, виходячи з мети і завдань заняття відповідно до віку і рівня розвитку дітей, а також надають педагогу широкі можливості для творчої самореалізації. Також за результатами творчої діяльності у дітей є можливість створити колективну мультимедійну презентацію, де представлені їх творчі роботи, які можна завжди переглянути самим же дітям і батькам на платформі Google Classroom, яка містить в собі Google Диск де створені завдання, документи, презентації і електронні таблиці, Gmail для спілкування і Календарь Google для планування занять у групі подовженого дня. Створення такої колективної презентації це можливість розширити спектр розвитку творчих здібностей наших учнів.

Ще однією інформаційно-комп'ютерною технологією, яка є практичною для роботи вихователя групи подовженого дня з розвитку творчих здібностей учнів, є відеоролики на яких демонструються процеси творчої діяльності.

Тим часом, застосування інформаційних технологій у процесі організованої навчальної діяльності в групі подовженого дня у роботі з дітьми щодо розвитку творчих здібностей найбільш точно відповідає стандартам, що пред'являються до якості сучасної освіти.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, творчість є важливим аспектом життя людини. Вона збагачує духовний світ, розвиває художній смак, вчить насолоджуватися прекрасним. Заняття творчістю сприяє розвитку всіх психічних процесів дитини, удосконалює їх. Розвивати творчу, ініціативну, активну особистість, особистість яка вмє нестандартно мислити, приймати неординарні рішення, творчо підходити до вирішення поставлених задач є основним завданням сучасної системи дошкільної освіти.

Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів сприяє розвитку пізнавальної активності, у процесі такої діяльності дітей, потрібно ставити перед ними такі завдання, які запалювали б їх, захоплювали, змушували думати і шукати вирішення задачі, стимулювали активне мислення. Такі задачі є перспективними для нашої професійної діяльності у групі подовженого дня щодо розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

Перспективою для подальших науково-практичних розвідок є вивчення і аналіз можливостей застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, які дозволять оптимізувати процес навчання учнів початкової школи, підвищити результативність засвоєння матеріалу при зменшенні часових витрат та ефективно розвивати їх творчі здібності.

Список використаних джерел

1. Комарова Т. С. Дитяча художня творчість : методичний посібник для вихователів і педагогів. Москва, 2005.
2. Люк О. Творче мислення як чинник розумового розвитку школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 47. С. 148–153.
3. Ніканорова В., Пономаренко М. Творчі здібності дітей на кінчиках їхніх пальців. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 2. С. 16–27.
4. Підкурманна Г. Л. Дитяча творчість : програма та методичні рекомендації з художнього розвитку дітей дошкільного віку. Київ, 2000. С. 68.
5. Полєвікова О. Б. Специфіка впровадження дошкільної медіаосвіти на Херсонщині. *Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив* : матер. методолог. семінару (НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології, Київ, 3 квітня 2013 року). С.396–406.
6. Сухорукова Г. В. Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності. *Інноваційні технології в дошкільній освіті України: розвиток дитячої обдарованості та креативності* : матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару Інституту розвитку дитини НПУ імені М. П. Драгоманова / Укл. І. І. Загарницька. Київ, 2012. 396 с.

*Серих Лариса,
в. о. завідувача кафедри теорії і методики змісту освіти
комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Суми*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. У розробці технології взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків на перший план виходить постать педагога як особистості з високим науковим, мистецьким, психолого-педагогічним потенціалом, *його професійної компетентності*. Л. Виготський писав: «Навчити творчому процесу неможливо, але це не значить, що неможливо вихователю сприяти його утворенню й появі» [1, с. 10]. Однак для оптимізації взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, учитель-вихователь оволодіває певним обсягом знань, умінь, творчих якостей, професійних компетентностей.

У розробці педагогічної технології виходимо на уточнення сутності поняття. У сучасному науковому дискурсі існує понад 300 визначень цього поняття, що зумовлено світоглядним баченням освітньо-виховного процесу. Найбільш поширені тлумачення, що стосуються нашого дослідження: системно обумовлена сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовують для досягнення педагогічних цілей [2].

Виклад основного матеріалу. Педагогічну технологію взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків розглядаємо як складний процес, що відбувається у спеціально створеному естетико-виховному середовищі взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків. Завдання технології визначаємо так: актуалізувати діяльність закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків; сформулювати прагнення підлітків до самореалізації творчих якостей, акмеуспіху; утвердити стабільну позицію естетичного виховання.

Основою розробки педагогічної технології взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків є вміння педагога перетворити задатки й здібності вихованця в естетичну діяльність, у творчість. При всій складності та динамічності цього процесу головним є визначення психолого-педагогічних особливостей дитячого інтелекту, тобто, як швидко він здатний сприймати інформацію й утримувати її у пам'яті. Педагог має чітко розуміти, передбачати, використовувати вікові та психологічні особливості підлітків у педагогічній роботі; прогнозувати можливі ускладнення в процесі спілкування; уміти оптимально вибрати спільні художньо-творчі дії.

Кожний педагог, організовуючи взаємодію закладів загальної середньої та позашкільної освіти, має віддавати пріоритети естетичному вихованню підлітків, спиратися на результати аналізу практичної естетичної діяльності підлітків; бажано враховувати класифікацію основних рис особистості та вміння впливати на їх формування, розглядати основоположні у становленні творчої особистості, соціальні риси (світогляд, моральність, працелюбність, інтелектуальність, гострота сприймання, тяжіння до абстрактної, логічної пам'яті та систематизації мислення тощо) у поєднанні з генетичними (спадковість, здібності, талант та ін.), що є необхідним у формуванні чуттєво-емоційної (чуттєво-емоційне ставлення до краси навколишнього світу й естетичних цінностей); інформаційної (пізнання життєвих явищ через мистецькі образи); комунікативної (безпосереднє спілкування об'єкта виховання з творами мистецтва і художньо-творча діяльність) сфери підлітків.

Своєрідність кожного етапу зумовлена провідними формами, видами та прийомами естетичної діяльності, що засвідчують перспективи в естетичній діяльності підлітків.

Так, на *репродуктивному етапі* важливим було об'єктивно оцінити теоретичні, нормативно-правові, методичні й практичні напрацювання із процесів взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків і спрямувати їх на побудову системи й однойменної багатовекторної моделі взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків.

На цьому етапі механізмами трансформації взаємодії ЗЗСО та ЗПО в ЕВ підлітків забезпечено аналізом і наслідуванням таких технологій:

по-перше, *технологія інтегрованої мистецької освіти*, що дозволяє впливати на успішну естетико-виховну діяльність підлітків. Л. Масол інтегрування в сучасній освіті трактує не лише як «дієвий засіб структурування змісту і систематизації навчального матеріалу в органічних зв'язках, а і як інноваційну педагогічну технологію». «Дидактична інтеграція, на її думку, здатна не просто змінювати якісні параметри змісту як цілого, а й стимулювати появу нового знання, яке не завжди забезпечується відокремленим засвоєнням цих елементів (відбувається своєрідний перехід кількості в якість). Тому на відміну від монопредметного викладання мистецтва інтегровані курси з мистецтва мають ще й додаткові резерви для нарощування мистецьких знань та уявлень учнів, зростання їх духовно-світоглядної та емоційно-естетичної наповненості» [3, с. 72];

по-друге, *«Пересувний позашкільний навчальний заклад» як технологія (вважаємо синонімічними слова – механізм, спосіб)* залучення до художньо-творчої діяльності вихованців закладів освіти, що знаходяться поза межами доступного для навчання й виховання естетико-виховного середовища. Застосування «Пересувного позашкільного навчального закладу» («Пересувний ЗПО») дозволяє оцінити, переосмислити нормативно-правові, методичні й практичні напрацювання закладу позашкільної освіти й стимулювати взаємодію закладів освіти, спрямувати діяльність закладу позашкільної освіти на розбудову інноваційного освітньо-виховного середовища для розвитку соціальної компетентності, життєтворчості та естетичної вихованості підлітків;

по-третє, *«День сільського школяра»* проєкт-програма (ми вважаємо її також технологією-механізмом взаємодії), яка дозволяє охопити виховною діяльністю більшість підлітків закладів загальної середньої освіти та навчально-виховних комплексів сільської місцевості до закладу позашкільної освіти за відповідно створеними програмами гурткової роботи;

по-четверте, застосування досвід впровадження *технології-проєкту «Дійти до кожного – зацікавити всіх»*, яка використовується у закладах позашкільної освіти Сумської області й, увібравши в себе основи особистісно зорієнтованого навчання й виховання, «доходить» до кожного вихованця закладу позашкільної освіти (за використання різних форм проведення занять).

Мету і завдання *репродуктивно-конструкторського етапу* окреслюємо так: сформувати прагнення закладів загальної середньої та позашкільної освіти самостійно сформувати розуміння сутності, визначати завдання та віднаходити способи упорядкування системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти; спрямовувати зусилля суб'єктів взаємодії на формування єдиного колективу, інтеграцію виховних впливів. Важливим моментом цього етапу вважаємо активізацію діяльності щодо наближення системи взаємодії до поставленої мети – естетичне виховання підлітків у процесі:

- проведення семінарів, конференцій, круглих столів та ін.;
- розробки навчальних авторських програм, календарно-тематичних, поурочних планів, планів роботи класних керівників та керівників гуртків, тимчасових програм, програм концертів, виставок, майстер-класів, завдань-тренінгів та ін., орієнтованих на конструктивну взаємодію ЗЗСО та ЗПО;
- упровадження дієвих методик проведення різних форм організації навчальних занять в урочній та позаурочній діяльності (факультативів, виставок, концертів дитячої та юнацької творчості, майстер-класів, івентів, флешмобів, пленерів, проєктів та ін.), що зумовлюють виникнення потреби у підлітків самореалізуватися, усвідомлювати навички соціальної поведінки;
- урізноманітнення роботи з батьками (анкетування батьків і підлітків, педагогічна освіта батьків, участь батьків у виховній роботі класу, гуртка; батьківські конференції, індивідуальні консультації для батьків тощо), що дозволяє реалізувати завдання й аргументовано довести ідею взаємодії.

На *конструкторсько-творчому етапі* зосереджуємо увагу на: моделюванні основних дій, алгоритмів творчої взаємодії. У такому процесі зміщуємо акценти із репродуктивної діяльності на конструктивну, творчу під час організації та проведення дослідження, підготовки методичного забезпечення взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків (видання методичних рекомендацій щодо створення умов для естетичного виховання, розвитку творчих здібностей підлітків, упровадження особистісно орієнтованого підходу до учнів, загального психологічного клімату ЗЗСО та ЗПО та ін.) Мету цього етапу окреслюємо так: сформувати у суб'єктів взаємодії ціннісно-творчого підходу до проведення процесу взаємодії ЗЗСО та ЗПО:

– включення питань методичного забезпечення взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків під час *організації та проведення курсів підвищення кваліфікації*:

- а) директорів закладів загальної середньої та позашкільної освіти;
- б) заступників директорів з навчально-виховної роботи закладів загальної середньої та позашкільної освіти;
- в) методистів та культурних організаторів закладів загальної середньої та позашкільної освіти;
- г) учителів різних, зокрема мистецьких дисциплін закладів загальної середньої освіти;
- д) керівників гуртків закладів позашкільної освіти.

Ціннісно-творчий підхід до професійної діяльності означених категорій слухачів курсів підвищення кваліфікації реалізовано: в розробці освітніх та робочих програм, навчально-тематичних планів; під час проведення конференцій з обміну досвідом, написання обов'язкових контрольних робіт, що виконуються під час аудиторних занять; у розробці навчальних комплексів «Теорія та методика позашкільної освіти», «Теорія та методика викладання мистецьких дисциплін», «Теорія та методика гурткової роботи», спецкурсів «Мистецька спадщина Сумщини», «Організаційно-методичні основи системи взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків», «Взаємодія закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків»).

Творче конструювання процесу взаємодії ЗЗСО та ЗПО було досягнуто під час *організації та проведення методичних заходів*: а) *педагогічних рад* закладів загальної середньої та позашкільної освіти; б) *нарад із заступниками директорів* закладів загальної середньої та позашкільної освіти; в) *методичних об'єднань класних керівників*; г) *методичних об'єднань учителів предметів художньо-естетичного циклу*; д) *методичних об'єднань керівників гуртків ЗПО*, на яких розглянуто питання взаємодії закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків, а саме:

- встановлення відповідності та оновлення мети, цілей, завдань, змісту, обсягу, характеру взаємодії можливостям ЗЗСО та ЗПО;
- корекція планів виховної роботи класних керівників, планів виховної роботи педагогів ЗЗСО відповідно взаємозв'язку урочної, позаурочної та позашкільної діяльності;
- стиль стосунків в ЗЗСО та ЗПО, емоційна насиченість життя колективу, створення умов для естетичного виховання підлітків;
- розвиток творчих здібностей підлітків, самопочуття підлітка та його соціальна захищеність, зняття фізичної та психологічної напруги під час занять;
- підвищення морального, творчого авторитету, особистісного професійного зростання керівників гуртків, учителів, класних керівників;
- розв'язання кадрових питань (учителі та керівники гуртків);
- самоосвіта вчителів та керівників гуртків, їх атестація.

Четвертий – *рефлексивно-інтерпретаційний* – етап спрямовує підлітків на естетичну творчість, підлітки бажають набути художньо-естетичного досвіду. На цьому етапі організуються й проводяться заходи взаємодії на якісно новому рівні (масові заходи, віртуальні майстер-класи, бесіди-обговорення, співбесіди, круглі столи, дискусії, колективні творчі справи, проекти, інтерв'ю, квести, івенти), що активізує рефлексію підлітків і дозволяє коректувати плани виховної роботи, досягати взаємодії.

У розробленій технології сконцентровано поетапний процес взаємодії ЗЗСО та ЗПО, що впливає на естетичну діяльність підлітків, яка здійснюється, передусім, у різнобічній соціальній творчості. Вихованці, які залучені до естетичної діяльності в процесі взаємодії, беруть участь у будь-якому процесі творення краси, проектній, пошуковій діяльності та ін. Проявляють любов до краси, її шанування, беруть участь у майстер-класах «діти-дітям», ураховують думки однолітків, цінують працю й твори мистецтва однолітків і мають зразок для наслідування (зокрема однолітків).

Отже, на кожному з етапів взаємодія закладів загальної середньої та позашкільної освіти в естетичному вихованні підлітків набуває все більшої сформованості, що можливо конкретизувати у виявах естетичної вихованості підлітків, у результативності виконання ними творчих робіт, їх емоційному відгуку на твори мистецтва, навколишній світ, прагнення акмеусіху, інших психолого-педагогічних якостей підлітків, забезпечує формування професійної компетентності педагогів.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва : Издательство «Смысл», 2005

2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання 2-ге, доповнене й виправлене. Рівне : Волинські обереги, 2011

3. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна та ін. Харків : Веста, 2006

*Серих Тетяна,
методист, керівник гуртка
КЗ Сумський Палац дітей та юнацтва,
доктор філософії,
м. Суми*

СТВОРЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблеми необхідності створення естетичного середовища закладу позашкільної освіти зумовлена вагомістю питання художньо-естетичного виховання і розвитку естетичної культури підростаючого покоління, що передбачає залучення вихованців позашкільля до вивчення художньо-естетичного досвіду людства, до творчої діяльності та вимагає відповідної готовності педагогів реалізувати ідеї естетичного впливу на вихованців.

У державних документах підкреслюється, що естетичне виховання дітей має відбуватися не лише в закладах загальної освіти. Так, у Національній доктрині акцентується увага на необхідності «розвитку цілісної міжгалузевої багаторівневої системи позашкільних закладів різних типів і профілів для забезпечення розвитку здібностей і таланту обдарованих дітей...» [5, с. 4].

Модернізація системи освіти в Україні спрямована, зокрема, на створення сприятливих умов для формування цілісної, духовно багаті особистості нової формації, здатної перетворювати світ за законами краси, що яскраво проявляється в тяжінні до прекрасного, досконалості, гармонії, що досягається шляхом створення відповідного естетичного середовища. Готовність педагогів закладів позашкільної освіти до цих викликів вважаємо ознакою їх професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. На важливості створення художньо-естетичного середовища в освітніх закладах наголошується у Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексній програмі естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. Зазначається, що художньо-естетичне середовище – це «діяльна основа та стійка сукупність наявних, культурних цінностей; з одного боку, воно вбирає в себе предметну сферу, певним чином організовані предметні результати художньо-творчої діяльності, а з іншого – форми відносин людей із реаліями культури, естетичного оточення [4].

Зупинимось на дефініціюванні поняття «освітнє середовище», яке у наукових колах сприймається у співвідношенні з його родовим поняттям «середовище»: «соціально-побутові умови, що оточують, обставини, а також сукупність людей, що пов'язані спільністю цих умов» [7, с. 31]. У контексті нашого питання до середовища віднесемо безпосереднє оточення вихованців, яке, частіше за все, найбільше впливає на становлення та розвиток особистості.

Наголошуємо, що вчені надають великого значення середовищу, в якому відбувається становлення особистості. Зокрема, Н. Яричевим, А. Богдановою, С. Осиповою «освітнє середовище» характеризується як «комплекс спеціально організованих психолого-педагогічних умов, в результаті взаємодії з якими відбувається розвиток і становлення особистості, маючи на увазі обов'язкову присутність особистості того, хто навчається в освітньому середовищі і, як наслідок, взаємовплив, взаємодію оточення із суб'єктом» [7, с. 31; 1, с. 51]. А. Богданова та С. Осипова акцентують увагу на освіті та вихованні через особливу організацію оточення тих, хто взаємодіє з цим оточенням – «людина змінюється в середовищі і завдяки середовищу» [1, с. 51].

У педагогічному аспекті середовище визначається як сукупність впливів усіх компонентів навчально-виховного процесу певного закладу, взаємодія суб'єктів цього процесу у визначеному педагогічному просторі [3, с. 1]. О. Іванова підкреслює, що нині надзвичайно актуальними є питання естетизації освітнього середовища. Естетичне середовище як складова освітнього середовища дефініціюється дослідницею як різноманітний, різнорівневий простір, який оточує людину, формує її уявлення про цей світ, її ставлення до людей, природи, усієї навколишньої дійсності [3, с. 2].

Наголошуємо на важливості своєчасного пошуку шляхів розв'язання проблеми створення цілісного естетичного середовища закладу позашкільної освіти, в якому має бути поєднаний педагогічний потенціал соціокультурних та природних чинників естетичного виховання дітей.

Характер освітнього середовища визначається цілями освіти, які формуються згідно із зовнішніми вимогами до сучасних закладів освіти. Серед цих вимог до закладів позашкільної освіти варто наголосити на естетичному вихованні дітей, яке реалізується шляхом створення відповідного естетичного середовища. Необхідність створення естетичного освітнього середовища, в свою чергу, висуває комплекс вимог до освітнього процесу – внутрішні вимоги.

І. Сідорова [6] розглядає художньо-естетичне середовище у поєднанні двох сфер: предметної та соціально-педагогічної. За вченою, предметна сфера вимагає створення сприятливих естетичних умов для навчання й виховання та реалізації художньо-творчих здібностей вихованців. Це, насамперед, естетичне оформлення кабінетів, сучасний дизайн інтер'єрів, відповідне оформлення бібліотек, читальних залів, наявність картинних галерей, мистецьких світлиць, художніх майстерень тощо. На створенні естетичної обстановки в кабінеті наголошує і В. Григоренко [2, с. 27], окреслюючи основні характеристики оптимального розвитку естетичного середовища.

На нашу думку, художнє оформлення кабінету як просторового середовища – особливий вид мистецтва, який передбачає перетворення простору шляхом синтезу кількох видів мистецтва з акцентом на їх єдність стосовно концептуального завдання щодо створення художнього образу шляхом узагальнення загального змісту та з урахуванням особливостей кожного виду мистецтва. Створюючи естетичне середовище на рівні простору (предметної сфери за І. Сідоровою), важливо дотримуватись цілісності змісту, стильового і колористичного вирішення художніх ідей.

Специфіка створення такого середовища у закладі позашкільної освіти дозволяє педагогам ініціювати контакти із закладами культури і мистецтв (філармоніями, театрами, музеями тощо), підтримувати взаємодію з професійними та аматорськими мистецькими колективами, відомими митцями, артистами, акторами для залучення вихованців до художніх цінностей та задоволення їхніх інтересів і потреб. Реалізація цих ідей залежить від вміння налагоджувати зв'язки, домовлятися, організовувати, що теж характеризує рівень професійної компетентності педагога.

Соціально-педагогічна сфера художньо-естетичного середовища, як зазначає І. Сідорова, охоплює низку складників: естетику спілкування й поведінки, діалогічність взаємин, естетику життєтворчості, красу міжособистісних відносин, духовно-естетичну атмосферу [6]. Уміння педагогів створити естетичне середовище на рівні соціально-педагогічної сфери вважаємо критерієм їх професійної компетентності, оскільки вимагає відповідних етичних навичок поведінки, спілкування з дотриманням культури мовлення та обумовлюється естетичною свідомістю особистості.

Аналіз теоретико-методологічної літератури дозволив нам визначити, що створення естетичного середовища у закладах позашкільної освіти передбачає:

- упровадження особистісно-орієнтованого принципу освіти;
- створення атмосфери творчого пошуку та творчої самореалізації;
- забезпечення засвоєння кращих надбань людства у сфері мистецтва з акцентом на естетичні та моральні орієнтири митців, моделі їх поведінки;
- сприяння діалогу сучасної культури та культури минулого, збереження культурної пам'яті;
- забезпечення сприйняття та інтерпретації творів мистецтва;
- сприяння емоційній активності та захопленості;
- створення духовно-естетичної атмосфери з акцентом на естетику спілкування й поведінки, культуру мовлення, красу міжособистісних відносин;
- художнє оформлення простору закладу освіти;

Висновки. Таким чином, сучасній системі мистецької освіти та художньо-естетичного виховання дітей надано широкий простір для вдосконалення, відродження кращих традицій та впровадження інноваційних технологій, ідей. Відкритий характер освіти характеризується варіативністю художнього матеріалу, різноманітністю методів та прийомів, які підпорядковані, тим не менше, головній меті – художньо-естетичному вихованню дітей. Створення естетичного середовища у закладі позашкільної освіти відкриває нові можливості для гармонійного розвитку особистості, передусім для формування естетичної культури вихованців, та вважається критерієм рівня професійної компетентності педагога, що розуміється в особливостях такого середовища та докладає зусиль для його функціонування.

Список використаних джерел

1. Богданова А. Осипова С. Инновационная поликультурная образовательная среда в контексте формирования толерантной личности. *Сибирский педагогический журнал*. 2012. № 4. С.49–54. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/v/innovatsionnaya-polikulturnaya-obrazovatel'naya-sreda-v-kontekste-formirovaniya-tolerantnoy-lichnosti>.

2. Григоренко В. Образотворча діяльність і підготовка дітей до школи. *Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія 17: Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. пр. Київ, 2004. Вип. 1. С. 27–34.
3. Іванова О. Естетичне середовище як складова частина виховного процесу студентів вищих навчальних закладів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. Луганськ, 2008. Вип. 2 (25).
4. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text.
5. Національна доктрина розвитку освіти. *Освіта України*. 2002. № 33. С. 4–6.
6. Сідорова І. Створення художньо-естетичного середовища у позааудиторній художній діяльності студентів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія. 2011. № 35. С. 147–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2011_35_34.
7. Ярычев Н. Поликультурная образовательная среда как элемент формирования толерантности студента. *Педагогика высшей школы* : международный научный журнал. 2016. № 1 (04). С. 30–32.

*Студенець Олена,
старший викладач кафедри теорії та методики
початкової та дошкільної освіти,
Хмельницький інститут
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук,
м. Хмельницький*

ІНТЕГРАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СУЧАСНОГО ШКОЛЯРА

Постановка проблеми. Суспільство з освітою єдині. Проблеми, які можуть виникнути у суспільстві, так чи інакше впливають на освіту. У той самий час, освіта, реагуючи на виклики спільноти, суттєво впливає на її розвиток в цілому та на важливі тенденції його розвитку зокрема. Сьогодні світ презентує нам освіту, як складне, багатогранне явище, середовище, в якому передаються та засвоюються знання та суспільний досвід. В освіті об'єднується різні види навчальної та виховної діяльності, які є змістом єдиної соціальної системи, що орієнтуються на громадські потреби людства. Сучасна освіта посідає одне з провідних місць серед соціальних інститутів суспільства. Адже чим вище рівень і якість освіти, тим вище статус людини, його місце в суспільстві. Ключові зміни стосуються змісту та підходів до навчання. Адже «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству...» [1]. Замість того, щоб запам'ятовувати факти та визначення понять, в учнів будуть формуватися компетентності. Це – динамічні об'єднання поглядів, цінностей, знань, навичок, умінь, прийомів мислення та інших рис особистості, що дають змогу особі успішно соціалізуватися, удосконалювати свою навчальну та професійну діяльність. Засвоюються основні знання, які будуть підкріплюватись умінням їх використовувати; з'являться навички та цінності, що будуть необхідні випускнику НУШ в житті. Читати з розумінням, критично та системно мислити, вміти сформулювати та обґрунтувати власну думку усно і письмово, проявляти ініціативу, творчість, керувати своїми емоціями, приймати власні рішення, розв'язувати проблеми, оцінюючи ризики, співпрацювати з іншими – все це є пов'язаними вміннями для усіх компетентностей. Крім того учні в НУШ навчаються за діяльнішим підходом, впроваджується проектне навчання.

Одним із напрямків, що активно презентуються як «новаційні» в світі реалізації концепції НУШ є інтеграція у навчання. Актуальність ідеї інтегрованого навчання полягає в тому, що вона є оптимальною для сучасного етапу розвитку національної школи. Інтеграція – необхідна умова часових змін. Вона ознайомлює людину з інноваціями в культурному житті суспільства, інтелектуально розвиває індивіда. Діти починають усвідомлювати світ в цілому та своє місце у цьому мінливому світі. Ідеї інтегрованого навчання сьогодні надзвичайно актуальні, оскільки сприяють успішній реалізації нових освітніх завдань: дають можливість учителеві разом із учнями опанувати

значний за обсягом навчальний матеріал, досягнути формування міцних, усвідомлених міжпредметних зв'язків, уникнути дублювання у висвітленні низки питань [3, с. 5].

У сучасному педагогічному процесі значного розвитку набула ідея міжпредметної інтеграції. Інтегровані уроки ставлять за мету спресувати споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми [2].

Виклад основного матеріалу. Підвищення ефективності сучасного уроку впливають різні чинники: модернізація змісту освіти; інноваційні принципи навчання (інтенсифікація, диференціація, інтеграція, демократизація, гуманізація, гуманітаризація); новітні технології навчання; національна спрямованість навчання і виховання учнів; наукові підходи до уроку та його аналізу як педагогічної системи; інваріантність модифікацій видів уроку; інноваційні ідеї позитивного педагогічного досвіду.

Урок – це педагогічна система, яка об'єктивно інтегрує організаційну, дидактичну, психологічну, виховну та санітарно-гігієнічну підсистеми, діяльність учителя та навчальну діяльність учнів, її результативність [1].

Усі «підсистеми» уроку знаходяться у тісному взаємозв'язку, взаємозумовленості та утворюють нову інтегративну систему – процес навчання на уроці. Ефективність реалізації змісту кожної із визначених підсистем та уроку в цілому залежить від знання оцінних параметрів, технологій їх реалізації.

Інтеграція – необхідна умова сучасного навчального процесу, її можлива реалізація в межах будь – якого навчального закладу здійснила б перехід цього закладу на новий рівень його розвитку [4].

Інтеграційні процеси в освіті тривають, і вони різноманітні, але мета їх одна – розвинена, креативна особистість, здібна до творчого пошуку.

Тому, об'єктивно закладені внутрішньопредметні зв'язки між різними областями могли б сприяти й природному встановленню міжпредметних зв'язків з метою інтеграції знань при розгляді певних об'єктів, явищ, процесів.

На думку вітчизняних і зарубіжних учених, суттєво покращити якість навчання, виховання і розвитку учнів можливо за умови цілеспрямованого вдосконалення уроку, його модифікації. В.О.Сухомлинський наголошував, що на уроці розвиваються пізнавальні і творчі сили учнів, формуються вміння наукового мислення, виховується любов до книги

Проблема міжпредметних зв'язків не нова проблема для педагогіки, і його рішення завжди обґрунтовувалося філософськими поглядами на процеси диференціації та інтеграції наукового знання. Завдання використання міжпредметних зв'язків у навчальному процесі в різні періоди висували Я. А. Коменський, К. Д. Ушинський. О.Савченко зазначає, що «змістовні, цілеспрямовані інтегровані уроки вносять у звичайний плин шкільного життя новизну, певною мірою знімають суворі кордони предметного викладання і допомагають дітям емоційно і системно сприйняти деякі поняття, явища». Ш. О. Амонашвілі любив повторювати: «Кожна дитина має бути почута!».

У кожному класі є школярі, що відрізняються типами пам'яті, сприйняття, уваги.

І дійсно, когось з них темп пояснення вчителя влаштовує, а для іншого він дуже швидкий. Для одного використовується на уроці таблиця здається ясною, а інші сприймають її тільки після тривалих роз'яснень.

Самостійна дослідницька робота учнів зрівнює їх шанси, так як кожен вибирає властивий йому шлях вирішення, хоча, звичайно, залишається проблема: як озброїти учня прийомами, способами, засобами, з арсеналу яких він може вибрати відповідне для вирішення поставленого завдання. Перешкодою є і обмежений час уроку, і те, що момент фінішу у кожного учня свій. [5] Особливістю інтегрованого уроку є те, що в цьому процесі можуть брати участь два або три, а може і більше педагогів. Простіше чи складніше проводити такий інтегрований урок?

Але необхідно пам'ятати, що урок – найважливіша ланка всієї роботи. Саме через нього реалізуємо всі головні завдання інтегрованого курсу і приходимо в підсумку до успіху або невдачі, якщо не зуміли цього зробити.

У рамках інтеграції педагоги можуть заздалегідь визначити, що вважати важливим, а що другорядним, щоб навчити своїх учнів раціонально оформляти свою роботу, правильно побудувати усні відповіді.

Інтегровані уроки знімають стомлюваність і перенапруження учнів за рахунок переключення з одного виду діяльності на інший. Однак в перші два роки навчання в школі не слід особливо акцентувати на інтеграції, оскільки у дитини ще невеликий багаж знань, не сформувалися граматичні, обчислювальні, технічні навички.

Одна з обов'язкових та основних вимог інтегрованого викладання - підвищення ролі самостійності учнів, тому що інтеграція неминуче розширює тематику досліджуваного матеріалу, викликає необхідність більш глибокого аналізу і узагальнення явищ, коло яких збільшується за рахунок інших предметів. Чи посилено школярам самостійно вивчити такий обсяг матеріалу? Учні впораються з подібною роботою тільки тоді, якщо володіють прийомами дослідницької діяльності і вміють правильно організувати свій час. Ці питання повинні стояти перед учителем початкових класів, який всерйоз зайнятий проблемою інтеграції на цьому етапі навчання. У свою чергу до вчителя пред'являється дуже багато вимог. Інтегрований урок вимагає від вчителя додаткової підготовки, великої ерудиції, високого професіоналізму.

Мета інтегрованого навчання:

- сформувати в учнів єдине уявлення про світ навколо, про систему знань і вмінь;
 - досягти рівня освіти, що асоціюється з термінами «якість», «конкурентоздатність»;
 - розвивати мислення учнів, вивчаючи загальноосвітні предмети та предмети, що відносяться до профорієнтації учнів;
 - активізувати практичну та пізнавальну діяльність учнів на уроці та в позаурочний час;
 - реалізовувати виховну та розвивальну функції. Інтегроване навчання та впровадження цього явища в педагогічну практику необхідне через потребу у формуванні інтегративного типу мислення у сьогоденних школярів для їх подальшої успішної адаптації і конкурентоздатності в сучасних умовах
- Слово «інтеграція» є об'єднання різних частин матеріалу в одне ціле двох дисциплін. Інтегрований урок дає можливість учневі більш повно побачити картину явища.

Інтегровані уроки є потужними стимуляторами розумової діяльності дитини. Діти починають аналізувати, зіставляти, порівнювати, шукати зв'язки між предметами і явищами.

Інтеграція – це надзвичайно приваблива форма уроку для дитини. Діти більш схильні стомлюваності, яку викликає одноманітність. Інший, незвичний хід уроку спонукає його інтерес і стимулює активність.

Інтегровані заняття часто супроводжуються відкриттями і знахідками. Це, в якомусь сенсі, наукова діяльність. Особлива цінність цього явища в тому, що роль дослідників виконують учні.

Уроки такого типу як можна краще розкривають творчий потенціал педагога. Це не тільки новий етап у професійній діяльності вчителя, а й чудова можливість для нього вийти на новий рівень відносин з класом.

Інтегровані уроки переслідують мету розвитку образного мислення учня.

Нестандартність уроку вимагає великої підготовчої роботи. Почати краще з визначення провідної мети, яка буде лейтмотивом заняття. Відповідно до мети визначається зміст уроку [6]. Весь навчальний матеріал не повинен бути перевантажений зайвою інформацією.

Найпоширеніший варіант інтегрованих уроків – предмети естетичного циклу. Наприклад, синтез музики і хореографії. Такі уроки продуктивні: вони не тільки дають знання, але й надихають їх на власну творчість.

Можна залучати і учнів до підготовки інтегрованого уроку, заздалегідь пропонуючи їм підготувати якусь частину нового матеріалу.

Сьогодні педагогіка схиляється до того, що в основі інтегрованих уроків повинна бути гуманістична спрямованість. Знання набувають характеру особистісно важливих, близьких кожному учневі. На перший план виходить соціальна важливість навчального матеріалу. Це спрямовує вчителя на пошук яскравих, живих прикладів, на адаптацію до актуальним інтересам учня, на особисту значимість матеріалу для дитини.

Підготовка інтегрованих уроків передбачає:

- зіставлення матеріалу різних предметів для виділення тем, близьких за змістом або метою використання;

- визначення завдань уроку;

- «конструювання» уроку.

Методика проведення інтегрованого уроку вимагає від учителя високого професіоналізму та ерудиції. Якщо такі нестандартні уроки відбуваються систематично, це значно впливає на розвиток пізнавальних здібностей молодших школярів.

Адже інтегровані уроки в початковій школі покликані навчити дитину з найперших кроків у школі уявляти світ як єдине ціле [7]. Тому дійсно, інтеграція навчального процесу - це важливий чинник розвитку пізнавальної активності учнів. Головним завданням освіти є підготовка молоді до сучасного життя, тобто формування в неї необхідних компетентностей, а одним із засобів їх формування є інтеграція навчальних дисциплін. Інтеграція може вирішити основні суперечності

освіти -протиріччя між безмежністю знань і обмеженими людськими ресурсами. Інтеграційні процеси у професійній освіті останніми роками посідають щораз важливіше місце, оскільки вони спрямовані на реалізацію нових освітніх ідеалів – формування цілісної системи знань і вмінь особистості, розвиток їх творчих здібностей та потенційних можливостей.

Проблема інтеграції навчання і виховання важлива і сучасна як для теорії так і для практики. Її актуальність зумовлена змінами у сфері науки, виробництва, новими соціальними запитами. Звідси і переваги такого навчання:

- інтеграція поживляє навчальний процес;
- економить навчальний час;
- позбавляє від перевтоми.

Застосування в навчальному процесі інтегрованих технологій та інтерактивних форм і методів навчання сприяє формуванню навичок і вмінь учнів, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, активної взаємодії учнів. Це така організація навчального процесу, за якої неможлива не участь учня в колективному процесі пізнання, співнавчання, взаємонавчання.

Інтегровані уроки можна здійснювати між різними навчальними дисциплінами, навіть такими, які, на перший погляд, здаються несумісними.

На інтегрованих уроках формуються наступні компетенції:

- ціннісно-сміслові;
- загальнокультурні;
- інформаційні;
- комунікативні.

Проведення уроку доцільне лише за умов наявності спільної мети. Залежно від теми, мети та завдань уроку визначати його тип. У відповідності до теми, задач, типу уроку добирати фактичний і дидактичний матеріал. Обирати найбільш ефективне поєднання методів і прийомів - відповідно до поставленої мети, змісту навчального матеріалу.

Залежно від дидактичної мети інтегровані уроки поділяють на:

- уроки вивчення нового матеріалу;
- уроки систематизації та узагальнення знань;
- комбіновані уроки

Структура інтегрованих уроків може бути різною. Це залежить від мети, завдань, змісту уроків, способів діяльності.

Для ефективного проведення інтегрованих уроків необхідні наступні умови:

- правильне визначення об'єкту вивчення, ретельний відбір змісту уроку;
- високі професійні якості вчителя, що забезпечать творчу співпрацю викладачів і учнів при підготовці уроку;
- включення самоосвіти учнів в навчальний процес;
- використання методів проблемного навчання, активізація розумової діяльності на всіх етапах уроку;
- продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи;
- обов'язкове врахування вікових психологічних особливостей учнів.

Особистісно орієнтований підхід до виховання школярів зумовлює перехід установки на виховання як зовнішніх впливів у внутрішню потребу учня; визначення перспективної траєкторії виховання, проектування та моделювання домінуючих на певному уроці напрямів виховання особистості учня; поєднання соціально значущих і особистісних мотивів виховання і самовиховання учнів у процесі навчання; прогнозування кінцевого результату виховання - соціально-психологічного, професійного, етичного статусу вихованої людини.

Висновки. Отже, у сучасного школяра з'явився новий інноваційний інструмент, що адаптує дитину до змін в суспільстві, допомагає опанувати величезний обсяг різноманітної інформації про світ навколо, про суспільство, про місце в цьому суспільстві. Цей інструмент допомагає учню само вдосконалитися та реалізуватися, як особистості. В основі уроків інтегрованого навчання лежить гуманістичний напрям. Це означає, що знання повинні бути персонально важливі для кожного учня. Першочергово надається перевага соціально важливому навчальному матеріалу. Таким чином при підготовці уроку я шукаю яскраві, живі приклади, які можна адаптувати до актуальних інтересів дитини. Інтегровані уроки зробили навчання у моєму класі цікавим. Прийшла до висновку, що проводити такі уроки необхідно для того, щоб учні могли цілісно сприймати світ, розуміти явища та процеси, які відбуваються у ньому.

Інтеграція – необхідна умова сучасного навчального процесу, її можлива реалізація в межах будь-якого навчального закладу здійснила б перехід цього закладу на новий рівень його розвитку.

Інтеграційні процеси в освіті тривають, і вони різноманітні, але мета їх одна – розвинена, креативна особистість, здібна до творчого пошуку.

Список використаних джерел

1. Гломозда В. Г. Вивчення тем інтегративного характеру як спосіб здійснення міжпредметних зв'язків. *Педагогіка* : респ. наук.-мет. зб. Київ, 2011. Вип. 30. С. 17–20.
2. Грищенко Н. Н. Технологія інтегрованого уроку. *Вісник профосвіти*. 2007. № 19-20, грудень. С. 9–11.
3. Іванчук М. Г. Формування і розвиток особистісного потенціалу школяра в процесі інтегрованого навчання. *Психологія* : зб. наукових праць. К. : КПУ імені М.П. Драгоманова. 2003. Вип. 19. С. 127–131.
4. Островецька Н. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. К. : Фірма «ІНККОС», 2003. 352 с.
5. Островецька Н. М. Методологія аналізу якості уроку як педагогічної системи : монографія. Харків : ТИТУЛ, 2008. 402 с.
6. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. та ін. Освітні технології : навч.-метод. посібник. К. : Видавництво А.С.К., 2003. 255с.
7. Сухомлинський В. О. Поради про відвідування та аналіз уроків : вибрані твори в п'яти томах. Том 4. К. : Рад. школа, 1977. С. 576–598.

*Стукалова Тетяна,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарної освіти,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ВПЛИВ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Сьогодні суспільство ставить перед освітою завдання сформувати особистість як професіонала, активного громадянина; гармонійно розвинуту, здатну найповнішим чином реалізувати свій потенціал на власну і загальносуспільну користь.

Ідея «від навчання на все життя до навчання через все життя» стала новим баченням розвитку особистості відповідно до сучасних суспільних змін, що відбуваються, тому саме неформальна освіта стає однією найбільш ефективних умов становлення професійної компетентності педагога.

На формування нового змісту професійної компетентності педагога в умовах неформальної освіти, впливає ряд факторів галузевої специфіки:

- забезпечення навчальних закладів висококваліфікованими та конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг фахівцями;
- сучасними вимогами щодо форм, методів і засобів професійно-педагогічної діяльності;
- досягненнями в напрямках соціальної, педагогічної, психологічної, управлінської, економічної, правової, технологічної та ін. підготовки.

Професійна компетентність в педагогічній сфері розглядається як: педагогічна компетентність, психологопедагогічна компетентність, професійно-педагогічна компетентність, компетентність вчителя. Розвитку професійної компетентності вчителя присвячені роботи Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Зимньої, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, Л. Карпової, М. Кадемії, А. Коломієць, О. Локшиної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Овчарук, Є. Павлютенкова, Л. Парашенко, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Ракова, І. Родигіної, О. Савченко, Г. Тарасенко, С. Трубачевої, А. Хуторського, М. Чошанова, В. Шахова та ін.

Метою дослідження є аналіз питання формування професійної компетентності педагога в умовах неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Набуття професійної компетентності починається з оволодіння педагогічною професією і охоплює декілька етапів професійного розвитку фахівця, протягом яких змінюються життєві та професійні плани, відбувається перебудова структури особистості, визначається провідна діяльність, соціальна ситуація.

Глумачний словник сучасної української мови за редакцією В. Бусела розглядає компетентність як певну суму знань особистості, яка дозволяє їй судити про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку.

Основні характерні риси компетентної особистості є:

- оволодіння специфічними здібностями, що включають особливі риси і характеристики поведінки, значущі для певної діяльності;
- здатність отримувати високі результати у процесі діяльності, яка не є обов'язково опосередкованою природними даними, інтелектом і здобутою освітою;
- наявність не тільки знань, але і практичних умінь.

Професійний розвиток педагога відбувається впродовж усієї його активної творчої життєдіяльності: загально-всєбічний розвиток, процес формування нових якостей професійно-педагогічної діяльності, поступове ускладнення виробничих завдань, вироблення власного оригінального педагогічного стилю, набуття компетентісного досвіду [5].

О. О. Білявська зазначає, що професійна компетентність – це професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності. Професійна компетентність включає також наявність у фахівця стратегічного мислення і його креативність, тобто здатність і психологічну готовність брати активну участь у процесах розвитку [1].

Професійно-педагогічна компетентність виступає складовою професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості, тобто інтегрованим показником діяльнїсної та індивідуально-особистісної сфери педагога, для якого важливо в умовах неформальної освіти не стільки оволодіти системою професійно-особистісних знань, умінь і навичок, скільки вміти майстерно мобілізувати їх у певній ситуації для творчо-продуктивного розв'язання завдань на рівні професійних стандартів.

Таким чином, процес розвитку професійної компетентності педагога, що ґрунтується на засадах неперервної освіти сприяє розвитку змістового (знання) та процесуального (уміння) компонентів і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення.

Розкрити, реалізувати даний потенціал допомагає неформальна освіта, яку відрізняють добровільність, інноваційність, варіативність. Включаючись в програми неформальної освіти, людина отримує можливість освоїти потрібні для неї компетентності, збагатити внутрішній ресурс.

Аналізуючи дослідження науковців з даної тематики виділяємо головні чинники розвитку неформальної освіти в педагогічному середовищі:

- потреба в ній з боку освітньої спільноти, які утворюють різноманітні педагогічні осередки;
- можливість зосередження педагога на досягненні конкретних, важливих та зрозумілих для нього цілей;
- попит на гнучкі, альтернативні, нестандартні і нетрадиційні методи навчання з метою оволодіння новими знаннями [2, 4].

Гончарук А, наголошує, що хоча неформальна освіта і може плануватись «зверху», вона може здійснитись лише якщо є відгуком на актуальний освітній запит «знизу». При цьому, активність тих, хто навчається підтримується за рахунок їх власної зацікавленості. В цьому сенсі, дослідниця вважає за доцільне говорити про те, що саме неформальна освіта забезпечує особистісний ріст людини та виконує роль «керуючої та направляючої зовнішньої (стосовно самої людини) та одночасно його власної внутрішньої сили» [2, с. 34].

Таким чином, професійна компетентність педагога у рамках неформальної освіти не може бути зведеною до набору знань та вмінь, а визначає необхідність та ефективність їх застосування у реальній освітній практиці, сприяє вдосконаленню складників професійної компетентності: теоретичні педагогічні знання, практичні вміння, особистісні якості педагога.

Неформальна освіта посідає особливе місце в становленні професійної компетентності педагога, адже являє собою діяльність, спрямовану на здобуття практичного досвіду. Тому її окреслюють як «навчання через практику». Вона є відкритою та доступною для педагогів будь-якої професійної кваліфікації, без вікових рамок, соціального статусу та рівня особистісного розвитку.

Загалом сучасна неформальна освіта використовує можливості електронного освітнього простору та відповідає наступним вимогам:

1. Гнучкість, коли навчання здійснюється в основному не шляхом організації стандартних курсів, а постійно, у зручний для педагогів час та в зручному місці.
2. Модульність, оскільки в основу покладається модульний принци, що дозволяє з набору незалежних курсів модулів сформувати навчальну програму, яка відповідає індивідуальним чи груповим потребам.

3. Паралельність, що означає поєднання навчання з професійною діяльністю. Використання електронного освітнього простору для великих аудиторій з метою актуалізації можливостей комунікації та пошуків джерел навчальної інформації.
4. Технологізація: використання можливостей електронних засобів навчання та Інтернет-технологій.
5. Глобальність як результат процесу інтеграції до світового електронного освітнього простору.
6. Нові функції педагога, який виступає як координатор самостійної освітньої діяльності.

Неформальна освіта володіє тим потенціалом, який допомагає постійно оновлювати та змінювати етапи освітньої діяльності педагога, шляхом інтеграції індивідуального й соціального досвіду; адже, будучи орієнтованою на задоволення індивідуальних потреб її учасників вона реалізується через групове спілкування на умовах рефлексії та зворотного зв'язку.

У Законі України «Про освіту» стаття 8, зазначається, що особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [3].

Саме неформальна освіта – це освіта, що інституціалізована, навмисна і спланована суб'єктом освітньої діяльності. Визначальна характеристика неформальної освіти полягає у тому, що вона доповненням до формальної освіти у процесі навчання людини протягом усього життя, гарантує право на доступ до освіти для всіх, призначена для осіб будь-якого віку.

Висновки. Таким чином, неформальна освіта враховує соціальний контекст та особисті прагнення педагога, тим самим дає можливість неперервного професійного зростання, вдосконалювання своєї компетентності протягом професійного життя. А також висуває нові вимоги до оновлення форм професійного розвитку педагога: сертифікаційні програми, тренінги, семінари, семінари-практикуми, семінари-наради, вебінари, майстер-класи, онлайн-курси, конференції.

В результаті безперервної професійної діяльності педагога підвищується якість викладання; розробляються методичні посібники, статті, підручники, програми, дидактичний матеріал, наочність, нові форми, методи і прийоми навчання; здійснюються виступи з доповідями на науково-практичних конференціях; створюються комплекти педагогічних розробок.

Зміст, методи і форми підготовки у системі неформальної освіти педагога на всіх стадіях діяльності, повинні бути спрямовані на зростання його професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Білявська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. URL: [<http://lib.mdpu.org.ua/nvs/>]
2. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС. *Педагогічні науки*. 2012. № 54. С. 31–36.
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Карпенко М. Освіта протягом життя : світовий досвід і українська практика. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
5. Рацун А. Б. Зміст професійної компетентності вчителя. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. Вип. 88. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_p/88/statti/07.pdf

***Сударева Галина,**
старший викладач кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Обрання Україною шляху європейської та світової інтеграції викликало реформаційні процеси в освітній галузі і разом висвітлило проблему розвитку професійної компетентності педагога як основного суб'єкта реформування освітньої системи. Одним із чинників розвитку професійної компетентності педагогів є інноваційна діяльність, у процесі якої відбувається

оновлення педагогічного процесу, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики, розвиток особистісних і професійних якостей педагогів.

Проте, в освітній інноваційній практиці трапляються випадки, коли результати нововведень є далеко неоднозначними, а подекуди – зовсім не відповідають прогнозованим. Протиріччя між розширенням масштабів інноваційної діяльності в освітньому середовищі та помилковими результатами пошуку, між виваженою, спроектованою діяльністю та неефективним її здійсненням актуалізують проблему управління та методичного супроводу інноваційної діяльності з метою посилення її впливу на розвиток професійної компетентності педагога.

Виклад основного матеріалу. Інноваційною освітньою діяльністю у системі освіти є діяльність, що спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок [4]. Проте поняття «інноваційна діяльність» можна розглядати з різних кутів зору. З одного боку, дійсно вона полягає у створенні нового, а з іншого – це найвищий ступінь педагогічної творчості. Ознаками педагогічної творчості є варіативність діяльності вчителя; володіння методологією інноваційної діяльності та методами педагогічного дослідження; здатність до узагальнення, аналізу та практичного застосування досвіду творчої діяльності інших вчителів; здатність до співпраці та взаємодопомоги; знання новаторських методик і створення власних, що входять складовими до професійних компетентностей, таких як когнітивно-технологічна, методична, комунікативно-ситуативна, соціальна, прогнозуально-рефлексивна, аутопсихологічна, інформаційно-технологічна, кооперативна тощо.

Таким чином, інноваційна освітня діяльність педагога є важливим засобом розвитку його професійної компетентності, яку у контексті нашого дослідження ми розуміємо як динамічну, інтегральну систему професійно-особистісних компетенцій педагога, що зумовлюють його готовність і здатність виконувати педагогічні функції та ефективно здійснювати педагогічну діяльність згідно з прийнятими у суспільстві в конкретно-історичних умовах нормами, стандартами, вимогами [5].

Теоретико-методологічні засади педагогічної інноваційної діяльності для освітньої галузі розроблено в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених: психологічні основи педагогічної діяльності (О. Бондарчук, Л. Карамушка, І. Коганець, Н. Коломінський, В. Моляко, С. Подмазін т ін.); теоретична та практична готовність до здійснення педагогічної діяльності (Л. Вашенко, Г. Данилова, Л. Даниленко, В. Олійник, І. Лернер, М. Поташник, М. Скаткін, В. Сластьонін т ін.), професійна компетентність вчителя (В. Бондар, Г. Єльнікова, В. Маслов, В. Мельник т ін.).

Поняття професійної компетентності педагога виражає єдність його теоретичної та практичної готовності здійснювати педагогічну діяльність, тому в контексті концепції навчання впродовж усього життя зайняття педагогом інноваційною діяльністю має відбуватися постійно й здійснюватися на всеукраїнському рівні, рівні окремої адміністративно-територіальної одиниці, а також на рівні навчального закладу [4]. Останній із зазначених, рівень навчального закладу, на нашу думку, є найбільш дієвим та ефективним. Тому докладніше розглянемо питання інноваційної освітньої діяльності педагогів саме на рівні окремого навчального закладу освіти.

Результативність реалізації нововведень окремим закладом освіти значною мірою залежить від його інноваційного потенціалу та інноваційної культури. Під інноваційним потенціалом закладу освіти розуміють здатність його колективу створювати, сприймати та реалізовувати нововведення [1].

Матеріали здійсненого дослідження дозволяють виокремити складові інноваційного потенціалу педагогічного колективу освітнього закладу, до яких відносимо такі:

- зацікавленість учасників інноваційної діяльності в позитивному кінцевому результаті;
- компетентність учасників інноваційної діяльності щодо реалізації нововведення;
- співвідношення цілей школи з новою педагогічною ідеєю;
- наявність відповідальних сторін за процес і результати апробації нововведення (автор, науковий консультант та ін.);
- узгодженість інтересів між суб'єктами інноваційної діяльності, з одного боку, та адміністрацією (педагогічним колективом, батьками) – з іншого.

Важливим чинником впливу на інноваційний процес у закладі освіти є його інноваційна культура, яку розглядають як здатність педагогічного колективу до змін, відкритість до комунікацій як у середині, так із зовнішнім середовищем. Крім того, інноваційна культура школи характеризується орієнтованістю на особистість, тобто особистісний розвиток учня і педагога. Вчителям такого закладу притаманна солідарність у цінностях і поглядах на освіту, на основі яких формується їхня поведінка. Це дає їм змогу ефективно співпрацювати і не витрачати часу на зайві суперечки з фундаментальних питань. При цьому можливе існування кількох «команд педагогів», членів кожної з яких об'єднують спільні цінності й погляди. Між цими «командами» відбувається

постійний діалог, взаємоузгодження позицій. За наявності вказаних чинників впливу на інноваційний процес у навчальному закладі, що приймає рішення про впровадження певної інновації, першочерговим завданням його керівника стає створення програми (проекту) інноваційної діяльності, у якій можна виокремити наступні етапи.

Перший етап – усвідомлення колективом необхідності змін і впровадження нововведень. Основна мета етапу полягає в тому, щоб усі члени шкільного колективу переконалися, що реальний стан функціонування школи не відповідає тенденціям розвитку суспільства, науково-технічному прогресові, вимогам батьків щодо забезпечення дітей освітніми послугами відповідно до їх потреб та інтересів, врешті, не сприяє професійному зростанню педагогічного колективу тощо. На цьому етапі в навчальному закладі формується відповідне інформаційне поле на основі залучення педагогічного, учнівського та батьківського колективів до різних форм інноваційної діяльності (конференції, збори, семінари, наради, презентації, зустрічі з досвідченими вчителями, науковцями тощо). У підготовці до них доцільним є проведення анкетування педагогічного колективу з метою вивчення їх готовності до інноваційної діяльності, яке надасть змогу виявити відношення педагогів до інноваційних змін, ступеня їх готовності до них, напрямків інноваційної діяльності для вирішення наявних педагогічних проблем у закладі.

Оброблені анкети з якісними та кількісними висновками необхідно запропонувати членам колективу для аналізу в умовах спеціально організованого семінару, під час якого викристалізовується колективна думка з приводу передбачуваних змін. Це важливий крок до розвитку мотивації педагогів до інноваційної діяльності.

Другий етап – пошук та актуалізація нових ідей. На цьому етапі формується творча група, діяльність якої спрямовується на розроблення та оформлення ідеї у відповідний проект чи програму.

Третій етап – здійснення проектування нововведення творчою групою. Насамперед аналізується стан функціонування навчального закладу на основі проведеної діагностики, визначається майбутня перспектива, окреслюється стратегія досягнення мети. У педагогічних виданнях поширені розробки таких проектів [2, 3, 6].

Четвертий етап – управління процесом упровадження нововведення. На цьому етапі відбувається освоєння (апробація) нової педагогічної ідеї. Тому важливим для керівника закладу є врахування «людського фактора» в інноваційному процесі (мотивація, стреси, функціональна невизначеність, вчасна поінформованість, неконтрольованість ситуацій тощо) та створення комфортних умов для роботи всіх суб'єктів інноваційної діяльності.

П'ятий етап – стратегія управління та підготовка суб'єктів інноваційної діяльності до роботи в нових умовах. Йдеться передусім про вибір стилю управління, вміння презентувати ідею, оцінювати та контролювати проміжні результати, делегувати повноваження, мотивувати до співпраці, налагоджувати зовнішню комунікацію тощо.

Шостий етап – подолання опору та психологічного дискомфорту.

Сьомий етап – оприлюднення результатів інноваційної педагогічної діяльності (інноваційного продукту). Його зміст, зміст окремого предмета, алгоритм педагогічної технології, методика, нова організація навчально-виховного середовища та інші ідеї мають бути оприлюднені на рівні батьків, школярів, учителів, органів державного управління.

Результати інноваційної діяльності навчального закладу можна перевірити за відповідними показниками. У таблиці 1 наведено групи передбачуваних результатів.

Таблиця 1.

Групи передбачуваних результатів інноваційної діяльності

Види інновацій	Очікувані результати здійснення інноваційної діяльності
Навчальні	Підвищуються рівні професійної компетентності вчителів і творчих здібностей учнів.
Виховні	Підвищуються рівні загальної культури, громадянської свідомості школярів, соціалізації випускників школи.
Управлінські	Підвищується рівень інноваційної культури школи, зростає інноваційний потенціал педагогічного колективу, професійна компетентність педагогів.

Аналіз методичних публікацій дозволив виокремити та систематизувати типові помилки, що зустрічаються під час запровадження інновацій та його управління (табл. 2.). Варто зазначити, що головною рушійною силою інноваційної діяльності педагогічного колективу в навчальному закладі є його керівник. Керівник-новатор є носієм конкретних нововведень, їх творцем. Він має широкі можливості і необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності

наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, створювати нові методики. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал керівника, що визначається як сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості, готовність вдосконалювати управлінську діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Таблиця 2.

Помилки в управлінні інноваційною діяльністю та шляхи їх усунення

Типові помилки в управлінні інноваційною діяльністю	Шляхи усунення помилок в управлінні інноваційною діяльністю
<p>Опір нововведення зі сторони педагогічного колективу закладу освіти виникає тоді, коли:</p> <ul style="list-style-type: none"> – не пояснені цілі змін; – педагоги не брали участі у плануванні нововведень; – традиції та звичний стиль роботи невмотивовано відкинуті; – зміни пояснені, але інформація щодо них неповна, не з'ясована сутність змін; – педагогам здається, що під час підготовки перетворень припустилися помилок. <p>Ситуація загострюється, коли:</p> <ul style="list-style-type: none"> – є загроза зниження заробітної плати, зняття з посади; – нововведення загрожують різким зростанням обсягу роботи; – ініціатор нововведень не користується авторитетом; – педагоги не розуміють, яким чином нововведення розв'яже наявні проблеми. 	<p>Щоб залучити вчителів до творчо-пошукової та інноваційної діяльності, керівнику необхідно знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> – зовнішні стимули, пов'язані з матеріальною винагородою; – мотиви зовнішнього самоутвердження (через оцінку оточуючих); – професійні мотиви, самооцінку; – мотиви особистої самореалізації; – мотиви творчості. <p>Основні засоби подолання опору педагогів щодо впровадження змін:</p> <ul style="list-style-type: none"> – освіта та консультування; – залучення педагогів до участі у розробленні планів; – своєчасна допомога та підтримка; – переговори та укладення угод спільної діяльності; – надання пріоритетної ролі тому, хто чинить опір; – спонукання, переконання; – власний приклад творчої діяльності.

Варто зазначити, що головною рушійною силою інноваційної діяльності педагогічного колективу в навчальному закладі є його керівник. Керівник-новатор є носієм конкретних нововведень, їх творцем. Він має широкі можливості і необмежене поле діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, створювати нові методики. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал керівника, що визначається як сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості, готовність вдосконалювати управлінську діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність.

Плануючи впровадження освітньої інновації, варто враховувати, що у сучасній українській освіті інноваційна діяльність на базі загальноосвітніх навчальних закладів об'єднується за напрямками: «Національна мережа шкіл сприяння здоров'ю», «Особистісно орієнтоване навчання та виховання», «Формування духовно-моральних цінностей особистості», «Конкурентоспроможний учитель», «Школа-родина», «Школа толерантності», «Управління інноваційною діяльністю в умовах сучасного навчального закладу», «Школа життєтворчості», «Обдарованість» та інші. Вибір напрямку також залежить від інноваційного потенціалу колективу, від накопиченого досвіду інноваційної діяльності.

Висновки. Інноваційна діяльність педагога на рівні окремого навчального закладу може розглядатися важливим чинником розвитку професійної компетентності педагогів за умови системного підходу до організації пошукових дій щодо розв'язку проблеми освітнього процесу школи і обов'язковості досягнення прогнозованого результату. Інноваційно доцільно організований простір професійної діяльності педагогів, забезпечення методичного супроводу інноваційної діяльності, використання сучасних форм комунікації для обміну інноваційним досвідом уможливають розвиток когнітивно-технологічної, методичної, комунікативно-ситуативної, соціальної, прогнозуально-рефлексивної, аутопсихологічної, інформаційно-технологічної, кооперативної складових професійної компетентності. Перспективами подальших розвідок проблем інноваційної діяльності педагогів мають стати розробки контенту освітньої інноваційної діяльності, спрямованих на розв'язування завдань, проголошених Концепцією нової української школи,

державних стандартів освіти та інших нормативно-законодавчих документів з реформування української освіти.

Список використаних джерел

1. Ващенко Л. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону. Київ: Видавниче об'єднання «Тираж». 2005, 380 с.
2. Голуб Т. Впровадження інновацій. *Управління школою*. 2004. № 19. С. 28–31.
3. Логвин В. Проект як засіб методичної роботи. *Школа*. 2006. № 5. С. 12–15.
4. Наказ МОН України №994 від 11.07.2017 «Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності». Київ, 2017. URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=5998>
5. Сударева Г. Розвиток професійної компетентності педагога в умовах післядипломної освіти. *Розвиток особистісно-професійної компетентності педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти* : кол. моногр. / за заг. ред. О. В. Зосименко, Г. Л. Єфремової. Суми, 2018. С. 121–136.
6. Сударева Г. Проект «Портфоліо як інструмент здобуття нової якості освіти». *Біологія. Вид. група «Основа»*. 2012. №4. С. 12–22.

Супрун Тетяна,

*вчитель закладу загальної середньої освіти,
КЗ «Богодухівський ліцей № 1» Богодухівської міської ради
Богодухівського району Харківської області,
м. Богодухів*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ STEM-НАВЧАННЯ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Постановка проблеми. Освіта XXI століття має суттєві зміни в порівнянні з минулим століттям. Зміни стосуються, перш за все, здобувачів освіти, їх можливостей, здібностей, комунікабельністю. Звичайно, зміни відбуваються і в роботі викладачів. Модифікації типів уроків – тренінгові заняття, навчальні міні-проекти та проекти, інтегровані курси та уроки, STEM-лабораторії тощо. Вчитель може виступати в різних ролях – тьютора, фасилітатора, навігатора, модератора, коуча. Здобувачам щороку є можливість брати участь в інтегрованих конкурсах, іграх, наприклад, Міжнародний природничий інтерактивний конкурс «Колосок», та Міжнародна природознавча гра «Геліантус», що спрямовані на забезпечення розвитку учнівської і студентської творчості, демонстрацію результатів винахідницької, науково-орієнтованої діяльності, сформованої математичної, екологічної, інформаційно-комунікаційної компетентності, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційності, підприємливості та фінансової грамотності [1].

Сьогодення ставить виклики перед закладом освіти готувати здобувачів до успішного працевлаштування, до розвитку конкурентоспроможної особистості, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять.

Виклад основного матеріалу. В Україні тематика STEM-освіти стає популярною. Що з себе представляє STEM-освіта, якими принципами керується дана методика і які несе переваги? Аббревіатура STEM розшифровується як Science (Наука), Technology (Технології), Engineering (Інженерія) та Mathematics (Математика). Саме ці напрями лежать в основі даної методики освіти. При цьому ці дисципліни вивчаються не окремо, як ми звикли, а у комплексі. Велике значення має практичне застосування отриманих знань. Дитина вчиться реалізовувати вивчене на практиці. Учні отримують практичні навички, що можуть зробити наше життя простіше, наприклад створення «розумного дому». На відміну від класичної, в нашому розумінні, освіти, за STEM дитина отримує набагато більше автономності. На процес навчання набагато менше впливають стосунки, які склалися між учнем та вчителем, що дає можливість більш об'єктивно оцінювати прогрес. За рахунок такої автономності, дитина вчиться бути самостійною, приймати власні рішення та брати за них відповідальність. Зі слів Елада Інбара, засновника компанії, що займається інтеграцією роботів у навчальний процес шкіл Сполучених Штатів, коли діти взаємодіють з роботами, вони легше сприймають власні помилки.

Навички критичного мислення та глибокі наукові знання отримані в результаті навчання за STEM, дозволяють дитині вирости новатором – двигуном розвитку людства. [2]

На думку авторів методичної системи «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» Джінні Стіл, Курта Мередіта, Чарльза Темпла: «Критичне мислення – це складний *ментальний* процес, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення». На думку

фундатора Інституту критичного мислення США Метью Ліпмана, критичне мислення – це «вміле» відповідальне мислення, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження.

Вміння людини, яка критично мислить:

- оцінювати надійність джерел інформації;
- виділяти необхідну інформацію та обробляти її;
- аналізувати та оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання;
- ставити запитання з метою одержання точнішої інформації або її перевірки;
- розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи під час їх вирішення;
- висловлювати власну позицію, влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань;
- приймати обґрунтовані рішення.

Інтегроване навчання (Адаптовано з «Natural Curiosity: A Resource for Teachers» University of Toronto OISE) – це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни. Предметні межі (роздільники) зникають, коли вчителі заохочують учнів робити зв'язок між дисциплінами й спиратися на знання і навички з кількох предметних областей. Учням потрібні відкриті можливості для інтеграції знань і навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як ці частини взаємодіють. [3]

Інтегровані уроки для вчителя з досвідом не є чимось незвіданим. Вони давно використовують їх на практиці (колись такі уроки називали бінарними чи комбінованими). Молоді вчителі могли лише чути про таку діяльність. Сьогодні ж міністерство стимулює школи до участі в експериментальних інтегрованих курсах чи, принаймні, педагогів використовувати міжпредметну інтеграцію під час реалізації навчальної діяльності. Інтегровані уроки – це міждисциплінарне об'єднання уроків, спрямоване на комплексне пізнання теми, законів, ідей з метою отримання школярами більш поглибленого розуміння тієї чи іншої ситуації. Також варто розрізняти такі напрямки інтеграції: багатодисциплінарна, міждисциплінарна, трансдисциплінарна інтеграції.

Багатодисциплінарна інтеграція орієнтована передусім на дисципліни, які організуються навколо певної теми. Існує багато способів втілення такої програми, відрізнятимуться вони інтенсивністю та насиченістю. Вони мають, як правило, загальношкільний характер.

Міждисциплінарна інтеграція базується на поєднанні споріднених дисциплін. Педагог може самостійно чи разом з учнями, з колегами втілювати ідею в життя. Окремі навчальні предмети відрізняються, проте важливо підкреслити міждисциплінарні зв'язки, завдяки чому розвивається мислення на більш високому рівні.

Трансдисциплінарна - спрямована на поглиблення зв'язку навчального процесу та реальних життєвих ситуацій. Програма розробляється з огляду на типові проблеми, які виникають у школярів конкретної місцевості. Завдяки цьому учні розвивають життєві навички, застосовуючи їх у реальному житті. [4]

З досвіду роботи зазначу, що використання елементів STEM-навчання на уроках є обов'язковою вимогою сьогодення. В даній статті ознайомлю з власною розробкою інтегрованого (міждисциплінарного) уроку з біології у 8 класі з теми «Сенсорні системи людини».

Тема уроку : Порушення зору.

Лабораторне дослідження: Визначення акомодативної ока.

Мета уроку: закріплення знань про будову ока та функції його частин, *формування* предметної компетентності щодо застосування понять: стереоскопічний, бінокулярний зір, оптична система ока, акомодативна зміна кривизни кристаліка, фокусування променів на сітківку, колбочки та палички – фоторецептори сітківки, короткозорість, далекозорість, астигматизм, косоокість, дальтонізм.

Розвивання вміння роботи з ілюстраціями, з текстом параграфа, формулювання відповідей на запитання, проводити дослідження та пояснювати їх результати.

Виховання культури спілкування в групі, дисциплінованості, здоров'язберігаючої компетентності та обізнаності у сфері культури.

Наскрізні змістовні лінії: здоров'я і безпека

Обладнання та матеріали: проектор, комп'ютер, зображення будови ока, формування зображення в оці, типи порушень ока, лінзи різних розмірів, відео із інструмента «mozaBook», аркуші паперу з отвором, підручник, робочі зошити.

Тип уроку: інтегрований міждисциплінарного типу (бінарний) (біологія, фізика, мистецтво), вивчення та засвоєння нових знань.

Хід уроку

I. Організаційний етап.

Привітання.

Сьогодні на уроці ми для роботи об'єднаємося в 6 груп (три ряди парт і по дві групи в кожному).

Організація малих груп (6).

II. Актуалізація опорних знань.

Кожна група отримує запитання – Яка будова ока та функція його частин? Назвати цифру на зображення певної частини ока. (зовнішня оболонка, середня оболонка, внутрішня оболонка, кришталік, чим заповнене око, сліпа і жовта плями) – Що належить до допоміжного апарату ока та яка його функція? (кожна група називає одну назву) – Які частини зорової сенсорної системи? (умова: сказати одне коротке речення).

III. Мотивація навчальної діяльності.

«Поміркуйте»: Стверджують, що очі – дзеркало душі. Достатньо глянути в очі іншій людині, щоб зрозуміти – цікава вона чи ні, приємна вона чи не варта доброго слова. Очі розумних людей немов світяться внутрішнім сяйвом, притягують до себе, викликають бажання осягнути їх глибину. А чи впливає на внутрішній світ людини якість сприйняття світлової інформації?

Картина «Очі» американської художниці Маргарет Кін

IV. Повідомлення теми та формування з учнями мети уроку.

V. Вивчення нового матеріалу.

1. Сприйняття світла. Акомодация. (Вчитель біології). Робота в групах: Опрацювати і записати в зошит інформацію за такими запитаннями: 1. Стереоскопічний зір. Оптичне світлопровадження. 2. Акомодация. 3. Рецепторне світлосприйняття. 4. Фоторецептори. 5. Нервове проведення збудження. 6. Кіркове формування відчуттів.
2. Формування зображення на сітківці. Порушення зору. (Вчитель фізики). Методи: Розповідь, демонстрація, бесіда.
3. Лабораторне дослідження: Визначення акомодатії ока.

Завдання виконує кожна група. Усно зробити підсумок дослідження.

VI Рефлексія.

Які поняття, терміни вивчили на уроці?

Яка робота на уроці була легкою? Важкою?

Чи цікаво вам було спілкуватися на уроці з двома вчителями?

VII Оцінювання навчальних досягнень учнів.

VIII Домашнє завдання. Опрацювати параграф 43, письмово виконати завдання на с. 192 та записати висновок лабораторного дослідження.

Висновки. Отже, STEM - навчання сприяє популяризації, підвищенню поінформованості молоді. Засоби STEM-навчання – це сукупність обладнання, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності у освітньому процесі. Основними перевагами є: інтегроване навчання, застосування отриманих знань у реальному житті, розвиток критичного мислення, впевненість у власних можливостях, робота в команді, підвищення інтересу до технічних дисциплін, інноваційність, прямий шлях від навчання до кар'єри, підготовка до бурхливого технічного розвитку.

Список використаних джерел

1. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-sh-a131r?fbclid=IwAR0wAdPwkgIGHfqBvwOphNLBys7zn8hvAfHLgXh6g-kZlYnYXJuwTIuUc1w>
2. <https://hobbytech.com.ua/5-%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%BE-stem-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83/>
3. <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/>
4. <https://osvitanova.com.ua/posts/1776-intehrovani-uroky-vid-teorii-do-praktyky>

*Телстова Світлана,
доцент кафедри російської мови, зарубіжної
літератури та методики їх викладання,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
кандидат філологічних наук, доцент,
м. Суми*

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. Перехід освіти в Україні на якісно новий етап актуалізував потребу в теоретичному осмисленні проблеми професійної компетентності педагога, адже професіоналізм вчителя, здатного компетентно проєктувати та здійснювати педагогічну діяльність у взаємодії з навколишнім світом, приймати раціональні рішення, оперативно адаптуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, є умовою забезпечення ефективності освітнього процесу, підвищення його якості. Компетентний педагог повинен мати високий рівень теоретичної та практичної підготовки до педагогічної діяльності, володіти спеціальними знаннями й уміннями, необхідними для успішної організації ефективної системи навчання й виховання, вміти реалізовувати свої потенційні можливості та здібності в професійній сфері, швидко та гнучко коригувати основні вектори своєї діяльності відповідно до запитів суспільства. Отже, компетентність є вирішальною передумовою розв'язання педагогом освітніх завдань, спрямованих на формування гармонійної особистості учня [9].

Професійний розвиток вчителя, підвищення рівня його особистісно-професійної компетентності проголошено одним з головних напрямів реформування системи освіти на сучасному етапі. У зв'язку з цим посилюються вимоги, що висуваються до педагогічної науки, покликаної з'ясувати механізми, які забезпечують розширення можливостей професійного зростання педагога, вдосконалення його педагогічної майстерності, розвитку загальної та професійної культури. Відтак, всебічне дослідження чинників, що сприяють набуттю й функціонуванню професійно-педагогічної компетентності вчителя, обґрунтування взаємозв'язків основних її компонентів є нині особливо актуальним.

Аналіз сучасного стану розробки зазначеної проблематики дозволяє констатувати підвищений інтерес науковців до дослідження змісту та структури професійно-педагогічної компетентності, критеріїв професіоналізму вчителя, виявлення соціальних, педагогічних та психологічних умов становлення даного феномену тощо. Ці та інші питання знайшли своє висвітлення у доробках таких учених, як В. Адольф, І. Бех, Ю. Варданян, Н. Гузій, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Н. Ничкало, Є. Рогов, О. Савченко, В. Серіков, В. Синенко, І. Халимон, Т. Яценко та ін. Незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, присвячених проблемі формування та вдосконалення професійної компетентності педагога, значна кількість питань цієї складної теми залишаються невирішеними.

Саме тому **метою** статті є розгляд теоретичних підходів до визначення особистісно-професійної компетентності педагога, аналіз її структурних компонентів.

Виклад основного матеріалу. Професійно-педагогічна компетентність вчителя є динамічним та багатограним утворенням. У сучасній психолого-педагогічній літературі відсутня загальноприйнята дефініція цього психолого-педагогічного феномену. Існують різні підходи до визначення поняття «професійна компетентність педагога». Їх дослідження дозволяє усвідомити і глибше вивчити різні аспекти цієї складної проблеми.

У контексті **функціонально-діяльнісного** підходу (В. Бондар, М. Варій, В. Кричевський, Н. Кузьміна, В. Маслов, В. Максимова, В. Сластьонін, Н. Тализіна, А. Черноштан та ін.)

компетентність розглядається як потенційна готовність педагога здійснювати професійно-педагогічну діяльність, розв'язувати завдання, що належать до його компетенції, обирати адекватні засоби та способи дії, прогнозувати їх можливі наслідки; здатність проектувати, організовувати, аналізувати свою діяльність, здійснювати рефлексію. Так, Н. Кузьміна визначає компетентність педагога як обізнаність, що забезпечує його успішну діяльність і дозволяє продуктивно вирішувати навчально-виховні завдання, спрямовані на формування особистості іншої людини. Серед складових цієї педагогічної категорії авторка називає спеціально-педагогічну компетентність у галузі дисципліни, що викладається, методичну компетентність, яка дозволяє педагогові формувати знання, уміння й навички учнів, соціально-психологічну компетентність, що полягає у здатності ефективно керувати процесами спілкування, диференційно-психологічну та аутопсихологічну компетентність, яка дає змогу оцінити переваги та недоліки діяльності [6, с. 90].

За визначенням В. А. Сластьоніна, професійна компетентність педагога являє собою «єдність його теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності й характеризує його професіоналізм» [8, с. 70]. В основі компетентності учителя, на думку вченого, лежать чисельні професійні знання й педагогічні вміння, що обумовлюють цю готовність.

У межах **когнітивного** підходу (О. Дубасенюк, І. Зязюн, Я. Коломінський, М. Худякова) компетентність педагога сприймається як когнітивна здатність особистості, що ґрунтується на наукових теоретичних та практичних знаннях, умінні особливим способом їх структурувати для ефективного розв'язання педагогічних проблем, вирішення професійних завдань, необхідних для досягнення певної мети. Визначаючи компетентність як певну сукупність знань, умінь і навичок, науковці основною ознакою професійного знання називають його діяльнісний, процесуальний характер. Зазначимо, що компетентність пов'язана з базовим рівнем знань, який дає можливість не тільки виконувати суто професійні функції, а й орієнтуватися у більш широкому колі питань.

З позицій **аксіологічного** підходу (К. Абульханова-Славська, Б. Гершунський, О. Тармаєва) професійна компетентність трактується як система принципів і цінностей особистості, якими детермінуються її дії та вчинки; інтелектуально-духовний і моральний потенціал педагога, що реалізується в його професійній діяльності, дозволяє вільно орієнтуватися у складних професійних ситуаціях, приймати раціональні рішення, досягати поставлених цілей. Такий підхід обумовлює характеристику вчителя як носія певних цінностей, ідеалів та педагогічної свідомості, а його професійна діяльність при цьому розглядається як ціннісно-зорієнтована. Важливим аспектом такого розуміння компетентності є її ціннісно-світоглядна спрямованість, що полягає в позитивній орієнтації на іншу людину, готовності вчителя здійснювати педагогічну діяльність на основі гуманно-ціннісного ставлення до професії, особистості учня, здатності транслювати та продукувати культурні цінності тощо.

При **особистісно-діяльнісному** підході (Т. Базавова, Д. Завалишина, І. Колесникова, О. Котенко, М. Мітіна, Н. Морева, Є. Рибалко, Г. Сухобська, Ю. Турчанінова, Н. Яковлева та ін.) під професійною компетентністю педагога розуміють сукупність якостей особистості, необхідних для продуктивного здійснення педагогічної діяльності, властивість її внутрішнього світу, яка визначає успішне виконання професійних обов'язків на основі особистісного досвіду, професійної рефлексії. У такому сенсі компетентність часто пов'язують із рівнем власне професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями особистості, її мотивованим прагненням до безперервної самоосвіти. Так, В. Болотов та В. Серіков вважають компетентність наслідком саморозвитку педагога, узагальнення його особистісного й діяльнісного досвіду [3, с. 21].

У рамках **психологічного** підходу (Г. Голубев, Е. Клімов, А. Маркова, К. Платонов та ін.) професійна компетентність визначається як певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, виконувати визначені професійні функції. Відзначаючи складність виділення критеріїв професіоналізму вчителя та їх показників, А. Маркова пропонує створити єдину модель професійної компетентності, яка включатиме соціально-психологічну, комунікативну та професійно-педагогічну компетентність. Структуру професійної компетентності вчителя, на її думку, утворюють чотири блоки: професійні психологічні та педагогічні знання; педагогічні вміння; професійні психологічні позиції, установки вчителя, які потребує від нього професія; особистісні особливості, що забезпечують опанування професійних знань та вмінь [7, с. 33].

Деякі автори поряд із поняттям «професійно-педагогічна компетентність» згадують поняття «психологічна компетентність учителя», під якою розуміється сукупність психологічних знань, умінь і навичок, здатність з точки зору психології оцінювати відносини з усіма суб'єктами педагогічної взаємодії. У структурі психологічної компетентності педагога зазвичай виділяють такі елементи, як знання особливостей перебігу психологічних процесів, закономірностей навчання та виховання

школярів, здатність застосовувати ці знання в реальній педагогічній практиці, уміння обирати раціональний спосіб спілкування, педагогічно грамотно протягом тривалого часу впливати на психіку дитини для її гармонійного розвитку, а також володіння способами та прийомами психологічної саморегуляції [2, с. 116–117].

Усі перелічені підходи до осмислення сутності компетентності педагога пов'язані між собою та доповнюють один одного. При уявному розмаїтті представлених визначень можна виділити низку ознак, які називаються майже всіма науковцями при дослідженні цього феномену з різних кутів зору: широкий спектр педагогічних знань та умінь, що сприяють досягненню мети; здатність застосовувати їх під час вирішення професійних завдань; уміння розв'язувати проблемні педагогічні ситуації; ціннісне ставлення до професії; властивості та якості особистості, що забезпечують виконання нею професійних функцій та детермінують професійну успішність, тощо.

Така різноманітність підходів обумовлена об'єктивною складністю професії педагога. Аналіз цих підходів дає можливість констатувати, що у більшості випадків термін «професійно-педагогічна компетентність» використовується для визначення високого рівня кваліфікації й професіоналізму вчителя. Слід підкреслити, що в науковій літературі педагогічна компетентність дійсно нерідко ототожнюється із професіоналізмом. Проте встановити співвідношення цих понять достатньо складно через відсутність однозначного роз'яснення власне терміну «професіоналізм педагога».

Отже, професійно-педагогічну компетентність вчителя пропонується визначити як комплекс професійно значущих знань, умінь, властивостей і якостей особистості педагога, що дозволяють ефективно здійснювати педагогічну діяльність, цілеспрямовано організовувати процес педагогічного спілкування, а також передбачають особистісний розвиток та вдосконалення педагога.

Для дослідження проблеми формування професійно-педагогічної компетентності вчителя важливим є визначити її змістову структуру. Проведений аналіз дозволив виявити такі структурні компоненти педагогічної компетентності:

– *мотиваційно-ціннісний*, що охоплює мотиви вибору професії, інтерес до педагогічної діяльності, задоволення від спілкування з учнями, ціннісні орієнтації, прагнення до професійного розвитку, самовдосконалення у професійній сфері тощо;

– *операційно-діяльнісний* компонент, який розкриває основні особливості та характеристики діяльності педагога, визначає рівень його фахової підготовки, володіння педагогічною майстерністю, спроможність ефективно виконувати професійні функції. Цей компонент реалізується через такі якості та властивості особистості вчителя, як ініціативність, здатність до продукування креативних ідей, творчий підхід до реалізації педагогічного процесу, прогнозування результатів своєї діяльності, уміння свідомо їх контролювати;

– *когнітивно-технологічний* компонент, що включає знання з певної предметної галузі, уміння застосовувати різні методи навчання й виховання, спрямовані на всебічний розвиток особистості учня, розв'язувати творчі завдання, проектувати інноваційні освітні технології, використовувати різні прийоми педагогічного впливу;

– *комунікативний* компонент, який передбачає наявність здібностей до здійснення комунікації, прагнення до набуття комунікативних навичок і вмінь, стійку потребу в систематичній комунікації з учнями, емоційне задоволення на всіх етапах процесу комунікації; повагу до особистості кожного учня, визнання значущості його особистості; вміння педагога створювати атмосферу творчого спілкування, долати бар'єри, що заважають успішній реалізації комунікативного акту, стримують гармонійний розвиток особистості учнів у процесі спілкування [4, с. 23–24];

– *соціальний* компонент, який обумовлює усвідомлення соціальних проблем та запитів, способів взаємодії із суспільством, продуктивну участь у спільній діяльності; уміння налагодити безконфліктні відносини з оточуючими людьми, колегами, учнями та їхніми батьками; уміння робити вибір, брати на себе відповідальність тощо;

– *полікультурний* компонент, що характеризується такими показниками, як оволодіння досягненнями культури; розуміння інших людей, їх індивідуальності, врахування відмінностей за національними, культурними, релігійними та іншими ознаками;

– *рефлексивний* компонент, який включає здатність вчителя до саморегуляції, самооцінки та рефлексії, вміння аналізувати власну педагогічну діяльність, робити висновки з метою подальшого вдосконалення професійних якостей та формування траєкторії їх розвитку;

– *аутопсихологічний* компонент, пов'язаний з усвідомленням педагогом власних можливостей щодо конкретної діяльності, здатністю до самопізнання, прагненням до постійної самоосвіти. На думку Н. Гузій, саме аутопсихологічна компетентність є системотвірним елементом, основоположною ланкою у становленні справжнього педагога, формуванні та вдосконаленні його

професійної компетентності [5, с. 43].

У загальній структурі педагогічної компетентності деякими дослідниками виокремлюються й інші її елементи. До цього переліку інколи додають здоров'язбережувальну компетентність педагога, яка передбачає збереження та зміцнення професійного здоров'я педагога, психічного та фізичного здоров'я учнів; емоційну компетентність, що визначається як здатність вчителя до регуляції міжособистісних відносин за допомогою розуміння власних емоцій та емоцій людей, оточуючих його, та ін.

В. Адольф та А. Савчук пропонують включити в структуру професійної компетентності вчителя також теоретико-методологічний, культурологічний, предметний, психолого-педагогічний і технологічний компоненти. Така характеристика компонентного складу професійної компетентності педагога, на думку авторів, допомагає осмислити логіку етапів формування професійної компетентності вчителя, їх зміст та рівневу структуру [1, с. 10].

Зауважимо, що кожен компонент педагогічної компетентності складається з професійних знань і умінь, педагогічних позицій, професійно важливих якостей особистості, сформованість яких забезпечує ефективність педагогічної діяльності. Ці компоненти тісно пов'язані між собою. Їх поєднання визначає професіоналізм педагога.

Висновки. Професійна компетентність сучасного педагога є складним багатоконпонентним поняттям, яке в сучасній науковій літературі характеризується різних аспектах: функціонально-діяльнісному, аксіологічному, когнітивному, особистісно-діяльнісному, психологічному та ін. Кожен із зазначених підходів не вичерпує наукового аналізу проблеми професійної компетентності повністю, проте додає певний штрих до загальної картини. Професійна компетентність як особистісне утворення має динамічну сутність. Зміст та структура даної категорії визначаються багатьма факторами й періодично коригуються у відповідності до розвитку науки й практики, громадського замовлення, мінливих процесів, що відбуваються в суспільстві загалом й освіті зокрема.

Список використаних джерел

1. Адольф В. А., Савчук А. Н. Прогнозирование становления профессиональной компетентности выпускника вуза : монография. Красноярск, 2014. 352 с.
2. Алферов А. Д. Опыт и проблемы повышения психологической компетентности учителя. *Вопросы психологии*. 1999. № 4. С. 116–120.
3. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 23–28.
4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
5. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 243 с.
6. Кузьмина Н. В. Профессионализм преподавателя и мастера производственного обучения. Москва : Высшая школа, 1990. 119 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва : Знание, 1996. 308 с.
8. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. Москва : Школа-Пресс, 1998. 512 с.
9. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. URL: http://visnyk.iatp.org.ua/visnyk/issue_artikle;22;0/32 k.

*Титаренко Світлана,
доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології,
Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Глухів*

*Войтенко Ірина,
викладач,
Професійно-педагогічний фаховий коледж
Глухівського національного педагогічного університету
імені О. Довженка,
м. Глухів*

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Психологічна культура обумовлює ефективну і повноцінну адаптацію людини в соціумі. Вона є умовою успішної і повноцінної взаємодії особистості з навколишніми людьми і культурою, основою психологічного здоров'я особистості, чинником якості будь-якої людської діяльності, в тому числі і освітньої.

Безумовно психологічна культура педагога дуже складне поняття. Сучасні дослідження присвячені даній проблемі свідчать, що вона включає знання з психології, вміння послуговуватися цими знаннями у роботі з дітьми, а також здатність помічати за поведінкою дитини її душевний стан, рівень розвитку емоційно-вольової сфери, пізнавальних процесів, рис характеру; вміння орієнтуватися в педагогічних ситуаціях, оцінювати їх, вибирати адекватні способи спілкування з конкретною дитиною і колективом вихованців, відповідно ситуації здійснювати вплив на психіку дитини.

Високий рівень психологічної культури дає можливість вихователю доцільно добирати ефективних методи, форми, засоби навчання і виховання, що є важливою умовою успішного здійснення педагогічного процесу. Водночас, саме недостатня психологічна грамотність педагога є причиною значної кількості його помилок і неточностей. Наприклад, відсутність знань вікових особливостей дітей; наявність шаблонів у сприйманні та оцінюванні дітей; недемократичний стиль спілкування є причиною різноманітних ускладнень у взаєминах з дітьми, батьками вихованців, колегами.

Варто зауважити, що значна кількість освітніх проблем сьогодні є наслідком саме низького рівня психологічної культури в певній частини педагогів, а також батьків вихованців інколи психологічною безграмотністю в організації освітнього процесу і педагогічної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Проблему дослідження психологічної культури як складника загальної, професійної культури, як самостійного психологічного феномену, її сутнісних ознак та компонентів розглядала низка науковців, зокрема Н. Ісаєва, Л. Колмогорова, Г. Кот, В. Лагутін, Н. Мачинська, О. Мотков, А. Осипова, Н. Пророк, В. Семикін, М. Хатуєв, С. Щербакова та ін.).

Сучасні науковці в галузі психології по-різному тлумачать її зміст. Так Л. Колмогорова, А. Кузьміна, О. Соловйова психологічну культуру розкривають як складне, цілісне, структурне особистісне утворення. Дослідниця О. Шаповалова характеризує це явище комплексно як сукупність особистісних якостей, мотиваційних установок і уявлень, що впливають на ставлення педагога до професії і готовність до виконання цієї соціальної ролі. Вчені Н. Мачинська та В. Лагутін під терміном «психологічна культура розуміють інтеграцію психологічних якостей, властивостей, навичок, умінь і компетенцій педагога. К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, І. Зімняя, І. Дубровіна, О. Мотков переконані, що психологічна культура – це частина культури, що сприяє адекватній взаємодії з навколишнім світом. М. Бахтін, М. Мамардашвілі даний феномен розглядають як особистісне утворення, що піддається постійним змінам ззовні, відображає індивідуальність його носія.

Психологічна культура є результатом не лише соціалізації й освіти, але також особистісних зусиль щодо поєднання та гармонізації власних життєвих інтересів і потреб з інтересами навколишнього світу та соціуму, здатністю до самоуправління, саморегулювання, самоконтролю, рефлексії та інше.

На думку Н. Мачинської та В. Лагутіна, одним із найбільш гармонійних психологічних утворень серед психолого-педагогічних характеристик педагога є високий рівень психологічної культури [7, с. 239].

Науковці Н. Певзнер, В. Семикін, М. Хатуєва зазначають, що саме психологічна культура впливає на спрямованість особистості, на її якість взаємодії із навколишнім світом. Крім цього вчені переконані, що психологічна культура виконує низку функцій у професійній діяльності, зокрема ціннісно-регулятивну, мотивувальну, фасилітивну, розвивальну, а також забезпечує самореалізацію особистості у професійній діяльності та житті [12; 13].

Як стверджує А. Орлов, реальна професійна психологічна культура педагога обумовлює культуру його переконань, переживань, уявлень і впливів, що реалізується у ставленні до самого себе, і до своїх; ця культура є наслідком еволюційного подолання і викорінення невротичних (тобто неавтентичних, ілюзорних) складників власного внутрішнього світу в різного роду психотерапевтичних по своїй суті практиках [10, с.146].

Розвиток психологічної культури, як зазначає Н. Пророк, є одним із аспектів процесу формування професіоналізму, компетентності, професійної зрілості. Найбільш інтенсивно психологічна культура в самій професійній діяльності, в самоосвітній діяльності і в результаті саморозвитку (зокрема, професійному). Отже, цілком логічно, на думку Н. Пророк, розглядати психологічну культуру працівників освіти як один із результатів професійного саморозвитку, самовдосконалення, самотворення [11, с. 462].

Свій погляд на проблему дослідження проблеми психологічної культури педагога висловлював І. Мороз. Вчений зауважував, що існують окремі підходи, що по-різному тлумачать сутність, зміст, структуру та складники психологічної культури. Відсутній єдиний підхід в розумінні шляхів, способів і засобів її формування у здобувачів освіти у процесі професійної підготовки у закладах освіти, а в подальшому і в майбутніх педагогів [8].

Як зазначає І. Зімня, «загальна культура визначається сформованістю, стійкістю основних планів відношення до світу, до себе і характером їх вираженості в поведінці. Вона передбачає внутрішню культуру (такт, гідність, повага іншого, відповідальність тощо)» [4, с. 12].

В. Семикін вважає, що ця «внутрішня культура» є не що інше, як «психологічна культура», тобто певна якість внутрішнього психічного життя людини як суб'єкта, особистості і індивідуальності. «Психологічна культура є ядром загальної культури людини, яка виступає її внутрішнім планом або контуром: «культура стосунків, культура інтелектуальної діяльності і культура саморегуляції – утворюють внутрішній, інтелектуально-афективно-вольовий, ціннісно-смісловий план загальної культури людини. Культура наочної діяльності, культура поведінки і культура спілкування є зовнішнім контуром, в реалізації якого виявляються особливості внутрішнього» [12, с. 40–41].

Досліджуючи проблему виховання психологічної культури М. Хатуєва переконана, що це психологічна освіченість людини, що поєднується з готовністю і умінням застосовувати її в повсякденному житті для підвищенні ефективності взаємостосунків, налагодження спілкування самопізнання, і самовдосконалення [13].

Аналізуючи дефініцію «психологічна культура» О. Мотков стверджує, що це сукупність розвинених спеціальних здібностей, умінь і потреб, людини [9].

Варто зауважити, що психологічна культура прослідковується в самоорганізації і саморегуляції будь-якої життєдіяльності людини, різних видів її основних прагнень і тенденцій, ставленні особистості до себе, до близьких і далеких людей, до живої і неживої природи, світу в цілому. З її допомогою людина гармонійніше враховує як внутрішні вимоги психіки, тіла, так і зовнішні вимоги життя.

Відрізняються у сучасній психології і погляди щодо структури психологічної культури. Науковці, як правило, розглядаючи її складові, зупиняються на класичному виділенні когнітивного, афективного, мотиваційного і поведінкового компонентів. А. Кузьміна та О. Соловійова дещо по іншому визначають їх, виокремлюючи когнітивний; афективний; мотиваційний; поведінковий (діяльнісний); ціннісно-смісловий; рефлексивно-перцептивний; творчий компоненти, які характеризуються психологічною компетентністю і грамотністю, адекватним застосуванням знань, умінь, навичок для вирішення психологічних проблем по відношенню до себе, до інших людей і до світу в цілому [5].

Дослідниця І. Зімня аналізуючи основні компоненти психологічної культури, виокремила її справжні носії:

- 1) гуманізм, захопленість, безкорисність, пристрасна відданість науці;

- 2) особлива уважність до фактів;
- 3) розуміння відносності наукових доказів і висновків;
- 4) високий рівень особистісної рефлексії, здатність до іронії та самоіронії;
- 5) широкі культурні інтереси, розвинений естетичний смак;
- 6) широка гуманітарна культура;
- 7) мовна виразність, наповненість емоційного життя;
- 8) світо-і життєствердження, оптимізм, альтруїзм [4].

К. Абульханова-Славська переконана, що носіям справжньої психологічної культури притаманні гнучкість і соціальна адаптованість відносно основних світоглядних категорій [1].

Слід наголосити, що особистісний розвиток дитини значно залежить не тільки від природних задатків, умов середовища але і від рівня психологічної культури педагога. Відомий педагог А. Макаренко зауважував, що з усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у нескінченне число відносин, кожна з яких незмінно розвивається, переплітається з іншими відносинами, ускладнюється фізичним і моральним зростанням самої дитини [6].

Проаналізувавши погляди науковців, ми зробили висновок, що найбільш повну змістову її структуру, яка включає такі основні складові: когнітивну; рефлексивно-перцептивну; афективну; вольову; комунікативну; регулятивну; підсистему досвіду соціальної взаємодії; ціннісно-смыслову, подає, на нашу думку, В. Семикін [12, с. 91-92].

Погоджуючись із висновками окремих авторів, зазначимо, що одним із важливих компонентів психологічної культури педагога є психологічна компетентність (О. Грейліх, Л. Колмогорова, А. Орлов, Н. Пророк).

Ефективність діяльності педагога значною мірою залежить від рівня її розвитку, оскільки лише за наявності психологічної компетентності він зможе скористатися всім арсеналом психологічних ресурсів, необхідних у конкретній ситуації, приймати компетентні рішення, правильно організувати взаємодію з вихованцями. Психологічна компетентність вихователя є складовою його професійної компетентності, однією із підструктур професійних якостей особистості, без якої неможлива реалізація нових сучасних підходів в освіті [4, с. 68].

Психолого-педагогічна культура на думку О. Скрипченко, Л. Долинської, З. Огороднійчука містить такі аспекти:

- культурно-історичний включає світовий педагогічний досвід як зміну культурних і відповідних їм педагогічних епох;
- соціально-педагогічний аспект розглядає психолого-педагогічну культуру як явище соціальне, як характеристики особливостей психолого-педагогічної взаємодії поколінь, як засіб педагогізації оточуючого середовища (носіями і творцями є педагоги, батьки, громадські заклади);
- аспект діяльності педагогічних закладів психолого-педагогічна культура розглядається як сутнісна характеристика середовища, способу життя, особливостей психолого-педагогічної системи, як процес її руху до нового якісного стану;
- індивідуально-особистісний аспект розглядає психолого-педагогічну культуру як вияв сутнісних властивостей особистості, професійної діяльності і спілкування викладача вищої школи [2].

За переконанням О. Моткова, психологічна культура містить два основних складника – психологічні знання і загальну культуру людини. У педагогічному середовищі, як вважає вчений, більшим попитом користується перший складник. У розрізі цього питання особливо актуальним є підвищення психологічної культури педагога і його вирішення покладається як на процес самоосвіти викладача, так і соціально-психологічну службу освітньої установи, зокрема на педагогів-психологів [9].

Аналізуючи наукові дослідження присвячені вивченню основних складників психологічної культури слід звернутися до розвідок В. Семикіна:

- когнітивний (психологічні знання про особистість і соціальну взаємодію людей; система уявлень про власний внутрішній психічний світ та індивідуальні особливості; креативність; розвинений соціальний інтелект; схильність до соціальної творчості);
- рефлексивно-перцептивний (спостережливість, психологічна проникливість, уважність до людей, прогностичні здібності, уміння адекватно сприймати себе та інших людей, здібності до ідентифікації);
- афективний (розвинена емпатія і уміння співпереживати, чуйність до людей, багатство і дієвість переживань, емоційна стабільність, доброзичливість, милосердя, великодушність, почуття власної гідності, почуття гумору);

– вольовий (здатність стримувати негативні емоційні дії і сильні переживання, здатність протидіяти зовнішньому тиску, здатність не допускати зривів діяльності при надмірних психічних і фізичних навантаженнях, витримка, самоконтроль, наполегливість, надійність);

– комунікативний (уміння налагоджувати спілкування з людьми, відповідно сприймати і передавати інформацію, уміння висловлювати свої думки логічно, мовна культура);

– регулятивний (уміння довільної саморегуляції поведінки і діяльності, адаптивність, володіння собою, уміння керувати власними психічними властивостями і розумом, сумлінність, етична саморегуляція);

– підсистема досвіду соціальної взаємодії (установки і стереотипи культурної поведінки, розвинені уміння і навички соціальної взаємодії, соціальна активність, терпляче ставлення до людей, ввічливість, дипломатичність, сумлінність, внутрішня гідність, інтелігентність);

– ціннісно-смысловий (соціальні норми, цінності і стосунки до них, інтерес до людей, толерантність, гуманність, порядність, справедливість, відповідальність, моральність, самоповага) [12, с. 91–92].

Безумовно психологічна культура є важливим чинником успішної професійної діяльності вихователя закладу дошкільної освіти, оскільки передбачає грамотність і компетентність в психологічному аспекті, розуміння людської сутності, внутрішнього світу інших і самого себе, відносин і поведінки. У свою чергу, психологічна компетентність, як складник психологічної культури, є невід’ємною складовою професіоналізму сучасного вихователя закладу дошкільної освіти.

Здійснивши аналіз психолого-педагогічної літератури нами визначено поняття «психологічна культура вихователя закладу дошкільної освіти» – це складне інтегративне поняття, що передбачає сукупність знань з загальної і дитячої психології, вміння використовувати їх у роботі з дітьми та батьками вихованців, а також колегами; здатність інтерпретувати за поведінкою дитини її душевний стан, рівень розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, рис характеру; вміння орієнтуватися в педагогічних ситуаціях, оцінювати їх, обирати відповідні способи спілкування із конкретною дитиною і колективом дітей, адекватно до ситуації впливати на психічний та емоційний стан вихованців.

Характерологічні і типологічні властивості педагога, які охоплюють особливості темпераменту й характеру вихователя безпосередньо чи опосередковано впливають на успішність освітньої діяльності чи на взаємини з дітьми, колегами, батьками вихованців.

Прагнення, готовність і здатність вихователя постійно вдосконалюватися, здійснювати самоосвіту є запорукою підвищення його психологічної культури.

В сучасних психолого-педагогічних дослідженнях активно піднімається проблема підвищення психологічної культури педагога. Зокрема О. Вороніна запропонувала такі напрями вирішення цього питання [3]:

1) формування психологічної грамотності, зокрема поповнення психологічних знань і формування відповідних умінь, які забезпечують адекватну поведінку і соціальну взаємодію в умовах освітнього закладу;

2) формування психологічної компетентності педагога, що забезпечує ефективність поведінки, діяльності або соціальної взаємодії з людьми.

Також О. Вороніна обґрунтувала основні організаційно-методичні умови розвитку психологічної культури педагогів, зокрема:

1. Післядипломна освіта є однією з важливих умов підвищення кваліфікації педагогів, зокрема формування їх психологічної культури.

2. Зміна ціннісної свідомості педагогів у напрямі гуманістично орієнтованого освітнього процесу, а також забезпечення мотиваційної готовності до процесу підвищення психологічної культури засобами групової дискусії, індивідуального і групового консультування.

3. Формування навичок саморегуляції, аналізу рефлексії процесу і результатів професійної діяльності, навичок ефективного комунікації засобами психологічних технологій (імітаційні і рольові ігри, соціально психологічний тренінг, тренінг особистісного зростання).

4. Поповнення психологічних знань педагогів шляхом проведення «круглих столів», міні-семініарів у тому числі тих аспектів, що цікавлять самих педагогів.

5. Здійснення добору відповідних психологічних прийомів і вправ із урахуванням конкретних параметрів психологічної культури педагогів [3].

Висновки. Отже, психологічна культура – це складник базової культури особистості як системної характеристики людини, що дозволяє їй ефективно самовизначитися в соціумі,

самореалізуватися у житті. Вона сприяє саморозвитку та успішній соціальній адаптації. Психологічна культура вихователя закладу дошкільної освіти поєднує в собі психологічні якості, властивості, навички, вміння і відповідні компетенції. Високий рівень сформованості психологічної культури є одним із найбільш гармонійних психологічних утворень серед психолого-педагогічних характеристик педагога.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. Москва : Мысль, 1991. 299 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2007. 400 с.
3. Воронина О. А. Психологическая культура педагога. URL: <http://pedvesti.uvuo.ru/archive.html> (дата звернення: 11.10.2021).
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва : Логос, 2006. 384 с.
5. Кузьмина А., Соловьева О. Модель формирования психологической культуры будущих педагогов. *Мир науки, культуры, образования*. 2013. № 4 (41). С. 93–94.
6. Макаренко А. С. Из опыта работы. Педагогические сочинения. Москва : Педагогика, 1984. С. 365–375.
7. Мачинська Н. І., Лагутін В. Б. Психологічна культура як складник професіоналізму викладача. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 229–241.
8. Мороз И. И. Формирование педагогической культуры у студентов на семинарских занятиях. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2008_19_3/doc_pdf/Moroz_st.pdf (дата звернення: 8.10.2021).
9. Мотков О. И. Психологическая культура личности. URL: <http://www.psychologyonline.net/articles/doc-392.html> (дата звернення: 11.10.2021).
10. Орлов А.Б. Психология личности й сущности человека: парадигмы, проекции, практики : пособие для студентов психологических ф-тов. Москва : Академия, 2002. 272 с.
11. Пророк Н. В. Професійне самовдосконалення як один із шляхів розвитку психологічної культури. *Vzdelávanie a spoločnosť IV: medzinárodný nekonferenčný zborník*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2019. С. 461–468.
12. Семикин В. В. Психологическая культура в образовании человека : монография. СПб., 2002. 173 с.
13. Хатуева М. Д. Имидж и психологическая культура человека. URL: <http://psy.rin.ru/article/1124-101.html> (дата звернення: 14.10.2021).

Томич Ирина,

директор

навчально-виховного комплексу №9,

м. Хмельницький

Бойко Світлана,

завідувач сектору авторського педагогічного новаторства

відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи

Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»,

кандидат філософських наук,

м. Київ

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Творчість, як процес створення нового, виражає творчу, перетворюючу працю людини, яка нерозривно пов'язана з її пізнавальною діяльністю, що є відображенням об'єктивного світу у свідомості людини. Процес відображення є не дзеркальним відбиттям дійсності, а його аналізом і синтезом нових форм і образів у мозку людини. У процесі творчості не тільки відображаються предмети і явища об'єктивного світу, але і пізнаються цілі, умови і причини виникнення й існування цих предметів і явищ.

Тому управлінську творчість потрібно розглядати як процес складних об'єктивно-суб'єктивних відносин між ініціаторами й об'єктами спілкування, як єдність пізнання і перетворення.

Метою статті є науковий аналіз проблеми управлінської творчості педагога та шляхи її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі можна зустріти різні визначення поняття управлінської творчості. Так, наприклад, управлінську творчість, на думку американського вченого П. Хілла, можна визначити як успішний політ думки керівника за межі невідомого, нестандартного у

процесі спілкування з підлеглими. Воно доповнює знання, сприяючи створенню речей, що не були відомі раніше.

Філософ А. Матейко вважає, що сутність творчого процесу в управлінському спілкуванні полягає в реорганізації наявного досвіду і формуванні на його основі нових комбінацій побудови взаємин керівника і підлеглих.

У трактуванні В. О. Самарського управлінська творчість розглядається як взаємодія керівника і колективу, що призводить до загального успіху на виробництві.

Англійський дослідник М. Генлі вважає творчим таке управлінське рішення, коли його новизна обумовлена відображенням певного позитивного досвіду взаємодії начальника (керівника) з підлеглими після внесення елементів її удосконалення.

На нашу думку, найбільш узагальнююче визначення управлінської творчості дає таке формулювання: **управлінська творчість** – це діяльність, що створює у спільній діяльності колективу якісно нові, неповторні, оригінальні і суспільно корисні елементи завдяки інтелектуальним і вольовим зусиллям керівника.

Поведінковий аспект управлінської творчості припускає реалізацію творчих властивостей на поведінковому рівні: формування певних поведінкових автоматизмів, вироблених способів дій. Вони формуються за рахунок наслідків: наслідування деяких дій, їх повторення та закріплення. Тому мікросередовище, яке сприяє формуванню управлінської творчості на поведінковому рівні, повинно мати зразки творчої поведінки та способи їх висунення. Важливо, однак, щоб зразки творчої поведінки були тільки присутніми у мікросередовищі, але не нав'язувалися ним.

Таким чином, можна виділити чинники мікросередовища, які здійснюють формуючий вплив на будь-яку творчість:

- не регламентованість поведінки;
- предметно-інформаційне збагачення;
- наявність зразків творчої поведінки.

Ф. Баррон стверджує, що для того, щоб бути творчим, треба бути трохи невротиком; як наслідок емоційні порушення, які викривляють нормальне бачення світу, створюють передумови для нового підходу до дійсності.

В. Дружинін вважає, що тут переплутані причини і наслідки: невротичність є побічним результатом творчої активності [2].

На основі досліджень К. Тейлера і Р. Кеттелла було виявлено чіткий розподіл особистісних проявів творчої поведінки в мистецтві та науці. Крім цього, діяльність бізнесмена більш подібна до діяльності вченого (за своїми творчими проявами), потім до діяльності художника, артиста, літератора тощо. Причому, особистісні прояви управлінської творчості поширюються на багато галузей людської активності у професійній діяльності. Як правило, творча продуктивність в одній основній для особистості галузі супроводжується продуктивністю в інших галузях. Вчені і бізнесмени, зазвичай, краще контролюють свою поведінку та є менш емоційними та чутливими, ніж діячі мистецтва [5].

Творчим людям притаманні такі особистісні риси:

- незалежність – особистісні стандарти важливіші за стандарти групи, неконформність оцінок і суджень;
- відкритість розуму – готовність повірити своїм і чужим фантазіям, сприйняття нового і незвичного;
- висока толерантність до невизначених і невіршених ситуацій, конструктивна активність в цих ситуаціях;
- розвинуте естетичне відчуття, прагнення до краси.

Дж. Морено відзначав: «Якщо майбутнє людства взагалі може бути «сплановане», то свідомо еволюція за допомогою тренінгу спонтанності-управлінської творчості відкриває нову перспективу розвитку нашого роду» [1].

Але чи можна, дійсно, навчити людину творити засобами психологічного тренінгу? Для відповіді на це питання надзвичайно важливим є те, що Дж. Морено проводить відмінність між творчістю і спонтанністю. Управлінська творчість полягає в умінні знайти адекватний спосіб дії в новій ситуації (практичній та теоретичній), або новий спосіб дії в ситуації відомій, стереотипній. Це уміння, природно, передбачає культурний розвиток людини, а саме – оволодіння певними формами діяльності, прийнятими в його соціальному оточенні. Однак цього не досить. Навіть, якщо індивід засвоїв не культурний догмат, а живий творчий спосіб діяльності, він повинен перейти від його відтворення до власного виробництва від конгеніальності до геніальності. Для цього, за Морено,

йому необхідно надати свободу дії, стимулювати його самостійну активність, спонтанність. Інакше з нього, можливо, й вийде високо оплачуваний професіонал або ерудит (людина - комп'ютер), але творча особистість не вийде точно [1].

Попри все, психологічний тренінг не може замінити собою або заповнити (багатолітній та багатоскладний) культурний розвиток – у цьому відношенні Дж. Морено був реалістом. Але за допомогою нього можна розвинути у людини спонтанність, яка дозволить їй особисто засвоїти багатства людської культури, тобто перетворити їх в активні творчі здібності своєї особистості.

Один із найбільш відомих дослідників творчих здібностей – американський вчений Поль Торранс – розуміє під творчістю здатність до загостреного сприйняття недоліків, нестачі знань, чутливість до дисгармонії і т.п. Він вважає, що творчий акт ділиться на:

- сприйняття проблеми;
- пошук рішення;
- виникнення і формулювання гіпотези;
- знаходження результату.

Г. Уоллес запропонував виділити чотири стадії творчого процесу: підготовку, інкубацію, осяяння і перевірку. На стадії підготовки здійснюється свідоме дослідження проблеми; на стадії інкубації настає перерва у свідомій роботі над проблемою і використовується енергія підсвідомого. Вирішення проблеми виникає раптово після стадії інкубації і перевіряється на останній стадії.

Дж. Кнеллер додав до цього процесу п'яту стадію, яку назвав «Перший інсайт». Вона передуює стадії підготовки і саме на «Першому інсайті» виникає ще не зріла, але все-таки оригінальна ідея.

Підтримуючи ідею Дж. Кнеллера про наявність першого інсайту в творчому процесі, Д. Сапп вносить два уточнення. По-перше, він звертає увагу на те, що в цю хвилину індивід переживає, нехай не дуже сильно, але натхнення схоже з тим, яке виникає під час інсайту, що знаходиться посередині творчого процесу. По-друге, Д. Сапп стверджує, що перший інсайт – це скоріше точка, момент, аніж стадія. Вона займає набагато менше часу в порівнянні зі стадіями підготовки і перевірки.

Для кращого розуміння того, що відбувається з індивідом на різних стадіях творчого процесу, варто розглядати ідею Д. Сапп. Він стверджує, що на етапі підготовки формується мотивація, відданість первинній ідеї, і від ступеня цієї відданості залежить характер реакцій, що виникають в момент творчої фрустрації. Цей момент є можливо найважливішим, оскільки саме тут відбувається вибір, що впливає на результат справи: чи буде вирішено проблему і чи буде результат дійсно творчим.

У дослідженнях В. Козленка і Р. Лаптевої експериментально виявлено типи реалізації управлінської творчості – досить усвідомлений, спонтанно-вимушений і змішаний. При цьому використовувався такий критерій: наявність усвідомлення способів дій, тактики етапів, що забезпечують вирішення завдань. При досить усвідомленому типі реалізації управлінської творчості весь процес пошуку був усвідомлений, спонтанно-довільний тип включав елементи, яким властива випадковість, неусвідомленість [3].

Дослідження Я. Пономарьова, в яких дається класифікація творчих завдань в залежності від рівня управлінської творчості дозволяє краще зрозуміти ці типи її реалізації. Він запропонував розділити творчі завдання на два класи на основі двох критеріїв. За першим критерієм до першого класу відносяться ті завдання, вирішення яких не вимагає проходження всієї послідовності етапів творчого процесу і обмежується тільки першим. Це означає постійність домінування логічного аналізу і усвідомлення способів, які використовуються [4].

До завдань другого класу відносяться ті, вирішення яких супроводжується проходженням не менш, ніж двох етапів. Це означає обов'язкове домінування структурних рівнів творчого процесу [4]. Цей критерій до того ж дозволяє відрізнити творчі завдання від нетворчих.

Нетворчі завдання. В цьому випадку є репродуктивна програма, яка адекватна проблемній ситуації і дозволяє отримати рішення. Тут зміна рівнів домінування не відбувається: постійно домінує змістовний план мислення.

Ознака творчих завдань – зміна домінування структурних рівнів, при цьому глибина міжрівневих переходів зростає відповідно до складності творчого завдання.

Творчі завдання першого класу. Як відзначалося, в цьому випадку рішення формується вже на першому етапі, під час виникнення блокади, що використовується репродуктивною програмою, здійснюється регуляція змістовного плану мислення для ліквідації збоїв. Це означає зміну домінування: на зміну змістовної корекції провідним стає рефлексивно-особистісний план. Слід зазначити, що діапазон зміни домінуючих рівнів в цьому випадку не виходить за межі усвідомленого.

Творчі завдання другого класу. Під час блокади репродуктивної програми мислення, а потім в разі невдалої спроби за рахунок змістовної регуляції змінити стратегію логічного пошуку і знайти рішення, індивід вимушений звернутися до принципово інших способів. Вони пов'язані з переходом до другого етапу творчого процесу: використання інтуїтивних компонентів мислення, підсвідомих процесів структурування інформації з наступним інсайтом. Зазначимо, що тут відбувається зміна домінування рівнів, при цьому глибина зміни перевершує попередній випадок, тому що є «...обов'язкове втягування до числа домінуючих рівнів, тих рівнів, які знаходяться в межах неусвідомленого» [4].

Повертаючись до типів реалізації управлінської творчості і виходячи із критерію домінування усвідомлення, можна говорити з впевненістю, що у вирішенні творчих завдань першого класу використовується самовільно-усвідомлений тип її реалізації. Під час вирішення творчих завдань другого класу використовується спонтанно-самовільний тип, який, на думку авторів статті, не відрізняється від змішаного. Дійсно, домінування неусвідомлених елементів не може тривати протягом усього пошукового процесу, а обов'язково чергується з домінуванням змістовного плану мислення і його змістовної регуляції.

У науковій літературі обговорюється питання про те, які особистісні якості сприяють виявленню спонтанно-невимушеного типу управлінської творчості. На думку Р. Грановської, якщо логічні програми, що використовуються не призводять до успіху, то виникає розлад, когнітивний конфлікт, емоційна напруга. І тут вирішальний момент – як індивід буде зменшувати цю напругу. Він може зняти її на поверхневому рівні (знайти тривіальне рішення, або взагалі відмовитися від проблеми), або, якщо він володіє гарною толерантністю до схожих ситуацій неясності, невизначеності, може продовжувати напругу пошуку, і тим самим створити умови для запуску інтуїтивного процесу мислення.

Механізми спонтанної творчої активності досліджені в роботах, що виконано в руслі гуманістичної психології. Е. Фромм визначає діяльність, як спонтанну, якщо вона не тільки допомагає адаптації людини до ситуації, але й обумовлена її внутрішньою суттю, її природою. Спонтанну активність вчений протиставляє недобровільним, нав'язаним формам поведінки (авторитарному, конформному), в межах яких людина адаптується до ситуації, але платить за це своїм псевдо розвитком свого «Я», неможливістю повноцінно розвивати свої життєві потенціали [6].

У процесі творчої діяльності педагога виділяють такі **етапи**:

- виникнення педагогічного задуму, спрямованого на вирішення педагогічної задачі;
- розробка задуму;
- втілення педагогічного задуму в діяльності, в спілкуванні з людьми;
- аналіз і оцінка результатів творчості.

Відповідно до етапів творчої діяльності педагога Я. Пономарьов виділив такі **фази творчості**:

- фаза логічного аналізу;
- фаза інтуїтивного вирішення;
- фаза вербалізації інтуїтивного рішення;
- фаза формалізації вербалізованого вирішення.

Аналізуючи роботу вчителів, І. Радченко виділив **чотири рівні педагогічної творчості**:

- 1) рівень професійного самовдосконалення;
- 2) рівень стихійного самовдосконалення;
- 3) рівень планомірної раціоналізації;
- 4) рівень оптимізації процесу і результатів праці.

Отже, **педагогічна творчість** – це такий стан педагогічної діяльності, коли вчитель не сліпо використовує будь-який досвід, а перевіряє, досліджує, шукає і на основі вже досягнутого наукою та практикою створює свій досвід.

Складовими творчої особистості вчителя є:

- наявність міцних педагогічних знань;
- чутливість до нового, до віянь педагогічної науки;
- здатність до аналізу педагогічних явищ;
- вміння зробити нецікавий матеріал захоплюючим;
- вміння створити атмосферу самодіяльності учнів у засвоєнні навчального матеріалу;
- педагогічний такт;
- талант і постійне удосконалення своїх творчих здібностей.

Визначаючи своєрідність педагогічної творчості, В. Загвязинський виділяв такі притаманні їй риси:

- педагогічна творчість жорстко лімітована, обмежена часом (А. Макаренко зазначав, що, як правило, педагогічна ситуація вимагає негайного аналізу, термінової дії і тому необхідна імпровізаційна готовність педагога);

- педагогічна творчість міцно поєднана з освітнім процесом, тому вона повинна завжди мати тільки позитивні результати;

- значна частина педагогічної творчості здійснюється в процесі публічної діяльності (на думку В. Кан-Калік, це вимагає від учителя керування своїм психічним станом);

- педагогічна творчість – це завжди співтворчість, яка поєднується з творчістю вчителя та всього педагогічного колективу, а також учителя та творчою діяльністю кожного учня.

У рамках проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою: «Формальна, неформальна, інформальна освіти у професійному вдосконаленні вчителів» на базі навчально-виховного комплексу № 9 м. Хмельницького (наказ МОН від 02.08.2018 від № 848) було виділено два аспекти творчості в управлінні: перший – творчість власне керівника закладу, другий – створення керівником закладу освіти певних організаційно-педагогічних умов для розвитку творчості педагогів.

Щодо стратегічного управління закладом загальної середньої освіти творчість керівника реалізується у розробці «програми подальшого життя закладу»: місії та стратегії закладу, визначення завдань на найближчий рік, на 10–20 років, складання плану роботи педагогічного колективу на рік і більше. Фактично керівник у ці моменти запрограмовує долю «творить долю» свого закладу освіти. Підтримка інновацій та перетворень у закладі загальної середньої освіти також вимагає від керівника творчого підходу.

Процес пошуку ідей керівник може здійснювати самостійно, але краще залучити до цієї роботи ініціативні робочі групи педагогів. Залучення вчителів до планування роботи закладу загальної середньої освіти полегшить подальше втілення змін у життя, бо рішення сприйматимуть як своє власне. Роль керівника тоді – керувати творчим процесом. Керівник впливає на творчість, хоча б тим, який стиль управління він вибирає. А це визначає саме ставлення керівника до творчості. Творчість важлива заради результату, тому, перш ніж бажати творчості від педагогів, слід визначитися із завданнями.

Очікуваний результат творчої поведінки педагогів може бути таким: вирішення завдання, ідеї щодо розвитку закладу освіти, удосконалення існуючого порядку. Щоб підтримати творчість педагога, керівнику варто докласти зусиль через стимулювання творчості (підтримка творчої ініціативи, цілеспрямована організація творчого процесу, зворотній зв'язок, надихаючий приклад, система морального та матеріального стимулювання).

Висновки. Отже, в управлінській творчості дуже важливою складовою є майстерність педагога (досягнення високих зразків здійснення декількох сторін педагогічної праці), педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, розвитку особистості педагога, навченості та вихованості учнів; в свою чергу, кожна з цих п'яти сторін професіоналізму педагога характеризується станом об'єктивно необхідних знань та умінь, а також станом психологічних особистісних якостей, умінь педагога. Шлях педагога до майстерності проходить крізь декілька рівнів. Ці рівні компетентності є, по суті, різними вершинами професіоналізму. Це означає, що праця педагога об'єктивно є багатоступінною. Тому сходження до майстерності – це тривалий багатоступінчатий процес, який триває протягом усього професійного життя.

Список використаних джерел

1. Гройсман А. Психодраматическая модель творчества по Морено. *Прикладная психология и психоанализ*. 2012. № 3. С. 34–51.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб. : Издательство «Питер», 2010. 368 с.
3. Козленко В. А. Формування творчої особистості учня. *Рідна школа*. 1999. №5. С. 17–18.
4. Пономарев Я. В. Психология творчества. Тенденции развития психологической науки. К. : Науковий світ, 2015. С. 21–25.
5. Психодиагностика: теория и практика / пер. с нем. К. : Вища школа, 2019. 207 с.
6. Фромм Э. Бегство от свободы / пер. с англ.; общ. ред. П. С. Гуревича. М. : Изд. Группа «Прогресс», 2005. С. 67–79.

Тонка Марія,
спеціаліст I категорії,
КЗСОР «Сумська обласна гімназія-інтернат
для талановитих та творчо обдарованих дітей»,
м. Суми

Парфенюк Людмила,
спеціаліст вищої категорії
КЗСОР «Сумська обласна гімназія-інтернат
для талановитих та творчо обдарованих дітей»,
м. Суми

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. З плином часу змінюється суспільство і компетентності, які були важливі вчора, неактуальні сьогодні: виклики сучасного світу, – як стверджують автори книги «Революція в навчанні», Г. Драйден та Д. Восс, – потребують нової освітньої парадигми, орієнтованої на майбутнє [1], але, поряд з тим, залишаються незмінними вічні цінності, серед них і формування свідомого громадянина своєї держави, особистості з активною життєвою позицією, небайдужої до проблем сьогодення, з сформованими цінностями, необхідними для успішної самореалізації набутих компетентностей, готовою сприймати виклики сьогодення і вкладати свої знання і сили у розбудову рідної держави, тому велику увагу, на сьогоднішній день, важливо приділяти вихованню національної ідеї, суть якої полягає не лише в усвідомленні себе українцями як окремого народу з власною історією, культурою, традиціями, мовою, а й в інтеграції своєї культури в загальноєвропейський пласт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашій державі в контексті пошуків відповідей на виклики сучасності, як і в інших країнах Європи та світу, відбувається пошук прийнятної компетентнісної моделі. Вагомі напрацювання у цій царині зроблено науковцями Національної академії педагогічних наук України Н. М. Бібік, О. О. Овчарук, О. І. Пометун, О. Я. Савченко. Також, слід відзначити, що у педагогічній науці накопичено значний досвід дослідження окремих аспектів означеної проблеми. Так зміст і умови формування громадянської компетентності особистості досліджувалися у працях відомих науковців Ю. Азарова, О. Беляєв, Л. Вовк, І. Корольова, Е. Козлова, Б. Лихачова, Є. Мединського, М. Михайличенка, В. Століна, В. Сухомлинського та інших. Проблема формування громадянської зрілості знайшла своє висвітлення у наукових працях Т. Абрамян, П. Блонського, М. Боришевського, О. Волжиної, О. Газман, Ж. Завадської, А. Макаренка, В. Радула, В. Сеніна, О. Сухомлинської, Р. Хмелюк, К. Чорної та ін. Проте залишаються малодослідженими аспекти формування громадянської компетентності засобами нових педагогічних технологій.

Мета. Розкрити потенційні можливості сучасних педагогічних технологій як засобів формування громадянської компетентності.

Виклад основного змісту. Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні, на нашу думку, є створення умов для формування громадянина, готового сприймати виклики часу, будувати демократичне суспільство, пізнавати світ власним індивідуальним стилем, розуміти взаємозв'язок між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю, усвідомлювати власну ідентичність та ідентифікувати себе з рідною країною, нацією, культурою, мовою та соціумом. Виконання цього завдання може забезпечити система освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі в житті демократичного суспільства, формування в неї різних видів компетенцій та компетентностей і громадянської відповідальності.

Під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структурований набір знань, умінь, навичок і ставлень, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що дають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності.

Також на сьогоднішній день багато говорять про ключові компетенції, ті, які кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції і які здатні забезпечити життєвий успіх протягом усього життя. Та слід зазначити, що науковці неоднотайні в термінології «компетентностей 21 сторіччя». На наш погляд, поняття глобальних компетентностей найбільш глибоко розкривається у терміні, що був запропонований ЮНЕСКО для широкого вжитку в 2013 році, а саме: «трансверсальні компетентності». Адже компетентності забезпечують «трансфер

навчання», тобто перенос набутих знань, навичок і метакогнітивних здібностей особистості на вирішення ситуацій реального життя [2]. Формування трансверсальних компетентностей також сприяє розвитку життєвих компетентностей та орієнтує учнівство на навчання протягом життя.

Розглянемо, як трактує поняття «компетентність» Нова українська школа та які ключові цілі ставить перед собою. Концепція НУШ спрямовує зміст освіти на орієнтацію освітнього процесу на досягнення результату, тому компетентність в умовах нових реалій, подається як поєднання знань, умінь і навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, особистих якостей, що визначають здатність особи успішно провадити діяльність у нових умовах. Навчання і виховання має набути компетентісно орієнтованого характеру, що виявляється в його спрямованості на результат – передбачуваний та запланований рівень досягнень учнів.

Ключовими компетентностями є спілкування державною і рідною в разі відмінності мовою, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадянські компетентності, підприємливість та фінансова грамотність, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і ведення здорового способу життя [3, с. 3]. Отже, громадянська компетентність увійшла в 10 основних напрямків НУШ.

Говорячи про компетентісний підхід, спрямований на розвиток та вдосконалення різних видів компетенцій та компетентностей в учнівства, слід розмежувати суть понять «компетенція» та «компетентність», встановити їх співвідношення. Компетенція визначається як наперед задана вимога до знань, умінь, навичок, якими повинна володіти особистість, для успішної діяльності в межах тієї сфери, де ця діяльність буде здійснюватися. Компетенція – це сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної, продуктивної діяльності щодо них [4]. Компетентність, в свою чергу, є надбанням самої особистості, визначає якісний рівень, засвоєння в наслідок навчання, знань, умінь, навичок та здатності застосувати їх на основі власного досвіду в процесі здійснення певної діяльності. Компетенція пов'язана з певним видом діяльності, тоді як компетентність – з особистістю, з її внутрішніми якостями та здібностями.

На сьогоднішній день однією з ключових компетентностей людини є громадянська компетентність. Під громадянською компетентністю розуміють сукупність знань і досвіду у суспільній діяльності. Виховати в учня громадянську компетентність означає сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Це патріотична самосвідомість, громадянська відповідальність і мужність, готовність трудитися для розвитку держави, захищати її, підносити міжнародний авторитет. Це повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу. Це дисциплінованість, працьовитість, завзятість, творчість, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу, екологію.

Громадянська ж компетенція як здатність людини реалізовувати на практиці свою компетентність ангажує здатності взяти на себе відповідальність, спільно виробляти рішення й брати участь у його реалізації, толерантність до різних етнокультур і релігій, гармонійне поєднання особистих інтересів з потребами окремої людини й суспільства загалом, участь у функціонуванні демократичних інститутів, потреб в актуалізації й реалізації свого особистісного потенціалу, здатності до саморозвитку [5].

На наш погляд, формування такої компетентності є одним із першочергових завдань у виховному процесі і, як наголошувала Ліля Гриневич, даному напрямку виховної роботи повинно приділятися багато уваги, адже ми маємо виховати патріота з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини [3, с. 2].

Основними способами формування громадянської компетентності в учнів є громадянська освіта й виховання та спрямована соціалізація у соціокультурному середовищі школи. Завдання педагогів полягає в тому, щоб створити умови, за яких діти могли б просуватися шляхом власної досконалості. Сприяють цьому індивідуальний, партнерський, компетентісний і діяльнісний підходи до організації виховного процесу, використання інтерактивності та інноваційних технологій.

У сучасній виховній системі активно використовується та розробляється чимала кількість педагогічних засобів, інноваційних форм і інтерактивних методів, метою яких є громадянське виховання підростаючого покоління.

У процесі формування активної громадянської позиції учнів особливого значення, на нашу думку, набувають ігрові технології, зокрема використання симуляційних ігор, тобто ситуацій, під час

яких школярі копіюють процеси, що відбуваються в суспільстві. Так, минулого навчального року нами була організована участь учнів нашої школи у імплементації симуляційних ігор у рамках міжнародного проєкту «SIMSCHOOL – СИМУЛЯЦІЙНІ ІГРИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ» (SIMSchool – Teaching Human Rights with Simulation Games), який реалізовує громадська організація «ЕдКемп Україна» у співпраці з німецькою громадською організацією «CRISP – Crisis Simulation for Peace e.V.» у партнерстві з Європейським Союзом. Діти активно та емоційно включилися в роботу, адже мали можливість стати співавторами правил школи для всіх учасників навчального процесу, перевтілитися у батьків та педагогів, відчутти відповідальність за прийняті рішення. Симуляційна гра «Правила школи» дала чудову нагоду розповісти дітям про права людини не сухою мовою законодавчих актів, а залучити дітей до живих дій, що є дуже важливим у процесі виховання, бо коли дитина бере участь у обговоренні проєкту, коли її думка почута та включена при розгляданні остаточного рішення, вона більш схильна далі реалізовувати це рішення. Тому організація процесу вивчення прав людини на засадах «педагогіки партнерства» із застосуванням фасилітації формує в дітей почуття поваги до себе та свого оточення, надихає учнівство на те, щоб права людини стали невід'ємною частиною їхнього життя.

Подібні форми роботи, під час яких учні потрапляють у ситуації, що копіюють процеси реального суспільного життя є особливо ціннісними, оскільки така діяльність має прогресивно-соціальну спрямованість, що зорієнтована на вироблення навичок та вмінь, які допоможуть досягати успіху в усіх сферах життєдіяльності особистості.

Важливою умовою формування громадянської компетентності школярів є також реалізація проєктної технології в організації виховного процесу. Це дає змогу інтегрувати навколо поставленої мети різноманітні цілі і завдання. Прикладом використання даної технології є реалізований нами STEM-проєкт «Застосування давніх елементів технологічних процесів народних ремесл Сумщини для сучасних інженерних рішень», який включав у себе дослідницьку діяльність, інжиніринг та роботу над медіапродуктом. Працюючи над проєктом, діти дослідили історію ремесел рідного краю, надали рекомендації щодо маркетингових підходів використання народних технологій у сучасному сувенірному ринку Сумщини, запропонували нову ідею екоупаковки на основі вивчення ринку Слобожанщини XVIII ст. та підготували відеоряд про проведену роботу. Така форма роботи не тільки розвиває творчі здібності дітей, а й формує ціннісне ставлення до своєї рідної землі, виховую повагу до свого народу, надає практичні навички для самореалізації.

Не менш цікавим був проєкт «Пам'ять серця», реалізований нами у рамках відзначення Дня пам'яті та примирення та Дня Перемоги, в якому ми спробували перегорнути сторінки історії і розповісти про нелегкі часи Другої світової війни, які випали на долю європейських народів і нашого зокрема. Використана технологія сторітелінгу дала можливість поєднати історію кожної окремої родини з історією рідного народу в загальноєвропейському контексті, і тоді таке далеке і таке нереальне минуле ожило і стало доволу близьким. З цього і розпочинається формування патріотичної свідомості: коли в дитини з'являється відчуття причетності до долі рідної землі.

Також проєктна технологія дозволяє системно використовувати ефективні форми самоосвіти учнів: участь у науково-практичних конференціях, конкурсах, моделювання громадської роботи тощо. Прикладом даної роботи є участь нашої команди в проєкті Klitschko Foundation «Школа успіху». Результатом став проведений загальноміський захід для молоді, що дало можливість на практиці засвоїти здобуті знання, стати місцевими лідерами та отримати досвід проведення проєктів. Оскільки процес формування активної громадянської позиції в значній мірі залежить від процесу соціалізації, необхідно будувати виховний процес на взаємозв'язку із реальним життям громади: залучення учнів до громадського життя сприяє розширенню їх кругозору, дозволяє набути досвід прийняття самостійних рішень.

Лише розповідаючи про відомі факти, неможливо винайти щось абсолютно нове. Треба навчити дітей вміти їх аналізувати, поєднувати, критично оцінювати і застосовувати. Важливою у цьому плані є технологія інтерактивного навчання, адже виховний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів, коли зважуються аргументи «за» і «проти», дається можливість усебічно розглянути ситуацію та висловити власне бачення рішення тієї чи іншої ситуації, створюється атмосфера співробітництва, взаємодії і розвитку комунікативних якостей. Різноманітні брейн-ринги, сократівські бесіди, філософські столи, хакатони є формами даної технології. Працюючи у цьому напрямку, у закладі був проведений філософський стіл «Свобода варта того, щоб за неї боротися» з використанням інтерактивних технологій, який сприяв формуванню громадянсько-назавчих навичок і вмінь, дав навички критичного мислення та приймання обґрунтованих рішень.

Формування громадянської компетентності за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій передбачає засвоєння учнем не окремих, відірваних один від одного елементів знань, умінь, навичок, а оволодіння комплексною системою, що має особистісно – діяльнісний характер. Сучасні технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника, дозволили учням, не виходячи з навчальної аудиторії чи будинку брати участь у конференціях, створювати графіку, анімацію, різноманітні документи. Це дає можливість у нелегкі часи пандемії організувати якісний дистанційний навчальний процес. А різноманітні додатки і платформи домагають цікаво і плідно працювати у різних виховних напрямках. Прикладом подібної роботи є організований у нашій школі антикорупційний QR-квест до Міжнародного дня боротьби з корупцією та воркшоп «Права людини - що це?». Подібні заходи формують правову культуру дитини, готують її до свідомої участі в громадському та духовному житті країни.

Досить дієвою, на наш погляд, є кейс-технологія, яка задіює комунікативні та творчі здібності учнів, учить їх здобувати знання та формує компетентності. Проведений нами захід з використанням кейсів «Дотримуйся прав людини -протидій дискримінації» дозволив створити умови, в яких діти потрапили в ситуації з реального життя та мали змогу надати варіанти розв'язання проблеми і відчувати всю складність буття соціокультурного суспільства з усім його різноманіттям рас і культур. Подібні заходи виховують у дітей повагу до інших людей, допомагають долати стереотипи, які призводять до дискримінації, сприяють формуванню культури толерантності та протидії ксенофобії.

Висновки. Виклики сьогодення на сучасному етапі розвитку педагогічних процесів у нашій країні вимагають докорінно нових підходів до виховання. Успішне формування громадянина полягає не лише в наданні знань, а й у здатності розуміння себе та світу. Крім того, сучасні учні повинні володіти особистим досвідом участі у громадянському житті навчального закладу, міста та країни. Створити такі умови для набуття цього комплексу знань, навичок і ставлень можливо завдяки використанню широкого спектру сучасних педагогічних технологій. «У вселюдським житті тільки той народ і бере перемогу, який має найкращу школу», – писала Софія Русова у XIX столітті. І ці слова набувають неабиякої актуальності в наш час, адже від того, настільки вдало буде відбуватися соціалізація молодого покоління, настільки підвищиться життєздатність самого суспільства, бо становлення громадянської свідомості учнівства залежить від облаштування шкільного життя у відповідності з принципами громадянської культури демократичного суспільства, від створення можливостей здобувати досвід демократичної поведінки та формування у молоді позитивного досвіду громадянських дій.

Список використаних джерел

1. Драйден Г., Вос Д. Революція в навчанні / пер. з англ. М. Олійник. Львів : Літопис, 2005. 542 с.
2. Gwang-Jo Kim. Regional Study on Transversal Competencies In Education Policy And Practice (Phase I) 2013. Asia-Pacific Education Research Institutes Network (ERINet). Published in 2015 by UNESCO. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002319/231907E.pdf> (дата звернення: 30.11.2019).
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <http://www.nmc.od.ua/wp-content/uploads/2017/02/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9F%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf>
4. Кучай О. В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. *Рідна школа*. 2009. № 11. С. 44-48
5. Дух Л. І. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні громадянської освіти : робочі матеріали проекту «Громадянська Освіта-Україна». 2007.

Удовиченко Ірина,

*проректор з науково-педагогічної та методичної роботи,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
доктор педагогічних наук, доцент,
м. Суми*

СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО МЕТОДИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ФАХОВОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНИЙ ПЕРІОД

Постановка проблеми. Соціальний прогрес, динамічні зміни в суспільстві зумовлюють необхідність постійної роботи над собою кожної людини. Особливо актуальним є це питання для педагога як фахівця, фасилітатора змін, транслятора нових ідей, мобільного консультанта учнів,

коуча, у контексті вимог НУШ та формування такої компетентності, як уміння вчитися впродовж життя [2].

Набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності, систематичне оновлення й поглиблення професійних знань, умінь і навичок за спеціальністю, професією; підвищення інтелектуального та культурного рівня з метою підвищення якості надання освітніх послуг, покращання результативності процесу навчання географії, – усе це має спонукати вчителів до творчості, що базується на інтеграції процесів фахової і методичної підготовки педагогів [16].

Виклад основного матеріалу. Проблеми підвищення кваліфікації спеціалістів на сучасному етапі розвитку суспільства визначаються як пріоритетні, безпосередньо пов'язані з економічним і культурним розвитком, соціальною стабільністю. Надання державою кожній людині протягом усього життя реальних можливостей для підвищення її професійного рівня, приведення його у відповідність до вимог, які доволі швидко змінюються, освоєння в разі потреби нових спеціальностей, технологій, підходів – важлива складова якісної освіти й гарант демократизації суспільства [16].

Створення сприятливого методичного середовища для фахового зростання вчителів у післядипломний період, особливо у контексті нових сертифікаційних вимог та профілізації школи, набуває важливого значення для подальшого якісного розвитку закладів освіти, що пояснюється не лише фактом розвитку самої системи освіти, а й тими змінами, які відбуваються у державі в цілому.

Закономірною сьогодні є організація такої системи андрагогічної взаємодії, яка би, директивно послуговуючись загальними освітянськими парадигмами, оприлюднюючи, реалізовувала меседжі, спрямовані на розвиток творчої особистості у процесі навчання змісту шкільних предметів [17].

На важливості постійного фахового зростання педагога у своїх працях наголошували ще Ш. Амонашвілі [1], А. Дістервег [4], А. Макаренко [10], В. Сухомлинський [14], К. Ушинський [18].

Питання організації методичної роботи педагогів, принципів її побудови у контексті особливостей андрагогічної взаємодії на сучасному етапі розглядали: І. Душина [5], О. Жемеров [12], І. Жерносек [6], І. Зязюн [7], В. Ковальчук [8], І. Левицький [12], В. Сагуйченко [11], В. Свіч [12], І. Сотниченко [13], В. Фрицюк [19] та ін.

Очевидним є те, що до професійних обов'язків кожного вчителя належать: постійне вдосконалення змісту, форм, методів роботи; цілеспрямованість – у чіткому визначенні напрямів діяльності з вироблення активної професійної позиції; безперервна самоосвіта.

Таким чином, методичну роботу ми розглядаємо як цілісну систему дій та заходів, спрямованих на підвищення кваліфікації, професійної майстерності кожного вчителя, розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу закладу загальної середньої освіти, досягнення позитивних результатів організації освітнього процесу загалом та навчання змісту предмета зокрема [15].

Метою методичної роботи в закладі загальної середньої освіти є підвищення професійної компетентності та методичної майстерності вчителів, що, у свою чергу, спонукає кожного з них до роботи над удосконаленням власного фахового рівня; сприяє взаємному «озброєнню» членів педагогічного колективу творчими знахідками; дає можливість молодому вчителю вчитися педагогічній майстерності у більш досвідчених колег; забезпечує підтримання у педагогічному колективі духу творчості, прагнення до творчого пошуку, реалізації компетентнісного підходу в навчанні з метою створення сприятливого середовища життєтворчості в закладі освіти [17].

З метою організації ефективної системи методичної роботи з учителями, спрямованої на розвиток творчої індивідуальності педагогів, забезпечення комплексного методичного підходу до навчання учнів, методичну діяльність доцільно, на нашу думку, організаційно об'єднати в блоки: інформаційно-просвітницький, експериментально-дослідний, організаційно-методичний, експертно-діагностичний, корекційно-описовий та за напрямками (визначення концептуальних засад власного підвищення кваліфікації за допомогою кредитно-модульної та дистанційних форм навчання; участі в науково-методичних заходах; ведення аналітико-прогностичної діяльності за результатами якості освіти на рівні закладу освіти; побудови процесу самоосвіти, згідно з індивідуально-професійними запитами тощо), надавши вчителям можливість самостійно обирати форму підвищення кваліфікації та тематику курсів за вибором тощо [15].

Так, важливим є підвищення методичного та практичного рівнів професійної компетентності педагога, підготовка:

- кваліфікованого працівника (особистості, що набуває освітніх та професійних компетентностей залежно від власних інтересів, запитів роботодавців, потреб економіки тощо);
- цілісної особистості (всебічно розвиненої особистості, здатної до вибору власної освітньої траєкторії, побудови професійної та особистої кар'єри, навчання впродовж життя);

– відповідального громадянина (особистості з морально-етичними принципами, здатної приймати виважені рішення, ініціативної, соціалізованої, комунікативної, толерантної, громадянина з активною життєвою позицією).

У такий спосіб, процес підвищення кваліфікації полягає в забезпеченні індивідуально-особистісного та професійно-діяльнісного самовдосконалення вчителів, на основі набутого професійного й життєвого досвіду, відповідно до індивідуально-особистих інтересів, соціальних запитів держави щодо ефективної побудови освітнього процесу та базових компетентностей педагогічних працівників (містять основні індивідуально-особистісні та професійно-діяльнісні якості, необхідні для успішного досягнення стратегічної мети та завдань реформування освіти), це зокрема:

– професійно-педагогічна компетентність (обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з предмету, педагогіки, психології, методики, інноватики для створення освітнього середовища, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню школярів; здатність до продуктивної професійної діяльності на засадах розвиненої педагогічної рефлексії, відповідно до ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики та викликів НУШ);

– соціально-громадянська компетентність (розуміння сутності громадянського суспільства; володіння знаннями про права і свободи людини; усвідомлення глобальних проблем людства, можливостей власної участі в їх розв'язанні; усвідомлення громадянського обов'язку та почуття власної гідності; уміння визначати проблемні питання у соціокультурній, професійній сферах життєдіяльності людини й віднаходити шляхи їх розв'язання; навички ефективної та конструктивної участі в цивілізаційному суспільному розвитку; здатність до К-взаємодії, ефективної командної роботи; уміння попереджувати та розв'язувати конфлікти, досягаючи компромісів);

– загальнокультурна компетентність (культурне самопозиціонування; усвідомлення власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших);

– мовно-комунікативна компетентність (володіння знаннями про норми і типи педагогічного спілкування в процесі організації К-взаємодії, колективної та індивідуальної роботи учнів на уроках; уміння вислуховувати, відстоювати власну позицію, використовуючи різні прийоми розмірковувань та аргументації; розвиненість культури професійного спілкування; здатність досягати педагогічних результатів засобами продуктивної комунікативної взаємодії);

– психологічно-фасилітативна компетентність (усвідомлення ціннісної значущості фізичного, психічного, морального здоров'я особистості; здатність сприяти творчому становленню учнів на уроках, їхній індивідуалізації);

– підприємницька компетентність (уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку ключових, загальнопредметних, предметної компетентностей учнів у процесі навчання взагалі й на профільному рівні зокрема);

– інформаційно-цифрова компетентність (здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, послуговуватися інформаційно-цифровими технологіями, ІКТ; вільно володіти навичками роботи з інтернет-ресурсами, освітніми інтернет-сервісами, ГІС; отримувати та обробляти інформацію, оперуючи нею, відповідно до вимог інформаційного суспільства, власних потреб і потреб учнів, використовувати її на уроці з метою формування геоінформаційної компетентності учнів) [16].

Таким чином, закономірним сьогодні є організація такої ефективної системи методичного супроводу фахового зростання вчителів, яка би створювала необхідні умови для навчання педагогів протягом усього життя, набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності, як-от: навчання на профільному рівні, систематичне оновлення теоретико-методичних і поглиблення професійних знань, умінь, навичок за спеціальністю, професією; підвищення інтелектуального, методичного та культурного рівня, за допомогою індивідуальних, групових, колективних форм роботи.

Так, індивідуальна форма організації методичної роботи – складова самоосвітньої діяльності вчителя, реалізується за індивідуальним планом, із урахуванням конкретних професійних потреб, а також результатів взаємооцінки, рекомендацій та полягає у вивченні літератури, участі в методичних заходах, роботі над темою з самоосвіти, проведенні експериментальних досліджень тощо [15].

У свою чергу, до групових і колективних форм методичної роботи вчителів належать: методична рада, методичне об'єднання (предметне, циклове, профільне), взаємовідвідування уроків, єдиний методичний день, методичний семінар-практикум, школа перспективного педагогічного досвіду, школа молодого вчителя, школа педагогічної майстерності, проблемні (творчі) групи

(лабораторії), науково-педагогічні конференції, творчі звіти, опорні школи, експериментальні педагогічні майданчики, а також інноваційні форми роботи (моделювання педагогічних ситуацій, педагогічні ігри (дидактичні, виховні, ділові, рольові), олімпіади методичних інноваційних розробок уроків і виховних заходів, методичні «мости», ярмарки (педагогічних ідей, літературні – педагогічних підручників, методичних рекомендацій), аукціони методичних розробок, педагогічні конкурси, виставки методичних розробок (уроків, виховних заходів), методичні фестивалі, консиліуми, колоквиуми, порадики, воркшопи, майстер-класи, студії, квести, флешмоби та ін.) [15].

Усі перелічені форми методичної роботи в контексті К-взаємодії спрямовані на моделювання процесу навчання, випереджальне ознайомлення вчителів із новинками науки, методики, теорії, практики, мають позитивні результати, за умов постійного самовдосконалення вчителів, завдяки чому вони ознайомлюються з:

- поняттями методичного тезаурусу (методична сабза, методичний ліфт, К-взаємодія, методичний воркшоп, парадигма, методичний сервіс, методичний навігатор, методичний дайджест, методичне тьюторство, дорожня карта тощо);

- інформаційними технологіями, формами (кейси; карти: дорожні, інтелектуальні, ментальні; майндмепінг-софт; хотлист, мультимедіа скрепбук, QR-кодування та ін.), засобами (ЕЗНП, ППЗ, НМКс, НМКт, ГІС, ІКТ тощо), сервісами (хмарні, Веб 2.0, Офіс 365, мережеві та ін.);

- організаційними формами (фокус, ринг, меседж, панорама, флешмоб, міст, форум, сесія, студія, колоквиум, консиліум, порадики, К-взаємодія, експертиза, експлікація) тощо.

З огляду на це, дидактико-методичними завданнями вчителів є:

- підвищення власного науково-методичного рівня з питання організації процесу навчання, засвоєння ними змісту нових програм та технологій їх реалізації;

- ознайомлення з новинками науково-методичної літератури, сучасними дидактичними розробками, посібниками, інтернет-джерелами з питань упровадження у процес навчання й методичну роботу інноваційних технологій, спрямованих на реалізацію вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [3], Концепції «Нова українська школа» [9];

- постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічної науки, методики навчання взагалі та на профільному рівні зокрема;

- уміле поєднання в методичній роботі традиційних та інноваційних технологій, форм, методів, прийомів, засобів, зокрема: статично-дистанційних, динамічно-масових К-взаємодії у контексті вимог НУШ, яка надає значні можливості для реалізації творчих здібностей педагогів із її варіативністю НМЗ, поблоковим поданням навчального матеріалу;

- вивчення та втілення у шкільну практику перспективного педагогічного досвіду;

- творче використання у процесі навчання учнів перевірених методичних рекомендацій;

- постійне вдосконалення навичок самостійної роботи;

- здійснення переходу до освіти, заснованої на принципах формування ключових, загальнопредметних, предметної географічної компетентностей;

- підвищення результативності педагогічної праці [16].

Висновки. Отже, з метою ефективного використання методичних підходів до навчання учнів, формування методичної грамотності вчителів на сучасному етапі розвитку освіти, доцільними є: постійна робота педагогів над підвищенням власного фахового рівня; мобільність в імплементації інновацій; уміле поєднання в методичній роботі традиційних та інноваційних технологій, форм, методів, прийомів, засобів, зокрема статично-дистанційних і динамічно-масових методичної К-взаємодії за напрямом організації процесу навчання в контексті вимог НУШ на засадах людиноцентризму.

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества. Київ : Освіта, 1991. 110 с.
2. Андрущенко В., Огнев'юк О. Освіта України XXI століття : головні пріоритети. *Стратегія українського державотворення. Філософсько-політологічний та економічний аналіз* : зб. наук. пр. Київ : «АСМІ», 2000. С. 64–77.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 (зі змінами 2013 р.). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>.
4. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. Москва : Учпедгиз, 1956. 706 с.
5. Душина И. В., Таможня Е. А. Пути обновления методического мастерства учителя географии в период модернизации образования. *География в школе*. 2010. № 3. С. 34–38.
6. Жерносек І. Профільна школа вимагає нового вчителя. *Завуч*. 2003. № 28. С.17–18.

7. Зязюн І. А. Вузівська підготовка педагога до профільного навчання учнів старших класів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ – Вінниця : ТМП, 2004. Вип. 4. С. 3–11.
8. Ковальчук В. А. Професійний саморозвиток фахівця як педагогічна проблема. *Професійний саморозвиток майбутнього фахівця* : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 10–20.
9. Концепція «Нова українська школа». URL: <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konceptziya.pdf>.
10. Макаренко А. С. Методика виховної роботи. Київ : Рад.шк., 1990. 366 с.
11. Сагуйченко В. В. Культурні смисли і людинотворчий потенціал безперервної освіти. *Гілея* : зб. наук. пр. 2016. № 11 (8). С. 295–299.
12. Свіч В. А., Левицький І. Ю., Жемеров О. О. Трансформаційні процеси в системі безперервної географічної освіти : завдання семінару. *Непрерывное географическое образование : инновационные методы и технологии* : матер. IV Междунар. научн.-метод. семинар. Харків : ХНУ, 1998. С. 3–5.
13. Сотниченко І. І. Про деякі аспекти підготовки вчителів до профільного навчання в старшій школі. *Управління школою*. 2005. № 14–15. С. 12–14.
14. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Рад. шк., 1966. 258 с.
15. Удовиченко І. В. Андрагогіка : методична К-взаємодія. *Матер. VI Міжнар. фест. пед. іннов.* Черкаси : ЧОППО, 2014. С. 102–106.
16. Удовиченко І. В. Концептуальні засади змісту навчання географії учнів старшої школи на профільному рівні : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2018. 360 с.
17. Удовиченко І. В. Методична робота в підвищенні професійної підготовки вчителя. *Педагогічна трибуна*. 2011. № 7–8. С. 7–8.
18. Ушинський К. Д. Педагогические сочинения. Москва : Педагогика, 1988. Т. 2. 496 с.
19. Фрицюк В. А. До питання кадрового забезпечення профільної школи. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*. 2004. № 11. С. 184–185.

Харькова Оксана,
вчитель фізики та інформатики,
Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Сумська обласна гімназія-інтернат для
талановитих та творчо обдарованих дітей»,
м. Суми

ВИКОРИСТАННЯ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Постановка проблеми. Важливість цифрових технологій у нашому житті зростає щодня. Сучасне інформаційне суспільство використовує імерсивні технології, які називають технологіями розширеної реальності. До їх списку входить віртуальна й доповнена реальність. Різні види їх змішування глибоко проникають у всі сфери діяльності: бізнес, державний сектор, розваги, не винятком стає й освітній процес. Сучасні технології дають змогу, не виходячи з дому, побувати в космосі чи на екскурсії, відвідати музей, зазирнути в мікро- та макросвіт, спостерігати розпад радіоактивних речовин. Цей список можна продовжувати довго.

Метою роботи є дослідження використання доповненої реальності в освітньому процесі під час проведення експериментів на уроках фізики. Вивчення фізики може вважатися повноцінним тільки за тієї умови, коли в процесі навчання систематично й продумано використовується навчальний експеримент в усіх його видах.

Для реалізації мети поставлено такі проблемні завдання:

- Чи можна зробити навчальну тему більш доступною, позитивно вплинути на розуміння?
- Як віртуальні технології змінюють навчання?
- Чи доцільно постійно користуватися такими інноваціями?

Виклад основного матеріалу. Особливої уваги дослідників на сучасному етапі потребує питання підвищення якості освіти, головних функціональних компонентів освітньої системи, досягнення на цій основі нового, більш високого рівня освітнього процесу. Новітні інформаційні технології, що все ширше запроваджуються в системі освіти, утворюють принципово нове середовище, яке називають віртуально орієнтованим [3, с. 40]. Доповнена реальність визначається як поєднання фізичних та цифрових просторів у семантично пов'язаних контекстах, для яких об'єкти асоціацій розташовані в реальному світі [1, с. 94]. На відміну від віртуальної, доповнена реальність не створює повністю віртуальне середовище, а поєднує віртуальні елементи з реальним світом [5, с. 83].

Це дає змогу максимально індивідуалізувати освітній процес, формувати в учнів прагнення до самонавчання та самореалізації, складає цілісну картину вивченого матеріалу.

Є підстави вважати, що початок тенденції більш широкого використання доповненої реальності поклали події весни 2020 року, що спонукали активно впроваджувати електронне навчання загалом і дистанційні форми навчання зокрема, окреслили подальші шляхи досліджень мобілізації та варіативного поєднання різних форм використання цифрового контенту [2, с. 257].

Результати багатьох досліджень указують на зростання рівня успішності учнів, підвищення мотивації та зацікавленості предметом завдяки запровадженню в освітній процес імерсивних технологій [4, с. 81], оскільки вивчення будь-якого матеріалу стає більш наочним, є можливість детальніше переглянути явище, доповнена реальність створює комфортні умови для дослідження будь-якого явища чи об'єкта. Таке навчання викликає в учнів більше запитань, а також спонукає їх до глибокого занурення в освітній процес з даними технологіями, як наслідок – збільшується рівень комунікації між ними.

Використання доповненої реальності на уроках фізики має декілька суттєвих переваг:

- наочність (фізичні процеси можна демонструвати більш детально, при цьому вибирати самостійно темп перегляду. Наприклад, вимірювання сили струму амперметрами, які мають різну ціну поділки та межу вимірювання);
- безпека (учні в будь-якій ситуації не мають жодних ризиків для свого життя. Наприклад, демонстрація радіоактивного розпаду чи керування космічною ракетою);
- залученість (доповнена реальність дає можливість охопити максимальну кількість учасників освітнього процесу, створити умови, за яких кожен учень має місце для творчості, вибирає власний напрям дослідження процесу чи явища);
- зосередженість (учні більше концентрують увагу на віртуальному середовищі, навчаються граючись).

Доповнена реальність дає можливість опанувати нові прийоми й методи навчання, нові форми й перспективні сучасні технології. У наш час розроблено безліч додатків створення доповненої реальності для використання в освітньому процесі. Багато з них знаходяться на етапі розробки. Значну частину додаткової реальності (AR) розроблено в започаткованому AR-STEAM клубі «Наука навколо нас» на базі кафедри фізики кристалів фізичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Особливої уваги, на мій погляд, потребує мобільний додаток Electricity AR, розроблений для Android у цьому клубі. Принцип роботи додатку полягає у зчитуванні камерою телефона певного «маркера» на відповідній картці. Цими маркерами є QR-коди, серійні номери або будь-який інший об'єкт, який може бути ізольований від оточення, щоб його бачила камера. Після зчитування пристрій доповненої реальності може накладати інформацію з цього маркера безпосередньо на екран або відкривати посилання, відтворювати звук. У даному додатку при наведенні на маркери утворюються віртуальні 3-D елементи електричних кіл та вимірювальні прилади.

У 8 класі наприкінці вивчення теми «Електричний струм» доцільним буде проведення дослідницьких проєктів з використанням мобільного додатку Electricity AR. Він забезпечує можливість визначати учнями ціну поділки аналогового вимірювального приладу (Рис. 1), експериментувати з комбінаціями схем, досліджувати межі вимірювальних приладів, визначати покази приладів, пересуваючи перемикачі компонентів схем (Рис. 2), завдяки чому здобувачі освіти зможуть закріпити та систематизувати набуті знання з вивчення електричних схем та користування вимірювальними приладами. Восьмикласники можуть ставити запитання один одному, що дає змогу дослідити принцип роботи приладів у режимі реального часу, разом з тим не забувати про правила техніки безпеки, бо за умови перевищення максимального допустимого значення вимірювання приладу, він подає сигнали й димить (Рис. 3). Проведення цих віртуальних експериментів можливо під час вивчення теми в межах шкільної програми, наукового дослідження чи самостійного вимірювання.

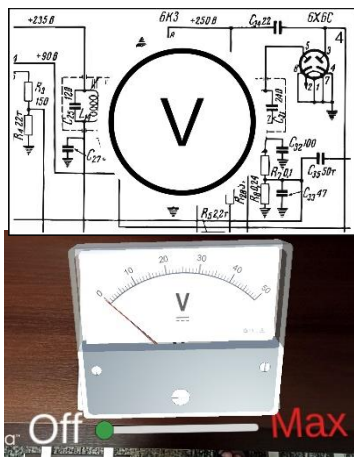

Рис. 1 Визначення ціни поділки

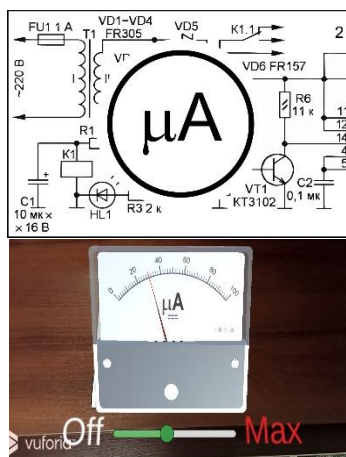

Рис. 2 Визначення показів приладів

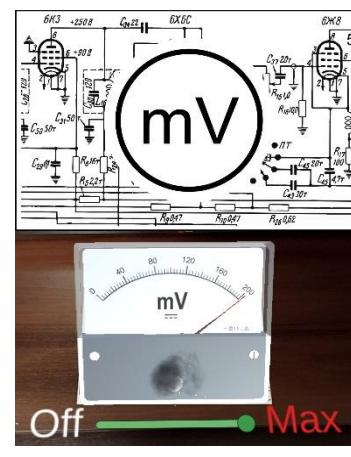

Рис.3 Перевищення межі вимірювання

Висновки. Отже, додатки доповненої реальності доречно використовувати в умовах, де немає можливості провести експеримент, наприклад під час дистанційного навчання або самостійної домашньої роботи учнів. Виконання реального експерименту має більше значення для набуття практичних умінь і навичок, тому віртуальні прилади не зможуть замінити реальне обладнання і їх потрібно використовувати як допоміжний інструментарій, що дає змогу вирішити поставлене завдання в доступній, ігровій та зрозумілій формі.

Відтак можна впевнено зазначити, що забезпечення вдалої організації освітнього процесу з фізики можливо при поєднанні доповненої реальності та реального фізичного експерименту, що дає змогу оптимізувати вивчення фізики, у якій однаково важливими є і віртуальні, і реальні навчальні експерименти. Це покращує сприйняття учнями наукового матеріалу, розширює можливості здійснення ними досліджень, лабораторних експериментів та формування фізичної картини світу.

Список використаних джерел

1. Модло Є. О., Єчкало Ю. В., Семеріков С. О., Ткачук В. В. Використання технології доповненої реальності у мобільно орієнтованому середовищі навчання ВНЗ. *Наукові записки. Випуск 11. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Частина 1. Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. С. 93–100.
2. Пінчук О. П. Імерсивні технології в навчанні: проблема чи перспектива? *XII Міжнародна науково-практична конференція «ІОН-2020»*, ВНТУ., м. Вінниця. Вінниця, 2020. С. 257-258.
3. Сальник І. В. Віртуальне та реальне у навчальному фізичному експерименті старшої школи: теоретичні основи : монографія. Кіровоград : ФО-П Александрова М. В., 2015. 324 с.
4. Слободяник О. В. Особливості використання імерсивних технологій на уроках фізики. *Звітна науково-практична конференція інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України* : збірник матеріалів. Київ, 2021. С. 80-82
5. Сороко Н. В. Використання доповненої і віртуальної реальності для підтримки STEAM-освіти. *Звітна науково-практична конференція інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України* : збірник матеріалів. Київ, 2021. С. 82-84.

*Цирулік Оксана,
викладач іноземної мови,
ДНЗ «Сумське міжрегіональне ВПУ»,
м. Суми*

*Петренко Тамара,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
ДНЗ «Сумське міжрегіональне ВПУ»,
м. Суми*

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Розбудова української національної школи потребує постійного підвищення кваліфікації педагогічних працівників, забезпечення високого рівня методичної роботи, творчої діяльності педколективів із високим рівнем професійної майстерності. Навчальний заклад сьогодні – це, передусім, заклад самореалізації й самоактуалізації. Головна мета вчительського колективу – створення умов для виявлення творчих здібностей учнівської молоді, що, у свою чергу, вимагає оновлення змісту і форм професійної діяльності освітян, модернізації їх підготовки, підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Питання якісної освіти завжди стояло, як одне із найбільш пріоритетних. Велика кількість філософів та мудреців зазначало, що найкращий спосіб створити вимирання нації – це погіршення якості системи освіти. Необхідність освіченості населення пояснюється також і викликами сьогодення, де освіта стала провідним чинником розвитку не тільки окремого індивіда, але і держави загалом.

Зважаючи на це, серйозного значення набуває і питання професійного вдосконалення та особистісного зростання самих педагогів, адже рівень освіти нового покоління напряму залежить від актуальності знань педагога. З цього виникає по суті й питання післядипломної освіти педагогів, як одного із механізмів професійного вдосконалення.

Продовжуючи дану тему, варто відзначити, що на сьогодні педагогу уже недостатньо бути просто обізнаним у власному предметі, недостатньо бути психологом чи новатором. Розвиток суспільства ставить вимоги й до знань викладача, які повинні бути вищими та якіснішими ніж знання його учнів, а для цього зокрема і необхідне інноваційне навчання.

Відмітимо, що Кошель В. М. та Юрченко Н. В. під інноваційним навчанням розуміють певну навчальну та освітню діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості[1, с.13].

Відмітимо, що інновації в освіті – це закономірний процес, який є динамічним за характером і розвивальним за результатами. При цьому головна перевага інновацій це вирішення суперечностей між традиційною системою та якісно новими вимогами.

Важливо зазначити, що виходячи із коректив, які внесла пандемія, освітні технології та інновації мали доволі різку потребу у змінах, що пристосуватися до тих умов навчання, які були запроваджені під час карантину. Так, викладачам потрібно було підготуватися до впровадження дистанційного навчання в освітній процес, що своєю чергою потребувало: розроблення дистанційного курсу, створення комп'ютерних тестів з профільної дисципліни, освоєння нових мережевих засобів навчання. Саме тут і мали місце інновації.

Проте перш ніж до них перейти окреслимо, що саме розуміється під самоосвітньою діяльністю педагога. На нашу думку, цим є:

- Науково-дослідна робота щодо реалізації індивідуальної науково-методичної проблемної теми;
- Вивчення наукової, методичної та навчальної літератури;
- Участь у групових колективних формах методичної роботи;
- Вивчення досвіду своїх колег;
- Складання індивідуальної програми із застосування нових форм навчання.

Виходячи із наведеного, одним із найбільш яскравих способів самовдосконалення на наш погляд є вивчення досвіду своїх колег. Так, яскравим прикладом якісного самовдосконалення є описане в роботі Троцько А. В., Рибалко Л. С., Кіріленко О. Г., Труш Г. О. які зазначили, що із викладачами, яких спонукало почуття обов'язку до підготовки, було проведено ряд проблемних семінарів в аудиторії, на яких викладачі-ентузіаста, з одного боку, обмінювалися досвідом використання дистанційних технологій в освітньому процесі, а з іншого, розкривали проблеми, з

якими стикаються при впровадженні дистанційного навчання. Така форма проведення занять сприяла підвищенню інтересу у викладачів до підготовки, формуванню потреби використовувати отриманий досвід у педагогічній діяльності [2].

Продовжуючи питання інноваційного професійного самовдосконалення, можна зазначити, що воно може бути виражене у будь-яких формах, а здійснення такого можливе лише за наявності власного бажання викладача. Так, використовуючи сучасні технології викладач може самостійно проходити дистанційні курси, автоматизовані тести, ігрові комплекси, мультимедійні глосарії тощо[3].

Щодо самих ігор та питання складання індивідуальної програми із застосування нових форм навчання, для прикладу візьмемо гру «Кросворд», де одночасно використовується і глосарій, який слугує певним банком питань. Своєю чергою гра завантажує питання з короткими відповідями й генерує випадковий кросворд. Викладач може встановити максимальну кількість стовпців / рядків або слів. Учень може натиснути кнопку «Перевірити кросворд», щоб перевірити правильність відповідей. Кожен кросворд динамічний, тому він є індивідуальним для кожного здобувача освіти (<https://childdevelop.com.ua/generator/letters/cross.html>).

При цьому варто зазначити, що не тільки мобільні застосунки є єдиним способом інноваційного навчання. Так, до прикладу застосунок Zoom дає можливість проводити навчальні години шляхом розподілу учнів та групи. Під час формування конференції, викладачу варто передбачити можливість використання окремих «залів». Пізніше він під'єднує за власним розподілом студентів до конкретного залу в якому вони виконують поставлені раніше завдання або ж готуються до подальшої рольової гри. При цьому, варто зазначити, що організатор конференції може під'єднуватися до будь-якого залу та спостерігати за роботою.

При цьому варто наголосити, що Zoom це не єдина платформа, що дозволяє проводити такого роду заняття. Так, викладач може використовувати також Googl Meet, Viber, Moodle тощо. Усі перелічені програми дозволяють викладачу дистанційно спілкуватися з учнями, демонструвати презентації, які своєю чергою сприяють кращому запам'ятовуванню інформації.

Таким чином, зважаючи на уже наведене вище, можна говорити про те, що під інноваційними технологіями розуміється інформатизація усіх навчальних засобів. Особливої актуальності це набрало і під час пандемії. Так, враховуючи те, що всі заклади навчання закриті, рух транспорту обмежений, велика кількість всіх процесів перейшла онлайн, зокрема й освіта, що на нашу думку є певною інновацією, адже до пандемії, в суспільстві переважала думка, що дистанційна та заочна освіта є неефективною, проте практика показує, що правильне застосування окремих методик та технологій може не тільки стати економією часу, але і підвищити ефективність самого навчання. Таким чином, варто зазначити, що сьогодні стало уже повсякденним, проте і певною мірою інноваційним електронне дистанційне навчання. Своєю чергою воно розуміється, як певний різновид уже наявний до пандемії дистанційного навчання, проте особливістю стала можливість індивідуалізованої взаємодії між учасниками процесу, як асинхронно, так і синхронно в часі, використовуючи при цьому електронні транспортні системи доставлення засобів навчання. Інакшими словами, освіта здійснюється завдяки комп'ютерним технологіям та мережі Інтернет[4].

Щодо самих технологій, ми їх вбачаємо наступними:

- кейс-технології
- мережеві технології
- телевізійно-супутникові технології.

Розглянемо кожні із наведених. Щодо кейс-технологій, тут варто зазначити про певну розбіжність в розуміннях. Так, дехто вбачає кейс-технології, як спосіб освіти, при якому навчальні матеріали надаються учням у друкованому вигляді або ж через мультимедійні носії. Відтак і спілкування може передбачати не тільки дистанційне, але й очну форму. Своєю чергою, це дещо порушує принцип електронного дистанційного навчання та стає просто дистанційним. На нашу ж думку, варто проводити таке навчання повністю дистанційно, особливо зважаючи на сучасний епідеміологічний стан в країні.

Окрім того, варто розглянути й інше розуміння кейс-технологій. На нашу думку, найбільш корисним та більш інноваційним буде пряме розуміння поняття кейс. Так, ми вважаємо, що слід не просто вивчати теорію, виходячи з отриманої інформації, а надавати суб'єктам підвищення кваліфікації саме ситуативні завдання, надавати конкретні ситуації, які мали уже місце в практиці.

Щодо мережевих технологій, раніше уже описана нами пропозиція до заміни способу навчання в кейс-технологіях. Так, під даними технологіями розуміється використання певних комп'ютерних програм, які містять в собі навчальні програми та електронні підручники дана технологія передбачає

можливість зв'язку з викладачем через Інтернет, або ж використання тих самих програм та підручників, шляхом їх завантаження через інтернет-ресурси, на прикладі Moodle. Суттєвою ж різницею із кейс-технологіями класичного розуміння – це передбачена у мережевій технології інша форма перевірки знань. Якщо в попередній технології, перевірка знань відбувалася через використання електронної пошти, шляхом надсилання відповідей на розгорнуті питання. В даному ж випадку передбачається можливість пройти проміжні та підсумкові тести, узяти участь у лекції та семінарі в режимі реального часу. Мережеве навчання може бути організовано як автономно, так і на основі розгортання інформаційно-освітніх середовищ.

Щодо телевізійно-супутникових технологій, тут варто зазначити, що останні організаційно схожі з мережевими, але контакт (лекції та семінари) викладачів і студентів здійснюється за супутниковими каналами зв'язку.

Проте варто зазначити й те, що сьогоднішні умови дозволяють також розвиватися педагогу і самостійно. Так, до прикладу відмітимо сучасні платформи для підвищення власних компетенцій по типу Prometheus, На урок, Всеосвіта.

Висновки. Підсумовуючи, відмітимо, що у сучасних умовах дистанційні технології навчання дозволяють розв'язувати проблеми індивідуалізації та варіативності змісту та форм підвищення кваліфікації, професійного вдосконалення педагогічних кадрів. Запровадження технологій дистанційного навчання сприяє інноваційному розвитку післядипломної педагогічної освіти, спрямуванню на задоволення професійних потреб кожного педагога.

Список використаних джерел

1. Жевакіна Н. В. Педагогічні умови організації дистанційного навчання студентів гуманітарних спеціальностей у педагогічному університеті / дис. канд. пед. наук, Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Луганськ, 2009.

2. Кошель В. М., Юрченко Н. В. Використання інноваційних технологій для самовдосконалення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в професійній діяльності : посібник 2-ге видання, доопрацьований та доповнений для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» викладачів закладів вищої освіти та вихователів дітей дошкільного віку. Чернігів : ТОВ «Чернігівська картонажнополіграфічна фабрика», 2019 150 с.

3. Троцько А. В., Рибалко Л. С., Кіріленко О. Г., Труш Г. О. Професійне самовдосконалення викладачів в умовах упровадження дистанційного навчання в закладах вищої освіти. URL: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:e6wJaMPVuK0J:scholar.google.com/+%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96+%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97+%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F&hl=uk&as_sdt=0,5&as_vis=1

4. Teachers for Tomorrow's Schools: analysis of the World Education Indicators. 2001 Edition. URL: http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/wei01_en.pdf

*Чередник Катерина,
студентка ПВШ 21- Д,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми. Професійна культура педагога є частиною педагогічної культури як соціального явища. Носіями педагогічної культури є люди, які займаються педагогічною практикою як на професійному, так і на непрофесійному рівні. Носіями професійної культури є люди, покликані здійснювати педагогічну роботу, складовими якої є педагогічна діяльність, педагогічне спілкування та особистість як суб'єкт діяльності та спілкування на професійному рівні.

Виклад основного матеріалу. Професійна культура викладача забезпечує необхідний рівень професійних функцій і перспективи самовдосконалення в майбутньому. Вона проявляється через єдність особистісних і професійних якостей фахівця, рівня, що сприяє соціальному і духовному розвитку в умовах входження у вітчизняний та європейський освітній простір.

Враховуючи надзвичайну практичну значущість даної проблеми та відсутність відомих досліджень з даної теми, звернемося до визначення рівня професійної культури викладачів вищих навчальних закладів.

Для аналізу стану сформованості професійної культури викладачів вищих навчальних закладів необхідно встановити рівні розвитку цього явища у студентів, тобто кількісне та якісне виявлення та зміни професійної культури в цілому та кожного з її компонентів.

Поняття «рівень» відображає діалектичний характер процесу розвитку, що дозволяє всебічно усвідомити предмет дослідження, усі його властивості, зв'язки та взаємозв'язки. Це поняття використовується для відображення послідовності змін, де наступні кроки стану суб'єкта більші за ступенем організації порівняно з одним або кількома попередніми кроками.

Оскільки професійна культура є інтегративною якістю особистості, що свідчить про високий рівень її професіоналізму, вона традиційно визначається трьома рівнями професійної культури:

- репродуктивний (низький),
- частково-ініціативний (середній),
- творчий (високий).

Рівень розвитку професійної культури майбутніх викладачів вищих закладів освіти можна визначити як єдність рівнів розвитку мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та пізнавального компонентів професійної культури.

Формування мотиваційно-ціннісного компонента є вихідним пунктом професійної культури майбутнього спеціаліста, оскільки це явище не може відбуватися поза мотиваційною сферою студентів.

Саме орієнтація, яка ґрунтується на певних здібностях до обраної професії, визначає вибір професійних ідеалів, формування професійних планів, самоаналіз, самооцінку та самовимогу, є провідним мотивом навчання, що стимулює пізнавальну активність студентів. Відповідно, одним із критеріїв, що характеризуватиме сформованість мотиваційно-ціннісного компонента, буде рівень професійної спрямованості.

Досліджуючи сутність професійної культури майбутніх викладачів вищих навчальних закладів, можна констатувати, що важливим аспектом цього явища є формування цінностей, що визначають цінність особистості до обраної професії, наявність загальнолюдських цінностей та цінностей.

Саме ці складові ціннісних орієнтацій дають можливість сформуванню у майбутніх фахівців удосконалення професійної діяльності, яка в подальшому буде полягати в підвищенні якості навчання.

Орієнтація на якісну професійну діяльність організовує майбутнього фахівця на пошук, оцінку, вибір і проектування професійно-ціннісних орієнтацій для щоденної, у тому числі навчально-пізнавальної, діяльності.

Як наслідок, професійно-ціннісні орієнтації характеризуються широким спектром знань з педагогіки вищої школи, що стає фундаментом для професійного самовдосконалення, емоційної впевненості в правильності обраної сфери діяльності. Усе це дає підстави визначити критерії оцінки сформованості мотиваційно-ціннісного компонента професійної культури майбутніх спеціалістів викладачів вищих закладів освіти.

Також критерієм, який визначатиме сформованість мотиваційно-ціннісного компонента, на нашу думку, є рівень сформованості професійно важливих якостей особистості майбутнього спеціаліста. Під професійно важливими якостями Е. Зейер та А. Марков розуміють багатофункціональні психологічні якості особистості, що впливають на продуктивність професійної діяльності. Таким чином, до критеріїв визначення рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компонента належать:

- рівень професійної спрямованості, що виражається у схильності до гуманістичної орієнтації, сформованості уявлень про педагогічну діяльність, наявності мотивів оволодіння професією, подальшої професійної діяльності та досягнення професійної культури;
- рівень професійної ідентичності, що свідчить про ціннісне ставлення до професії, усвідомлення її значущості для суспільства, позитивне ставлення до себе як майбутнього фахівця, готовність до професійного зростання та активної творчої діяльності;
- рівень сформованості професійно важливих якостей особистості, що передбачає формування моральних якостей особистості, необхідних для ефективної міжособистісної професійної взаємодії, активного та самостійного освоєння шляхів культурного засвоєння та культуротворення, оцінки власної професійної та культурної діяльності через призму високих моральних якостей, культурні цінності та норми.

Ми виявили, що професійна культура педагога потребує значної бази знань, яка виходить за межі суто професійних знань, умінь і навичок і потребує системи знань про професійну культуру, її зміст, види та рівні.

Виходячи з цього, більшість науковців, які сьогодні вивчають проблеми формування професійної культури студентів, вважають за необхідне оцінити сформованість когнітивного компонента професійної культури шляхом встановлення рівнів професійної компетентності.

Ми поділяємо цю позицію, оскільки невід'ємним критерієм, що характеризує процесуальний аспект особистісного та професійного розвитку, є професійна компетентність. Професійна компетентність визначає освітню сферу, професійні характеристики якої відображають здібності та якості особистості, які, у свою чергу, визначають внутрішні можливості зростання професійної культури, а набуті професійні знання та вміння визначають потенційні характеристики цього зростання.

Відповідно до цього, когнітивну складову професійної культури майбутніх учителів можна визначити за рівнем професійної компетентності, що свідчить про набуття загальнокультурних та специфічних професійних знань про принципи викладання у закладі вищої освіти.

Встановлення рівня сформованості діяльній складовій лише на перший погляд не викликає труднощів. Проте рівень професійної майстерності є не лише практичним втіленням теоретичних загальнокультурних і професійних знань, а й продуктивним застосуванням їх у навчально-пізнавальній діяльності, набутті професійного досвіду та міжособистісної та професійної взаємодії на високому рівні професійної культури.

Відповідно, формування діяльній складовій буде визначатися такими критеріями та показниками, як:

1) рівень творчого стилю професійної діяльності, що виявляється в активній навчально-пізнавальній діяльності, розвиненому творчому мисленні, сформованості індивідуальних технологій розв'язання професійних завдань, задоволеності здобуттям професії та практичному застосуванні професійних знань, готовності виявляти професійні знання. професійна культура;

2) рівень комунікативної активності, що забезпечує на основі наявних комунікативних знань і навичок ефективної професійної та міжособистісної взаємодії та виявлення розвиненої культури спілкування;

3) рівень сформованості рефлексивно-оцінної активності, що забезпечує можливість адекватної самооцінки власної професійної діяльності та розвитку професійної культури, пошуку шляхів самовдосконалення та реалізації потреби самоактуалізації в професії. .

Висновки. На основі літератури встановлено, що професійна культура викладача вільної економічної освіти включає три компоненти: мотиваційно-ціннісний, діяльній та пізнавальній. Відповідно, ефективність його розвитку визначається наявністю та сформованістю цих компонентів і має три рівні: репродуктивний (низький), частково-ініціативний (середній), творчий (високий).

Сформованість мотиваційно-ціннісного компонента оцінюється шляхом встановлення рівня розвиненої професійної спрямованості, професійної ідентичності та сформованості професійно важливих якостей особистості. Оцінити сформованість когнітивного компонента професійної культури можна шляхом встановлення рівня професійної компетентності, а формування діяльній компонента буде визначатися такими критеріями та показниками, як рівень творчого стилю професійної діяльності, рівень комунікабельності та рівень рефлексивної діяльності.

Список використаних джерел

1. Мазур Н. Зміст професійної культури викладача вищої школи. *Рідна школа*. 2007. № 4. С. 12–14.
2. Мороз О. Г. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація : навчальний посібник. К. : НПУ, 1997. 168 с.
3. Радул В. В. Педагогічна культура та соціальна зрілість вчителя : навчальний посібник Кіровоград, 2000. 36 с.
4. Фільштейн Л. М. Журавльов В. П. Професійна культура в аспекті підготовки фахівців. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки. 2016. Вип. 29. С.12–18.

*Чхайло Людмила,
старший викладач кафедри
соціально-гуманітарної освіти,
комунальний заклад Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми*

САМООСВІТА ЯК СКЛADOVA ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України, інтеграція її у світовий освітній простір вимагають запровадження системних змін в галузі освіти. Одним із пріоритетних напрямів її модернізації виступає профілізація старшої школи та інтегроване викладання предметів. Як вид диференційованого навчання, профільне передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів, створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті та структурі організації навчання. Виникає потреба у розв'язанні багатьох проблем, серед яких чи не найважливішою є кадрове забезпечення. Вирішальним чинником ефективного запровадження профільного навчання є не лише професіоналізм педагогів, а їх компетентність самоосвіти. Постає актуальність підготовки нового покоління вчителів, здатних до самоосвіти як невід'ємної складової професійного вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Сучасна школа і життя висуває більш високі вимоги не тільки до професійних знань, умінь і навичок педагога, але й до його готовності займатися самоосвітою. Самоосвітня діяльність педагога є творчим процесом оволодіння професійними педагогічними знаннями як особистісними цінностями на основі усвідомлення власних освітньо-розвивальних цілей і потреб суспільства у кваліфікованих фахівцях. Поглиблюючись у розгляд професійної самоосвіти майбутніх вчителів, можна зазначити, що її сутність висвітлюється як:

- систематичне оновлення та поглиблення професійних знань, тобто засіб розвитку «педагогічного інтелекту» вчителя (Р. Скульський);
- цілеспрямована, самостійна діяльність з удосконалення та оволодіння новими спеціальними психолого-педагогічними та методичними знаннями, які необхідні у практичній діяльності вчителя (В. Скнар);
- багатокомпонентна, спеціально організована, самостійна, систематична, пізнавальна особистісно й професійно значима діяльність, що містить у собі загальноосвітню, предметну, психолого-педагогічну й методичну самоосвіту, кожна з яких являє собою багаторівневі утворення, взаємозалежні й взаємопов'язані між собою (Г. Коджаспірова);
- процес, зумовлений організаційно-педагогічними та соціально- психологічними чинниками, під впливом яких майбутній учитель може самостійно визначати власні освітні цілі та засоби їх досягнення, на основі чого реалізовувати пізнавальні інтереси та потреби, розвивати інтелектуальні та особистісні якості (Н. Сидорчук).

Різноманітність трактувань професійної самоосвіти педагога дозволяє визначити такі його характеристичні ознаки: самостійність, добровільність, керованість самою особистістю та виключення зовнішнього обов'язку, спрямованість на задоволення пізнавальних потреб та інтересів.

Заслуговує на увагу детальний розгляд М. Рогозіною [6] принципів самоосвіти майбутніх учителів природничих дисциплін, які можуть бути узагальнені стосовно педагогів будь-якого профілю:

- принцип особистісно орієнтованого підходу до організації самоосвіти;
- принцип формування у студентів сприйняття самостійно здобутих знань як особистісних цінностей;
- принцип організації самоосвіти як творчого процесу перетворення студентом отриманих знань на основі власних думок і почуттів;
- принцип одночасного співвіднесеного формування в студентів загальнонаукових, специфічних і самоосвітніх знань та вмінь;
- принцип формування гармонійного співвідношення соціально- значущих та особистісних мотивів самоосвітньої діяльності в їх єдності;
- принцип створення ситуацій емоційного переживання студентами своїх дій у самоосвітній роботі;
- принцип всебічного розкриття можливостей навчальних програм для організації самоосвітньої діяльності;

- принцип формування готовності до здійснення самоосвіти майбутніми вчителями за рахунок можливостей усіх дисциплін.

Існування і реалізація можливостей інформаційно-навчального середовища, яке детермінують як «сукупність умов, що сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-освітньої взаємодії між тими, хто навчається, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності за умови наповнення його компонентів предметним змістом конкретного навчального курсу», вносить суттєві зміни до організаційних форм і методів самоосвіти, що ґрунтуються на використанні сучасних інформаційних технологій [7, с. 368].

Самоосвіта педагогів в умовах інформаційного суспільства набуває нового забарвлення, а саме: посилюється мотивація до самонавчання; стає можливою оптимально зручна і ефективна її організація; з'являється можливість побудови індивідуальної траєкторії навчання, створення особистої електронної колекції знань; зменшується час на пошук потрібної інформації, її опрацювання, зберігання та перетворення у власні знання; активізується процес отримання знань, підвищується рівень розуміння та емоційного сприйняття інформації.

Аналіз результатів досліджень учених (Н. Бухлова, А. Громцева, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська, А. Усова, Т. Шамова та ін.) дозволив структурувати зміст самоосвітньої діяльності та визначити етапи і відповідні кроки її здійснення, а саме: постановка мети, планування, організація, реалізація, рефлексія.

Етап постановки мети передбачає виконання таких основних кроків: орієнтації та визначення мети. Педагог, який займається самоосвітою, усвідомлює особистісну й суспільну значущість даної діяльності, має внутрішню потребу в систематичному оновленні й збагаченні професійних знань, уміє оцінювати свої можливості, вести їх облік, визначати особисті потреби в удосконаленні знань на підставі самоаналізу, самооцінки сильних та слабких сторін своєї діяльності, враховує ситуації здійснення процесу самовдосконалення засобами самоосвіти, визначає можливі ресурси, що можуть допомогти у цьому процесі.

Етап планування являє собою проектування особистістю конкретних дій, спрямованих на вдосконалення знань, умінь, певних якостей через самоосвіту, а також менеджмент часу. Проектування передбачає розробку і конкретизацію певних кроків діяльності, передусім вибір джерел необхідної інформації та засобів досягнення кінцевої мети. Не менш важливим є вміння раціонально розподіляти час, яке сприяє економному використанню ресурсів й водночас ефективному вирішенню поставлених завдань.

Етап організації складається з пошуку необхідної інформації і налаштування робочого місця. Важливим елементом самоосвітньої діяльності є пошук та безпосередня робота з джерелами інформації, що ґрунтується на вмінні самостійно працювати в бібліотеці, інформаційно-навчальному середовищі, використовувати нові інформаційно-комунікаційні технології для задоволення самоосвітніх потреб, критично ставитися до будь-якої отриманої інформації.

Етап реалізації означає безпосереднє виконання наміченого плану щодо самовдосконалення знань, способів діяльності, певних якостей засобами самоосвіти. На даному та попередньому етапах досить важливими вміннями є інформаційно-пошукові (пошук, відбір потрібної інформації, її використання для отримання нових знань), навчально-інформаційні та творчі на базі раціонального використання ресурсів інформаційно-навчального середовища в процесі самоосвіти.

На етапі рефлексії здійснюється усвідомлення особистістю того результату, якого вона досягла в процесі самоосвітньої діяльності. Його виконання передбачає наступні кроки: самоконтроль, самооцінку, самоаналіз, самокорекцію. Протягом циклу самоосвітньої діяльності особистість контролює її перебіг, оцінює її якість, визначає сильні і слабкі сторони роботи на підставі порівняння набутого із запланованим [2].

На всіх етапах важливе значення мають емоційно-вольовий механізм щодо подолання невпевненості, труднощів під час самоосвітньої діяльності, а також сформованість ціннісних орієнтацій та мотивів щодо її здійснення.

На підставі аналізу сутності, характеристичних ознак, принципів, змісту і етапів здійснення самоосвітньої діяльності, а також її особливостей в умовах інформаційно-навчального середовища, ми вважаємо, що учитель повинен усвідомлювати особистісне та суспільне значення самоосвіти, мати ціннісні орієнтації, мотиви і внутрішню потребу в систематичному оновленні й збагаченні професійних знань, розвинений емоційно-вольовий механізм щодо подолання труднощів і, крім того, володіти сукупністю самоосвітніх умінь. А саме:

- цілепокладання (орієнтація, визначення мети діяльності);
- раціонального планування та організації самостійної пізнавальної діяльності (проектування

- власних дій, регламентація часу, вибір форм, прийомів, джерел самоосвіти, створення оптимально сприятливих умов для самоосвіти та організація робочого місця);
- інформаційно-пошукові (пошук, відбір потрібної інформації, її використання для отримання нових знань);
- навчально-інформаційні;
- творчі на базі раціонального використання інформаційно- комунікаційних технологій;
- самоаналізу та самооцінки;
- самоконтролю та саморегуляції;
- рефлексивні (самозвітування щодо результативності роботи, розробка нових завдань для наступного циклу самоосвіти, визначення напрямів удосконалення власної самоосвітньої діяльності).

Слід відмітити, що комплекс зазначених вище якостей і вмінь, сформованих на високому рівні, відповідає складовим компетентності самоосвіти, яка значною мірою сприяє успішності професійної діяльності педагога і розуміється як цілісне індивідуальне утворення, що інтегрує мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний і контрольо-рефлексивний компоненти і зумовлює не лише готовність до самоосвітньої діяльності, а й здатність до її ефективного здійснення з метою самовдосконалення та професійного розвитку [7, с. 369]. Для підготовки майбутніх висококваліфікованих вчителів необхідно формувати у них компетентність самоосвіти, яка надає можливість реалізувати індивідуальну освітню траєкторію і є основною підтримкою адаптаційного потенціалу людини до змін як у суспільстві, так і у професійній діяльності.

Висновки. На підставі аналізу психолого-педагогічних джерел проаналізовано основні підходи вчених до тлумачення поняття «самоосвіта педагога»; перелічено характеристичні ознаки і загальні принципи самоосвіти як невід’ємної складової професійної діяльності вчителя; розглянуто її особливості в умовах інформаційно-навчального середовища; виокремлено і обґрунтовано етапи та відповідні кроки здійснення самоосвітньої діяльності; визначено необхідну для самоосвіти сучасного педагога сукупність умінь і якостей, яка утворює нове інтегративне поняття «компетентність самоосвіти».

Список використаних джерел

1. Ключко А. О. Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема. URL: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/3/statti/2klochko/klochko.htm>
2. Компетентність самоосвіти майбутнього педагога: від теорії до практики : монографія / Л. І. Білоусова, О. Б. Кисельова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2019. 200 с.
3. Наумченко И. Л. Самостоятельный учебный труд студентов. Саратов : Изд-во Саратов.ун-та, 1984. 148 с.
4. Петрікова Н. І. Професійна компетентність учителя – важлива складова якісної освіти. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/34011/
5. Прокопова О. С. Система професійного самовдосконалення вчителя середньої школи : дис. ... канд.пед.наук: 13.00.04. Київ, 2003. С.30.
6. Рогозіна М. Ю. Педагогічні основи самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів природничих дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Донецьк, 2005. 20 с.
7. Щолок О. Б. Інформаційно-навчальне середовище як чинник формування компетентності в майбутнього фахівця у процесі самоосвіти. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Випуск 43. Херсон : Видавництво ХДУ, 2017. С. 366–370.

Шеденко Ніна,

*учитель української мови та літератури,
Берестівська загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів
Липоводолинської селищної ради Сумської області,
учитель-методист,
Берестівка*

МУЛЬТФІЛЬМ ТА АНІМОВАНИЙ БУКТРЕЙЛЕР ЯК ЗАСОБИ ЗАЛУЧЕННЯ УЧНІВ ДО ЧИТАННЯ

Постановка проблеми. Суспільство в наш час починає розуміти, що через вчителя ми будемо нову школу й нове ставлення до дітей.

Учитель на сьогодні має не тільки володіти знаннями з предмета, а й створювати умови для розвитку навчальних компетентностей учнів.

Останнім часом, на жаль, спостерігається втрата учнями цікавості до читання книг. Ми, як вчителі літератури, занепокоєні цією проблемою й намагаємося вирішити її новими способами. Думаю, що всі вчителі переймаються запитанням: «Як залучити учнів до читання?» Пам'ятаймо, що ми можемо зацікавити іншу людину тільки тоді, коли цікавимося самі.

Раніше на уроках української літератури широко застосовувалося ілюстрування учнями вивчених творів. Ми ж працюємо не лише з малюнками, а й із пластиліном, фотоапаратом та комп'ютером.

Метою мультфільмів та анімованих буктрейлерів є розширення читацької аудиторії, підвищення рівня якості читання та розвиток навчальних компетентностей.

Кажуть, що перші мультфільми – це малюнки на паркані біля піраміди. Коли фараон швидко їхав на колісниці, він бачив, як змінюється зображення, і це складало якийсь сюжетний ряд. Ми не можемо стверджувати, що це правда, але історія цікава, отже, все може бути...

Виклад основного матеріалу. Розглянемо особливості роботи над пластиліновими мультфільмами та буктрейлерами. Для того, щоб організувати, спрямувати енергію школярів у потрібне русло та правильно розподілити час, працюємо над мультфільмом чи буктрейлером поетапно.

Першим етапом такої роботи є вибір твору. Це може бути як програмовий твір, так і позапрограмовий, підібраний для дитячої аудиторії. Дітям надається можливість проявити самостійність, здібності та ініціативу.

Наступним етапом є складання сценарію. При цьому враховуються й записуються всі ідеї учнів, будь-яка думка сприймається толерантно, потім відбираються найкращі.

Діти досліджують побут часу, зображеного у творі, традиції, одяг. Дібравши відповідну інформацію та зробивши висновки, пишуть сценарій розвитку подій за змістом твору. Якщо це мультфільм – то озвучування буде за текстом твору, якщо ж буктрейлер – то він має включати в себе найяскравіші та найбільш упізнавані моменти книги, анонсувати її.

Відеоролик оптимально має тривати 3 хвилини, тоді глядач не втратить зосередженості та здатності сприймати матеріал.

Після цього переходимо до наступного етапу – виготовлення пластилінових героїв і реквізиту.

Ліпимо героїв, деталі, що зустрічаються в сценарії. Часто навіть фон ми також робимо з пластиліну.

Найважливіший етап – фотографування. Для того, щоб герої рухалися плавно, потрібно зробити дуже багато поетапних світлин, а потім з'єднати всі кадри в єдину стрічку. Наприклад, якщо герой мультфільму робить один крок, то кадрів має бути 3 – 5.

Далі проводиться запис звуку. Для цього можна використовувати різні програми, наприклад, стандартну програму звукозапису, що є в кожному комп'ютері.

У мережі інтернет підбирається музичний супровід до всіх елементів мультфільму чи буктрейлера. Пам'ятаємо про академічну доброчесність. Найкраще брати музику без авторських прав, тоді ютуб не запропонує своєї реклами на ваше відео.

Далі йде етап монтування фільму, коли добирається звукова доріжка, накладаються ефекти та робляться переходи, додається потрібний текст.

Це можна робити в різних фоторедакторах. Ми працювали у програмі Nero Free, CorelVideo, Movavi Video Editor Plus.

Спочатку відкриваємо будь-який фоторедактор. Далі обираємо фото та завантажуюмо їх із папки у програму.

Ми знімали фоторяд, тому всі світлини розташовані в потрібній черзі. Їх виділяємо та переносимо в рядок, де робиться відео.

У кожному фоторедакторі є віконце перегляду. Там ми можемо подивитися, чи влаштовує нас такий відеоряд. Якщо почерговість кадрів нас влаштовує, переходимо до наступного етапу – створення відео.

Обираємо папку, куди його зберегти, називаємо його та конвертуємо. Готове відео переглядаємо ще раз.

Оскільки тривалість програвання кожного кадру ми спочатку не вказували, відео було створено автоматично. Для мультфільму це занадто довго, тому ми допрацьовуємо його так: очищуємо робочий рядок, шукаємо наше відео та знову його переносимо на робочу доріжку. Далі змінюємо швидкість відтворення. За потреби додаємо текст та аудіо.

Переглядаємо ще раз і якщо нас тепер усе влаштовує, конвертуємо нове відео. Перевірити його якість можна у фоторедакторі, або вже в будь-якій програмі з відтворення відео.

Після цього перегляду проводиться колективне обговорення та усунення недоліків.

Обов'язково потрібно презентувати роботу загалу: учням, батькам, учителям, викласти на сайти, блоги, форуми, в соцмережах, YouTube.

Результатом цієї роботи є не лише відеопродукт, а й натхнення на творчість, психологічне налаштування дітей на продуктивне соціальне життя, почуття гордості за пророблену роботу, особисте самовираження.

Оскільки такий вид роботи відносно новий, наші мультфільми набувають популярності в інтернеті. Виставлені анімаційні фільми поширюють у соцмережах та розміщують на своїх сайтах.

Нами створені пластилінові мультфільми та буктрейлери:

На слова Тараса Шевченка: «На вулиці невесело», «Якби мені черевики».

На слова Леоніда Глібова: «Хто вона?», «Жаба й Віл», «Щука».

На твір Галини Колицької «Зозулька».

На оповідання Євгена Гуцала «Лось».

Усі відеороботи розраховані як на найменших глядачів, так і на дорослих. Про популярність таких робіт свідчить статистика переглядів.

Пропоную переглянути наші роботи на каналі «Ніна Шеденко. Творчість учителя та учнів».

Висновки. Хотілося б ще раз звернути увагу на те, що названі види творчих робіт сприяють відродженню цікавості до української культурної спадщини, формують почуття національної свідомості, естетичних смаків, патріотизму, заохочують дитину до художньої літератури, а через неї – до цінностей української культури.

Список використаних джерел

1. Шеденко Н. Учнівські культурологічні Інтернет-ресурси як ІТ-потенціал вивчення української літератури : *Матеріали VIII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій* / упорядник Г. Назаренко. Черкаси, 2016. С. 194–199.

2. Шеденко Н. Учнівський проект «Мультфільм» як засіб поширення української культури у світі. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/19170/1/L_Bazyl_OIFPP_2_IPPO.pdf

*Шелеміна Оксана,
учитель початкових класів
Шалигінської спеціальної школи
сmt. Шалигіне*

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ПО ФОРМУВАННЮ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

Постановка проблеми. Догляд за собою (вміння одягатися і роздягатися, доглядати за собою, користуватися туалетом, їсти, купатися, вмиватися тощо) безпосередньо впливає на активну самооцінку дитини, є важливим кроком до її соціалізації. У дітей з порушеннями інтелекту формування навичок самообслуговування не відбувається спонтанно. Навчання таким навичкам - це ціла сфера роботи фахівців і батьків, яка базується на спеціальній програмі, що враховує можливості дитини в даний момент і яка орієнтована на найближчі завдання. Завдання формування навичок самообслуговування у дітей з особливими потребами є основним для дітей та батьків.

Виклад основного матеріалу. Вчителю початкових класів, враховуючи психологічні особливості молодших школярів, необхідно систематично і цілеспрямовано формувати основні навички та вміння самообслуговування, виховувати творчу активність і вміння орієнтуватися в різноманітних видах людської діяльності. Формування елементарних умінь і навичок самообслуговування в закладах загальної середньої освіти починається з 1 класу. На уроках трудового навчання учні мають чудову можливість ознайомитися з розпорядком дня, правилами особистої гігієни, режимом харчування, необхідністю підтримувати чистоту та порядок у класах та ігрових зонах.

У зв'язку з цим завдання вчителя – навчити дітей стежити за собою, правильно мити руки, чистити зуби, розчісуватися. Знання правил особистої гігієни, за дослідженнями В. Кузнецової та В. Пакулової, необхідні дітям не тільки в закладі, а й вдома, у громадських місцях (у їдальні, транспорті, під час прогулянок, на роботі, на дослідницькому майданчику).

Всім відомо, що здоров'я людини ґрунтується на дитинстві. Виховання в молодших школярів навичок особистої та громадської гігієни відіграє вирішальну роль у збереженні їх здоров'я, сприяє правильному поведженню в побуті, у громадських місцях, і в кінцевому підсумку від їхнього знання та дотримання необхідних гігієнічних правил і норм поведінки залежить соматичне та психічне здоров'я.

Саме в молодшому шкільному віці дуже важливо прищепити дитині звичку до чистоти, охайності, порядку, у ці роки діти можуть легко, швидко і легко освоїти всі основні культурно-гігієнічні навички, навчитися розуміти їх важливість. правильно. Тому що самообслуговування – це безпосередня праця дитини, спрямована на самообслуговування (вміння одягатися, роздягатися, їсти, виконувати санітарно-гігієнічні процедури) і формується під впливом виховання, з певним рівнем розвитку загального розвитку дитини. і дрібна моторика, зір, слух, мислення, увага.

Якщо діти розвивають навички самообслуговування, вони легше адаптуються до життя в сучасному суспільстві.

Результати експериментальних досліджень щодо формування навичок самообслуговування в школі та вдома встановлено шляхом анкетування. Анкети заповнювали батьки та педагоги дітей з порушеннями інтелекту. Для порівняння було проведено опитування батьків і педагогів дітей з нормотиповим розвитком.

Дослідження проводилося на базі спеціального закладу «Шалигінська спеціальна школа».

Після проведеного експерименту маємо такі результати

Перше питання «Чи вміє дитина зашнурувати взуття?» показало, що ця навичка у дітей з порушеннями інтелекту покращилась на низькому рівні 22,25%,

- нижче середнього 18%,
- середній рівень 30%, в
- вище середнього 17.25%,
- найвищий рівень 12.5%

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця сформованості умінь зашнурувати взуття

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	11,1%	26.5%	9.25%	22.25%
Нижче середнього	18.5%	17.8%	19.6%	18%
Середній	30,4%	30%	30%	30%
Вище середнього	30%	16.75%	330%	17.25%
Найвищий	10%	11%	11.15%	12.5%

Отже, ми бачимо, що найбільший відсоток припадає на дітей з порушеннями інтелекту, які мають низький на середній рівень сформованості. Цьому сприяли ігри: «Чарівна мотузочка», «Допоможи Незнайці», «Хто перший» та інші.

Друге питання «Чи вміє дитина самостійно сервірувати стіл?»

Дослідивши це питання, можна зробити висновки, що діти з інтелектуальним порушенням мають кращі результати після проведеного експерименту, а точніше: на низькому рівні 0%, на рівні нижче середнього 42%, середній рівень 37%, вище середнього рівень 15%, найвищий 6%.

Це ми можемо побачити у відсотках у таблиці.

Таблиця 2.

Порівняльна таблиця сформованості умінь самостійно сервірувати стіл

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	10%	5%	5,1%	0%
Нижче середнього	10,5%	39,40%	11,4%	42%
Середній	49%	35,30%	49%	37%
Вище середнього	21%	15%	24,5%	15%
Найвищий	9,5%	5,30%	10%	6%

На нашу думку це пов'язано із використанням вправ, бесід та виховних годин як для дітей так і

їх батьків. А також з використанням ігор «Готуємо обід для ляльки», «День народження» та інші.

Третє питання «На якому рівні дитина слідує за порядком у класі та у своїй кімнаті?» виявило, що у дітей з порушеннями інтелекту після експерименту ці соціально-побутові навички сформовано на середньому рівні та рівні нижче середнього. Маємо такі відсотки:

- низький рівень 2,4%,
- нижче середнього 29,5%,
- середній рівень 50%,
- вище середнього 10%,
- найвищий 8,1%.

Діти виконують дії непослідовно, потребують нагадування, підказки чи допомоги зі сторони дорослого при виконанні певних операцій; вони можуть самостійно виконувати деякі операції, але при цьому відмічається неакуратність у виконанні дій.

Таблиця 3.

Порівняльна таблиця сформованості умінь слідувати за порядком у класі та у своїй кімнаті

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	1%	8%	0%	2,4%
Нижче середнього	12%	28,8%	12,5%	29,5%
Середній	50%	45,7%	49,5%	50%
Вище середнього	35%	10%	36%	10%
Найвищий	2%	7,5%	2	8,1%

Для отримання таких результатів ми використовували у своїй роботі практичні вправи та ігри з дітьми, консультації та міні-лекції з батьками, індивідуальні консультації та бесіди по темі з вчителями. На нашу думку це і сприяло такій зміні сформованості умінь.

Четверте питання «На якому рівні дитина вміє слідувати за своїми речами та одягом?»

Як бачимо з таблиці, що діти з порушеннями інтелекту мають середній рівень та вище середнього рівень сформованості. Після експерименту змінилися й інші рівні сформованості навички.

Так маємо такі результати:

- низький рівень 9,16%,
- нижче середнього 33,34%,
- середній рівень 45%,
- вище середнього 12,5%,
- найвищий рівень 0%.

Таблиця 4.

Порівняльна таблиця сформованості умінь слідувати за порядком у класі та у своїй кімнаті

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	1%	3%	0%	9,16%
Нижче середнього	10%	30%	9,5%	33,34%
Середній	48%	43%	48,35%	45%
Вище середнього	37%	14%	39%	12,5%
Найвищий	4%	8%	3,15%	0%

Це пов'язано з тим, що була проведена робота з батьками та з дітьми, де були використані бесіди, міні-лекції для батьків по даній темі, проведені батьківські збори.

Таблиця 5.

Порівняльна таблиця сформованості навичок самообслуговування

Рівні прояву сформованості показника	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	9,5%	11,5%	4%	8,4%
Нижче середнього	14%	30,4%	12%	31,7%
Середній	35,5%	39,6	40,5%	40,5%
Вище середнього	40%	12,5	41%	13%
Найвищий	1%	6	2,5%	6,4%

Після експерименту ми маємо такі результати: низький рівень 9,16%, нижче середнього 33,34%, середній рівень 45%, вище середнього 12,5%, найвищий рівень 0%.

Висновки. Таким чином, результати проведеного експерименту свідчать про те, що наша методика допомогла сформувати навички самообслуговування у молодших школярів з порушенням інтелекту на досить високому рівні. Необхідно проводити подальшу корекційну роботу з розвитку особистості школярів та формуванню навичок самообслуговування.

Список використаних джерел

1. Дробот Л. Змістове та методичне забезпечення формування санітарно-гігієнічної культури на уроках соціально-побутового орієнтування. *Дефектологія*. № 3. С. 39–41.
2. Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку: Олігофренопедагогіка М. : Академія, 2008. 272 с.
3. Петрова, В.Г. Кто они дети с отклонениями в развитии. М. : Флінта, 2008.
4. Шевченко, С.Г. Корекційно-розвивальне навчання. Організаційно-педагогічні аспекти. М. : Владос, 2001. 148 с.

*Шкарлат Маргарита,
учитель української мови та літератури,
Сумський заклад загальної середньої освіти
I-III ступенів № 26 Сумської міської ради,
м. Суми*

ПРОСТО ПРО СКЛАДНЕ (ПРО ЗМІНИ В НОВІЙ РЕДАКЦІЇ «УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПІСУ» (2019))

Постановка проблеми. Із 3 червня 2019 року почав діяти новий Український правопис. Від цього моменту рекомендовано застосовувати норми і правила нової редакції правопису в усіх сферах суспільного життя. Стаття присвячена саме змінам у написанні складних слів.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб дізнатися, про що піде далі мова, пропоную Вам флешлото. Розгляньте картинки й сформулюйте, яка тема їх об'єднує (*Слайди № 2, 3*).

Флешлото			
1	7	8	4
11	2	5	12
3	9	10	6

Перекотиполе, товстосум, піар-менеджер, бізнес-ланч, цап-відбувайло, хліб-сіль, звіробій-трава, фітотерапія, топмодель, соцмережі, ексчемпiон, чар-зілля (*Слайд № 4*).

Як усі ці слова можна назвати? (Складні слова)

Отже, поспілкуємося просто про складне.

Чи ж змінилося за новим правописом написання складних слів? (Слайд № 5)

Значно розширений перелік компонентів, які пишуться з рештою слова разом (раніше багато з них писалися через дефіс). Це стосується не тільки іменників, а й утворюваних від них прикметників, які теж тепер втратили дефіс.

Слова з першою іншомовною частиною, що визначає кількісний (вищий від звичайного, дуже високий або слабкий) вияв чого-небудь: архі-, архи-, бліц-, гіпер-, екстра-, макро-, максі-, міді-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-) вияв чого-небудь, пишемо **РАЗОМ**.

Бліцінтерв'ю, преміумклас тепер пишемо разом (Слайд № 6).

Мінісукня, топменеджер (Слайд № 7).

Саме демонстрація таких малюнків допомагає швидко запам'ятати правопис складних слів.

Переймаючи досвід Олени Сітало, пропоную Вам для швидкого запам'ятовування скористатися коміксами-шпаргалками (Слайд № 8).

Архидиякон газету читав,
архіважливе усе позначав.

Ось в гіпермаркеті акція знов,
то ж можна купити ультрановий айфон
і нанокomp'ютер, а ще мультиварку
(і не потрібна буде кухарка),
і телевізор преміумкласу,
і супермодний костюм ловеласа...

Дружина також бліщновини читала
і вже вона в мріях собі купувала
мідіпальто і мініспідницю,
а ще максісукню, для себе – цариці.
Також мікроблейдинг потрібно зробити,
щоб фотосесію стильну здійснити.
На топмодель буде схожа вона,
тоді й макрозйомка їй не страшна (Слайд № 9).

Тепер «топ-100», «топ-десять» – «поза законом». У правопис внесли уточнення щодо написання модного слова «топ»: Компонент топ- із числівниками не поєднують. Тобто написання на кшталт «топ-100», «топ-десять» тощо – порушення правопису! Для передачі поняття чогось найпершого (чи найостаннішого), найважливішого, чільного, провідного або найгіршого багата українська мова має досить засобів, і не варто збіднювати її до одного-єдиного способу, ще й чужого.

Отже, ніколи не сполучаємо з числівниками іншомовну частину топ (Слайд №10).

Правильно говорити: 10 найкращих фільмів 2019 року

Іншомовні частини на голосний і приголосний із загальними назвами пишемо РАЗОМ: аеротехніка, дендропарк, фітоаптека, аброморфеми, вебсторінка (Слайд № 11).

Попмузика, артнаїв, етностиль, фолкгурт, фолькмузика - усі ці слова тепер пишемо разом (Слайд № 12).

Пресслужба повідомила про результати **панамериканських параолімпійських ігор** (Слайд № 13).

Бодибілдерки стомилися - і **бодіартом** захопилися.
АЛЕ ПАН'ЄВРОПЕЙСЬКИЙ пишемо з апострофом.

Так само пишемо слова з питомими українськими частинами іно, іншо, інако, лже: іновірець, іншовірець, інакодумець, лжепророк (Слайд № 14).

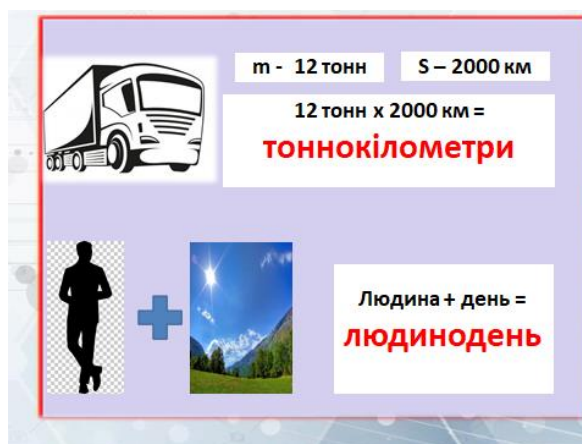
Разом пишуться слова з першим іншомовним компонентом анти-, віце-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-: експрезидент, віцепрем'єр, обермайстер, лейбмедик, унтерофіцер, штабскапітан (Слайд № 15).

Але увага: якщо іншомовні частини приєднані до власної назви або аббревіатури, то між ними ставимо дефіс: пан-Європа, псевдо-Фауст, екс-Югославія, міні-ПК (Слайд № 16).

Разом пишемо складні іменники, утворені за допомогою сполучного голосного з двох іменникових основ: тоннокілометр, людинодень (Слайд № 17).

За новим правописом слова Святвечір, багатвечір (як складноскорочені) пишемо разом (Слайд № 18).

Ми розглянули основні зміни в правописі складних слів. А чи уважні Ви були допоможе дізнатися прийом «Упіймай помилку». Пропоную Вам з хмаринки слів виписати ті іменники, у правописі яких допущені помилки. Напишіть у чаті Ваші відповіді. (Слайд № 19).

«Упіймай помилку»

Пиши правильно!

- **Топмодель**
- **бліцопитування**
- **мінітвір**
- **вебресурси**
- **експрезидент**
- **попмузика**

Перевіримо, чи такими були Ваші відповіді (Слайд № 20)?

Помилки були допущені в таких словах: топмодель, бліцопитування, мінітвір, вебресурси, експрезидент, попмузика. За новим правописом їх пишемо разом.

Висновки. Сьогодні для швидкого запам'ятовування правопису складних слів ми використовували флешлоти, комікси-шпаргалки та прийом «Упіймай помилку!» Опрацюйте новий правопис, візуалізуйте! І у Вас усе вийде! (Слайд №21).

Дякую за увагу! (Слайд № 22).

Список використаних джерел

1. Український правопис. К. : Наук. думка, 2019. 392 с.

ВІРТУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК НОВИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми. Процес комп'ютеризації неможливий без засобів комунікації та безпосередньо пов'язаний зі складними технологіями. За допомогою комп'ютерних віртуальних технологій людина може вільно входити в кіберпростір, та виходити з нього змінюючи його на фізичний простір та навпаки. Саме комп'ютерні віртуальні технології є границею між кіберпростором і фізичним світом. Взаємодія кіберпростору з фізичним світом і утворюють комп'ютерну віртуальну реальність, яка і є тією межею, що їх об'єднує.

Стрімке поширення використання віртуальної реальності в науковому і повсякденному дискурсі та складність і неоднозначність її феноменів потребує різностороннього філософського аналізу.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи термін «комунікація» ми спостерігаємо різну його інтерпретацію не тільки в залежності від галузі розглядаємої науки, а й у визначенні даного терміну. Наприклад, у психології Б. Д. Паригін розглядає спілкування як комунікацію, та підкреслюючи багатозначність смислових значень поняття комунікації пише «як комунікативний процес спілкування може розглядатися в тій мірі, в якій воно характеризує психологічний контакт, зв'язок, повідомлення взаємодіючих індивідів. При цьому сенс, вкладений у феномен психологічного контакту і зв'язку, який встановлюється між індивідами в ситуації спілкування, може коливатися в широкому діапазоні, від констатації факту простого сприйняття людьми один одного або їх взаємної передачі від одного до іншого утилітарної інформації до самих великих глибин взаємного розташування і взаєморозуміння» [6, с. 244]. Іншими словами, комунікація в першу чергу це психологічний контакт (включаючи емоційний вплив), зв'язок, повідомлення взаємодіючих індивідів, і тільки потім як обмін інформацією (розуміння смислу інформації). Тому, для визначення терміну «комунікації» необхідно враховувати її складові такі як, учасників та цілі, способи, середовище спілкування. Сам же цей термін буде означати соціальну взаємодію комунікантів за допомогою обміну повідомленнями та способу самої передачі, їх впливу один на одного за допомогою думок та відчуттів, а також саме мовне спілкування.

Необхідно відмітити, що комунікацію не можна ототожнювати з діалогом, адже останній передбачає злиття особистостей які приймають участь в ньому. Також поняття комунікації відмінне з поняттям спілкування, через те що його основною задачею є пізнання нового за допомогою загальних механізмів відображення соціального досвіду.

Проблема віртуальної комунікації тісно пов'язана із суспільством. Так Н. Луман [4] доводить, що «суспільство – це система комунікацій». А на сучасному етапі розвитку суспільства доцільно порівнювати його з системою віртуальних комунікацій. Під віртуальною комунікацією ми будемо розуміти комунікацію створену за допомогою комп'ютера з використанням якого створюється особлива модель реальності, яка дозволяє взаємодіяти суб'єктам як з реальними об'єктами, так із уявними. Комунікації з таким змістом надають нової форми – електронної. Але це не означає, що на зміну соціальній реальності приходять віртуальна. Відбувається розширення і урізноманітнення соціального простору.

Характеризуючи віртуальні комунікації необхідно відмітити, що Інтернет надає таким комунікаціям нових можливостей, за допомогою яких людство збільшило простір своїх можливостей та в той же час для їх реалізації. Поява мережі Інтернет надала нових можливостей спілкування між людьми різних країн та континентів. Розвиток комунікації дозволяє розширити якість спілкування між людьми, успіхом якого є взаєморозуміння. «Комунікація в мережі відбувається на засадах гіпертекстуальності, яка в найкращий спосіб відповідає прагненню людини до анонімного, неформального, спонтанно-творчого, інтерактивного спілкування. Наслідком такої комунікації є відкриті, незавершені, різноманітні тексти, що містять різноманітні за походженням і способом репрезентації семантичні одиниці» [2, с. 350].

Сучасну освіту неможна уявити без використання комп'ютерної техніки. С. Соєр, Х. Розен використовують терміни інформаційні та комунікаційні технології при вивченні гуманітарних технологій, і наголошують на визначній ролі Інтернету, що за останні 30 років збільшилась «від

мережі, що об'єднувала чотири американські університети й дослідницькі лабораторії до глобальної комунікаційної інфраструктури. Еволюція ролі та зростання важливості Інтернету, електронної комерції, цифрових бібліотек, комп'ютерної залежної дистанційної освіти є прикладами інформатизації та комп'ютеризації суспільства» [11, с. 89].

За привілеями нової комунікації приховуються негативні сторони таких нововведень віртуального буття де поряд із новими можливостями втрачається духовна наповненість людини. На думку І. А. Старостіна, «конкретні зв'язки однієї людини втратили справжнє людське наповнення, зникла довіра, розуміння..., ... разом з тим, індивіди сприймають... один одного відповідно до наявності (відсутності) критеріїв корисності і потреби» [9, с. 165].

З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій особливого значення набула проблема соціального. У зв'язку з впливом глобальних інформаційних та телекомунікаційних технологій на природу соціального, необхідно визнати появу нової соціальної реальності. Так, Г. Г. Почепцов підкреслює, що «сучасні парадигмальні комунікативні стратегії, основані на активному символічному використанні інформаційних і телекомунікаційних технологій, поєднують інструментальні і функціональні комунікаційні дії, забезпечують новий тип спілкування людини, культури, соціуму, а саме: віртуальність, інтерактивність, гіпертекстуальність, глобальність, креативність, анонімність, мозаїчність» [8, с. 35].

Вивчаючи комунікаційні якості особистості В. І. Аксьонова зазначає, що в формуванні комунікативної парадигми світогляд людини набуває глобального характеру. При цьому науковець підкреслює, що «сучасна синергетично-інформаційна парадигма пізнавальних процесів виходить за рамки жорсткого детермінізму. Розвиток високих технологій потребує нового світорозуміння. Наслідки розповсюдження високих технологій (інформаційно-комунікативних, нано, біо, гено та ін.) носять суперечливий характер в контексті інформаційного суспільства» [1, с. 247].

Розглядаючи віртуальний простір не можна не зупинитись на проблемі взаємовідношення людини і суспільства. Коли людина знаходиться в мережі Інтернет, її спілкування, на відміну від звичайного соціуму, перетворюється в більшій мірі на одностороннє спілкування, людина по суті виступає простим спостерігачем, ведучи діалог, в більшості випадків, сама з собою. Результатом такої мережної комунікації будуть віртуальні образи, побудовані людиною на основі власних переживань та уяви, тобто людина надає інформації істинного значення за допомогою органів слуху, зору на свій розсуд, де за обмеженістю в живому діалозі вона втрачає об'єктивне бачення того чи іншого питання. Як влучно пише В. В. Міронов «різко розширюючи здатність і можливість спілкування між культурами, новітні засоби комунікації одночасно породжують цілий спектр комунікативно-психологічних проблем і передусім проблему адаптації до них людини. Змінюється якість інформації, яка передається не лише на рівні понять, що вимагає її внутрішньої смислової обробки, але і на рівні образів. Інформація стає зовні доступнішою, легко сприймається. Це різко збільшує швидкість її обробки і накопичення. Проте одночасно це приводить і до небачених раніше можливостей трансформації її змісту, аж до повного спотворення при збереженні видимості об'єктивності» [5, с. 29].

Активне вхідження новітніх інформаційних технологій та глобальної мережі Інтернет в життя суспільства вплинули на процеси віртуалізації, розширивши їхню дію на майже всі сфери суспільного життя. Під впливом даних новітніх технологій суспільство зазнає значних змін. Цікаву думку з цього приводу висловили Т. М. Кармадонова та О. М. Рубанець. Характеризуючи процес соціалізації Net-покоління у віртуальному просторі, вони висловлюють думку про те, що «віртуальний простір є деякою проекцією життя в соціальну мережу, в якій особа занурюється в ментальний світ. У свою чергу, соціалізація у віртуальному просторі припускає використання особою Інтернет – джерела – комп'ютера або смартфона. На сьогодні майже кожен студент є володарем смартфона (телефон з виходом в Інтернет). Не даремно, сучасну молодь на заході в наукових дослідженнях називають Net- поколінням або іншими словами - поколінням, що живе в Інтернеті. Це покоління людей, що народилися приблизно між ранніми дев'яностими та середніми двохтисячними» [3, с. 218].

Сучасне суспільство не зупиняється на здобутках минулого. Хоча на перший погляд здається, що мало чим можна здивувати сучасну людину. Але навіть увірвавшись в космічні простори та морські глибини, людство не припиняє здійснювати нові відкриття. Гадаємо, що це неможливо було б здійснити без творчих особистостей, діяльність яких приваблює своєю новизною особливо якщо ця новизна відповідає потребам даного часу. Саме комунікація є однією із основ фундаменту для створення новоутворень в соціальному світі. Як слушно зазначає О. Пічугіна, «сучасна комунікативна реальність сьогодні переживає процес трансформації завдяки появі нових медійних

каналів – соціальних медіа або соціальних мереж. Завдяки своїм унікальним функціям і властивостям соціальні мережі формують систему масових соціальних комунікацій, в основі яких лежить саме соціальність каналу комунікації й контенту» [7 с. 268].

Р. Г. Сухомлин виділяє основні характеристики формування образу людини віртуальної, а саме «одягання віртуальних масок із бажаними рисами, запозиченими з константної реальності (у даному випадку також можна говорити про створення окремої віртуальної «особистості»); свобода ідентифікації (свобода у виборі імені, статусу, звичок тощо); свобода дій та висловлювань; поява так званої розчиненої тілесності, що виявляється у «відкиданні» реального тіла та перенесення у його віртуальний образ; віртуальна ідентичність, що характеризується множиною образів, сконструйованих ідентичностей; виникнення залежностей від віртуальності (ігор, Інтернету, комп'ютера)» [10, с. 380–381].

Висновки. Важливо зрозуміти те, що завдяки комп'ютерним віртуальним технологіям розширюються наші уявлення про комунікацію, оскільки в рамках віртуальних практик комунікація набуває нових теоретичних основ.

Інформаційні технології змінили наше уявлення не тільки про збереження та передачу великого обсягу інформації, а й про спілкування за допомогою комп'ютера як особливого типу комунікації, а саме віртуальної комунікації. Крім того, Інтернет надає таким комунікаціям нових можливостей, за допомогою яких людство збільшило простір своїх можливостей та зменшило час для їх реалізації. Розвиток комунікації дозволяє розширити якість спілкування між людьми успіхом якого є взаєморозуміння. Комунікація виступає однією із основ фундаменту для створення новостворень в соціальному світі. Можна припустити, що соціальні взаємодії віртуальної комунікації під впливом мережі Інтернету відкривають нам нову форму віртуальності. Суспільство опановуючи віртуальне середовище набуває нової форми та нових можливостей.

Список використаних джерел

1. Аксьонова В. І. Формування комунікативної культури особистості в умовах глобалізації та інформаційного суспільства. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки.* / Гол.ред. В. С. Пазенок. Київ: КУТЕП, 2011. Випуск 10. С. 239–258.
2. Ішук С. М. Особливості мови інтернет-комунікацій. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки.* / Гол.ред. В. С. Пазенок. Київ: КУТЕП, 2011. Випуск 10. С. 338–352.
3. Кармадонова Т. М., Рубанець О. М. Кіберсоціалізація Net–покоління у віртуальному просторі. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* / Гол.ред. В.М. Вашкевич. Київ: ВІР УАН, 2013. Випуск 79 (№ 12). С. 217–221.
4. Луман Н. Что такое коммуникация? *Социологический журнал.* 1995. № 3. С. 114–125.
5. Миронов В. В. Коммуникационное пространство как фактор трансформации современной культуры и философии. *Вопросы философии.* 2006. №2. С. 27–43.
6. Парыгин Б. Д. Социальная психология. Проблемы методологии, теории и истории. Санкт-Петербург : СПбГУП, 1999. 592 с.
7. Пичугина О. А. Трансформация массовой коммуникативной реальности в эпоху социальных медиа. *Вестник Российского государственного гуманитарного университета.* 2013. № 1. С.268–276.
8. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. Москва: Реал–бук; К. Ваклер, 2000. 352 с.
9. Старостин И. А. Кризис социальной идентичности: социально-философский анализ. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики.* Тамбов : Грамота, 2011. № 4 (10). Ч. I. С. 164–166.
10. Сухомлин Р. Г. Homo virtualis як образ людини інформаційного суспільства. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки.* / Гол.ред. В. С. Пазенок. Київ : КУТЕП, 2011. Випуск 10. С. 372–382.
11. Sawyer S., Rosenbaum H. Social Informatics in the Information Sciences: Current Activities and Emerging Directions. *Informing Science.* 2000. Vol. 3. № 2. P. 89–95.

Шумейко Альона,
вчитель початкових класів
Хухрянська загальноосвітня школа I-III ступенів
(опорний заклад освіти)
Чернеччинської сільської ради
Охтирського району

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ШЛЯХОМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

*«Гра – це іскра, яка запалює вогник допитливості.
Без гри не має і не може бути повноцінного розумового розвитку».*
В. О. Сухомлинський

Постановка проблеми. Основним із найголовніших завдань сучасної школи та вчителя є формування успішної особистості. В основі цього процесу лежать ключові компетентності, тобто бути безпосередньо незалежною та індивідуальною особистістю в суспільстві, сприяти самовдосконаленню та саморозвитку. Роль початкової школи в розв'язанні цього завдання вирішальна. У молодших класах закладаються основи знань, умінь і практичних навичок, які необхідні для дальшого навчання, формуються моральні риси і якості, вміння дітей самостійно оволодівати знаннями, пробуджується інтерес до навчання, до творчих пошуків. Сучасна освіта прагне до того, щоб учень був не слухачем під час уроку, а активним здобувачем своїх знань.

Практика показує, що читацький інтерес успішно розвивається там, де навчання не зводиться до викладу готових істин, а активізує пізнавальну діяльність дітей, ставить їх перед необхідністю шукати відповідь на певне запитання.

Виклад основного матеріалу. У процесі модернізації початкової освіти, запровадження в ній компетентнісного підходу відбувається методологічна перебудова навчального процесу на принципах гуманізації та демократизації, спрямування його на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них основних компетенцій.

У молодшому шкільному віці важливим засобом ефективної навчальної діяльності залишається дидактична гра.

Особливо актуальним є застосування дидактичних ігор на уроках читання в початкових класах. Саме через гру учень опосередковує систему стосунків з навколишнім світом, здобуває самостійно нові знання, розвиває пізнавальні інтереси. Гра активізує психічні процеси діяльності молодшого школяра (відчуття, сприймання, мислення, уяву, пам'ять, увагу, волю, мову), які призводять до позитивних зрушень у розвитку дитини.

Щоб урок був цікавим та насиченим, ефективно проведеним, необхідно активно застосовувати ігрові вправи, завдання та ситуації. Задля формування літературознавчої пропедевтики молодшого школяра на уроках читання активно використовуються завдання творчого та розважально-пізнавального характеру, завдання поступово збільшуваної складності, тобто від елементарного до більш складного.

Вивчений матеріал в процесі ігрової діяльності забувається учнями у меншій мірі і повільніше, ніж матеріал, при вивченні якого гра не використовувалася. Це пояснюється, тим, що в грі органічно поєднується цікавість, що робить процес пізнання доступним і захоплюючим для школярів, і діяльність, завдяки участі якої в процесі навчання, засвоєння знань стає більш якісним і міцним [2, с. 64].

У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу та пам'ять. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні.

Перевага організації ігрового навчання в структурі уроку читання полягає в системності використання літературних ігор, змістом яких є початкові літературознавчі поняття та явища.

Де брати навчальний час, який можна використати для дидактичних ігор? Якщо залишитися в межах традиційних форм і методів навчання, то в структурі занять навчального часу для ігор не знайдеться. Але якщо відмовитись від деяких застарілих компонентів уроку, наприклад, тривалих опитувань, мікролекцій на уроці, навчальних розмов, то гра не лише органічно впишеться в структуру уроку, а й дасть змогу різко зекономити навчальний час

Гра – єдина діяльність дитини, яка існувала в усі часи й у всіх народів. Дітей не потрібно вчити грати, їх не доводиться примушувати це робити – ігрова діяльність завжди була, є і буде добровільною. Про важливе значення гри для розвитку дитини свідчить той факт, що ООН проголосила гру універсальним і невід’ємним правом дитини. Над проблемою ігрової діяльності працювали такі видатні педагоги, як: Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, Я. Корчак, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, Д.Б. Ельконін, Я.С. Виготський. Сьогодні цією проблемою займаються педагоги О.Я.Савченко, віце – президент АПН України, доктор педагогічних наук, професор, Г.К.Селевко, російський теоретик розвивального навчання, кандидат педагогічних наук. В початкових класах тільки гра дає змогу легко привернути увагу учнів і тривалий час підтримувати в них інтерес до важливих і складних предметів, форм, явищ, на яких у звичних умовах їм не завжди вдається зосередитися [4, с. 83].

У навчальних іграх немає тих, хто програв, - тут виграють всі. Їх можна проводити на будь-якому етапі уроку. Про гру сказано багато добрих слів. Її називають і джерелом радості, і королевою дитинства. Обидва визначення правильні, адже гра для дитини – саме життя з усіма його радощами, хвилюваннями, тривогами, перемогами і прикрощами. Гра – природний для дитини вид діяльності, мотив її лежить у самій сутності. Вільне від регламентації ігрове дійство дає змогу дитині виразити найфантастичніші бажання, свої мрії. Їй відкривається широкий простір для вияву творчості, активності, кмітливості. В іграх школярі не тільки відображають реальне життя, а й перебудовують його [3, с. 74].

Видами дидактичних ігор є сюжетно-рольові ігри, ігри-вправи, ігри-драматизації, ігри-конструювання. Дидактичні ігри можуть бути різної форми: тільки словесні, поєднувати слово й практичні дії, поєднувати слово й наочність, поєднувати слово й реальні предмети. З огляду на використання цих ігор на різних предметних уроках та залежно від виучуваного матеріалу вони поділяються на мовні, математичні, літературні тощо [5, с.24].

За типом діяльності молодших школярів на уроці читання ігри поділяються на репродуктивні, пізнавально-пошукові, творчо-діяльнісні.

За характером створення ігри бувають запропоновані вчителем (запозичені) та створені самими учнями (авторські).

Структурними складовими дидактичної гри, а отже, і літературної, є дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, ігрові дії, правила гри, підбиття підсумків.

Головними умовами ефективності застосування дидактичних ігор є:

- органічне включення до навчального процесу;
- захоплюючі назви;
- наявність справді ігрових елементів, зокрема зачинів, римування;
- обов’язковість правил, які не можна порушувати
- використання лічилок;
- емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій (його слова й рухи цікаві, несподівані для дітей) [5, с. 36].

Якщо будь-яку гру використовувати надто часто, діти можуть втратити інтерес до неї, бо зникає новизна. Тому варто, залишаючи незмінними ігрові дії, до змісту вносити нове: ускладнювати правила, змінювати предмети, включати елементи змагання, починати гру з несподіваної лічилки або ігрового зачину.

Пояснення вчителя під час проведення гри має бути лаконічним і зрозумілим, пробуджувати інтерес: «Дай - ми відгадаємо», «Що спочатку, а що потім», «Магазин», «Овочі і фрукти», «Хто де живе», «Знайди дерево за насінням». Чим молодші діти, тим детальніше варто пояснювати, показувати, як це робити. Участь вчителя початкових класів залежить від мети, змісту гри.

Хибною є думка про те, що дидактичні ігри найдоцільніші наприкінці уроку, оскільки в цей час діти найбільш стомлені. Саме гра може бути найкращим початком створення емоційного настрою уроку, ефективного ознайомлення дітей із його завданнями, поживлення процесу тренувальних вправ, читацької розминки. Гра є доцільною впродовж усього уроку: молодші школярі розв’язують кросворди, ребуси, складають загадки, прислів’я, змагаються у виразності, швидкості читання, що запобігає втомі. Гра може бути ефективним завершенням уроку, узагальненням вивченого, підбиттям підсумків.

Ігрову діяльність використовують в наступних випадках:

- як самостійну технологію для засвоєння поняття, теми;
- як елемент більш великої технології;
- як урок або його частину;

- як технологію позакласної роботи.

Етапи створення гри:

- вибір теми гри;
- визначення мети й завдань гри;
- підготовка і проведення гри (повідомлення учням теми гри, підготовка наочності, проведення гри, підбиття підсумків).

Успіх проведення гри залежить від дотримання таких вимог:

- ігри мають відповідати навчальній програмі;
- ігрові завдання мають бути посилюючими;
- відповідність гри віковим особливостям учнів;
- різноманітність ігор;
- залучення до ігор учнів усього класу

Сучасна школа ставить перед собою завдання не лише навчити учнів грамотно писати, читати і рахувати, а й сформувати навички самостійної роботи з додатковою літературою, допомогти реалізувати свій творчий потенціал, розвивати комунікативні здібності.

Саме в процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, жадоба до знань.

Але виникають і деякі труднощі:

- необхідність застосування іншого підходу в оцінюванні знань учнів, особливо при груповій формі роботи;
- діти молодшого шкільного віку, особливо на перших етапах, часто несвідомо порушують правила гри.

Тому завдання учителя – знайти час і вимогливо та справедливо вказати учню на його недоліки в грі, але зробити це так, щоб у дитини не погіршився настрій, не послабився інтерес.

Зупинимось більш детально на характеристиці літературних ігор. Розглянемо ігри, які за своєю дидактичною метою є проблемно-пошуковими, а за змістом навчального матеріалу спрямовані на ознайомлення з поняттям «автор твору».

У другому класі гру «Що ти про мене думаєш» доцільно проводити після ознайомлення учнів з українськими казками. Дидактичною метою гри є формування вміння розуміти авторське ставлення до героїв залежно від емоційного забарвлення слова. Прочитати заголовки відомих казок та визначити за заголовками авторське ставлення до героїв учні відпрацювали в командах. Перемагала та команда, учасники якої найточніше визначали авторське ставлення до героїв [1, с. 91].

Після гри діти пригадують заголовки інших літературних творів, з яких можна одразу дізнатися, що автор думає про зображених ним персонажів.

У тексті, який читатимуть діти вдома, пропонується підкреслити всі слова, які так чи інакше виражають думки автора, дають змогу відчути авторську присутність.

Після того, як учні зрозуміли, що художній твір – витвір конкретної людини, знають біографію письменника, уявляють, що за словами автора стоять його думки, почуття, ставлення до світу тощо, їм пропонується серія літературно-ігрових завдань, які дають змогу поставити себе на місце автора. Наприклад, «Я - головна, я - буква». У кишеньку вставляється будь-яка буква і учням необхідно скласти текст, у якому було б не менше ніж 20 слів, що розпочинаються з цієї букви. Виграє той, хто використав найбільше таких слів і складе змістовне оповідання. Текст може бути й гумористичного змісту. У цій грі діти не лише активізують свій словниковий запас, удосконалюють літературні здібності, а й вчаться бути в ролі автора.

У грі «Відсутня буква О» учні складають текст, у якому відсутні слова, що мають зазначену букву. Виграє той, хто придумає найцікавіший текст з найбільшою кількістю слів, у яких відсутня зазначена буква [1, с. 125].

Гра «Уяви себе» допомагає формувати творчу уяву учнів. Учні працюють у групах по 4-5 чоловік. Після ознайомлення з новою книгою кожна група одержує картку з одним із завдань:

✓ «Уяви собі, що ти – продавець у книгарні. Зроби рекламу цієї книги так, щоб її охоче розкупили».

✓ «Уяви, що ти – літературний критик. Напиши, що тобі не сподобалось у цій книзі. Обґрунтуй свою думку».

✓ «Уяви себе вдячним читачем. Тобі необхідно написати листа-подяку авторові цієї книги».

✓ «Уяви себе вчителем і допоможи дітям ознайомитись із книгою, зумій викликати до неї інтерес. Напиши, що ти для цього зробиш: покажеш ілюстрації, обереш історичні факти, розкажеш про..., прочитаєш..., даси такі завдання..., тощо» [1, с.131].

Зважаючи на специфіку засвоєння молодшими школярами літературознавчих понять, учителі можуть самі коригувати послідовність проведення та характер літературних ігор. Наприклад, ігри, які визначаються як контрольні-оцінні, можна успішно використовувати як ігри тренувального змісту. Так, гра «Письменник – не письменник» сприяє збагаченню читацького досвіду учнів, поповненню запасу знань про дитячих письменників. Заздалегідь готується список прізвищ дитячих письменників, які чергуються з прізвищами видатних наукових громадських діячів, художників, музикантів, але таких, що відомі учасникам гри. У ході гри ведучий вимовляє прізвище і учні підносять зелену цеглинку з набору LEGO «Шість цеглинок», якщо це письменник і червону, якщо звучить прізвище іншого митця. Вибувають із гри ті учні, які помилилися [1, с. 124].

Можна залучити учнів до участі в заочній грі «Подумай, відгадай». Умови її оголошуються за допомогою плаката, який вивішується на видному місці в школі чи класі. Спочатку, щоб охопити ними якомога більше учнів, добираються запитання середньої важкості, а потім їх ускладнюють, не виходячи за межі програмового матеріалу. Впродовж тижня учні дають письмові відповіді на запитання. Журі (зазвичай, вчителі початкових класів) перевіряють їх правильність і оголошують імена переможців.

Позитивним свідченням використання ігрових технологій на уроках читання стають якісні зміни в навчальній діяльності:

- підвищується рівень активізації та мотивації пізнавальної діяльності учнів;
- задовольняються різноманітні дитячі інтереси;
- підвищується інтерес до навчання;
- поліпшуються вміння спілкуватися;
- виховується толерантність, почуття рівності.
- забезпечується емоційний фон навчання.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що використання ігрових технологій позитивно впливає на формування літературознавчої пропедевтики у молодших школярів. Оскільки за допомогою гри школярі краще сприймають та засвоюють навчальний матеріал, в учнів формується прагнення дізнатися більше, оскільки виникає пізнавальний інтерес, у дітей розкривається творчий потенціал, пасивні та слабкі учні також працюють. Також ігрова діяльність згуртовує та дисциплінує молодших школярів.

Водночас хотілось би застерегти педагогів від надмірного захоплення грою у навчанні дітей, оскільки гра не є універсальним методом навчання молодших школярів. Потрібно привчати дітей виконувати завдання і в звичайній формі, показувати їм, що навчання - це не лише гра, а й серйозна, важка праця.

Список використаних джерел

1. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. Х. : Основа, 2011.
2. Скворчевська О. В. Ігрові методики роботи з учнями 1 – 4 класів. – Х.: Вид. група «Основа», 2007.
3. Стребна О. В. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Х. : Основа, 2006.
4. Іванова Л. І. Ігрова діяльність молодших школярів як засіб формування літературних понять на уроці читання. *Українська мова і література в школі*. 2003.
5. Стребна О. В. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. Х. : Основа, 2006.

***Щебетенко Наталія,**
вчитель трудового навчання та технологій
Краснопільської гімназії
Краснопільської селищної ради
Сумської області*

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ ІКТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки особливого значення набуває проблема визначення педагогічних умов формування інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів трудового навчання і технологій, що зумовлено тими докорінними змінами, які дозволяють якісно змінити процес навчання, реалізувати розвивальний потенціал середовища навчального закладу в повній мірі.

Аналіз спеціальної літератури дозволяє стверджувати, що перехід до інформаційного суспільства тягне за собою розвиток інформаційної культури всіх членів суспільства, зокрема це

стосується і освітян. Однією з складових професійної компетентності учителя викликані розвитком інформаційних технологій, є компетентність у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Під інформаційно-комунікаційною компетентністю розуміють здатність особистості застосовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема, професійних, задач у певній предметній галузі або виді діяльності. Ми розуміємо ІКТ-компетентність як здатність вчителя трудового навчання орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати ІКТ-технології відповідно до освітніх потреб та вимог сучасного високотехнологічного суспільства. Виявляється, що розвиток інформаційної культури учнів є турботою викладачів усіх предметних областей, де не є виключенням і вчитель трудового навчання та технологій.

Метою статті є розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя трудового навчання та технологій до застосування ІКТ в професійній діяльності. Під інформаційною культурою ми розуміємо досягнутий рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволеності людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, збору, зберігання, переробки, передачі, подання та використання інформації, що забезпечує цілісне бачення світу, передбачення наслідків прийнятих рішень.

Постановка проблеми. Комп'ютерні технології в усіх галузях професійної діяльності людей відіграють важливу роль і є підґрунтям економічного зростання. Більшість професій вимагають від фахівця знання комп'ютерної техніки і застосування різних її можливостей. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітній процес та оцінювання його результатів. Таким чином, виникла необхідність в новій моделі навчання, побудованої на основі використання сучасних інформаційних технологій, що реалізує принципи особистісно-орієнтованої освіти.

Проектна діяльність на уроках трудового навчання та технологій нині є обов'язковою умовою повноцінного формування компетентностей учнів у навчальній діяльності. Виконання проекту з певної теми шкільної програми потребує від учителя підготовки навчально-методичного комплексу, який передбачає розробку плану вивчення теми, створення сайту, де будуть представлені презентації основних питань, опитувальника для учнів, вправи або завдання в електронному форматі, якими б могли скористатися школярі під час самостійного вивчення матеріалу, розроблені критерії оцінювання тощо. Весь цей матеріал наповнює індивідуальне портфоліо вчителя. Базові вміння для організації та керівництва проектами на основі ІКТ передбачають володіння педагогом та учнями навичками користування персональним комп'ютером, навичками роботи в мережі Internet, досвід користування офісними програмами (Word, Publisher, Excel, PowerPoint) та ін. Освоєння нових ІКТ в діяльності вчителя трудового навчання та технологій реалізується за допомогою передбачених в освітній програмі нових предметів («Інженерна та комп'ютерна графіка»; «Конструювання засобами комп'ютерної графіки»), спрямованих на вивчення інформатики та ІКТ. Саме тому сучасний учитель трудового навчання та технологій повинен володіти ІКТ-компетентністю, тобто володіти знаннями і вміннями, необхідними для вирішення освітніх завдань, за допомогою засобів ІКТ загального призначення. Впровадження ІКТ в професійну діяльність педагогів є неминучим в наш час. Професіоналізм учителя – синтез компетенцій, що включають в себе предметно-методичну, психолого-педагогічну і ІКТ складові.

Виклад основного матеріалу. У науковій педагогічній літературі безліч робіт присвячено уточненню понять «компетенція» і «компетентність». «ІКТ компетентність вчителя трудового навчання», розуміється, «як його готовність і здатність самостійно використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології в педагогічній діяльності для вирішення широкого кола освітніх завдань і проектувати шляхи підвищення кваліфікації в цій сфері». Володіючи ІКТ-компетентністю, вчитель повинен не тільки прагнути до використання ІКТ в своїй роботі, а й моделювати і конструювати інформаційно-освітню діяльність. Компетенція – включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів і необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них. Компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особисте ставлення до неї і предмету діяльності. Компетентнісний підхід – це підхід, який акцентував увагу на результаті освіти, причому в якості результату розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях. Зупинимося на питанні формування та розвитку ІКТ-компетентності вчителів трудового навчання та технологій. Під ІКТ-компетентністю вчителя трудового навчання та технологій ми будемо розуміти не тільки використання різних інформаційних інструментів, а й ефективне застосування їх у педагогічній діяльності. Для формування базової ІКТ-компетентності необхідно: наявність уявлень про функціонування ПК та дидактичних можливостях ІКТ; оволодіння

методичними основами підготовки наочних і дидактичних матеріалів засобами Microsoft Office; використання Інтернету та цифрових освітніх ресурсів у педагогічній діяльності; формування позитивної мотивації до використання ІКТ. Для підвищення рівня ІКТ-компетентності вчителя рекомендується: брати участь в семінарах різного рівня щодо застосування ІКТ в навчальній практиці; брати участь в професійних конкурсах, онлайн-форумах і педрадах; використовувати при підготовці до уроків, на факультативах, у проєктній діяльності широкого спектру цифрових технологій і інструментів: текстових редакторів, програм обробки зображень, програм підготовки презентацій, електронних таблиць; забезпечити використання ресурсів Інтернет; формувати банк навчальних завдань, які виконуються з активним використанням ІКТ; розробляти власні проєкти щодо використання ІКТ. Звичайно вчитель може використовувати в навчально-виховному процесі, знайомі і часто вживані учнями середньої та старшої школи засоби ІКТ, зокрема такі як електронна пошта, пошукові системи всесвітньої мережі, персональні сайти, блоги, які використовуються в освітньому процесі. На сучасному етапі впровадження ІКТ у систему освіти є логічним і актуальним, але задля їх потужного впровадження необхідно перебудувати діяльність учителя.

Використання нових інформаційних технологій істотно полегшує діяльність вчителя трудового навчання та технологій: ведення різної документації (планування, конспекти занять, звіти і т.п.); вчитель використовуючи комп'ютер може готувати різноманітні дидактичні матеріали; для вчителя відкривається можливість використання мультимедіа проєктора, інтерактивних дощок, електронних журналів. Традиційна класно-урочна система зорієнтована на трансляцію знання від учителя до учня. Використання ІКТ у навчально-виховному процесі дозволяє перейти від навчання, в основі якого – інформація, почута з вуст викладача або прочитана в підручнику, до навчання через сприйняття інформації з електронних ресурсів, Інтернету, навколишнього середовища тощо. На будь-якому уроці вчитель, оперуючи різноманітними цифровими навчальними ресурсами, може організувати дослідницьку діяльність учнів, зорієнтувати учнів в індивідуальному пошуку інформації, навчити опрацьовувати різні інформаційні джерела, створювати власні електронні продукти (малюнки, мультимедійні презентації, електронні моделі).

Важливу роль також займає використання електронних підручників на уроках та позакласних заняттях. Завдяки інтерактивній подачі матеріалу в учнів формується творчий підхід до навчання, учень отримує навички самостійної роботи, підвищується рівень сприйняття матеріалу, учень протягом усього уроку займає активну позицію, при вивченні будь-якої теми; адже вчитель може самостійно розробляти тести, контролюючі програми, застосовуючи наступне програмне забезпечення (Linux – Keduca, Windows – Delphi, Java Script, Turbo Pascal). Для створення тестів педагогу не обов'язково мати глибокі знання програмування, так як багато програм призначені для створення інтерактивних тестів на основі бланків; вчитель трудового навчання за допомогою мови гіпертекстової розмітки HTML або мови сценаріїв Java Script може навчитися технологіям створення сайтів і основам Web-дизайну; використання Інтернету відкриває широкі можливості перед педагогом: дистанційне навчання; on-line тестування; участь в дистанційних олімпіадах; конференції; віртуальні екскурсії; пошук різної інформації. Таким чином, використання ІКТ дозволяє організувати урок трудового навчання таким чином, що взаємодія між суб'єктами процесу навчання стає невід'ємною рисою пізнавального процесу на уроці. Проте комп'ютер ніколи не зможе повністю замінити вчителя. Застосування ІКТ повинно оптимізувати енерговитрати педагогів, підвищити ефективність навчального процесу, розвантажити вчителя і допомогти йому зосередитися на індивідуальній і творчій роботі.

Внаслідок використання ІКТ на уроці трудового навчання:

- збільшується можливість використання наочних матеріалів на уроці;
- підвищується ефективність праці на уроці і учня, і вчителя;
- встановлюються міжпредметні зв'язки з основами інформатики та обчислювальної техніки;
- стає можливою організація проєктної діяльності учнів під керівництвом вчителя трудового навчання та інформатики, спрямована на створення електронних навчальних продуктів;
- змінюються на краще стосунки вчителя з учнями, особливо з тими, хто цікавиться комп'ютерами: вони починають бачити в учителіві «споріднену душу»;
- змінюється ставлення до комп'ютера: учні починають сприймати його як інструмент для роботи в будь-якій галузі людської діяльності, а не як цікаву іграшку.

У процесі дизайн-підготовки учителів трудового навчання та технологій використовуються програмні продукти:

1. Мови програмування – за їх допомогою вчителі трудового навчання та технологій мають змогу створювати різні програмні продукти.

2. Готові програмні продукти (енциклопедії, навчальні програми КОМПАС, AutoCAD, PatternsCAD, nanoCAD та ін.). Вільний доступ до мережі Інтернет і довідникових матеріалів, відеоуроків, фільмів освітнього змісту дає змогу якісно урізноманітнювати дизайн-підготовку.

3. Пакет програм Microsoft Office є основним засобом вирішення практичних завдань учителів трудового навчання та технологій, надаючи можливості технічної обробки текстового і наочного матеріалу. Текстовий редактор Word дозволяє підготувати роздатковий і дидактичний матеріал; бази даних Access та електронні презентації PowerPoint використовуються для впорядкування й представлення інформації на належному науково-методичному рівні.

4. Хмарні сервіси (Google) для організації самостійної роботи учнів. Використання хмарних технологій надають можливості обмінюватися навчальними матеріалами, надавати завдання і контролювати їх виконання в дистанційній формі навчання (представлені популярні музеї світу; Google Apps for Education надає викладачу інструмент Google Classroom, що дозволяє обмінюватися інформацією в межах навчального курсу та надавати дистанційний доступ до завдань).

5. Інтернет ресурси: WEB-сайт, створений за допомогою конструктора сайтів WIX. Його структура містить: сторінку, де представлені презентації до розроблених уроків; сторінку, де учні можуть викладати свої презентації, роботи та проекти.

У векторній графіці є можливість створювати лекала швейних виробів у будь-якому масштабі, вносити корективи в базові конструкції згідно з індивідуальними особливостями фігури, розробляти похідні лекала та функціонально-декоративні деталі одягу. Такі деталі, як коміри, кишені в графічному файлі легко деформувати, корегувати, переміщати, міняти місце їх розміщення, що дозволяє створювати серію моделей на одній базовій основі.

Використання комп'ютерних презентацій пришвидшує темп уроку, вони практично замінюють традиційні крейду й дошку. Всі важливі етапи уроку зафіксовані вчителем на слайдах заздалегідь, тому йому не доводиться віднімати від уроку час для записів на дошці. Ще одним позитивним моментом презентацій є постійна наявність необхідної інформації перед очима дітей, а так само повернення до потрібної інформації при необхідності на будь-якому етапі уроку. Таким чином, в учнів відразу працюють два види пам'яті (візуальна, слухова), що сприяє кращому засвоєнню нового матеріалу. Прикладом використання ІКТ на уроках трудового навчання є робота над навчальними проектами. Учні самостійно шукають матеріал, аналізують його, осмислюють. Це сприяє як росту загальної інформаційної культури учня, так і поглибленню знань з навчального предмету. Досвід показує, що застосування інформаційних технологій на уроках й у позаурочній діяльності, розширює можливості творчості, як учителів, так і учнів, підвищує інтерес до предмету, стимулює освоєння учнями новітніх досягнень в області комп'ютерних технологій, що веде до інтенсифікації процесу навчання.

Компетентний учитель трудового навчання та технологій в сфері ІКТ повинен вести пошук і відбір додаткової інформації з використанням ресурсів Інтернет; застосовувати різні комп'ютерні засоби, представляючи освітню інформацію; брати участь в різних on-line конференціях, з метою підвищення свого професійного рівня; створювати комп'ютерні тести; створювати бази даних навчального призначення; застосовувати мультимедійні розробки в освітніх і виховних цілях; створювати навчальні посібники в електронному вигляді; а також управляти навчальним процесом за допомогою різних електронних засобів і комп'ютерних програм. За допомогою навчальних програм учень може моделювати реальні процеси, а значить – бачити причини і слідства, розуміти їх зміст. Мультимедійні презентації використовуються для того, щоб виступаючий (учень або вчитель) зміг на великому екрані або моніторі наочно продемонструвати додаткові матеріали до мого повідомлення, наприклад, відеозапис уривка з художнього фільму, знімки, ілюстрації, діаграми і т.п. Виконання творчих завдань (написання заміток, творів-мініатюр, есе з фотографіями, ілюстраціями, оформлення інтерв'ю, створення шкільної газети в електронному вигляді, буклетів-пам'яток на урок, схем, таблиць), науково-дослідних робіт до захисту на науково-практичних конференціях учнів з можливістю перевірки цих робіт учителем і для подальшого використання даного матеріалу в навчальному процесі. Використання в навчанні нових інформаційних технологій дозволяє формувати спеціальні навички у дітей з різними пізнавальними здібностями, дозволяє робити уроки більш наочними і динамічними, більш ефективними з точки зору навчання і розвитку учнів, полегшує роботу вчителя на уроці і сприяє формуванню ключових компетенцій учнів. Програми MS Power Point, MS Excel стали чудовою підмогою в педагогічній діяльності для викладу нового матеріалу, уроків повторення, узагальнення і контролю знань. Метод проектів дозволяє формувати дослідницькі навички учнів, активізувати їх діяльність, використовувати отримані ними знання на практиці. Перевірку засвоєння матеріалу можна швидко проводити шляхом фронтального або індивідуального

тестування з подальшим розбором, відображаючи результати в електронному журналі на комп'ютері вчителя. ІКТ можуть бути використані на всіх етапах уроку: – при поясненні нового матеріалу: презентації; інформаційні Інтернет-сайти; інформаційні ресурси на дисках; – при відпрацюванні і закріпленні навичок: комп'ютерні навчальні програми; комп'ютерні тренажери; ребуси; комп'ютерні ігри; друкований роздатковий матеріал (картки, завдання, схеми, таблиці, кросворди без автоматичної обробки результатів) – (цифрові таблиці); друкований ілюстративний матеріал; – на етапі контролю знань: комп'ютерні тести (відкриті, закриті); кросворди (з автоматичною обробкою результату); – на етапі самостійної роботи учнів: цифрові енциклопедії; словники; довідники; таблиці; шаблони; електронні підручники; інтегровані завдання. Для дослідницької діяльності учнів: цифрові лабораторії; Інтернет. У результаті навчання за допомогою інформаційних та комп'ютерних технологій, ми можемо говорити про зміну пріоритетів із засвоєння учнями готових академічних знань у ході уроку на самостійну активну пізнавальну діяльність кожного учня з урахуванням його можливостей. Сучасні комп'ютерні технології бажано використовувати і в позакласній роботі. Наприклад, при проведенні різних вікторин по предмету із застосуванням презентацій, в які включена і відповідна музика, і необхідні ілюстрації, питання вікторини, завдання для команд. Такі заходи цікаві всім: і учасникам, і вболівальникам, і журі. Сучасні навчальні посібники, створені на основі ІКТ, мають інтерактивність (здатність взаємодіяти з учнем) і дозволяють в більшій мірі реалізувати розвиваючу парадигму в освіті. Сучасний учитель трудового навчання та технологій повинен повною мірою використовувати ті можливості, які нам надають сучасні комп'ютерні технології, щоб підвищити ефективність педагогічної діяльності.

Висновки. Вміння вчителя працювати з Інтернет-ресурсами складає базовий та достатній рівні інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя, які передбачають освоєння педагогом спеціалізованих технологій, розроблених відповідно до вимог змісту навчального предмета, і формування в нього готовності до впровадження їх в освітню діяльність. Достатній рівень ІК-компетентності вимагає від вчителя не тільки уміння здійснювати пошук матеріалів в мережі Інтернет, але й передбачає:

- знання про роботу з Інтернет-сервісами;
- знання орієнтовного переліку існуючих Інтернет-ресурсів та їх використання в освітньому процесі та самоосвітній діяльності;
- розроблення змісту та методик використання Інтернет-ресурсів у навчально-виховному процесі;
- розроблення простих Web-сайтів та блогів, їх використання під час викладання свого предмету;
- уміння організувати самостійну навчальну діяльність учнів з використанням Інтернет-ресурсів.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології здатні: стимулювати пізнавальний інтерес до предмета, додати навчальній роботі проблемний, творчий, дослідницький характер, багато в чому сприяти відновленню змістовної сторони предмета, індивідуалізувати процес навчання й розвивати самостійну діяльність школярів. Однак, учителям, що використає ІКТ на уроках, не слід забувати, що в основі будь-якого навчального процесу лежать педагогічні технології. Інформаційні освітні ресурси повинні не замінити їх, а допомогти їм бути більш результативними. Вони дозволяють оптимізувати працю вчителя, щоб навчальний процес став більше ефективним. З'ясовано, що такі сучасні методики опрацювання інформації та продукування ідей, як майндмеппінг (створення інтелект-мап, мудбордів), брейнстормінг, конструювання виробів або тестових завдань, можуть бути вдало організовані із залученням сучасних комп'ютерних технологій. Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій є невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. Методика правильного застосування комп'ютерної техніки на заняттях і під час самостійної роботи є важливою ланкою у компетенції сучасного викладача і вчителя трудового навчання і технологій. Але, як і будь-який засіб навчання, комп'ютер слід використовувати виважено та не замінювати ним живе міжособистісне спілкування в процесі освіти.

Список використаних джерел

1. Басурматорова Л. А., Хуснутдинова Л. С. Роль ИКТ-компетентности учителей-предметников в образовательном процессе : Информационные технологии в образовании. М. : Изд-во ИТО, 2009. 187 с. URL : <http://ito.edu.ru/2009/Tomsk/IV/IV-0-116.html>
2. Бондаренко Е. А. Технические средства обучения в современной школе : пособие для учителя и директора школы / под. ред. А. А. Журина. М. : «ЮНВЕС», 2004. 278 с.
3. Вильямс Р., Макли К. Компьютер в школе. М. : Просвещение, 2008. 123 с.
4. Ганичева Е. М. Повышение качества подготовки школьников с применением информационных технологий. М., 2007. 135 с.

5. Иванов Д. А. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании. *Воспитание. Образование. Педагогика*. М. : Чистые пруды, 2007.

6. Жук Ю. О. Теоретико-методичні засади організації навчальної діяльності старшокласників в умовах комп'ютерно орієнтованого середовища навчання : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2017. 468 с.

Юхно Наталія,
*заступник директора з навчальної роботи,
учитель вищої категорії
КЗ СОР «Сумська обласна гімназія-інтернат для
талановитих та творчо обдарованих дітей»,
м. Суми*

Кириченко Олена,
*методист, учитель I категорії
КЗ СОР «Сумська обласна гімназія-інтернат для
талановитих та творчо обдарованих дітей»
м. Суми*

ФОРМУВАННЯ ТРАНСВЕРСАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Стрімкі темпи сьогоденних глобальних трансформацій у світі вимагають осмислення необхідності оновлення системи освіти та спонукають до імплементації відповідних педагогічних технологій у освітній процес. У сучасних умовах реалізації освітнього процесу, який останнім часом здійснюється дистанційно, сформовано нові запити щодо якості надання освітніх послуг та організації системи роботи закладів загальної середньої освіти.

Тривалий процес підготовки здобувачів освіти до самостійного життя, самореалізації й самоствердження в професійному сенсі потребує системних знань про світові процеси, а також потребує становлення особистості та формування основних психологічних якостей, важливих для успішного формування адаптаційних процесів у подальшому житті.

Глобальні системні зміни трансформуючого характеру в суспільстві не можуть не впливати на розвиток, діяльність, активність сучасної особистості випускника. Зважаючи на незворотні процеси, у сучасної особистості виникає необхідність адаптуватись до трансформаційних змін і таким чином успішно планувати власну життєву діяльність, самоудосконалення, самореалізацію тощо. Відсутність вчасної адаптації може провокувати прояв у особистості когнітивний дисонанс та психологічну дисгармонію.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні у світі реальний шанс на успіх дає ефективна реалізація загального потенціалу. Саме особистість як носій інтелекту, знань, умінь, досвіду, соціальної мобільності, здатності до адаптації виступає головною складовою ментального національного багатства кожної країни та головним ресурсом її соціально-економічного розвитку [3; с. 132].

У загальній стратегії реформування середньої освіти до 2029 року, а саме у Концепції «Нова українська школа» (схвалена урядом у грудні 2016 року), головною метою є забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти з урахуванням досвіду провідних країн світу [2]. Зокрема, передбачається розробка нових стандартів змісту освіти, що ґрунтуватимуться на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, а новий зміст освіти має бути заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації у суспільстві.

Відповідно до Національної рамки кваліфікацій – системного та структурованого за компетентностями опису кваліфікаційних рівнів освіти – в українському освітньому просторі застосовується чотирьохчастинний видовий набір компетентностей. Зокрема це: знання, уміння, комунікація, автономність та відповідальність. Даний перелік має бути орієнтиром для педагогічних працівників старшої школи при формулюванні освітніх цілей та задач й охоплювати трансверсальні компетентності [1; с. 74].

Проте хоча природа трансверсальних компетентностей ще доволі неоднорідна й потребує подальшого дослідження, доцільно застосовувати окремі їх аспекти в освітньому процесі, зокрема:

- інтегрувати трансверсальні навички до вже чинної освітньої програми старшої школи (як нові розділи до традиційних шкільних предметів або як нові окремі дисципліни);

- розглядати трансверсальні навички як міжкультурні компетентності, що є основою всіх предметів;
- упроваджувати трансверсальні компетентності в нові освітні програми, в яких традиційна система викладу навчального матеріалу кардинально змінюється.

Перших два підходи – ефективні на початковому етапі упровадження трансверсальних компетентностей в освітній процес старшої школи. Останній – передбачає реорганізацію цілої системи освіти. Застосування цих стратегій є виправданим ризиком, який дозволяє педагогічним працівникам сформувати у здобувачів освіти широкоспеціалізовані «неакадемічні» уміння й компетентності, що необхідні для ефективної комунікації з іншими, критичного й інноваційного мислення, розв’язання конфліктів, командної роботи та для практичного вирішення складних життєвих ситуацій.

Відтак, одним з головних завдань, що постає перед освітянами, які націлені на формування трансверсальних компетентностей у здобувачів освіти старшої школи, – це удосконалення освітньої програми, а саме: доопрацювання й покращення її змісту, поліпшення способів пізнання, підбір та впровадження новаторських методів та форм взаємодії суб’єктів освітнього процесу. Одним з таких інноваційних методів формування трансверсальних компетентностей у старшокласників є учнівські стартапи.

Така необхідність зумовлена викликами часу та стрімкими трансформаційними змінами у суспільстві й в економіці. Складні економічні процеси потребують від старшокласників (для легкої адаптації у нинішньому соціумі):

- критичного мислення – здатності усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання;
- емоційного інтелекту (когнітивних здібностей) – осмислення та розуміння власних емоцій і почуттів інших людей;
- здатності до інновацій.

Ураховуючи вищевикладене можна зробити висновок про те, що сучасна шкільна освіта покликана підготувати фахівців інноваційного типу, які володіють трансверсальними компетентностями – не лише вузькоспеціалізованими знаннями та уміннями, але й широкоспеціалізованими навичками, цінностями та компетентностями, що відповідають потребам сучасності.

Саме такої думки притримуються як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці, що займаються вивченням поняття трансверсальних компетентностей та особливостей їх формування в особистості. Так, на думку Дж. Балкар, трансверсальні компетентності варто розглядати як групу компетентностей, придатних для застосовування в будь-якій професійній ситуації, незалежно від того, як вони набувалися.

Для формування трансверсальних компетентностей у здобувачів освіти старшої школи все частіше використовується технологія проблемного навчання у різних її формах та методах для досягнення найбільшої ефективності вирішення створених проблемних ситуацій.

Технологія проблемного навчання допомагає обрати потрібні методи для розв’язання проблемних ситуацій таким чином, щоб здобувач освіти міг самостійно використати засвоєні знання для розв’язання певних задач поставлених перед ним у процесі навчання.

На сьогодні найчастіше проблемне навчання розглядається як педагогічна технологія розвивальної освіти, спрямована на активне одержання знань, формування розумових здібностей та прийомів дослідницької діяльності, залучення до наукового пошуку, розвиток творчості.

Більшість сучасних публікацій з теорії навчання пов’язані з проблемами активізації навчальної діяльності здобувачів освіти. Мета активізації шляхом проблемного навчання полягає не в тому, щоб навчити учнів окремих розумових операцій, а в тому, щоб сформувати систему розумових дій, за допомогою яких учень зможе, використовуючи отримані знання, розв’язувати нестандартні, нестандартні задачі.

Таким чином, проблемний тип навчання відрізняється від традиційного тим, що його метою є не тільки засвоєння результатів наукового пізнання, системи знань, але власне і процесу отримання цих результатів, формування пізнавальної діяльності, розвитку особистих здібностей здобувачів освіти.

Натомість П. Маргінез-Кларес ототожнює трансверсальні компетентності із знаннями, навичками, уміннями й цінностями, що можуть бути перенесені з одного професійного контексту на інший. З його слів випливає, що в умовах плинності часу, коли спеціалізовані знання швидко стають застарілими, важливо формувати у старшокласників універсальні вміння та навички й розвивати у них здатність застосовувати їх у різних ситуаціях.

Трансверсальні компетентності, на думку Парву та Іпате розглядаються як такі, що виходять за межі спеціалізованої навчальної програми (тобто мають трансдисциплінарний характер).

Як бачимо, раніше визначення трансверсальних компетентностей було неоднозначним. Але сучасним науковцям вдалося систематизувати усі погляди в єдине поняття. У 2013 році ЮНЕСКО запропонувало трактувати термін «трансверсальні компетентності» як ті, що здійснюють «трансфер навчання». Згідно їхньої доповіді трансверсальні компетентності – це перенесення набутих знань, навичок і метакогнітивних здібностей особистості на вирішення ситуацій з реального життя.

Вивчення наукових джерел доводить важливість і необхідність подальших досліджень, що стосуються формування трансверсальних компетентностей, для розвитку освітнього процесу сучасного закладу освіти в Україні.

Формування трансверсальних компетентностей у здобувачів освіти старшої школи засобами технології проблемного навчання дозволяє показати зразки рішень, технологію аналізу проблеми і вироблення рішень, побудова доказів і аргументацій, освоєння алгоритмів вирішення проблемних ситуацій. При організації проблемного навчання можна обійтися, як вважають фахівці, без розумного поєднання традиційних технологій навчання з репродуктивними, пояснювально-ілюстративними, пошуковими, експериментальними і евристичними технологіями, що активізують взаємодію учасників освітнього процесу.

Як джерела проблемних ситуацій фахівці з технологій виділяють:

- завдання пошуку нових варіантів використання наявних знань;
- протиріччя між очевидністю теоретичної можливості вирішення і відсутністю способу розв'язання;
- складність перекладу моделі (схеми, креслення, алгоритму) в реальність;
- протиріччя між статикою і динамікою, тенденцією і фактом;
- протиріччя на рівні пояснення розбіжності передбачуваного і реального.

Висновки. Проаналізувавши наукові джерела й сучасний досвід формування трансверсальних компетентностей у здобувачів освіти старшої школи, можемо зробити наступні висновки:

- сутність трансверсальних компетентностей полягає у перенесенні набутих знань, умінь, навичок і метакогнітивних здібностей на вирішення ситуацій з реального життя;
- ми живемо в часи, коли освітній процес потребує інноваційних змін. Це обумовлено необхідністю підготовки особистостей нової формації, які володіють трансверсальними компетентностями, тобто знаннями, вміннями та навичками, необхідними старшокласникам як для адаптації в сучасному соціумі, так і для ефективної діяльності в ньому;
- одним із шляхів формування цілісної системи трансверсальних компетентностей у здобувачів освіти старшої школи є впровадження в освітній процес інноваційних методів навчання, зокрема залучення старшокласників до створення стартап-проектів.

На основі вищевикладеного можемо стверджувати про важливість й необхідність подальших практичних досліджень, що стосуються особливостей формування трансверсальних компетентностей у здобувачів освіти старшої школи.

Список використаних джерел

1. Національний освітній глосарій: вища освіта / за ред. В. Г. Кременя. 2-е вид., перероб. і доп. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди». 2014. 100 с.
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Паламарчук Л. Соціокультурна складова змісту шкільних курсів географії: теорія і практика / ун-т ім. Б. Грінченка. Київ. 2011. 412 с.

Янюк Ольга,
викладач першої категорії,
ВСП «Хмельницький торговельно-
економічний фаховий коледж КНТЕУ»,
м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНИХ РЕСУРСІВ В ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. З метою підвищення зацікавленості студентів у навчанні та підготовки якісного контингенту студентів цикловою комісією харчових технологій та готельно-ресторанного бізнесу ВСП «Хмельницького торговельно-економічного фахового коледжу КНТЕУ» проводяться відповідні заходи, які передбачають залучення роботодавців до організації та реалізації освітнього процесу: участь роботодавців у розробці та вдосконаленні освітніх програм та навчальних планів, тематики курсових та кваліфікаційних робіт, у проведенні атестації здобувачів вищої освіти, організація студентських практик на підприємствах роботодавців; залучення студентів до участі у екскурсіях та днях відкритих дверей підприємств роботодавців; організація зустрічей студентів з потенційними роботодавцями. Адже, сучасний фахівець повинен бути спостережливим, швидко реагувати на нестандартні ситуації, виправляти помилки, усувати недоліки, вміти спілкуватися, створювати атмосферу привітності.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов від творчого підходу до вирішення складних багатогранних завдань, які стоять сьогодні перед викладачем, чималою мірою залежить ефективність педагогічної праці, якість навчального процесу, пошук нових форм і методів навчання та виховання студентів. Творчість у пошуку виявляється в удосконаленні вже відомих методів і засобів педагогічної праці, а також в освоєнні нових методів в технології, які не лише охоплюють окремі сторони педагогічної діяльності, а й поширюються на всю роботу викладача.

Оскільки процес викладання професійних дисциплін має характерні особливості, що стосується навчальних принципів, організаційних форм, методів і засобів навчання, то для досягнення основної мети навчання професії потрібно правильно організувати взаємодію викладача і студентів на заняттях. Досягнути потрібної взаємодії дозволяють відповідні технології навчання. Кожна з технологій має не тільки певну логіку, структуру, змістову цілісність, але й має відповідати віковим і особистісним особливостям здобувачів вищої освіти. Завдання викладача - вибрати найдоцільніші технології та методи для навчання професії. Підготовка здобувачів вищої освіти є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня і має на меті набуття ними професійних навичок та вмінь.

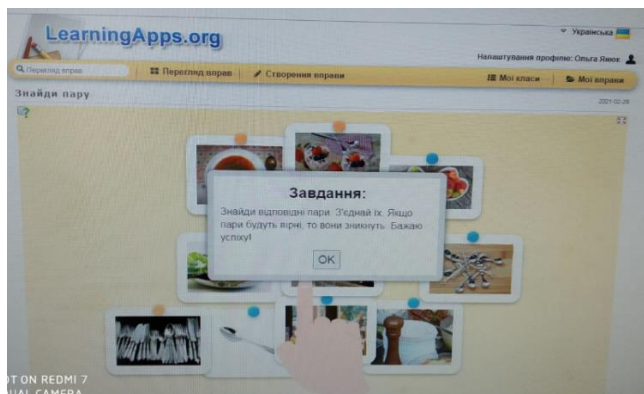
Метою викладання дисциплін зі спеціальності 181 «Харчові технології» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з специфікою майбутньої спеціальності, отримання первинних професійних умінь і навичок, оволодіння сучасними методами та формами професійної діяльності, формування практичних прийомів та навичок у майбутніх фахівців. Основними обов'язковими професійними дисциплінами для спеціальності 181 «Харчові технології» на технологічному відділенні ВСП «ХТЕФК КНТЕУ» є:

- «Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства»;
- «Організація виробництва в закладах ресторанного господарства»;
- «Основи барної справи»;
- «Технологія борошняних кондитерських виробів»;
- «Інноваційні харчові технології» та ін.

При підготовці до заняття з даних дисциплін дуже важливо, щоб студенти усвідомили значення тем дисциплін у формуванні професійних компетенцій майбутніх фахівців, від чого залежить ступінь зацікавленості нею. Студенти відповідно робочого плану повинні засвоїти фахові компетентності (ФК) – здатність професійно оперувати інформацією стосовно визначення ключових характеристик закладів ресторанного господарства (ФК 1), здатність застосовувати професійно-профільовані знання і практичні навички, пов'язані з механізацією технологічних процесів виготовлення харчової продукції та її зберіганням, вибором, розміщенням та експлуатацією торговельно-технологічного обладнання закладів ресторанного господарства (ФК 11).

При викладанні даних дисциплін застосовуються такі електронні освітні ресурси: LearningApps.org, Google Forms, classroom htek.ukr.education, vseosvita.ua, naurok.com.ua.

LearningApps.org є сервісом для підтримки процесів навчання та викладання за допомогою невеликих інтерактивних модулів. Ці модулі можуть використовуватись безпосередньо як навчальні ресурси або для самостійної роботи. Метою роботи є створити загальнодоступну бібліотеку незалежних блоків, придатних для повторного використання та змін. Блоки (вони називаються вправами) не включені в жодні конкретні сценарії чи програми, тому вони не розглядаються як цілісні уроки чи завдання, натомість їх можна використати у будь-якому доречному методичному сценарії. Так, на практичних заняттях з дисципліни «Організація обслуговування в закладах ресторанного господарства» у групі ТХ-122 застосовувалися вправи з даного сервісу (мал. 1) [3].

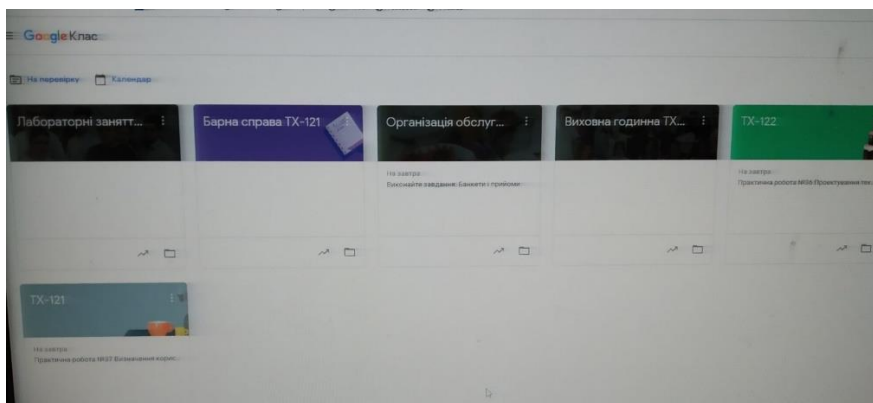

Малюнок 1. Вправи на сайті learningapps.org. Джерело: розроблено автором.

Google Forms – це частина офісного інструментарію Google Drive. Ресурс безкоштовний. Потребує встановлення плагіну Flubaroo і наявності акаунту Google. Дозволяє створювати завдання різних форматів (наприклад, з одним або кількома варіантами відповіді або з вибором відповіді зі списку), додавати зображення та відео YouTube, формувати і зберігати документи, в яких фіксуватимуться результати оцінювання. Даний ресурс застосовується зі всіх дисциплін та допомагає оцінити студентів миттєво [2].

Classroom htek.ukr.education – це пакет спеціалізованого хмарного програмного забезпечення й інструментів для спільної роботи від компанії Google. У пакет G Suite входять такі популярні веб-застосунки від Google, як Gmail, Google Диск, Google Календар, Google Клас, Google Документи, Google Таблиці, Google Презентації, Google Sites, цифрова інтерактивна дошка Jamboard та інші [1].

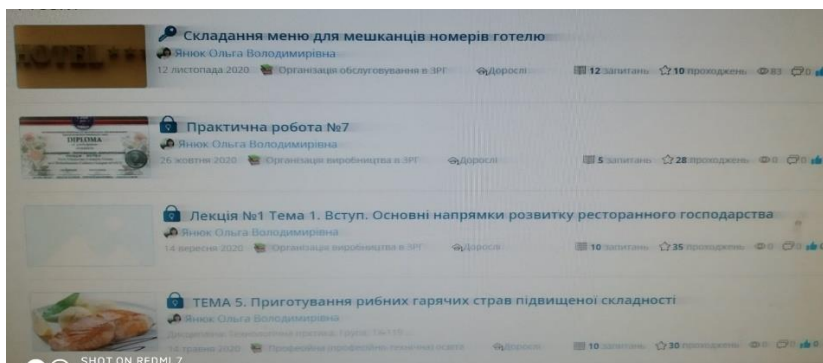
Для доступу до сервісів G Suite передбачені спеціальні адреси електронної пошти в домені коледжу htek.ukr.education. Кожен користувач має свою корпоративну адресу, яка визначає його функції в навчальному процесі (адміністратор, викладач, чи студент). Дані користувачів зберігаються в мережі захищених центрів обробки даних Google. Завдання систематично, згідно розкладу викладаються в Google classroom. На цій платформі створено окремі класи з дисциплін для кожної групи. Студенти надсилають виконані завдання, проходять тести, беруть участь у відео конференціях. Їх робота оцінюється викладачами (мал. 2).

Малюнок 2. Класи викладача Янюк Ольги на htek.ukr.education. Джерело: розроблено автором

Vseosvita.ua – спільнота активних освітян (вебінари на актуальні освітні теми, загальноосвітні онлайн-курси, інтернет-олімпіади, бібліотека методичних матеріалів та ін.). Освітній проєкт «Всеосвіта» – це сучасна платформа, яка допомагає вчителям професійно зростати та підвищувати

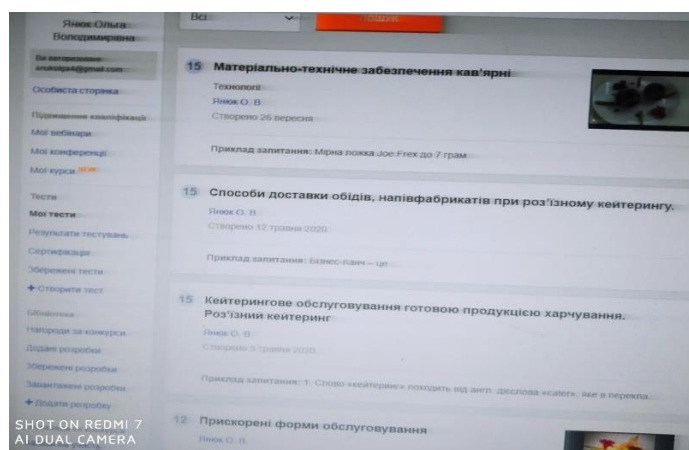
педагогічну майстерність. На проєкті є всі необхідні інструменти для організації дистанційного навчання, безкоштовна онлайн-бібліотека методичних матеріалів, розробки для розвитку й навчання учнів будь-якого віку (мал. 3) [5].

Малюнок 3. Тести викладача Янюк Ольги на Vseosvita.ua. Джерело: розроблено автором

Naurok.com.ua – освітній проєкт «На Урок» – це результат роботи групи однодумців, які ставлять собі за мету об’єктивно висвітлювати сучасний освітній процес та вивести його на якісно новий рівень. Це стало можливим завдяки виконанню різнобічної та ґрунтовної роботи[4].

Курс – це комплекс авторських матеріалів, структурований за окремою темою і розроблений із метою самоосвіти вчителів. Авторами курсів є педагоги-практики та фахівці, яким небайдужа доля освіти. Кожному викладачу надається необмежений доступ до навчальних матеріалів курсу (мал. 4).

Малюнок 4. Тести викладача Янюк Ольги на Naurok.com.ua. Джерело: розроблено автором

Завдяки ефекту новизни та оригінальності застосування електронних освітніх ресурсів в підготовці фахівців для готельно-ресторанного господарства при правильній їх організації зростає цікавість до процесу навчання. Інтегрування звичайного навчання у ВСП «ХТЕФК КНТЕУ» з інноваційними електронними освітніми ресурсами дозволяє зробити процес навчання більш цікавим, різноманітним, інтенсивним.

Висновки. Використання електронних освітніх ресурсів в підготовці фахівців для готельно-ресторанного господарства допомагає викладачу краще оцінити здібності і знання здобувачів освіти, зрозуміти його, спонукає шукати нові, нетрадиційні форми і методи навчання, стимулює його професійний ріст і подальше освоєння нових методів. В подальшому освітні ресурси в підготовці фахівців для готельно-ресторанного господарства передбачають не просто отримання знань, а творче відношення до них, сприяють формуванню і вихованню освіченого, професійно здібного молодшого спеціаліста, активної життєвої позиції, цілеспрямованості, впевненості в собі, навичок раціонального використання часу, своїх внутрішніх ресурсів.

Отже, викладання професійних дисциплін із застосуванням електронних освітніх ресурсів в підготовці фахівців для готельно-ресторанного господарства - максимально наближує здобувачів освіти до реальних умов сучасного виробництва зростає самостійність, розумовий розвиток, пізнавальна активність.

Список використаних джерел

1. Classroom htek.ukr.education . URL : <http://www.htek.km.ua/>

2. Google Forms. URL : <https://esputnik.com/uk/blog/instrukciya-zi-stvorenniya-opituvan-u-google-formah>
3. LearningApps.org. URL : <https://learningapps.org/login.php>
4. Naurok.com.ua. URL : <https://2ip.ru/a/naurok.com.ua/>
5. Vseosvita.ua. URL : <https://website.informer.com/vseosvita.ua>

Ясінська Наталія,
*доцент Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент,
м. Луцьк*

ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА ЯКІСТЬ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до освіти, однією із яких є підготовка людей, які можуть приймати рішення, знаходити способи спілкування в новому оточенні, достатньо ефективно встановлюють нові відносини у швидкозмінюваній реальності. У цьому зв'язку основним результатом діяльності повинно стати впровадження інноваційних технологій. Освіта і наука сьогодні стають важливими факторами розвитку соціально-економічного, духовного та політичного життя будь-якої країни. В цих умовах особливого значення набуває проблема інновацій у сфері знань. Особлива увага звертається на роль інноваційних технологій.

Часи змінюються і ми змінюємося. Часи змінюються і разом з ними змінюється школа. А без сучасного вчителя школа неможлива. Головна цінність, центральна постать царини освіти-дитина і педагог, здатний розвинути хист дитини, зберегти її індивідуальність. Вчитель нової школи не просто навчає чи виховує, він формує світосприйняття й світорозуміння, світогляд і волю, ідеали, поняття моральності та краси, формує духовно-інтелектуальну творчу особистість, адаптовану до нових умов, різнобічно розвинену, соціально зрілу, яка успішно засвоює досвід попередніх поколінь, виробляючи свій власний досвід діяльності, творчості, спілкування.

Виклад основного матеріалу. Ключовим моментом підготовки педагогів до вирішення завдань модернізації освіти є оволодіння способами інноваційної діяльності, відмова від звичайних стереотипів відтворення вже освоєних, але застарілих і неефективних прийомів професійної діяльності. Однак використання новітніх підходів не дасть очікуваних результатів без внутрішнього прагнення вчителя до змін, без його принципової готовності до впровадження в освітній процес.

Концепція «Нова українська школа» та Закон про освіту визначають ключові засади реформи освітньої сфери, де неможливо обійтися без упровадження інновацій. Сучасні вимоги освітніх стандартів змушують учителів не тільки надавати учням інформацію, але й шукати шляхи її застосування. У першу чергу це стосується методології викладання, впровадження інноваційного навчання, яке спрямоване на розвиток здібностей учнів до спільної діяльності.

Творчий учитель має широкі можливості й необмежене поле для інноваційної діяльності, оскільки на практиці може експериментувати і переконуватися в ефективності методик навчання, коригувати їх, здійснювати докладну структуризацію досліджень освітнього процесу, пропонувати нові технології та методи навчання.

Наявність інноваційного потенціалу педагога визначають такі чинники: здатність генерувати нові ідеї; високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів; відкритість до нового і сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності, гнучкості та широті мислення

Розбудова інноваційного освітнього простору регіону, що здійснюється під егідою Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (ВІППО), неможлива без високого рівня готовності педагогічних працівників до інноваційної діяльності. Саме тому навчальний процес курсів підвищення кваліфікації та науково-методичний супровід самоосвіти вчителів і міжкурсів методичних заходів в інституті та у області спрямовані на формування мотивації педагогів до оволодіння інноваційними освітніми технологіями та їх готовності створювати і працювати в інноваційному освітньому полі. Успішність здійснення цих завдань значною мірою залежить від володіння інформацією про потреби та очікування педагогічних працівників, їх оцінки ефективності усіх видів роботи інституту з педагогічними кадрами.

Протягом трьох років поспіль у різних за тематичним спрямуванням дослідженнях та за різним інструментарієм вивчалась громадська думка педагогів з означених проблем. Нами опитано 1267 вчителів за місцем роботи в освітніх закладах Волинської області.

Рівень апробації та впровадження в освітній процес інноваційних технологій оцінюють як оптимальний 16 % респондентів, як достатній 59,8 % опитаних, 22 % назвали його задовільним і 2,2 % – критичним (рис. 1).

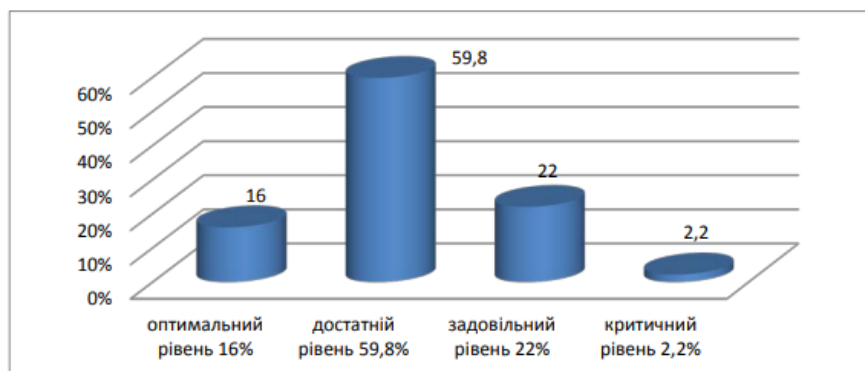

Рисунок 1. Оцінка рівня апробації та впровадження в освітній процес інноваційних технологій (%)

Свою готовність до впровадження компетентнісного підходу в практику навчання та виховання респонденти декларують таким чином: 49 % готові, 40 % – готові частково, 8,5 % респондентів не можуть визначитись зі своєю готовністю. Вони обрали відповідь «поки що не зрозуміло готові чи ні». Відповідь ще 2,5 % опитаних вчителів – «важко відповісти».

Такий рівень готовності сформувався завдяки самоосвіті, на що вказали 70,4 % опитаних, системі науково-методичної роботи в педагогічних колективах освітніх закладів (67,3 % респондентів), навчанню на курсах підвищення кваліфікації у ВШПО (51,7 %) та участі у науково-методичних заходах, які проводить ВШПО у міжкурсовий період (14,2 %).

Результатом залучення вчителів до інноваційної діяльності, є, на думку опитаних, розвиток професійних якостей вчителя (74 %), збагачення фахових знань (62,6 %), розвиток особистості вчителя (53 %), сучасного стилю педагогічного мислення (35,1 %), потреби в педагогічній творчості (29,8 %), потреби у виданні власних методичних надбань (10,3 %). динаміка навчальних досягнень учнів (31,1 %) та успішність випускників школи (30,9 %). (рис.2)

Рисунок 2. Головні результати інноваційної діяльності, означені респондентами

Кожен другий опитаний вчитель дав відповідь на відкрите запитання «Які інноваційні технології, інтерактивні методи, перспективний педагогічний досвід Ви хотіли б освоїти?». Серед названих вчителями: «Хмарні технології», «Проектна діяльність», «Технологія розвитку критичного мислення», «Досвід вчителів НУШ», «Організація роботи вчителя в інклюзивному класі», «Створення онлайн текстів для учнів» тощо. Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що кожен другий респондент вважає себе вмотивованим до інноваційної діяльності, кожен третій різною мірою бере в ній участь. Однак, приблизно кожен четвертий не сприймає глибинно ті зміни, які відбуваються. І, підтримуючи їх на словах, у своїй роботі залишається на старих позиціях. Перед колективом інституту стоїть завдання ефективного розвитку інноваційного середовища

післядипломної педагогічної освіти та підготовки науково-педагогічних працівників ВІППО до роботи з педагогами щодо формування їх мотивації та готовності використовувати інноваційний потенціал сучасної педагогічної науки та методики викладання шкільних предметів у фаховій діяльності.

Висновки. Поняття інновація характеризує не лише створення і поширення нововведень, а й такі перетворення, які є суттєвими і супроводжуються змінами у видах діяльності, стилі мислення.

Школа має виконувати соціальне замовлення: формувати конкурентоздатну особистість, яка має стратегію власного розвитку життя, орієнтується у системі найрізноманітніших цінностей, визначати своє життєве кредо. Для вирішення цих завдань нова школа будується на нових формах і методах навчання, нових відносинах, розвиває здатність людини до пошуку нових знань, до творення.

За інноваційними технологіями – майбутнє, оскільки вони відкривають широкий простір для самостійної та творчої роботи учнів, підвищення рівня їх соціалізації

Список використаних джерел

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Рішення колегії МОН від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>

2. Реалізація Концепції «Нова українська школа» в умовах інноваційного освітнього середовища : матеріали фестивалю інновацій 2019 р., м. Луцьк / уклад.: Н. А. Поліщук. Луцьк : Волинський ІІПО, 2019. 160 с.

3. Вітюк В. В. Інноваційні технології професійного розвитку педагогів в умовах реформування освіти. *Пед. пошук*. 2018. № 2. С. 7–10.

Яцюк Марія,

*кандидат психологічних наук, доцент,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»,
м. Вінниця*

Яловська Яна,

*магістрантка спеціальності «Психологія»,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»,
м. Вінниця*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ У ЖІНОК-ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми. Почуття провини особистості як складне емоційне явище є поширеним запитом клієнтів у психологічному консультуванні. Пов'язано це, в першу чергу, зі складною природою даного почуття. З одного боку, без почуття провини неможливе формування такого важливого утворення у нашій психіці як «сумління», яке являє собою основу просоціальної поведінки та відповідальності особистості. З іншого боку, у психологічній практиці ми можемо зустріти скарги на страждання від «токсичної провини», яка «отрує» життя клієнта. За таких проявів докори сумління чинять деструктивний вплив на благополуччя життя, а тягар відповідальності стає непомірно великим.

Диференціація почуття провини та почуття відповідальності за вчинок, що був реалізований або спланований, викликає інтерес науковців, адже складно розмежувати умови за яких відповідальність стає дискомфортною та переростає в деструктивне переживання почуття провини.

Ірвін Ялом вважає, що почуття провини можна охарактеризувати як «темну тінь відповідальності», виділяючи екзистенційну провину. Людина несе відповідальність не тільки за заподіяне зло іншим людям, або за порушення моральних і соціальних правил, а також за «злочини проти самої себе». Вона наділена величезним потенціалом і великими можливостями, і все це може реалізувати у своєму житті. І якщо особистість не реалізувала себе, уникала життя, то вона винна [5, с. 305-310].

Емпіричні дослідження переконливо доводять, що почуття провини, на відміну від почуття сорому, актуалізує мотивацію вибору морального шляху в житті, спонукає людину брати на себе відповідальність і займати конструктивну позицію у відповідних ситуаціях [3, с. 34].

Таким чином, почуття провини відіграє важливу роль в становленні соціальної та особистої відповідальності. Саме очікування провини або страх провини пов'язані з бажанням і необхідністю дотримуватися норм і правил суспільства. Провина допомагає відчувати стан, біль, образу іншої

людини, змушує шукати потрібні слова, діяти з метою допомогти «потерпілому», виправити свій вчинок або ситуацію в цілому. Почуття відповідальності, що виникає в зв'язку з переживанням провини, сприяє зрілості особистості та її психологічній спроможності [1, с. 202-204].

Водночас, О. С. Іванченко наголошує на деструктивному впливі провини. За спостереженнями науковця, почуття провини, на відміну від почуття відповідальності, нереалістичне, неконкретне, розмите. Воно позбавляє людину впевненості у собі, знижує самооцінку, приносить відчуття важкості й болю, викликає дискомфорт, напруженість, страхи, розгубленість, розчарування, зневіру, песимізм, тугу. Провина спустошує і забирає енергію, знесилює, зменшує активність людини [2, с. 70-78].

У дискусійному обговоренні проблем круглого столу «Сучасні виклики педагогічної професії» непоодинокі звучали скарги на почуття образи, сорому та провини педагогів щодо невинуватих очікувань суспільства щодо якості освітніх послуг. На вивчення складного та багатогранного почуття провини особистості ми спрямували нашу увагу. Метою статті є теоретико-емпіричне обґрунтування особливостей переживання почуття провини вчительками загальноосвітніх шкіл.

Виклад основного матеріалу. Під почуттям провини ми розуміємо вище моральне почуття людини, яке являє собою регулятивний механізм соціального контролю, що пов'язаний із соціальними нормами та ідеалами особистості.

З метою вивчення особливостей проявів почуття провини у дослідженні взяли участь 64 жінки - вчительки початкових класів Вінницької області (27-61 рік).

Використані такі валідні психодіагностичні методики: 1) «Вимірювання почуття провини та сорому» (Test of Self-Conscious Affect (TOSCA), Дж. П. Тангnea; 2) Опитувальник міжособистісної провини (The Interpersonal Guilt Questionnaire – IGQ-67) в адаптації О. Белінської; 3) «Опитувальник провини» (Guilt Inventory), К. Куглер та У. Джонс.

За результатами тестування «Вимірювання почуття провини та сорому» (Test of Self-Conscious Affect (TOSCA), авторства Дж.П. Тангnea, що показаний на Рис. 1, ми встановили, що 27 % опитаних мають високий рівень почуття провини, що свідчить про схильність опитаних педагогів до активного дорікання себе за невдалу поведінку.

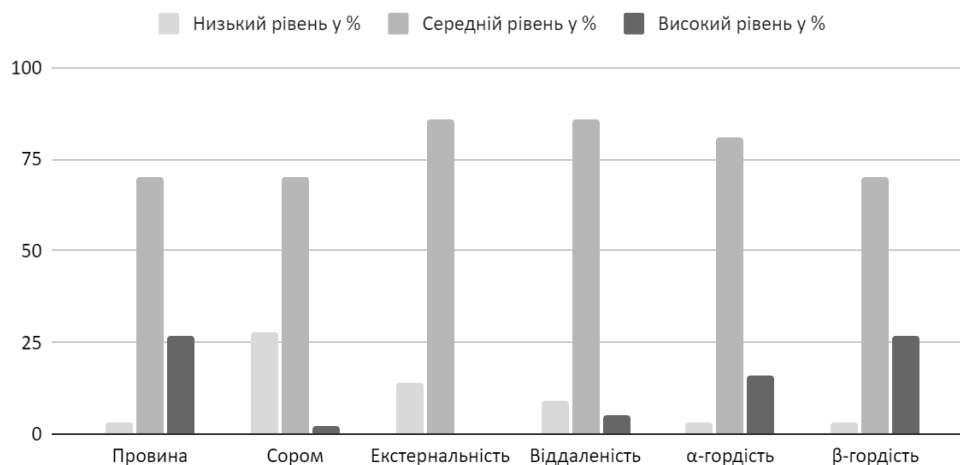

Рис. 1. Розподіл результатів дослідження за методикою «Вимірювання почуття провини та сорому» у жінок-педагогів (N=64)

Вчительки зауважили, що боляче переживають осуд зі сторони колег, батьків учнів, суспільства у масмедіа. Часто почувають соматизацію (головний та сердечний біль, перепади тиску, аритмію тощо) через гіпертрофованість і високу інтенсивність переживань. Здебільшого жінки указували на виникнення почуття провини у ситуаціях публічної критики їх діяльності (педагогічних нарадах); у ситуаціях власної некомпетентності або ж помилок, які були виявлені іншими; у випадках емоційної нестриманості у напружених конфліктних ситуаціях та ін.

Почуття сорому латентне у 28 % респонденток, проте 70 % досліджуваних зауважили, що ситуативно його відмічають у стані ніяковості через публічність.

Почуття гордості за власну діяльність переживають 27 % опитаних жінок – педагогів, за себе переживають більшість опитаних жінок (81 % – середні значення; 16 % – високий рівень за даною рисою).

За опитувальником міжособистісної провини (IGQ-67) нами встановлено, що жінки - педагоги схильні до переживання провини гіпервідповідальності, що на високому рівні проявляється у 16 %

опитаних, і свідчить про перебільшене почуття відповідальності та турботу про добробут інших. Середній рівень виражений у 84 % жінок із досліджуваних.

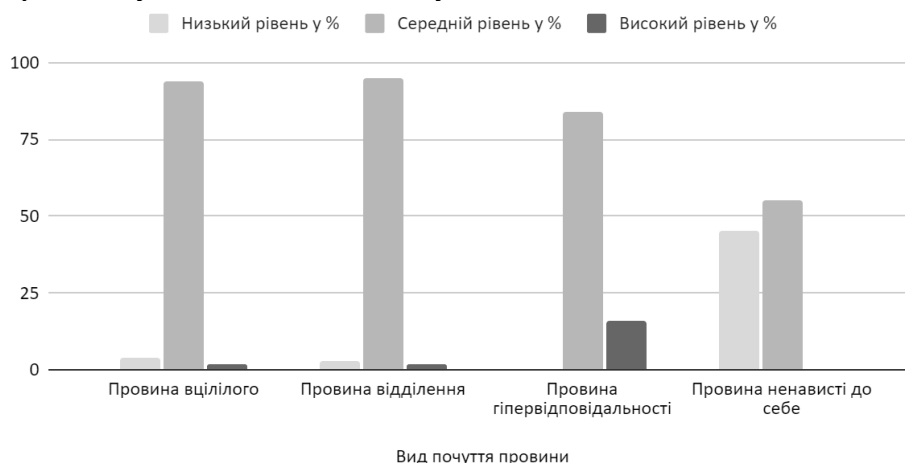

Рис. 2. Розподіл результатів дослідження проявів почуття провини у жінок-вчительок початкових класів (N = 64)

За шкалами «Опитувальник провини» (Guilt Inventory), нами встановлено, що для більшості опитаних (66 % – середній рівень, 34 % – високий рівень) набуває особливого значення суворе дотримання моральних норм, що ймовірно обумовлено соціальною роллю педагога, яку високо поцінують наші респондентки.

Висновки. Таким чином, почуття провини жінок-педагогів обумовлене специфікою соціокультурних гендерних професійних норм і переживань, невідповідність яким гостро переживається особистістю. Третина педагогів відчувають інтенсивні прояви провини гіпервідповідальності через невідповідність очікуванням референтного соціального оточення. Отримані результати указують на необхідність упровадження корекційно-розвиткової програми для педагогів для відновлення емоційного благополуччя.

Список використаних джерел

1. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб. : Питер, 2008. 464 с.: ил. (Серия «Мастера психологии»).
2. Иванченко О. С. Актуальные проблемы психокоррекции переживания провинности как моральной эмоции. *Проблемы экстремальной та кризової психології*. 2014. № 15. С. 70–78.
3. Макогон И. К., Ениколопов С. Е. Моральные эмоции и регуляция поведения. *Наука і освіта*. 2009. № 8. С. 34.
4. Царькова, О. В. Почуття провини у психоаналізі та екзистенціальній психотерапії. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2012. № 36. С. 89–93.
5. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия / перевод. М. : Класс, 2000. 576 с.

Збірник наукових статей

**Особистісно-професійна компетентність педагога:
досвід, проблеми, перспективи :**
матеріали всеукр. наук.-практ. конф.
(м. Суми, 25 лист. 2021 р.)

Головний редактор:
проректор з наукової роботи комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент **Сергій Михайлович Грицай**

Комп'ютерний набір авторів

Підписано до друку 30.11.2021
Формат 60x84/8
Гарнітура Times New Roman
Папір офсетний
Ум.друк.арк. 24.06

НВВ КЗ СОШПО
м. Суми, вул. Р.-Корсакова, 5.
Тел.: 8(0542) 33-40-67